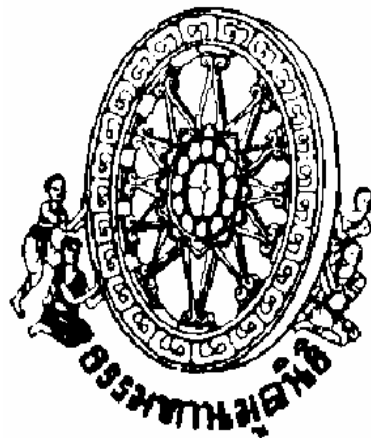

สันติภาพของโลก

สันติภาพของโลก

คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา

ของ พุทธทาสภิกขุ

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม

อ. ไซยา จ. สุราษฎร์ธานี

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยเงินบริจาคของ ทานบดี - นางสาวยุพิน เสวตะดูล

ร่วมกับเงินทุน “ธรรมทานปริวรรตน์” อันดับที่ ๓๒

เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของ หนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดสอง

ชุด ปกรณ์พิเศษ อันดับที่ ๑๘ ซ. บนพื้นแถบสีแดง

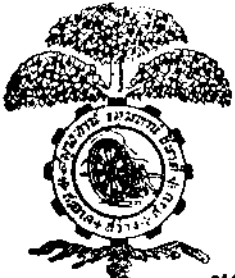
ลำดับพิมพ์ออกเล่มที่ ๕๕

จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๓๑

(ฉบับที่ระลึกถึงปีสันติภาพ ๒๕๒๙)

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย]

อนุโมทนา.

ข้าพเจ้า ขออนุโมทนา ในพระที่ดลบันดาลกรรมคุณ แห่งชาวมกฉา-
 มลฉวี และผู้ปกครองอื่น ๆ ได้มีจิตเมตตาบริจาคเงินช่วยเหลือกัน จัด
 ตั้งทุนที่มีชื่อ "ทุนธรรมทานปรีชาธรรม" นี้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการ
 ศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนในชนบท เพื่อประโยชน์อันหนึ่ง. ทุนนี้ แม้จะ
 มีชื่อที่สั้นอยู่แล้ว, แปลกไปจากชื่อทุนต่างๆ ที่ได้มีตั้งขึ้นไว้ ตาม
 ชื่อบุคคล หรือชื่อสกุลอื่นๆ ก็ตาม, แต่ถ่าน และผู้บริจาคที่ข้าพเจ้า มี
 อยู่ในสังคมชนบทได้เป็นอย่างดี. ใดๆ.

ทุนนี้ นอกจากจะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก ในการศึกษาให้ประชา-
 ศาสนาบรรดาชนบท หรือชื่อธรรมต่างๆ ในพระมหากษัตริย์ชาติ ที่ควรคิด
 พิจารณาโดยเฉพะ ได้มีใจศรัทธาบริจาคเงินช่วยเหลือกัน และบริจาค
 ไว้ด้วยดี เป็นแน่แท้. วัตถุประสงค์ ก็เพื่อการศึกษาให้เด็กชนบทด้วย
 รายชื่ออยู่ แต่มีจิตเมตตาประสงค์มุ่งหมาย ให้ได้ใช้ไปในสังคมชนบท
 ทุนที่จัดตั้งขึ้นมาก โดยตั้งใจ, และได้รับบริจาคเงินโดย สบายใจ. และ
 วัตถุประสงค์นี้ เห็นควรควรแก่การดำเนินการในกิจการนี้ ของมกฉวี นี้
 เอง ในทุกรวมรวมเป็นทุนที่ได้รับมา จากการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียน
 ของชาวจังหวัด ภาครวมไว้ในทุนนี้ เพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้เด็ก
 ด้อยชั้น การปรีชาธรรมในที่นี้ ชื่อมีใช้ปรีชาธรรม แต่ทุน ใดๆ แต่เป็น
 การปรีชาธรรม ของธรรม นี้โดยเฉพะ นี้โดยตั้งใจ ชื่อควรจะเป็นปรีชาธรรม
 ของชาวจังหวัด นี้โดยเฉพะ.

โลกสมัยนี้ กำลังขาดธรรม โดยเฉพะในชั้นเด็กธรรม ด้วย
 เหตุต่างๆ กัน; ซึ่งเด็กธรรมจะสำเร็จ, แล้วก็ได้ไปศึกษาธรรมที่
 ขาดขาดไม่เต็มที่ได้ : หมดกันไม่ไว้ใจ ชื่อว่าในสังคม และจะ
 แล่งออกไป. รัฐบาลต่างๆ ในโลกนี้ ตั้งขึ้นมาก แก้ไขปัญหาให้ประ-
 โภชน์หนึ่ง ไม่ได้ และทุกวิธีขาด, แม้จะเป็นวิธีที่ดีก็ตาม ก็ยัง
 ด้ ก็ยังมีความขาด เหลือเกินที่ขาดไปเสียหมด ทั้งสิ้นมาด้วยวิธี
 หนึ่งนั้นเอง, โปรดทราบนี้. เราจะตั้งชื่อชื่อไปศึกษาเพื่อชื่อ ชื่อ

และถึงสมัยที่ทุกคนเข้าใจกันขึ้นมา ล่วงกันหมด ว่าเราจักต้อง
ประจักษ์กับพระรัตนตรัย อยู่ประการหนึ่งคือพระรัตนตรัย, ที่
เป็นอยู่โดยธรรม, ที่อยู่นอกเหนือกับโดยธรรม, ที่สัมพันธ์กับ
"สัตว์" กับบุคคล เป็นเพื่อผูกพันแก่ใจของตน ตั้งอยู่ที่หนึ่ง
กับสอง" มิใช่เกิดมาเพื่อเอาไว้เอาเปรียบกัน และกันใด โดยวิธี
เอาเปรียบโดยเฉย นี่แหละ. สมัยนั้นแหละ การผลัดกันไว้
รับบาล ในลักษณะแห่งการล้นเหลือที่จะตั้ง ๑ จากหนึ่ง ซึ่งนั้น ก็
ละหมดไปจากโลกไป.

ถ้าคนเล้า มีใจมาเห็นว่าเป็น ชุมชนทางชีวิตจรตม ที่เขี้ยว
อยู่ทั่วทั้งโลกในหมู่ชนชั้นที่ต่างกัน ที่ละละอยู่ให้แต่ละคน ที่มีความ
เข้าใจกันเอง และเข้าใจกันเอง แล้วเข้าใจโลกทั้งมวลกับหมด
ได้ในที่สุด, ล้มละอยู่ให้ทุกคนมีพระใจ อยู่ในที่นั้น, มีอำนาจ
มีธรรมะ อยู่ในใจ ภาวะที่มีสติธรรมอยู่ด้วย ทั้งดีและดี
อย่างมีพระสติปัญญาน่าสนใจ หรือสั้นสั้นก็ขึ้นมา ไม่มีใคร,
และสามารถได้ ปัญญาของตน อย่างที่ผู้ใดได้ผลอยู่คนเดียว,
ที่ได้อะไรอย่างเปรียบกัน เหมือนคนได้เงิน, มิใช่ได้เงินในโลก
หรือธรรมะที่ใด ๆ อันจะยังมีผลอยู่ในลักษณะอย่างใด.

โลกที่คิดหาคือโลกที่คิดที่แยกธรรมหรือศาสนา ออกจาก
การที่กระทำด้วยใจ, แยกกับอรรถกถาไว้ด้วย, แยกกับอรรถกถา
เมื่อปัจเจกบุคคล หรือแม้แต่ว่าความเป็นอรรถกถา : มีแต่การที่กระทำ
ที่เข้าใจในแง่ที่ปราศจากความดีใจด้วย มิใช่ที่กระทำที่ใจดี
ซึ่งด้วยใจดีที่ปราศจากความดีใจ การที่เข้าใจที่กระทำด้วยใจดี
ตามผลของใจ; หรือที่เกี่ยวกับพระรัตนตรัย เป็นที่ที่ผู้ใดก็ตาม
ทำกับกัน มีที่สัมพันธ์ความดีกับทุกเมื่อที่มี ซึ่งที่เห็นนั้นเป็น
ทุกกับคน แห่งพระรัตนตรัย ทางพระ; และหากันกับทุกกับคน
ที่เข้าใจ มีที่กระทำที่กระทำที่เข้าใจ. ทุกคน มีแต่ที่
โดยที่ใจดีที่ปราศจากความดีใจอย่างใด; พระรัตนตรัย
หรือที่กล่าวว่า มีที่สัมพันธ์ที่ปราศจากความดีใจทุกกับคน
ที่เข้าใจความสัมพันธ์ของพระรัตนตรัย ! แต่แล้วที่เห็นว่า
อันใดก็ตามที่กระทำที่กระทำที่กระทำที่กระทำที่เข้าใจ

คำปรารภ

ธรรมโฆษณ์ฉบับนี้ เป็นคำบรรยายของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ ระหว่างวันที่ ๕ กรกฎาคม - ๒๗ กันยายน ๒๕๒๙ ซึ่งเป็นปีที่องค์การโลกเขาสมมุติ กันเป็นปีสันติภาพของโลก ท่านอาจารย์เห็นว่าพุทธบริษัทควรจะได้ร่วมมือส่งเสริม กับเขาด้วยเพราะพระพุทธรูปศาสนาก็มีหลักปฏิบัติเพื่อและเป็นสันติภาพอยู่แล้ว ท่าน ประสงค์จะจัดเผยแพร่ให้ทันกาลแห่งปีสันติภาพ, แต่เมื่อคณะผู้จัดทำทราบความมุ่ง หมายของท่านนั้น มีเวลาเพียง ๓ เดือน ทั้งมีงานอย่างอื่นค้างอยู่ ไม่สามารถจัดทำต้น ฉบับให้เรียบร้อย ส่งพิมพ์ให้สำเร็จทันใน พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้ จำต้องล่ามาถึง พ.ศ. ๒๕๓๐

ประจวบกับ คุณยุพิน เสวตตะดุล ผู้เป็นทานบดีชาวเมืองตรัง ได้ถวาย ปัจจัยจัดพิมพ์ธรรมโฆษณ์ฉบับวิสาขบูชาเทศนาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ครั้งหนึ่งแล้ว บัดนี้ ถวายปัจจัยอีกเป็นมูลค่า ๑ แสนบาทแก่ท่านอาจารย์ เพื่อจัดพิมพ์หนังสือเป็นธรรม ทาน อุทิศส่วนกุศลถึงบิดา ชื่อ รองอำมาตย์เอกหลวงศักดิ์พลราษฎร์ (หนูวงษ์ เสวต ดุล-Sevetatulla)กับย่า ชื่อ นางเกษตราภรณ์ (หนูพุ่ม ณ พัทลุง) ท่านอาจารย์เห็นสมควร ใช้ปัจจัยจำนวนนี้จัดพิมพ์หนังสือธรรมโฆษณ์ ฉบับชื่อ “สันติภาพของโลก” ได้ แจ้งให้เจ้าหน้าที่คณะจัดพิมพ์ดำเนินการ

คณะจัดทำหนังสือธรรมโฆษณ์เห็นว่า ถ้าจัดพิมพ์หนังสือเท่าราคา จำนวนเงินบริจาค จะได้จำนวนหนังสือน้อยกว่า ๑,๕๐๐ เล่ม ตามที่กำหนดไว้ในกา รพิมพ์แต่ละครั้ง จึงได้ใช้เงินทุนธรรมทานปริวรรตน์เพิ่มเติมค่าพิมพ์จำนวนที่ขาด หนังสือฉบับนี้จึงเป็นอันพิมพ์สำเร็จได้ด้วยเงินทุนบริจาคของท่านบดี-นางสาวยุพิน เส วตตะดุล กับเงินธรรมทานปริวรรตน์, เป็นธรรมโฆษณ์หมวดสอง ชุดปกกรณีพิเศษ อันดับ ๑๘๗ บนแถบพื้นสีแดง.

คุณค่าของหนังสือนี้ นอกจากจะได้ศึกษาข้อปฏิบัติ ตามแนวทางพระ
พุทธ-ศาสนาอย่างถูกต้องชัดเจน ไม่ยากแก่การปฏิบัติตามแล้ว ยังเป็นเอกสารหลักฐาน
อันจักรกระตุ้นให้เกิดสันติภาพของโลกได้ตามความมุ่งหมายขององค์บรรยายที่มีหลักการ
ดังนี้ :-

๑. เป็นหนทางปรับปรุงคุณภาพชีวิตของปวงชน.
๒. คำสอนทั้งหมดเป็นไปอย่างสมคัลล้อยกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี. สมดุลกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ.
๓. ส่งเสริมกิจการทางวัฒนธรรมศีลธรรมอันกลมกลืนกับพุทธศาสนา และ
สอดคล้องกับทุกศาสนาในสากลโลก.
๔. งานเผยแผ่ธรรมของท่านอาจารย์แต่ละครั้งมีวัตถุประสงค์มั่นคง ที่จะจัด
เป็นมรดกธรรมแห่งชาติส่วนหนึ่งด้วย.

คณะผู้จัดทำ

๕ ธันวาคม ๒๕๓๐

ธรรมทานมูลนิธิ ๒๗๘ อ. ไชยา,
สวนอศุศมมูลนิธิ ๗๗ หมู่ ๖
แขวงหนองบอน, เขตพระโขนง
กทม. ๑๐๒๖๐

สารบาญ สันติภาพของโลก

	หน้า
๑. ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ	๑
๒. สิ่งทีเรียกว่าวิกฤตการณ์	๒๔
๓. เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์	๕๓
๔. สิ่งทีเรียกว่าสันติภาพ	๘๑
๕. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ]	๑๑๑
๖. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวาจา กัมมันตะ อาชีโว]	๑๕๐
๗. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวายามะ]	๑๘๓
๘. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาสติ]	๒๑๙
๙. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาสมาธิ]	๒๔๘
๑๐. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาญาณะ]	๒๘๒
๑๑. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวิมุตติ]	๓๑๔
๑๒. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวิหาโร]	๓๔๒
๑๓. จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ	๓๘๒

โปรดดูสารบาญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบาญละเอียด สันติภาพของโลก

หน้า

๑. ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ

เนื่องจากปีนี้ (๒๕๒๙) เราสมมุติกันเป็นปีสันติภาพของโลก	๑
ไม่มีอะไรบวกรวนความสงบสุขเรียกว่าสันติภาพหรือสันติสุขก็ได้	๒
ปัญหาใหญ่ของมนุษย์ก็คือเรื่องไม่มีสันติภาพ	๓
สันติภาพควรจะมีทั้งโดยธรรมชาติและโดยที่มนุษย์เข้าเกี่ยวข้อง	๔
สันติภาพหรือวิกฤตการณ์ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์	๕
ต้องช่วยกันปรับปรุงจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นรากฐานของสันติภาพ	๖
โลกเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์, มีความกลัว, วิตกกังวล, มีโรคทางจิต	๗
ยิ่งเจริญยิ่งวิ่งไปหาความยุ่งยาก, สุขภาพทางกายและจิตใจลดลงมาก	๘
สงครามมีทั้งร้อนและเย็น, ในโลกมีแต่โกหกหลอกลวง	๙
โลกไร้สันติภาพมากขึ้น จนต้องพิจารณากันทำให้มีสันติภาพ	๑๐
สมควรที่ปัญญาชนต้องทำความเข้าใจกันทำให้เกิดสัมมาทิฐิในเรื่องนี้....	๑๑
พุทธบริษัทแท้ต้องสนใจสันติภาพ เพราะรู้จักเรื่องเกี่ยวกับความทุกข์	๑๒
เรื่องสันติภาพเป็นความมุ่งหมายอย่างยิ่งของพระพุทธเจ้าหรือพุทธศาสนา	๑๓
อุปสรรคในการทำความเข้าใจ, เข้าใจกันได้ยาก เพราะคนส่วนมากบูชาวัตถุ....	๑๔
ความสำคัญมันอยู่ที่จิตใจ แต่ไปแก้ทางวัตถุว่าวัตถุดีแล้วจิตจะดีเอง	๑๕
ทุกอย่างนำกันไปแต่ทางวัตถุ ไม่สนใจทางจิตทางวิญญาณเลย	๑๖
ที่ถูกต้องจัดการแก้ไขทางจิตใจ ซึ่งจะไปบังคับกาย จึงจะรอดได้	๑๗
ควรศึกษาเรื่องสันติภาพตามหลักอริยสัจจ ๔ ของพระพุทธเจ้า	๑๘

	หน้า
ให้รู้ว่า ๑. ความมีสันติภาพคืออะไร ๒. เหตุแห่งวิกฤตการณ์คืออะไร	๑๘
๓. สันติภาพคือความดับทุกข์คือนิพพานขั้นต่ำจนกระทั่งโลกุตตระ	๑๙
๔. ทางให้ถึงสันติภาพได้แก่สัมมัตตะ ๑๐ : มรรค ๘ + ญาณกับวิมุตติ,	๒๐
หนทางแห่งสันติภาพชนิดที่ปฏิบัติได้ รับผลได้ มีอยู่ชัดเจน	๒๑
โลกปราศจากสันติภาพยิ่งขึ้นทุกที พุทธบริษัทควรรับรู้	๒๒
ควรปรึกษากัน ช่วยให้มีมนุษย์มีสัมมาทิฐิ, รู้เรื่องสันติภาพ	๒๓

๒. สิ่งที่เรียกว่าวิกฤตการณ์

ดูกันให้ละเอียดในเรื่องที่ตรงข้ามกับสันติภาพ	๒๔
วิกฤตการณ์คือยุคที่ผิดปกติ แล้วมีวิกฤตการณ์คือภาวะที่วิปริต	๒๕
โลกกำลังวิกฤตทั้งทางวัตถุและจิตไปตามอำนาจกิเลส	๒๖
เดิมเป็นไปตามธรรมชาติ ปรับปรุงกันมากขึ้นจนวิกฤตยิ่งขึ้นทุกที	๒๗
ความวิกฤตเป็นความทุกข์ของโลกแต่คนมองไม่เห็น	๒๘
ความวิกฤตเกี่ยวกันเป็นสายตลอดโลก เกิดปัญหามากประการ...	๒๙
มนุษย์ทำผิดต่อธรรมชาติจึงเกิดวิปริตทั้งภายในทั้งภายนอก	๓๐
กิเลสทำให้มนุษย์ปรุงแต่งธรรมชาติให้วิปริตเร็วขึ้น	๓๑
เรื่องการกินการอยู่มีความยุ่งยากปั่นป่วนผิดปกติไปทั่ว	๓๒
ความผิดธรรมชาติวิปริตมากขึ้นทุกที แต่คนไม่รู้สึกรู้สึเพราะชิน	๓๓
ควรศึกษาให้รู้จักอุปลักษณะความเลวร้ายของวิกฤตการณ์ว่าเป็นอย่างไร	๓๔
ดูให้เห็นอาการ, อุปมา, ประเภทของวิกฤตการณ์ว่าปั่นป่วนเสียหายอย่างไร	๓๕
พิจารณาดูแดนเกิดแดนดับของวิกฤตการณ์ที่ปรากฏขึ้นมา	๓๖
วิกฤตการณ์ทำให้เกิดทุกข์ แต่ก็มีอัสสาทะคือเสน่ห์ให้คนหลง	๓๗

	หน้า
ความเจริญอย่างไม่พักผ่อน, อบายมุข, ก็มีเสน่ห์ทำให้จมลงในความทุกข์	๓๘
วิฤตการณ์มีอาที่นวะ-ความเลวร้ายซ่อนอยู่ลึก แต่ก็มีอัศจรรย์:-เสน่ห์ให้หลงบ้า	๓๙
ความโง่เป็นทางสู่วิฤตการณ์, อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นทางออก	๔๐
วิฤตการณ์มีผลเป็นความทุกข์ ทุกกรณี, อริยมรรคเท่านั้นเป็นทางออก	๔๑
ความทุกข์เป็นวิฤตการณ์ พระพุทธเจ้าตรัสแต่เรื่องดับทุกข์, เราควรสนใจ	๔๒
วิฤตการณ์มีเสน่ห์หมาก ยากแก่การแก้ไข, ต้องพยายามช่วยกัน	๔๓
ความต้องการส่งเสริมสันติภาพ แต่ไม่เกิดผลสำเร็จเพราะหลงเสน่ห์ของมัน	๔๔
เหตุของวิฤตการณ์เกี่ยวกับเป็นสายดั่งกฎปฏิจจสมุปบาท	๔๕
เริ่มจากอารมณ์+ผัสสะ+ใจ ทำให้คนและสังคมวิปริต	๔๕
การกระทำ, ความพยายาม ฯลฯ เป็นทางวิฤตหมด ไม่เพื่อสันติภาพ	๔๖
จะแก้ไขโดยวิธีไสยศาสตร์ไม่สำเร็จ ต้องแก้ด้วยวิธีพุทธศาสตร์	๔๗
ต้องใช้ความรู้ สติปัญญา วิธีการอันถูกต้องทำให้คนรักกันได้	๔๘
พุทธศาสนามีหลักปฏิบัติใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาได้ด้วยสัมมาทิฐิ	๔๙
พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้กำจัดทุกข์ พุทธบริษัทควรสนองพระประสงค์	๕๐
อย่าถลาลึกลงไปหลงวิฤตการณ์ ต้องใช้สติปัญญาจึงจะแก้ไขได้	๕๑
ต้องร่วมมือกันทุกคน จึงจะมีสันติภาพได้	๕๒

๓. เหตุให้เกิดวิฤตการณ์

เรายังไม่รู้จักเรื่องของกิเลส ซึ่งแสดงบทบาทเต็มที่อยู่ในโลก	๕๓
วิฤตการณ์เกิดมาจากสังคมโลก หรือจากแต่ละบุคคลก็ได้	๕๔
ความวิปริตของสังคม เช่นความก้าวหน้าทางวัตถุมากจนคนเมาวัตถุ	๕๕
คนหลงความลวงทางวัตถุจนเกิดความแย่งชิงกัน, ล่าสิ่งต่างๆ	๕๖

	หน้า
บ้างประทัดประหาร, บ้างเร่งผลิตสนองกิเลส, บ้างโฆษณาให้หลงใหล	๕๗
การศึกษาในโลกก็ยังมีลักษณะเป็นหมาหางด้วน, ไม่มีการสอนทางจิตใจ	๕๘
ความเห็นแก่ตัวเกิดมาจากการศึกษาหมาหางด้วน ไม่รู้วิธีหาสันติสุข	๕๙
คนไม่เป็นคนที่ถูกต้อง มีแต่ความเห็นแก่ตัว, ยิ่งฉลาดยิ่งเอาเปรียบ	๖๐
เพราะขาดศีลธรรม ขาดการศึกษาอบรมธรรมะ, ไม่มีมนุษยธรรมจึงเห็นแก่ตัว	๖๑
องค์การสหประชาชาติช่วยกันตั้งขึ้นจะปราบกิเลสในใจคน ก็ทำไม่ได้	๖๒
ควรนำระบบธรรมะเข้ามาจัดให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติไม่เอาเปรียบกัน	๖๓
สันติภาพจะมีต้องอาศัยศาสนา, การศึกษาไม่เป็นไปอย่างหมาหางด้วน	๖๔
วัฒนธรรมแบบไทยมีหลักรักคนอื่น จะช่วยให้มีสันติภาพได้	๖๕
การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ทำกันมีแต่ส่งเสริมกิเลส ไม่ใช่ศาสนาเป็นประโยชน์	๖๖
ทุกศาสนาต้องการให้รักผู้อื่น แต่คนไม่เข้าถึง, ศาสนาก็ยังวิวาทกัน	๖๗
ทุกคนอยู่ด้วยความกลัว, เตรียมต่อสู้ล้างผลาญผู้อื่นก็ไม่มีสันติภาพ	๖๘
ความเดือดร้อนทั่วโลก มีเหตุมาจากมนุษย์บังคับความรู้สึกฝ่ายกิเลสไม่ได้	๖๙
การศึกษาหมาหางด้วนทำให้ไม่รู้จักตัวเอง, มีชีวิตไปอย่างเห็นแก่ตัว	๗๐
มนุษย์ก้าวหน้าอย่างมีจรรยาปฏิบัติ, เบียดเบียนกันด้วยราคะ โทสะ โมหะ....	๗๑
ไม่สังวรในปัจจัยสี่ จึงกลายเป็นเหยื่อของกิเลส แล้วนิยมกันกินเหยื่อ	๗๒
ที่อยู่อาศัย ยารักษาโลกไปทำเกินความจำเป็น ก็เป็นเหยื่อกิเลส	๗๓
เด็กๆไม่รู้เรื่องอะไรก็พลอยหลงใหลในความอร่อย ไม่มีที่สิ้นสุด	๗๔
เมื่อเป็นทาสของความพอใจ, เห็นแก่ตัวเต็มที่ คนทั้งโลกก็สร้างวิบัติขึ้นมา	๗๕
ความวิบัติกำลังครอบงำโลก แม้ประชาธิปไตยก็เป็นอย่างผิดๆ ตามกิเลส	๗๖
นิยมกันแต่เรื่องทางวัตถุ จะนำโลกไปสู่ภาวะมิดัสญูรี่	๗๗
ควรเข้าใจถึงมูลเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์ เพื่อดำรงจิตให้ถูกต้อง	๗๘
ในฐานะเป็นพุทธบริษัทต้องช่วยกันให้มีศาสนาสมบูรณ์ด้วยปรมัตถธรรม	๗๙-๘๐

๔. สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ

ทบทวนคำบรรยายที่แล้วมา	๘๑
ความหมายของคำสันติภาพเฉพาะพุทธบริษัทมุ่งถึง โลกพระศรีอารย	๘๒
และหมายถึง มีมนุษยธรรมสมบูรณ์ , จิตใจสูงทำให้เกิดสันติภาพได้	๘๓
เมื่อมนุษยธรรมสูงย่อมทำให้ มีมิตรภาพสูงสุด เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย	๘๔
มีผลเป็นการไม่ประทุษร้ายชีวิตโดยประการทั้งปวงโดยพื้นฐานได้แก่ศีล ๕	๘๕
ผลของมิตรภาพจักไม่มีประเทศใดเป็นอันพาล, สงครามทุกชนิด ไม่มี	๘๖
เดี๋ยวนี้ความเจริญกลายเป็นเรื่องประทุษร้าย, เป็นอุปกรรมของกิเลส	๘๗
ถ้ามีสันติภาพโลกนี้จะเหมือนครอบครัวเดียวกันไม่เอาเปรียบ ไม่เห็นแก่ตัว	๘๘
สันติภาพเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับวิกฤตการณ์, พุทธบริษัทต้องต่อสู้ได้	๘๙
ถ้าทุกศาสนาร่วมมือกันทำความเข้าใจระหว่างศาสนาจะมีสันติภาพได้	๙๐
คนต้องการสันติภาพ แต่ไม่มีใครเสียสละทำ พุดกันแต่ปากจึงไม่สำเร็จ	๙๑
ทางสำเร็จต้องปฏิบัติตามกฎของพระเจ้า ซึ่งหมายถึงกฎที่ปัจจุบัน	๙๒
ไม่ควรคิดว่าเหลือวิสัย ถ้ามีสัมมาทิฐิพอ ไม่เป็นทาสกิเลส ก็ทำได้	๙๓
มีวิธีพบสันติภาพได้ในแง่ต่างๆ เช่นในแง่ธรรมชาติ, ศาสนา	๙๔
ในแง่ของการเมือง, การทหาร, เศรษฐกิจ, ปฏิบัติถูกต้องก็มีสันติภาพ	๙๕
คนทั่วไปต้องเป็นสัตว์บุรุษ, ไม่เป็นทาสของเวลา, ไม่เดือดร้อนเรื่องเวลา	๙๖
พุทธบริษัทต้องศึกษาเรื่องสันติภาพให้รู้ชัดแจ้งว่าคืออะไร	๙๗
ต้องรู้ชัดทั้งพยัญชนะอรรถะ, ลักษณะการ, ปรากฎการณ์ และกิจที่ต้องทำ	๙๘
กิจที่ต้องทำคือมีหน้าที่ดีวันนี้ เพื่อสันติภาพจนกว่าจะถึงได้รับรส	๙๙
ในแง่ของศาสตร์ตัวสันติภาพมีลักษณะเป็นความหลุดพ้นสิ้นเชิง	๑๐๐
ประเทศของสันติภาพมีทั้งทางโลก, ทางธรรมเปรียบได้กับนิพพาน	๑๐๑

เสรีภาพกับสันติภาพต้องเป็นปัจจัยแก่กันและกัน	๑๐๒
มีจุดตั้งต้นคือความถูกต้อง, จุดปลายทางคือหมดปัญหา	๑๐๓
แดนเกิดของสันติภาพคือสัมมาทิฐิ, แดนดับเป็นสันติภาพลุ่มๆ ดอนๆ	๑๐๔
สันติภาพที่แท้จริงไม่มีอาทินวะ, ไม่มีอัสสาทะคือเสน่ห์ทางกิเลส	๑๐๕
ปัจจัยสมบูรณ์บาทของสันติภาพขึ้นอยู่กับความมีศีลธรรมของคนในโลก	๑๐๖
สันติภาพได้โดยภาษาคน-ภาษาธรรม, และทางสู่สันติภาพ	๑๐๗
สันติภาพสำเร็จได้แน่นอนตามปณิธาน ๓ ประการ:-	๑๐๘
๑. ทำให้ทุกคนเข้าถึงศาสนาของตน ๆ จะทำลายความเห็นแก่ตัว								
๒. ทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนา เพื่อร่วมมือกัน								
๓. ออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม								
สันติภาพจักมีได้ด้วยอำนาจของสัมมาทิฐิ	๑๐๙
พุทธบริษัทควรสนใจสนองความประสงค์ของพระพุทธเจ้า	๑๑๐

๕. เหตุให้เกิดสันติภาพ: [สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ]

สันติภาพเป็นความประสงค์ของพระพุทธเจ้า	๑๑๑
สันติภาพเป็นภาวะของความสงบไม่มีปัญหา, ไม่มีทุกข์	๑๑๒
เหตุแห่งสันติภาพมีทั้งเกี่ยวกับบุคคล และสังคม	๑๑๓
ใน ส่วนบุคคล คือ ๑. ต้องมีการศึกษาที่สมบูรณ์	๑๑๔
๒. ต้องควบคุมพัฒนาสัญชาตญาณให้ขึ้นไปในทางสูง	๑๑๕
ตามธรรมชาติสัญชาตญาณของคน มักจะโน้มไปเป็นฝ่ายกิเลส	๑๑๖
สัญชาตญาณกลางๆค่อยๆเปลี่ยนเป็นกิเลส ต่อพบทุกข์มากจะเปลี่ยนเป็นโพธิ....	๑๑๗
ต้องควบคุมสัญชาตญาณส่วนบุคคลให้เป็นโพธิเสียโดยเร็ว	๑๑๘

ถ้าควบคุมไม่ได้ก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว	๑๑๙
สันติภาพส่วนสังคม : ๑. ต้องมีความก้าวหน้าทั้งทางฝ่ายจิต	๑๒๐
๒. ทุกศาสนาต้องนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สันติภาพ	๑๒๑
ต้องรู้จักพระเจ้าตรงตามกฎอภิปัจฉยตาเป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์	๑๒๒
๓. ศีลธรรมเป็นรากฐานของสันติภาพ, จะไม่มีการกินโกง, อันธพาล	๑๒๓
ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกาวินาศ, ปรมัตถธรรมไม่กลับมาโลกามีตมณห์	๑๒๔
สันติภาพจักมีได้จากการกระทำของมนุษย์จะมีจากสิ่งอื่น ๆ ไม่ได้	๑๒๕
จะหวังจากอำนาจหรือมหาอำนาจใดๆ ก็มีอาจจัดโลกให้มีสันติภาพได้	๑๒๖
การกระทำถูกต้องทางกาย วัตถุ จิต วิญญาณ เท่านั้นจะช่วยได้	๑๒๗
ความถูกต้องทางกาย ทางจิต ทางวัตถุ เดี่ยวนี้ยังผิดพลาดอยู่	๑๒๘
ความถูกต้องแท้จริงต้องเป็นไปอย่างอภิวัจจิมรรคตามหลักพระพุทธศาสนา....	๑๒๙
ความถูกต้อง ๘ ประการของพระพุทธเจ้าจักเป็นเครื่องสร้างสันติภาพ	๑๓๐
เริ่มรู้จัก ข้อ ๑. สัมมาทิฐิ ตามหลักอริยสัจ ๔ ก่อน	๑๓๑
ตามข้อเท็จจริงต้องรู้ว่าสันติภาพขึ้นอยู่กับกรรมศีลธรรมซึ่งต้องพัฒนา	๑๓๒
ปัจจุบันคนรู้เรื่องจิตน้อย, ต้องรู้รากฐานของธรรมะ ๔ ความหมายก่อน....	๑๓๓
เมื่อไม่มีศีลธรรม วิกฤตการณ์ต่างๆ ย่อมเกิดขึ้น	๑๓๔
ทุกศาสนามุ่งกำจัดความเห็นแก่ตัวให้ทุกคนรักกันได้จะอยู่กันผาสุก	๑๓๕
ต้องเห็นประจักษ์ว่า โลกนี้ต้องมีระบบธัมมสังคมนิยม ไม่เอาเปรียบ	๑๓๖
คนเห็นแก่ตัวเพราะหลงเพลิดเพลิดในสิ่งที่เป็นคู่ ๆ ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์เลวร้าย	๑๓๗
ถ้ามีสัมมาทิฐิจะรู้จักความหมายของสิ่งคู่, ไม่ติดอยู่ในสิ่งคู่ ก็ไม่ทุกข์	๑๓๘
ไม่ติดสิ่งคู่ คือไม่ยึดมั่นด้วยอวิชชา เป็นสันติภาพยิ่งกว่าสันติภาพ	๑๓๙
ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรียคือไม่น่ารัก, เป็นเรื่องยุ่งไม่มีความสงบ	๑๔๐

ความถูกต้องที่ ๒ เรียก สัมมาสังกัปปะ :-ความดำริ, ปรรณนาชอบ	๑๔๑
ความปรรณนามี ๒ : ด้วยวิชาและอวิชา, ต้องเป็นวิชาจึงจะถูกต้อง	๑๔๒
ความต้องการด้วยอวิชาเป็นเรื่องกิเลส, ด้วยวิชาจึงจะถูกต้อง	๑๔๓
ปรรณนาด้วยวิชาคือการออกจากกาม, ไม่พยาบาท, ไม่เบียดเบียน, ดับทุกข์ทั้งนั้น				๑๔๔
ในโลกนี้มีสิ่งไม่ถูกต้องอยู่มาก แม้ปัจจุ ๔ ก็เป็นมิชฌาไปเสียหมด	๑๔๕
ต้องศึกษาให้รู้ว่าเกิดมาทำไม, แล้วรู้จักความเลวร้ายของกิเลส	๑๔๖
รู้จักจุดหมายปลายทางของชีวิตคือนิพพาน-ความสงบเย็น	๑๔๗
เข้าใจสัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ ต่อไปก็จะมีสัมมาทางสติปัญญาและอื่นๆ	๑๔๘
ทำความถูกต้องในหัวใจมนุษย์ก่อน แล้วจะสร้างสันติภาพในโลกได้	๑๔๙

๖. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวาจา, กัมมันตะ, อาชีวะ]

ทบทวนการบรรยายเบื้องต้น	๑๕๐
ทางที่สันติภาพจะมีได้โดยทางอริยมรรคมีองค์ ๘	๑๕๑
สัมมาวาจา ต้องศึกษาถ้อยคำ, วิธีพูด, ตลอดจนอุปกรณที่ใช้แทนวาจา	๑๕๒
วาจาใช้เป็นเครื่องมือได้หลายแง่เช่นสื่อสาร, สร้างมิตรภาพ, เป็นอาวุธ	๑๕๓
ที่เป็นมิชฌาวาจาก็มีมากเพราะกิเลส, ความเห็นแก่ตัวเช่นพูดเท็จ	๑๕๔
พูดส่อเสียดทำลายมิตรภาพ, นินทา, หยาบคาย ใสร้ายก็มีมาก	๑๕๕
คำพูดที่ไม่มีประโยชน์, เสียเวลา, เสียหาย, เป็นเสนียดจัญไรคือเพ้อเจ้อ	๑๕๖
มิชฌาวาจามันมีเสน่ห์ชวนให้ทำ บังคับตัวไม่ได้, ไม่มีประโยชน์อะไร	๑๕๗
สัมมาวาจามีลักษณะไม่ผิด ไม่เท็จ ไม่ส่อเสียด ไม่เพ้อเจ้อ ไม่หยาบ	๑๕๘
ถ้าโลกมีสัมมาวาจาก็ไม่เกิดข้อขัดแย้ง, ไม่มีสงคราม, จะมีสันติภาพ	๑๕๙
สัมมากัมมันตะ ๑. มีการกระทำถูกต้องมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย, ไม่ประทุษร้ายทางกาย	๑๖๐

๒. ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติ ๓. ไม่ประทุษร้ายของรักของใคร	๑๖๑
๔. ไม่ประทุษร้ายสมปฤดีของตนเอง, เสพหรือจิตเมหาหลงจนวิปริต	๑๖๒
การประทุษร้ายของรักและเสียสมปฤดีมีนเมาต่าง ๆ มีปัญหามากในโลกนี้	๑๖๓
ยังมีการกินอย่างวิถาวรต่างๆ อันเบียดเบียนชีวิตอื่น ซึ่งไม่ทำให้มีสันติภาพ	๑๖๔
พุทธบริษัทต้องมีการกระทำถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น	๑๖๕
สัมมาอาชีวะ - การดำรงชีพถูกต้อง, ไม่มีการเบียดเบียนในการหา, ใช้ทรัพย์	๑๖๖
การใช้ทรัพย์ต้องมัตยัสสหลักคือหา มีใช้ ช่วยผู้อื่น โดยถูกต้อง	๑๖๗
การดำรงชีพของคนในปัจจุบันผิดมาก, เป็นทาสกิเลส, เกินพอดี	๑๖๘
กินดีอยู่ดีเป็นโอกาสขยายกิเลส, ต้องกินอยู่อย่างพอดีไม่ฟุ่มเฟือย	๑๖๙
ดำรงชีพไม่ถูกต้อง ย่อมเกิดปัญหาเลวร้ายทั้งทางวัตถุ กาย จิต วิญญาณ	๑๗๐
ดำรงชีพถูกต้องได้ต้องประกอบด้วยปัญญาในการหาและใช้โดยไม่มีทุกข์	๑๗๑
ประพฤดีให้ถูกต้องในการมีใช้ทรัพย์และบริหารทิศทั้ง ๖	๑๗๒
ทิศ ๖ คือ บิดามารดา, บุตรภรรยา, มิตร, ครู, ผู้อยู่สูงกว่า, ต่ำกว่า	๑๗๓
พูดว่าทิศ ๖ หรือสังคมรอบตัวก็ได้ ทำให้ถูกต้องจะต้องระครองเราไว้	๑๗๔
ดำรงชีพไม่ลุอำนาจแก่กิเลส:- โลกะ โทสะ โมหะ	๑๗๕
มีอะไรมากระทบต้องใช้ธรรมะ ๔ เข้าช่วยคือ สติ สัมปชัญญะ ปัญญา สมาธิ	๑๗๖
ปฏิบัติศาสนาถูกต้องไม่ใช่ทำเพียงวิธี, มีศีลธรรม, สรรพคุณด้วยจิตใจ	๑๗๗
มีปัญญาในการมองเห็นตถตา -ความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง	๑๗๘
ทุกสิ่งรอบตัวเราเป็นไปตามเหตุปัจจัย (อิทัปปัจจยตา) เป็นไปอย่างนั้นเอง	๑๗๙
เห็นตถตาแล้ว จะไม่ตื่นเต้นในทุกกรณี, ไม่ใช่ตัวตน, เป็นอนัตตา, สุญญตา	๑๘๐
ดำรงชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักข้างต้น ๘ ข้อ จักสร้างสันติภาพได้	๑๘๑
ต้องนำคำสอนนั้นไปทดลองปฏิบัติจะประสบสันติภาพทั้งส่วนตัวและสังคม	๑๘๒

๗. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวายามะ]

ทบทวนที่บรรยายมาแล้ว	๑๘๓
ความหมายของสัมมาวายามะมีค่าแทนกันได้ : วิริยะ, วิริยะ, อธิปฏิกวาณิ ปรักกมะ	๑๘๔
หลักบาลีมี ๔ : ป้องกัน, ละ, สร้าง, รักษา, ในสิ่งนั้นๆ คือกิเลส	๑๘๕
๑. สิ่งที่ต้องป้องกันคือวิกฤตการณ์อันเป็นตัวกิเลส	๑๘๖
๒. ละสิ่งที่ควรละด้วยการใช้ธรรมะ ๔ เกลธ	๑๘๗
๓. สร้างที่ควรสร้างคือสันติภาพ	๑๘๗
ความหมายของสันติภาพ คือความสงบเย็นซึ่งเป็นนิพพานระดับหนึ่งด้วย	๑๘๘
เย็นเป็นความหมายของนิพพาน ซึ่งรู้สึกได้ด้วยจิต ขณะไม่ปรุงอะไร	๑๘๙
๔. รักษาสันติภาพ ต้องใช้ปัญญา รู้เหตุที่เกิด และรักษาความเย็นไว้	๑๙๐
ต้องมีใจอดกลั้นอดทน, อยู่ได้ด้วยความไม่ประมาท, สำรวมกายใจ	๑๙๑
สันติสุขส่วนบุคคลเป็นพื้นฐานสันติภาพสังคม, จิตถูกต้อง อื่นก็ถูกด้วย	๑๙๒
ทั้งสุขและทุกข์เป็นเรื่องมีอามิส ต้องเป็นความว่างจึงจะสงบเย็น	๑๙๓
ความสุขยังหลอกลวง ต้องขึ้นไปเหนือสุขเป็นความว่างจะไม่ลวง	๑๙๔
สิ่งดีที่สุดในมนุษย์ควรได้คือมีชีวิตเย็นที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ได้ต่อตายแล้ว	๑๙๕
ควรพยายามเป็นมนุษย์ที่เต็มคือ : ๑. เป็นบุตรดีของบิดามารดา ๒. เป็นศิษย์ดี	๑๙๖
๓. เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน ซึ่งเรื่องนี้สำคัญที่สุด แต่คนไม่มองเห็น	๑๙๗
๔. เป็นพลเมืองดีของชาติ ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักทศ ๖ นั้นเอง	๑๙๘
ปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ได้สมบูรณ์ จักเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ	๑๙๙
ทศเบื้องต้น, เบื้องล่าง ก็มีความสำคัญ ปฏิบัติไม่ถูกต้องจะเกิดความเสื่อมเสีย	๒๐๐
๕. เป็นศาสนิกชนที่ดีคือปฏิบัติตามระบบที่ห่างไกลจากความทุกข์	๒๐๑
พุทธบริษัทเป็นศาสนิกที่ดีตามคำสอนของพระพุทธเจ้า, ไม่หลงไสยศาสตร์	๒๐๒

๖. พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ผู้อื่นให้มากที่สุด เพื่อเป็นมนุษย์เต็ม	๒๐๓
๗. ปฏิบัติตนตามหลักสัปปริสธรรม ๗, ลดความเห็นแก่ตัวให้มาก....	๒๐๔
สัปปริสธรรม ๗ ได้แก่รู้จัก เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล	๒๐๕
เมื่อปฏิบัติตามหลักสัปปริสธรรม ๗ ถูกต้อง จะมีผลสำเร็จตามต้องการเสมอ	๒๐๖
๘. เรื่องที่ต้องพยายามต่อสู้คือละกิเลส สร้างโพธิ, เป็นอยู่อย่างมัธยัสถ์	๒๐๗
๙. พยายามทำความสงฆ์ให้หมดไปด้วยการเป็นพหูสูต	๒๐๘
๑๐. พยายามทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตน มีดีจรรอให้ผู้อื่นช่วย	๒๐๙
ผลที่พึงประสงค์จะเป็นสวรรค์, นิพพาน, ต้องได้ทั้งนี้และเดี๋ยวนี้	๒๑๐
พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่มีหลักผิดเพี้ยน ทุกอย่างต้องเป็นทั้งนี้และเดี๋ยวนี้....	๒๑๑
เรื่องญาณคือความรู้พูดกันมาก แต่พระองค์ทรงสอนมี ๒ : อัมมฐิติกับนิพพาน	๒๑๒
อัมมฐิติญาณคือเห็นตามเป็นจริงให้มากและก็เห็นฝ่ายนิพพานญาณ	๒๑๓
ญาณอีกคู่หนึ่ง : ธรรมญาณ-รู้จริง, อำนวยญาณ-รู้มากขึ้นจนสมบูรณ์เป็นนิพพาน	๒๑๔
ต้องพยายามนำศีลธรรมและมัตถธรรมกลับมา มิฉะนั้นโลกาไม่สงบเย็น	๒๑๕
พยายามหมุนโลกให้ถูกทิศทาง เพราะเดี๋ยวนี้สร้างอบายมุขกันเต็มโลก....	๒๑๖
สรุปว่า พยายามช่วยตนเองให้ออกจากทุกข์ แล้วช่วยผู้อื่นด้วย	๒๑๗
พยายามช่วยกันประพฤติปฏิบัติเพื่อสร้างเหตุแห่งสันติภาพแก่โลก	๒๑๘

๘. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาสติ]

ที่พูดมาแล้วเป็นหมวดปัญญา, ศีล, หมวดสมาธิเริ่มสัมมาวายามะ	๒๑๙
เรื่องสัมมาสติก็เริ่มศึกษาตั้งแต่พญชชนะว่ามีคามหมายอย่างไร	๒๒๐
สัมมาสติโดยอรรถะ มุ่งหมายให้ระลึกได้รวดเร็วทันเวลาและถูกต้อง	๒๒๑
ระลึกได้ทันท่วงทีจะควบคุมจิตมิให้ปรุงแต่งไปอย่างผิด ๆ	๒๒๒

โอกาสที่ต้องใช้สติ : ๑. เมื่อมีผัสสะ ๒. ทุกอิริยาบถ ๓. ปกติภาวะ	๒๒๓
เมื่อมีเหตุการณ์ร้ายแรงต้องทำสติให้สมบุรณ์มิให้ประมาท	๒๒๔
ที่มาของสติ : ๑. มีมาตามสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิต แต่ยังไม่พอ	๒๒๕
๒. สติมากขึ้นตามกาลเวลา ๓. สติที่ประกอบขึ้นโดยวิธีจิตภาวนา	๒๒๖
หลักฝึกสติในบาลีมีเรียกสติปฏิฐาน ๔. อานาปานสติแบบสั้น, แบบยาว	๒๒๗
สติปฏิฐานทุกแบบมุ่งหมายกำจัดอกิขฌาและโทมนัสออกจากจิต	๒๒๘
ดำรงสติอยู่จะมีความเพียรสติสัมปชัญญะ สมาธิ ปัญญา สมบุรณ์	๒๒๙
เฉพาะวิธีอานาปานสติมีกฎทำให้ถูกต้องทาง กาย เวทนา จิต ธรรม	๒๓๐
หมวด ๑ กาย – ฐัทธิรรมชาติของลมหายใจปรุงแต่งกายลมและกายเนื้อ	๒๓๑
ต้องการกายเนื้อสงบเย็นต้องบังคับกายลมให้สงบรำงับก่อน	๒๓๒
ฝึกให้รู้จักเมื่อลมหายใจยาว, สั้น จะรู้ว่าจิตปั่นป่วนหรือสงบอย่างไร	๒๓๓
หมวด ๒ เวทนา : ฝึกดูจิตขณะมีปีติสุข ปรุงแต่งจิตอย่างไร				
ควบคุมเวทนาได้พอควร	๒๓๔
หมวด ๓ จิต : ดูจิตว่ามีราคะ กำหนด โทสะ โมหะ ฟุ้งซ่านหรือว่าง	๒๓๕
บังคับจิตให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิอยู่ในการบังคับควบคุม	๒๓๖
คำว่าสมาธิคือจิตผ่องใส บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส, มิใช่หนึ่ง ๆ เป็นก้อนหิน	๒๓๗
บังคับจิตให้ปล่อยวาง, ไม่ยึดมั่นแล้ว หมวด ๔ รู้สัจจะของธรรมชาติ	๒๓๘
ขั้นหนึ่ง ดูความไม่เที่ยง ของกายและจิตจากการที่ฝึกมาแต่หมวดต้น ๆ	๒๓๙
เห็นไม่เที่ยงเป็นธรรมญาณแล้วเห็นอัญญาณ, วิราคะ, นิโรธะ, ปฏินิสสัคคะ	๒๔๐
ฝึกสติปฏิฐาน ๔ จนถึงปฏินิสสัคคะจะรู้ว่าจบแล้วมีวิมุตติแล้ว	๒๔๑
เป็นผู้มีสติแล้ว จะบังคับความรู้สึกนึกบังคับตัวเองและช่วยผู้อื่นได้	๒๔๒
เมื่อมีสติจะสามารถนำปัญญามาใช้ได้เพียงพอ ต่อสู้ปัญหาได้ถูกต้องทุกโอกาส	๒๔๓

ในโลกไม่สนใจเรื่องสติเลย จึงควบคุมโลกให้ถูกต้องไม่ได้	๒๔๔
ปัจจุบัน โลกมีปัญหายุ่งยากมาก ไม่มีทางแก้เพราะไม่ใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือ....	๒๔๕
ต้องมีสติสมบูรณ์ ใช้ ธัมมิกสังคมนิยม จึงจะช่วยให้มีสันติภาพได้	๒๔๖-๗

๙. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาสมาธิ]

พระพุทธเจ้าตรัสพระธรรมวินัยไว้มากก็ด้วยมุ่งให้เกิดสันติสุขสันติภาพ	๒๔๘
ทุกคนต้องเกี่ยวข้อง ในฐานะพุทธบริษัทก็ต้องสนใจ	๒๔๙
ประจวบเป็นปีที่สหประชาชาติจัดเป็นปี สันติภาพ (๒๕๒๙) จึงควรร่วมมือ	๒๕๐
เรื่องสัมมาสมาธิเป็นปัจจัยให้เกิดสันติภาพด้วย เพราะตั้งใจไว้ถูกต้อง	๒๕๑
สมาธิจิตทำประโยชน์ได้มากจึงต้องฝึกให้บริสุทธิ์ ตั้งมั่น ว่องไว	๒๕๒
เป็นการเตรียมจิตให้พร้อม เพื่อต่อสู้สิ่งรบกวน ปกติได้แก่นิรวรณ	๒๕๓
ปกติ สมาธิมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เรามีระเบียบปฏิบัติทำให้มีมากขึ้นได้	๒๕๔
สมาธิตามสัญชาตญาณมีประโยชน์มาก ทำให้มีชีวิตรอดอยู่ได้	๒๕๕
สมาธิโดยรู้สึกตัว ซึ่งตั้งใจให้เกิดขึ้นตามธรรมชาติทั้งคนหรือสัตว์	๒๕๖
สมาธิทางสัญชาตญาณมันเพิ่มขึ้นได้ ตามอายุและตามการฝึกอบรม	๒๕๗
สมาธิจึงแบ่งเป็น ๓ ระดับ สมาธิภาวนา ต้องฝึกกระทำขึ้นจึงจะใช้ประโยชน์ได้	๒๕๘
สมาธิที่ทำงานอยู่กับปัญญาเรียกว่า อนันตรียสมาธิมีประโยชน์ที่สุด	๒๕๙
สมาธิทุกระดับนำไปใช้ได้ทั้งทางสมาและมิจฉา, ถ้าถูกต้องก็เป็นโพธิ	๒๖๐
ลักษณะของความเป็นสมาธิ มีจุดเดียวมีนิพพานหรือความรอดเป็นอารมณ์	๒๖๑
มีปัญญาเป็นเครื่องบุกเบิกไปสู่ความมุ่งหมายคือเอกัคคตา(นิพพาน)	๒๖๒
การฝึกสมาธิต้องมีการกำหนด; อารมณ์, จิตผู้กำหนด, ผลที่เกิดขึ้น	๒๖๓
ภาวะจิตที่ปราศจากนิรวรณ ขณะนั้นหรือเกิดองค์ฌาน, นั่นเป็นสมาธิ	๒๖๔

	หน้า
ความเป็นสมาธิ คือจิตประกอบด้วย วิตก วิจารณ์ ปิติสุข เอกัคคตา	๒๖๕
เมื่อจิตเป็นสมาธิมีชื่อเรียกว่าเป็นญาณชั้นต่าง ๆ เช่นรูปญาณ อรูปญาณ ฯลฯ	๒๖๖
จิตเป็นสมาธิแล้ว พร้อมที่จะเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง	๒๖๗
สมาธิมีลักษณะเฉพาะสำหรับกิจที่ทำ เรียกชื่อต่าง ๆ กัน	๒๖๘
เช่นเรียก สมาธิในทรีย์, สัมมาสมาธิ, อริยสัมมาสมาธิ, มิจฉาสมาธิ	๒๖๙
อริยสัมมาสมาธิเป็นหัวหน้าในมรรคมีองค์ ๘, ๗ องค์ขั้นต้นเป็นปริชาาร, ลูกมือ	๒๗๐
การตัดกิเลสต้องใช้ศีล สมาธิ ปัญญา รวมกันจึงจะทำได้	๒๗๑
สมาธิต้องทำงานคู่กับปัญญา, ส่วนศีลฝากไว้ในทั้งสมาธิ ปัญญา....	๒๗๒
ประโยชน์ของสมาธิมีได้ทั้งในกิจทั้งปวงและที่เกี่ยวกับศาสนา	๒๗๓
อานิสงส์ทางศาสนาตรัสไว้ ๔ อย่าง: ๑.มีสุขทันตาเห็น ๒.มีอำนาจทิพย์	
๓.มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ๔.มีความสิ้นอาสวะ	๒๗๔
ยังมีผลซึ่งเรียกในหมวดอจินไตยวัตถุ-ไม่มีใครกำหนดได้ เรียก ฌานวิสัย,	
พุทธวิสัย, กรรมวิบาก, โลกจินต์	๒๗๕
สมาธิสมบูรณ์จะเกิดผลเป็นสัมมาญาณะ, สัมมาวิมุตติด้วย	๒๗๖
มีคำตรัสว่าปฏิบัติตามสัมมา ๑๐ ประการนั้นจะอยู่เหนือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย	๒๗๗
สัมมา ๑๐ เรียกว่าสัมมัตตะ ๑๐ เป็นยาหรือน้ำชำระมลทินหมดสิ้น	๒๗๘
ถ้ามีอริยสัมมาสมาธิแล้วจักสร้างพรหมโลก นรก สวรรค์ นิพพาน ได้ที่นี้เดี๋ยวนี้	๒๗๙
สันติภาพแท้จริงจะมีได้ต่อเมื่อมีความถูกต้องทางจิตใจ	๒๘๐
ทุกศาสนาสอนให้รักกัน แต่ทำไม่ได้เพราะบังคับจิตไม่ได้, ไม่มีสมาธิ	๒๘๑

๑๐. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาญาณะ]

สัมมาญาณะเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพได้ด้วย	๒๘๒
ทบทวนคำบรรยาย ที่แล้วมา เรื่องมรรคมีองค์ ๘	๒๘๓

ครั้งนี้จะกล่าวถึงสัมมัตตะ ๑๐ องค์ที่ ๙, ญาณ-ความรู้ ไม่ใช่ฉาน-เพ่ง....	๒๔๔
ตรัสว่าปฏิบัติครบตามสัมมัตตะ ๑๐ จะล่วงพ้น เกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้	๒๔๕
ต้องศึกษาให้เข้าใจในอรรถพจน์ของคำเพื่อเกิดความรู้สูงขึ้น	๒๔๖
สัมมาญาณะเป็นความรู้ถูกต้องสำหรับดับทุกข์ได้ มิใช่ถูกต้องอย่างอื่น	๒๔๗
ญาณพวกแรกคือสัญชาตญาณ เกิดอยู่ตามธรรมชาติ รักษาตนให้มีชีวิต	๒๔๘
ระดับ ๑ นี้ มีอยู่ในทุกชีวิตเป็นความรู้ตามธรรมชาติ, เปลี่ยนได้ตามการอบรม	๒๔๙
ระดับ ๒ มีความรู้ผิด ๆ ก็เปลี่ยนไปเป็นกิเลส ๓ รู้ถูกต้องเปลี่ยนเป็นโพธิ	๒๕๐
ในชีวิตจะเป็นไปตามอำนาจกฎธรรมชาติคืออหิที่ปัจจัยตาตั้งแต่แรกจนดับทุกข์ได้	๒๕๑
ญาณที่เกี่ยวกับมนุษย์จึงมีกลาง ๆ, รู้ผิด, เปลี่ยนไปเป็นรู้ถูก	๒๕๒
ทางมาแห่งความรู้ : รับฟังมาใคร่ครวญ, ทำใจให้เป็นสมาธิเป็นญาณ	๒๕๓
การฝึกให้เกิดปัญญามี ๓ ทาง : ๑ สุตตามัย ๒ จินตามัย ๓ ภาวนามัย	๒๕๔
ความรู้จะเกิด ๓ ระดับ : จากการฟัง, การคิด, การสัมผัสกับผลปฏิบัติ	๒๕๕
ญาณ-ความรู้แรก เรียกรัชมญาณ, วิวัฒนาการมาเป็นอภัยญาณ	๒๕๖
ความรู้จะสูงขึ้นเป็น ๒ พวก พวกแรกเป็นรัชมลิวินญาณ	๒๕๗
เมื่อเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะเปลี่ยนระดับเป็นนิพพานญาณ	๒๕๘
รัชมลิวินญาณ-รู้ตามจริงว่ายึดถือไม่ได้ แล้วรู้จักปล่อยเป็นนิพพานญาณ	๒๕๙
ถ้าหยุดยึดมั่น ทำอะไรไปตามสติปัญญา จะอยู่อย่างสันติ มีวิมุตติหลุดพ้น	๓๐๐
เดี๋ยวนี้ไม่มีสัมมาญาณ บุชาวัตถุ, ไม่รู้จักวิมุตติ, มีเสรีภาพผิด ๆ	๓๐๑
โลกเป็นทาสของวัตถุนิยม, สร้างปัญหาใหม่เรื่อย, ไม่อาจมีสันติภาพได้	๓๐๒
ถ้าไม่มีรัชมลิวินญาณ รู้ตามเป็นจริงว่ายึดถือไม่ได้ ก็จะมีแต่แย่งกันหาอำนาจ	๓๐๓
พุทธบริษัทควรจะมีกฎธรรมชาติเป็นพระเจ้า, มิใช่ถือเทวดาบ้นดาด	๓๐๔
พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่ขลาดงมงายผิดธรรมชาติอย่างไสยศาสตร์	๓๐๕

ไสยศาสตร์มีไว้สำหรับคนฉลาด หลง, ยังทำลายไม่ได้	๓๐๖
ถ้ามีความรู้เข้าใจถูกต้อง ปฏิบัติถูกต้อง, มีสัมมาญาณจึงจะมีสันติภาพ	๓๐๗
พุทธบริษัทต้องรุ่งเรืองด้วยปัญญา, รู้จักธัมมฉันทิญาณและนิพพานญาณ	๓๐๘
มีสัมมาญาณ ไม่เป็นไสยศาสตร์ กำจัดความโง่ได้ มีหวังที่จะมีสันติภาพ	๓๐๙
เราต้องอยู่อย่างมีสัมมาญาณ ซึ่งจะพาร่างกายจิตใจ วัตถุไปในทางถูกต้อง	๓๑๐
สันติภาพแท้จริงสูงสุดเราเรียกชื่อนิพพานคือเย็น มีในพุทธศาสนา	๓๑๑
ความเย็นมีหลายระดับ : แบบชาวบ้าน-สุขสบาย, และนิพพานสมบุรณ์ถาวร....	๓๑๒
ถ้าเป็นมนุษย์ถูกต้องมีใจสูง ไม่มีความทุกข์เลย ก็เย็นถึงที่สุด	๓๑๓

๑๑. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวิมุตติ]

ทบทวนเรื่องที่บรรยายมาแล้ว	๓๑๔
ศึกษาคำว่าวิมุตติว่าเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพได้	๓๑๕
สัมมาวิมุตติ คือ หลุดพ้นจากเครื่องผูกพันทรมานรบกวนได้มี ๔ ประการ :	๓๑๖
มีปัญหา ๔ พวก : ทางวัตถุ, ทางกาย, ทางจิต, ทางวิญญาน	๓๑๗
ปัญหาสูงสุดที่ผูกพันได้แก่เรื่องพระเจ้า, คนสร้างโลกแข่งกับพระเจ้า	๓๑๘
วิมุตติมีคำใช้แทนกันได้ เช่น นิพพาน สุญญตา วิสังขาร	๓๑๙
เรื่องเช่นนั้นเอง เป็นความหลุดพ้นอย่างยิ่งของสติปัญญา	๓๒๐
ความหลุดพ้นก็มีเสรีภาพ ถ้าไม่หลุดพ้นจะอยู่สงบไม่ได้	๓๒๑
สิ่งมีชีวิตมีสัญชาตญาณอยากหลุดพ้นอยู่แล้วจึงง่ายที่จะทำให้สูงขึ้น	๓๒๒
ชีวิตต้องการอิสระวิเวก ไม่ถูกรบกวน เป็นขึ้นมาแต่สัญชาตญาณ	๓๒๓
ความหลุดพ้นตามหลักธรรมมี ๓ ได้แก่ ๑. ตทังควิมุตติ เป็นครั้งคราวไม่เจตนา	๓๒๔
๒. วิกขัมภณะ ฝึกบังคับจิตให้ปล่อยวาง, ๓. สมุจเฉตะ ตัดรากความยึดมั่น	๓๒๕

ให้สนใจฝึกฝน ศิล สมาธิ วิปัสสนา จะพบความหลุดพ้นแต่ละขั้น	๓๒๖
ความหลุดพ้นเป็นอายตนะที่สัมผัสได้เป็นคราว ๆ ควรสัมผัสดู	๓๒๗
ความหลุดพ้นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้ว่าง เย็น หยุต สงบ แม้ชั่วครู่	๓๒๘
ต้องรู้จักความว่าง ปล่อย สงบ เย็น ไม่มีทุกข์ แม้ชั่วขณะกระทั่งไม่ทุกข์เลย	๓๒๙
ความหลุดพ้นจากอุปาทาน ๔ เป็นการหลุดจากสิ่งผูกพันร้อยรัด, เป็นสุข	๓๓๐
ความยึดมั่นเหนียวแน่นคือความเห็นแก่ตัวซึ่งมาจากมีตัวตนของตน	๓๓๑
เมื่อจิตใจไปยึดตัวตน-ของตน ถ้าปล่อยได้ จะเริ่มหลุดพ้น, ไม่มีทุกข์	๓๓๒
ความปล่อยวางเป็นตัวสันติภาพอยู่ในตัว มีภาวะเป็นนิพพาน	๓๓๓
มีบาลีกล่าวไว้ว่า สัพพปฏิบัติปฏินิสฺสคฺโค โอบกัมปฺญญํ ตณฺหุทฺทโย ฯ	๓๓๔
สลัดคืน, ปล่อยวางเสีย ดังบาลีว่า วิราโค นิโรโธ, ดังนี้แล้วเป็นสันติภาพในตัว	๓๓๕
โดยธรรมชาติทุกชีวิตต้องการหลุดพ้น, บุคคลหน่วยย่อยจึงต้องมีสันติภาพก่อน	๓๓๖
มนุษย์ไม่รู้จักสันติภาพ ยิ่งเจริญยิ่งบ้า, กิเลสครองโลกจึงไม่มีสันติภาพ	๓๓๗
มนุษย์มีความยึดถือมากกว่าสัตว์และชีวิตอื่น ๆ จึงเกิดความวุ่นวายเบียดเบียนกัน	๓๓๘
ถ้ามีความถูกต้องและพอใจในทุกสิ่ง, ไม่ต่อสู้ด้วยใจเขลา ก็จะมีสันติภาพได้	๓๓๙
ดับตัวกู-ของกู เสียได้จักเป็นยอดสุขของสันติภาพ, ทำใด ๆ ไปตามธรรมชาติ, ไม่มีปัญหา	๓๔๐
มนุษย์ยังชอบความเจริญแบบเจ็บปวดก็ต้องมีวิกฤตการณ์ไปจนกว่าจะเบื่อ	๓๔๑

๑๒. เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ) [สัมมาวิหาโร]

จะสรุปว่าเหตุแห่งสันติภาพคือการเป็นอยู่ชอบ	๓๔๒
เป็นอยู่ชอบ เป็นเครื่องมือทำให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์	๓๔๓
ต้องพูดกันในเรื่องปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้าหรือไม่มีพระเจ้าเสียก่อน	๓๔๔

โดยหลักใหญ่ ๆ พวก ๑ ถือว่ามีพระเจ้าผู้สร้างอีกพวก ๑ ถือว่ามีแต่กฎธรรมชาติ....	...	๓๔๕
พวก ๑ ระบุว่าพระเจ้าอย่างบุคคลเป็นผู้สร้าง, พุทธบริษัทมีกฎอิทัปปัจจยาผู้สร้าง	...	๓๔๖
พุทธบริษัทมีกฎธรรมชาติเป็นผู้สร้าง ควบคุม ทำลาย เหมือนบุคคล	๓๔๗
ถ้าพระเจ้าเป็นผู้สร้าง ก็ต้องเป็นหน้าที่ของพระเจ้าต้องทำให้มีสันติภาพ	๓๔๘
“พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ช่วยตัวเอง” ฉะนั้นมนุษย์จำต้องช่วยตัวเองตามกฎธรรมชาติ	...	๓๔๙
เราจะพูดเสียเลยว่า หน้าที่คือพระเจ้า เป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องเคารพ	๓๕๐
หน้าที่แปลว่าธรรมะตามพจนานุกรมอินเดีย เป็นพระเจ้าอย่างวิทยาศาสตร์	๓๕๑
พระเจ้าภาษาคนเป็นอย่างบุคคล, ภาษาธรรมเป็นความจริงตามธรรมชาติ	๓๕๒
พระเจ้าภาษาธรรม ต้องบูชาด้วยการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของสังขธรรม	๓๕๓
ถ้ามองเห็นอิทัปปัจจยา ชื่อว่า เห็นธรรมชนิดที่เห็นพระพุทธเจ้า	๓๕๔
หน้าที่ถูกต้องคือพระเจ้า จะอำนวยสันติภาพให้, ได้มาจากเป็นอยู่ชอบ	๓๕๕
เป็นอยู่ชอบคือทำหน้าที่ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยา	๓๕๖
พระพุทธเจ้าคือผู้สอน พระธรรมเป็นคำสอน พระสงฆ์คือผู้ปฏิบัติหน้าที่	๓๕๗
พระพุทธเจ้าทรงค้นพบการเป็นอยู่ชอบ นับว่าเป็นเดิรถียึ่แบบหนึ่ง	๓๕๘
สิ่งที่เรียกว่าหน้าที่นั้นจะช่วยให้ออกจากปัญหา, จากทุกข์, ดับทุกข์สิ้นเชิง	๓๕๙
พุทธบริษัทต้องรู้จักความหมายของนิพพานชนิดของชาวพุทธ	๓๖๐
ความว่างจากกิเลสในบางคราวก็เย็นตามธรรมชาติเป็นตัทธังคนิพพาน	๓๖๑
นิพพานสมบุรณ์ต้องถึงด้วยปัญญาวิปัสสนา, เย็นชั่วคราวเรียกว่านิพพุตะ	๓๖๒
นิพพานหมายถึงเย็นเมื่อความร้อนดับไป ไม่เกี่ยวกับความตาย	๓๖๓
พระพุทธเจ้าบรรลุนุภาติเสสนิพพานตั้งแต่เมื่อตรัสรู้	๓๖๔
คานิพพานแปลว่าดับเย็นทางวัตถุก็ได้, สัตว์คลายดุร้ายเชื่องขึ้นก็ได้	๓๖๕
เมื่อมีการเป็นอยู่ชอบ จะมีผลเป็นชีวิตเย็น, คนแต่ละคนเย็นโลกก็เย็น	๓๖๖

ช่วยกันปฏิบัติชอบ คือสัมมาวิหารจะมีผลเย็นเป็นนิพพุโตหรือนิพพานได้	๓๖๗
อยู่ในโลกอย่างสัมมาวิหารจะไม่ถูกเขี้ยวของโลก คือเป็นโลกุตระไม่มีทุกข์	๓๖๘
เคล็ดสำหรับความเป็นอยู่ชอบ คือพอใจยินดีเป็นสุขเมื่อทำหน้าที่	๓๖๙
หน้าที่คือธรรมะ, ช่วยชีวิตให้รอด บุษาน้ำที่แล้วจะเป็นอยู่ชอบ	๓๗๐
เป็นอยู่ชอบหายาก เพราะหลงเจริญด้วยวัตถุ, ทำให้เกิดวิฤตการณ	๓๗๑
เป็นอยู่ชอบถูกต้องตามกฎที่ปัจเจยตา, ต้องมีสัมมาทิฐิเป็นผู้นำ	๓๗๒
มีสัมมาทิฐิเป็นหลัก จะข้ามพ้นทุกข์ทั้งปวงได้ และเรียนเท่าที่จำเป็น	๓๗๓
เรียนที่ปัจเจยตาว่าทุกข์เกิดมาอย่างไร, พอใจทำหน้าที่, ชีวิตก็เย็น	๓๗๔
สัมมาทิฐิเป็นเหตุให้ทำถูกต้องตลอดสาย, จะรอดจากปัญหาทั้งปวงได้	๓๗๕
ทำอะไรต้องมีความรู้, มีเจตนา, มีการกระทำถูกต้องด้วยสติสัมปชัญญะ	๓๗๖
พระพุทธเจ้าทรงสอนทุกเรื่องเพื่อดับทุกข์, ทุกศาสนาก็สอนเพื่อดับทุกข์	๓๗๗
พุทธบริษัทต้องศึกษาในสิ่งที่ควรรู้เท่าที่จำเป็น รู้แต่เรื่องดับทุกข์	๓๗๘
ครั้นดับทุกข์แล้วก็มีสันติสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพของโลก	๓๗๙
สันติภาพมีได้เพราะสัมมาวิหาร, เป็นอยู่ถูกต้อง ไม่ต้องอาศัยไสยศาสตร์	๓๘๐
ประพจน์ตามมรรคมืองค์ ๘ เพิ่มสัมมาญาณะ, สัมมาวิมุตติ, จะมีสันติภาพแท้จริง	๓๘๑

๑๓. จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ

ทบทวนมูลเหตุให้เกิดสันติภาพที่บรรยายมาแล้ว	๓๘๒
มีปัญหาเรื่องราษฎรกับรัฐบาลจะต้องอยู่อย่างไรจึงจะมีสันติภาพ....	๓๘๓
ปัจจุบันบูชาเศรษฐกิจซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว, ไม่มีศีลธรรม	๓๘๔
ทั้งราษฎรทั้งรัฐบาลจะต้องมีศีลธรรม จึงจะอำนวยให้มีสันติภาพได้	๓๘๕
บุคคลจะต้องมีศีลธรรมโดยข้อแรก มีการศึกษาถูกต้อง ไม่เป็นหางด้วน	๓๘๖

การศึกษาดีมีผล อย่างน้อยไม่เห็นแก่ตัว, มนุษย์ควรรับผิดชอบเรื่องสันติภาพ	๓๘๗
ข้อสอง แต่ละบุคคลต้องมีสุขภาพดี ทางอนามัย กาย จิต วิญญาณ	๓๘๘
เดี๋ยวนี้สุขภาพไม่ดีทั้งกายจิต สติปัญญา, เป็นโรคร้ายต่าง ๆ มากขึ้น	๓๘๙
สูญเสียสติปัญญา เพราะเป็นทาสกิเลส, เกลียดธรรมะ, นิยมแต่สิ่งประโลมใจ....	๓๙๐
ข้อสาม ปัญหาในครอบครัวมีมากเพราะไม่ปฏิบัติตามหลักทศทั้ง ๖	๓๙๑
ข้อสี่ ต้องมีระบบเศรษฐกิจที่ดี : กินอยู่แต่พอดีเหลือใช้ก็ทำสาธารณประโยชน์....	๓๙๒
ถ้าระบบเศรษฐกิจดีเขาอยู่กันอย่างเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย	๓๙๓
คนมีกับคนจนต้องร่วมกันผลิตประโยชน์มาแบ่งปันกัน	๓๙๔
ข้อห้า รู้จักธรรมะดีจนรู้ว่า ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรม	๓๙๕
ต้องมีธรรมะเป็นชีวิต ทำงานสนุกไม่เป็นคนเกียจคร้าน	๓๙๖
หน้าที่มี ๒ ชั้น : ทั่วไปทำให้รอดชีวิต, สูงขึ้นทำให้ไม่เป็นทุกข์	๓๙๗
หน้าที่ชั้นต้นช่วยให้อุด, แล้วไม่เป็นทุกข์, โลกียะ โลกุตตระต้องไม่แยกกัน	๓๙๘
ข้อหก ทุกคนในโลกต้องไม่เห็นแก่ตัว, ต้องรักผู้อื่น เพราะมีปัญหาเดียวกัน	๓๙๙
ข้อเจ็ด มีศีลธรรมในการคิด พูด ทำ ชนิดที่เป็นไปเพื่อความปรกติ	๔๐๐
ข้อแปด มีสัมมาทิฐิ : ในความคิดเห็น, ความเชื่อ, ความเข้าใจ, อย่างถูกต้อง	๔๐๑
ข้อเก้า จงเป็นคนมีชีวิตเย็น คือมีนิพพานเป็นแบบชาวโลกหรือโลกุตระตามลำดับ	๔๐๒
มีธรรมะพอที่จะไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น เย็นได้ในท่ามกลางสิ่งยั่วให้ร้อน	๔๐๓
พยายามมีชีวิตเย็น ประกอบด้วยคุณธรรม ๙ ข้อข้างต้น จะช่วยสร้างสันติภาพได้	๔๐๔
บุคคลมีความถูกต้องแล้วสังคมจะถูกต้องด้วยโดยมีธรรมะ		
ข้อแรก ต้องมีระบบเศรษฐกิจถูกต้องในสังคมนั้น	๔๐๕
ข้อสอง มีระบบการอยู่ร่วมกัน ระหว่างคนด้อยกับคนเด่น เป็นระบบธัมมิกสังคมนิยม	๔๐๖
ข้อสาม มีระบบการเมืองถูกต้อง อยู่กันเป็นผาสุกไม่ต้องใช้อาชญาหรือศาสตรา	๔๐๗

	หน้า
ถ้ามีพลเมืองดี ควบคุมรัฐบาล, จะมีรัฐสภาหรือผู้แทนถูกต้อง	๔๐๘
หลักปฏิบัติ หน้าที่ทุกแขนงต้องมีหลักศีลธรรม วัฒนธรรม ศาสนา	๔๐๙
ข้อสี่ ต้องมีระบบการปกครองที่เป็นธำมมิกประชาธิปไตย, ประชาชนต้องมีศีลธรรม	๔๑๐
ข้อห้า ต้องมีระบบศีลธรรมศาสนา อันถูกต้อง, คัดเลือกมาแต่ทางวัฒนธรรมที่ดี	๔๑๑
วัฒนาต้องเป็นไปแต่ทางถูกต้องในวัฒนธรรมศีลธรรมและศาสนา	๔๑๒
ข้อหก มีการศึกษาถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ ไม่ใช่รู้แต่หนังสือกับทำอาชีพ	๔๑๓
ต้องมีการศึกษาถูกต้องเริ่มแต่เป็นลูก, เป็นศิษย์, เป็นเพื่อน, เป็นพลเมือง เป็นสาวก, เป็นมนุษย์ที่เต็ม	๔๑๔
การศึกษาต้องเพื่อความเป็นมนุษย์ที่เต็มถูกต้องทุกชั้นตอน	๔๑๕
ข้อเจ็ด จะต้องมีระบบนิเวศวิทยาที่ดี, ถูกต้องขนาดลักษณะ, กำจัดมลภาวะ	๔๑๖
ต้องมีลักษณะที่ควบคุมกันได้หรือพอดีแก่ความสงบสันติ	๔๑๗
อย่างไรคือถูกต้อง? ถ้อยหลักทางพุทธศาสนาว่า ถ้าถูกต้องจะไม่มีอันตราย, ไม่มีทุกขโทษมีแต่ประโยชน์แก่ทุกฝ่าย	๔๑๘
ใช้หลักพุทธศาสนาคือความถูกต้อง ๘ ประการ แล้วจะมีญาณและวิมุตติ	๔๑๙
มีบุคคลและสังคมถูกต้อง เราก็จะมีสันติภาพแน่นอน	๔๒๐

สันติภาพของโลก

-๑-

๕ กรกฎาคม ๒๕๒๙

ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ในวันนี้ เป็นวันแรกของภาคอาสาฬหบูชา การบรรยายในภาควิสาขบูชาสิ้นสุดไปแล้วตั้งแต่วันเสาร์ก่อน. วันเสาร์นี้เราจึงเริ่มภาคใหม่ ในวันนี้เป็นวันแรก เป็นครั้งที่หนึ่งของการบรรยาย วันเสาร์ประจำภาคนี้, ในการเปลี่ยนภาคใหม่นี้ อาตมาก็จะเปลี่ยนเรื่องใหม่ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี ให้สำเร็จประโยชน์ต่อไป.

การเปลี่ยนเรื่องใหม่จะมีหัวข้อของเรื่องว่า เรื่องสันติภาพของโลก, สันติภาพของโลก ทำไมจึงพูดถึงเรื่องนี้ มันก็มีเหตุผลหลายอย่าง. ปีนี้เราสมมติกันเป็นปีสันติภาพของโลกด้วย, แต่เราจะสมมติหรือไม่สมมติ มันไม่สำคัญ. เรื่องสันติภาพ นั้นมัน สำคัญอยู่ในตัวมันเองคือจำเป็นสำหรับชีวิต ทุกชนิด ด้วยซ้ำไป ไม่ว่าชีวิตในระดับไหน ล้วนแต่ต้องการสันติภาพ หรือมันอยู่ได้ด้วยควมามีสันติภาพ.

สันติภาพนี้จะแจกเป็นส่วนบุคคล เป็นสันติภาพของบุคคลแต่ละคนๆ นี้ก็ได้, เป็นสันติภาพส่วนบุคคล หรือจะเป็นสันติภาพของสังคมของหมู่คณะก็ได้ ซึ่งก็ต้องการสันติภาพ, มีสันติภาพหมู่คณะแล้ว แล้วก็จะอยู่กันเป็นสุข หรือจะเป็นสันติภาพของทั้งหมด คือของทั้งโลก ทั้งโลกเลย, หรือจะกล่าวทั่วๆ ไป โลกที่สว่างแจ่มใสก็ยิ่งดี มันก็มีอยู่. ถ้าทุก ๆ โลกมีสันติภาพ สว่างแจ่มใสก็มีสันติภาพ ไม่ว่าจะในระดับไหน ล้วนแต่ต้องการสันติภาพ.

ท่านทั้งหลาย แต่ละคน ก็ต้องการสันติภาพส่วนตัว ซึ่งจะต้องช่วยสร้างสรรคขึ้นมา หรือว่าปรุงแต่งขึ้นมาก็ได้, จะปล่อยไปตามธรรมชาติธรรมดานั้น มันก็จะไม่ได้อย่างที่เรต้องการ, นี้ก็ต้องมีสติปัญญาจึงจะปรุงแต่งขึ้นมาได้; เมื่อแต่ละคนแต่ละคนมีสันติภาพ ก็มีหมู่คณะที่มีสันติภาพ เพราะว่าหมู่คณะมันรวมขึ้นมาด้วยบุคคล, ถ้าคณะทุกคนมีสันติภาพ โลกทั้งโลกมันก็มีสันติภาพ, มันเนื่องกันอยู่อย่างนี้ และเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ตลอดกาล ตลอดเวลา ตลอดกาลนิรันดร, ไม่ใช่ชั่วคราวชั่วคราว นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดสำหรับสิ่งที่มีชีวิต ถ้าไม่มีสันติภาพ สิ่งที่มีชีวิตก็เดือดร้อน มันก็อยู่ไม่ได้, จะเรียกว่าตายเสียยิ่งดีกว่า ถ้ามันอยู่ด้วยความทุกข์ทรมานโกลาหล วุ่นวายเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์; นี้เราจึงมองกันในแง่ที่ว่า เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งที่มีชีวิต.

ตามปกติไม่มีอะไรบกวนความสงบสุข เรียกว่าสันติภาพ; จะเรียกว่า **สันติสุข** ก็ได้ มันเป็นชื่อ, จะเรียกว่าสันติภาพก็ได้ มันเป็นภาวะของสิ่งที่มีชื่ออย่างนั้น, มีสันติหรือมีความสุข นี้มันก็ชัดอยู่แล้ว. ภาวะแห่งความมีสันติหรือมีความสุข นี้ก็เป็นภาวะ เราเลยเรียกว่า สันติภาวะหรือสันติภาพ นี่คือสิ่งที่เราจะพูดกัน.

ดูอีกทีหนึ่งว่า **ทำไมเราจะต้องพูดถึงเรื่องสันติภาพ?** เหตุผล ที่จำกัดเข้ามามันก็มีอยู่ว่า **โลกกำลังไร้สันติภาพมากยิ่งขึ้นทุกที;** มิใช่ว่ายิ่งเจริญแล้ว ยิ่งมีสันติภาพ, กลายเป็นว่า ยิ่งเจริญแล้วยิ่งวุ่นวาย ยิ่งยุ่งยากยิ่งโกลาหล จนจะไม่ใช่โลกของมนุษย์อยู่แล้ว แต่ก็ไม่รู้จะเรียกว่าโลกของอะไร มันก็ยังมีคนหรือมนุษย์อยู่ในโลกอันวุ่นวายนี้ ไม่รู้จะหนีไปไหน. **เพราะเหตุที่ว่าโลกไม่มีสันติภาพยิ่งขึ้น** เห็นชัดปรากฏอยู่ เราก็ทนไม่ได้ จึงมาปรึกษาหารือกัน. **พุทธบริษัทที่มีส่วนรับผิดชอบอยู่ตามธรรมชาติ** **เพราะว่าเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า.** *พระพุทธเจ้าทรงประสงค์สันติภาพ หรือความสุขแก่โลก,* **พระองค์เกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์แก่ความสุขแก่บุคคลแก่มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์,** ท่านจึงตรัสว่า **เพื่อประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ ;** ก็หมายความว่าแม้แต่ **เทวดาก็ยังไม่มีสันติภาพ** ยิ่งไปถึงสันติภาพภายในจิตใจด้วยแล้วจะยิ่งไม่มี, **เพราะว่ามีเรื่องมีราวมาผลิตเพลินอะไรมากไปกว่ามนุษย์.**

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน; **ผู้รู้ ก็รู้เรื่องสันติภาพ** โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความดับทุกข์ **แล้วก็เป็นผู้ตื่นจากความไม่รู้** ความหลับคือความไม่รู้ ก็แปลว่า **สลัดความหลับออกไปได้หมด** เป็นผู้ตื่นหรือเป็นผู้รู้, ครั้นแล้วก็เป็นผู้เบิกบาน, เบิกบานตามความหมายของคำว่า **เบิกบานเหมือนดอกไม้บาน** เป็นสุขรำเริงสงบสุข **นี่ก็เป็นผลของมันคือมีสันติภาพ, มีสันติภาพ ก็เบิกบาน.**

นี่เราเป็น **สาวกของพระพุทธเจ้า** ซึ่งมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน; **ต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้** เบิกบาน. ขอท่านทั้งหลายจงถือหลักเกณฑ์อันนี้ ดำเนินตนอยู่ในหลักเกณฑ์ดังนี้ **คือจะเป็นผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้** เบิกบาน, **จะต้องรู้ที่ควรจะรู้, บรรดาสิ่งที่ควรจะรู้แล้วควรจะรู้ให้ครบ.** เป็นปัญหาใหญ่ของมนุษย์ **ก็คือเรื่องไม่มีสันติภาพ,** เรื่องมีแต่สิ่งตรงกันข้าม **เราเรียกว่าวิฤตถการณ;** **ฉะนั้นเราต้องรู้เรื่องของสันติภาพ**

และสิ่งตรงกันข้าม คือวิกฤตการณ์ว่ามันมีอยู่อย่างไร มันเกิดมาเพราะเหตุไร, เราจะมีความสำเร็จในการมีสันติภาพได้อย่างไร, เรียกว่า**รู้สิ่งที่ควรรู้**, แล้วก็ตื่น ตื่นจากความไม่รู้ ตื่นเสียจากความผิดพลาด ลุ่มหลงมกมายในเรื่องนั้นๆ ก็หมายความว่า **ละความผิดพลาดได้** มีแต่ความถูกต้อง, แล้วก็มาเป็นผู้เบิกบาน ตามอย่างพระพุทธเจ้า.

ทั้งโลกจำเป็นต้องมีสันติภาพ.

ที่นี้ถ้าเราจะมองดูกันทั่วโลก ก็จะเห็นว่า มันจำเป็นที่จะต้อง**มีสันติภาพทั้งโลก**, และว่ามันเป็นสิ่งที่เนื่องกันอยู่ทั่วโลก คือเราจะมองดูโลกนี้ ในแง่ของธรรมชาติล้วนๆ, ธรรมชาติล้วน ๆ เมื่อมนุษย์ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง เป็น**ธรรมชาติล้วน ๆ** มันก็ต้อง**มีสันติภาพ** และมันก็มีสันติภาพตามแบบของธรรมชาติล้วน ๆ.

ที่นี้ถ้าจะมองในเรื่องของการเมือง คือการที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เข้าไปจัดเข้าไปทำกับธรรมชาติเหล่านั้นจนเปลี่ยนแปลงไป; ถ้าว่ามันถูกต้อง **มันก็ควรจะมีสันติภาพยิ่งขึ้นไป**. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่เป็นอย่างนั้น มันกลับตรงกันข้าม ยิ่งมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องมากเท่าไร ธรรมชาตีสัญญเสียปกติภาวะเดิมของมันมากเท่านั้น แล้วมันก็ไม่ได้กลายเป็นสันติภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป มันกลายเป็นความเลวร้ายที่เรียกว่าวิกฤตการณ์ ; เพราะว่าคน นี้ เข้าไปเกี่ยวข้องกับ**ธรรมชาติของกิเลส ตัณหา**, แล้วมันทำไปตามอำนาจของกิเลสตัณหา **เพื่อตั้งเอามาเป็นประโยชน์แก่กิเลสตัณหา** มันเลยสันติภาพไม่ได้, เพราะมันถูกเกี่ยวข้องกับกิเลสตัณหาของมนุษย์.

เรามองให้ดีกว่า **สันติภาพนี้มันควรจะมีทั้งโดยธรรมชาติ, และมีทั้งโดยที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง** ผิดจากธรรมชาติ. ที่นี้มันไม่ได้เป็นไปอย่างนั้น มันกลับ

กันอยู่ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ ย่อมจะมีสันติภาพมากกว่า; **นี่ก็เป็นความผิดของมนุษย์ที่มีกิเลสตัณหา** แล้วก็ใช้กิเลสตัณหาเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ, ทำลายปรกติภาวะของธรรมชาติ แต่แล้วมนุษย์ก็เรียกว่าความก้าวหน้า ความเจริญการพัฒนา. ธรรมชาติแหลกลาญไปเท่าไร มนุษย์ก็ยิ่งเห็นเป็นสิ่งเจริญก้าวหน้าเป็นการพัฒนา มันจึงเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก ไม่รู้จักจบจักสิ้น เพราะมันไปทำตนเป็นศัตรูผู้ล้างผลาญต่อสิ่งทีเรียกว่าธรรมชาตินั่นเอง. **เราจึงต้องคิดกันใหม่** ในเรื่องนี้ ว่า **จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างไร** จึงจะไม่เป็นการทำให้ธรรมชาติสูญเสียความสงบ หรือคุณสมบัติดั้งเดิมของธรรมชาติ. ดูให้ดีก็จะมีหนทางที่จะพิจารณากันต่อไป.

สันติภาพขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์.

ที่นี้ก็ย้อนมาดูข้างใน คือในฝ่ายมนุษย์ ในตัวมนุษย์, **โลกนี้มันขึ้นอยู่กับมนุษย์** เพราะมนุษย์ประกอบกันขึ้นเป็นโลก มนุษย์เป็นอย่างไรโลกมันก็เป็นอย่างนั้น, มนุษย์ดีโลกมันก็ดี มนุษย์บ้าโลกมันก็บ้า, **โลกมันขึ้นอยู่กับมนุษย์** โลกจะเป็นอย่างไรก็ต้องแล้วแต่มนุษย์. ที่นี้ดูถึงมนุษย์ มนุษย์เองก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ จิตใจของมนุษย์เป็นอย่างไรมนุษย์มันก็เป็นอย่างนั้น จิตใจดีมนุษย์ก็ดี จิตใจบ้า มนุษย์ก็บ้า มนุษย์ก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์อีกทีหนึ่ง; **ดังนั้นจิตใจของมนุษย์นี่แหละเป็นเรื่องสำคัญ** เป็นเรื่องต้นตอของความเปลี่ยนแปลงทั้งปวง **จะสันติภาพหรือวิกฤตการณ์มันขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์** ดังนั้นเราจึงต้องพัฒนาจิตใจของมนุษย์ คือปรับปรุงจิตใจของมนุษย์ให้ถูกต้อง.

ฟังดูอีกทีหนึ่งว่า **โลกนี้มันขึ้นอยู่กับมนุษย์** แล้วมนุษย์ขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ **ดังนั้นเราจึงต้องพัฒนาที่จิตใจ** ปรับปรุงที่จิตใจ **ควบคุมแก้ไขที่จิตใจ** จึงจะต้อง

พัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้เป็นไปในทางของสันติภาพ ทำจิตใจของมนุษย์ให้เป็นไปในทางของสันติภาพได้แล้ว มนุษย์ก็เป็นมนุษย์ที่มีสันติภาพ มนุษย์มีสันติภาพแล้ว โลกทั้งโลกมันก็เป็นโลกที่มีสันติภาพ ดังนั้นการปรับปรุงจิตใจของมนุษย์ ก็คือการปรับปรุงโลกนั่นเอง อย่าเห็นเป็นอย่างอื่นไปเลย. **การที่เราช่วยกันปรับปรุงจิตใจของเราแต่ละคน ๆ ให้ดีให้ถูกต้อง นั้นแหละคือการปรับปรุงโลกทั้งหมด** นับว่าเป็นสิ่งที่ควรสนใจยิ่งกว่าสิ่งใด; เราจะมีชีวิตมีทรัพย์สินสมบัติไปทำไม ถ้าไม่มีสันติภาพ นี้ควรจะตายเสียดีกว่าถ้ามันไม่มีสันติภาพ.

ที่นี่เพื่อให้มันถูกต้องให้มันน่าอยู่ หรือให้งดงาม **นี่ก็ต้องช่วยกันทำให้มีสันติภาพ** โดยช่วยกันสร้างสันติภาพออกไปจากจิตใจของมนุษย์, **โดยมีจิตใจของมนุษย์นี้เป็นรากฐานของสันติภาพ;** ดังนั้นเราจึงควรพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ โดยเหตุผลตามธรรมชาติมันก็มีอยู่อย่างนี้ที่เราควรจะพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ เดียวนี้องค์การโลกเขาจัดให้ปีนี้เป็นปีสันติภาพ.* เราก็เลยผสมโรงกับเขา เอละ, ช่วยกันพิจารณาเรื่องสันติภาพ ให้มันมีขึ้นมาในโลก. เราไม่ได้เป็นปาวเป็นทาสอะไรของเขา แต่ว่า **เราก็เป็นมนุษย์ที่มีส่วนร่วม ที่อยู่ในโลกซึ่งต้องการสันติภาพ** ก็เป็นการเหมาะที่เราจะร่วมมือกัน, ดูต่อไป ก็จะได้เห็นว่า มันถึงเวลาหรือเป็นเวลาที่เหมาะสมแล้ว ที่ควรจะพูดกันถึงเรื่องนี้ ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้วว่ามันถึงเวลา ที่ว่าโลกมันกำลังไม่มีสันติภาพ มันวุ่นวายยิ่งขึ้น วุ่นวายยิ่งขึ้น ซึ่งควรจะดูกันเหมือนกันในแง่ที่ว่ามันวุ่นวายอย่างไร.

ในขั้นต้นจะพูดว่า **ใครควรจะพิจารณากันเรื่องสันติภาพ?** อาตมาก็คิดว่า พวกเราทุกคน **เราทุกคนควรจะพูดกันด้วยเรื่องสันติภาพ,** อาตมาก็เป็นคนหนึ่งแล้วที่ประเดิมขึ้นมา **นี่พูดถึงเรื่องสันติภาพ,** ชักชวนกันมาให้พิจารณาถึงเรื่องของ

* จัดปี ๒๕๒๙ เป็นปีสันติภาพ

สันติภาพ พวกเราควรพิจารณากันถึงเรื่องสันติภาพ แต่ว่าจะพิจารณากันไปในแง่ของ **การพัฒนาจิตใจ** มันมีหลายแง่หลายมุมที่จะพูด, เราพุทธบริษัทนี้เหมาะสมที่สุดที่จะพูดกันถึงในแง่การพัฒนาจิตใจให้ถูกต้องให้เป็นที่ตั้งแห่งสันติภาพ หรือให้เป็นที่ไหลออกมาแห่งสันติภาพ.

ความก้าวหน้าเป็นต้นเหตุแห่งความหลงงมงาย.

ดูกันในแง่ร้ายก่อน จะเห็นได้ว่า **โลกนี้เต็มไปด้วยวิฤตการณ์** ความยุ่งยากลำบากอันไม่น่าปรารถนาจะเรียกว่าวิฤตการณ์ ตรงกันข้ามกันสันติภาพ. **โลกมีความกลัว,** เป็นอยู่ด้วยความกลัว เพราะมีสิ่งทำให้เกิดความกลัวหรือน่ากลัวมากขึ้น, แล้วมันก็เกิด**ความวิตกกังวล** วิตกกังวลไว้อใจไม่ได้ตามมา, มันมีความวิตกกังวลไปเสียทุกอย่าง ยิ่งเห็นอะไรก้าวหน้า แล้วมันก็ยิ่งชวนให้วิตกกังวล.

ความก้าวหน้าเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่างยิ่ง อย่างเรื่องในเมืองภูเก็ตที่กำลังเป็นเรื่องราวพูดจากันอยู่เวลานี้ ก็เป็นผลของการก้าวหน้า แต่เป็นไปในทางขัดแย้งอย่างยิ่ง ฉะนั้น ยิ่งมีความก้าวหน้าที่ไหนยิ่งจะเกิดความขัดแย้ง เพราะความวิตกกังวลของคนในทีนั้นๆ มันมีความกลัว มีความวิตกกังวล แล้วมีอย่างอื่นอีกมากมาย กำลังเป็นไปทั้งทางโลกจนเรียกว่า **โลกนี้มันอยู่ด้วยความคิดที่เป็นความกลัว เป็นความวิตกกังวล.** มีผลออกมาเป็นโรคทางจิต เพราะมีการรบกวนในทางจิตมากเกินไป โรคทางประสาทมาก่อน; เพราะการอยู่ด้วยความกลัวความวิตกกังวลมันก็มีโรคประสาท ถ้ามันเลยไปกว่านั้นมันก็เป็นบ้าวิกลจริต ตามสถิติมันกับออกอยู่อย่างนี้.

สถิติทางแพทย์ของโลกก็ยืนยันอยู่ว่า **คนเป็นโรคประสาทมากขึ้น,** เมื่อเทียบสัดส่วนกันแล้ว มันเป็นมากเกินไปกว่าที่จำนวนพลโลกมันมากขึ้น, มัน

เกินสัดส่วนของจำนวนพลโลกที่เพิ่มขึ้น เป็นโรคประสาททางจิตทางนี้กันมากขึ้น ๆ เกินกว่าธรรมดา แล้วก็รุดหน้าไปเร็วเพราะสิ่งที่ทำให้วิตกกังวลมันมาก มากเร็ว มันมากเกินไป, มันมากเร็วเกินไป เราจึงอยู่กับความยากลำบาก ด้วยความยากลำบากยิ่งขึ้น อยู่กันในโลกด้วยความยุ่งยากลำบาก มีสิ่งรบกวนประสาทมากขึ้น ยิ่งขึ้น ทุกที นี่ผลมันเป็นแบบนี้. ขอให้คิดดูให้ดี ๆ ว่า มันน่าดีใจ หรือน่าเป็นห่วง เป็นสิ่งที่น่าวิตกกังวลอย่างไร; พวกคนป่าหัวเราะเยาะคนที่เรียกว่าเจริญรุ่งเรืองเขาก็ได้ เพราะเขาไม่มีเรื่องยุ่งยากลำบากมาก. **คนสมัยนี้ยิ่งวิ่งเข้าไปหาความยุ่งยาก, สร้างความยุ่งยากที่ไม่จำเป็น โดยไม่จำเป็นนี้ยิ่งขึ้นทุกที ๆ** มันไปเกิดความนิยมชมชอบ มีนั่นมีนี่มีโน่นซึ่งไม่จำเป็นอย่างยิ่งขึ้นทุกที, ยิ่งไปชอบความก้าวหน้าอย่างนี้มากขึ้นเท่าไร มันก็ยิ่งเพิ่มปัญหาเพิ่มความยุ่งยาก. **ควรจะรู้จักควบคุมกันเสียบ้าง** อย่าให้มีสิ่งที่ไม่จำเป็นที่เป็นข้าศึกแก่สันติภาพ แม้ที่เป็นความสงบสุขส่วนตัว.

แม้ว่าจะดูกัน **ในแง่ของสุขภาพอนามัย** ความปรกติสุขตามปรกติมันก็ลดลงไปมาก มีสุขภาพที่ต้านทานต่อโรคภัยไข้เจ็บมากขึ้น คือว่าจะเจ็บป่วยได้ง่ายขึ้น หรือจะเป็นไปเสียทั้งหมด สุขภาพกำลังเป็นที่น่าวิตกว่า โลกนี้มันเต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ; แม้ว่าจะพบการรักษาเยียวยากันอยู่ตลอดเวลา มันก็เพิ่มโรคแปลก ๆ ใหม่ ๆ ออกมา ยิ่งไปกว่าเสียอีก, เลยก้าวหน้ากันแต่เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ และวิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บ อย่างไม่หยุดไม่หย่อน **เพราะว่าจิตใจมันไม่มีสันติภาพ** ร่างกายมันก็ปั่นป่วน **ไปตามจิตใจ**โรคภัยไข้เจ็บมันก็ได้มีโอกาสส่งายสะดวงที่จะเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์, พอดีพอร้ายก็เป็นโรคมะเร็งบ้าง เป็นโรคอย่างอื่นที่ร้ายแรงไปกว่านั้นอีกบ้าง, แล้วโรคอะไรบ้างก็ไม่รู้ ที่เขากำลังกลัวกันนัก กลัวกันทั่วโลกเวลานี้. นี้เรียกว่าภายในมนุษย ส่วนมนุษย มันก็มีปัญหา.

ถ้าดูแต่ภายนอก มันก็พบปัญหา **ปัญหาทางเศรษฐกิจ กำลังทำให้โลก บั่นป่วนรวนเร ไม่มีใครจะหาความสงบสุขได้**. แข่งขันกันในทางเศรษฐกิจยังไม่พอกลับใช้เศรษฐกิจนั่นแหละเป็นเครื่องมือบั่นทอนทำลายพวกอื่น หรือฝ่ายที่เรียกว่าตรงกันข้ามที่เป็นคู่ปฏิปักษ์กัน ซึ่งเป็นสงครามที่ลึกซึ้งยิ่งยัดเยียดข้อที่สูด ยิ่งไปกว่าสงครามทางอาวุธไปเสียอีก. ข้อนี้ถ้าไม่รู้เรื่องกับเขาบ้าง ก็คงจะไม่กลัวหรือไม่วิตก; แต่ถ้ารู้เรื่องกันแล้วก็จะพบว่า มันเป็นเรื่องที่เลวร้ายที่สุด ยากแก่การแก้ไข ยิ่งไปกว่าสงครามที่ฆ่ากันด้วยอาวุธ. **สงครามที่ทำลายกันด้วยวิธีทางเศรษฐกิจ** นี้ มันจะไม่สิ้นสุด มันมีแต่จะขยายตัวออกไป. เพราะกิเลสตัณหาของมนุษย์มันขยายตัวออกไป เศรษฐกิจเพื่อหล่อเลี้ยงสงคราม, สงครามก็เพื่อช่วยให้เศรษฐกิจของตนดีขึ้น, เศรษฐกิจของตนดีขึ้นก็เพื่อจะช่วยเหลือเลี้ยงสงคราม มันก็เลยก้าวหน้ากันใหญ่ ทั้งทางเศรษฐกิจและทางสงคราม, แล้วเศรษฐกิจนั้นมันก็กลายเป็นสงครามเสียเอง, **ใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือบีบคั้นหรือทำลาย หรือกลืนประเทศอื่นที่สู้ไม่ได้** มันก็มีแต่เรื่องทำสงคราม, สงครามตรง ๆ สงครามโดยอ้อม สงครามร้อน ๆ และสงครามเย็น ๆ เป็นเรื่องสงครามไปหมด. เดียวนี้ชักจะกลัวสงครามทางเศรษฐกิจ มากกว่าสงครามทางอาวุธไปเสียแล้ว, **มีการเตรียมรบกันเท่าไร, มีการเตรียมป้องกันตัวกันเท่าไร, เตรียมรบก็เตรียมไป, เตรียมป้องกันตัวก็เตรียมไป** คือที่จะรุกรานผู้อื่นก็เตรียมไป, ที่จะป้องกันตัวก็เตรียมกันไป, มันเลย**ไม่มีความสุข, ไม่มีใครที่จะอยู่ด้วยความสงบสุขได้** เพราะมีแต่การเตรียมรบและเตรียมป้องกันตัว

นี่เป็นสิ่งที่เห็นได้ว่า มันทำลายความสุขอย่างไม่มีเวลาว่าง ไม่มีเวลาสร้าง เลยมีบาปเลวร้ายเกิดขึ้น คือว่าเราอยู่ในโลกในลักษณะที่จำเป็นจะต้องโหดหุลอกหลวงกันมากยิ่งขึ้นเท่าไร. ฟังดูก็น่าแปลก น่าอัศจรรย์ หรือบางทีก็น่าเชื่อ บางทีก็ไม่น่าเชื่อ; แต่เท่าที่มองเห็น, นี่เห็นว่า มันอยู่ในโลกนี้ด้วยความจำเป็นที่จะ

ต้องโกหกหลอกลวงกันอย่างสุดเหวี่ยง. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการทำบุญ, การทำบุญ คือ เป็นเรื่องหาหนทางหาวิธีที่จะเอาเปรียบ หรือที่จะเอาชนะอยู่ตลอดเวลา, ทั้งที่ ปากพูดว่าเจริญสัมพันธไมตรี, สัมพันธไมตรี แต่จิตใจนั้นมันคือการคิดที่จะลบล้างเอา ประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเองทั้งนั้นแหละ. นี่จะเรียกว่าอะไร ถ้าไม่เรียกว่าเอาใช้ ความหลอกลวงซึ่งกันและกันแก่กันและกัน เป็นเครื่องมือหาประโยชน์ให้แก่ตัว; แต่ละ ประเทศแต่ละพวกก็ต้องดำเนินกิจการอันนี้, หลอกลวงกันให้ได้ประโยชน์ก็มี หลอกลวง เพื่อป้องกันประโยชน์ก็มี, หลอกลวงเพื่อคุ้มครองรักษาเอาคืนมาซึ่งประโยชน์ก็มี. มันก็เป็นเรื่องอยู่กันด้วยความหลอกลวงทั้งโลกเลย, ทั้งโลกเลย.

ถ้าเราไม่มองก็อาจจะไม่เห็น แต่ถ้ามองให้ลึกให้ละเอียด สอดส่องให้ละเอียด ก็พบว่า **นี่อยู่กันด้วยความหลอกลวง** ปากพูดจาอย่างมิตรไมตรี เจริญสัมพันธไมตรี - ไมตรี แต่ว่าในใจนั้นมันมีแผนการที่จะลบล้างเอาประโยชน์ของผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา, เรียกว่าอยู่ในลักษณะที่จำเป็นจะต้องโกหกหลอกลวงกันมากยิ่งขึ้น, มากยิ่งขึ้น; เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว **จะมีสันติภาพได้อย่างไร**, ขอให้ลองคิดดู. เอาละนี่คือเหตุผลที่ว่า โลก มันไร้สันติภาพมากขึ้นมากขึ้น จนเราจะต้องพิจารณาเรื่องนี้กันแล้ว, คือต้องมาพูดกัน พิจารณากัน ปรึกษาหารือกัน จะประพาศติกระทำอย่างไรดี จึงจะรอดไปจากอันตราย อันนี้

ควรปรึกษากันในหมู่ปัญญาชน

ที่นี้ก็มาถึงปัญหาต่อไปว่า จะพูดเรื่องนี้กับใคร จะทำความเข้าใจเรื่องนี้ กับใคร ? อาตมาก็อยากจะตอบว่ามันควรจะพูด หรือ **ควรเอามาพูดกันกับพวก ปัญญาชน** ที่เป็นครูบาอาจารย์, ครูบาอาจารย์ ศาสตราจารย์อะไรก็ตาม ที่มีผู้เชื่อฟัง เคารพนับถือหรือสั่งสอนเขาอยู่, แล้วเขาก็เป็นปัญญาชน มันก็ต้องเป็นปัญญาชน จึงจะ

มองเห็นอะไรลึกซึ้ง. ไปพูดกับเต๋ากับแรดอะไรมันก็ไม่มีประโยชน์อะไร ก็ต้องพูดกับปัญญาชน ที่มีสติปัญญาพิจารณามองเห็นว่ามันเป็นอย่างนี้จริง; ฉะนั้น เราจะพูดกับ **ครูบาอาจารย์** ซึ่งจะไปแนะนำสั่งสอนลูกศิษย์ลูกหาต่อไปเป็นจำนวนมาก **เพื่อคนทุกคน** หรือคนทั้งโลก **จะได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้**. แต่ว่า**ผู้ที่มิได้เป็นครูบาอาจารย์** ก็จะต้องพูดเรื่องนี้ **จะต้องรู้เรื่องนี้โดยเป็นผู้ฟัง**. ครูบาอาจารย์เป็นผู้พูด, แล้วเราก็จะเป็นผู้พูดต่อ ๆ กันไปได้ **ว่าเราจะช่วยกันรักษาสันติภาพในโลกนี้ไว้ได้อย่างไร**, ขอให้รับทราบกันไว้.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **การศึกษาในระดับอุดมศึกษา** จำเป็นมาก เพราะว่าเราใช้การศึกษาในระดับอุดมศึกษานี้เป็นที่ปรึกษาหรือเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นผู้วางแผนการ เป็นผู้ทำอะไรต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติหรือความรอดของประเทศชาติ กระทั่งสันติภาพของโลกทั้งโลก; ฉะนั้นก็ต้องพูดกับผู้ที่**เป็นครูบาอาจารย์** ที่จะกระจายความคิดหรืออุดมคติเหล่านี้ออกไป ๆ ทางอื่นมันไม่มี. มันไม่ใช่เรื่องของคนใจ, มันไม่ใช่เรื่องของคนหลับหูหลับตาไม่มีสติปัญญา แต่มันเป็น**เรื่องที่สำคัญสำหรับคนที่เฉลียวฉลาด** สามารถดำเนินกิจการนี้ให้เป็นไปได้ตามที่ประสงค์

ในขั้นนี้เรามาพูดกันในป่าอย่างนี้ มันก็โดยหวังว่าเป็น**การทำความเข้าใจกันในขั้นต้น** เป็นการปลุกความสนใจในเบื้องต้น ให้มันเกิดรุ่งอรุณของสัมมาทิฐิ, เป็นรุ่งอรุณหมายความว่ามันริเริ่ม มันส่องแสงทองขึ้นมาเป็นรุ่งอรุณของสัมมาทิฐิ เพื่อจะได้เจริญงอกงามก้าวหน้าต่อไป เป็นเวลากลางวันเต็มไปด้วยแสงสว่าง. เรื่องมงคลนั้นมันต้องลงมือกระทำต่อผู้ต่อต้าน; ทำเป็นขบวนการอะไร มันก็ยังไม่ถึงนี้เรายังไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้; เดียวนี้เอาเป็นแต่เพียงว่า เรามามองดูให้รู้ให้มีความเข้าใจอย่างทั่วถึง ให้เห็นลูเห็นทาง **ว่าจะทำอย่างไร, ทำอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ**

สำเร็จเหล่านี้เป็นต้น. หวังว่าท่านทั้งหลาย **คงจะรับไปพิจารณา** ในฐานะเป็นรุ่งอรุณ **ของสัมมาทิฏฐิอันเกี่ยวกับสันติภาพ,** ให้รุ่งอรุณเกิดขึ้นมาในจิตใจ ทอแสงขึ้นมา ในจิตใจ ที่พูดตามธรรมดาสามัญของชาวบ้านว่าในหัวนั้นแหละ ให้ในหัวนั้นมีแสงสว่าง ตั้งต้นขึ้นมา สำหรับจะรู้ทุกเรื่องทุกอย่างที่จำเป็น ที่ควรจะรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ เรื่องสันติภาพ

พุทธบริษัทแท้ต้องสนใจรู้จักสันติภาพ

ที่จริง**พุทธบริษัทก็สนใจกับธรรมะ** **รู้เรื่องธรรมะอยู่อย่างพอสมควร** แล้ว **แล้วมันก็เป็นเรื่องที่จะไปผสมผสานกันเข้าได้กับเรื่องของความทุกข์ หรือกิเลส** ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์. **ธรรมะในพุทธศาสนาเรา** ไม่มีเรื่องอะไร นอกจากเรื่องความทุกข์ กับความดับทุกข์; **รู้จักความทุกข์, และกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์,** **แล้วก็รู้จักเรื่อง** **ความดับทุกข์** **พร้อมทั้งการปฏิบัติที่ถูกต้องอันสามารถจะดับทุกข์ได้.** **เรื่องเหล่านี้มันก็เป็นเรื่องจิตใจของมนุษย์** **ความผิดความถูกในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นภายในอย่างลึกซึ้งอยู่** **แล้ว;** ถ้าขยายให้ออกไปเป็นเรื่องภายนอกของสังคมของส่วนรวม มันก็ไม่ยากลำบาก เพราะมันเป็นเรื่องเดียวกัน. **ถ้ามีกิเลสเป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวแล้ว** **มันก็ต้องสร้าง** **ความทุกข์ขึ้นมาแน่นอน,** **สร้างความทุกข์เพื่อตัวเองก่อน** **แล้วก็สร้างความทุกข์** **เพื่อผู้อื่นต่อภายหลัง.**

ความเห็นแก่ตัว **ความมีตัวอย่างโง่เขลา** **มีตัวมีตนอย่างโง่เขลา** **เห็นแก่ตัว** **ด้วยกิเลส** **มันก็ทำให้เกิดกิเลสครบทุกอย่าง** **ทุกประการ :** **เกิดโลภะ** **อยากได้ด้วย** **ความโง่เขลา** **ในสิ่งที่ไม่ควรจะได้,** **เกิดโทสะ** **โกรธเคืองขัดแค้นอย่างโง่เขลาในสิ่งที่ไม่** **จำเป็นจะต้องไปโกรธไปแค้นให้เสียเวลา,** **แล้วก็เกิดโมหะ** **หลงใหลในสิ่งที่ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไรด้วยซ้ำไป, เหมะ ๆ กันไปอย่างนั้นแหละ;** **นี่มันมีโลภะ** **โทสะ** **โมหะ** **เกิดขึ้น**

มาได้เพราะอย่างนี้. ที่นี้เมื่อเอามาเป็นเรื่องของส่วนรวมนั้นแหละ มันก็กลายเป็นเรื่อง
ของโลก, เป็นความทุกข์เดือดร้อนของคนทั้งโลก, เป็นความไม่สงบสุขของคนทั้งโลก
ก็เพราะเหตุของกิเลสที่มีอยู่ในหัวของแต่ละคนที่อยู่ในโลก. **ทุกคนมีกิเลส** ก็หมายความว่า
ความว่า **โลกทั้งโลกมันมีกิเลส**. ถ้าแต่ละคนไม่มีกิเลส โลกมันก็ไม่มีการมีกิเลส, ถ้าคน
ในโลกมันมีกิเลสน้อย โลกนี้มันก็มีกิเลสน้อย, ฉะนั้นอย่างน้อยที่สุด เราเอา **ให้มีกิเลส**
น้อยกันไว้ก่อน สันติภาพก็จะรักษาไว้ได้.

นี่หลักเกณฑ์อย่างนี้มันเป็นสังฆธรรม, **สังฆธรรมคือความจริงของธรรมชาติ**,
มันเป็นสังฆธรรมของธรรมชาติ และตกเป็นหน้าที่ของคนทุกคน **ที่จะต้องรู้จักและ**
ช่วยกันรักษาไว้, รู้จักสังฆธรรม คือกฎเกณฑ์อันเฉียบขาดของธรรมชาติใน
ข้อนี้, รู้จักว่ามันเป็นอย่างนี้ มันไม่มีทางเป็นอย่างอื่น, แล้วก็ปฏิบัติตามได้ถูกต้อง
ช่วยกันรักษาไว้ให้ถูกต้อง คืออยู่ในทางที่จะไม่เกิดความทุกข์แก่มนุษย์นั่นเอง. คำว่า
ความถูกต้องของเรามีความหมายง่ายนิดเดียว **คือมันไม่เกิดความทุกข์** นั่นแหละ
คือถูกต้อง, **ถ้าเกิดความทุกข์ก็เรียกว่าไม่ถูกต้อง**, ไม่ต้องเถียงกันมากนักในข้อที่ว่า
ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง, ไม่ต้องอ้างเหตุผลอย่างอื่น, เอาเหตุผลแต่ว่าถ้ามันมีผลเป็น
ความทุกข์ขึ้นมา แก่ตัวเองก็ตาม แก่ผู้อื่นก็ตาม เรียกว่าไม่ถูกต้องแล้ว. ถ้ามีผลดีแก่
ทั้งสองฝ่ายก็เรียกว่าถูกต้องแล้ว, ถูกต้องแล้ว รักษาความถูกต้องไว้ โดยรู้กฎของธรรมชาติ
ว่ามันเป็นอย่างไรร

นี่เราเป็นพุทธบริษัท ก็ควรจะรับผิดชอบอยู่ในตัว เพราะเรียกตัวเอง
ว่าพุทธบริษัท บริษัทของบุคคลผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน; เมื่อยังเรียกตัวเองว่าเป็นพุทธ -
บริษัทอยู่ ก็**ต้องรู้จักและสนใจในเรื่องสันติภาพ, อันเป็นความมุ่งหมาย**
อย่างยิ่งของพระพุทธเจ้า หรือของพระพุทธศาสนา. ดังนั้น จึงขอชักชวน ให้เรา

มาเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยการรับผิดชอบในสันติภาพของโลก ก็จะเป็นพุทธบริษัทเต็มตัว, พุทธบริษัทที่เต็มเปี่ยม เหมือนหรือตรงกับพระพุทธประสงค์นั่นเอง, จึงได้เอาเรื่องนี้มาพูด เพื่อให้เราเป็นพุทธบริษัทกันมากขึ้น; จะเอาชีวิตหรือเวลาไปทำอะไรที่ไหน ที่มันจะดีไปกว่าการเป็นพุทธบริษัทให้มากขึ้น ใช้ชีวิตใช้เวลาทำอะไรทั้งหมด เพื่อให้เราเป็นพุทธบริษัทมากขึ้นนั่นแหละ, เป็นสิ่งที่ดีที่สุด

พุทธบริษัทจึงมีหน้าที่ที่จะต้องรับรู้ เรื่องสันติภาพ ก็ชวนขยาย
พยายามช่วยกันและกัน ให้มันเกิดสันติภาพขึ้นมา อย่างน้อยที่สุดก็ในหมู่พุทธบริษัทนี้แหละก่อน. ถ้าว่าในหมู่พุทธบริษัทที่ไม่มีสันติภาพแล้ว จะพูดอะไรกันที่ไหนอีก, จะไปพูดคนอื่นไปทำไม, ถ้าในหมู่พุทธบริษัทแท้ ๆ มันยังไม่มีสันติภาพ. ฉะนั้นเราจะต้องศึกษาหรือกันใฝ่ภายในนี้ก่อน ภายในพุทธบริษัทเราจะต้องสร้างสันติภาพขึ้นมาได้อย่างไร, มันก็ช่วยให้ความเป็นพุทธบริษัทนั้นถูกต้องยิ่งขึ้น แท้จริงยิ่งขึ้น มีมากยิ่งขึ้น และมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ในการเป็นพุทธบริษัท. นี้เรียกว่าเราจะพูด ศึกษาหรือกันใฝ่ผู้มีสติปัญญา ที่อาจจะเข้าใจได้, ช่วยกันพิจารณาทำความเข้าใจแก่กันและกัน, หากความร่วมมือกัน ในการที่จะสร้างสันติภาพ ดังที่กล่าวแล้ว.

คนบูชาวัตถุมาก, เป็นอุปสรรคในการพัฒนาจิต

ที่นี้ข้อต่อไปที่จะมอง ก็คืออุปสรรค มันมีอุปสรรคในการที่จะทำความเข้าใจกันในหมู่มนุษยโลกนี้, มีอุปสรรคอยู่หลายอย่างหลายประการ ที่เราจะพูดกันไม่รู้เรื่องที่เราจะสามัคคีกันไม่ได้ หรือว่าจะถึงกับว่าจะไม่ยอมรับฟังเอาเสียเลย; ทั้งนี้ก็เพราะว่าส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดในโลกนี้ มันบูชาวัตถุ. คำว่า"บูชาวัตถุ" นี้ฟังยาก แต่ก็ไม่ยากจนเกินไป เข้าใจว่าพอจะฟังออกว่า พวกคนทั้งหมดในโลกนี้กำลังบูชาวัตถุ หวัง

ฟังวัตถุ เข้าใจว่าวัตถุจะช่วยได้, เข้าใจว่าความเจริญทางวัตถุ นี้จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ทั้งหมดได้ ก็เลยสนใจกันแต่เรื่องทางวัตถุ ไม่มาสนใจในเรื่องทางจิตใจ.

ที่นี้พอไปเล่นกันกับวัตถุ ไปเกี่ยวข้องกับวัตถุ ความเอร็ดอร่อยสนุกสนาน พลิตเพลินของวัตถุ มันก็จูงจิตใจจับจิตจับใจของคนเหล่านั้นไว้ ให้เป็นทาส, เป็นทาสของวัตถุบูชาวัตถุ, เชื่อและหวังว่าจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยเรื่องทางวัตถุ เช่น **ที่กำลังเชื่อว่า เราจะทำความเจริญทางวัตถุ แล้วจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้หมดได้**, เป็นผู้ฝากเนื้อฝากตัวไว้กับเรื่องทางวัตถุถึงขนาดนี้ นี้เรียกว่าพวกบูชาวัตถุ. **เขาไม่มองเห็นว่า ความสำคัญนั้นมันอยู่ที่เรื่องของจิตใจ**, เขาไม่มองเห็นอย่างที่เรามองว่า โลกนี้มันขึ้นอยู่กับมนุษย์ มนุษย์มันขึ้นกับจิตใจของมนุษย์ : ดังนั้นเราต้องจัดการกับจิตใจของมนุษย์ให้ถูกต้อง. เดียวนี้เขาเห็นว่าอะไรมันก็แล้วแต่วัตถุ ; ถ้าวัตถุมันเจริญโลกมันก็จะเจริญ, วัตถุดีแล้วโลกมันก็จะดี, อย่างนี้เขาเรียกว่า เป็นวัตถุนิยมขั้นสูงสุด เป็นวัตถุนิยมขั้นสูงสุด โดยถือว่าวัตถุสำคัญกว่าจิตใจ, อะไร ๆ เป็นไปตามอำนาจของวัตถุ เขาเรียกกันทั่วไป ก็จะไปในโลกว่า *dialectic materialism* วัตถุเป็นใหญ่. เขาถือว่าวัตถุเป็นใหญ่ จิตใจตามหลังวัตถุ, เขาก็ไม่สนใจเรื่องจิตใจ มัวแต่ทำวัตถุให้ดีแล้วจิตใจก็จะดีเอง.

เดี๋ยวนี้คนทั้งโลกหรือเกือบทั้งโลก หรือหมดทั้งโลกเป็นอย่างนี้ไปเสียหมดแล้ว ก็เลยพูดกันไม่รู้เรื่อง, เมื่อเราพูดว่าจะต้องแก้ปัญหาทางจิตใจ จัดการทางจิตใจให้ถูกต้องให้เจริญ, เขาก็ถือหลักว่าวัตถุต่างหาก, ต้องแก้ไขทางวัตถุ, ต้องปรับปรุงทางวัตถุ ต้องส่งเสริมทางวัตถุ ให้สมบูรณ์ถึงที่สุด แล้วจิตใจก็จะดีเอง มันเลยพูดกันไม่รู้เรื่อง. เดียวนี้เราจะไปหาเพื่อนหาฝูงที่มาสนใจทางจิตใจมันจึงหายาก มีแต่คนจะสนใจทางวัตถุ ลุ่มหลงทางวัตถุ บูชาวัตถุ เรียกว่าเป็นทาสของวัตถุ, แล้วก็ชักจูงทุกคนให้เป็นทาสของวัตถุร่วมกันกับเขา. **ทั้งโลกกำลังเป็นพวกบูชาวัตถุ** เสียอย่างนี้ นี่ก็เป็นอุปสรรคในการที่จะชักจูงมาช่วยกัน แก้ไขโดยเรื่องทางจิตใจ.

แม้ครูอาจารย์ในโลกจะเป็นชั้นศาสตราจารย์ในโลก เป็นผู้ในโลกเชื่อฟัง ก็ยังเป็นเรื่องทางวัตถุเสียโดยมาก เป็นผู้ที่ไม่รู้แต่เรื่องทางวัตถุ, เป็นผู้ที่ไม่เข้าใจปัญหา ด้วยความเจริญทางวัตถุ, เฉลียวฉลาดแตกฉานในเรื่องทางวัตถุ เช่นที่เรียกกันว่าทางเทคโนโลยีทางอะไรเหล่านี้ มันเป็นเรื่องทางวัตถุทั้งนั้น, โดยกฎเกณฑ์ทางวัตถุ มีกฎ-เกณฑ์อย่างวัตถุ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของวัตถุ มันก็เลยเป็นวัตถุทั้งหมด, ก็ไม่รู้เรื่องทางจิตใจ มันก็แก้ไขทางจิตใจไม่ได้, หรือว่าไม่คิดจะแก้ไขกันเสียเลยด้วยซ้ำไป. **นี่เมื่อครูบาอาจารย์ที่นำโลกมันเป็นเสียอย่างนี้ ก็เป็นเรื่องนำไปทางวัตถุเสียหมด ไม่นำในเรื่องจิตเรื่องวิญญาณกันเสียเลย.** แล้วมันยังนำหัวว่า แม้จะมีศาสตราจารย์ ครูบาอาจารย์บางคนเห็นเรื่องทางจิตใจสำคัญ จะมาแนะนำเรื่องทางจิตใจ ชักจูงในเรื่องทางจิตใจ ก็ไม่มีใครเอาด้วย; เพราะลูกศิษย์ลูกหาคนหนุ่มคนสาวเหล่านั้นเขาไม่สนใจเรื่องทางวิญญาณ, เขาสนใจเรื่องทางวัตถุ. ถ้าครูบาอาจารย์คนใดจะมาแนะนำชักจูงในเรื่องทางจิตใจ เขาก็จะคิดว่ามันบ้า แล้วเขาก็จะไม่เอากับครูบาอาจารย์คนนั้นก็ได้อีก ; นี่กำลังเป็นอุปสรรคอยู่อย่างมากมาอย่างนี้ ในโลกนี้ในปัจจุบันนี้. แต่อาตมาเชื่อว่าครูบาอาจารย์ในโลกแทบทั้งหมดยังเห็นแต่ทางวัตถุ ยังเชื่อทางวัตถุ, ยังมุ่งหวังที่จะใช้วัตถุเป็นเครื่องแก้ปัญหา, ยังบูชาความก้าวหน้าทางวัตถุเป็นพระเจ้าอยู่นั่นเอง. ฉะนั้นสิ่งที่ว่าเป็นความเจริญก้าวหน้า มันจึงเป็นไปในทางวัตถุหมด ไม่สามารถจะควบคุมให้มาในทางจิตใจ ซึ่งไม่มีความก้าวหน้าเลย.

เดี๋ยวนี้เขาอาจจะคิดในทางวัตถุ จะทำยาเม็ดยาอะไรขึ้นมา กินเข้าไปแล้วหายโรค กินเข้าไปแล้วหายโกรธ หายหลงก็ได้, เขาก็คิดว่าอย่างนั้น มันก็มีส่วนจริงเหมือนกัน แต่มันเป็นส่วนน้อย. ถ้าควบคุมระบบต่าง ๆ ในภายในได้ ยาเม็ดนั้นมันทำให้ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในทางเคมีในทางภายในแล้ว มันอาจจะบรรเทาความโง่ ความโกรธ ความรัก ความเกลียด ความกลัวอะไรได้บ้างเหมือนกัน ไม่ใช่จะไม่มีเสียทีเดียว, แต่มัน

ไม่พอ **จะต้องจัดการด้วยเรื่องทางจิตใจล้วน ๆ แล้วจิตใจไปบังคับร่างกาย** อีกทีหนึ่ง. แต่ที่นั่นมันละเอียดลึกซึ้งสูงมากเกินไป คนไม่เข้าใจ มันก็มองไม่เห็น จึงไม่มีใครสนใจเรื่องทางจิตใจ; **ดังนั้นเรื่องทางจิตใจทั้งหลาย จึงตกต่ำไปมาก**, แม้ที่สุดแต่เรื่องจิตใจทางมิชฌาภิกขุ ทางวิทยาอาคม ทางเสน่ห์ยาแฝดอะไรก็ตาม ซึ่งเป็นทางจิตใจ มันก็ตกต่ำไปมาก เพราะว่าคุณธรรมทางวัตถุมันแทรกแซงเข้ามา. เรื่องทางจิตใจที่เป็นฝ่ายผิด ก็ยังตกต่ำไปสู่สูญหายไป, เรื่องจิตใจทางฝ่ายที่ถูกต้องมันก็ยังไม่มีโอกาส.

นี่เรามาสนใจกันอย่างนี้ มาพูดกันอย่างนี้ ก็เหมือนกับมาทวนกระแส น้ำ ทวนกระแสความต้องการของมนุษย์ในโลกในปัจจุบันนี้ ซึ่งบูชาวัตถุ มันก็มีความยากลำบากหรือเป็นอุปสรรค. ทุกคนเขา**เชื่อเสียว่า จะรอดได้ก็เพราะวัตถุมันเจริญ** เขาก็ไม่มาฟังที่เราจะพูดว่า **ต้องทำจิตใจให้เจริญมันจึงจะรอดได้**, นี่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่ง ในการที่จะพูดจากันด้วยเรื่องสันติภาพ ให้คนสมัยนี้ฟัง ขึ้นพูดไปมันก็จะเหมือนกับเป่าปี่ให้เรดฟัง เป่าปี่ให้เต่าฟัง และอาตมาเองก็ได้เป่าไปก็มากน้อยแล้วก็ไม่รู้, ได้พยายามจะพูดแต่เรื่องนี้อยู่เสมอไป, นี่ก็นึกหวั่น ๆ ตัวเองอยู่ด้วยเหมือนกัน. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ไม่ยอมแพ้ ก็ต้องพยายามต่อไปอีก ในการที่จะพูดกันถึงเรื่องความจริง อันแท้จริงของพระธรรม ของธรรมชาติ จึงมาพูดเรื่องนี้ขึ้นมาในสมัยนี้ ในโอกาสเช่นนี้ คือพูดเรื่องจิตกับหมู่มนุษย์ที่เขาบูชาวัตถุ.

ต้องใช้อริยสัจ ๔ เป็นหลักการ

เฮ้, **ที่นี้ก็จะได้พูดเป็นการล่วงหน้าไว้เสียเลยว่า** เรามีหลักการสำหรับพิจารณาและศึกษากันอย่างไร? **เรื่องที่จะพูดจะทำกันต่อไปข้างหน้า** จะมีหลักการอย่างไร **ตอบง่าย ๆ** แหะ **ว่าเราเป็นพุทธบริษัท เราเป็นพุทธบริษัท** ในฐานะที่เราเป็น

พุทธบริษัท เราก็จะใช้หลักการหรือวิธีการของพระพุทธเจ้า คือตามหลักของอริยสัจ ๔ นั้นเอง. ขอให้รู้ไว้เถิดว่า หลักอริยสัจ ๔ ของพระพุทธเจ้า ในพระพุทธานุศาสนานี้แหละ จะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ จึงขอยืนยันไว้. และบอกกล่าวไว้เป็นการล่วงหน้าว่า **เราจะต้องใช้อริยสัจ ๔** ซึ่งจะใช้กันอย่างละเอียดถี่ถ้วนสุขุมเพียงไร ก็ไว้พูดกันในคราวหลัง ๆ. ในคราวนี้ก็จะพูดได้เป็นหลักเกณฑ์ หรือความมุ่งหมายส่วนใหญ่ว่า ใช้หลักอริยสัจ ๔.

อริยสัจ ๔ ในเรื่องสันติภาพนี้ จะมีอย่าง? เรื่องที่ ๑ เรื่องทุกข์ เราก็จะมองเห็นว่า **วิฤตการณ์ คือความไม่มีสันติภาพนั้น** มันเป็นเรื่องที่มีอยู่จริง มีอยู่ในโลกจริง ๆ, มีอยู่กับเนื้อกับตัวจริง ๆ ความทุกข์หรือวิฤตการณ์มันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง, แล้วก็เป็นสิ่งที่โลกบวชเสียด้วย โลกบวชเสียด้วย มันเป็นตัวร้าย แต่มันได้รับการบวชอย่างยิ่ง เอาจับมันซิ. **นี่คือความทุกข์หรือวิฤตการณ์จะต้องรู้จักมัน** **ในสถานะที่มันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในโลก** **จะต้องจับเอาตัวมาดูให้รู้จักกันให้จริง ๆ** ว่ามีอยู่อย่างศัตรูที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวเรา, เหมือนกับว่าเชื้อโรคหรืออะไรที่ร้าย ๆ ที่ร้ายกาจที่มันซ่อนเร้นอยู่ในตัวเรา เราจะต้องจับตัวเอามาดู มารู้จัก มากำจัด มาทำลายเสียให้หมดสิ้น นี่เรื่องที่ ๑.

เรื่องที่ ๒ เหตุแห่งวิฤตการณ์ คือเหตุแห่งความทุกข์ ตามที่มันมีอยู่จริง ที่มันเป็นต้นเหตุอันแท้จริงก็จะกล่าวได้ว่า **ต้นเหตุที่แท้จริงของวิฤตการณ์ในโลกก็คือ ความไม่มีศีลธรรม,** ความไม่รู้จักรรรมะแล้วก็ไม่มีศีลธรรม. เมื่อไม่มีศีลธรรมมันก็เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว, ให้เห็นแก่ตัว; **พอเห็นแก่ตัวเท่านั้น มันก็มี** **ความทุกข์แก่บุคคลนั้นทันที.** มันหนักอกหนักใจวิตกกังวลอะไร เพราะความเห็นแก่ตัว; ยึดมันถือมันตัว ก็เป็นทุกข์ส่วนตัว แล้วเมื่อเห็นแก่ตัว มันก็รุกเข้าไปในประโยชน์ของผู้อื่น, คิดเอาประโยชน์ของผู้อื่น ลักลวงผู้อื่น, เบียดเบียนผู้อื่น เอาประโยชน์

ของเขามาเป็นของตัวเอง ผู้อื่นก็พลอยเดือดร้อนด้วย. นี่เมื่อมีความเห็นแก่ตัว มันก็เดือดร้อนทั้งตนเอง และเดือดร้อนทั้งผู้อื่น, นี่ความเห็นแก่ตัวจึงเป็นต้นเหตุอันแท้จริงแห่งวิกฤตการณ์ หรือความทุกข์ของโลก. ถ้าพูดเป็นเรื่องความทุกข์ ก็ต้องเป็นความทุกข์ของโลกมิใช่ของบุคคลแล้ว วิกฤตการณ์เป็นความทุกข์ของโลก, เหตุแห่งวิกฤตการณ์ ก็เป็นเหตุแห่งความทุกข์ของโลก

ที่นี้ก็เรื่องที่ ๓ ความดับทุกข์ ก็คือสันติภาพนั่นแหละ, สันติภาพนั่นแหละคือตัวความดับทุกข์. ในโลกนี้ อยู่กันอย่างโลก ๆ ก็ดับทุกข์กันได้ตามแบบโลก ๆ ตามภาษาชาวโลก ตามธรรมดาทั่วไป, เป็นนิพพานในความหมายหนึ่งสำหรับชาวโลกทั่วไป ยังไม่ถึงเหนือโลก ก็มีความหมายแห่งแห่งนิพพาน เรียกว่า นิพพุติ. นิพพุติ ความหมายเหมือนกับนิพพาน, สีเลน นิพพุติ ยนุติ ท่านทั้งหลายจะได้ยินมากมายเหลือประมาณแล้ว เอาว่ากันใหม่ทั้งหมดว่า สีเลน โภคสมุปทา สีเลนนิพพุติ ยนุติ ตสุมา สีล วิไลธเย, สีเลน สุกคตี ยนุติ-ศีลให้ถึงสุคตี, สีเลน โภคสมุปทา-ศีลให้ถึงโภคทรัพย์, สีเลน นิพพุติ ยนุติ-ศีลให้ถึง นิพพุติ, นิพพุติ ความหมายของนิพพานในชั้นอย่างในโลกทั่วไป ยังไม่เด็ดขาดสิ้นกิเลส แต่ว่าเป็นความหมายของนิพพานคือเย็น ชีวิตเย็น เหนือโลก ไม่หลงโลก ไม่จมโลก แต่ก็ยังไม่พ้นไปจนถึงโลกุตตระ นี้ นิพพุติ คำนี้ ก็คือ นิพพานสำหรับคนทั่วไปในโลก แม้อย่างนี้ก็เรียกสันติภาพได้.

ที่นี้ถ้านิพพานเต็มที่เป็นโลกุตตระ หมดกิเลสสิ้นเชิง เป็นพระอรหันต์อย่างนี้ เป็นสันติภาพแท้จริง, เป็นสันติภาพสูงสุด ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านั้น. สันติภาพระดับชาวโลกทั่ว ๆ ไป ก็มีได้ในชื่อว่านิพพุติ เป็นชีวิตที่เยือกเย็น, เป็นการเป็นอยู่ที่เยือกเย็น สงบเย็น เย็นอก เย็นใจ นั่นแหละ มันก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง. ถ้าว่ายิ่งไปกว่านั้นก็เป็นโลกุตตระ ไม่มีกิเลสโดยประการทั้งปวง, มันก็เย็นอกเย็นใจ โดยประการทั้งปวง, นี่คือนี่ที่เรียกว่าสันติภาพ -ความดับแห่งวิกฤตการณ์ทั้งหลาย,โดยย่อมีอย่างนี้

เรื่องสุดท้าย **เรื่องที่ ๔** ทางให้ถึงสันติภาพ, ทางให้ถึงสันติภาพ ก็คือ **ความถูกต้องทุกประการ** รวมกันเข้าเป็นหนทางที่เรียกว่า **อัฐสังคิมัคค์ - มรรคมีองค์ ๘ - ความถูกต้อง** ๘ ประการรวมกันเข้าเป็นหนทางอันประเสริฐ, นั้นแหละทางแห่งสันติภาพ แล้วมันเป็นเรื่องถูกต้อง ๆ ถูกต้อง ๆ ไปทุก ๆ อย่างที่มันควรจะถูกต้อง เรียกว่า **มรรคมีองค์ ๘**.

ถ้าจะเอาใจความธรรมดาสมาญ ก็ฟังถึงคำว่าถูกต้อง ๆ. คือคำว่าสัมมา ๆ สัมมา สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ, **สัมมา** ทั้งหมด มันแปลว่า **ถูกต้อง; เมื่อเอาถูกต้อง ๆ มารวมเข้าแล้ว มันก็เป็นหนทาง เดินไปในทางแห่งความถูกต้อง** อย่างนี้ก็เรียกว่าอริยมรรค. อย่างที่เราได้ยินได้ฟัง ได้พูดกันอยู่เสมอ เรื่องมรรคมีองค์ ๘; แต่ขอเติมเข้าไปอีกองค์หนึ่งว่า **สัมมาญาณะ, ต่อจากสมาธิแล้วก็มีสัมมาญาณะ คือ มีญาณ - ความรู้อันถูกต้อง เป็นผลของ ๘ องค์** แล้วก็มีลักษณะเป็นเหตุน้อย ๆ อยู่ว่า **มีสัมมาญาณะ แล้วก็มีสัมมาวิมุตติ**.

ที่จริงถ้าจะเอาตัวเรื่องความดับทุกข์ มาพูดให้หมดสิ้นแล้ว ต้องพูดถึงความถูกต้อง ๑๐ ประการ, **ความถูกต้อง ๑๐ ประการนั้น มันก็เพิ่มเข้าไปอีก ๒ ประการ** จาก ๘ ประการที่เราอยู่เป็นอยู่ดีแล้ว. ท่านทั้งหลายที่อยู่เป็นอยู่ดีแล้วเรื่องความถูกต้อง ๘ ประการ : **มรรคมีองค์ ๘ ถูกต้องทางทิฏฐิ ถูกต้องทางความดำริ ถูกต้องทางการพูดจา ถูกต้องทางการทำงาน ถูกต้องทางการดำรงชีวิต ถูกต้องในความพากเพียร ถูกต้องในความมีสติ ถูกต้องในความมีสมาธิ ๘ ประการนี้ เรียกว่ามีองค์ ๘,** ขอเพิ่มอีกถูกต้อง ว่าถูกต้องในทางความรู้เรียกสัมมาญาณะ กับสัมมาวิมุตติ, คือวิมุตติหลุดพ้นอย่างถูกต้อง รวมเป็น ๑๐ ประการนั้นจึงจะสมบูรณ์. ถ้าพูดแต่เพียง ๘ อย่างนี้ ก็คือพูดแต่ที่เป็นเหตุ ส่วนที่เป็นเหตุ, ส่วนอีก ๒ อย่างนั้นเป็นผล คือ สัมมาญาณะ

ความรู้ถูกต้อง, สัมมาวิมุติ ความหลุดพ้นถูกต้อง, นี่มันเป็นผล, ผลนี้มี ๒ เอาไปรวมกับเหตุที่มี ๘ เป็น ๑๐ เรียกว่า**ความถูกต้อง ๑๐ ประการ** นั่นก็คือกล่าวอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนหมด โดย**เป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา**, เมื่อมีสัมมาวิมุติแล้ว มันก็จะสมบูรณ์, สมบูรณ์ คือมีผล อันสุดท้ายมีผลสุดท้ายที่เป็นจุดมุ่งหมายปลายทาง.

นี่คือหนทางที่เราจะได้รับสันติภาพ มรรคมีองค์ ๘ ก็พอ แต่ถ้าพูดให้ชัดเจนขึ้นอีกก็ว่าสัมมาญาณะอีกข้อหนึ่งเกิด. แต่ด้วยเหตุที่ว่ามันไม่ไปไหนเสีย ถ้ามีมรรคมีองค์ ๘ ครบถ้วนแล้ว มันก็จะมีสัมมาญาณะเอง, ครั้นมีสัมมาญาณะแล้วมันไม่ไปไหนเสีย มันก็มีสัมมาวิมุติเอง; น่าจะเอามาพูดมาสวดมาท่องกันเสียให้ครบ, **มีพระสูตรที่จะสวดได้ง่าย ๆ ครบถ้วนเป็น ๑๐ ประการ** อย่างนี้ก็มี, คิดว่าจะหามาไว้ให้สวดท่องกันเสียให้สมบูรณ์ ไม่เพียงแต่ ๘ ประการ ให้มันถึง ๑๐ ประการ, แล้วมีอันสงส์มากเหมือนกับที่ว่า **พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ถ้าได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเกิด สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา จะพ้นจากความแก่ สัตว์ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเจ็บ สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดา จะพ้นจากความตาย.** ที่ว่าได้อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรแล้วจะเป็นอย่างนั้นนั่น ก็เพราะว่า**ถ้าได้อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตร แล้วจะเกิดความถูกต้อง ๑๐ ประการนี้ขึ้นมา** คือตามมรรคมีองค์ ๘,๘ ประการ แล้วอีก ๒ ประการคือ สัมมาญาณะ กับสัมมาวิมุติ; ถ้าถึงสัมมาวิมุติแล้ว คือสันติภาพอันสมบูรณ์.

นี่เราควรจะมองเห็นให้ชัดว่า มันมีอยู่ มีอยู่แท้ ๆ, มันมีอยู่อย่างที่จะเป็นไปได้ ในการที่เราจะมีสันติภาพ, มีหนทางแห่งสันติภาพชนิดที่เป็นไปได้ คือชนิดที่**ปฏิบัติได้และได้รับผลได้** ปรากฏชัดด้วยตนเอง, นี่มันมีอยู่. นี่คือหนทางแห่งสันติภาพ นี่เราก็จะพูดกันโดยหลักของอริยสัจ ๔ ก็คือ :-

๑. วิกฤตการณ์ ความไม่มีสันติภาพ
๒. เหตุแห่งวิกฤตการณ์ ก็คือ กิเลส ตัณหา ทั้งหลาย
๓. สันติภาพ ก็คือความสงบสุข ทั้งในแง่ของโลกิยะ ทั้งในแง่ของโลกกุตตระ.

๔. ทางแห่งสันติภาพ มันก็คือ ความถูกต้อง ๘ ประการ ซึ่งเป็นส่วนเหตุ แล้วถูกต้องอีก ๒ ประการ ซึ่งเป็นส่วนผล มีเข้ามาแล้วมันก็มีสันติภาพเท่านั้นเอง. เป็นเรื่องอริยสัจจ์โดยตรง โดยหัวใจ ที่เกี่ยวกับเรื่องวิกฤตการณ์หรือสันติภาพของมนุษยย์ในโลก ซึ่งเราควรจะนำมาพิจารณากันอย่างยิ่ง, แล้วก็จะได้พิจารณากันในอันดับต่อ ๆ ไปของการบรรยายให้ชัดเจนเป็นเรื่อง ๆ ไปตามลำดับ.

ในวันนี้ก็เป็นการริเริ่มเรื่องที่จะชวนให้เกิดความสนใจ. สรุปความได้ว่า โลกกำลังจะวินาศหรือปราศจากสันติยิ่งขึ้นทุกที เป็นเวลาที่สมควรแล้ว ที่เราจะได้พูดกันถึงเรื่องนี้, และให้รู้ว่าเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ที่จะต้องรับรู้เรื่องนี้ พูดกันถึงเรื่องนี้, ชักจูงกันถึงการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในเรื่องนี้, เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทโดยตรง หรือจะเรียกว่าเป็นความรับผิดชอบของพุทธบริษัท, ว่าอย่าให้เสียที่มีพุทธบริษัทอยู่ในโลก. เพราะเหตุที่มีพุทธบริษัทอยู่ในโลก โลกนี้จะรอดได้; ดังนั้น จึงถือว่าเป็นความรับผิดชอบของพุทธบริษัท ที่มีอยู่ในโลกนี้ จะต้องช่วยกันทำโลกนี้ให้มันรอดได้, แล้วก็จะ เป็นพุทธบริษัทสมชื่อ, สมชื่อคือเหมือนพระพุทธรูปเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. สาวกของพระพุทธรูปเจ้าก็จะเป็น ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่มหาชนทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์ คือว่าทุกคนที่ยังรู้จักเห็้อ และคนที่ไม่รู้จักเห็้อ. มนุษย์เป็นคนรู้จักเห็้อ เทวดาเป็นคนไม่รู้จักเห็้อ แต่ก็ยังมีความทุกข์ด้วยกัน; ฉะนั้น เราจะต้องทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ คือ

เรื่องให้มีสันติภาพขึ้นในจิตใจของมนุษย์ มนุษย์ก็จะมีสันติภาพ, แล้วโลกนี้ก็จะมีสันติภาพ, เป็นเรื่องที่เราควรสนใจ และถึงเวลาแล้วที่เราควรสนใจ, หรือถึงเวลาแล้วที่เราควรพิจารณาปรึกษาหารือให้เข้าใจกันยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นเหมือนกับการจุดชนวนก็ได้ เป็นเหมือนกับการทำให้เกิดรุ่งอรุณทางสัมมาทิฏฐิขึ้นมาในหัวใจของมนุษย์ แล้วเราก็จะได้เป็นมนุษย์, มนุษย์ชนิดพุทธบริษัทเต็มรูปแบบ ไม่มีข้อบกพร่อง จนเรียกได้ว่าไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา

นี่เป็นเรื่องที่ตั้งใจจะบรรยายในวันแรกโดยหัวข้อที่ว่า **ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ, ทำไมจึงปรารถนาเรื่องสันติภาพ.** ผู้ที่มาพลอยฟังเป็นครูบาอาจารย์ เป็นข้าราชการทั้งหลาย ก็ขอได้สนใจเป็นจุดตั้งต้นว่า สันติภาพในโลกมันเป็นอย่างไร ท่านทั้งหลายมีหน้าที่สั่งสอน ให้กุลบุตรรู้เรื่องสันติภาพ หรือท่านทั้งหลายมีหน้าที่ควบคุมให้การกระทำเพื่อสันติภาพยังคงมีอยู่ในบ้านเมือง ในฐานะที่เป็นครูบาอาจารย์, เป็นข้าราชการ จงจดจำไว้เป็นอย่างดี. นำไปใช้ให้สำเร็จประโยชน์ สมตามความปรารถนาด้วยกันทุกคน

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะนี้ ให้ก้าวหน้ารุ่งเรืองต่อไปโดยรวดเร็วเทอญ ณ บัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๒ -

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๙

สิ่งที่เรียกว่า วิกฤตการณ์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้. อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่องสันติภาพของโลก ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **สิ่งที่เรียกว่าวิกฤตการณ์** คำบรรยายชุดนี้เรียกว่าเรื่อง **สันติภาพของโลก** จะบรรยายหลาย ๆ ครั้งทีละเรื่อง จนกว่าจะเพียงพอ ในวันนี้จะพูดถึงเรื่องที่ว่า **วิกฤตการณ์**.

ในครั้งที่แล้วมาได้พูดถึงเรื่องว่า **ทำไมเราจึงต้องพูดกันถึงเรื่องนี้** เป็นที่เข้าใจกันแล้ว คือเรื่อง**สันติภาพ**. ที่นี้มาถึงเรื่องที่จะต้องดูกันให้ละเอียด คือเรื่อง**วิกฤตการณ์** คือเรื่อง**ที่ตรงกันข้ามกับสันติภาพ**. เรามีคำพูดใช้พูดกันอยู่แล้วว่า **วิกฤตกาล, วิกฤตการณ์** เป็นคำพูดที่เหมาะสมที่สุดขอให้สนใจ มันเป็นคำที่มีความหมายมาก ซึ่งจะได้วิชันกันโดยละเอียด. บางคนยังไม่ค่อยรู้ความหมายของคำว่า **วิกฤตกาล**

วิกฤตการณ์ ยังฟังเป็นของแปลก ก็ควรจะสนใจฟังให้เห็นลึกซึ้งถึงความหมาย จนไม่เห็นเป็นของแปลกอะไร เป็นคำธรรมดาสามัญไปได้ก็ยิ่งดี.

วิกฤตกาล แปลว่า **มันผิดปกติ** มันไม่สงบ. คำว่า วิ, วิ นี้ แปลได้หลายอย่าง เป็นเพียงคำอุปสรรคนำหน้า ไม่ใช่ตัวนามนามอะไร; แต่มันมีความหมายได้หลายอย่าง วิ แปลว่า **วิปริต** ก็ได้แปลว่า **วินาศ** ก็ได้ หรือแปลว่า แปลก ๆ ต่าง ๆ นานาก็ได้ วิ. ที่นี้ **กฤต** คำว่า **กฤต**นี้ก็คือ คำว่า **กะตะในบาลี** แปลว่า **ซึ่งถูกกระทำแล้ว**, **วิปริต** ก็แปลว่า **ซึ่งถูกกระทำแล้ว** ให้**วิปริต**ก็ได้, ให้**วินาศ**ก็ได้, หรือให้แปลก ๆ ต่าง ๆ นานาออกจากของเดิมก็ได้; นี้เรียกว่า**วิกฤต ผิดปกติ**. ที่นี้ **กาล** แปลว่า **เวลา**, **วิกฤตกาล** แปลว่า **เวลา เวลาหรือยุค หรือสมัยที่มันวิปริต** ก็คือวุ่นวาย วุ่นวายมันก็ไม่มีความสุข, มันก็เหลือทนวุ่นวายเหลือทน ถ้าพูดว่า **วิกฤตกาล** มันก็ **เวลาที่มันวิกฤต คือผิดปกติ**; ถ้าพูดว่า**วิกฤตการณ์**: **การณ์**เรียกว่า **สิ่งที่**เป็นเหตุให้เกิด**วิกฤต**; ถ้าพูดว่า **วิกฤตภาวะ** ก็คือ **ภาวะที่มันมีความวิกฤต มีความวิปริต**. ดูให้ดีว่า **เรากำลังมีวิกฤตกาล คือ เวลาที่วิปริต**, แล้ว**มีวิกฤตการณ์ คือ มีเหตุที่ทำให้วิปริต**, แล้ว**มีวิกฤตภาวะ คือภาวะแห่งความวิปริต** จริงหรือไม่ จะได้พิจารณากัน, **พิจารณากันว่าโลกนี้กำลังวิกฤตหรือไม่ ?** นี้หลับตาดูให้ลึกให้กว้างๆ ว่าโลกทั้งโลกนี้ กำลังมีวิกฤตหรือไม่ มีวิกฤตในทางวัตถุก็ได้, วิกฤตในทางจิตก็ได้.

สิ่งต่าง ๆ ในโลกกำลังวิกฤต.

ดูในทางวัตถุก่อน คือตัวโลก พื้นโลก. **สิ่งต่าง ๆ ในโลกกำลังวิกฤตหรือไม่?** มันคงจะเห็นได้ไม่ยากเลย ว่ามัน **กำลังวิกฤต** เพราะการเข้ามาและต้องของ **มนุษย์** **ที่มีความนึกประดิษฐ์เปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจกิเลส**. เขาต้อง

การแต่ประโยชน์, เขาก็ไม่ต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นนอกจากประโยชน์; ดังนั้น เขาก็กระทำ, กระทำลงไป ตามที่เขาที่จะได้ประโยชน์. **เขาก็กระแกโลก** แก่ตัวโลก แก่ทรัพยากร ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก ต้นไม้ต้นไม้ ห้วยหนอง คลอง ลำธาร แม่น้ำ ภูเขา อะไรก็ตาม **โลกถูกกระทำให้ผิดไปจากปกติ** เช่นทลายภูเขา ขนภูเขาไปถมทะเลให้มันยื่นออกไป ได้เนื้อที่อะไร อย่างนี้ก็มีอยู่มาจริงในโลกนี้, หรือการทำลายป่าไม้อย่างมากมาย มัน ก็มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายไปฝนแล้ง น้ำแห้ง เป็นต้น.

ถ้าจะดูให้ละเอียดอย่างน่าหัวเราะ ก็แปลว่า **มันมีการแยกการผสม การ ยักย้ายอะไรต่าง ๆ ในบรรดาธาตุทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ จนวิกฤต จนเปลี่ยนแปลง จนเป็นนั่นเป็นนี่แปลง ๆ ต่าง ๆ ; นี่ก็เป็นวิกฤต** คือเป็นวิปริตผิดแปลกไปจากเดิม แล้วในทางวัตถุ, แล้วก็วิกฤตวัตถุทั่วไปในโลก **ตัวโลกก็วิกฤต วัตถุในคน เนื้อหนัง ของคนนี้ก็วิกฤต** เพราะมันทำอะไรผิดแปลกไปจากเดิม นี้เรียกว่าทางวัตถุมันก็วิกฤต.

จิตของคนก็วิกฤตเพิ่มยิ่งขึ้น.

ที่นี้ทางจิต ดูทางจิต, **จิตของคนก็ยิ่งวิกฤตยิ่งขึ้น; เพราะความก้าวหน้า** ที่เรียกว่าความเจริญนั่นแหละ มันต้องการมากกว่าเดิม แล้วก็เกินขอบเขต เกินพอดี **มันก็เป็นเหตุให้วิกฤต,** ยิ่งในโลกนี้ มันสร้างกันขึ้นมาแต่สิ่งยั่วยวน ให้ต้องการ ให้หลงรัก **จิตมันก็เริ่มวิกฤตและยิ่งวิกฤตยิ่งขึ้นไปอีก** แม้แต่จิตของมนุษย์ที่คิดมาก ไปกว่าเดิม **คิดจะมีอะไรใหม่ ๆ มากไปกว่าเดิม** มันก็วิกฤต แล้วมันก็คิดทำขึ้นมา, ทำให้จิตใจของผู้อื่นพลอยวิกฤต พลอยหลงไหลพลอยอยากได้ ที่ความเจริญมันอยู่ที่ตรงนี้ คือของใหม่ ๆ ออกมา ที่ให้ความสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มันยิ่งกว่าเดิมมันก็ยังชวนกันวิกฤตไปทั้งหมด. **มนุษย์ก็เลยมีจิตที่วิปริต**

ห้วนไหว อย่างรุนแรงรวดเร็ว ยิ่งไปกว่าเดิม, ยิ่งไปกว่าเดิม และยิ่งรุนแรงมากยิ่งขึ้นไปอีก ไม่ใช่แต่เพียงเท่านี้ นี่เรียกว่าวิกฤตของมนุษย์.

เป็นอันว่า **จิตใจ ก็วิกฤต วัตถุก็วิกฤต วัตถุภายใน ก็วิกฤต วัตถุภายนอก ก็วิกฤต** แล้วจะไม่เรียกว่า**โลกอยู่ในยุควิกฤตกาล**ได้อย่างไร. มองดูให้เห็นความจริงข้อนี้ แล้วก็เห็นอกเห็นใจโลกกันเสียบ้าง **ว่านี่คือความทุกข์ของโลก ถ้าเป็นคนมีความรู้สึกอย่างคน มันก็รู้สึกว่าย่ำแล้วๆ, เป็นความวิกฤตของโลก, เป็นความทุกข์ของโลก** ในความหมายที่เรียกว่า **ทนได้ยาก. นี่เรียกว่าวิกฤตการณ์ที่เป็นขั้นหนึ่งก่อน.**

คำว่า **วิกฤตนี้ใช้ได้ทั้งวัตถุ ทางจิต ทางทฤษฎี ทางวิญญาน** ใช้ได้ทั้งทางวัตถุ คือ **วัตถุสิ่งของในบ้านเรือนมันก็วิกฤต, ร่างกายเนื้อหนังก็วิกฤต, นี้อารมณ์ของมันก็พลอยวิกฤต. เพราะจิตมันวิกฤต มันจึงทำให้วัตถุวิกฤต, วัตถุยิ่งวิกฤต ก็ยิ่งส่งเสริมให้จิตมันวิกฤตต่อไปอีก. จิตมันวิกฤตโดยพื้นฐานแล้ว ความคิดความเห็น ความรู้สึกของจิตที่เรียกว่าทฤษฎี มันก็วิกฤตตามกันต่อไปอีก, หรือว่าวิญญานความผาสุกของจิต ก็พลอยวิกฤตไปด้วย ความเคยเป็นปกติสุขสงบ เย็น มันก็วิกฤต มันไม่เย็นละที่นี้. นี่มัน วิกฤตไปเสียทุกชั้นทุกระดับ จึงเรียกว่าวิกฤตกาล คือสมัยที่วิกฤต.**

สรุปความดูให้ดี ๆ ว่า **มันกำลังวิกฤตยิ่งขึ้นทุกที; แรกเริ่มเดิมทีมันก็ไม่ค่อยจะมีวิกฤตอะไรนัก มันเป็นไปตามธรรมชาติ; แต่ครั้งได้รับรสจากธรรมชาติ ถ้าเป็นที่พอใจมันก็ปรับปรุงแก้ไขให้วิกฤตยิ่งขึ้นไป ตามทางที่พอใจ. ถ้าไม่พอใจ มันก็ปรับปรุงแก้ไขให้วิกฤตไปอีกทางหนึ่ง ในทางที่มันไม่พอใจ, เลยเต็มไปด้วยสิ่งที่วิกฤตหรือวิปริต ถ้าจิตใจเป็นวัตถุก็จะเห็นว่ามันกระดุกกระดืบ กระเพื่อมห้วนไหวอย่างยิ่งอยู่ตลอดเวลา เรียกว่ามันวิกฤตแล้ว ถูกกระทำให้ผิดปกติแล้ว, นี่เรียกว่าวิกฤต.**

ความวิกฤตนี้เป็นความทุกข์ของโลกแต่คนไม่เห็น.

เ้า, ดูกันให้ละเอียดสักหน่อยเถิด เรื่องคำว่าวิกฤต, **วิกฤตนี้มันเป็นความทุกข์ของโลก**; พุศแทนโลกก็คือมันเป็นความทุกข์ของโลก ในโลก จะเป็นโลกแผ่นดินก็วิกฤต, แผ่นดินโลกนี้ก็วิกฤต, ที่นี้สัตว์โลก โลกมนุษย์มันก็วิกฤต, ที่นี้ทางจิตทางวิญญาณของมนุษย์มันก็วิกฤต, ก็แปลว่ามนุษย์ชาติ ความเป็นแห่งมนุษย์ ก็วิกฤต. **มนุษย์โลกมันก็วิกฤต, แต่เราก็ไม่รู้** แล้วเราก็ไม่เห็นวิกฤตด้วยซ้ำไป เพราะว่า มันมีจิตใจอย่างหนึ่งแล้วมันมองไปอีกทางหนึ่ง คือมองไปในทางที่**ว่าบ้านเมืองสวยงามยิ่งขึ้น, มีความสะดวกสบายก้าวหน้ายิ่งกว่าแต่ก่อนมาก,** จะแข่งกับเทวดาก็ได้แล้ว เต็มนี้ ทำไมจึงเรียกว่าวิกฤต? **ต้องดูความหมายของวิกฤตให้ดี ๆ มันวิปริต ไม่คงที่ มัน ไม่ปกติ ไม่สงบ.**

คนที่เขามองกันแต่**ว่าบ้านเมืองก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง มีนั่นมีนี่** เขาก็พอใจแล้ว, พอใจแล้ว วิกฤตก็ช่างไม่เป็นไร พอใจแล้ว มีสิ่งสวยงามเอร็ดอร่อยไพเราะเพราะพริ้งอะไรกันไปทั่วไปหมดก็ไม่เห็นว่าจะเรียกกันว่าวิกฤต; ถ้าอย่างนี้ก็พูดกันไม่รู้เรื่อง. แม้ที่สุดแต่**ว่าก่อนนี้เราก็สวมเสื้อสีดำอย่างเดียว สวมเสื้อสีขาวอย่างเดียว สวมเสื้อสีน้ำเงิน น้ำตาล** อย่างเดียว. เต็มนี้มันก็มีเสื้อผ้าไม่รู้ว่าจะ**เป็นสีอะไร** แล้วจะประดับประดาตกแต่งกันอย่างไร, **มันผิดแปลกไปจากเดิมยิ่งขึ้นทุกที.** คนหนึ่งก็มองว่าแล้วดีแล้ว ไม่วิกฤต, ไม่น่ากลัว ไม่น่าวิตกกังวลอะไร เอลละ, **ก็เป็นอันว่าพอใจก็ใช้ได้.**

แต่เต็มนี่เรามาตั้งปัญหา**กันว่ามันปั่นป่วนหรือไม่? ถ้ามันเป็นเรื่องของความปั่นป่วน ก็ถือว่ามันวิกฤต.** แม้โลกนี้มันจะสวยงามสดงดงาม จะก้าวหน้าไปทุกอย่างทุกประการ **ที่เรียกว่าความก้าวหน้า** พูดถึงความก้าวหน้าแล้วก็พูดไม่ไหว. **เต็มนี่มีอะไรบ้างก็ดูเอาเอง** มีรถยนต์ใช้เหมือนกับควายแล้ว, มีรถยนต์ใช้เหมือนกับใช้วัว

ใช้ควาย, มีเครื่องบินใช้เหมือนกับใช้วัวใช้ควาย แล้วมีอะไรในบ้านในเรือนวิจิตรพิสดาร มีโทรทัศน์สี มีเครื่องใช้ไฟฟ้า มีอะไรสารพัดอย่าง. **เขาก็ชอบใจ เขาก็ไม่มองเห็นว่า มันจะต้องนึกคิดอะไร, มันก็ดีแล้ว** เดียวนี้เรามามองในแง่ที่ว่ามันผิดปกติหรือไม่? การที่ต้องมีอะไรมากขึ้น แปรมากขึ้น สวยงามยิ่งขึ้น แพงยิ่งขึ้นนั้น มันจะปกติอยู่ได้อย่างไร, ต้องมีขอบเขตมากขึ้น แล้วก็แพง ๆ ทั้งนั้นมากขึ้น แล้วมันจะปกติอยู่ได้อย่างไร, ก็ขอให้คิดดูเรื่องนี้. ทีนี้เมื่อมันผิดปกติแล้ว มันเป็นอย่างไร, **มันไม่มีความสงบ** มันให้ความยุ่งยากลำบาก, **มันทำให้เกิดปัญหามาประการ** เหลือที่จะกล่าวขึ้นมา นี้เรียกว่า วิกฤต, วิกฤต แม้จะเป็นคำพูดใหม่ๆ ที่เพิ่งมีใช้กันไม่นานนักนี้ แต่ก็ก็เป็นคำที่ดี. อาตมาขอยืนยันว่าเป็นคำที่มีความหมายดี ถูกต้องกับเรื่องราวดี ใช้เป็นหลักเป็นเกณฑ์สำหรับศึกษาพิจารณาได้ดี.

รวมความว่า บ้านเรือนเครื่องใช้ไม่สอ วัตถุต่าง ๆ ยวดยาน พาหนะ อะไร ก็วิกฤต วิกฤต. **ทีนี้บุคคลแต่ละคนก็วิกฤต** โดดเด่นอยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านั้น ซึ่ง เป็นความวิกฤต เมื่อบุคคลมันวิกฤต, **หมู่คณะของบุคคล** หรือสังคม สังคมนั้นมันก็วิกฤต, **วิกฤตในแง่สุขภาพอนามัย, วิกฤตในแง่เศรษฐกิจ, วิกฤตในแง่การเมืองการปกครอง** อะไรสังคมมันก็วิกฤต, โลกทั้งโลกมันก็พลอยวิกฤต; เพราะว่าทุก ๆ ส่วนของโลกมันวิกฤต มันจะกลายเป็นว่าทุกโลกทั้งจักรวาลเลยก็ได้ **ที่มันจะต้องพลอยวิกฤต** ตามกันไป ยิ่งไปถึงกันทั่วโลกยิ่งขึ้นแล้ว มันก็วิกฤตพร้อมกันหมดทุกโลกทั้งจักรวาล เรียกว่าวิกฤตทั้งโลกทั้งจักรวาล.

มนุษย์วิกฤต มนุษย์แต่ละคนแต่ละบุคคลมันก็วิกฤต, แล้ว**ความเป็นมนุษย์ทั้งหมดของมนุษย์มันก็วิกฤต** แล้วโลกทั้งโลกมันก็พลอยวิกฤต เพราะมันเต็มไปด้วยมนุษย์ มันจัดมันทำมันปรับปรุงตลอดเวลาโดยมนุษย์, จึงเห็นได้ว่า**ความวิกฤตนี้** มันเกี่ยวข้องกันเป็นสายตลอดสาย นับตั้งแต่วัตถุมันวิกฤต เพราะคนไปทำมัน แล้ว

คนมันก็วิกฤต แต่ละคน ๆ มันวิกฤต มันผิดปกติ มันปั่นป่วน, แล้วสังคมของมันก็ปั่นป่วน แล้วโลกทั้งโลกมันก็ปั่นป่วน มันจะยิ่งปั่นป่วนไปกว่านี้อีก. ก่อนนี้มันปั่นป่วนเล็ก ๆ น้อย ๆ มันเท่ากับเด็กเล่น เดียวนี้มันปั่นป่วนชนิดที่ว่า มันจะพินาศลงไปทั้งโลกในพริบตาเดียวก็ได้. แล้วมันก็มีความปั่นป่วนมาก.

วิกฤตการณ์เกิดขึ้นทั้งตามธรรมชาติและโดยมนุษย์.

วิกฤตการณ์ นี้ เรียกว่า มาจากธรรมชาติ; เพราะธรรมชาติมันผิดปกติของมันเอง ธรรมชาติความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ลมฟ้าอากาศ แม่น้ำแผ่นดินอะไร ถ้ามันวิปริตไปตามธรรมชาติ มันก็เป็นวิกฤตตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ. ที่นี้มันไม่เพียงแต่ธรรมชาติทำ มนุษย์กลับไปทำให้เป็นอย่างนั้นยิ่งขึ้น ไปทำลายธรรมชาติให้วิปริตเร็วขึ้นมากขึ้น แล้วก็เลยเป็นว่าธรรมชาติสองชั้น : ธรรมชาติตามธรรมชาติ, แล้วก็ธรรมชาติตามที่มนุษย์ไปกระทำให้มันผิดธรรมชาติ อีกต่อหนึ่ง เรียกวิกฤตที่เกิดจากธรรมชาติ. ที่นี้วิกฤตที่เกิดจากมนุษย์ มนุษย์ไปทำผิดต่อธรรมชาติ ต่อความถูกต้อง ต่อความจริงของธรรมชาติ ที่เรียกว่าธรรมชาติ; มนุษย์ประพฤติผิดต่อธรรมชาติ ก็เกิดวิกฤตขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะมนุษย์ทำผิดต่อธรรมชาติหรือธรรมชาติก็พุดได้ เลยเป็นความรู้สึกสองชนิดว่า โดยธรรมชาติทำให้ หรือว่าโดยมนุษย์ทำเอง.

ที่นี้ดูว่ามันปรากฏอยู่ที่ไหน? วิกฤตการณ์ปั่นป่วน วิปริต ที่มันอัดอยู่ในตัวบุคคล ภายในบุคคล, วิกฤตการณ์ภายในบุคคล อัดแน่นอยู่ภายในของบุคคลทั้งกายทั้งใจจนวิกฤต. มันน่าหัว วิกฤตที่มันอัดอยู่ในตัวบุคคล, แล้วต่อมาก็เป็นวิกฤตที่ออกมาออกคน แสดงให้เห็นทางภายนอกว่าเป็นวิกฤตอย่างนั้นอย่างนี้

จนเพื่อนกันเห็น จนเห็นกันทั่วไปหมดทั้งโลกว่ามันวิกฤตที่ออกมานอกคน. แล้วที่นั่นมันก็มีผลเกิดขึ้นแก่สังคมทั่วโลก แก่มนุษย์ทั้งโลกก็กลายเป็นว่าแสดงออกมาที่มนุษย์โลก, มนุษย์โลกทั้งโลกของมนุษย์ มีวิกฤตแสดงให้เห็นอยู่ทั่ว ๆ ไป. นี่หาให้พบเถอะว่ามันอยู่ที่ไหน? วิกฤตความวิปริตปั่นป่วนมันอยู่ที่ไหน? มันอัดอยู่ในคน แล้วมันออกมานอกคน แล้วมันก็ระบายกระจายออกไปทั้งโลก ก็คิดว่าจะทำอย่างไรดี.

ธรรมชาติก็ชวนให้วิกฤต หรือวิกฤตอยู่ตามธรรมชาติ มีผลถึงมนุษย์ด้วยเหมือนกัน มนุษย์ก็ปรุงแต่ง มนุษย์ก็ปรุงแต่งธรรมชาติ เรียกว่ากิเลสของมนุษย์ที่ต้องการเกินขอบเขตก็ไปทำให้ธรรมชาติวิปริตเร็วเข้า. ถ้าเราต้องการเพียงแต่ว่าพออยู่ได้ มันก็ไม่ต้องทำอันตราย หรือว่าทำลายธรรมชาติมากเหมือนอย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้. เดียวนี้มนุษย์มันมีความต้องการ เพราะความเฉลียวฉลาดของมนุษย์มันก้าวหน้า, ความต้องการมันก็ก้าวหน้า แล้วก็ต้องทำอะไรที่เป็นการทำลายธรรมชาติ.

พุดยกตัวอย่าง สักอย่างแม้มันจะน่าหัว ว่ามนุษย์ต้องทำกระป๋อง, กระป๋องนม กระป๋องปลา กระป๋องของต่าง ๆ ที่เป็นกระป๋อง ๆ ขึ้นมาสักเท่าไร ก่อนนี้ไม่ต้องทำ ; **มนุษย์มันมิได้มีเครื่องกระป๋อง** มันไม่รู้จัก มันไม่ต้องกิน มันไม่ต้องใช้เครื่องกระป๋อง, **พอรู้จักใช้เครื่องกระป๋องนี้** คนหลายพันล้านคนในโลกนี้ **ทำกระป๋องขึ้นมาเท่าไร, ใช้กระป๋องวันหนึ่งเท่าไร, ยุบกระป๋องกันไปวันละเท่าไร. แล้วกระป๋องนี้มาจากธาตุ, มาจากโลหะในแผ่นดิน เป็นเหล็กเป็นสังกะสี ต้องขุดขึ้น** มาจากแผ่นดิน, แล้วมาทำกระป๋อง **แล้วก็ยุบทิ้งไป** วันหนึ่งไม่รู้กี่ล้านกระป๋อง; จะเรียกมันปกติได้อย่างไร. นี่มนุษย์ทำอย่างนี้ ที่นั่นมันไม่ใช่แต่เรื่องกระป๋อง มันทุกอย่างไปหมด.

แม้แต่เรื่องกินน้ำอวดลม นี้ ก่อนนี้ไม่ต้องกิน มันก็ไม่มีเรื่อง; เดียวนี้ เกิดกินน้ำอวดลม จะต้องทำน้ำอวดลมวันละกี่ร้อยล้านก็พันล้านขวด แล้วขนไปขนมา, ขน น้ำอวดลมไปบ้านนอก ขนขวดเปล่าไปกรุงเทพอย่างนี้, วันหนึ่งก็พันก็หมื่น ก็แสนก็ล้านขวด. มันเรื่องยุ่งทั้งนั้นเลย ก่อนนี้มันไม่มี; มิใช่แต่เรื่องน้ำอวดลม มันมีอีกหลายอย่าง มากมายหลายสิบร้อยอย่าง ล้วนแต่มีลักษณะอย่างเดียวกัน. **นี่เรียกว่ามันวิปริต มันผิดปกติ มันปั่นป่วนไปหมด.**

เดี๋ยวนี้กินน้ำแข็ง ถ้าไม่มีจะกินก็วุ่นวายใจ; ต้องกินน้ำแข็งก็ต้องทำน้ำ แข็ง, วันหนึ่งทำน้ำแข็งทั้งบ้านทั้งเมืองทั้งโลกไม่รู้จักเท่าไร ก็ล้านกันก็ไม่รู้. แล้วก็ มันน่าหัว น่าหัวที่ว่า สมัยคนป่าดึกดำบรรพ์ไม่มีน้ำแข็งกิน ไม่รู้จักน้ำแข็ง หัวใจของ คนเหล่านั้นเย็นกว่ามนุษย์ที่มีน้ำแข็งกิน, มนุษย์ที่มีน้ำแข็งกินนี้ หัวใจกลับไม่เย็น เท่ากับหัวใจของมนุษย์ยุคสมัยที่ไม่มีน้ำแข็งจะกินนี้. คิดดูกันบ้างซิว่า ความวิปริตมันเรื่อง ตลกเหลือประมาณ.

เดี๋ยวนี้มีไฟฟ้าใช้ อะไร ๆ ก็ไฟฟ้า ๆ แล้วจิตใจของคนก็ไม่สว่างไสว มากกว่าสมัยที่คนไม่มีไฟฟ้าใช้. สมัยที่คนไม่มีไฟฟ้าใช้ สมัยที่พระพุทธเจ้าไม่มีไฟฟ้า ใช้; แต่จิตใจของเขาสว่างไสวกว่าจิตใจของคนสมัยนี้ ที่มีไฟฟ้าใช้; มันคล้าย ๆ กับมี ไฟฟ้ามาช่วยทำให้จิตใจมืด คือให้หลงให้อยากได้ไปเสียสารพัดอย่าง ที่เกี่ยวกับ เครื่องใช้ไฟฟ้า. เดียวนี้เครื่องใช้ไฟฟ้าเขาทำขึ้นมาในโลกเหลือประมาณ, ประหลาด อัศจรรย์เหลือประมาณ จนคนต้องซื้อต้องหา, เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องสมองกลไก อะไรต่างๆ เหล่านี้ มันก็ทำหน้าที่จนคนนี้จะไม่ต้องทำอะไร, มีเครื่องคิดเลขขึ้นมาช่วยทำ ให้คนมันโง่ คิดเลขไม่เป็น; เรียกว่ามันปั่นป่วน เาละเป็นอันว่า มองให้เห็นความ ปั่นป่วน. **ที่เรียกว่าวิกฤตการณ์กันเสียที.**

ผิดธรรมดา หรือไม่ผิดธรรมดา นี่คือปัญหาที่คิดว่าจะยากที่สุดที่จะตอบ. ความวิปริต วิกฤตการณ์ปั่นป่วนอย่างนี้นั้น เราจะเรียกว่าธรรมดาหรือเรียกว่าผิดธรรมดา ? มองดูในความหมายต่างๆ ภาษาคน ก็เรียกว่า**ผิดธรรมดา** คือผิดจากที่เคยเป็น แต่ถ้า**มองในลักษณะธรรมะขั้นสูงขั้นละเอียด** ใจ ก็**มันธรรมดาอยู่นั้นแหละ** แต่**ธรรมดา** ที่มันเปลี่ยน, ธรรมดาที่มันเปลี่ยนมากเหลือเกิน มันก็ยังเป็นธรรมดา ไม่ได้ผิดธรรมดา. คนเราตามธรรมดานี้ ถ้าผิดธรรมดาไปหน่อย ผิดจากที่เคยเป็นไปหน่อย ก็เรียกผิดธรรมดา แต่ความจริงมันยังคงเป็นธรรมดานั้นแหละ; แต่มันเป็นเรื่องธรรมดาที่มันเปลี่ยน แต่ถ้ามันชินกันเข้า มันก็เป็นธรรมดาอีกแหละ. ถ้าไปโลกพระจันทร์เหมือนกับไปบ้านโน้น บ้านนี้แล้ว มันก็เป็นของธรรมดาไปอีกแหละ.

สิ่งวิปริต นี่มันผิดธรรมดาในความรู้สึกที่มองกันผิว ๆ **แต่ในส่วนลึกก็คือ ธรรมดาชนิดหนึ่ง;** ดังนั้นมันจึงยากที่จะเข้าใจ จะป้องกัน จะแก้ไข เพราะมันก็คือธรรมดา ๆ นั่นเอง ที่มันเปลี่ยนไปสู่ความวิปริตอย่างนั้นอย่างนี้ ก็เปลี่ยนไปตามธรรมดา ตามกฎของธรรมดา มีลักษณะที่ธรรมดา ไม่ค่อยรู้สึกอะไรกัน โลกนี้มันจึงเปลี่ยนได้มาก. เห็นไหมช่วง ๕๐ ปีนี้คุณดูเถอะ มันเปลี่ยนเท่าไร ไม่ต้องพูดถึงร้อยปี พันปีดอก ชั่ว ๕๐ ปี นี่มันก็เปลี่ยน, เปลี่ยนจนจะทำอะไรไม่ได้ ปู่ ย่า ตา ยาย ขึ้นปู่ ย่า ตา ยาย ถ้ากลับมาเกิดอีก ก็จำบ้านเรือนไม่ได้ จำลูกหลานไม่ได้ จำอะไรไม่ได้ ไม่รู้ว่าที่ไหน. **นี่ความที่มันเปลี่ยน** แล้วก็**เป็นไปโดยไม่ต้องรู้สึก เป็นไปตามธรรมดา,** นี่เราจึงไม่เฉลียวใจ, เราจึงไม่เคยรู้ความจริงข้อนี้ ไม่สามารถที่จะแก้ไขวิกฤตการณ์เหล่านี้, เพราะมันเป็นขึ้นมาอย่างธรรมดา ๆ. เด็กเกิดขึ้นมาสมัยนี้ ของอย่างโทรทัศน์อย่างนี้ไม่ใช่ของแปลก, คนแก่ ๆ ที่จะเห็นเป็นของแปลก เกิดมามันยังไม่มีโทรทัศน์, พอโทรทัศน์มีขึ้นมันก็คือของแปลก. ถ้าเด็กที่เกิดขึ้นมาเดี๋ยวนี้มันมีโทรทัศน์เต็มบ้านเต็มเมืองไปแล้ว, โทรทัศน์นี่มันก็ไม่เป็นของแปลก มันก็ไม่ใช่ของผิดธรรมดาอะไรเลยก็ได้

วิกฤตการณ์คือว่า มันวิปริตผิดไปจากปกติ, แล้วมันก็ปั่นป่วนวุ่นวาย เหลือประมาณ เต็มไปด้วยความปั่นป่วนอย่างนี้หรือไม่, ในโลกนี้ ในจักรวาลนี้ กระทั่งถึงเทวโลก มารโลก พรหมโลกด้วยก็ได้ ว่ามันวิปริตหรือไม่?

เรื่องของวิกฤตการณ์ที่ควรรู้.

ที่นี่จะทำอะไร, คิดดูให้ดีจะทำอย่างไรจึงจะเอาตัวรอดออกมาได้ ไม่ปั่นป่วนไปตามนั้น. มันก็คือไม่ปั่นป่วนไปตามนั้น, อย่าไปโง่ไปหลงรัก หลงพอใจ หลงไหล หลงอะไรไปตามนั้น, เอาตามที่มันจะปกติได้เท่าไร เพียงแต่อยู่ในโลกกับเขาได้ก็พอแล้ว, แล้วก็ไม่ต้องลำบากวุ่นวายไปตามเขาส่วนมาก. นี่เรียกว่าเราจะต้องศึกษาความวิปริตกันให้ดีๆ, ที่นี้ก็คือวิกฤตการณ์กันให้ละเอียดออกไป สภาวิกฤต - การณ์มีลักษณะอย่างไร, มีอาการอย่างไร, มีอุปมาอย่างไร, มีประเภทอย่างไร, มีแดนเกิดอย่างไร, แดนดับอย่างไร, มีรสอร่อยอย่างไร, มีความเลวร้ายอย่างไร, มีหนทางหลงเข้าไปอย่างไร, มีหนทางหลุดออกมาอย่างไร, นี่เรียกว่าควรจะศึกษา.

ลักษณะของวิกฤตการณ์.

วิกฤตการณ์มันมีลักษณะ คือมันไม่พักผ่อน ถ้าเป็นเรื่องของบุคคล บุคคลนั้นก็ไม่มีอาการพักผ่อนทางจิตวิญญาณ, นี่เป็นวิกฤตการณ์. สังคมวุ่นวาย สังคมวิกฤตการณ์ก็วุ่นวาย โลกนี้มันก็ผิดปกติ, เรียกว่า วิกฤตการณ์มีลักษณะบุคคลไม่พักผ่อน สังคมวุ่นวาย โลกผิดปกติ คุณลักษณะของมัน.

อาการและอุปมาของวิกฤตการณ์.

ที่นี้ดูอาการ, **อาการของวิกฤตการณ์** วิกฤตการณ์คือหมุนไปดิ่งไป บั่นป่วนไป สั่นสะเทือนไป : บุคคลหมุนดิ่งไป สังคมก็บั่นป่วนไป โลกก็สั่นสะเทือนไป มีอาการอย่างนี้. ที่นี้ถ้าอุปมาเปรียบเทียบกับว่า มันมีไฟเผา มีไฟลุกเผา, มีน้ำท่วม จมน้ำ, มีโรคภัยไข้เจ็บเสียบแทงกายวาจาใจ. บุคคลก็มีความรู้สึกเหมือนอย่างนี้, สังคมก็เหมือนอย่างนี้, โลกทั้งโลกก็เหมือนอย่างนี้, **วิกฤตการณ์อย่างนี้ถ้าดูโดยอุปมาแล้ว มันก็เหมือนกับว่า ถูกเผา ถูกมัด ถูกตี ถูกกดให้จมน้ำ**, แล้วแต่ว่าบางที่จะรู้สึก บางที่ก็ร้อนด้วย ภาะ โทสะ โฆหะ เหมือนกับไฟเผา, บางที่ก็จมน้ำหายใจไม่ออก ไม่อยาก จะตายก็ตื่นนอนที่จะโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำ, แล้วเสียบแทง ตรงกับความหมายของคำว่าโรค โรคะ โรคนี้แปลว่าเสียบแทงเจ็บปวด, วิกฤตการณ์มีอุปมาอย่างนี้.

ประเภทของวิกฤตการณ์.

วิกฤตการณ์มีประเภทแจกเป็นประเภท ๆ ได้อย่างไร? ก็อย่างที่เคยพูด วิกฤตการณ์เป็นไปทางกาย, วิกฤตการณ์เป็นไปทางจิต, แล้ววิกฤตการณ์เป็นไปทางสติปัญญา คือทางวิญญาณ, ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณสามค่านี่ศึกษาไว้ให้ดีๆ มันช่วยประหยัดเวลาได้มากที่จะเข้าใจ. เมื่อจะพูดกันมันก็พูดกันได้สะดวก พูดกันได้เร็ว เรื่องทางกายทางวัตถุก็เข้าใจ เรื่องทางจิตล้วน ๆ ก็เข้าใจ, เรื่องทางสติปัญญา ทิฏฐิความคิด ความเห็นของจิตก็เข้าใจ, ทางวัตถุทางกายวิปริตนี้มันแก้ไขได้ง่าย ทางวัตถุทางกาย, เรื่องทางจิตลำบากหน่อย. แต่เรื่องทางสติปัญญาทางความคิดความเห็นแล้ว ยิ่งแก้ไขยาก มันแก้ไขยาก เข้าใจยาก รู้จักยาก แก้ไขยาก, **วิกฤตการณ์อันลึกซึ้งก็คือวิกฤตการณ์**

ทางสติปัญญา. ถ้าสติปัญญามั่นวิกฤตเสียแล้วมันก็วิกฤตตามกันไปหมด : จิตก็วิกฤต, กายก็วิกฤต, วัตถุก็วิกฤต, เลยวิกฤตทั้งโลก เพราะสติปัญญาของมนุษย์มันวิกฤตอย่างเดียวกัน.

แดนเกิดของวิกฤตการณ์.

ที่นี้ อะไรเป็นสมุทัยเหตุให้เกิดการวิกฤตการณ์ **อะไรเป็นสมุทัยให้เกิด ?** มันก็คือความโง่ของคน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความอยากอย่างโง่เขลา. **ความอยากด้วยสติปัญญานั้น ไม่สร้างวิกฤตการณ์,** สังเกตดูให้ดี ๆ ถ้าต้องการประสงค์ด้วยสติปัญญา พอถูกพอเหมาะพอดีแล้วไม่เกิดวิกฤตการณ์. เดียวนี้มันอยากด้วยความโง่เขลา มันอยากในสิ่งที่ไม่ควรอยาก ไม่พอดีกับที่ควรจะมีอะไรต่าง ๆ, เรียกว่า**อยากด้วยความโง่ เป็นเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์** ขึ้นในบ้านในเรือนในหมู่ในคณะในโลกก็ตาม มันอยากด้วยอวิชชา; เช่นมันอยากจะครองโลกอย่างนี้ มันก็ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทั่วโลก; มันจะครองโลกไปทำไม, มันอยู่ในโลกคนเดียวได้เมื่อไร มันต้องอยู่อย่างพร้อมเพรียงกัน สัมผัสสมานสามัคคีกันทั้งโลก มันจึงมีความสุข, ฉะนั้น**ความอยาก ความต้องการด้วยอำนาจของความโง่นั้น มันเป็นสมุทัย เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์** ของบุคคลก็ดี, ของสังคมก็ดี, ของโลกทั้งโลกก็ดี, มันล้วนแต่มีความอยากด้วยความโง่เป็นเหตุให้เกิดขึ้นมา.

แดนดับของวิกฤตการณ์.

เฮ้า, ที่นี้ดูต่อไปถึงคู่ของมัน **อะไรเป็น อตถกฺคม, อัถถกฺมะ คือดับไป.** ให้เกิดคืออยากด้วยความโง่, **ที่นี้อะไรเป็นความดับ คือหยุด หยุดอยากได้เป็นขณะ ๆ, เมื่อใดมันหยุดอยาก หรืออยากด้วยความฉลาด, มันหยุดอยากด้วยความโง่; เมื่อนั้น**

วิกฤตการณ์มันก็หยุดไปเป็นระยะๆ เป็นพัก ๆ. วิกฤตการณ์อันหนึ่งมันก็จะจับไปได้ด้วยความถูกต้องที่เกิดขึ้น, มีความต้องการที่ถูกต้องเกิดขึ้น. วิกฤตการณ์อันนั้นก็จับไปเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นที่ต้องการ. อัดถังคมน้ำมันดับเป็นพัก ๆ คราว ๆ ไม่ใช่ดับสนิท ไม่ได้ดับสิ้นเชิง, วิกฤตกาลในโลกเกิดขึ้น แล้วก็ดับไปเป็นคราวๆ ไม่ใช่สิ้นเชิง ผลัดเปลี่ยนกันอันอื่นเกิดขึ้นมาอีก, ความดับอย่างนี้ไม่ใช่ดับสิ้นเชิง คือมันดับชั่วคราว. *อดุลยคม, ภาษาบาลี, ภาษาไทย*เอามาจากสันสกฤต เรียกว่า *อัสดง, อสุตม, อัสดงคต* นี้แปลว่าดับเหมือนกัน แต่ว่ามันดับชั่วคราวเหมือนพระอาทิตย์อัสดง พุ่งนี้ก็โผล่ขึ้นมาอีก, วันนี้พระอาทิตย์อัสดง พุ่งนี้ก็โผล่ขึ้นมาอีก. ดับอย่างนี้เรียกดับชั่วคราว คู่กันกับ สมุทัย, ถ้าดับสนิท **ดับไม่มีเหลือ** เขาเรียกว่า **นิโรธะ** หรือ**นิพพาน** ดับสนิทดับไม่มีเหลือ ไม่มาอีก. เดี่ยวนี้มันดับชั่วคราว วิกฤตการณ์ดับไปชั่วคราว เพราะความอยากด้วยความโง่ของมนุษย์ มันดับไปชั่วคราว ๆ หรือมันเปลี่ยนนั่นเอง; อย่างนี้มันดับไป, อย่างอื่นมันก็เกิดขึ้นมา มันก็ดับชั่วคราวเท่านั้น มันไม่ดับตลอด.

รสอร่อยของวิกฤตการณ์.

ที่นี้ดูต่อไปว่า อัสดาหะ วิกฤตการณ์นี้มีอัสดาหะ, **อัสดาหะ** แปลว่า **เสน่ห์** **ที่น่ารัก** ยั่วชวนใจให้รัก เรียกว่าอัสดาหะ. **วิกฤตการณ์ทั้งหลายนี้มันมีอัสดาหะ ;** แม้มันจะเป็นเหตุการณ์เลวร้ายเท่าไร อย่างที่กล่าวมาแล้ว, มันก็มีอัสดาหะ คือมีเสน่ห์ยั่วให้คนหลงให้คนรัก. ข้อนี้ต้องระวังให้ดี ๆ มันมักจะมีอัสดาหะไปทุกสิ่ง, วิกฤตการณ์ยิ่งเปลี่ยนแปลงมากมายวุ่นวายเท่าไร. คนก็ยังชอบเพราะมันยิ่งสนุก, เพราะมันยิ่งแปลกยิ่งอร่อย. รวมความเพราะมันยิ่งบ้า คนพวกนี้มันก็มีความรู้สึกว่าดีว่าสุขว่าเจริญ ทั้งที่มันยิ่งบ้า. มันยิ่งเกินพอดี มันยิ่งยุ่งยากลำบาก, เรียกว่ามันมีเสน่ห์. **ความทุกข์นี้มันก็มีเสน่ห์;** ถ้าไม่มีเสน่ห์แล้วคนก็จะไม่ตกไปในความทุกข์, มันหลอกหลวง มันมีของหลอกหลวง มีของยั่วให้คนไปชอบมัน จึงได้เป็นทุกข์.

ความเจริญที่จะทำให้ไม่มีความพักผ่อนนี้มันก็มีเสน่ห์ : ของกิน ของใช้ ของอะไรก็ตามที่มันสวยงาม เอร็ดอร่อย สนุกสนาน เพลิดเพลินบันเทิง, ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า **เหล้า** นี้ มันเรื่องความฉิบหายเรื่องความทุกข์ แต่มันก็มีเสน่ห์ยั่วให้คนกิน คนจึงกินเหล้า, คนจึงกินเหล้าเหมือนกับว่าของวิเศษอะไร กินกันเป็นการใหญ่. เขาขายได้มากมายมหาศาล รัฐบาลก็ได้ภาษีมากมายมหาศาล เพราะว่าเหล้านี้มีเสน่ห์ ทั้งที่มันเป็นสิ่งชั่วร้าย นำมาซึ่งความพินาศ, แต่แล้วมันก็มีเสน่ห์ ที่หลอกให้คนหลง ดังนั้นมันจึงมีอยู่ ยังคงมีอยู่, ยังเป็นเหตุให้คนทำขึ้นมาไม่หยุด เพราะมันมีเสน่ห์. **ความเลวร้ายทุกชนิดมันมีเสน่ห์ ยั่วให้คนทำ ฉะนั้นมันจึงมีความเลวร้ายหลงเหลืออยู่ตลอดเวลา** ให้อ่าน **วิกฤตการณ์ก็มีเสน่ห์, อัศจรรย์คือเสน่ห์ที่มันยั่วให้คนทำ.**

อบายมุขทั้งหลายมีเสน่ห์; ถ้าพูดตรงๆ ก็มีคนไม่ใช่น้อยชอบขบขุดเหล้า มากกว่าชอบพระพุทธเจ้า ถ้าเขาบอกว่าแจกเหล้าจะไปหาทันที; พระพุทธเจ้ามาไม่สนใจจะบอกว่าพระพุทธเจ้ามาไม่มีใครสนใจจะ, **บอกแจกเหล้า, แจกเหล้า ไปหากันหมด** มันก็มีเสน่ห์ไม่ใช่ไม่มีเสน่ห์ : **ดื่มน้ำเมาเที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน, เป็นความเริดอร่อยสนุกสนาน** อย่างยิ่ง มันมีเสน่ห์; ดังนั้นมันจึงมีอยู่ได้ในโลก และก็ทำให้คนจมอยู่ในอบายได้ จมอยู่ในอบายในความทุกข์ได้ เพราะมันมีเสน่ห์.

โทษของวิกฤตการณ์.

ที่นี้ดูคู่ตรงกันข้ามของมันบ้างสิ คือ **อาทีนวะ. อัศจรรย์ คือเสน่ห์ยั่วชวนให้รัก. อาทีนวะ - ความเลวร้าย** ที่มันขบกัดเอา, **วิกฤตการณ์มีความเลวร้ายซ่อน**

อยู่ลึกซึ้ง ทำให้ปั่นป่วนลึกซึ้ง ทำให้โลกนี้สงบไม่ได้ **ทำให้คนเป็นโรคประสาทกัน**
แทบทั้งโลก ไม่มากก็น้อย, คนเป็นโรคประสาท **มีความต้องการ ความวิตกกังวล ความ**
อาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาริษยา ความหวง ความอะไรต่าง ๆ มันกัดหัวใจคน, วิกฤตการณ์
มันกัดหัวใจคน. นี้เรียกว่า **อาทีนวะ ความเลวร้ายของมัน. ยกตัวอย่างมันให้ชัด ๆ**
ขึ้นมาที่ว่า เงินนี้ใคร ๆ ก็ชอบเงิน, เงินมันก็มีอัสสาทะ เสน่ห์ยั่วให้คนชอบมี แล้ว
เงินมันก็มีอาทีนวะ หลงเงิน ชอบเงิน บ้าเงิน แล้วมันก็เป็นทุกข์เกือบตาย หรือมัน
เป็นเหตุให้ทำชั่วซ้ำ ทำอะไรเป็นทุกข์ใหญ่โตอีกต่อไปอีก. ทุกอย่างมันมีทั้งอัสสาทะ
คือคุณ และอาทีนวะคือโทษ; นี้หมายถึงสังขารทั้งหลายทั้งปวง จะมีทั้งคู่ สังขาร
ทั้งหลายทั้งปวง ยกเว้นพระนิพพานอย่างเดียว สังขารทั้งหลายทั้งปวงเราจะมองเห็น
ได้ว่ามีทั้งคุณและทั้งโทษ.

ยกตัวอย่างให้เห็นว่าอัสจรรย์ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็ว่า **ความดี** ที่เรียกกันว่า
ความดี, มีอัสสาทะชวนให้ทำ หรือว่า**ยกย่องสรรเสริญ** สรรเสริญสา กันไปว่าดี
แต่แล้วมันก็กัดเอา อีกทางหนึ่งมันก็กัดเอา กัดหัวใจคนที่บ้าดี. คนที่หลงดี คนที่
เป็นห่วงดี วิตกกังวลด้วยความดี มีภาระหนัก อยู่ด้วยความดี นี้มีความดีมันกัดเอา
แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าความดี มันยังมีทั้งอัสสาทะและทั้งอาทีนวะ คือมีทั้งสิ่งที่ทำให้
สบายใจพอใจ และมีทั้งสิ่งที่ทำให้ลำบากยุ่งยากใจ. นี่ย่อมมีมันทั้ง ๒ อย่าง **อย่าเอาทั้ง**
คุณและโทษ **แล้วก็ เป็นนิพพาน,** ซึ่งไม่มีอัสสาทะไม่มีอาทีนวะ. เดี่ยวนี้**วิกฤต -**
การณ์ในโลก ยิ่งเจริญเป็นบ้าเป็นหลังเท่าไร ก็ยิ่งมีอัสสาทะยั่วชวนมากเท่านั้น ;
ลงทุนกันเป็นการใหญ่ ทำให้เป็น, ได้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็ยิ่งยุ่ง ยิ่งยุ่ง ยิ่งทำยิ่งยุ่ง.
พร้อมกันนั้นมันก็กัดหัวใจคน ทำให้ลำบากทางเศรษฐกิจ ลำบากทางอะไรต่าง ๆ นานา
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลำบากทางศีลธรรม คือมันขาดศีลธรรม มันก็เลยกลายเป็น**ความวินาศ**
ลึกซึ้ง. มันกัดลึกซึ้ง . อัสสาทะเสน่ห์ ทำให้บ้าหลัง พอใจ ยินดีสนุกสนาน แม้แต่

ได้ด่าเขาก็ยังเป็นสุข คนที่มันชอบด่า ยิ่งได้ด่าเขามาก ๆ ก็ยิ่งสบายใจมาก. **อัสสาทะ** ทางโทษจะได้ด่าเขา, แต่แล้วมันก็มีอาทินวะกัดเอาทีหลัง.

อัสสาทะ คือ ทำให้เกิดความหลงรัก หลงพอใจ, **อาทินวะ**ก็นั่งร้องไห้ **อยู่** ระวังให้ดี ๆ ในวิกฤตการณ์มันมีอัสสาทะยั่วไว้มากทีเดียว คนจึงหลงสร้างวิกฤตการณ์ ขึ้นไว้เสมอ ไม่หยุดไม่หย่อนในโลกนี้, แล้วก็ทรมานอาทินวะ คือ โทษที่เกิดจากความ หลงนั้น วิกฤตการณ์มันแสดงบทบาทอย่างนั้น.

ทางที่จะเข้าไปและออกมาวิกฤตการณ์.

ที่นี่จะเปรียบอีกคู่หนึ่งว่า **ทางที่จะเข้าไป**, และ**ทางที่จะออกมา**. **ทางที่จะเข้าไปหาวิกฤตการณ์** มันก็คือ**ความโง่** ความหลง ความมึน ความบอด อวิชชา เป็นทางสำหรับเข้าไปหาวิกฤตการณ์อันหลอกลวง, **ทางที่ออกมาเสียจากวิกฤตการณ์ก็คือสติปัญญาถูกต้อง**, พุทธตามภาษาพุทธศาสนาก็เรียกว่า **อริยมรรค** อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นแหละ. นี่ขอบอกกล่าวไว้เป็นตลอดกาลตลอดนิรันดรเลยว่า **ทางที่จะออกจากปัญหา หรือความทุกข์ไม่ว่าชนิดไหน** พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้คำเดียวเท่านั้น คือ อริยมรรคมีองค์ ๘. การประพฤติถูกต้อง ๘ ประการ รวมกันเป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น ชื่อว่า **นิสสรณะ** แปลว่า **หนทางออก, ออกมาเสียจากปัญหา จากกิเลส จากความทุกข์** จากทุกสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา นั้นเป็น**ทางออก** - อริยมรรคมีองค์ ๘. ส่วน**ทางเข้าไป**, เข้าไปสู่วิกฤตการณ์นั้น ก็คือ**ตรงกันข้าม** คือ **ความผิด ผิด ๘ ประการก็ได้** มีความเห็นผิด ดำริผิด พูดผิด อาชีวะผิด พากเพียรผิด สติผิด ผิด ๘ ผิด รวมกันก็เป็น**ทางเข้าไปสู่วิกฤตการณ์**, **ทางออกมาเสียคือความถูกต้อง ๘ ประการ**. สรุปสั้น ๆ ว่า **ทางเข้าไปหา** ก็คือ **อวิชชา ความโง่ ความขาดสติ; นิสสรณะ**

ทางออกมาเสีย คือความมีสติปัญญา มีสติสัมปชัญญะ มีความรู้อันถูกต้อง มีความถูกต้องที่ปฏิบัติครบทั้ง ๘ ประการ เรียกว่าทางออก.

วิกฤตการณ์มีผลคือความทุกข์ ตามหลังมาทุกกรณี; แต่ก็มีอัสสาทะ ล่อหลอกให้คนชอบให้คนหลงรัก, อย่างที่ยกตัวอย่างมาแล้วว่า คนชอบเหล้า มันก็มีอัสสาทะของเหล้าล่อหลอกให้ไปติดเหล้า ติดเฮโรอีน ติดฝิ่น ติดอะไรก็ตาม มันมีอัสสาทะนั้นแหละหนทางให้เข้าไป คือความโง่, หนทางให้ออกมา คือความรู้ ไม่โง่ มีวิชา มีปัญญา มีแสงสว่าง.

ที่นี้ก็จะรู้จักวิกฤตการณ์กันดีขึ้นบ้างแล้วกระมัง มันมีความไม่พักผ่อน วุ่นวายผิดปกติเป็นลักษณะ มีอาการหมუნ มีอาการตื่น มีอาการปั่นป่วนเป็นอาการ, มีอุปมาเหมือนกับถูกเผา ถูกตี ถูกมัด ถูกกดให้จมน้ำ ถูกอะไรล้วนแต่ที่มันรู้รสกันแล้ว ทั้งนั้น, มันมีเป็นประเภทเป็นทางกายบ้าง ทางจิตบ้าง ทางวิญญาณบ้าง, มันมีสมุทัยเหตุให้เกิดขึ้นก็คือ ความโง่ของคนนั่นเอง, มีอัสถังคมะ ดับเป็นครั้งเป็นคราว, ก็เพราะมันฉลาดบ้างเป็นครั้งเป็นคราว . แต่มันฉลาดไปไม่ได้ เพราะไม่ได้กำจัดอวิชชา อันเป็นต้นเหตุ, วิกฤตการณ์มีอัสสาทะช่วยวนเป็นเสน่ห์ ของยิ่งร้ายเท่าไรจะมีเสน่ห์มากเท่านั้น เช่นกามคุณนี้ มันให้โทษให้ทุกข์ร้ายกาจเท่าไร มันก็มีเสน่ห์ช่วยวนให้หลงใหลเท่านั้น. ฉะนั้น อย่าทำเล่นกับของที่น่ารัก น่าพอใจ น่าปรารถนา. ที่นี้มีอาทินวะ ซ่อนอยู่ข้างใน, พอถึงตอนนี้ก็ต้องเข็ดน้ำตา ทางเข้าไปหาก็คือความโง่ ผลที่ตามมา ก็คือความทุกข์, หนทางออกเสียให้ได้ก็คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ความถูกต้อง ของความคิด ของความรู้ ของความปรารถนา ของทุก ๆ อย่างที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ นี้วิกฤตการณ์ตัวนี้ มันมีเรื่องของมันอย่างนี้.

พุทธบริษัทต้องช่วยกันแก้ไขวิกฤตการณ์.

อ้อ, ที่นี้ก็จะมีมาพูดถึงพุทธบริษัท **ทำไมต้องมาพูดถึงเรื่องวิกฤตการณ์ให้เสียเวลา.** พระพุทธเจ้าไม่เคยได้เอ่ยคำว่า **วิกฤตการณ์** ซ้ำจริง เพราะคำ ๆ นี้เป็นคำพูดใหม่ ๆ ที่เราเพิ่งพูดกันในยุคนี้. แต่พระพุทธเจ้าตรัสถึงวิกฤตการณ์ว่า เมื่อรู้แล้ว เมื่อรู้แล้ว คือพูดเรื่อง **ทุกข์** นั้นเอง **ความทุกข์** นั้นเองเป็น**วิกฤตการณ์**, พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ฉันพูดแต่เรื่องความทุกข์ กับความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เท่านั้น เรื่องอื่นไม่พูด. นั่นแหละแสดงว่าพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องวิกฤตการณ์ เรื่องอื่นไม่พูด** พูดแต่เรื่อง**วิกฤตการณ์** กับ**ความสิ้นสุดแห่งวิกฤตการณ์** พูดแค่สองเรื่อง.

นี่เราเป็นพุทธบริษัท มันมีหน้าที่เกี่ยวกับ**วิกฤตการณ์**นี้อย่างไร; เราก็ต้องนึกถึง**พระพุทธเจ้า** เพราะว่าเราเป็นบริษัทของ**พระพุทธเจ้า** เรียกว่า**พุทธบริษัท** เป็น**บริษัทของพระพุทธเจ้า** เราต้องทำเหมือนอย่าง**พระพุทธเจ้า**. ถ้าเราไม่ทำเหมือนอย่าง**พระพุทธเจ้า** ก็อย่าไปเสียเวลาเรียกตัวเองว่า **พุทธบริษัท** มันไม่ได้ ถ้าจะเรียกตัวเองว่า **พุทธบริษัท** ต้องทำเหมือนที่**พระพุทธเจ้า**ท่านทำ, **พระพุทธเจ้า**ท่านเกิดขึ้นในโลก ก็เพื่อจะชี้หนทางดับ**ความทุกข์**ในโลก เกิดขึ้นในโลกเพื่อจะ**แก้ไขวิกฤตการณ์**ในโลก, เป็นหน้าที่ของ**พระพุทธเจ้า**, เป็นการบัญญัติโดยธรรมชาติว่า **หน้าที่ของพระพุทธเจ้านั้น** ก็คือการกำจัด**ความทุกข์**ในโลก, **พระพุทธเจ้า**ตรัสรู้แล้วมีหน้าที่กำจัด**ความทุกข์**ในโลก, นี่เราเป็น**พุทธบริษัท** ก็มีหน้าที่เหมือนกันกับ**พระพุทธเจ้า** คือช่วยกันกำจัด**ความทุกข์**ในโลก, ในหน้าที่ในฐานะที่เป็น**พุทธบริษัท** เราก็มีหน้าที่จะต้องสนอง**พระพุทธประสงค์**.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ตถาคต**เกิดขึ้นมาในโลกเพื่อ **ประโยชน์แก่มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์**, คำนี้ช่วยจำไว้ด้วย มันมากเหลือเกินใน**พระบาลี**. **ตถาคต**เกิด

ขึ้นมาในโลกเพื่อเป็นประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งเทวดาและมนุษย์; จะเทวดาในโลกนี้หรือเทวดาบนสวรรค์ก็ตามใจ มันมีความทุกข์ทั้งนั้น เทวดาบนสวรรค์เราไม่ได้ไปเห็นก็ว่าตาม ๆ กันไปตามใจ ก็รวมอยู่ด้วยกัน. **เทวดามีความทุกข์เหมือนกัน** อยู่บนสวรรค์อยู่ด้วยกิเลสมากมายเหมือนกัน, แต่ว่าเทวดาในโลกนี้ ก็คือพวกที่สบาย, พวกที่ไม่รู้จักเหงื่อ เลยนั้น เรียกว่าเทวดาในโลกนี้, พวกที่รู้จักเหงื่อ ก็คือ พวกมนุษย์ในโลกนี้, ทั้งมนุษย์และทั้งเทวดาในโลกนี้มีปัญหา คือความทุกข์ คือมันหลงในเรื่องของสิ่งที่หลอกลวง จนเกิดวิกฤตการณ์. **พระพุทธเจ้าประสงค์จะสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์, เราก็ต้องสนองพระพุทธประสงค์** คือทำทุกอย่างที่จะช่วยกันแก้ไขวิกฤตการณ์ในโลกนี้.

แล้วก็อย่าลืมว่า วิกฤตการณ์อันเลวร้ายมันมีเสน่ห์จะไปหลงเสน่ห์ของวิกฤต - การณ์เข้าไปเสียอีก ก็ไม่มีทางจะทำได้, มันมีความสนุกสนานเพลิดเพลินเอร็ดอร่อย เป็นเครื่องล่อปะหน้าอยู่ในวิกฤตการณ์ ที่วิกฤตการณ์ มันจะไปหลงเสน่ห์ที่ปะหน้าของวิกฤตการณ์ อย่างนี้ไม่มีทางจะทำได้. พุดไปมันก็ไม่ค่อยดีนะ คือ ตั้งใจว่าจะสอนเขาให้ละกิเลส แต่พอเขาเอาเหยื่อของกิเลสมาถวายมาก ๆ ก็พุดไปเสียอีกทางหนึ่ง, ลำบากอย่างนี้ ที่ว่าสอน ๆ กันอยู่ มันมักจะเป็นเสียอย่างนี้. จะไปเทศน์สอนให้ละกิเลส พอเขาเอาเหยื่อของกิเลสมาถวายเป็นเครื่องกำนัลที่มากสักหน่อย ก็เลยพุดส่งเสริมกิเลสไปเสีย ลืมพุดทำลายกิเลสไปเสีย, โลกมันจึงลำบาก, ลำบากอยู่ในลักษณะอย่างนี้. **วิกฤตการณ์มันจึงเป็นของยากที่จะรู้จักมัน เพราะมันเคลือบไว้ด้วยของหลอกล่อ,** แล้วก็ยากที่จะไปปราบมัน **เพราะมีความเอร็ดอร่อยจับตาเอาไว้,** ยากแก่การที่เราารู้สึกตัว แล้วยากที่จะร่วมมือกันทั้งหมดเพื่อจะแก้ไข, เดียวมันก็มีเหยื่อของกิเลสมันดึงไป ให้แตกสามัคคีกันไม่ได้แก้ไข.

วิกฤตการณ์เดี๋ยวนี้เขาใช้มากสำหรับในการสร้างความเจริญ, **เจริญอย่างนั้น** **เจริญอย่างนี้** ทำอย่างที่เราเรียกว่ายากลำบากที่สุด กลับเป็นการสนับสนุนวิกฤตการณ์

ยิ่งขึ้นไป, วิกฤตการณ์สามารถทำให้คนสนับสนุนในนามของคำว่าสร้าง
 ความสำเร็จ, สร้างความสำเร็จ. พุตกันตกลงกันว่าสร้างความสำเร็จ แต่แท้จริงมันสร้าง
 วิกฤตการณ์กันทั้งนั้นเลย ในโลกนี้มันเป็นเป็นอย่างนี้, บ้านเราไม่ค่อยมีเรื่องใหญ่ ๆ ไต่ ๆ
 ไม่เหมือนเมืองนอกเมืองนา. อาตมาไม่เคยไปแต่เคยเห็นชาวอ่านข่าวอะไรนี้ มันลงทุน
 กันมากมายมหาศาลเพื่อจะสร้างความสำเร็จ; แต่ที่แท้มันเป็นการสร้างวิกฤตการณ์ ความ
 ยุ่งยากปั่นป่วนวิปริตวุ่นวาย วิกฤตการณ์จึงมีอยู่ในโลกได้อย่างง่ายดายเต็มไปหมด.

วิกฤตการณ์กำลังครองโลก ดูให้ดี สิ่งที่ครองโลกแผ่ซ่านไปทั่วโลกปั่นป่วน
 อยู่ทั่วโลกคือวิกฤตการณ์ ไม่ใช่สันติภาพ ไม่ใช่สันติสุข. พวกที่อวดว่าจะสร้าง
 สันติภาพ รักษาสันติภาพ จะก่อสันติภาพ ไม่เคยประสบความสำเร็จ;; นั่นเพราะ
 ตัวเองไปหลงในรสอร่อยของวิกฤตการณ์, หรือว่าถูกติดกัณฑ์เทศน์พักเดียวมันก็
 เปลี่ยนหมด นี่การต่อสู้เพื่อสันติภาพมันเป็นไปได้ยากอย่างนี้.

ปฏิจจสมุปปาทของวิกฤตการณ์.

ที่นี้ก็ดูต่อไป เรื่องอันเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ คือ ปฏิจจสมุปปาท ของ
 วิกฤตการณ์ปฏิจจสมุปปาท แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น เรียกว่า
 ปฏิจจสมุปปาท, วิกฤตการณ์มันเต็มไปทั่วโลกยืดยาวนี้ มันก็มีการอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น
 การอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น.

อันแรกก็คือ อารมณ์ในโลกนั้นแหละ อารมณ์ในโลกที่มีอยู่ในโลก เป็น
 จุดตั้งต้น, เป็น ก ข ก กา ของอะไรทั้งหมดทุกสิ่งทุกอย่าง มันมีอารมณ์อยู่ในโลก. แล้ว
 จิตที่ปราศจากปัญญา ปราศจากวิชา มันเป็นจิตโง่ มันไปสัมผัสอารมณ์ใน

โลกนั้น ๆ เข้า แล้วมันก็โง่, รับอารมณ์นั้น ๆ ด้วยความโง่ มันก็เกิดยินดียินร้าย ก็เกิดกิเลส. นี่เรียกว่าจิตมันผิดแล้ว มันเป็นวิกฤตการณ์แล้ว มันเป็นจิตโง่, ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์: อารมณ์น่ารักก็รัก, อารมณ์น่าเกลียดก็เกลียด, อารมณ์น่าโกรธก็โกรธ, อารมณ์น่ากลัวก็กลัว มันก็เป็นเสียอย่างนี้. นี่จิตมันเป็นวิกฤตการณ์ไปตามอารมณ์ที่เข้ามาสัมผัส แล้วก็หลอกจิตให้หลงไปตามความโง่ของจิตเอง.

วิกฤตการณ์มันตั้งต้นด้วยผัสสะ, มันไม่มีอะไรที่ไม่ตั้งต้นด้วยผัสสะ เมื่อจิตมันโง่ มันผัสสะด้วยความโง่ มันก็เอาผลมาเป็นความโง่ มันก็เลยเป็นคนโง่. จิตมันเป็นวิกฤตการณ์ แล้วคนมันก็เป็นวิกฤตการณ์; เมื่อคนแต่ละคนเป็นวิกฤตการณ์ คนทั้งหมดรวมกันเป็นสังคมมันก็เป็นวิกฤตการณ์, หลายสังคมรวมกันเป็นโลก ก็เป็นโลกที่วิกฤตการณ์.

ทีนี้เมื่อ โลกเป็นวิกฤตการณ์ก็เต็มไปด้วยความโง่ มันก็ทำให้จิตโง่ไป ตามเดิม หรือโง่ยิ่งไปกว่าเดิม, ก็โง่จนถึงกับปรุงแต่งอารมณ์เพื่อทำจิตให้โง่มากกว่าเดิม, เราสร้างสิ่งที่ทำให้เราโง่ มาหลอกเราให้โง่ มาหลอกเราให้หลงยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม, คือเราหลงในการที่จะสร้างสิ่งที่สวยงามกว่า สร้างสิ่งที่ไพเราะกว่า สร้างสิ่งที่อร่อยกว่า สร้างสิ่งที่หอมหวานกว่า สร้างสิ่งที่นุ่มนวลชวนสัมผัสกว่า สร้างสิ่งที่ประเล้าประโลมใจ ยิ่งกว่า ยิ่งกว่าไปทั้งนั้น กว่าเดิม ๆ ๆ วิกฤตการณ์มันก็ได้โอกาสกว่า กว่าเดิมไปตามนี่คือปัจจุสมุปบาทของสิ่งที่เรียกว่าวิกฤตการณ์. ยกษัร้ายตัวร้ายมันมีเหตุปัจจัยของมัน ในลักษณะที่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, อาศัยกันแล้วเกิดขึ้นอย่างนี้. อย่างนี้เราเรียกว่าปัจจุสมุปบาทของวิกฤตการณ์นี้.

มันวนกันอยู่อย่างนี้ เหมือนกับวัฏฏะที่วน อารมณ์ทำให้จิตวิกฤตการณ์, จิตทำให้คนวิกฤตการณ์, คนทำให้สังคมวิกฤตการณ์, สังคมทำให้โลกวิกฤตการณ์ ;

แล้วโลกวิฤตการณ์ ก็ยังวนกลับมาส่งเสริมอารมณ์ให้วิฤตการณ์, ให้จิตวิฤต - การณ์ ให้คนวิฤตการณ์ยิ่งขึ้นไป ๆ, เป็นวงกลม อารมณ์ถูกกระทำขึ้นมาใหม่ ๆ เรื่อย เพื่อหลอกคนให้หลงใหล ให้เกิดกิเลสมากกว่าเดิม. เป็นวงกลมกันอยู่อย่างนี้.

พอโลกวิฤตแล้วจิตของมนุษย์ก็ยิ่งวิฤต จิตของมนุษย์วิฤต โลกก็ ยิ่งวิฤต, โลกยิ่งวิฤต จิตของมนุษย์ก็ยิ่งวิฤต **มันส่งเสริมกันอย่างนี้เป็นวงกลม** จึงยากลำบากในการที่จะกำจัดวิฤตการณ์. **ดังนั้นวิฤตการณ์มันจึงออกมาแผ่ซ่าน เต็มไปทั่วโลก; แต่มนุษย์กลับไม่รู้จักรู้** กลับเห็นเป็นสิ่งที่น่ารัก น่าปรารถนา น่าพอใจ น่าซื้อน่าหาเอามาไว้. เงินไม่พอ เอาบ้านเรือนไปจำนองธนาคารเอาไปซื้อหาเอามา.

ดูอำนาจของวิฤตการณ์ วิฤตการณ์มันเลวร้ายกลับกลายเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมนิยมชมชอบ สรรเสริญ บูชา ยกย่อง ปรารถนากันไปทั่วโลก; **นี่เป็นเหตุให้เกิด ประดิษฐกรรม,** การประดิษฐ์ของใหม่ ๆ ออกมาให้ดีกว่าเดิม สวยกว่าเดิม งามกว่าเดิม, ไพเราะกว่าเดิม อร่อยกว่าเดิม อะไรยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าเดิม. **นี่วิฤตการณ์มันได้เปรียบ** อย่างนี้ มันครองโลกอย่างนี้. การโฆษณาสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นมา ก็กลายเป็นส่งเสริม วิฤตการณ์, เราไม่เคยโฆษณาชักชวนกันให้เอาชนะสิ่งหลอกหลวงเหล่านี้ได้, ใช้เครื่องมือ โฆษณาทั้งทางพิมพ์ ทางโฆษณาทางวิทยุ ทางอะไรก็ตาม **เป็นการโฆษณาให้หลงใหล** ในประดิษฐกรรมอันใหม่ ๆ **ที่ส่งเสริมวิฤตการณ์** ก็เลยเป็นทาสของวิฤตการณ์ไป โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว.

ขอให้รู้สึกรู้สึความจริงว่ามันมีอยู่อย่างนี้ การกระทำ การพยายาม การคิด ค้นของมนุษย์ มันก็เพื่อวิฤตการณ์เสียหมด หรือเกือบหมด ไม่มีสันติภาพ ; เช่น คนที่ฉลาดในโลกนี้มีก็คน จะคิดจะนึกจะค้นคว้าอะไรใหม่ ก็เพื่อหาประโยชน์ หาทรัพย์ มันก็ต้องคิดค้นสิ่งที่หลอกหลวง หลอกหลวงคนให้มากทำให้เขาต้องซื้อ

ใหม่อยู่เสมอ ก็เลยความคิดสติปัญญาของคนในโลกก็เป็นทาสของวิกฤตการณ์, ส่งเสริมวิกฤตการณ์ ไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ ที่เป็นไปเพื่อสันติภาพมันน้อยเกินไป มันไม่ทัดทานกันกับสิ่งที่ส่งเสริมวิกฤตการณ์.

มนุษย์ทั้งโลกหรือสติปัญญาของมนุษย์ทั่วโลกไปส่งเสริมวิกฤตการณ์ โดยไม่รู้ตัว นี่แหละมันจึงไม่มีสันติภาพ, ไม่มีสันติภาพเพราะเหตุนี้, กลายเป็นสันติภาพที่พูดกันแต่ปาก แล้วก็ไม่มีความหมายอะไรเลย เพราะจิตใจของมนุษย์มันตกเป็นทาสของกิเลส ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตการณ์ วิกฤตการณ์จึงมีอยู่ทั่วโลก. วิกฤตการณ์จึงแผ่ซ่านทั่วโลก, วิกฤตการณ์จึงฉายาอยู่บนหัวคนทุกคน พูดอย่างนี้ไม่น่าฟังใช่ไหม วิกฤตการณ์มันเลยฉายาอยู่บนหัวคนทุกคนในโลก, แล้วโลกมันจะพ้นจากวิกฤตการณ์ได้อย่างไร.

ปัญหาในการแก้ไขวิกฤตการณ์.

เอาละที่นี้มาดูกันว่า จะแก้ไขกันโดยวิธีไหน จะใช้ไสยศาสตร์หรือพุทธศาสตร์แก้ไขวิกฤตการณ์, จะนั่งพนัมนต์ พ่นน้ำหมาก พ่นเวทมนต์คาถาบนบานบวงสรวงอ้อนวอนแก้ไขวิกฤตการณ์กันดี, **หรือว่าจะแก้ไขกันด้วยวิธีของพุทธศาสตร์** คือมีสติปัญญารู้เห็นเข้าอย่างถูกต้องลึกซึ้งถึงต้นเหตุของมัน แล้วกำจัดมันเสีย นี่จึงจะเรียกว่าแก้ไขโดยวิธีของพุทธศาสตร์, ศึกษาค้นคว้าจนรู้จักต้นเหตุของมันแล้วกำจัดมันเสีย.

ถ้าจะแก้ไขกันโดยไสยศาสตร์ก็เอาสิ นั่งรดน้ำมนต์กันไปสิ พ่นน้ำมนต์กันไป หรือเอาพระเครื่อง เครื่องรางของขลัง ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาแขวนให้เต็มคอ มันจะแก้วิกฤตการณ์ได้หรือไม่? ต้องมีสติปัญญาประพาศติกระทำสิ่งที่ถูกต้องต่อความจริงของ

เรื่องนี้ แล้วมันไม่มีทางจะเป็นไปได้. นี่จึงถามว่าจะแก้ไขวิกฤตการณ์ด้วยไสยศาสตร์หรือ พุทธศาสตร์กันแน่. ถ้าเป็นพุทธบริษัท ก็ไม่มีวิธีไหนมันก็เป็นเรื่องพุทธศาสตร์แน่.

เดี๋ยวนี้เขาวิจัยกันเป็นการใหญ่, วิจัยกันไม่รู้จักจบจักสิ้น วิจัยกันทั่วโลก, วิจัยกันทั้งโลก วิจัยกันไม่มีหยุดไม่มีหย่อน จะแก้ไขวิกฤตการณ์. แต่แล้วมันก็น่าหัวที่ว่า ผลมันออกมาตรงกันข้าม, คือ วิกฤตการณ์มันยิ่งขึ้นมาในโลก. นี่เพราะว่าคนที่แก้ไขวิกฤตการณ์มันเป็นสมาชิกของวิกฤตการณ์ เป็นบ่าวไพร่ของกิเลส, จะเอาคนที่เบียดเบียนของกิเลสไปแก้ไขวิกฤตการณ์, มันก็เหลือ เหลือที่จะกล่าวเหลือที่จะพูด ที่จะเอาต้นเหตุของวิกฤตการณ์ ไปแก้ไขวิกฤตการณ์ วิกฤตการณ์เกิดมาจากกิเลส คือความโง่ของมนุษย์ แล้วจะเอามนุษย์ที่ยังมีความโง่ที่ยังเป็นผู้มีกิเลสไปแก้ไขวิกฤตการณ์ โลกนี้มันก็เลยไม่มีสันติภาพ มีแต่วิกฤตการณ์.

จะใช้อาวุธแก้ไข ก็ใช้อำนาจ แม้แต่ใช้กฎหมายบังคับ ก็ดูซิ มันมีทางหลบไปหลบมา; มันต้องใช้สติปัญญาที่ถูกต้อง มีวิธีการที่ถูกต้อง คือใช้ความรู้ในเรื่องของการค้นหาเหตุผลตัดต้นเหตุของสิ่งนั้น ๆ เสีย. การที่จะมีศีลธรรมขึ้นมาได้นั้น มันก็ติดขัดที่วิกฤตการณ์, วิกฤตการณ์มีเสน่ห์มากกว่า ดึงคนไปหมด ไม่มีใครมาสนใจศีลธรรม; ที่เรามานั่งสอนให้รักกันให้รักผู้อื่นนี้ มันสู้วิกฤตการณ์ไม่ได้ มันก็รักกันไม่ได้. คนในโลกรักกันไม่ได้ มันก็เบียดเบียนกันต่อไป สงครามมันก็ยังมียู่ เป็นวิกฤตการณ์ในตัวสงคราม ในตัวปฏิกริยาจากสงคราม หรืออะไร ๆ ที่เนื่องมาจากสงคราม เป็นวิกฤตการณ์หมด.

ถ้าให้พระเจ้าช่วย ถ้าพระเจ้าอย่างบุคคลนี้ยังรับสินบน อย่างนี้ช่วยไม่ได้; ถ้าเป็นพระเจ้าอย่างกฎธรรมชาติดีอย่างแท้จริง ไม่ใช่บุคคล เป็นกฎธรรมชาติดีอันแท้จริง ไม่รับสินบนใคร ไม่ต้องเซ็นสรวงบูชาอ่อนน้อมนั้นแหละ ต้อง

เอาพระเจ้าชนิดนั้นมาศึกษาให้รู้ให้เข้าใจ จะรู้มูลเหตุของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงได้ โดยง่าย แล้วมันก็สามารถที่จะตัดต้นเหตุของวิกฤตการณ์ได้เป็นแน่นอน

ขอให้เราสนใจกันในเรื่องนี้ให้ดี ๆ ว่า พุทธศาสนามีหลักปฏิบัติชนิดที่ ต้องใช้สติปัญญาชุดเจาะลงไปให้ลึกถึงต้นเหตุของสิ่งทั้งปวง หรือของแต่ละสิ่ง แต่ละสิ่งที่มีมันเป็นปัญหา, เมื่อพบต้นเหตุของสิ่งที่มีมันเป็นปัญหา, ก็แก้ไขปัญหานั้น ได้. อย่างนี้เรียกว่า เอาธรรมชาติหรือความจริงของธรรมชาติ, เอาสัจธรรมของ ธรรมชาติ อันลึกกว่าอันเหนือกว่า มาเป็นเครื่องขจัดปัญหาตามธรรมชาติชั้น ผิดเฟิ่นหลอกหลวง.

พูดให้มันชัดหน่อย ก็เอาธรรมชาติเอาธรรมชาติชั้นของจริงมาขจัดปิดเป่า สิ่งหลอกหลวง ของจริงชั้นหลอกหลวง คือความโง่ จริงอย่างความโง่มันก็จริงเหมือนกัน, มันก็จริงอย่างความโง่สำหรับหลงใหลกันจริง ๆ เหมือนกัน. ถ้าจริงอย่างฉลาดอย่างแท้จริง มันก็ไม่ต้องเป็นอย่างนั้น; ฉะนั้นธรรมชาติอันลึกซึ้งที่เป็นสัจธรรมของธรรมชาติ รู้แล้วจะแก้ปัญหานั้นได้. นี่จะต้องแก้ไขปัญหาคด้วยสัมมาทิฐิ, สัมมาทิฐิ - ความเห็นถูกต้อง ความรู้ถูกต้อง ความเข้าใจถูกต้อง ความเชื่อถูกต้อง อุดมคติถูกต้อง, นั่นแหละจะแก้ปัญหานั้นได้, แล้วพุทธบริษัทควรมีสสิ่งเหล่านี้ เพราะว่าพุทธบริษัท เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตามแบบของพระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้าประสงค์ให้ช่วยกันกำจัดวิกฤตการณ์.

เอาละ, พูดเรื่องวิกฤตการณ์มามากมายดังนี้แล้ว ก็ขอให้พิจารณาดู ให้ดีว่า โลกนี้กำลังมีวิกฤตการณ์หรือไม่? โลกนี้กำลังมีวิกฤตการณ์ทางวัตถุทางกายหรือไม่ ?

มีวิกฤตการณ์ทางจิตทางสติปัญญาความคิดความเห็นหรือไม่ ? ถ้าเห็นว่ามันมีวิกฤตการณ์ ไปเสียทุกอย่าง ก็มาเถอะ, มาร่วมมือกันสามัคคีกันในกลุ่มพุทธบริษัท, ช่วยบอกกล่าวกัน ปรีกษาหารือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อจะกำจัดวิกฤตการณ์, ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องนี้ แล้วก็มีการประพฤติปฏิบัติ.

สรุปความว่า วิกฤตการณ์กำลังครองโลกอยู่ อย่างที่พูดมาแล้ว ขอให้เห็นว่าวิกฤตการณ์ที่มองไม่เห็นก็มี, วิกฤตการณ์ที่มองเห็นก็มี, วิกฤตการณ์ที่ลึกซึ้งมองไม่เห็นมันมีอยู่ทั่วไป. รับผิดชอบให้ดีให้รู้จักมันเสีย วิกฤตการณ์กำลังครองโลกอยู่ แล้วก็กำลังรุนแรงขึ้น. แล้วก็ทวี ทวีมากอย่างมากขึ้น วิกฤตการณ์กำลังครองโลกอยู่ แล้วครองอยู่อย่างรุนแรง แล้วก็มากขึ้นนิดมากอย่างยิ่งขึ้น. **พุทธบริษัทที่แท้จริงจะต้องกล้าหาญ จะไม่หลบหลีกหน้าที่ จะต้องทำหน้าที่ของพุทธ คือช่วยกันกำจัดวิกฤตการณ์ในโลก ตามพุทธประสงค์.**

พระพุทธเจ้าประสงค์ให้ช่วยกันกำจัดความทุกข์ คือวิกฤตการณ์ของโลก, ความทุกข์ของโลก .ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท เราก็ต้องทำตามพระพุทธประสงค์, ในฐานะที่เราเป็นมนุษยธรรมดาคนหนึ่ง เราก็ยังต้องทำสิ่งนี้อยู่ดี, เพราะเราอาศัยอยู่ในโลก รู้จักบุญคุณของโลก ช่วยทำโลกให้มันถูกต้อง, ช่วยทำโลกให้มันงดงาม น่าอยู่อาศัย; มิฉะนั้นเราก็จะเป็นคนที่ขบถทรยศต่อโลก ดีแต่อยู่อาศัย ไม่ช่วยกันคุ้มครองรักษาทะนุถนอม ให้มันเป็นโลกที่น่าอยู่น่าอาศัย. แม้แต่จะไม่มีใครขบใจ, แม้แต่จะไม่มีใครมาให้รางวัลเราในเรื่องนี้, เราก็ขบใจตัวเองได้ ให้รางวัลตัวเองได้ ยกมือไหว้ตัวเองได้ เพราะว่าเราได้ทำถูกต้องในสิ่งที่ควรกระทำ.

เราจะต้องรู้จักมันได้โดยหลักของอริยสัจ ๔ อย่างที่กล่าวแล้วในวันก่อนว่า มันคืออะไร มาจากอะไร เพื่อประโยชน์อะไร จะสำเร็จได้โดยวิธีใด. วิกฤตการณ์

คือสิ่งเลวร้าย มันมาจากความโง่ของมนุษย์ ก็มีมาเพื่อให้มนุษย์กำจัดหรือฆ่ามันเสีย แล้วก็ ด้วยสติปัญญาของมนุษย์ ที่ทำความถูกต้องทุก ๆ อย่างอันเกี่ยวกับวิกฤตการณ์

เดี๋ยวนี้เรา ต้องใช้คำว่าถล่ำ ถล่ำเข้ามาในวิกฤตการณ์อย่างลึกซึ้ง, ดูให้ดี เราพลอยโง่พลอยตามกันเข้ามา, **ถล่ำลึกเข้ามาจนมาพอใจอยู่ในวิกฤตการณ์** : ความสวย ความงาม ความสนุกสนาน ความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ. นี่เราถล่ำลึกเข้ามาอย่างนี้ **มาอยู่ที่ใจกลางของวิกฤตการณ์**, เราจะออกไปอย่างไร? ต้องใช้ความถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งจะต้องไปพูดกันโดยละเอียดในบทที่ว่าด้วยการแก้ไขวิกฤตการณ์. เดี่ยวนี้เรากำลังพูดเรื่องตัววิกฤตการณ์ มันมีความซับซ้อนเท่าไร กว้างขวางเท่าไร ลึกซึ้งเท่าไร, จะต้องใช้สติปัญญาอันทัดเทียมกันอย่างไร จึงจะแก้ไขมันได้.

ในที่สุดนี้หวังว่าการบรรยายนี้ คงจะได้ช่วยให้ท่านทั้งหลาย **รู้จักสิ่งที่เรียกว่าวิกฤตการณ์** ได้บ้าง ไม่มากก็น้อย, หรือบางทีอาจจะมากพอก็ได้ มากพอสำหรับที่จะรังเกียจเกลียดชังวิกฤตการณ์ ตั้งความเจตนาในการที่จะช่วยกันกำจัดวิกฤตการณ์ ในตัวเราก็คือ ในสังคมก็ดี ในโลกก็ดี ให้มันหมดเกลี้ยงจากวิกฤตการณ์; ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่มีความถูกต้อง **เป็นพุทธบริษัทอยู่ด้วยสติปัญญา มีสัมมาทิฏฐิ** แล้วก็ **พ้นความทุกข์ทั้งปวงได้** ตามหลักแห่งธรรมะอันสูงสุดว่า **สัมมาทิฏฐิ สมาทานา สัพพัญญู ทุกขัง อุปัจจตุ** - **ก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ด้วยอำนาจของการสมทานสัมมาทิฏฐิ** ดังนี้.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว และเพียงพอสำหรับจะให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า วิกฤตการณ์. ขอรับรองให้ท่านทั้งหลายช่วยนำไปพิจารณาให้เข้าใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป

จนรู้จักสิ่งๆที่เรียกว่าวิกฤตการณ์ แล้วประกาศสงครามกับมัน โดยร่วมมือกันแก้ไข
 วิกฤตการณ์, ให้มนุษยชาติช่วยสดงดงามสมความเป็นมนุษย์ ให้โลกนี้มีสันติสุข
 สันติภาพอันสมควร ตามหน้าที่ของพุทธบริษัททั้งหลาย แล้วจะได้มีความสุข ผาสุก
 อยู่ด้วยกันจงทุกคน.

ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายสวดบท
 พระธรรม คณสาธยายส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะปฏิบัติในเรื่องนี้สืบต่อไป ณ บัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๓ -

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้ อาตมาก็จะได้กล่าวเรื่องสันติภาพของโลก ต่อจากที่บรรยายแล้วในครั้งก่อน ๆ ในครั้งนี้มีหัวข้อสำหรับบรรยายว่า เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์.

[บททวน.]

ได้พูดกันมาแล้วในครั้งแรก ที่สุดว่า ทำไม่ถึงจะต้องพูดถึงเรื่องนี้ คนวัดคนนาคจะถามว่า ทำไมจะต้องไปพูดกันด้วยเรื่องสันติภาพของโลก ไม่พูดกันแต่เรื่องในวัดในวาหรือในส่วนบุคคล. นี้ขอให้เข้าใจว่า เรายังไม่รู้จักรื่องของกิเลส ว่ากิเลส นั้นถ้า แสดงบทบาทเต็มที่แล้ว มันไปกันทั่วโลก ทำโลกทั้งโลกนี้ให้วิปริต ทั่วทั้งโลก ทั้งจักรวาลก็ได้ มันวิปริตเพราะกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจคน. อย่าไปเข้าใจว่า ตัวเล็ก ๆ

อยู่ในจิตของคนนั้นมันไม่มีพิษสงอะไร, มันทำให้เกิดการวิปริตหวั่นไหวทั่วทั้งโลกทั่วทั้งจักรวาล. เราเป็นพุทธบริษัทสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, ท่านทรงปฏิญาณว่า ท่านเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนในโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ คือทุกคนในโลก ท่านก็พยายามที่จะเผยแผ่สิ่งที่จะช่วยคนทั้งโลก . เราเป็นสาวก ก็น่าจะสนใจ คือ รับสนองพระพุทธประสงค์ตามที่จะทำได้ จะเป็นการเรียนรู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป คือรู้จักโลกว่ามันเนื่องกันอย่างไร, เพราะมันขึ้นอยู่กับกิเลสในจิตใจของคนอย่างไร, ด้วยเหตุนี้ อาตมาจึงได้พูดเรื่องสันติภาพของโลก.

ครั้งต่อมาก็พูดถึง วิกฤตการณ์ในโลก คือความวิปริตต่าง ๆ ที่ทำให้โลกวุ่นวาย, ไร้ความสงบสุขเรียกว่า วิกฤตการณ์. ซึ่งมีเนื่องถึงกันทั่วโลก. ครั้งต่อมาก็จะพูดถึงเรื่องมูลเหตุที่เกิดวิกฤตการณ์ คือวันนี้ เราจะดูกันให้ละเอียดที่สุด ถึงมูลเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์นานาชนิดดังกล่าวมาแล้ว

วิกฤตการณ์ก็คือความยุ่งยากลำบากวุ่นวายระส่ำระสายเดือดร้อน หาความสุขไม่ได้, เกิดจากการวิปริตของคนในโลก, เกิดมาจากที่อื่นไม่ได้ มันเกิดในโลก เนื่องมาจากความวิปริตของคนในโลก. ความวิปริตของคนในโลกนี้พอที่จะแบ่งได้ออกเป็น ๒ ชนิด หรือ ๒ ระยะเวลา หรือ ๒ ระดับ คือระดับคนในโลกที่คุมกันเข้าเป็นสังคม, เป็นการกระทำของสังคม คือคนมาก ๆ นี้อย่างหนึ่ง. แล้วเป็นวิกฤตการณ์เพราะวิปริตของคนแต่ละคน ๆ หรือบุคคลแต่ละคน นี้อย่างหนึ่ง, เรียกว่า วิกฤตการณ์นี้มาจากสังคมโลกก็ได้, มาจากบุคคลแต่ละคน ๆ ก็ได้; แต่แล้วทั้งหมดนั้น มันมาจากความวิปริตในทางจิตใจของคนอีกทีหนึ่ง.

การกระทำของคนมันมาจากความรู้สึกนึกคิดในจิตใจของคน. ดูซิว่ามันน่าหัวไหม ว่าผลเลวร้ายทั่วโลกทั้งจักรวาลมันก็มีมาจากความวิปริตในจิตน้อย ๆ เล็ก ๆ, จิตดวงนิด ๆ ของคน นี้ดูให้มันเชื่อมถึงกันอย่างนี้; แล้วเราก็จะรู้จักสิ่งๆ ที่เรียกว่า กิเลส ๆ

ได้ดี. **เรื่องธรรมชาติมันไม่มีเรื่องอะไร** นอกจากเรื่อง**ดับกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์**; เมื่อควบคุมกิเลสได้ ป้องกันกิเลสไม่ให้เกิดขึ้นมาได้ ความทุกข์มันก็ไม่เกิด. นี่จึงเป็นเรื่องที่ที่ต้องสนใจ.

ความวิปริตที่เกิดจากสังคม.

ที่นี้ก็จะต้องเป็นลำดับที่ละพวก **วิปริตที่เกิดจากสังคมโลก** คือคนเป็นสังคม ๆ รวมกันเป็นสังคมโลกนี้มันทำอะไรผิด มันทำอะไรจึงเกิดวิปริตขึ้นมา.

ข้อแรกก็นึกถึง**ความก้าวหน้าในทางวัตถุ** นี่เราพูดถึงยุคปัจจุบันนี้ ความก้าวหน้าในทางวัตถุมันมากขึ้น ๆ มีความยั่วยวนให้เกิดความพอใจใน**ความสนุกสนานเฮิร์ต** อร่อย ยิ่งขึ้นทุกที่ยิ่งขึ้นทุกที, **จิตของคนก็มีดมนินเมา** ก็หลงไปเป็นทาสของ**วัตถุ บูชาวัตถุ บูชาความเจริญทางวัตถุ** เรียกว่า**ไม่รู้ตัว**; นี่เป็นเรื่องที่ต้องคิด. การที่ไปหลงบูชาอะไรที่เป็นความผิดพลาดเป็นเรื่องของกิเลสนั้น เป็นเรื่องที่ไม่รู้ตัวทั้งนั้น; ถ้ามันรู้ตัวหรือมันรู้จักอยู่ มันก็กลัว มันก็ไม่เป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น.

แต่ที่นี้ **ความเจริญทางวัตถุมันก้าวหน้ามาก** ให้ความช่วยยวนมาก; คนหลงใน**อัสสาทะ** คือความเฮิร์ตอร่อย ซึ่งจะเรียกว่า **เสน่ห์ของมันก็ได้, ไปหลงในเสน่ห์ของวัตถุ บูชาวัตถุ นิยมความสุขทางวัตถุ** ซึ่งมันแพงมาก. ถ้าเป็นความสุขทางจิตใจ ไม่ต้องทำอะไร ก็ทำสมาธิหาความสุขได้; แต่ถ้า**ต้องการความสุขทางวัตถุ** ต้องไปหาเงินมาซื้อนั่นมาซื้อนี่มาซื้อโน่นมาสะสมเป็นการใหญ่ เพื่อความสุขทางวัตถุ, นี่ต้องใช้จ่ายมาก มันก็แพงมาก แล้วมันก็ยุ่งยากมาก แล้วมีหน้าซำมันหลอกหลวงมาก คือ**ไม่มีความสุข. ความพอใจที่ได้จากวัตถุนั้นไม่ใช่ความสุข, เป็นความเพลิดเพลิดที่หลอกหลวง**; ถ้าเป็นความสุขที่แท้จริง มันมาจากจิตที่สงบเย็น มันก็เลยไม่ต้องหลอกหลวง และไม่ต้องใช้เงินมาก.

ความหลอกลวงทำให้หลงเกิดแย่งชิงกัน.

ความหลอกลวงนี้ เป็นเหตุให้หลง ๆ โหล ๆ มันก็ทำให้เกิดการแย่งชิงกัน เพราะไม่ค่อยจะพอกัน หรือมันต้องการมากกว่าที่มันจะทำขึ้นมาได้ มันเลยต้องแย่งชิงกัน, เป็นเหตุให้คิดสะสม สะสมโดยสุจริตไม่พอ มันก็ต้องไปคดโกงเอาของคนอื่นมา, อาชญากรรมก็เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้. มันเป็นไปในหมู่คนที่เห็นสังคมส่วนใหญ่ ๆ ที่มันคุมกันเข้า เป็นสังคมใหญ่ประเทศเดียวก็ได้ หลายประเทศก็ได้ มันเห็นสังคมใหญ่ ๆ. **สังคมโลก** ระดับโลกเช่นนี้ มันก็มีแผนการที่จะครองโลก เพื่อจะเป็นเจ้าของวัตถุทั้งหมดในโลก มันก็เกิดลัทธิชนิดนั้นขึ้น เกิดเป็นลัทธิล่าเมืองขึ้น.

พวกที่เจริญก้าวหน้า มีอำนาจแล้วมันก็มีแผนการล่าเมืองขึ้น จะเอาตรงนั้นจะเอาตรงนี้ ส่วนนั้นส่วนนี้ของโลกเป็นของตัวเอง, เรียกว่ายุคล่าเมืองขึ้น มันผ่านไปหยก ๆ นี่เอง, แล้วมันก็จะแย่งกันครองโลก. พวกไหนได้มาก อีกพวกหนึ่งก็คิดจะแย่ง คิดจะยื้อแย่ง คิดจะแข่งขัน, คิดจะต่อต้าน มันก็เลยเกิดการต่อสู้กันระหว่างพวกที่คิดจะครองโลก, ดังที่กำลังเป็นอยู่บัดนี้. มันไม่เห็นแก่ใคร ไม่เห็นแก่พระเจ้า ไม่เห็นแก่ธรรมะ ไม่เห็นแก่มนุษย์แล้ว, มันต้องการจะครองโลก ต้องการจะเอาทั้งหมดไว้ในกำมือของตัวเอง, มันก็มีความวิปริตอันใหญ่หลวงเกิดขึ้น, มีการต่อสู้ ต่อต้าน แย่งชิงอันใหญ่หลวงเกิดขึ้น เป็นสงคราม เป็นมหาสงคราม, แล้วก็เป็นอะไรที่ยิ่งใหญ่ไปกว่ามหาสงคราม, มีอาวุธที่จะทำลายล้างกัน, อย่างที่ท่านทั้งหลายก็พอจะทราบได้อยู่แล้ว.

ที่นี้มาดูที่เป็นภายใน มันก็ยังมีการผลิตสิ่งที่ยั่วยวนกิเลส สนองกิเลสทางวัตถุ คือยังมีการผลิตทางวัตถุที่ยั่วยวนกิเลส ส่งเสริมกิเลส สนองกิเลสให้ยิ่งขึ้น จนกลายเป็นอุตสาหกรรม. ท่านทั้งหลายทราบความหมายคำว่า "อุตสาหกรรม" เป็นอย่างดีอยู่แล้ว ว่าการทำได้มาก ๆ ทำคราวละมาก ๆ ทำเป็นหมู่เหล่ากลายเป็นอุตสาหกรรม.

แล้วเรื่องอุตสาหกรรมนั้นผลิตอะไรดูซิ? มันผลิตสิ่งที่ส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น ในส่วนราคา โลกะ มันผลิตสิ่งที่สวยงาม สนุกสนาน เอิร์ตอรรอย เพลิดเพลินอย่างยิ่ง ไปส่งเสริมกิเลสประเทศหนึ่ง, อีกทางหนึ่งก็ผลิตอาวุธออกมา เพื่อจะใช้ประหัตประหารผู้อื่น มันก็ส่งเสริมกิเลสไปทางหนึ่ง รวมความแล้วมันก็ผลิตสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา ให้คนในโลกมัวเมาจากขึ้น.

นี่คิดดูแล้วมันก็น่าใจหาย ที่ว่าความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ ขนาดเป็นอุตสาหกรรม ทั่วไปทั่วโลกในโลกนั้น มันล้วนแต่ผลิตสิ่งสนองกิเลส ยั่วยุกิเลส ส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น แล้วมนุษย์จะเป็นอย่างไร, มนุษย์มันจะทนอยู่ได้อย่างไร ที่จะไม่เต็มไปด้วยกิเลส ? มนุษย์พวกหนึ่งก็อุตสาหกรรมผลิตวัตถุมาสนองกิเลส พวกหนึ่งก็อุตสาหกรรมเงินหาทรัพย์หาอะไรมาซื้อวัตถุเหล่านั้น จนเต็มไปทั่วโลก.

แล้วก็ดูการโฆษณาซิ, การโฆษณาทั้งหมด โฆษณาสิ่งเหล่านี้มากกว่าสิ่งใด ๆ. สิ่งที่จะช่วยกันระงับกิเลสนั้นไม่มีใครซื้อ ไม่มีการโฆษณา, สิ่งที่สนองกิเลสให้เกินพอดียิ่ง ๆ ขึ้นไปนั้น มีคนซื้อมีคนต้องการเลยโฆษณากันใหญ่, โฆษณาอย่างลึกลับซับซ้อน อย่างที่รู้ทันได้ยาก ในที่สุดก็ต้องหลงต้องซื้อมา. อุตสาหกรรมส่งเสริมกิเลสนั้นมันยังมีอยู่ แล้วมันมีทางที่จะขยายตัวออกไปอย่างที่ไม่มีการสิ้นสุด, แล้วคนในโลกมันเป็นอย่างไร จะเกินบ้าไปเสียอีก ถ้ามันยังหลงไหลอยู่ในสิ่งเหล่านี้.

พูดให้เข้าใจกันง่าย ๆ ก็ว่า มันเป็นโลกยุคประหลาด คือยุคที่ซาตานมารร้ายมีโอกาสจัดโลกยิ่งกว่าพระเจ้า หรือจัดแทนพระเจ้า. คำว่า ซาตาน ๆ เป็นคำที่ใช้ทางศาสนา หมายถึงสิ่งที่เป็นปรปักษ์กับพระเจ้า; เช่นเราเรียกว่า มาร พญามาร เป็นปรปักษ์กับพระพุทธเจ้า. พวกซาตานมีโอกาสจัดโลก จัดอย่างนั้นจัดอย่างนี้ ยิ่งกว่าพระเจ้า, จนพระเจ้าไม่มีโอกาสจะจัด คือจัดแทนพระเจ้าไปเสียทุกอย่าง.

ถ้ากล่าวโดยภาษาธรรม ก็กล่าวว่า ความโล่ง หลง กิเลสที่เลวร้าย มันมี
โอกาส จัดโลกตามความพอใจของมัน; ส่วนสติปัญญาอันบริสุทธิ์ไม่มีโอกาส
จะจัดโลก. นี่เรียกว่าชาตานจัดโลกแทนพระเจ้าเสียเลย, โลกจึงอยู่ในสภาพอย่างนี้
เพราะว่ากิเลสของคนเป็นผู้จัดโลก ไม่ใช่สติปัญญาของคนเป็นผู้จัดโลก. อาตมา
ก็พูดให้จำง่ายว่าชาตานมีโอกาสดจัดโลกยิ่งกว่าพระเจ้า แล้วก็จัดแทนพระเจ้าหมด, พระ
เจ้าไม่ต้องยุ่ง, โลกก็อยู่ในสภาพที่วิปริต วิปริตผิดปกติ แล้วมันก็มีวิกฤตการณ์,
เดี๋ยวร้อนระส่ำระสาย.

การศึกษาก็ยังเป็นหมาหางด้วน.

ที่นี้มาดูการศึกษาของโลก การศึกษาของโลกทั่วไป ยังอยู่ในลักษณะ
หมาหางด้วน, หยาบคายนักก็พูดว่าสุนัขหางด้วนก็ได้, หยาบคายนักก็พูดว่าพระเจ้าดี
ยอดด้วนก็ได้, มันไม่น่าดูทั้งนั้น มันยังด้วน, การศึกษาในโลกมีลักษณะเหมือนกับ
สุนัขหางด้วน ไม่น่าดู ไม่ครบถ้วน, แม้จะเดินมันก็แกว่งไปแกว่งมา ที่จริงมันไม่ครบ,
คำพูดอุปมานี้ยังน้อยไป.

ที่ว่าการศึกษาทั่วโลกยังเป็นเหมือนกับหมาหางด้วน ก็เพราะว่าให้เรียนกัน
แต่หนังสือกับวิชาชีพ, เรียนหนังสืออักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ อะไรก็ตามมันเป็น
หนังสือทั้งนั้น, ฉลาดเหลือประมาณ, แล้วเรื่องที่สอนก็คืออาชีพ ประกอบอาชีพอย่างนั้น
อย่างนี้ เป็นเทคโนโลยีสูงขึ้นไป, เป็นอาชีพ จะวิเศษอย่างไรก็ยังเป็นเพียงอาชีพ, มีอยู่
สองเรื่องเท่านั้น คือเรียนหนังสือกับอาชีพ, ส่วนเรื่องที่สามไม่มี.

เรื่องที่สามคือธรรมะ ความรู้ด้านจิตใจ ว่าเราจะเป็นมนุษย์กันอย่างไร ;
เราจะเป็นมนุษย์กันอย่างไร นี่ไม่ได้เรียน ไม่ได้สอนในโลก, แล้วมันก็เป็นเรื่อง

ทางธรรมะทางศาสนา. พวกเหล่านั้นเขาเห็นว่า เรื่องเหล่านี้มันขัดความจริง อย่าเอาเข้ามา, เรื่องศาสนาเรื่องธรรมะเอาเข้ามาแล้ว ทำให้ล่าหลัง ทำให้เฉื่อยชา มันไม่ก้าวหน้า. ในบางรัฐของบางประเทศมีกฎหมายห้ามไว้ชัดเจนว่า ไม่เอาศาสนาเข้ามาสอนในโรงเรียน, มันก็เลยได้เรียนกันแต่หนังสือกับวิชาชีวะ. เรื่องที่ว่า จะเป็นมนุษย์กันอย่างไรให้ถูกต้องไม่ได้เรียน; นี่เรียกว่าการศึกษาทางดาวน์. ประเทศก็เป็นหมาตัวน้อย ๆ ตามหลังหมาทางดาวน์ จัดการศึกษาชนิดทางดาวน์กับเขาด้วยเหมือนกัน ไม่ต้องสงสัยก็เรียกว่ามีการศึกษาเป็นหมาทางดาวน์กันทั่วโลก : รู้จักเรียนหนังสือให้ฉลาด, รู้จักเรียนทางอาชีพให้ได้ดีที่สุด, แต่ทางจิตใจไม่มีเลย, ไม่มีจิตใจที่เป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง มันก็ต้องเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวค่าเดียวเท่านั้น. ช่วยจำไว้ด้วย ทุกคน **ช่วยจำไว้ด้วย** ว่าเห็นแก่ตัว คำนี้อ่านค่าเดียวเท่านั้นแหละ **เป็นต้นเหตุของความเลวร้ายทุกอย่างทุกประการ.**

เมื่อเห็นแก่ตัวแล้ว ตัวเองนั้นแหละมันก็ไม่อึดตลอดเวลา มันหิว มันกระหายอยู่ตลอดเวลา หรือตัวเองหนักอึ้งอยู่ด้วยการยึดถือ ตัวกู-ของกู ด้วยความหนักอยู่ตลอดเวลา มันเบียดเบียนตัวเองของผู้เห็นแก่ตัว. **ที่มันควบคุมไว้ไม่ได้** มันก็ลามออกไปข้างนอก **ไปเบียดเบียนผู้อื่น** ไปแย่งชิงประโยชน์ของผู้อื่น **ก็เพราะความเห็นแก่ตัว,** ทำตัวเองให้เป็นทุกข์เดือดร้อนด้วย ทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์เดือดร้อนด้วย **เพราะความเห็นแก่ตัว.**

ความเห็นแก่ตัวนี้ มาจากการศึกษาหมาทางดาวน์ มันเรียนแต่หนังสือฉลาดปราดเปรื่อง แล้วรู้จักอาชีพอย่างวิจิตรพิสดาร **แต่ไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม.** คิดดูให้ดี ๆ ซิ มันฉลาดทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนังทางร่างกายเหลือประมาณ ไปโลกพระจันทร์ก็ได้; แต่พอมาถึงข้างในทางจิตทางใจ มันก็**ไม่รู้แม้แต่ว่าเกิดมาทำไม,** แล้วก็**ไม่ได้** นึกอะไรในเรื่องทางจิตทางใจกันเสียเลย, **ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะ** **ได้รับ,** **แล้วก็ไม่รู้ว่าจะอะไรจะเป็นเหตุให้เกิดสันติสุขสันติภาพ** สงบเย็นขึ้นมาในโลก.

มันรู้จักแต่เรื่องกอบโกยเอามาเป็นตัวกูเป็นของกู เพราะมันฉลาดแต่ในทางหนังสือและวิชาชีพ, มันก็สนใจแต่เรื่องเพียงเท่านี้, ความเป็นมนุษย์มันก็เปลี่ยน, ไม่มี ความหมายของมนุษย์ คือจิตใจมันต่ำ. ถ้าเป็นมนุษย์จิตใจมันจะต้องสูง; ถ้าสูงมันก็ต้องรู้เรื่องที่ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเป็นทุกข์. **เดี๋ยวนี้มันที่แต่จะทรุดต่ำลงไป** ทำให้มนุษย์มีความทุกข์มากขึ้น **มีปัญหายุ่งยากลำบากมากขึ้น ทะเยอทะยาน** ในความก้าวหน้ทางวัตถุทางเนื้อทางหนังทางกาย **ไม่มีที่สิ้นสุด.**

เมื่อว่า **คนไม่เป็นคนที่ถูกต้อง** คือไม่เป็นมนุษย์กันที่ถูกต้องแล้ว **อะไร ๆ ที่คนจัดขึ้น มันก็ไม่ถูกต้อง** ระบบการปกครอง ระบบการเมือง การเศรษฐกิจอะไรก็ดี ที่มนุษย์จัดขึ้นนี้มันก็ไม่ถูกต้อง ในการที่จะเป็นมนุษย์ที่ดี, ในการที่จะเป็นพลโลก เป็นคนในโลกชนิดที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะมันผิดมาเสียแล้วตั้งแต่ต้น. **เพราะการศึกษา มันไม่สมบูรณ์** มันก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างกอบโกย, แล้วก็ยังฉลาดก็ยังเห็นแก่ตัวอย่างฉลาด กอบโกยอย่างฉลาดอย่างลึกซึ้ง เอาเปรียบคนอื่นอย่างลึกซึ้ง. **นี่ในโลกมันก็ยังเจริญด้วยการเอาเปรียบอย่างลึกซึ้ง เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจทางการเมืองเหล่านี้ไม่รู้จักสิ้นสุด.**

ดูให้ดี, **เรื่องความเห็นแก่ตัวนี้** ใครมีอำนาจมีอำนาจเงินมีอำนาจอะไรก็ตาม คนมีอำนาจมันก็สามารถที่จะเอาเปรียบคนที่ไม่มีอำนาจ, คนมั่งมีก็สามารถที่จะเอาเปรียบคนยากจน, **คนฉลาดสามารถจะเอาเปรียบคนโง่,** แล้วมันก็พร้อมที่จะเอาเปรียบ. **นี่คนมั่งมีก็รู้จักคุมพวกกันเป็นพวกใหญ่เป็นพวกเข้มแข็ง** สามารถที่จะเอาเปรียบอย่างยิ่ง, เรียกว่าเอาเปรียบอย่างยิ่ง ขนาดที่เรียกว่า ทำนาบนหลังคน เขามีทุนมีสติปัญญา ก็ทำนาบนหลังคน, แล้วเดี๋ยวนี้มันก็ยิ่งไปกว่านั้น คือจะทำนาบนหัวคนกันอยู่แล้วนะ ทำนาบนหลังคนนั้นมันไม่พอ มันจะทำนาบนหัวคนกันอยู่แล้ว.

เพราะไม่มีศีลธรรมความเห็นแก่ตัวจึงเกิดมาก.

นี่ความที่ไม่มีศีลธรรม ไม่มีมนุษยธรรม ไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์กันอย่างไร ก็เกิดอาการเอาเปรียบชนิดทำนาบนหลังคนบ้าง, ทำนาบนหัวคนบ้าง, แล้วแต่จะเป็นระดับไหน อย่างไร ก็ขอให้เราลองคิดดู. ที่มีความเห็นแก่ตน ดูจะเต็มไปด้วยหมด เมื่อศาสนาหายไปศีลธรรมไม่มี ทุกคนก็ว่าได้ก็เห็นแก่ตน ก็เห็นแก่ตน; ถ้าศาสนายังอยู่ศีลธรรมยังอยู่คนก็เห็นแก่ธรรมะ เห็นแก่ธรรมะหรือเห็นแก่คนอื่นบ้าง, แต่ที่ดีนั้นก็เห็นแก่ธรรมะ.

ถ้าเขาถามว่าไม่ให้เห็นแก่ตน แล้วจะให้เห็นแก่ใคร? ก็เห็นแก่ผู้อื่น ก็บอกได้ว่า, เห็นแก่ผู้อื่นก็ยังเห็นแก่ตน; แต่ให้ดีที่สุด ต้องเห็นแก่ธรรมะ, ความถูกต้องของมนุษย์เป็นอย่างไร จงเห็นแก่ธรรมะ. อย่าเห็นแก่ตน แล้วทุกอย่างมันก็จะขึ้นไปด้วยดี; นี้เรียกว่า เห็นแก่สิ่งสูงสุดที่จะช่วยมนุษย์ได้ ก็คือธรรมะนั้นเอง.

เดี๋ยวนี้คนยังเห็นแก่ตัว หรืออย่างไรก็ดี เห็นแก่พรรคของตน เรื่องมีพรรคการเมืองเป็นต้น นี่มีกันทั่วโลก มีพรรคแล้วมันก็เห็นแก่พรรค, มันเห็นแก่ตนแล้วก็เห็นแก่พรรคที่จะกอบโกยประโยชน์ให้แก่ตน, ปากว่าเห็นแก่ชาติ. นี่อาตมาจะพูดร้ายกาจรุนแรงไปหรือไม่ ก็ฟังดูเอาเองละกันปากว่าเห็นแก่ชาติ, เห็นแก่ความจริง ความอะไร แต่จิตใจนั้นเห็นแก่ตนหรือเห็นแก่พรรคของตน. นี่พรรคการเมือง นักการเมืองทั้งหลายที่เขาว่าเห็นแก่ชาติ ไปดูการกระทำของเขาเถอะมันเห็นแก่ตนและเห็นแก่พรรคของตน, ต้องการให้พรรคของตนอยู่รอด เพื่อจะกอบโกยประโยชน์ให้แก่ตน, เขาก็ไม่เห็นแก่ชาติ, ก็เลยเห็นแก่ชาติแต่ปาก. นี้ดูให้ดีเป็นกันอย่างนี้ทั้งโลก, มีความเห็นแก่ตนหรือแก่พรรคพวกของตน ยิ่งกว่าเห็นแก่ชาติ; แต่ปากนั้นต้องพูดว่าเห็นแก่ชาติไว้

ที่ก่อน ไม่อย่างนั้นมันไม่ถูกคนอื่น มันจะหลอกหลวงคนอื่นไม่ได้, ปากก็ต้องพูดไว้ที่ก่อน ว่าเห็นแก่ชาติ แต่ใจนั้นก็เห็นแก่ตัวเองหรือเห็นแก่พรรคพวกของตนเอง; นี่พวกนักการเมืองที่มีพรรค. คิดดูให้ดีว่ามันจะร้ายกาจยิ่งกว่าไม่มีพรรคละกระมัง, ระบบมีพรรค จะเลวร้ายกว่าระบบไม่มีพรรคก็ได้, เอาละ, เลิกพูด เดี่ยวจะเป็นเรื่องการเมืองไปเสีย พูดเรื่องธรรมะกันดีกว่า.

องค์การสหประชาชาติก็ยังมีอาจจัดโลกให้มีสันติภาพ.

ที่นี้ องค์การสหประชาชาติที่จัดขึ้น, มนุษย์จัดขึ้นว่าจะช่วยรักษาความถูกต้อง ความเป็นธรรม, หรือจะข่มขู่ป้องกันคนอันธพาล ประเทศอันธพาล เพื่อให้โลกมีสันติภาพนั่นแหละ ก็ทำอะไรไม่ได้. องค์การสันติภาพช่วยกันจัดตั้งขึ้นแล้วก็ทำอะไรไม่ได้ บังคับใครก็ได้, ได้แต่ไกลเกลี่ยๆ, ก็ไกลเกลี่ยแล้วไกลเกลี่ยอีก, ขอไปที ขอไปที มีลักษณะอาการเหมือนกับนั่งจับปูใส่กระดิ่ง คือไม่สิ้นสุด. การจับปูใส่กระดิ่งจับเข้ามาวางแล้วก็ปล่อยมือไปจับอีกตัวอื่น, ตัวนี้มันก็ออกไปอีก. นั่งจับปูใส่กระดิ่งใคร ๆ ก็ไปลองดูเถอะมันเป็นอย่างไร, มันไม่สำเร็จเพราะมันใส่กระดิ่ง นี่องค์การสหประชาชาติที่แรก หวังกันนักหนา โลกจะมีสันติภาพกันคราวนี้แหละ องค์การสหประชาชาติจะช่วยคุมไว้ให้อยู่; แต่แล้วมันก็มีอาการเป็นเสียอย่างนี้ เพราะมันสู้กิเลสของคนไม่ไหว, ทุกคนมันมีกิเลส; แล้วสหประชาชาติจะไปปราบกิเลสในหัวใจของคนได้อย่างไร. มันก็ได้แต่จัดการภายนอก, มันก็ไม่รู้สิ้นสุด เลยเราอุปมาว่า เหมือนทำวมาลีวราชนั่งไกลเกลี่ย ได้ผลเหมือนกับจับปูใส่กระดิ่ง, โลกก็เลยไม่มีสันติภาพ เพราะว่าองค์การสหประชาชาติยังทำอะไรไม่ได้มากกว่านั่งไกลเกลี่ย โลกก็ยังมีวิกฤตการณ์ไปตามเดิม.

นี่เรียกว่า ระบบการเมืองที่จัดขึ้นมา จะเรียกระบบเศรษฐกิจอะไรก็ตาม, ที่ว่าทุก ๆ ชาติทุกประเทศในโลก ล้วนแต่จัดขึ้นมาไว้ว่า เราจะต้องจัดอย่างนั้น เรา

จะต้องจัดอย่างนี้ ให้มีสันติภาพขึ้นในประเทศของเรา ก็เลยไม่สำเร็จ; ประเทศที่คนมั่งมีหรือพวกนายทุนเป็นผู้จัดระบบ มันก็จัดชนิดที่มีประโยชน์กับพวกนายทุน, ประเทศที่มีชนกรรมาชีพหรือกรรมกร, มีอำนาจเป็นผู้จัด มันก็มุ่งจัดเพื่อจะเป็นประโยชน์แก่พวกชนกรรมาชีพหรือกรรมกร มันก็เลยเกิดคู่ต่อสู้กันขึ้นมาในโลก, พวกนั้นก็จัดอย่างนั้น พวกนี้ก็จัดอย่างนี้. อย่างที่เรากำลังมีปัญหาเรื่องคอมมิวนิสต์บ้าง, เรื่องโซเชี่ยลลิสต์บ้าง, เรื่องประชาธิปไตยเสรีบ้างอะไรบ้าง, มันก็ไม่รู้จะเอากันอย่างไร หรือจะทำไปได้ได้อย่างไร มันก็กลายเป็นเรื่องที่ว่ายื้อแย่งไปยื้อแย่งกันมา.

มันจะต้องมีระบบธรรมะ เข้ามาเกี่ยวข้อง **ไม่ใช่จัดเพื่อกรรมาชีพ, ไม่ใช่จัดเพื่อนายทุน, แต่ว่าจัดเพื่อทุกคนจะอยู่ร่วมกันโดยสันติ,** คือจัดอย่างว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. อย่าจัดสำหรับพวกมั่งมีอย่างหนึ่ง, พวกคนจนอย่างหนึ่ง, อย่างนี้คนมั่งมีกับคนยากจนมันก็รักกันไม่ได้ มันก็ยังเกลียดกัน มันก็ยังอาฆาตมาดร้ายต่อกัน. ในโลกเวลานี้ มันมีความอาฆาตมาดร้ายต่อกันระหว่างสองลัทธิ คือลัทธิที่เป็นประโยชน์กับคนมั่งมี, กับลัทธิที่เป็นประโยชน์แก่คนยากจน, มันก็เลยต่อสู้กันยิ่งขึ้นไปอีก, มันก็แย่งกันครองโลกระหว่างสองพวกนี้.

พวกโซเชี่ยลลิสต์คอมมิวนิสต์อะไรมันก็จัดเพื่อคนยากจน, พวกเสรีประชาธิปไตยพวกนายทุนก็จัดเพื่อคนมั่งมี, มันก็ถือโอกาสยื้อแย่งกันอย่างนี้ **ไม่มีความสุข;** เพราะวาระบบการจัดทางเศรษฐกิจทางการเมืองมันไม่ถูกต้อง **คือ ไม่ทำ** ให้คนมั่งมีรักใคร่กันได้กับคนยากจน ถ้าเมื่อไรเอาธรรมะเข้ามา **ทุกคนเป็น** เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, ระบบการเมืองก็จัดไปในทำนองให้คนมั่งมีรักใคร่กันได้กับคนยากจน, คนมั่งมีก็ถือคนยากจนเป็นเหมือนลูกหลาน, คนยากจนก็ถือคนมั่งมีเหมือนกับบิดามารดา **แล้วก็ไม่เอาเปรียบกัน มันก็ไปด้วยกันได้.**

ในโลกนี้มันยังจำเป็นที่จะต้องมีคนไม่เท่ากัน; อย่าไปคิดว่า มันจะมีคนที่เสมอกันโดยสติปัญญา โดยกำลังกายโดยอะไร มันเสมอกันไม่ได้, มันยังต้องมีคนทุพพลภาพ มีคนสบาย คนเข้มแข็ง คนฉลาด คนโง่ มันต้องมี.

สันติภาพจะมีได้โดยอาศัยศาสนา.

นี่ระบบที่จะทำให้อยู่กันได้ มันก็ต้องให้ทุกคนรักกันอยู่ได้ นี่คือ ธรรมะ หรือ ศาสนา; โดยเฉพาะพุทธศาสนา ที่สั่งสอนให้กระทำแก่กันในฐานะที่ว่า เราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ถ้าเมื่อใดเอาระบบเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน เข้ามาใช้กันแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียน ไม่มีการเอาเปรียบ ซึ่งเป็นการเบียดเบียนอย่างยิ่งชนิดหนึ่ง ก็จะอยู่กันเป็นผาสุก ในระหว่างบุคคล ในระหว่างหมู่คณะ, หรือระหว่างประเทศชาติ มันก็อยู่กันอย่างผาสุก เพราะรู้สึกว่ามันเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน.

แต่ว่าความข้อนี้นั้นละเอียดลึกซึ้งเกินไป สำหรับผู้มีกิเลสเขาจะฟังออก; เพราะว่ากิเลสนี้มันเป็นเหตุให้ยึดถือเป็นตัวกูเป็นของกู, เป็นตัวมึงเป็นของมึง มันไม่อาจจะฟังไปในทางที่ว่าเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. เมื่อใดถ้าการศึกษา ไม่เป็นชนิดหมาหางด้วน ไปถึงสติปัญญา รู้จักความเป็นมนุษย์ที่แท้จริงของธรรมชาติ, แล้วมันก็จะเลยไปถึงระบบที่ว่าเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน คนมั่งมีก็ถือว่าคนยากเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, คนยากจนก็ถือว่าคนมั่งมีเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย แล้วมันก็อยู่กันอย่างเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย, แล้วก็ร่วมกันทำประโยชน์ผลิตสิ่งที่ควรผลิต ที่จำเป็นแก่ชีวิตที่ควรผลิต แล้วมันก็ได้มากเหลือที่จะแบ่งปันกันให้เป็นอยู่ด้วยผาสุก ด้วยกันทั้งสองฝ่าย. เวลานี้เรียกว่าไม่มีธรรมะเข้ามาเกี่ยวข้อง มีแต่ความต้องการของแต่ละพวก ๆ มีอำนาจที่จะจัดการกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง.

วัฒนธรรมแบบไทยจะช่วยให้มีสันติภาพได้.

ที่นี้จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรม วัฒนธรรมไทยนี้ก็มาจากหลักพระศาสนา ที่ว่าเราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ดังนั้นวัฒนธรรมไทยแท้ ๆ จึงมีหลักรักผู้อื่น เห็นแก่ผู้อื่น, เพราะว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. แต่พอเรามาสลับเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมใหม่ ของคนสมัยใหม่ มีวัตถุเป็นใหม่แล้ว มันก็ไม่เอามัน มันก็ไม่ยอมรับสภาพเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน มันก็ไปพวกที่ว่า มึงก็มึง กูก็กู ;นี้ วัฒนธรรมมันเปลี่ยนถึงขนาดนี้.

ถ้าว่าย้อนระลึกไปถึงหนหลัง เหตุการณ์ที่แล้วมาแต่หนหลัง คนที่มีอายุ ๗๐-๘๐ ปี ก็ยังพอมองเห็นอยู่ไร ๆ ว่า สมัยก่อนโน้น คนเห็นแก่ผู้อื่นในฐานะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กัน มากกว่านี้; มันช่วยกันมากกว่านี้, เปียดเปียนกันไม่ลงมากกว่านี้, กลัวบาปกลัวกรรมมากกว่านี้. เดียวนี้พอได้รับของใหม่ วัฒนธรรมใหม่ของพวกเขาวัตถุนิยม มันก็เปลี่ยน มันก็เปลี่ยนเป็นว่าของกู ๆ เป็นวัฒนธรรมกิเลส, เป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากกิเลส หล่อเลี้ยงไว้ด้วยกิเลส, เป็นวัฒนธรรมนกเขา นกเขาที่ร้องแต่ว่า ของกู ๆ กูของกู อะไรอยู่อย่างนี้; นั่นแหละ ต้นเหตุแห่งวิกฤตของมนุษย์ แล้วค่อยเกิดวิกฤตการณ์ขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้จะเห็นเรื่องวัฒนธรรมเป็นเรื่องเล็กน้อย เห็นเรื่องเงิน เรื่องอำนาจ อะไรนี้เป็นเรื่องใหญ่, วัฒนธรรมมันก็สู้ไม่ได้ ก็ถอยไปหายไป จนเกือบจะหาวัฒนธรรมที่แท้จริงไม่ได้ มันกลายเป็นวัฒนธรรมของกิเลส, ก็ดูซิที่เขาเรียกกันว่า วัฒนธรรมสมัยนี้ วัฒนธรรมสมัยนี้ เป็นเรื่องวัตถุทั้งนั้น วัตถุแปลก ๆ วัตถุที่สวยงาม ที่ลึกลับซึ้ง ในทางความคิดเรียกว่าวัฒนธรรม ไม่ได้เกี่ยวกับจิตใจ.

แล้วที่น่าสะอิดที่สุด ก็คือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม นิยมกันนัก
 ในโลกนี้เขานิยมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม, นี้พอไป
 ดูวัฒนธรรมที่แลกเปลี่ยนนั้นคืออะไร คืออย่างไร ; โดยมากที่สุดที่เคยเห็นเคยอ่านข่าวพบ
 คือ แบบการเดินรាំให้มันบ้ามากยิ่งขึ้นไป แบบการเดินรាំที่ให้มีลักษณะเหมือนคนบ้า
 เหมือนลิงหมาเห่าอะไรยิ่งขึ้นไป ระเบิดแล้วนี่นะ เขาพัฒนากันได้ไม่สิ้นสุด จนคน
 แก่คนเฒ่าดูแล้วเป็นลมตาย. วัฒนธรรมของคนสมัยนี้ ที่เขาเปลี่ยนแปลงกัน, ไม่เชื่อก็
 คอยดูซิเมื่อเขามีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันที่ไหน เมื่อไหนก็ไปดูซิ. เขาก็แลกเปลี่ยน
 เรื่องอย่างนี้กันทั้งนั้น เขาแลกเปลี่ยนกิเลส แลกเปลี่ยนกิเลสของกันและกัน, ให้
รู้จักใช้กิเลสให้มันวิจิตรพิสดารมากยิ่งขึ้น; นี่คือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในโลก
 มันยังอยู่อย่างนี้, แล้วโลกมันจะมีสันติภาพอย่างไร.

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ยังอยู่ในลักษณะที่ทำให้ผีหัวเราะ ;
 ช่วยจำคำไว้ด้วย ที่นิยมกันนัก ที่ว่าเจริญกันนัก ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ทำให้ผีหัวเราะ,
 ไม่ถึงผีหัวเราะ แม้ถึงก็หัวเราะ ทำเดินรាំแปลก ๆ ยิง ๆ ขึ้นไป ที่เอามาแลกกันให้
 มันยิ่งขึ้นไป ผีหัวเราะ, แม้แต่ถึงก็ยังหัวเราะ หัวเราะเยาะคน ว่านี่วัฒนธรรมที่เอามา
 แลกเปลี่ยนกัน, เลยไม่มีความเจริญอันถูกต้องทางวัฒนธรรม คือทางจิตใจให้สูง ให้รัก
 ผู้อื่นได้ ให้เห็นแก่ธรรมะได้ โดยไม่ต้องเห็นแก่ตัว , มันส่งเสริมกิเลส แล้วมันก็เห็น
แก่ธรรมะไม่ได้; เพราะว่าธรรมะกับกิเลสเป็นข้าศึกกัน มันอยู่ด้วยกันไม่ได้.

เห็นได้ชัดว่า **คนเหล่านี้ไม่ได้ใช้ศาสนาให้เป็นประโยชน์;** ศาสนา
 มีอยู่ เขาไม่ต้องการ เพราะศาสนาต้องการให้มีความสงบ มีความเรียบร้อย, มีความ
 สำรวมระวังสังวร เขาไม่ต้องการ, เขายังเห็นศาสนาเป็นของน่ารังเกียจ, **เขาไม่เอา**
ศาสนามาใช้, ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ในฐานะที่จะช่วยดับทุกข์; แต่เห็น
 ศาสนาในฐานะเป็นสิ่งที่ขัดขวางความเจริญ, ไม่ให้สกุสนนานเอริตต่อ้วยตามทีกิเลส

มันต้องการ; คนมันก็ไม่ใช้ศาสนา **ไม่เอาศาสนามาใช้ให้เป็นประโยชน์** ; ศาสนา มันก็มีอยู่อย่างเป็นหมัน ไม่ได้ทำประโยชน์ตรงตามหน้าที่ความมุ่งหมายของศาสนา.

แล้วยิ่งกว่านั้น **เขาไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนา** มันก็ร่วมมือกันไม่ได้, ศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้มันร่วมมือกันไม่ได้ เพราะ**คนไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนาที่ต้องการให้รักผู้อื่น**, มันก็มีแต่ศาสนาตัวกู-ศาสนาของกู จะต้องดีกว่าของกู นี่มันก็ร่วมมือกันไม่ได้, **ศาสนาเสียเองจะเป็นคู่วิวาทกันเสียเอง**, ศาสนาแต่ละศาสนาต่อศาสนาอื่น จะเป็นคู่วิวาทกันเสียเอง. นี่จะมาทำให้มนุษย์มีสันติสุขสันติภาพกันได้อย่างไร, ไม่ใช่มนุษย์จะมาวิวาทกันกับมนุษย์. **เดี๋ยวนี้ศาสนา มันก็จะวิวาทกับศาสนาด้วยกันเสียแล้ว**; นี่ความวิปริตของโลกที่มีเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา.

เดี๋ยวนี้ก็พูดได้เลยว่า **เราไม่มีพระเจ้าที่เป็นพระเจ้าอันแท้จริง**, เราไม่มีพระเจ้าอันแท้จริง **ที่จะบังคับสิ่งต่าง ๆ ได้**. พระเจ้าที่เป็นกฎธรรมชาติอันเฉียบขาดนั้นไม่รู้จักมี, ไปมีพระเจ้าอย่างคน ซึ่งรับสินบนเก่ง. **พระเจ้าที่รับสินบนเก่ง ก็คือว่า ต้องบูชา ต้องอ้อนวอน ต้องบวงสรวง อย่างนั้นอย่างนี้ พระเจ้าจึงจะช่วย**, มีกันแต่พระเจ้าอย่างนี้ มันก็เลยไปกันใหญ่. **ถ้ามีกฎธรรมชาติอันเฉียบขาดเป็นพระเจ้า มันก็ต้องระมัดระวัง ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ**, มันก็ไม่มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น.

พระเจ้าที่แท้จริงยิ่งกว่านั้นคือ **การทำหน้าที่ให้สมบูรณ์** อย่างบกพร่องในหน้าที่, **การที่ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์นั้นแหละ เป็นพระเจ้าที่จะช่วยได้จริง**. การทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ให้ครบถ้วน ให้บริบูรณ์นั้น **จะเป็นพระเจ้าอันแท้จริง จะช่วยได้จริง** ไม่ต้องอ้อนวอนอะไร; มีพระเจ้านั้นอย่างนี้บ้างซี **โลกนี้มันก็จะดีขึ้น**. เดี่ยวนี้มีแต่พระเจ้าที่ปล่อยยให้แย่งกัน, แย่งกันครองโลก, **พระเจ้าปล่อยยให้มนุษย์แย่งกัน**

ครองโลก แย่งกันตามพอใจก็แล้วกัน พระเจ้าอย่างนี้จะช่วยโลกได้อย่างไร, มันไม่มีหนทางที่จะช่วยได้, ในที่สุดมันก็มาเกิดวิปริตทุกชนิดขึ้นในโลก เป็นวิกฤตการณ์ที่น่าหวาดเสียว, อย่างที่รอ ๆ กันอยู่ว่า เมื่อไรจะเกิดสงครามโลกครั้งที่สาม จะได้ตายกันสักครึ่งโลก, มันก็มีแต่ความกลัว, ผลสุดท้ายก็ทิ้งไว้ให้แต่ความกลัวในจิตใจของมนุษย์.

ที่นี้เมื่อความกลัวมันครอบงำอย่างนี้ มันก็คิดหาทางที่จะป้องกันตัว มันก็ต้องป้องกันตัวไว้ทีก่อน, มันจึงมีการกระทำชนิดที่ว่าจะต้องล้างผลาญผู้อื่น เตรียมเครื่องมือไว้ให้พร้อมที่จะต่อสู้จะล้างผลาญผู้อื่น, แล้วก็อยู่ด้วยความกลัว. **ทุกคนอยู่ด้วยความกลัว พร้อมกับเตรียมการต่อสู้ล้างผลาญผู้อื่น;** ถ้ามีอย่างนี้แล้วมันจะนอนหลับอย่างไรเล่า, มันก็ไม่มีสันติสุขไม่มีสันติภาพ. นี่คือโลกปัจจุบัน โลกปัจจุบันวิปริตขนาดนี้, มีวิกฤตการณ์ขนาดนี้; **มูลเหตุของมันก็คือสิ่งเหล่านี้ : การศึกษาไม่ถูกต้อง, ไม่มีศีลธรรม, มีกิเลสครองโลก, เห็นแก่ตัวโดยส่วนเดียว. เรียกว่า สังคมระดับใหญ่ คือสังคมโลก มันมีวิปริตอย่างนี้, มีวิกฤตการณ์อย่างนี้.**

ดูวิกฤตการณ์ ในแง่ปัจจุสมุปบาท.

ที่นี้ดูแง่ของปัจจุสมุปบาทกันที ว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร, วิกฤตการณ์เลวร้ายในโลกขนาดนี้ มันเกิดมาได้อย่างไร? ขอย้อนให้มองลึกลงไปถึงต้นตอที่สุด ว่า **มนุษย์ควบคุมสัญชาตญาณโดยพื้นฐานไว้ไม่ได้ คือสัญชาตญาณกลาง ๆ มีอยู่อย่างกลาง ๆ เพื่อให้ชีวิตรอด มีอยู่มากมาย ควบคุมไว้ไม่ได้, มันกลายเป็นสัญชาตญาณกิเลส สูงขึ้นไปจนกลายเป็นกิเลสไม่เป็นพื้นฐานกลาง ๆ.**

ตัวอย่างเช่น **สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน, รู้สึกว่ามีตน, มีตน จึงได้ขวนขวายทุกอย่างเพื่อให้ตนรอดอยู่ได้ ;** นี่เป็นสัญชาตญาณกลาง ๆ ควบคุมไว้ไม่ได้

มันก็กลายเป็นสัญชาตญาณเห็นแก่ตน เห็นแก่ตน. ที่นี้มันก็จะทำอย่างกิเลส, แล้วถ้ารู้สึกว่ามีตนตามปกติ มันก็บำรุงตนรักษาตนไปตามประสาตามธรรมชาติ; แต่ **พอควบคุมไว้ไม่ได้** มันสูงขึ้นมาเป็นสัญชาตญาณแห่งกิเลสว่ามีตัวตน มันก็เห็นแก่ตน มันก็เกิดกิเลส เกิดกิเลสขึ้นมา เพราะควบคุมสัญชาตญาณนั้นไว้ไม่ได้, มันเกิดกิเลส มันก็มีความคิดผิดไปตามกิเลส ตามแบบของกิเลส, มันก็ไปเป็นทาสของความเอร็ดอรร้อย ทางอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ, เห็นแก่ตัว จนกระทั่งมันคิดจะครองโลก, แล้วพยายามจะครองโลก มันก็มีผลเกิดขึ้นจากการกระทำเช่นนั้น คือวิกฤตการณ์ทั่วโลก.

ความเดือดร้อนระส่ำระสายทั่วโลก มันเกิดมาจากต้นตออันแรกคือ **มนุษย์บังคับความรู้สึกสัญชาตญาณกลาง ๆ ไว้ไม่ได้**, ตกไปเป็นสัญชาตญาณฝ่ายต่ำคือกิเลส คิดไปตามกิเลส, น้อยนักที่จะเป็นไปในทางฝ่ายสูงคือโพธิ กระทำอย่างถูกต้อง. มันไปทางฝ่ายต่ำเป็นกิเลส, **เป็นมิจฉาทิฎฐิ** แล้วมันก็เห็นแก่ตัว, แล้วมันคิดแต่ที่จะหาใส่ตัว ประโยชน์ของตัวเอง กระทั่งว่าคิดจะครองโลก มันก็ยังมีอาการต่อสู้กันระหว่างผู้ที่อยากจะครองโลกด้วยกัน, มึงก็จะครองโลก กูก็จะครองโลก, มันก็ต้องต่อสู้กัน. นี่วิกฤตการณ์เลวร้ายมันก็เกิดขึ้นในโลก. นี่คือปฏิจลสมุปบาท หรืออิทัปปัจจยตา ที่เนื่องกันอยู่กับวิกฤตการณ์ของโลก.

คุณูลฐานที่เกี่ยวกับตัวบุคคล.

เมื่อดูเรื่องของโลกพอแล้ว ก็ดูเรื่องของคนส่วนย่อย ๆ ที่เป็นคน ๆ ไปอีกที เพราะว่าคนแต่ละคน ๆ มันประกอบกันขึ้นเป็นโลก, เราจึงมาดูที่ส่วนย่อย หรือจากฐานมูลฐานอันแท้จริงที่เรียกเป็นส่วนบุคคล, วิปริตส่วนบุคคลแต่ละคน, เขาแยกเป็นคน ๆ พุดกันเป็นคน ๆ แต่ละคน ไม่ใช่รวมกันเป็นสังคมโลก. **อันแรกที่สุด ก็คือการศึกษา**

หมาหางด้วน นี่แหละ, คนในโลกปัจจุบันนี้ มีการศึกษาระบบหมาหางด้วน รู้แต่หนังสือ กับรู้แต่อาชีพเฉลี่ยवलลาด, แต่ไม่รู้จะเป็นมนุษย์กันอย่างไรให้ถูกต้อง. คนแต่ละคนไม่รู้จักตัวเองว่า เกิดมานี้ควรจะได้อะไร อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ, มันไม่รู้ เพราะว่าการศึกษามันหมาหางด้วน.

นี่เป็นจุดตั้งต้น ไม่รู้จักว่าจะไปทางไหนจึงจะรอดจากอันตราย, มันก็เลือกเอาข้างที่ในปัจจุบันนี้เอิร์ดอรรอยสนุกสนานเพลิดเพลิน, สิ่งใดให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน มันก็มีอุปาทานยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้น, เกิดอุปาทานเป็นตัวคนเป็นของคนเต็มไปหมด, เอาแต่จะให้ได้ตามที่ตัวต้องการ ผิดถูกอย่างไรไม่ต้องรู้, เอาแต่ที่เราต้องการ ให้ได้ตามที่เราต้องการ. **สัญชาตญาณเดิม ๆ** สัญชาตญาณพื้นฐาน มันเพียงแต่ต้องการให้รอดชีวิตอยู่ได้; **เดี๋ยวนี้มันจะต้องการให้เป็นตัวที่ดีกว่าใคร เก่งกว่าใคร มีอำนาจเหนือใคร, มันต้องการถึงขนาดนั้น ด้วยความเห็นแก่ตัว.**

ถ้าทุกคนเอาแต่เพียงรอดชีวิตอยู่ได้เป็นตัวตน มันก็ไม่มีปัญหาอะไร เช่นเดียวกับในหมู่สัตว์ที่มันไม่ก้าวหน้า มันก็ยังมีปัญหาน้อย; **เมื่อมนุษย์มีสติปัญญามาก ก้าวหน้ามาก ปัญหามันก็มาก, แล้วมันก็ควบคุมปัญหาเหล่านี้ไว้ไม่ได้ มนุษย์ก็เลยได้รับความทรมานมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน, สมน้ำหน้า** เพราะมันมีความคิดที่เดินไปผิดทาง, มีความรู้สึกเป็นตัวตนเห็นแก่ตัวตน มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันทำไม่เป็น. ดูซิกิเลสราคะ โทสะ โมหะนี่ คนมันก้าวหน้าเกินกว่าสัตว์เดรัจฉาน เปรียบเทียบกันไม่ได้.

สัตว์เดรัจฉานเกือบไม่มีกามารมณ์ สัตว์เดรัจฉานมีแต่สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ, สืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์; ส่วนมนุษย์มีเรื่องกามารมณ์ตลอดวันตลอดคืน ตลอดเดือนตลอดปี ที่เป็นส่วนกามารมณ์, มีการประพฤติเพลิดเพลินในทางกามออกไป

จากการสืบพันธุ์ได้ทั้งเดือนทั้งปีตลอดชาติ ตลอดชีวิตซึ่งสัตว์เดรัจฉานทำไม่ได้. นี่สัตว์เดรัจฉานมันก็มีปัญหาน้อย ในเรื่องทางกิเลสราคะ มันก็มีปัญหาน้อย, มนุษย์มันก็มีมาก.

นี่การได้เปรียบเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องกับไม่ถูกต้อง มันต่างกันมาก ที่พูดว่าได้เกิดเป็นมนุษย์นั้นมีบุญ มันมีบุญต่อเมื่อเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องนะ; ถ้าเป็นมนุษย์ไม่ถูกต้องแล้ว มันเป็นบาป มันเร็วกว่าสัตว์เดรัจฉาน. นี่เรียกว่า มนุษย์ก้าวหน้าอย่างหลับหูหลับตา ด้วยอวิชา ด้วยมิจฉาทิฎฐิ มันจึงมีทางกิเลสไปทางราคะได้มาก

ที่นี้กิเลสในทางโทสะ พยาบาทมาดร้าย คนมันคิดได้มาก มันก็ทำได้ไกลกว่าสัตว์, มันก็คิดทำลายล้างกันได้ไกลกว่า, ยึดเยื้อลึกลับซับซ้อนกว่า; **คนก็ได้รับความลำบากในการเบียดเบียนกันยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน.** สัตว์เดรัจฉานมันทำอะไรไม่ได้ กัดกันทีเดียวก็จอกแล้ว; ส่วนคนมันเบียดเบียนกันลึกซึ้งซับซ้อนจนตามไม่ถูก, กิเลสประเภทโทสะโกรธะมันก็เจริญ.

เรื่องหลงใหลก็เหมือนกัน เมื่อสัตว์เดรัจฉานมันต้องการน้อย มันต้องการแต่เพียงอยู่ได้ รอดชีวิตอยู่ได้ **สัตว์ก็ต้องการน้อย,** เรื่องที่จะต้องหลงใหลมันก็มีน้อย, แล้วมันคิดไม่เป็น คิดไม่เก่ง **มันก็หลงใหลได้น้อย,** มันหลงใหลได้น้อย ไม่ลึกซึ้งซับซ้อนเหมือนกับคน.

ดูที่ว่าโลภะ โทสะ ราคะ โมหะอะไรก็ตามของคนกับของสัตว์นี้ มันต่างกันอย่างไร, มันเกิดขึ้นได้อย่างไร. ก็เพราะว่ามันควบคุมสัญชาตญาณไว้ไม่ได้ เพราะมันไม่มีความรู้ โตขึ้นมาก็โตขึ้นมาด้วยอำนาจของกิเลส เป็นไปตามทางของกิเลส, **ควบคุมสัญชาตญาณตามธรรมดาสามัญไว้ไม่ได้** กลายเป็นธรรมชาติฝ่ายต่ำ เป็นกิเลส

ไม่ไปในทางฝ่ายสูงที่เรียกว่าโพธิ. ผลที่เกิดขึ้นก็คือว่า มันไม่มีหลักทางศีลธรรมที่จะยึดถือเป็นหลัก, มันก็ยึดถือแต่ความต้องการของกิเลสเป็นหลัก, อะไร ๆ มันก็เป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสไปเสียหมด.

ฟังสังวรเรื่องปัจจัย ๔.

ที่น่าสนใจอย่างยิ่งอยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งอยากจะบอกให้สังวรระวังกันให้เป็นอย่างดี เรื่องปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอย และยารักษาโรค เรียกว่าปัจจัย ๔ ที่ใช้กันอยู่ในวัดนอกวัด; ที่จริงนอกวัดมันก็ใช้ปัจจัย ๔, ชีวิตมนุษย์มันอยู่ได้ด้วยปัจจัย ๔. ขอให้ปัจจัย ๔ คงเป็นเพียงปัจจัย ๔, อย่าได้เป็นปัจจัยแก่กิเลส เป็นอามิส เป็นเหยื่อของกิเลสเลย, อย่านำปัจจัย ๔ นี้เป็นเหยื่อของกิเลส.

ถ้าเป็นเพียงปัจจัย ๔ สำหรับกินอาหาร เพื่ออยู่ได้ตามสบายตามปกติ; ถ้าเป็นเหยื่อของกิเลสก็กินอาหารด้วยความเอร็ดอร่อย ชนิดที่กำลังนิยมกัน ที่จะกินให้เอร็ดอร่อย แพงไม่ว่า ถ้าเป็นอย่างนี้พ้นจากความเป็นปัจจัยเสียแล้ว มันกลายเป็นอามิส คือเป็นเหยื่อของกิเลสไปเสียแล้ว. นี่เรื่องอาหาร, อาหารจะเป็นเพียงเครื่องบริหารร่างกายอยู่ได้ตามปกติเต็มที ว่าอย่างนั้นเถอะ; แต่ไม่ต้องลุ่มหลงถึงกับเป็นเหยื่อเพื่อความเอร็ดอร่อยทางปากทางลิ้น ทางอะไรเหมือนที่กำลังนิยมกันอยู่ ; อย่างนี้ไม่ใช่ปัจจัยเสียแล้ว เป็นเหยื่อของกิเลสเสียแล้ว.

เรื่องเครื่องนุ่งห่มก็เหมือนกัน ขอให้มันเป็นเครื่องปกปิดความละอาย, ให้ร่างกายได้รับความป้องกัน จากหนาวร้อน เหลือบ ฝุ่น อะไรต่าง ๆ อย่านำได้เป็นที่ตั้งแห่งความประกวดในทางความงาม ในทางยั่วกิเลส ซึ่งมันจะกลายเป็นเหยื่อ

ของกิเลส, กลายเป็นต้องการสวยงาม. เสื้อผ้าที่ต้องการสวยงาม มันต้องมีส่วนทำให้สวยงาม ส่วนนั้นมันก็แพงออกไป, ถ้าไม่มีส่วนที่เป็นความสวยงาม มันก็ถูกราคาลงมา. เครื่องประดับประดับอย่างอื่นก็เหมือนกัน ไม่จำเป็นจะมาประดับประดับกันทำไม ให้มันเกิดอันตราย, เสื้อผ้าอารมณ์นี้อย่าให้มันกลายเป็นเหยื่อของกิเลส ให้มันเป็นของจำเป็นที่จะต้องมี สำหรับปกปิดร่างกายคุ้มครองร่างกาย มันจะได้เป็นปัจจัยแก้ชีวิต, ไม่ใช่เป็นเหยื่อของกิเลส.

ที่อยู่ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอยก็เหมือนกัน พอให้สะดวกสบาย ไม่ต้องขวนขวายให้มันกลายเป็นเหยื่อของกิเลส, เหมือนกับว่าจะสร้างวิมานแข่งกันกับเทวดา. ดูบ้านเรือนที่เขาสร้างกันขึ้นดี มันเกินจำเป็น, มันเกินจำเป็นยิ่งขึ้นทุกที่ยิ่งขึ้นทุกที่, ในโลกปัจจุบันนี้ เขาจะสร้างวิมานแข่งกับเทวดา มันก็ยุ่งยากลำบาก, หลังเดี๋ยวก็ไม่พอจะเอาหลายหลัง จนมีเต็มไปหมดเลย, นี่มันก็เลยกลายเป็นเหยื่อของกิเลส. เรื่องเสนาสนะที่อยู่ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอย ในบ้านในเรือน มีแต่สิ่งเกินจำเป็น. ถ้าอาตมาจะพูดว่า ทิวที่ยิ่งเกินจำเป็น ที่นั่งอยู่จะไม่เชื่อก็ได้, คนเหล่านี้จะไม่เชื่อก็ได้ว่า วิหยทิว หรืออะไรเหล่านี้เกินจำเป็น, หรือว่าจะว่า น้ำแข็งน้ำอัดลมอะไรนี่เกินจำเป็น, ก็หาคนจะยอมเชื่อด้วยยาก เพราะมันติดเสียแล้ว, เพราะเกิดมา มันติดเสียแล้ว. เครื่องใช้ไม้สอยอย่างอื่นก็เหมือนกันแหละ จะเป็นเครื่องที่นั่งที่นอนอะไรก็เท่าที่จำเป็น มันก็ถูกต้อง; แต่ถ้ามันเกินจำเป็น มันก็คือเหยื่อของกิเลส ไม่ใช่ปัจจัยแล้ว.

นี่ยาแก้ไข เดียวนี้เขาไม่ใช้ยาสำหรับแก้ไข ส่วนใหญ่มันเป็นยาที่ทำให้สวยงาม, ให้มีกำลังพลังสำหรับสนองกิเลส, หยุกยามันเป็นไปในทางนั้นเสียโดยมาก. กินยาเพื่อส่งเสริมกิเลส ให้ปัจจัยแก้กิเลส, อย่างนี้แล้วก็ไม่ใช่ปัจจัยแล้ว มันเป็นอามิส คือเป็นเหยื่อของกิเลส. เดียวนี้เขาสามารถจะทำคนที่ไม่สวยให้สวยได้ : ผ่าตัด

ตกแต่งผิวหนัง อย่างนั้นอย่างนี้, อย่างนี้มันไม่ใช่หยุกยักรักษาโรคแล้ว มันเป็นการสร้างเหยื่อให้แก่กิเลสแล้ว, จึงขอรับรองว่าให้ปัจจัยคงเป็นปัจจัยแก่ชีวิต ในระดับปัจจัยแก่ชีวิต, อย่าได้เป็นเหยื่อของกิเลสเลย.

เราคิดกันว่าจะดับทุกข์ คิดกันว่าจะดับทุกข์ คือกิเลส แต่เอาเข้าจริงมันกลายเป็นส่งเสริมกิเลส เพื่อให้เกิดทุกข์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ข้อนี้ควรระวัง รับคำสั่งสอนหรือฟังคำสั่งสอนว่า จะดับกิเลสและดับทุกข์; แต่ไปดูการกระทำที่แท้จริงที่ทำอยู่ มันกลายเป็นส่งเสริมกิเลสนี้, มันเล่นตลกกันอยู่อย่างนี้, คนแต่ละคนเป็นอย่างนี้.

วิปริตของโลกเป็นมาแต่เกิด.

ทารกที่น่าสงสาร, เพราะทารกเกิดมาไม่รู้อะไร ไม่รู้อะไรว่าดับทุกข์ทางไหน เป็นทุกข์ทางไหน ทางไหนเป็นกิเลส ทางไหนเป็นโพธิ มันไม่รู้. นี่คนเลี้ยงทารก แม้แต่พ่อแม่ก็ตามเถอะ ส่งเสริมแต่ให้ลูกเด็ก ๆ นั้น รู้จักเอร็ดอรร้อยยิ่ง ๆ ขึ้นไป, ไม่ได้บอกว่า ระวังให้ดี เรื่องอรร้อยนี่จะเป็นโทษเป็นพิษขึ้นมา. เราอบรมทารกให้หลงติดในความเอร็ดอรร้อยเพราะความรัก; แต่มันเป็นความรักของอวิชา, เป็นความรักของอวิชา นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องระวัง; ถ้าทารกได้รับการอบรมไม่ให้หลงไหลในความเอร็ดอรร้อย ให้พอใจในความถูกต้องและพอดี ปัญหาจะไม่เกิดมากอย่างนี้, เดี่ยวนี้ลูกเด็ก ๆ เยาวชนนี้ มันก็กลายเป็นหลงไหลความสวยงามเอร็ดอรร้อย ก็ต้องการสิ่งชนิดนั้น, ต้องการเงินใช้เพื่ออย่างนั้น, มันก็สร้างยุ่งยากลำบากขึ้นแก่ตัวมันและแก่บิดามารดา, แล้วก็เพาะนิสัยสันดานอันนี้ให้กับลูกหลานที่จะเกิดต่อไปข้างหน้า มันก็ไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่เรียกว่ามัน ทำผิดกันมาตามลำดับ, วัฒนธรรมประจำบ้านเรือน นี้มันค่อย ๆ ผิดไป คือหันไปส่งเสริมความก้าวหน้าทางวัตถุสมัยใหม่, ไม่ถือหลักที่ถูก

ต้องและพอดี ดังที่ ปู่ ยา ตา ยาย เคยถือกันมาแต่กาลก่อน. เมื่อเจริญด้วยกิเลสด้วยปัจจัยของกิเลสอย่างนี้ แล้วมันก็ต้องสงสัย คือความวิปริตนานาชนิดมันก็จะเกิดขึ้น, วิปริตเท่าไรวิกฤตการณ์มันก็มากขึ้นเท่านั้น นี่ต้นเหตุแห่งวิกฤตการณ์ที่เกี่ยวกับบุคคลแต่ละคน ๆ ๆ.

ปัจจัยสมุปปาทของแต่ละคนในเรื่องนี้ก็คือว่า **ได้รับการอบรมมาแต่อ่อนแต่อกมันผิด** : ให้อุบายของเอริตอรัยสนุกสนาน. สัญชาติญาณกลาง ๆ ของเดิมในจิตมันก็เปลี่ยนเป็นกิเลส, มันก็เปลี่ยนเป็นสัญชาติญาณแห่งกิเลสไปเสียหมด, **ที่จะเป็นโพธิเป็นสติปัญญาอันน้อยมาก เพราะมันตกเป็นทาสของความพอใจ** ความเอริตอรัยทางปาก ทางลิ้น ทางตา ทางหู ทางอะไรไปเสียจะหมดแล้ว, **เป็นทาสายตนะแล้ว เห็นแก่ตัวเต็มที่แล้ว, แล้วก็ปฏิเสธศีลธรรม.** นี้ลูกเด็ก ๆ ของเรา **อนุชนวัยรุ่นของเราปฏิเสธศีลธรรม ไม่ยอมสนใจศีลธรรม ไม่ยอมมีศีลธรรม เพราะบูชาความเอริตอรัยทางวัตถุ.** นี่ปัจจัยสมุปปาทของความวิปริตทางจิตใจ ของบุคคลแต่ละคน ๆ, แล้วก็ได้เป็นปัจจัยแห่งวิกฤตการณ์รวมกันทั้งโลก, คนแต่ละคนเป็นอย่างไร สังคมก็เป็นอย่างนั้น, สังคมแต่ละสังคมเป็นอย่างไร **โลกทั้งโลกมันก็เป็นอย่างนั้น.**

จุดตั้งต้นมันอยู่ที่ความผิดพลาดเกิดขึ้นในจิตใจของคน, จุดตั้งต้นอยู่ที่ **จิตใจผิดพลาด** มันเป็นกิเลส, **แล้วก็สร้างคนที่วิปริตขึ้นมา, แล้วคนวิปริตทั้งหลายก็สร้างโลกที่วิปริตขึ้นมา; นี่คือปัจจัยสมุปปาทแห่งวิกฤตการณ์ทั้งหมดทั้งสิ้น.** ฉะนั้นขอให้เรามองดูในข้อนี้ **วิปริตในจิตของมนุษย์มันสร้างมนุษย์ที่วิปริตแล้วมนุษย์ที่วิปริตมันก็สร้างโลกที่วิปริต** **ทั้งโลกวิปริตแล้วก็เอาชิว ก็ดูเอาเองซิมันจะเป็นอย่างไร, มันก็เต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ คือความเลวร้ายที่ไม่น่าปรารถนา** ทุกแห่งทุกมุมที่ไม่น่าปรารถนา **ก็เรียกว่า วิกฤตการณ์มาจากความวิปริตของโลก** **ซึ่งมาจากวิปริตของคนแต่ละคน, ซึ่งมาจากวิปริตของจิตของแต่ละคน.** **จุดตั้งต้นมันอยู่ที่จิต**

ของคน, สนใจเรื่องจิตของคน เพราะว่าเป็นจุดตั้งต้น หรือทุก ๆ อย่างมันรวมอยู่ที่สิ่ง
ที่เรียกว่าจิต, ตั้งต้นที่สิ่งทีเรียกว่าจิต. **ต้องมีจิตที่ถูกต้องเป็นจุดตั้งต้น แล้วมัน
ก็จะถูกต้องไปหมด** : คนมันไม่วิปริตแล้วโลกนี้มันก็ไม่วิปริต. โลกไม่วิปริตมันก็ไม่
วิฤตการณ์ที่เลวร้าย เหมือนที่เราต้องทน ๆ กันอยู่ ต่อสู้กันอยู่. ความยุ่งยากลำบาก
นานาประการ แล้วก็โทษคนนั้นโทษคนนี้ ไม่โทษตัวเองเป็นผู้ที่ทำให้มันเกิดความ
วิปริต, ไม่แก้ไขที่จิตของตัวเองให้มันถูกต้อง ให้มันเป็นจิตที่ไม่วิปริต.

ความวิปริตนี้ มันนำคิดน่านี้ก็น่าสนใจที่ว่า **มันมิได้โดยที่มนุษย์ไม่ได้
รังเกียจ** ก็คือไม่ใช่มนุษย์; **ถ้าเป็นมนุษย์มันต้องรังเกียจความวิปริต**; เดียวนี้
มันยังไม่เป็นมนุษย์ ยังเป็นแต่คน คนยังใจอยู่ มันก็ไม่รู้จักความวิปริต, มันก็ยินดีที่จะ
รับวิปริต ถ้ายทอดกันไป, ถ้ายทอดความวิปริตไปทั่วโลกเหมือนกับไฟฟ้าไหม้มาแล้วก็
ดับยาก. เดียวนี้**ความวิปริตมันครอบงำโลก**, มันครอบงำโลก มันถ้ายทอดกันไป
ทั่วโลก. **ความวิปริตเป็นเรื่องของอวิชา มิฉชาติภูฏี เป็นพญามาร เป็นชาตาน
มารร้าย** มันอยู่ฝายนั้น, เดียวนี้กำลังครอบโลก กำลังจัดโลก, **เป็นต้นเหตุแห่ง
วิฤตการณ์ในโลก.**

เอาละพูดมามากแล้ว ก็สรุปความสั้น ๆ ว่า วิปริตของคน วิปริตของแต่
ละคนนี่ เพราะได้รับการอบรมผิดมาแต่อ่อนแต่อก ใ้บุชชาความเอริตอรร้อย
จนเกิดเห็นแก่ตัว, มีความเห็นแก่ตัวเป็นชีวิตจิตใจ.

แล้วอยากจะแนะว่า **โลกสมัยนี้บุชชาประชาธิปไตย** แล้วก็ใช้**ประชา
ธิปไตยผิด**, ใช้ประชาธิปไตยในฐานะที่ทำอะไรได้ตามใจ คือตามกิเลส. ประชาธิปไตย
ระวังให้ดีนะ ถ้าประชาธิปไตยสำหรับจะทำอะไรก็ตามใจกิเลส ตามกิเลส แล้วประชาธิปไตยบ้า,
แต่มันเป็นประชาธิปไตยบ้าเสียโดยมาก **มันไม่มีประชาธิปไตยที่ประกอบไป**

ด้วยธรรมชาติ เราจะเรียกว่าธรรมชาติไปเลย ; ถ้าอย่างนี้ก็ค่อยยังชั่ว. ประชาธิปไตย กำลังครองโลก ให้ทุกคนเสรีภาพในทางที่จะทำอะไร คนก็เลยใช้โอกาสที่จะพอก พูนกิเลส ปลุกฝังกิเลส, มันก็มี เสรีภาพของกิเลส. ระวัง ๆ รักษาเสรีภาพ เสรีภาพของกู ๆ มันของกูกิเลส, มันเสรีภาพของกิเลส ที่รักษาหวงแหนกันนัก, มันไม่คิดทำลายกิเลส. กิเลสก็เลยเป็นใหญ่ในโลก, อำนาจของกิเลสก็เป็นใหญ่ในโลก. **โลกนี้ ถูกครองด้วยอำนาจของกิเลส, แปลว่ามันถูกปกครองด้วยผู้มีอำนาจ; แต่ผู้มีอำนาจ คนนั้นมันอยู่ได้กิเลส, กิเลสมันใส่หัวผู้มีอำนาจให้ทำอีกทีหนึ่ง, ฉะนั้นมองดูให้เห็นลึกซึ้งที่สุด คนอยู่ได้อำนาจของกิเลส, คนมีอำนาจใช้กิเลสของตนให้ครองโลก จนเกิดการต่อสู้แย่งชิงกันอย่างรุนแรง เตือนร้อนกันทั้งโลก หรือทุก ๆ โลก.**

วิกฤตการณ์ของสังคม สรุปลงอยู่ที่ความก้าวหน้าทางวัตถุ ทางวิชาการ ทางประดิษฐ์ คิดค้นอะไรต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์, เป็นเรื่องทางวัตถุทั้งนั้น แล้วทำไปเพื่อสนองกิเลสทั้งนั้น. คำว่าสันติภาพเลยกลายเป็นปัญหา; **สันติภาพของใครมันก็หมายถึงผู้นั้นได้ตามใจตัว.** ประเทศไหนมีอำนาจมาก ก็ว่าสันติภาพคือการที่เราได้ตามที่เราต้องการ จึงจะเป็นสันติภาพ, ไม่อย่างนั้นไม่ยอม, วัตถุก้าวหน้ามากเกินไป จนมนุษย์เป็นทาสของวัตถุ เรียกว่าวัตถุนิยม, **นิยมแต่เรื่องทางวัตถุ** ความถูกต้องความจริงอะไรก็เอาวัตถุเป็นหลักเป็นเกณฑ์ ใครมีวัตถุมากอะไรมาก ก็เรียกว่าคนดีคนอะไรไปเสียอย่างนั้น

นี่มันก็จะ **จะนำโลกไปสู่มิลลิวินาที** เห็นแก่ตัวจนฆ่าผู้อื่นได้เหมือนฆ่าปลา ฆ่าเนื้อ, จะฆ่าคนได้เหมือนกับตบยุง นี่ก็เรียกว่ามิลลิวินาที เห็นแก่ประโยชน์ของตนจนฆ่าผู้อื่นได้ง่าย ๆ เหมือนกับฆ่าสัตว์เล็ก ๆ. มิลลิวินาทีหมายความว่าความอย่างนี้ ไม่มีใครรับผิดชอบ. มันน่ากลัวที่ว่ามันไม่มีที่พึ่งที่ร้องทุกข์ที่ไหน ไม่มีใครรับผิดชอบได้, ไม่มีใครเป็นเจ้าของโลก ที่จะบัญชาการในโลกได้, มีแต่การต่อสู้และแย่งชิง นี่คือนิยามของวิกฤตการณ์หรือเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์ในโลก.

หน้าที่ของพุทธบริษัทต้องทำตามพระพุทธประสงค์.

เฝ้า, ในที่สุดก็มาถึงหน้าที่ของพุทธบริษัท ขึ้นหวั้หน้าหน้าที่ของพุทธบริษัท, ลงทำยก็หน้าหน้าที่ของพุทธบริษัท. เราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, เราจงสนองพระพุทธประสงค์ เพื่อทำโลกนี้เป็นโลกที่มีความรู้ มีความตื่น มีความเบิกบาน, พยายามให้ศีลธรรมกลับมา โดยมีปรมาตธรรมเป็นรากฐาน. ปรมาตธรรมนั้นคือเหตุผลของศีลธรรม; ตัวศีลธรรมบอกว่าทำอย่างนี้ ทำอย่างนี้เรียกว่า ศีลธรรม เหตุผลว่าเหตุใดเราจึงต้องทำอย่างนั้นคือปรมาตธรรม. ฉะนั้นปรมาตธรรมเป็นรากฐานของศีลธรรม, ดังนั้นมันจึงต้องมาด้วยกัน. ศีลธรรม มีมาโดยปรมาตธรรมเป็นรากฐาน, แสดงเหตุผลให้คนมองเห็นว่า เราจำเป็นหรือถูกต้องแล้วที่จะมีศีลธรรม.

ข้อนี้ขอเตือนนอกแนวไปหน่อยว่า ที่เราจะสอนลูกเด็ก ๆ เราจะไม่ค่อยให้เหตุผล, เรามีแต่จะเอาไม่เรียกว่าเป็นเหตุผล บอกว่าทำอย่างนี้ ไม่ทำก็ตีมีง, เอาไม่เรียกว่าเป็นเหตุผลอย่างนี้ มันก็ไม่ถูกต้อง, ต้องบอกเหตุผล ที่มันเป็นปรมาตธรรม ว่า เพราะว่ามันเป็นอย่างนั้น มันต้องทำอย่างนั้น เพื่อความเป็นอย่างนั้น. เราบอกเขาทั้งศีลธรรมและทั้งปรมาตธรรม, มันก็จะง่ายในการที่จะทำให้ลูกเด็ก ๆ เขาเชื่อฟังเรา. อย่าเอาศีลธรรมไปคู่กับไม้เรียว เอาศีลธรรมไปคู่กับปรมาตธรรม คือ เหตุผลของศีลธรรม มันก็จะพูดกันรู้เรื่องได้เต็มที่.

ให้โลกมีศาสนา สอนพระพุทธประสงค์โดยการทำให้โลกนี้มีศาสนา คำว่าศาสนา มันอธิบายความได้มาก แต่ใจความสำคัญก็คือ สิ่งที่จะทำให้มนุษย์ลุถึงสิ่งสูงสุดที่ควรปรารถนา คือสันติภาพ. ศาสนาคือสิ่งที่จะผูกพันมนุษย์กับสันติภาพ

จะเรียกสันติภาพว่าพระเจ้าก็ได้, เรียกนิพพานก็ได้อะไรก็ได้ ให้มันเป็นสันติภาพ. **สิ่ง** ที่จะทำให้มนุษย์ถึงกันกับสันติภาพนั้นเรียกว่าศาสนา, และให้คำบัญญัติกลาง ๆ ไว้ว่า **สิ่งที่ทำให้เกิดการผูกพันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด นั้นแหละคือศาสนา; ฉะนั้น** ทำอะไรก็ได้ ทำอย่างไรก็ได้ ถ้าให้มันเกิดการผูกพันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุดคือสันติภาพแล้วเรียกว่าศาสนาหมด. **ศาสนา ศาสนาไหนก็ได้ ถ้าให้เกิดความผูกพันกับความสงบสุข หรือสันติภาพ** ฝ่ายนี้เป็นมนุษย์ ฝ่ายโน้นเป็นสิ่งสูงสุด คือสันติภาพ หรือพระเจ้า, แล้วมันเกิดการผูกพันกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด ก็คือ ศาสนา.

ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท **สนองพระพุทธประสงค์** โดยช่วยกัน ทำให้โลกนี้มีสันติภาพ มีศาสนามีศีลธรรม, **สมบูรณ์ด้วยปรมัตถธรรม.** คนทั้งหลายยินดีที่จะปฏิบัติศีลธรรมโดยสมัครใจ เลยกหน้าขึ้นตาบาน ไม่ขัดแย้งไม่อะไร เพราะ **ว่ามีความเข้าใจถึงที่สุด. ด้วยเหตุผลอย่างนี้แล** อาตมาจึงได้นำเรื่องนี้มาบรรยาย เรื่อง **สันติภาพของโลก** แล้วก็บรรยายในทุกแห่งทุกมุม.

วันก่อนบรรยายในลักษณะของวิกฤตการณ์, **วันนี้บรรยายในลักษณะ** **มูลเหตุหรือเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์.** หวังว่าจะเข้าใจในมูลเหตุของวิกฤตการณ์พอสมควร, **แก่การที่จะร่วมมือกันกำจัดสิ่งเหล่านี้** **ขอให้ท่านทั้งหลายมองเห็นว่า** **สิ่งเลวร้ายที่สุดคือวิกฤตการณ์** มันมาจากความวิปริตของจิตของมนุษย์เอง. เมื่อจิต **ได้รับการแวดล้อมอบรมผิด** มันก็เป็นมิจฉาทิฎฐิ, มันก็จะทำแต่สิ่งวิปริตและเกิดวิกฤตการณ์. **ขอให้ช่วยกันทุกอย่างทุกวิถีทาง** **ที่จะดำรงจิตของตนไว้ให้ถูกต้อง, และ** **ก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน** ให้ต่างคนต่างดำรงจิตของตนไว้อย่างถูกต้อง, แล้วมันก็ไม่เกิดวิปริต แล้วมันก็ไม่เกิดวิกฤตการณ์.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอฝากให้ท่านทั้งหลายสนใจในมูลเหตุ
ของวิกฤตการณ์, แล้วช่วยกันปรับปรุงเสียใหม่, อย่าให้เนื้อตัวของเราเป็นที่ตั้งแห่ง
 วิปริตหรือวิกฤตการณ์เลย.

ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบท
 พระธรรมคณสาธยาย มีกำลังใจในการที่ปฏิบัติตน ให้ก้าวพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง
 สืบต่อไป ณ บัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๔ -

๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๙

สิ่งที่เรียกว่า สันติภาพ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงบรรยายเกี่ยวกับสันติภาพของโลก ต่อไปตามเดิม เพราะยังไม่จบ และไม่อาจ
จะเปลี่ยนไปเป็นเรื่องอื่น เพราะอยากจะทำให้สิ้นกระแสความ แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะการ
บรรยายในวันนี้ว่า **สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ.**

[บททวน]

ครั้งแรกสุดเราพูดถึงเรื่องว่า **ทำไมต้องพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ** ในหมู่
พุทธบริษัท เพราะว่า เป็นการสนองพระพุทธรูปประสงค์ ซึ่งพระองค์ตรัสว่า. พระองค์อุบัติ
ขึ้นมาในโลกนี้ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์ **คือสันติภาพนั่นเอง.**
ในการบรรยายครั้งที่สอง ก็พูดถึงเรื่องวิกฤตการณ์ **คือสิ่งที่ตรงกันข้ามจากสันติภาพ.**

ในการบรรยายครั้งที่ ๓ ได้พูดเรื่องเหตุให้วิกฤตการณ์ โดยรายละเอียด ดังที่ท่านทั้งหลายได้ฟังแล้วครั้งสุดท้าย.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ครั้งที่ ๔ นี้ก็จะพูดถึงเรื่อง **สิ่งที่เรียกกันว่าสันติภาพ**, ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ อย่างทั่วถึงในสิ่ง ๆ นี้. บางคนจะคิดว่าเป็นเรื่องการเมืองมันก็ถูกแล้ว คำ ๆ นี้ใช้พูดกันมากในเรื่องอันเกี่ยวกับการเมือง. แต่อย่าลืมว่า แม้เป็นเรื่องของโลก มันก็ยังเป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก และจะต้องมี จะต้องทำให้มันมี มิฉะนั้นโลกนี้มันก็ไม่เป็นโลก หรือไม่อาจจะอยู่กันได้, **คือว่าเราจะต้องอยู่อย่างมีสันติภาพนั่นเอง**; จะเป็นเรื่องโลก ๆ ก็ได้, จะว่าเป็นเรื่องธรรมก็ได้, จะเป็นเรื่องการเมืองก็ได้, จะเป็นเรื่องโกหกหลอกลวง มันก็ยังได้, เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการ.

ที่นี้ก็จะได้พิจารณากันให้ละเอียดในแง่มุมต่าง ๆ. อย่างที่ว่าท่านทั้งหลายอาจจะไม่เคยได้ฟังมาก่อนก็ได้, แล้วก็จะหาว่า อาตมานี้พูดมากเกินไป. ข้อนี้ไม่เป็นไร ขอแต่ผู้ฟังตั้งใจฟังให้ดี ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจทุกแง่ทุกประเด็นที่จะเอามาพูด หรือว่าทุกคำเลขก็ว่าได้ ให้รู้อย่างถูกต้องครบถ้วนถึงที่สุดกันจริง ๆ.

ที่นี้จะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าความหมาย **ความหมายของคำว่าสันติภาพ** โดยทั่ว ๆ ไปกันก่อน ที่ประชาชนคนธรรมดาที่พูดเป็น หวังเป็น และต้องการกันอยู่ในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ธรรมดาสามัญที่สุด.

เปรียบสันติภาพกับโลกพระศรีอารย์.

ข้อแรกก็จะนึกถึงสิ่งที่คนทั้งปวง โดยเฉพาะที่เป็นพุทธบริษัทมุ่งมาด **ปรารถนา** ก็คือสิ่งที่เรียกกันว่า **โลกของพระศรีอารยเมตตรัย**. พุทธบริษัททุกคนรู้จัก

คำ ๆ นี้ว่าแต่รุ่นหลัง ๆ นี้อาจจะรู้จักน้อยไปบ้างก็ได้, แต่ถ้ารุ่นเก่าแล้วรับรองได้ว่า เป็นสิ่งที่ระลึกหรือใฝ่ฝันกันอยู่เสมอ ว่าโลกของพระศรีอารยเมตตรัย. **เขารู้ความหมายของโลกพระศรีอารยเมตตรัยดี. บรรยายไว้ในลักษณะต่าง ๆ อย่างมากมาย ในที่สุดมันก็ตรงกับคำว่าสันติภาพ, มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า สันติภาพ, จะไม่มีอะไรมีสันติภาพมากไปกว่าโลกของพระศรีอารยเมตตรัย.** แต่ถ้าจะพูดอย่างนี้คนพวกอื่นที่ไม่ใช่พุทธบริษัทนั้นเขาไม่รู้จัก, นั่นก็ตามใจเขา. แต่เดี๋ยวนี้เราพูดกันในวงพระพุทธรูปบริษัทก็จะพูดว่า **ความหมายอันแรกที่สุดของคำ ๆ นี้ ก็จะมีหมายถึงโลกของพระศรีอารยเมตตรัย** ซึ่งมีสันติภาพสูงสุดไม่มีอะไรยิ่งกว่านั้น. แต่ประชาชนทั่วไปในการศึกษาอย่างเก่าเขามักจะเรียกกันว่าศาสนา ศาสนาของพระศรีอารย, ในศาสนาของพระศรีอารยนั้นบ้านเมืองสงบสุข ไม่มีความทุกข์ จนคนไม่รู้จักรว่าความทุกข์นั้นเป็นอย่างไร. นี่เราเอากันตามแบบพระพุทธรูปบริษัทไทย ๆ ก็ว่า ความหมายของ **สันติภาพเป็นอย่างเดียวกันกับความหมายของโลกพระศรีอารยเมตตรัย, ดังที่ได้กล่าวแล้ว.**

มีมนุษย์ธรรมสมบูรณ์.

ดูต่อไปอีกหน่อยก็จะพบว่า **มนุษย์ทุกคนมีมนุษย์ธรรมสมบูรณ์แสดงออกมา,** สันติภาพมีความหมายของความที่มนุษย์ทุกคนมีมนุษย์ธรรมสมบูรณ์แล้วแสดงออกมา. **มนุษย์ธรรมในที่นี้** ตามตัวหนังสือ ก็คือธรรมะสำหรับทำความเป็นมนุษย์, **ความเป็นมนุษย์ก็คือความมีจิตใจสูง, จิตใจสูงก็คือรู้จักทนให้อยู่เหนือปัญหา และความทุกข์ทั้งปวง.** เรื่องความทุกข์หรือปัญหานี้เอามาเป็นเรื่องเดียวกันก็ได้; ถ้ามีความทุกข์มันก็เป็นปัญหา ถ้ามีปัญหามันก็ต้องเป็นเหตุให้เกิดทุกข์เป็นธรรมดา. **มนุษย์ที่รู้เรื่องที่จะอยู่เหนือปัญหาทั้งปวง จึงมีชื่อว่ามนุษย์ แปลว่าผู้มีจิตใจสูง, ความมีจิตใจสูงนั้นแสดงออกมา มันก็เลยทำให้เกิดสันติภาพ สันติสุข, สงบเย็น กันทั่วไปหมด.**

ที่นี้จะดูถึงปรากฏการณ์ง่าย ๆ ซึ่งเด็ก ๆ ก็ดูได้หรือพูดได้ว่า **สันติภาพ มีความหมายว่าธรรมชาติไม่ถูกทำลาย, ธรรมชาติทั้งหลายไม่ถูกทำลาย.** เด็ก ๆ ก็จะมองเห็นในแง่ของรูปของธรรม ว่าธรรมชาติตามที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ในตัวโลกนี้ ที่มันเป็นอยู่เองนั้น จะไม่ถูกทำลาย; เพราะว่ามีมนุษย์มีคุณธรรมที่สูง ถึงกับรู้ว่าทำลายไม่ได้. ถ้าทำลายแล้วมันก็จะเกิดผลตามมาอย่างร้ายกาจ จึงมีแต่จะส่งเสริมให้ธรรมชาติ ยังคงเป็นธรรมชาติที่ครบถ้วน เรียบร้อย งดงาม ปกติ ธรรมชาติทางวัตถุไม่ทำลาย.

แต่ถ้าไปถึง **ธรรมชาติทางจิตใจ** มันก็อธิบายกันได้หลายอย่าง ธรรมชาติทางจิตใจถ้าพูดถึงอย่างแท้จริงลึกซึ้งถึงที่สุด มันก็หมายถึง**ธรรมชาติที่เป็นความสงบไม่ปรุงแต่ง.** ธรรมชาติที่มีการปรุงแต่งนี้ ไม่ใช่ธรรมชาติเดิม เป็นธรรมชาติใหม่, ที่ถูกปรุงแต่งเสียแล้ว, **ธรรมชาติเดิมคือความไม่ปรุงแต่งยังคงอยู่** มันก็มีความ**สงบสุข.**

มีมิตรภาพสูงสุด.

ถ้าดูผลที่เกิดขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ก็เห็นว่า ในที่นั้น ๆ **มีมิตรภาพชั้นสูงสุด** คือมีมิตรภาพในชั้นถือหลักเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ในโลกของมนุษย์ที่มีมนุษยธรรม จนเรียกได้ว่า **มีสันติภาพนั้นจะมีมิตรภาพชั้นสูงสุดว่า เป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย กันจริง ๆ,** ทำอะไรมันจึงกระทบกระทั่งกันไม่ได้ มีแต่คอยถนุถนอม ระมัดระวังมิให้เกิดการกระทบกระทั่ง, แล้วคนเราก็จะอยู่กันอย่างไรลองคืดดู. นี่เรียกว่ามีมิตรภาพชั้นสูงสุด ว่าเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

แล้วมิตรภาพนี้ยังขยายตัวหรือขยายความสูงสุดออกไปถึงระหว่างคนกับสัตว์. เดียวนี้คนก็มักจะไม่ทำความเป็นมิตรกับสัตว์ เพราะความเห็นแก่ตน; ถ้าว่า**มีสันติภาพ**

อย่างแท้จริง อย่างความหมายของธรรมะแล้ว มิตรภาพนั้นจะต้องขยายออกไปถึงคนและสัตว์, ระหว่างคนและสัตว์, ไม่มีการเบียดเบียนระหว่างคนและสัตว์. เดียวนี้ ก็มีการพิทักษ์สัตว์กันอยู่เหมือนกัน; แต่ดูจะพิทักษ์เพื่อประโยชน์ แก่การศึกษา หรือว่าความจำเป็นอย่างอื่น, มิได้มองว่าเพื่อมิตรภาพ. ไปดูให้ดี การคุ้มครองสัตว์ ซึ่งเป็นสิ่งที่นิยมกันอยู่เวลานี้ นั้นดูจะไม่ใช่ว่ามีรากฐานมาจากรักษาสันติภาพ, จะมีรากฐานมาจากความคิดนึกอย่างอื่น, โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เพื่อการศึกษา. ถ้าเป็นสันติภาพแท้จริง มิตรภาพนั้นต้องมีระหว่างคนกับสัตว์ ในลักษณะที่ว่าเท่ากัน ว่าชีวิตนี้เท่ากันหรือไม่ ละเมิดล่วงเกินกัน; ไม่เหมือนกับในบางศาสนา บัญญัติให้สัตว์เป็นอาหารของมนุษย์ จนกระทั่งนักบวชในศาสนานั้น ๆ ก็ยิงนกตกปลาได้, ไม่เหมือนกับในพุทธศาสนาเรา ที่ถือว่ามันมีค่าเท่ากัน. ฉะนั้น จึงห้ามโดยประการทั้งปวง.

และในบางกรณี หรือบุคคลบางพวก มิตรภาพจะลงไปถึงต้นไม้ ; เช่นวินัยของภิกษุบังคับอยู่ว่า ภิกษุจะทำลายชีวิตต้นไม้ไม่ได้, ภิกษุทำต้นไม้ตายก็เท่ากับฆ่าสัตว์ตาย; นี้เรียกว่ามิตรภาพในทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะสำหรับชั้นภิกษุ, ในระดับภิกษุนั้น ขยายลงไปเสมอกันแม้ในระหว่างคนกับสัตว์ และคนกับต้นไม้. มันก็เลยมีผลเป็นการป้องกันระงับเสียได้ ซึ่งการประทุษร้าย โดยประการทั้งปวง ; เพราะว่าการประทุษร้ายสัตว์เล็ก ๆ น้อยๆ เช่นมด เช่นแมลงอย่างนี้ ถ้าไปทำมากเข้ามันก็ขยายเป็นสัตว์ที่โตขึ้นไป เพราะความเคยชิน, จนกระทั่งฆ่ามนุษย์ก็ได้. เมื่อฆ่ามนุษย์ธรรมดาได้แล้ว มันก็ฆ่าบิดามารดาได้, ฆ่าพระอรหันต์ก็ได้. เพราะความควบคุมไม่อยู่ สกัดกั้นไว้ไม่อยู่, จึงมีหลักเกณฑ์ที่จะสกัดกั้นไว้เสียตั้งแต่เบื้องต้น ; ขึ้นชื่อว่าชีวิตแล้วเป็นสิ่งที่ประทุษร้ายไม่ได้.

ที่นี้ก็มาดูกันต่อไป ในแง่ความประทุษร้าย, ในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ในระดับที่เป็นมนุษย์นี้ มีการประทุษร้ายพื้นฐาน ๕ ประการ ที่เรียกกันว่า คีล ๕ :

- ไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกาย, -ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติ, -ไม่ประทุษร้ายของรักของใคร่พอใจ, -ไม่ประทุษร้ายความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมของผู้อื่นด้วยวาจา. แล้วก็ไม่ประทุษร้ายสติปัญญา สมบัติของตนเอง.

นี่เราเรียกว่า ความไม่ประทุษร้ายโดยหลักพื้นฐาน ๕ ประการ.

ถ้าในโลกมีสันติภาพจริงต้องไม่มีความประทุษร้ายพื้นฐาน ๕ ประการนี้. เดียวนี้มันยังมีอยู่ และยิ่งจะมี เพราะว่ามันอยู่ติดกายใต้อำนาจของกิเลส เพราะเหตุที่ไปหลงมัวเมาในวัตถุนิยม, ความประทุษร้าย ๕ ประการนี้ ก็เลยหนาแน่นไปหมด. บางอย่างบางแห่งก็จะถือเสียว่าเป็นการถูกต้องเสียด้วยซ้ำไป. อ่างเหตุผลเพื่อจะเบียดเบียนข่มเหงเอาเปรียบผู้อื่น ทำสงครามเพื่อตัวเองเหล่านี้ มันก็ไม่ถือหลักเหล่านี้, ถ้าว่ามีสันติภาพมันก็ต้องไม่มีการประทุษร้าย โดยหลักพื้นฐาน ๕ ประการนี้. เมื่อเป็นดังนั้นแล้วก็จะเห็นได้ต่อไปว่า สงครามทุกชนิดระงับดับหายไป สงครามโดยตรง สงครามโดยอ้อม สงครามใต้ดิน สงครามบนดิน สงครามยิง สงครามไม่ต้องยิง สงครามทางบีบคั้นโดยเศรษฐกิจ, หรือโดยวิธีทางใด ๆ ที่จะบีบคั้นกันได้ ก็จะเรียกได้ว่าสงครามไปหมด. สงครามทุกชนิดเหล่านั้น ระงับดับหายไป เพราะความมีมนุษยธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของสันติภาพ.

ผลของมิตรภาพ.

ที่นี่ จะดูว่า ในโลกนี้ก็ไม่มีประเทศใดที่จะเป็นประเทศอันธพาลเถร, ไม่มีประเทศใดในโลกทำตนเป็นอันธพาล, และอันธพาลในทุกความหมาย ซึ่งมันก็มีอยู่หลายความหมายเต็มที, อย่าออกชื่อเลยมันกระทบกระเทือน ว่าแต่อย่าเป็นอันธพาล ; หมายความว่าเห็นประโยชน์ของตนเองแล้วก็มีข้อแก้ตัว ที่จะลักลวงเอาประโยชน์ของผู้อื่น,

-เอาเปรียบผู้อื่น บางทีก็ถึงกับคุมพวกกัน แล้วก็ลู่ล้าประโยชน์ของประเทศอื่น ซึ่งมีความอ่อนแอกว่า, **อย่างนี้ก็จะไม่มี, มันมีลักษณะไม่เป็นอันธพาล.**

ถึงกับมีคำเปรียบว่า ลูกแกะเล่นหยอกกับสิงโตได้, หรือว่า หมูเล่นหยอกกับแมวได้ มันไม่มีฝ่ายใดที่จะต้องเดือดร้อน หรือใช้อำนาจข่มเหงฝ่ายอื่น. **คนจน คนอ่อนแอ คนทุพพลภาพ ได้รับความเคารพนับถือในฐานะเป็นมนุษย์คนหนึ่ง, ไม่มีใครดูถูกดูหมิ่นใคร, คนจน ที่เรียกกันว่า พวกทาส ให้ถูกยกฐานะขึ้นเป็นลูกเป็นหลานของเศรษฐีใจบุญ คนมั่งมี มีแต่เป็นเศรษฐีใจบุญ, ไม่ใช่นายทุนขูดรีด มีแต่เศรษฐีใจบุญ, คนจนได้รับความดูแลประคบประหม่อม อย่งกับว่าเป็นลูกหลานของเศรษฐีใจบุญ ; อย่างนี้แล้วมันก็ไม่เกิดวิกฤตการณ์อย่างที่เกิดอยู่ในบัดนี้** คือระหว่างพวกนายทุนกับชนกรรมาชีพ.

ขอให้ลองสังเกตดูให้ดี ๆ, **ความเจริญทั้งหลายไม่เป็นทางให้เกิดความประทุษร้าย. เดียวนี้มีอะไรขึ้นมาเป็นความเจริญ มันก็กลายเป็นเรื่องของการประทุษร้าย ;** มียานพาหนะก้าวหน้า ก็ใช้ยานพาหนะที่ทำลายล้างกัน, มีถนนหนทางให้ความสะดวก ก็กลายเป็นอุปสรรคสำหรับการปล้นจี้กลางถนนหนทาง, **ความเจริญมันกลายเป็นอุปสรรคของความเลวร้าย เป็นอุปสรรคของอันธพาล, ไม่ว่าความเจริญในแง่ไหน มันกลายเป็นอุปสรรคของคนพาลไปเสียหมด. มันไม่ใช่ความเจริญในทางที่ถูกต้อง, หรือถ้าพูดให้ละเอียดลงไป. มันกลายเป็นอุปสรรคของกิเลส, ความเจริญก้าวหน้าทุกอย่าง กลายเป็นอุปสรรคของกิเลส, ส่งเสริมกิเลส, กิเลสเป็นผู้ใช้ผลิตผลแห่งความเจริญก้าวหน้า, เรียกว่า มันตรงกันข้ามอย่างไม่น่าจะมี. มันผิดกับที่เราหวังตั้งใจไว้ว่าสิ่งที่วิเศษประเสริฐนั้นควรจะถูกใช้ไปแต่ในทางที่ถูกที่ดี เช่นเดียวกัน ; เดียวนี้มันกลายเป็นเรื่องตรงกันข้าม.**

จะยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า ที่วิน่าจะใช้ประโยชน์แก่การศึกษา; เดี่ยวนี้ พวกชาวบ้านเขาซื้อเข้ามาสำหรับเป็นอุปกรณ์แห่งการพนันมวย ฉิบหายทั้งทางวัตถุ ทั้งทางจิตใจ. คิดดูเถอะว่า ความเจริญก้าวหน้านี้ มันเป็นอย่างไรงันแน่? มันไม่มีสันติภาพ ; **ถ้ามีสันติภาพ** เรียกว่าโลกนี้มีสันติภาพแล้ว **ผลผลิตที่เป็นความเจริญก้าวหน้า** นั้น จะไม่ถูกใช้ไปในการกระทำที่เป็นอันตรายแก่มนุษย์นั่นเอง.

นี่ดูๆ จะเห็นได้ว่า **มันมีการเห็นแก่ตัว** มีการเอาเปรียบกัน มีการคอยจ้องหาโอกาสที่จะประทุษร้ายกัน. **ถ้ามีสันติภาพโดยแท้จริงแล้ว** มันจะต้องมีลักษณะเหมือนกับว่า **มนุษย์ทั้งโลกนี้จะเหมือนมนุษย์คนเดียวเท่านั้น**, หรือว่าเป็นครอบครัวเดียวเท่านั้น มนุษย์ทั้งโลกเป็นเพียงครอบครัว ครอบครัวเดียวเท่านั้น. ถ้าเป็นคนคนเดียวมันจะดีเกินไป, แต่ถ้ามันเป็นได้ก็ดีมนุษย์ก็พันล้านคนในโลกนี้ มันเหมือนกับเป็นคนๆเดียวกัน มีความมุ่งหมายที่จะให้มนุษย์ทั้งโลกเป็นคนๆเดียวกัน คือมีความรักใคร่ มีความหวังดี มีอะไรเหมือนกับว่าเกือบๆกัน อย่างกับว่าตัวเองเป็นคนคนเดียวกันทั้งโลก. ใครเคยคิดอย่างนี้บ้าง; แต่เอาตามเชื่อว่าเป็น **ถ้าพูดกันตามความรู้สึกของพุทธบริษัทบรมโบราณ** ง่ายๆว่า **เขามองกันอย่างนี้ทั้งนั้น** เดี่ยวนี้เขามีการศึกษากันอย่างนักปราชญ์ หรือยิ่งไปกว่านักปราชญ์ เขาก็มองกันไปอย่างอื่น, ที่หัวเราะเยาะคำพูดที่ว่า เราต้องการให้มนุษย์ทั้งโลกเป็นคนๆเดียวกันนี้, เขาก็หัวเราะเยาะ เพราะว่าเขาไม่เคยรู้ธรรมชาติที่ให้เป็นเช่นนั้นได้.

เอาละเป็นอันว่าสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ, สันติภาพนั้น ถ้าจะพูดกันตามความหมายสามัญธรรมดาของคนทั่วไปที่ได้รับการศึกษาอย่างนี้ เรียกว่าพวกคนหัวเก่าหรือคนทั่วไป มันก็มองกันอย่างนี้, และเอาตามภาพก็ต้องการจะให้ท่านทั้งหลายมองกันอย่างนี้.

สันติภาพเป็นสิ่งตรงข้ามกับวิกฤตการณ์.

ที่นี้มองกันอย่างอื่นบ้าง มองในความหมายทางวิภาควิธี คือแง่มุมสำหรับ ถกเถียงกัน, เป็น *dialectic* ก็ได้ แล้วแต่จะเรียก, มองในแง่นี้จะพบหนทางที่จะต่อ รองกัน จะพูดจากัน จะทำความเข้าใจกันได้โดยง่ายยิ่งขึ้นไปอีก. มองในแง่นี้ก็ต้อง มองเห็นไปในทางว่า สันติภาพ-สันติภาพ-สันติภาพ เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามจาก วิกฤตการณ์. วิกฤตการณ์ความโกลาหลวุ่นวาย ระส่ำระสายเดือดร้อน นั้นมันเป็น วิกฤตการณ์ คือผิดปกติไม่มีความสงบ สันติภาพต้องอยู่ในลักษณะที่ว่าตรงกันข้าม จากวิกฤตการณ์ มันจะทำให้คิดนึกไปถึงว่า มันจะดีได้อย่างไร, หรือมันจะมีเอา ไม่ได้เสียเลย.

ทำไมวิกฤตการณ์มันจึงมากขึ้น ๆ, ที่ไม่เคยมี มันก็มีขึ้นมา. ควรจะปล่อย ตามเลย หรือว่าควร ต่อสู้ ต่อต้าน แกะไขกัน? คนพวกหนึ่งหมดหวัง, คนพวกหนึ่ง ว่ายัง, ยังไม่ยอมแพ้. ถ้าเป็นพุทธบริษัท ก็จะอยู่ในพวกที่เรียกว่ายังไม่ยอมแพ้ จะต่อสู้เพื่อสันติภาพต่อไป.

มองกันต่อไปจะพบในแง่มุมที่ว่า เป็นสิ่งที่ยากที่จะมีขึ้นมาในโลกนี้. ข้อนี้ยอมรับว่ามันยากที่จะมีขึ้นได้ในโลกนี้, โดยเฉพาะโลกยุคปัจจุบัน เป็นโลกที่ เป็นบ้าเป็นหลังด้วยวัตถุนิยม, มันยากเหลือยากยิ่งกว่ายากที่มันจะมีสันติภาพได้: แต่ คนที่มองก็ยังไม่ยอมแพ้ มันก็ต้องมองต่อไปว่า เราก็ต้องทำให้หมดโลก, หรือทำให้ โลกไม่มีความหมาย, ทำให้อยู่เหนือความหมายที่ทำให้เกิดกิเลส.

คำว่าหมดโลก ๆ นี้ พูดได้ ๒ อย่าง : ทางวัตถุ ก็คือ โลกวินาศสูญหายไป หมดสิ้น นี้เรียกว่าหมดโลก; แต่ว่าถ้าในทางธรรมะ ในภาษาธรรม อันละเอียดอ่อนนั้น

ก็คือว่า มันไม่มีอะไรในโลก ที่เป็นอันตรายแก่มนุษย์ คือไม่มีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นในโลก เพราะวัตถุเหล่านั้น หรือเพราะสิ่งที่เรียกกันว่าโลก ๆ นั้น; อย่างนี้ก็เรียกได้ว่าหมดโลก ได้เหมือนกัน, คือหมดปัญหาเกี่ยวกับโลก. โลกไม่มีอิทธิพลใด ๆ ที่จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา ; อย่างนี้เป็นความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง คือ **จะทำจิตนี้ให้อยู่เหนือโลก** เสมือนหนึ่งว่าโลกนี้ไม่มีพิษสงอะไรเลยนี่; **จุดหมายของพระพุทธศาสนา** โดยแท้จริงแล้วเป็นอย่างนี้. ดังนั้นจึงสามารถที่จะทำให้มีสันติภาพ; ถ้าไม่มีแก่ทุกคน มันก็มีได้แก่บางคน. ถ้ามีกันมากขึ้น ก็เรียกว่ามีในโลกมากขึ้น มันจะเป็นชนวนทำให้มีเต็มไปหมดทั้งโลกก็ได้. แต่นี้คนไม่สนใจ เพราะเหตุผลหลายอย่างหลายประการ ; แต่ถ้าเป็นพุทธบริษัทจะต้องมองในข้อนี้ **เห็นความเป็นไปได้ในข้อนี้**, นี่แหละเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องเอามาพูดกัน. อาตมาก็มีเหตุผลที่จะพูด, ท่านทั้งหลายก็มีเหตุที่จะฟัง, แล้วเราก็มีเหตุผลที่จะร่วมกันทำให้มันเป็นไปตามทางที่ควรจะประสงค์.

ทุกศาสนาร่วมมือกันแล้ว สันติภาพจักมีได้.

ที่นี้อาจจะให้มองสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ ในแง่ละเอียดออกไปอีกว่า มันเป็นหัวข้อของการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา, คือเราเอาศาสนามาเป็นหลัก ทุกศาสนามุ่งที่จะมีสันติภาพ, สิ่งที่เราเรียกสันติภาพก็จะกลายเป็นหัวข้อ สำหรับทำความเข้าใจกัน ต่อรองซึ่งกันและกัน ให้ประสานกันได้, ที่เรียกว่าทำความเข้าใจกันในระหว่างศาสนา, **พร้อมกันนั้นก็**เป็นหัวข้อของการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา. เมื่อยุติว่าทุกศาสนามุ่งหมายที่สันติภาพแล้ว มันก็มีหนทางที่จะร่วมมือ แม้ว่าจะมีวิธีที่ต่างกันบ้าง, แต่มันเพื่อผลอันเดียวกัน คือ **สันติภาพ** ก็กลายเป็นหัวข้อ สำหรับทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ; ถ้ามองกันในแง่นี้แล้ว มันก็มีหวังที่จะทำให้เกิดสันติภาพ.

เหตุที่ไม่ประสบความสำเร็จ.

เดี๋ยวนี้มันไม่เป็นอย่างนั้น มองอีกอย่างหนึ่ง ก็กลายเป็นว่า **สันติภาพนี้** **ทุกคนพอใจเรียกร้องจะได้, แต่ว่าไม่ทำ, มันมีแต่เรียกร้องจะได้ จะมี แต่แล้ว** **ก็ไม่ทำ, จริงหรือไม่?** นี่ ช่วยกันดูให้ดี ๆ แล้วก็ช่วยให้ความเป็นธรรมหรือความจริงกัน บ้าง. **คนเรียกร้องสันติภาพนี้มันมีจะทั้งโลกก็ว่าได้, คนโง่ก็พลอยเรียกร้องไปตาม** **คนฉลาด, แต่แล้วก็ไม่มีการทำ, มันมีแต่คนเรียกร้องแล้วไม่มีการทำ.** อาตมารู้สึก อย่างนี้มองเห็นอย่างนี้ **ว่ามันกำลังเป็นอยู่อย่างนี้, มันเป็นเรื่องที่คนเรียกร้อง, แต่ว่า** **ไม่มีการทำ** มันก็น่าสงสัยสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ. ระบุเจาะจงลงไปก็ว่าสิ่งที่นักการเมือง เขาพูดกันแต่ปาก, **นักการเมืองพูดถึงสันติภาพกันมากที่สุด, แต่ก็พูดกันแต่ปาก, แล้วก็ไม่มีการกระทำ, ไม่มีเจตนาอันแท้จริงที่จะกระทำ ไม่มีการเสียสละที่จะกระทำ** มันก็กลายเป็น เรื่องสำหรับพูดกันแต่ปาก **นี่น่าสงสัยสันติภาพ, มีแต่สันติภาพจอมปลอม, สันติภาพ** **เรียกร้องสำหรับอวดกัน สำหรับหลอกล่อกัน, สำหรับเอาไปลวงคนอื่นให้ร่วมมืออย่างนี้,** แล้วพอผลออกก็เอาเปรียบเขา. **เราเรียกสันติภาพจอมปลอม, สันติภาพที่เสนอกัน** **พูดจากัน เป็นสันติภาพที่จอมปลอมไปเสียทั้งนั้น, ที่เป็นโดยมากสำหรับจะอวดผู้อื่นว่าเรา** **เป็นนักสันติภาพ. เราชวนขวยเพื่อสันติภาพ, มันเป็นสันติภาพสำหรับอวด มันก็เลย** **เป็นสันติภาพจอมปลอม, จะว่าอย่างไร?**

สิ่งที่เรียกว่า **สันติภาพนี้** เท่าที่เห็นอยู่ หรือว่าธรรมชาติกำหนดไว้ มันก็ สำหรับให้มนุษย์พยายาม, **ธรรมชาติต้องการให้มนุษย์พยายามที่จะมี,** มนุษย์จำนวน **หนึ่งหรือพวกหนึ่งก็พยายามที่จะให้มันมี; แต่แล้วมันก็ไม่สำเร็จ** เหมือนกับพวก **เราที่ได้พูดกันอยู่, ทำได้แต่เพียงพูดได้ถึงกันอยู่ หรือชักชวนกันให้พยายาม แต่มันก็** **ไม่สำเร็จ. นี่สถานะอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ** **แม้ว่ามนุษย์พวกหนึ่งมีความ** **ปรารถนาดีตั้งใจจะทำ แต่มันก็ยังไม่สำเร็จ; เพราะว่าส่วนมากเขาไม่เอา หรือ**

ที่ว่ามีบ้าง มันก็ยังมีลักษณะไม่สำเร็จ เหมือนกับว่า นั่งจับปูใส่กระดิ่ง. คำนี้พูดให้ฝรั่งฟังคงจะฟังไม่ถูก เพราะฝรั่งไม่มีกระดิ่ง ฝรั่งไม่เคยจับปู; แต่พวกเราเคยรู้เรื่องว่าจับปูอย่างไร เขาไปใส่กระดิ่งแล้วมันก็ขึ้นเสียหมด มันขังไว้ไม่ได้; มันจะมีลักษณะเหมือนกับนั่งจับปูใส่กระดิ่ง. อตมาก็พูดอยู่เสมอ ๆ ว่า องค์การสันติภาพในโลกนี้ทำได้เพียงนั่งจับปูใส่กระดิ่ง, ในที่สุดก็กลายเป็นเรื่องเพ้อฝันอยู่นั่นเอง ไม่สำเร็จประโยชน์.

เรารู้จักสันติภาพกันเพียงสัญลักษณ์ ; สัญลักษณ์นกพิราบ บ้าง, สัญลักษณ์รวงข้าวบ้าง สัญลักษณ์อะไรก็ตาม, เป็นสัญลักษณ์ของสันติภาพ แล้วก็รู้จักสันติภาพกันแต่เพียงสัญลักษณ์ เหมือนที่เด็ก ๆ รู้จักผ้าธง. ผ้าธงไตรรงค์ว่าเป็นชาติธงชาติ รู้จักธงชาติว่าชาติ, แล้วก็เลยเป็นที่รู้จักธงในฐานะที่เป็นชาติ. นี้เรียกว่ารู้จักกันแต่เพียงสัญลักษณ์. มนุษย์ในโลกรู้จักสันติภาพแต่เพียงสัญลักษณ์ที่สมมติกันขึ้นมาเอง, สมมติหน้าดูน่าฟังหน่อยก็ถือกันเป็นลักษณะ พุดจากกันต่อ ๆ ไป.

ทางให้ถึงความสำเร็จ.

สิ่งนี้จะมีได้ก็ต่อเมื่อมีศาสนาที่แท้จริง ที่ประพุดได้, มีพระเป็นเจ้าที่แท้จริง ไม่ใช่พระเป็นเจ้าสำหรับนั่งอ้อนวอน, อ้อนวอนเท่าไรก็ไม่ได้สักที ; เพราะว่าพระเจ้านั้นไม่ใช่พระเป็นเจ้าที่แท้จริง. ถ้าเป็นพระเป็นเจ้าที่แท้จริง บางทีก็ไม่ต้องอ้อนวอน, พระเป็นเจ้าแท้จริงก็จะช่วยเอง. ถ้าว่ามนุษย์จะอ้อนวอนพระเป็นเจ้าที่แท้จริง ก็ทำได้โดยการปฏิบัติให้ตรงตามที่พระเป็นเจ้าต้องการ ไม่ใช่มานั่งจุดธูปจุดเทียนสักการะบูชา ทำพิธีอ้อนวอนร้องเพลง ร้องอะไรอย่างนี้มันก็ไม่สำเร็จ. มันจะต้องอ้อนวอนพระเป็นเจ้า ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของพระเป็นเจ้า ซึ่งหมายถึงกฎของอิทัปปัจจยตา, เราจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตา, นั่นแหละคือการอ้อนวอนพระเป็นเจ้าที่แท้จริงและจะสำเร็จประโยชน์.

ในที่สุดจะเห็นลึกลงไปถึงว่า **ธรรมชาติเดิมแท้เขาสร้างมาเป็นความสงบสุข**, ความวุ่นวายนี้เกิดขึ้นทีหลัง. ธรรมชาติแท้ ๆ เมื่อมนุษย์ยังไม่ทำผิดต่อธรรมชาตินั้น มีแต่ธรรมชาติตามพื้นฐานตามธรรมชาติ น่าสนใจไปตามแบบของธรรมชาติ ธรรมชาติใหม่มันก็กลายเป็นปรุงแต่ง เรียกว่าสังขาร สังขารแปลว่าการปรุงแต่ง ปรุงแต่งเรื่อย, ไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติ แต่เป็นการปรุงแต่งของกิเลสมนุษย์ เพื่อจะเอาสิ่งนั้นมาสนองกิเลส. ขอให้ทุกคนมองเห็นให้ลึกลงไปถึงข้อที่ว่า **พระเจ้าสร้างมาโดยแท้จริงนั้นเพื่อความสงบสุขหรือมีสันติภาพ.**

มาในสมัยนี้ก็มาถึงจุดที่เดียวกันว่า มันทำได้หรือไม่? พวกที่ถือว่าทำไม่ได้ มันก็หมัดปัญหาไป แล้วก็ไม่ทำ; แต่แล้วมันก็ไม่ควรจะมาด่าว่า พวกที่ว่า ทำได้ ควรจะทำ นี่เป็นคนโง่, มันเป็นเรื่องที่ทำได้ คือแก้ปัญหเหล่านี้ได้. **ถ้ามนุษย์ทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจอันถูกต้อง, มีสัมมาทิฏฐิอันเพียงพอ ก็จะสามารถแก้ปัญหเหล่านี้ได้ มันต้องเป็นสิ่งที่ทำได้.** จะมีคนคิด มีคนมองในแง่ลึกเข้าไปว่า นี่มันเป็นของเดิมหรือของใหม่. สันติภาพนี้มันเป็นของเดิม แม้ว่าเราจะสร้างขึ้นมานับดนี้ มันก็ยังคงเป็นของเดิม, หรือจะพูดอีกทีหนึ่งก็ว่า ทำของใหม่ให้กลับไปเป็นของเดิม. **ความปกติความสงบนั้นเป็นของเดิมของธรรมชาติ,** แม้ตั้งแต่ว่าเป็นปรมาณูหนึ่ง ๆ ก็ตาม ธรรมชาติมันก็ต้องสงบและปกติ, หรือว่ามันจะประกอบกันขึ้นเป็นโลกเป็นจักรวาลทั้งหมดทั้งสิ้น ของเดิมมันก็ต้องสงบและปกติ. เดียวนี้มันเป็นของใหม่แทรกเข้ามา ไม่มีความเป็นปกติ, เรากลับไปหาของเดิม **ก็ไม่ควรถือว่ามันเหลือวิสัย;** แต่มันจะเหลือวิสัยก็ตรงที่ว่า มันไม่มีใครเห็นด้วย มันมีคนตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสกันเสียหมด, เป็นทาสของกิเลส, รับใช้กิเลส คืออวิชชา. ขึ้นชื่อว่าอวิชชาเป็นความไม่ถูกต้อง มันก็ปรารถนาแต่สิ่งที่จะบำรุงบำเรอความต้องการของความไม่ถูกต้อง หรือความโง่ความเขลา หรือกิเลสที่มันวิวัฒนาการไม่รู้จักจบ.

พิจารณาสันติภาพในแง่มุมต่าง ๆ.

เอาละ, เป็นอันว่าขอให้มองดูในแง่มุมต่าง ๆ เหล่านี้ ก็จะพบช่องทางที่จะต่อรองกัน; ถ้ามีเจตนาดีต่อส่วนรวมจริง ๆ มันก็ต้องพบวิธีที่จะสร้างสรรค์สันติภาพกันขึ้นมาได้, ดังนั้น จึงกล่าวว่สันติภาพมีอยู่ในลักษณะเช่นนี้.

ในแง่วิชาการหรือวิทยาศาสตร์.

ที่นี้ก็จะมองอีก คือยังอยากจะมองอีก จะมองในทางที่จะเรียกว่าวิชาการหรือวิทยาการในยุคปัจจุบัน อันแรกก็จะมองเพื่อการศึกษาสิ่งที่มีอยู่เฉพาะหน้า คือมองในแง่ของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, จะต้องถือว่าตามธรรมชาตินั้น **ไม่มีธรรมชาติอะไรที่จะวิปริต** ถ้าวิปริตไม่เรียกว่าธรรมชาติ ความเป็นปกติตามเดิมทุกอย่างไม่มีวิปริตนี้เรียกว่าในทางธรรมชาติ มองในแง่ของธรรมชาติมันก็ต้องเป็นอย่างนี้.

ที่นี้จะมองในแง่วิทยาศาสตร์ ก็จะพบว่าสันติภาพนั้นคือ **ความสมดุลย์ของทุกสิ่ง** ที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาล เป็นจักรวาลทั้งหมดทั้งสิ้น มีความถูกต้อง มีความสมดุลย์กันแล้ว **สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพมันก็จะเกิดขึ้น.** ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ช่วยให้เกิดสมดุลย์, ช่วยให้มีความรู้ความเข้าใจในการที่จะทำให้มันสมดุลย์ แต่ความปรารถนาอันแท้จริง ต่อสันติภาพมันไม่มี, นักวิทยาศาสตร์ก็เป็นทาสของอายตนะ : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ก็เลยไม่มีทางที่จะช่วยหาความสมดุลย์ให้แก่สิ่งเหล่านี้.

ในแง่ของศาสนา.

ที่นี้จะมองในทางศาสนา, ในแง่ศาสนา; สันติภาพนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดมีศาสนาขึ้นมา เมื่อไม่มีสันติภาพ คนก็ค้นหา จึงมีผู้ฉลาดค้นพบวิธีนั้น ๆ ปรากฏ

เป็นรูประบบศาสนาขึ้นมา, โดยเฉพาะพุทธศาสนา มุ่งหาความไม่ปรุ่งแต่ง. *ความไม่ปรุ่งแต่ง* คือวิสังขาร; สังขาร แปลว่าการปรุ่งแต่ง, วิสังขาร แปลว่าการไม่ปรุ่งแต่ง. เงามุ่งหาการไม่ปรุ่งแต่ง หรือเรียกว่าภาวะของนิพพาน คือ หยุด สงบ นิ่ง, อย่างนี้ **พุทธศาสนาก็มุ่งหมายสันติภาพ,** โดยเฉพาะพุทธศาสนา ไม่ครอบคลุมไปทุกศาสนา. แต่ถ้าว่าจะเกณฑ์ให้ครอบคลุมไปได้ทุกศาสนา ก็พูดได้ว่า **ทุกศาสนามันก็ต้องการสันติภาพ;** แต่วิธีที่จะสร้างสันติภาพมันอาจจะต่างกันมาก.

ที่นี้จะมองกันทางไสยศาสตร์บ้าง สำหรับไสยศาสตร์นั้นเขาก็จะถือว่า **สันติภาพนั้นเป็นผลของพิธีที่ต้องทำสำเร็จ** ผีคุ้มครอง เทวดารักษา, เทวดารักษา ผีคุ้มครอง พิธีกรรมต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ประสบความสำเร็จ, แล้วก็มีผลออกมาเป็น **สันติภาพ, อย่างนี้ก็ได้,** นี่สายตาของไสยศาสตร์, ความหมายทางไสยศาสตร์ มันก็ย่อมเป็นอย่างนี้.

ในแง่ของการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ.

ที่นี้มาดูกันเรื่องใหม่ ๆ ในโลก คือเรื่องการเมือง, การเมืองก็จะมอง **สันติภาพว่าไม่มีสงคราม** มีเสรีภาพ, ไม่รุกรานก้ำกีนกัน แล้วก็ไม่มีการรบ เป็นสันติภาพ. ถ้าจะมองกันทางหลักวิชาการทหารก็ว่า **สันติภาพก็คือไม่มีการรุกราน,** ไม่มีการข่มเหง ไม่มีการเบียดเบียน ไม่มีการเอาเปรียบ, ซึ่งเป็นหน้าที่ที่พวกทหารจะต้องพิทักษ์รักษา, ไม่มีการอยู่ติธรรม ไม่ได้รับการกดขี่ข่มเหง, แค่นี้มันก็เป็นสันติภาพในความมุ่งหมายของกิจการทางทหาร. ถ้าจะมองดูกันในแง่ของนักเศรษฐกิจ มันก็หมายถึงความร่ำรวย; ถ้ามันร่ำรวยสมใจแล้ว มันก็คือสันติภาพ, **สันติภาพก็กลายเป็นความร่ำรวย.**

ในความรู้สึกของคนทั่วไป.

นี่ตามความรู้สึกที่รู้สึกกันอยู่จริง ๆ กระทำกันอยู่จริง ๆ ความรู้สึกของคนทั่วไป คนธรรมดาสามัญทั่วไป ก็คือความไม่มีวิกฤตการณ์ใด ๆ ต้องเดือดร้อน, กล่าวในภาษาคน สันติภาพคือวัตถุมั่นสงบ ปราบปรามการณ์มั่นสงบ, กล่าวในภาษาธรรมก็คือจิตมั่นสงบ, ภาวะแห่งจิตมั่นเรียบร้อยมั่นสงบ นี่คือสันติภาพ.

นี่ถ้าพวกศัตรูหรือพวกอันธพาลเลวร้าย พูดว่าสันติภาพคืออะไร? เขาก็จะบอกว่า สันติภาพคือ การที่ได้ตามที่ฉันต้องการ, พวกอันธพาล เขาก็จะระบุลงไปว่า เมื่อได้ตามที่ฉันต้องการแล้วนั่นคือสันติภาพ, พวกอันธพาลก็จะพูดอย่างนี้, พวกศัตรูคู่ปรปักษ์ก็จะพูดอย่างนี้.

ที่นี้ถ้าว่าเป็นสัตบุรุษหรือคนเป็นมิตรสหายกัน เป็นสัตบุรุษด้วยกัน, สันติภาพก็คือการยอมได้ทุกอย่าง ฉันยอมให้แก่ได้ทุกอย่าง ให้มันมีสันติภาพ, ฉันยอมเสียเปรียบ ยอมอะไรได้ทุกอย่าง ยอมได้ทุกอย่าง คือสันติภาพ, จะยอมให้ได้ตามที่คุณปรารถนา.

ในแง่ของเวลา.

เออละ, ในที่สุดเรื่องที่จะต้องมองอีกเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่องเวลา. สันติภาพในความหมายของเวลา ก็คือเวลาที่ไม่มีวิกฤตการณ์; ถ้ากล่าวอย่างลึกซึ้งตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อเรากินเวลา เมื่อนั้นมีสันติภาพ, เมื่อเวลากินเรา เมื่อนั้นมีวิกฤตการณ์, คนชาวบ้านอาจจะฟังไม่ถูก เพราะคนชาวบ้านนั้นมีแต่ถูกเวลากิน, เวลา กินคนเสมอไป มันก็เดือดร้อนไปตามที่ตองเกิดกิเลสตัณหา; เพราะว่าถูกเวลามันกินมันครอบงำ. แต่ถ้าเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านกินเวลา, เวลาทำอะไรท่านไม่ได้ เพราะ

ท่านไม่มีกิเลสตัณหา ไม่มีความต้องการอะไร เวลาไม่มีความหมาย, เรียกว่าท่านกินเวลา. เมื่อคนกินเวลามีสันติภาพ, เมื่อเวลากินคนมีวิกฤตการณ์. ถ้าเกี่ยวกับเวลาก็ต้องพูดอย่างนี้ว่า สันติภาพคืออะไร? หวังว่าคงจะสังเกตเห็นได้เอง จากที่มันเป็นอยู่ในเรื่องของคนธรรมดาสามัญ.

ในฐานะเป็นพุทธบริษัทจะมองลักษณะของสันติภาพ.

เข้าที่นี้, จะดูกันต่อไปตามความรู้สึกที่มันละเอียดประณีต เป็นรากฐาน ของการศึกษาในทางธรรมะ ที่อาตมาชอบใจ, แล้วก็ไม่ชอบใจอยู่คนเดียว อยากจะให้คนอื่นชอบใจด้วย. ในการพิจารณาพิจารณามองกันอย่างละเอียดประณีต มีหลักเกณฑ์อยู่หลายอย่าง ๒๐ อย่างก็ได้, ก็อยากจะเสนอให้สนใจ ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทที่เป็นนักศึกษาธรรมะ สมกับคำว่าพุทธบริษัท คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน พุทธบริษัทมีหลักเกณฑ์ที่จะมองอะไรให้ละเอียดให้ครบถ้วน ตามวิถีทางของพุทธบริษัท. ในที่นี้เราจะมามองสิ่งที่เรียกว่า **สันติภาพ** โดยสายตาของพุทธบริษัท, นี้จะมองกันอย่างไร, ตั้งต้นการศึกษากันอย่างไร, ขอให้ใคร่ครวญตามดู.

โดยพยัญชนะ, อรรถะ และโวพจน์.

อันแรกเป็นนักศึกษาก็จะมองว่า โดยตัวหนังสือเรียกว่าโดยพยัญชนะ โดย **ตัวหนังสือ สันติภาพคืออะไร?** ตัวหนังสือนั้นชัดเจนมาก : **สันติ** กับ **ภาวะ**, **สันติ** กับ **ภาวะ** รวมกันเป็น **สันติภาวะ**, เป็นภาษาไทย ๆ ก็ว่า **สันติภาพ**; **สันติ** แปลว่า **ความสงบ**, **ภาวะ** แปลว่า **ปรากฏการณ์**. **สันติภาวะ** ก็คือ **ภาวะแห่งความสงบ**, คำว่า **สงบ** ก็มีความหมายมองได้หลายอย่าง. แต่ในที่นี้ จะมองว่า มันไม่ยุ่ง, มันไม่มีปัญหาที่ต้องแก้. ถ้ามันมีปัญหาที่ต้องแก้ มันก็เป็นเรื่องยุ่ง, เดียวนี้มันไม่มีปัญหา ฉะนั้น

จึงเรียกว่า มันเป็นสันติภาวะ, ไม่ต้องยุ่งด้วยการแก้ปัญหา. นี่สันติภาพเมื่อมองตัว
พหุญชนะ มันก็เป็นอย่างนี้.

ที่นี้ถ้ามองโดย อรรถะ ซึ่งแปลว่า ความหมาย เ齡เอาประโยชน์ เป็น
ส่วนใหญ่, ก็คือการอยู่กันอย่างสงบสุข, อยู่กันอย่างสงบสุข นั่นแหละคือสันติภาพ.
เป็นอรรถะของคำว่าสันติภาพ ทุกสิ่งทุกอย่างทุกคนทุกอะไร มันอยู่กันอย่างปกติสุข.

ถ้ามองต่อไปในแง่ของชื่อที่ใช้เรียกแทนกันได้ ในภาษาวัด ก็เรียกว่า ไวพจน์
-เววจน หรือไวพจน์ แปลว่า ชื่อที่จะเรียกแทนกันได้. ถ้ามองกันในแง่นี้แล้ว
อาตมาก็อยากจะพูดว่า สันติภาพนั้นเป็นชื่อของนิพพานน้อย ๆ, นิพพานน้อย ๆ ที่มี
อยู่ตลอดไป ความหมายต้น ๆ ของนิพพาน คือความปกติสุขหรือความเยือกเย็น.
ความเยือกเย็นที่มีอยู่ได้ตามธรรมชาติ, หรือว่ากิเลสที่สงบระงับอยู่เป็นครั้งเป็นคราวตาม
ธรรมชาติ, เวลาที่กิเลสสงบระงับไปชั่วคราว นั่นแหละคือสันติภาพอันแท้จริง
แต่ว่าเป็นสันติภาพชั่วคราว เลยถือว่าสันติภาพนั้นมีชื่อเรียกแทนได้อีกอย่างหนึ่งว่า
นิพพานในความหมายต้น ๆ, ในความหมายพื้นฐานทั่ว ๆ ไป.

ลักษณะการ, ปรากฎการณ์, กิจที่จะต้องทำ.

ที่นี้ถ้าว่า จะมองในลักษณะอาการและปรากฏการณ์ ก็ยังจะกล่าวได้
ต่อไปว่า สันติภาพมีลักษณะสงบเย็น, สันติภาพมีอาการไม่กระทบกระทั่งกัน
และกัน, สันติภาพมีปรากฏการณ์ คือทุกคนยิ้มได้, ทุกคนยิ้มได้นั้นคือปรากฏ -
การณ์ของสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ. เดียวนี้ทุกคนยิ้มได้ไหม?บางคนจะยิ้มไม่ออกเอาเสียเลย
แล้วเป็นส่วนมาก, ยิ่งนับวันแต่จะยิ่งเป็นอย่างนั้นมากขึ้น, มันไม่มีปรากฏการณ์ของ

สันติภาพ. ข้อนี้มองรวม ๆ กันไปได้ในลักษณะการ และปรากฏการณ์ ลักษณะคือสงบเย็น, อากาโรคือไม่กระทบกระทั่ง ปรากฏการณ์คือยิ้มได้.

ที่นี้จะดูโดยกิจ นี้เป็นคำพิเศษ ใช้ในความหมายทางธรรมะที่เกี่ยวกับปรัชญาแต่โบราณในประเทศอินเดีย. คำว่ากิจคือสิ่งที่ต้องทำนั่นแหละ, สันติภาพเป็นหน้าที่ที่สัตว์จะต้องดิ้นรน, สัตว์มีกิจมีหน้าที่ที่จะต้องดิ้นรนเพื่อสันติภาพ. สันติภาพโดยกิจ ก็คือความที่สัตว์จะต้องดิ้นรน กว่าจะไปถึงจุดปลายทาง ซึ่งหยุดความดิ้นรน ดิ้นไปเพื่อให้ถึงจุดปลายทางของความดิ้นรนหรือความต้องดิ้นรน. สันติภาพมันเลยมีหน้าที่อยู่ในตัวมันเอง, คือต้องเป็นการดิ้นรน-ดิ้นรน-ดิ้นรนของผู้ปรารถนาสันติภาพ, ในตัวสันติภาพจึงต้องประกอบอยู่ด้วย การดิ้นรน แล้วสิ่งที่คู่กันคือ รสหรือภาวะที่น่ายินดี ระสะ หรือ รส ภาวะที่น่ายินดี นั่นก็คือหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง ก็คือ *ประสบความสงบสุข*; ทางภาษาคนธรรมดา ๆ มันก็ชั่วคราวหรือมันหลอก ๆ, ถ้าภาษาธรรมดาที่แท้จริง มันก็สมบูรณ์ และตลอดกาล มันไม่ต้องดิ้นรนตลอดกาล มันหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง ชั่วคราวบ้าง ตลอดกาลบ้าง. เมื่อมันมีความหลุดพ้นอย่างไร แล้วมันก็มีรสชาติอย่างนั้น, เรียกว่ามันมีรสชาติในตัวสันติภาพ. เมื่อเราได้รับสันติภาพ, เราก็จะได้รสอันนี้.

ในแง่ของศาสตร์.

ที่นี้จะดูกันอีกทีหนึ่งในแง่วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นความจริงของธรรมชาติ ; คำว่าวิทยาศาสตร์นี้มีหลายความหมาย ที่สังเกตเห็นมีหลายความหมาย. เดียวนี้จะพูดในทางศาสนา ในทางพุทธศาสนา มันก็มีทางที่จะใช้คำว่าวิทยาศาสตร์ มันเป็นของเดิมมีใช้ของใหม่ มันเป็นของตามธรรมชาติ มันมีใช้ผิดจากธรรมชาติ, ถ้าเราดูกันในแง่ของวิทยาศาสตร์แล้ว สันติภาพนี้มันเป็นของเดิม, พื้นฐานเดิม จุดตั้งต้นเดิม,

แล้วค่อย ๆ เกิดวิกฤตการณ์วุ่นวายขึ้นมาในภายหลัง ความไม่ผิตปกตินั้นแหละเป็นสันติภาพ ความไม่ผิตจากธรรมชาติเดิม นั้นแหละมันคือสันติภาพ ซึ่งเราอธิบายได้โดยหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์, แม้ว่าจะเป็นเรื่องทางจิตใจ มันก็ยังกล่าวได้แบบนี้.

ที่นี้ก็ยากจะพูดถึงแง่ที่มันเนื่องกันว่าพุทธศาสตร์เล่าว่าอย่างไร ถ้าวิทยาศาสตร์ว่าอย่างนั้น; พุทธศาสตร์ก็ว่าวิมุตติ-ความหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง, เป็นผลของการประพฤติพรหมจรรย์ นั้นแหละคือสันติภาพ. คำว่า วิมุตติ แปลว่า หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง โดยสิ้นเชิง ก็คือตัวสันติภาพมีลักษณะหลุดพ้น จากปัญหาทั้งปวง โดยสิ้นเชิง.

เข้า, กล่าวโดยไสยศาสตร์อีกที ไสยศาสตร์เขาก็จะอ้างว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง เพราะยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง จึงได้มีสันติภาพ ถ้าเป็นพุทธศาสตร์ก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา ถ้าเป็นไสยศาสตร์ก็มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนวยผลเป็นการคุ้มครอง แล้วก็เกิดสันติภาพ พวกที่ถือไสยศาสตร์เขาจะถืออย่างนี้ แล้วเขาจะไม่ยอมฟังอย่างอื่นด้วย, นี่ไสยศาสตร์.

ประเภทของสันติภาพ.

เข้า, ที่นี้มาดูกันในแง่มุมอื่น ว่าสันติภาพ, สันติภาพนี้ ถ้าจะแยกเป็นประเภท ๆ แล้วมันจะเห็นอย่างไร โดยประเภทนั้น สันติภาพมีชนิดที่เป็นโลก ๆ ; สันติภาพอย่างโลก ๆ ก็มี, สันติภาพอย่างที่เป็นธรรมะก็มี. สันติภาพอันมหาศาลใหญ่หลวงก็เป็นของโลก, สันติภาพเล็ก ๆ น้อยๆ ก็เป็นของคนแต่ละคน. แต่อย่าลืมว่าของใหญ่ก็เกิดจากของน้อยของเด็กประกอบกันขึ้น เรามองไปที่ตั้งสันติภาพจะแยกออกเป็นส่วนของคนก็ได้, เป็นส่วนของโลกทั้งโลกก็ได้, ในความหมายที่เป็นโลกๆ เพียงแต่

สงบทางวัตถุทางบุคคลนี้ก็ได้. แต่ถ้ามองลึกก็เป็นความสงบสุขในส่วนจิตใจ ทางจิต ทาง
 วิญญาณทางสติปัญญา ที่เป็นต้นเหตุของความถูกต้องโดยประการทั้งปวง เลยเป็นสันติภาพ
 ในทางวิญญาณ, สันติภาพของสติปัญญา. ถ้าสติปัญญามันผิดพลาด เราก็เรียกว่าสติ
 ปัญญา นั้นมันไม่มีสันติภาพได้เหมือนกัน.

ในแง่อุปมาเปรียบเทียบ.

ที่นี้ก็จะมองกันในแง่ของอุปมา ถ้าเอาคุณค่าเป็นหลัก, เราจะถือว่า
 สันติภาพนี้มันเป็นของได้เปล่า หรือควรจะได้เปล่า เหมือนพระนิพพานที่ได้
 มาจากการที่ประพาศชนิดให้ปล่อยวาง ไม่ยึดถือตัวตน, มันมีแต่การสลัดออก
 สลัดออก,ปฏิบัติให้มันถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่ว่าไม่ยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่ต้องลงทุน
 เป็นเงินเป็นทอง, ไม่ต้องซื้อหาด้วยวัตถุปัจจัยอะไร; เพียงแต่ทุกคนประพาศตนให้
 ถูกต้องในทางที่จะสลัดออก, สลัดออก, ไม่มีความหมายมันไว้เป็นของตน, ไม่ต้องลงทุน
 ในสิ่งของ ก็เลยเรียกว่ามันได้เปล่า; เพราะการประพาศกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์
 ของธรรมชาติ. นี้พูดอย่างที่เราเรียกว่าลงทุนเป็นสิ่งของแล้วมันก็ไม่ต้องมี, มีแต่การ
 ประพาศปฏิบัติชนิดที่ไม่รับเข้ามา, สลัดออกไป ก็มีสันติภาพขึ้นมาได้.

ถ้าจะอุปมาโดยลักษณะอาการของสันติภาพ มันก็เงียบสงบ เหมือนกับ
 ว่าทะเลที่ไม่มีลมพัด, ทะเลไม่มีลมพัดมันก็เงียบไม่มีคลื่น, ถ้าลมพัดมาอีกมันก็มีคลื่นอีก
 ลมไม่พัดมันก็สงบเงียบ. สันติภาพในโลกมันจะมีได้เพียงอย่างนี้. ฉะนั้นสันติภาพที่
 แท้จริง มันก็ต้องทำให้ไม่มีลมหรือไม่ให้มีน้ำ, ไม่มีวัตถุปัจจัยและไม่มีเหตุปัจจัย
 ก็จะมีความเงียบสงบที่ถาวร; นี้เราจะมองดูกันโดยอุปมา.

ที่นี้ถ้าจะเปรียบเทียบ มีสิ่งอะไรเปรียบเทียบกับสันติภาพ สิ่งที่จะมาเปรียบ
 เทียบกับสันติภาพ ก็ได้กล่าวมาแล้วว่า นิพพาน-นิพพาน-นิพพานเป็นสิ่งที่พอจะ

เอามาเป็นคู่เปรียบเทียบกับคำว่าสันติภาพ; แต่น่าเสียดายที่ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า นิพพานนั้นเข้าใจกันผิดๆ, เข้าใจเอาว่าจะต้องแลกเอาด้วยความตาย, หรือว่าหลังจากความตาย, หรือจะต้องสะสมกันเป็นเวลาหมื่นชาติแสนชาติจึงจะได้, อย่างนี้มันไม่ถูกต้อง เป็นนิพพานในความหมายที่เย็นที่นี้และเดี๋ยวนี้, ไม่ต้องเกี่ยวกับความตาย ; เมื่อใดว่างจากกิเลสและความทุกข์ เมื่อนั้นก็มีนิพพาน. เช่นเดียวกับเมื่อใดมัน ว่างจากวิกฤตการณ์ เวลานั้นมันก็มีสันติภาพ.

ปัจจัยของสันติภาพ.

อ้อ, ที่นี้ก็ดูเขยิบออกไปหน่อย ถึงว่าอะไรเป็นปัจจัยชนิดที่เรียกว่า แก่กันและกัน เขาเรียกว่าอัญญมัญญปัจจัย ส่งเสริมแก่กันและกันไม่เป็นเหตุแก่กันโดยฝ่ายเดียว แต่มันส่งเสริมแก่กันและกัน. ข้อนี้เห็นได้จากคำที่พูดกันอยู่ในหมู่มนุษยโลก นั้นแหละ อัญญมัญญปัจจัย คือเป็นปัจจัยแก่กันและกันทั้งสองฝ่าย โดยเท่าเทียมกัน. เสรีภาพกับสันติภาพ, เสรีภาพเป็นปัจจัยแก่สันติภาพ, สันติภาพก็เป็นปัจจัยแก่เสรีภาพ, มันเป็นคู่แลกเปลี่ยนกันอย่างนี้. ถ้าไม่มีเสรีภาพมันก็ไม่มีสันติภาพ, ไม่มีสันติภาพก็ไม่มีเสรีภาพ, จะเรียกว่าอิสรภาพก็ได้, แล้วบางทีก็จะเลยไปถึง มิตรภาพ หรือ ภราดรภาพ. ถ้าไม่มีมิตรภาพ โดยเฉพาะในโลกนี้ มันก็ไม่มีสันติภาพ เพราะมัน อยู่กันอย่างปรปักษ์หรือเป็นศัตรู; ถ้าอยู่กันอย่างมิตรอย่างพี่น้อง มันก็มีสันติภาพ ; ถ้าไม่มีสันติภาพมันก็อยู่กันอย่างมิตรไม่ได้, ไม่มีมิตรภาพ มันก็มีสันติภาพไม่ได้, เราจึงถือว่ามันเป็นปัจจัยแก่กันและกัน. ถ้าเราจะนึกถึงแต่สันติภาพอย่างเดียว ก็จะไม่เข้าใจอย่างครบถ้วน, จะต้องนึกถึงสิ่งที่มันจะเป็นปัจจัยแก่กันและกัน, ไม่ว่าจะไร ทุกอย่างมันจะมีสิ่งที่มันเป็นปัจจัยแก่ตัวมัน ในฐานะแลกเปลี่ยนกัน แก่กันและกัน, สันติภาพ ก็จะต้องมีอัญญมัญญปัจจัย เป็นเสรีภาพ เป็นอิสรภาพ เป็นมิตรภาพ เป็นภราดรภาพ ซึ่งล้วนแต่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน.

ถ้าจะดูว่ามีอะไรเป็นสิ่งขัดแย้ง? เราจะตอบว่าไม่มี. ถ้ามันมีสันติภาพ มันจะไม่มีสิ่งที่เป็นสิ่งขัดแย้งหรือวิวาท; แต่ถ้ามองในแง่ทางอีกทางก็จะยังมองเห็นว่า เมื่อจะทำให้เป็นสันติภาพนั้น มันก็มีความขัดแย้งกันในโลกหรือกับโลก หรือกับภาวะอย่างโลก ๆ; แต่ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่ใช่สันติภาพ. ถ้าเป็นสันติภาพมันหมดความขัดแย้งอย่างนั้น, สันติภาพมันจึงไม่มีข้อขัดแย้ง.

จุดตั้งต้น และ จุดปลายทาง.

ที่นี้ ถ้าดูต่อไปถึงว่า **จุดตั้งต้นหรือจุดปลายทาง**นี้. จุดตั้งต้นของ สันติภาพในทางวัตถุมันก็มีอยู่, ในทางนามธรรมคือจิตใจมันก็มีอยู่; มันก็มี**จุดตั้งต้น** **อยู่ที่การปฏิบัติอย่างถูกต้อง**, ตั้งต้นที่การปฏิบัติ อย่างถูกต้องต่อวัตถุหรือทางวัตถุทางร่างกาย, มันก็มีสันติภาพทางวัตถุและทางกาย. ปฏิบัติถูกต้องทางจิต, มันก็มีสันติภาพทางจิต มีต่อใจ มีแก่จิต ซึ่งหมายถึงทางวิญญานด้วยก็ได้. คำว่า**จิต** มันตั้งต้นกันที่ **ความถูกต้องทั้งฝ่ายวัตถุและทางฝ่ายจิต**; ถ้าดูออกไปถึงจุดหมายปลายทาง มันก็อย่างเดียวกันอีกแหละ, คือมันหมดปัญหาทั้งเรื่องทางฝ่ายวัตถุและเรื่องทางฝ่ายจิต, หมดปัญหาทั้งทางฝ่ายวัตถุทางฝ่ายร่างกาย ทั้งทางฝ่ายจิต ทั้งทางฝ่ายวิญญาน. **จุดตั้งต้นคือ ความถูกต้อง จุดปลายทางคือว่าหมดปัญหา.**

แดนเกิด และ แดนดับ.

อีกคู่หนึ่งต่อไปอีกก็ว่า. **สมุทัย** กับ **อัตรังคมะ** *ความเกิดขึ้นเรียกว่าสมุทัย* *อัตรังคมะ* แปลว่า**ความหายไปหรือความดับลง** สมุทัยมีอยู่ ๒ ความหมาย ที่เป็นเหตุโดยตรงก็มี, ที่เป็นปัจจัยหรือเป็นเหตุชนิดสนับสนุนเหตุน้อย ๆ เรียกว่าปัจจัยสำหรับสนับสนุนอย่างนี้ก็มี, เหตุโดยตรง เป็น **สมุทัยโดยตรงของสันติภาพ** ก็ต้องไปถึง**สัมมาทิฐิ**,

ปัจจัยสนับสนุนก็คือธรรมชาติของ ปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่จะทำให้สัมมาทิฐิดำเนินไปได้ ด้วยดี, โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสิ่งที่เรียกว่า **อิทธิบาท** ความพอใจที่จะทำ, ความพากเพียรที่จะทำ, ความเอาใจใส่ที่จะทำ, ความใคร่ครวญแก้ปัญหาไปเรื่อย ๆ ในสิ่งที่จะต้องทำ, มันก็เป็นปัจจัยให้มันเกิดขึ้นมาซึ่งสันติภาพ, มันมีปัจจัยสนับสนุนอย่างนี้, นอกจากนี้แล้วมันก็มีฐานราก ที่จะเหยียบที่จะยืนหรือจะตั้งอยู่บนสิ่งนั้น. **ฐานรากมันอยู่ที่จิตของคน**; เราจะไปมีฐานรากลงบนโลกทั้งโลกนี้ไม่ได้ มันเป็นไปไม่ได้; ฐานรากที่แท้จริงของมัน มันอยู่ที่จิตใจของคน มันตั้งอยู่บนจิตใจของคน เขาเป็นที่สร้างสวรรค์สันติภาพ. นี้เรียกว่า**ฐานรากหรือสมุฏฐาน** ก็เรียกได้. **เหตุโดยตรงคือสัมมา - ทิฐิ, ปัจจัยสนับสนุนก็มีอิทธิบาทเป็นต้น, สมุฏฐาน** ที่เป็นฐานรากก็**อยู่ที่จิตของคน** ที่ดำรงไว้อย่างถูกต้องหรือการกระทำที่จิตของคนที่เป็นการกระทำที่ถูกต้อง.

ที่**นี้สิ่งตรงกันข้ามคือดับ** หรืออสังขมะ อสังขมะแปลว่า**ไม่ตั้งอยู่, อสังข** **อสังขแปลว่าไม่ตั้งอยู่** แต่มันเป็นการชั่วคราวเช่นดับ ดับแล้วเกิด-ดับแล้วเกิด ตอนดับนี้เรียกว่า **อสังข** หรือ **อสังขมะ**; เหมือนพระอาทิตย์ตกวันนี้ วันหลังก็ขึ้นมาใหม่. สันติภาพก็มีอสังขมะ ชนิดนั้นด้วย, แล้วก็มีอย่างดับจริง, **ดับจริงที่เป็นนิโรธด้วย** คือสันติภาพแท้จริงไม่ใช่ชั่วคราว, ดับชั่วคราวก็คืออสังขมะ สันติภาพมีลุ่ม ๆ ดอน ๆ หลบ ๆ ล่อ ๆ อย่างที่มีอยู่ในโลก เพราะมันมีเหตุปัจจัยของมัน เฉพาะเรื่อง มันก็เพราะว่ามีกรการกระทำที่ผิดพลาด มีมิจฉาทิฐิเป็นรากฐานในบางกรณี. แต่ถ้าทำถูกต้องแล้วมันก็ดับจริง-ดับจริง-ดับจริง, เมื่ออยู่เหนือโลก แล้วก็หมดปัญหาโดยสิ้นเชิง, เมื่อทำจิตอยู่เหนือโลก แล้วมันก็มีสันติภาพอันถาวร.

อัสสาทะ กับ อาทีนวะ.

ที่**นี้ยังมีคู่ที่จะมองต่อไปก็คือว่า อัสสาทะ กับ อาทีนวะ, อัสสาทะ** ก็คือ **เสน่ห์** มันก็มีเสน่ห์, ถ้ามันเป็นสันติภาพโลก ๆ มันก็มีค่าอย่างโลก ๆ เป็นการสมมติ

ชั่วคราว. แต่ว่าคุณค่าอันแท้จริงอยู่เหนือความเป็นเสน่ห์ คือไม่ต้องย้วยวนไม่ต้องหลอกลวง; อย่างนี้เป็นคุณค่าอันแท้จริง เช่นคุณค่าของนิพพานอย่างนั้น ไม่ต้องเรียกว่าเสน่ห์, และเป็นคุณค่าทางโลก เป็นเรื่องของกิเลส. **สันติภาพก็ยังเป็นเสน่ห์แก่คนเห่อสันติภาพ,** คนโดยมากมันก็ต้องการสันติภาพในระดับนี้, สันติภาพมันก็มีเสน่ห์พอที่จะยั่วให้คนระดับนี้หลงได้เหมือนกัน แต่คำว่าอัสสาทะนี้โดยมากใช้กับเสน่ห์ทางกิเลส, เสน่ห์ทางสติปัญญาใช้คำอื่น.

คู่ตรงกันข้ามของอัสสาทะก็คืออาทีนะ; *อาทีนะคือความเลวร้าย, โทษอันเลวร้ายต่ำทราม.* นี่เราควรจะพูดว่า**ไม่มีอาทีนะในสันติภาพนั้น,** ไม่มี. ถ้าเป็นสันติภาพแท้จริงยิ่งไม่มี; แต่ถ้าจะมองกันอย่างอ้อมค้อมหรือพูดกันอย่างอ้อมค้อม อย่างนักค้ำนมันก็ได้เหมือนกัน. พูดอย่างคนซึ่งเคยพูดว่าสันติภาพนี้ มันก็ต้องเหนียวละ ต้องเสียสละต้องเหน็ดเหนื่อย, ต้องต่อสู้ต้องเหน็ดเหนื่อย, นี่ก็เป็นส่วน อาทีนะได้กระมัง. แต่ตามทางหลักธรรม **ไม่ถืออย่างนั้น ไม่ถือว่าการปฏิบัติเพื่อพระนิพพานแล้วเหน็ดเหนื่อย,** แล้วลำบาก, นี่เป็นอาทีนะ เป็นโทษที่เกิดจากนิพพานอย่างนี้ไม่พูด, ไม่มี, เกี่ยวกับสันติภาพก็อย่างเดียวกัน. เรียกว่าไม่กล่าวว่สันติภาพเป็นสิ่งที่มีความยากลำบากในการสร้างสันติภาพ มันก็เป็นภาระกระทำที่ถูกต้องเพื่อจะพ้นไปจากโทษความยากลำบากในการสร้างสันติภาพ มันก็เลยกลายเป็นความดี, คือเป็นความถูกต้องมันรวมอยู่ในความถูกต้องไปเสีย.

อิทัปปัจจยาตาของสันติภาพ.

ที่นี้ก็ดูต่อไปอีก ต่อไปอีกถึง**ลักษณะปัจจุสมุปบาท** หรืออาการแห่งปัจจุสมุปบาทของสันติภาพ, **สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพก็มีปัจจุสมุปบาท. อาการเป็นสายเหมือนกัน** คือ ถ้ามว่า**มันมาจากอะไร,** มาจากอะไร, เป็นชั้นๆมาตามลำดับ. **สันติ-**

ภาพของโลก มันก็มาจากสันติภาพของสังคม, สันติภาพของสังคม มันก็มาจากสันติภาพของบุคคล, สันติภาพของบุคคล มันก็มาจากความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ, แล้วยังมีส่วนประกอบแวดล้อมภายนอกอะไรต่าง ๆ ที่มันอยู่ในโลก, ที่มันทำให้เกิดความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ. แล้วรากฐานทั้งหมดมันอยู่ที่จิตของมนุษย์, มันสร้างที่ข้างนอกไม่ได้มันต้องสร้างข้างใน เพราะว่าเราไม่อาจจะทำโลกให้เป็นไปตามความต้องการของเราได้. แต่เราสามารถทำจิตของเราให้เป็นไปตามที่เราต้องการได้, แล้วทำให้โลกนั้นหมดปัญหา, แปลว่าเราจัดโลกโดยทางจิตของเรา.

มนุษย์จัดโลกโดยทางการจัดจิตของมนุษย์นั่นเอง การจัดจิตของมนุษย์
 นั่นเองเป็นการจัดโลก, มันเป็นจุดสุดท้ายสูงสุด อากาศสุดท้ายสูงสุดของสิ่งที่เรียกว่า
 ปฏิจสมุปปาทของสันติภาพ. ดูให้ดีจะเห็นว่า มันเป็นเรื่องกัน, เรื่องกันมาตามลำดับ
 เป็นขั้น ๆ อย่างนี้, นี้เราจะขอเรียกว่าปฏิจสมุปปาทของสันติภาพ ไปรวมอยู่ที่
 ความมีศีลธรรมของคนในโลก, อากาศเหล่านั้นมันไปรวมอยู่ที่ความมีศีลธรรมของ
 คนทุกคนในโลก. ขอให้สนใจว่ามันมีอิทัปปัจจยตาของสันติภาพของโลก, มันไม่มี
 อะไรที่ไม่มีอิทัปปัจจยตา เพราะว่าทุกอย่างมันเป็นกระแสแห่ง อิทัปปัจจยตา. ความทุกข์
 ก็คือความดับทุกข์ก็คือมันมีกระแสแห่ง อิทัปปัจจยตา, คือการปรุงแต่งกันมาเป็นขั้น
 เป็นขั้น; ถ้ามนุษย์มีความรู้ความเข้าใจแตกฉานในเรื่องอิทัปปัจจยตานี้ ก็จะสามารถจัดให้โลกนี้มีสันติภาพได้ตามที่ต้องการ.

สันติภาพในแง่ภาษาคน-ภาษาธรรม.

ที่นี้ดูกันต่อไปอีกหน่อยว่า ในแง่ของภาษาคน และในแง่ของภาษาธรรม.
 สันติภาพในแง่ของภาษาคน มันก็เป็นเรื่องสันติภาพอย่างโลก ๆ ตามที่ชาวโลกเขาพูด

กัน; อย่างนี้มันมีกิเลสมีอาสวะเนื่องอยู่ด้วย ไม่มากก็น้อย, ตามความพอใจของคนที่มีกิเลสคนมีอาสวะ **สันติภาพของบุคคลชนิดนั้น มันก็พลอยมีกิเลสมีอาสวะไปบ้างตามส่วน;** แต่ถ้ากล่าวโดยภาษาธรรม **ไม่มีกิเลสไม่มีอาสวะ.** พูดแล้วมันก็น่าหัวว่าสันติภาพอย่างมีอาสวะเหลือ สันติภาพอย่างหมดอาสวะ ไม่มีอาสวะเหลือ; นี่พูดเป็นภาษาพระอรหันต์ ดับกิเลสสิ้นเชิงไม่มีอาสวะเหลือ ก็เป็นพระอรหันต์. ดับไม่สิ้นเชิงมีอาสวะเหลือก็ยังไม่ใช่พระอรหันต์. ดูกันโดยภาษาคน มันก็มีค่าอย่างโลกๆ, ดูโดยทางภาษาธรรม มันก็มีค่าอย่างเหนือโลกหรือพ้นโลก.

สัมมาทิฏฐิทางออกจากทุกข์สู่สันติภาพ.

คู่สุดท้ายที่จะดู **ทางที่ถลาลงไปในสันติภาพ,** คู่กันกับ**ทางที่จะออกมาเสียจากสันติภาพ** นี่มันเป็นการกล่าวอย่างหมดจดสำหรับที่จะดู และโดยเฉพาะในเรื่องที่จะให้ทุกข์ ให้โทษ เป็นทุกข์เป็นภัย ถลาลึกลงไปในทุกข์, แล้วจะออกมาเสียจากความทุกข์อย่างไร. หลักเกณฑ์อันนี้มันใช้กับเรื่องความทุกข์ แต่เราจะเอามาใช้กับเรื่องสันติภาพกันดูบ้าง. **ไม่มีอะไรที่จะถลาเข้าไปในสันติภาพ,** ไม่มีมนุษย์คนไหนที่มันกระทำชนิดที่เป็นการถลาลงไปในสันติภาพ, เว้นแต่ว่ามันจะเห่อเห่อตามๆ กัน อย่างมงายกัน อย่างนี้มันก็มีได้; แต่ไม่ใช่ความจริง. **สันติภาพมันไม่มีโทษ จึงไม่มีเรื่องที่จะพลัดตกลงไป** อย่างการกระทำที่ผิดพลาด. แต่ว่าถ้า **พูดถึงทางออกมันก็มีทางออกจากปัญหา, ออกจากปัญหา, แล้วมันจึงจะมีสันติภาพ** ฉะนั้นทางออกมันจึงมี แต่ทางออกจากปัญหาวิกฤตการณ์, ออกจากวิกฤตการณ์ แล้วมันก็พบกับสันติภาพ, เป็นเรื่องทางศาสนาก็ได้ เป็นเรื่องทางศีลธรรมก็ได้ เป็นเรื่องทางวัฒนธรรมก็ได้, ล้วนแต่เป็น**สัมมาทิฏฐิ** -*ความถูกต้องทุกอย่างทุกประการ* ทำให้มนุษย์สามารถขึ้นอยู่เหนืออำนาจอิทธิพลของสิ่งใด ๆ คือเหนือโลกนั่นเอง. **สัมมาทิฏฐิช่วยให้ขึ้นมาอยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งทั้งปวงในโลก ;** นี้เรียกว่าเป็นนิสสรณะ - *ทางออกของมนุษย์เพื่อ*

จะมาสู่สันติภาพ, दुर्मันก็มากมายและน่าเวียนหัวอยู่เหมือนกัน. แต่ว่าทุกเรื่องมันมีความจริงของมัน, ถ้าดูได้ก็ดี. อาตมาก็เลยชักชวนว่า ถ้าจะดูกันแล้ว, มันก็มีทางที่จะดูอย่างนี้.

นี่ขอแถมพกสักหน่อย แม้จะเป็นเรื่องส่วนตัว อาตมามีปณิธาน ๓ ประการที่ตั้งไว้ตลอดกาล แล้วยังชักชวนผู้อื่นให้ตั้งปณิธาน อย่างนี้ด้วยเหมือนกัน; **ถ้าว่ามีความสำเร็จตามปณิธาน ๓ ประการที่ตั้งไว้แล้ว สันติภาพย่อมมีแน่นอน.**

๑. **การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ, ข้อนี้มันทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นศัตรูของสันติภาพ, ความเห็นแก่ตัวหมดไปแล้ว สันติภาพไม่มีศัตรู มันก็เจริญงอกงาม. ให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน.**

๒. **ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา มันก็ยิ่งง่ายขึ้น เร็วขึ้น สะดวกขึ้น** ในการที่จะทำโลกทั้งโลกที่ศาสนาต่างๆ กัน ให้เข้าใจกัน ให้ร่วมมือกัน สันติภาพมันก็มีได้โดยง่าย เร็วขึ้น มากขึ้น.

๓. **อันสุดท้ายที่ว่า ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยมนี้** ยิ่งสำคัญที่สุด. คนไม่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน เพราะมันไปบ้าไปหลงในวัตถุนิยม. แล้วคนทำความร่วมมือกันแม้ในระหว่างศาสนาก็ไม่ได้ เพราะจะไปหลงในวัตถุนิยม. ถ้าไม่หลงในวัตถุนิยมแล้ว มันก็ง่ายนิดเดียว ที่จะทำความเข้าใจกันระหว่างบุคคลหรือระหว่างศาสนา. เขาละ, ก็สามารถที่จะเข้าใจถึงหัวใจอันแท้จริงของศาสนาตน คือความหลุดพ้น, หลุดพ้นจากโลก.

นี่ขอยืนยันว่าเป็นเรื่องส่วนตัว ว่าตามที่มีปณิธาน ๓ ประการนั้น, ล้วนแต่ตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่สันติภาพของสากลโลก หรือสากลจักรวาล, มันจะมีก็โลก มันจะมี

ที่จักรวาล มันจะสำเร็จประโยชน์ได้ตามที่ต้องการ ก็เพราะเราทุกคนในโลกมาช่วยกันทำ
 อย่างนี้, **เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน ทำความเข้าใจระหว่างศาสนาทุกศาสนา,**
ช่วยกันดึงคนออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม แล้วสันติภาพแท้จริงกว้างขวาง
สมบูรณ์มันก็เกิดขึ้น.

เออละ, จะต้องยุติกันที่ เพราะมันนานแล้ว มันเหนื่อยแล้วด้วย สรุป
 ความว่า **สันติภาพจะเกิดได้ด้วยการกระทำทุกอย่างถูกต้อง ด้วยอำนาจของสัมมา -**
ทิฏฐิ ถ้ามีสัมมาทิฏฐิ ทุกอย่างมันถูกต้อง แล้วมันก็เป็นไปเพื่อสันติภาพ : ถูกต้อง
 ทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางวิญญาณ วัตถุประสงค์ของในตัวนอกตัว บ้านเรือน
 ในเรือน นอกเรือน ก็ถูกต้อง, ร่างกายก็มีอาการถูกต้อง, จิตก็มีลักษณะถูกต้อง, สติ -
 ปัญญาก็ถูกต้อง, มีความถูกต้องเหล่านี้มาจากสัมมาทิฏฐิ มันไม่ยาก เพราะว่ามันเป็นภาระ
 กลับไปสู่ธรรมชาติเดิมของธรรมชาติ. ธรรมชาติเดิมของธรรมชาติ มันจะหยุดหรือสงบ
 หรือไม่ปรุงแต่ง, ไม่ปรุงแต่งก็ไปสู่ธรรมชาติเดิม. คำว่า **ไม่ปรุงแต่ง** นั้นแหละ **มีความ**
หมายของนิพพาน; นิพพานไม่มีการปรุงแต่ง, ไม่มีการปรุงแต่งของตัวการปรุงแต่ง คือ
 อวิชชา, ทำมนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์ หรือเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง. **ถ้ายังไม่มีสันติภาพ**
มนุษย์ยังมีใช้มนุษย์, ยังมีใช้มนุษย์ที่ถูกต้อง มนุษยชาติยังไม่ถูกต้องตามความหมาย
 ของมนุษยชาติ คือชาติแห่งมนุษย์. **ต้องมีจิตใจสูงอยู่เหนือวิฤตการณ์ ก็คือมีสันติ-**
ภาพ, ไม่มีสันติภาพแล้วมนุษย์ก็น่าละอายในความเป็นมนุษย์, เป็นมนุษย์ที่ไม่มี
 สันติภาพ เป็นมนุษย์ที่น่าละอาย. เดี่ยวจะพูดว่าแมวหรือหมายังมีสันติภาพมากกว่าคน
 ชนิดนี้เสียอีก; ถ้าเป็นมนุษย์จริงก็ควรที่จะมีสันติภาพ, ถ้าเป็นแต่เพียงคน แต่เพียง
 คนมิใช่มนุษย์ มันก็ยังไม่สันติภาพ. นี่แหละมันจะน่าละอายแมวละอายหมา ที่ว่า
 มันมีสันติภาพมากกว่า เพราะมันไม่มีการปรุงแต่ง เพราะว่ามันไม่อาจปรุงแต่ง, เพราะ
 มันยังโง่อยู่, ความฉลาดของคนที่เราเรียนศึกษากันนักหนานี้ มันก็กลายเป็นการฉลาด
 ในการที่จะปรุงแต่งให้เกิดความทุกข์, เราเรียกว่าการศึกษาหมาทางด้วน รู้หนังสือ รู้อาชีพ

รู้การปรุงแต่ง เพื่อความต้องการของกิเลส, ไม่รู้เรื่องความเป็นมนุษย์ที่มีความสงบสุข. มนุษย์ก็น่าละอายสัตว์ ที่ว่าแม้มันจะโง่แต่มันก็ไม่มีความยุ่งยากลำบากมากเหมือนมนุษย์.

นี่จะเลือกเอาข้างไหนดี จะเอาความเป็นมนุษย์ที่ฉลาดอย่างยิ่ง แล้วก็เติมไปด้วยวิกฤตการณ์ หรือจะเอาความไม่ฉลาดเหมือนสัตว์ต่างๆ ไป แต่มีไม่มีวิกฤตการณ์ มันคิดไม่เป็นมันปรุงแต่งไม่เป็น. สังขารคือการปรุงแต่งนั้น คือการคิดเป็น -คิดเป็น -คิดเป็นหลายชั้นหลายซ้อน จนมีความทุกข์อย่างที่ไม่รู้จักความทุกข์, ก็เลยต้องจมอยู่ในกองทุกข์แล้วก็เรียกว่าสมน้ำหน้ามัน, มันหยาบคายไม่ที่พูดว่า สมน้ำหน้ามัน ที่มีนอยากคิดเป็น คิดเก่ง แล้วได้ไปจมอยู่ในกองทุกข์

ขอให้ทุกคนสนใจ พุทธบริษัทควรสนใจ เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง เพื่อประโยชน์แก่โลก และเพื่อสนองพระพุทธรประสงค์, เพื่อประโยชน์แก่ตนเองนี้ก็พอจะเข้าใจได้, เพื่อประโยชน์แก่โลก ถ้าทุกคนมีความสงบสุข โลกก็เป็นโลกที่มีค่า; แต่ว่าเราพุทธบริษัทจะทำการสิ่งเหล่านี้ เพื่อสนองพระพุทธรประสงค์, พระองค์ทรงหวังว่า พุทธบริษัทจะช่วยกันสืบอายุพระศาสนา คือธรรมวินัยหรือพรหมจรรย์นี้ยังคงมีอยู่ในโลก เพื่อประโยชน์แก่มหาชนในโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์คือทุกคน. อาตมาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรจะสนใจ หรือว่าต้องสนใจ จึงจะเป็นพุทธบริษัท จึงได้นำมาพูด, นำเรื่องนี้มาพูดมิใช่ในลักษณะที่เป็นการเมือง, แต่ในลักษณะเป็นธรรมะ ธรรมะแท้จริงที่ต้องสนใจ. หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้นำไปพิจารณาใคร่ครวญดู, แล้วจะทำให้ทุกอย่างมุ่งไปสู่ **สันติภาพ** ในความหมายโลกๆก็ได้. ในความหมายทางธรรมะก็ได้, ขึ้นทั่วไปได้, ในขั้นสูงสุดก็ได้, แล้วก็มีสันติภาพ ไม่เสียที่ที่เกิดมาได้มีสันติภาพ.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้า ได้สวดบทธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรม เพื่อบรรลุสันติภาพยิ่งขึ้นไป โดยสมควรแก่เวลา ณ กาลบัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๕ -

๒ สิงหาคม ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ.

[สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปะ]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชาเป็นครั้งที่ห้าในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายเกี่ยวกับ สันติภาพของโลก ต่อไปตามเดิม เพราะยังไม่จบ, และมีหัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้ว่า **เหตุให้เกิดสันติภาพ.**

[ปรารภ และทบทวน.]

ทำไมเราจะต้องพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ? บางคนเห็นว่าเป็นเรื่องการเมือง ไม่ต้องเอามาพูด, เรื่องของการเมืองมันก็มีอยู่, แต่สันติภาพที่ไม่เกี่ยวกับการเมืองมันก็มีอยู่, เกี่ยวกับธรรมะเกี่ยวกับบุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติ; ถ้าเห็นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง ก็จะไม่สนใจ, หรือไม่เห็นเป็นหน้าที่ของพระพุทธบริษัท. แต่อย่างไรที่ได้กล่าวมาแล้วว่า **เรื่องสันติภาพเป็นเรื่องที่เป็นความประสงค์ของพระพุทธเจ้า, อย่าง**

ที่พระองค์ตรัสว่า **ตถาคตเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนในโลกทั้งเทวดาและมนุษย์**,
 นี่มันก็ไม่เป็นเรื่องยกเว้นอะไร. **เรื่องมนุษย์ก็คือเรื่องของพวกเขาที่ยังต้องรู้จักเห็, เรื่องของเทวดาก็คือเรื่องของพวกเขาที่ไม่รู้จักเห็; เหาความหมายสั้นๆ อย่างนี้เพื่อสรุปความว่า มันจะรู้จักเห็หรือไม่รู้จักเห็ มันก็มีปัญหาทั้งนั้น; มันมีความทุกข์อีกอย่างหนึ่งเบียดเบียนทั้งพวกมนุษย์ และทั้งพวกเทวดา เราจึงสนใจที่จะสนองพระพุทธรประสงค์,** **ทำให้พระพุทธรองค์เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทุกฝ่ายทุกชนิดทุกระดับ**

คำว่า **สันติภาพ** นี้ก็พอจะฟังกันออก ว่ามันเป็นภาวะของความสงบ **ปกติไม่มีปัญหา ไม่มี ความทุกข์; แต่ก็ยังมีแง่ที่จะต้องดูว่า มันเนื่องกันทุกระดับ, มันเนื่องแก่กันและกันทุกระดับ.** **คำว่าสันติภาพโดยสมบูรณ์ของโลกจะต้องหมายความว่า** **หมดทุกระดับ, ถ้าสันติภาพของมนุษย์มี มันก็จะมีสันติภาพ ไปถึงสัตว์เดรัจฉานด้วย, แล้วจะมีสันติภาพไปถึงพฤษชาติ ต้นไม้ต้นไม้ทั้งหลายด้วย คือมันก็ไม่ถูกเบียดเบียน แล้วมันก็จะสันติภาพปกติลงไปถึงวัตถุธาตุทั้งหลาย ที่ประกอบกันขึ้นเป็นแผ่นดินเป็นผืนโลกด้วย, มันเป็นชั้น ๆ ไปทีเดียว. ถ้าไม่มีสันติภาพในระดับมนุษย์แล้ว มันก็ระวนระวายใจลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน เพราะมนุษย์มันเบียดเบียนสัตว์เดรัจฉาน, แล้วมันเบียดเบียนต้นไม้ ต้นไม้, เบียดเบียนทรัพยากรต่าง ๆ ในแผ่นดิน ; นี้เราดูเถอะว่ามันเนื่องกันอย่างนี้. ถ้าสามารถทำให้เกิดสันติภาพในหมู่มนุษย์ได้ มันก็สามารถมีสันติภาพลึกลงไปเป็นชั้น ๆ ถึงขนาดนั้น : สัตว์เดรัจฉานก็พลอยมีสันติภาพ, ต้นไม้ต้นไม้ก็พลอยมีสันติภาพ แผ่นดินก็พลอยมีสันติภาพ.**

แล้วดูว่ามันตั้งต้นที่ตรงไหน? ถ้าพิจารณาดูให้ดี มันตั้งต้นในหัวใจของ **มนุษย์** เมื่อหัวใจจิตใจก็ตามเถิดของมนุษย์มันมีสันติภาพ, มันก็ทำให้มนุษย์มีสันติภาพ และลงไปตามลำดับอย่างทีกล่าวแล้ว, **เดี๋ยวนี้มนุษย์ไม่มีสันติภาพ เพราะว่าในจิตใจ**

ของมนุษย์ไม่มีสันติภาพ. เราจมาศึกษาเรื่องสันติภาพ ที่จะมีขึ้นในหัวใจของมนุษย์, แล้วมีไปถึงมนุษย์ มีไปถึงสัตว์เดรัจฉาน, มีไปถึงต้นไม้ต้นไถ่, มีไปถึงแผ่นดิน แผ่นดินโลก ก็เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยตรง คือเรื่องเกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์นั่นเอง; ดังนั้นการพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ มันก็หมายถึงการพูดกันเรื่องจิตใจของมนุษย์นั่นแหละ เป็นส่วนใหญ่. ดังนั้นอาตมาเห็นว่าเป็นสิ่งที่พุทธบริษัทจะต้องเกี่ยวข้อง, จะต้องสนใจ, จะต้องนำมาศึกษา กระทั่งว่าต้องทำหน้าที่ของตนตามสมควรเพื่อให้โลกนี้มันมีสันติภาพ. ในครั้งแรกของการพูด ก็พูดด้วยเหตุผลข้อนี้, ครั้งต่อมาได้พูดเรื่องวิกฤตการณ์ คือสิ่งที่มันตรงกันข้ามจากสันติภาพ, แล้วก็ได้พูดถึงเรื่องเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์, แล้วในครั้งที่แล้วมา ก็ได้พูดกันถึงเรื่องสันติภาพโดยละเอียด. วันนี้ก็จะได้กล่าวถึงต้นเหตุให้เกิดสันติภาพนั้นสืบต่อไป ในการบรรยายครั้งที่ห้านี้.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

เมื่อพูดถึงต้นเหตุแห่งสันติภาพ หรือจะเรียกว่าเหตุแห่งความดับทุกข์ คนทั่วไปก็จะระลึกนึกถึงสิ่งที่เรียกว่า *อภิวรรค* -*อริยมรรคมีองค์แปดประการ*, เราก็มีหลักอันนั้นที่จะมาพูดกันเรื่อง เหตุให้เกิดสันติภาพ. ในขั้นแรกนี้เราก็จะดูเหตุแห่งสันติภาพในลักษณะที่ตรงกันข้าม จากเหตุแห่งวิกฤตการณ์ มันจะเห็นเป็นคู่ ๆ กันเปรียบเทียบกันได้ง่าย, แล้วก็จะรู้จักได้ดีทั้งสองฝ่ายด้วย.

เหตุแห่งสันติภาพอันเกี่ยวกับบุคคลแต่ละคน ก็มีอยู่ประเภทหนึ่ง, **เกี่ยวกับสังคมโลก** ชาวโลกที่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ เป็นประเทศ หรือว่าเป็นกลุ่มแห่งประเทศ เรียกว่าเป็นสังคมโลก นี้ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง. ส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลแต่ละคนละคนนั้น ก็เป็นส่วนปลีกย่อย เป็นส่วนตั้งต้น แต่มันก็เป็นพื้นฐานแห่งส่วนใหญ่อีกนั่นเอง เพราะว่าสังคมโลก มันก็เกิดมาจากบุคคลแต่ละคนแต่ละคนรวมกันเข้า.

เหตุแห่งสันติภาพในส่วนบุคคล.

เดี๋ยวนี้เราจะได้พิจารณากัน ในส่วนของบุคคลก่อน ส่วนบุคคลนั้นจะเกิดสันติภาพได้อย่างไร? จะพิจารณากันเป็นอย่างไร ไปตามลำดับ เท่าที่จะพอนึกเห็น จะเกิดสันติภาพในส่วนบุคคล.

ต้องมีการศึกษาที่สมบูรณ์.

ในขั้นแรกก็ต้องมีการศึกษาที่สมบูรณ์, ใช้คำว่าที่ถูกต้องและสมบูรณ์ มันต้องถูกต้องก่อนมันจึงจะสมบูรณ์, หรือคำว่าสมบูรณ์นั้นมันมีความหมายของคำว่าถูกต้องรวมอยู่ด้วย นั่นก็เรียกว่าจะต้องมีการศึกษาที่สมบูรณ์, ไม่เป็นการศึกษาที่เรียกว่าสุนัขหางด้วน. เดี่ยวนี้ทั้งโลกมีแต่การศึกษาชนิดสุนัขหางด้วน คือมีแต่เรียนหนังสือกับเรียนวิชาชีพเท่านั้น, สองอย่างเท่านั้น. ส่วนว่าจะเป็นคนมนุษย์กันอย่างไร ให้ถูกต้องให้สงบสุขนั้นไม่ได้เรียน คือไม่เรียนธรรมะสำหรับการเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เรียนกันแต่หนังสือกับวิชาชีพ, อะไร ๆ ก็เนื่องกันอยู่แต่กับวิชาหนังสือกับวิชาชีพ เป็นเรื่องทางฝ่ายร่างกายไปเสียหมด, ในทางฝ่ายจิตใจไม่ได้มี; เพราะเข้าใจผิดกันว่า มันไม่จำเป็น มันไม่เกี่ยวกัน ยกเอาเรื่องจิตใจไว้เป็นเรื่องส่วนบุคคล, ใครอยากรู้ อยากเข้าใจก็ไปหาศึกษาเอาเอง. ส่วนที่จะให้รัฐบาลจัดนี้ ก็จัดแต่เพียงเรื่องรู้หนังสือกับเรื่องวิชาชีพ, ประเทศไทยเราก็พลอยเป็นอย่างนั้นไปด้วย. แต่ได้ข่าวว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงมาสนใจในส่วนที่เป็นเรื่องจิตใจกันเพิ่มขึ้นบ้าง. และมีหวังว่าคงจะขยายอีกต่อไป, ซึ่งคงจะสมบูรณ์ได้. ต้องมีการศึกษาที่สมบูรณ์ไม่เป็นอย่างสุนัขหางด้วน, หมายความว่าทารกได้รับการอบรมอย่างถูกต้องสำหรับที่จะเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

เรื่องคนกับมนุษย์นี้ ขอให้ตั้งข้อสังเกตไว้ให้ดี ๆ เราจะได้ยินคำพูดที่เป็นทางการหรือว่าเป็นกิจจะลักษณะนี้ก็พูดกันแต่เรื่องความเป็นคน ไม่ค่อยจะได้พูดกันถึงเรื่องความเป็นมนุษย์, มันก็เลยหละหลวมกำกวม. ต้องชัดเจนไปว่าเป็นเพียงคนนั้นไม่พอ, เพียงเกิดมาเป็นคนนั้นยังไม่พอ ต้องมีความถูกต้อง จนถึงกับจะเรียกว่าเป็นมนุษย์ได้ด้วย; อย่างที่เคยพูดอยู่เสมอ ๆ ว่า คนนี้เกิดมาแปลว่าเกิดมามันก็เป็นคน แต่ถ้าจะเป็นมนุษย์มันต้องมีจิตใจสูง. คำว่าสูงในที่นี้ คืออยู่เหนือความทุกข์, เหนือปัญหา ไม่ต้องทนอยู่ในความทุกข์นั่นเอง, จะเป็นความทุกข์ใหญ่ ๆ ความทุกข์เล็กน้อย, ความทุกข์โดยตรง ความทุกข์โดยอ้อมอะไรก็ตาม. **คนยังจมอยู่ในกองทุกข์** หรือใน ความทุกข์ **เพราะว่าจิตใจมันยังต่ำ** มันยังไม่รู้อะไร ยังไม่ได้รับการอบรมอะไร; ถ้ามันสูงขึ้น มีการอบรมสูงขึ้น มันก็สามารถจะอยู่เหนือปัญหาและความทุกข์ได้. นี่ขอให้กำหนดกฎเกณฑ์กันไว้อย่างนี้ มันจะง่ายแก่การศึกษาและดำเนินตน ดำเนินชีวิตจิตใจให้เป็นไปอย่างถูกต้อง.

ต้องควบคุมและพัฒนาสัญชาตญาณ.

ที่นี้ ก็จะทำให้ลึกลงไป จะเรียกว่าในแง่ของวิทยาศาสตร์ทางจิตใจ ก็ยังได้คือว่า **คนจะต้องได้รับการศึกษาอบรม** และมีการควบคุมสิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณ **ควบคุมสัญชาตญาณให้เป็นไปในทางสูง,** อย่าให้เป็นไปในทางต่ำ มันจะไปเป็นเพียงเป็นคน หรือต่ำลงไปกว่าคน, มันต้องควบคุมสัญชาตญาณเป็นไปในทางสูง มันจึงจะเป็นมนุษย์.

สิ่งที่เรียกว่าสัญชาตญาณนั้นเราชาววัด ไม่ค่อยได้พูดกัน, แต่ที่จริงมันเป็นเรื่องที่ต้องรู้จัก. **สัญชาตญาณคือความรู้ที่เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ,** แล้วก็

เกิดอยู่แล้วในจิตใจ เป็นพื้นฐานแห่งจิตใจ, เป็นความรู้ที่มันรู้ได้เอง รู้สึกว่ามีตัวตน รู้สึกว่าจะต้องสงวนตนรักษาตน รู้สึกว่าต้องป้องกันตน กระทั่งต้องสืบทอดพันธุเอาไว้ให้สูญพันธุ์, เป็นสัญชาตญาณกลาง ๆ ตามธรรมชาติอย่างนี้ ที่นี้ไม่ได้รับการควบคุมสัญชาตญาณกลาง ๆ ระดับพื้นฐานทั่วไป, มันเปลี่ยนไปเป็นสัญชาตญาณอย่างกิเลส คือมันต่ำลงไปกว่าระดับกลาง ที่เป็นสัญชาตญาณว่ามีตัวตน มันก็เลยไปจนเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัวตน หรือมีกิเลสในการที่จะต่อสู้ป้องกันตนรักษาตน, กระทั่งว่าการสืบทอดพันธุ มันก็กลายเป็นเรื่องของกิเลสตัณหาหาคะไป. นี่แหละสัญชาตญาณพื้นฐานซึ่งไม่รุนแรงอะไร มีเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การที่มีชีวิตนั้น มันควบคุมไว้ไม่ได้, มันกลายเป็นรุนแรง แต่แรงไปในทางฝ่ายต่ำ เพราะว่าประกอบไปด้วยอวิชชาคือความไม่รู้; มีความรู้มันก็เป็นมาทางวิชา, จะกลายมาเป็นสิ่งที่เรียกว่าโพธิ, ถ้าไม่มีวิชาเป็นไปในทางต่ำ เรียกว่ากิเลส. **สัญชาตญาณกลาง ๆ** ของคนเรา เมื่อปล่อยมาตามเรื่องตามราวตามบุญตามกรรมตามไม่รู้จะไรกัน **มันก็จะโน้มไปในทางเป็นฝ่ายกิเลส,** กระทั่งเป็นกิเลสอย่างยิ่ง, ที่โน้มไปในทางฝ่ายโพธินั้นมันมีได้น้อย ที่เป็นไปได้อเอง เพราะมันไม่ง่ายเหมือนกับที่มันจะเป็นไปทางฝ่ายกิเลส.

เด็กทารกเกิดมาจากท้องมารดา มันก็มีสัญชาตญาณธรรมดากลาง ๆ รู้สึกว่ามีตัว แต่ยังไม่ถึงกับเห็นแก่ตัวที่จะกินอาหาร จะป้องกันตัว จะสืบทอดพันธุ อย่างนี้มันยังไม่มี; แต่เมื่อเด็กเกิดมาแล้วปล่อยไปตามขนบธรรมเนียมประเพณี มันก็เป็นโอกาสที่จะเปลี่ยนเป็นสัญชาตญาณอย่างกิเลส. ที่ว่าเด็กทารกมีจิตใจเกิดขึ้นมาแต่ในท้อง พอเกิดมาแล้วก็ได้กินอาหารอร่อย ก็เป็นความรู้的全新เรื่องอร่อย, รับความประคบประหงมประเล้าประโลม มันก็เกิดความรู้สึกไปในทำนองนั้น, แต่มันยิ่งกว่าธรรมดา. ถ้ามันไม่ได้อย่างที่มันเคยได้ มันก็โกรธ, ที่ไม่เคยโกรธมันก็โกรธ, ที่ไม่เคยโลภมันก็โลภ, ที่ไม่เคยหลงมันก็หลง, นี้เรียกว่า**สัญชาตญาณกลาง ๆ** โดย

พื้นฐาน มันค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นสัญชาตญาณอย่างกิเลส ที่ละน้อยทีละน้อยโดยไม่รู้ สึกตัว โดยที่ใครๆ ก็ไม่รู้สึกตัว. แล้วดูให้ดีเถอะผู้เลี้ยงจะเป็นบิดามารดาที่เลี้ยงอะไรก็ตาม มันก็ล้วนแต่จะให้ทารกนั้นได้อร่อย ได้สบาย ได้พอใจ. ความรู้สึกสบาย อร่อยพอใจ เป็นเพียงความรู้สึก เท่านั้น; แต่เมื่อมันมากเข้า ๆ มันก็คลอດความรู้สึกอีกอัน หนึ่งออกมา คือว่าตัวกู้อร่อย, ตัวกูสบาย, ตัวกูพอใจ. นี่ความรู้สึกว่าเป็นตัวกูเป็นตัวตนมันค่อย ๆ เกิดทีละนิด ๆ จนมันหนาแน่น.

นี่จะเห็นได้ว่าเมื่อปล่อยกันมาตามธรรมดาสามัญแล้ว สัญชาตญาณ กลาง ๆ ญาณพื้นฐานยังไม่ได้ไม่ชั่วอะไร มันค่อย ๆ น้อมไปในทางเป็นกิเลส ซึ่งจะเป็น ไปฝ่ายชั่ว. ที่เรียกกันว่าชั่ว ความมีตัวกลางๆ, มีตัวเพื่อจะมีชีวิตกลางๆ กลายเป็นความเห็นแก่ตัวที่รุนแรง. **การแสวงหาอาหารมันก็ไม่เป็นแต่เพียงอาหาร, มัน กลายเป็นการกินเหยื่อที่อร่อย, มีเหยื่อที่อร่อยเป็นเบื่องหน้า การป้องกันตัวก็เลยเป็น ไปถึงความโกรธ ความแค้น ความอาฆาต ความจองเวร, มันรุนแรงแรงกว่าสัญชาต- ญาณกลางๆ ที่เป็นพื้นฐานอย่างนี้. นี่เรียกว่าสัญชาตญาณกลาง ๆ ได้เปลี่ยนไป เปลี่ยน ไปเป็นสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส ซึ่งเราจะเรียกกันง่าย ๆ ว่าธรรมชาติฝ่ายต่ำ ที่จะนำไปสู่ ปัญหาหรือความทุกข์. นี่ไม่มีใครที่จะมาสอนให้เข้าใจได้ตั้งแต่เล็ก ๆ ไม่มีสติปัญญาติดตาม แต่ในท้อง, แล้วก็ไม่มีใครสอน โอกาสที่จะมีสัญชาตญาณฝ่ายกิเลสหรือฝ่ายต่ำมันก็มีมาก ขึ้นๆ โดดขึ้น ๆ จนเป็นหนุ่มเป็นสาว มันก็เต็มไปด้วยสัญชาตญาณที่เข้มขัน เป็นฝ่ายกิเลส, แล้วก็เผชิญกับความทุกข์ไปในชีวิต จะกี่ปี กี่สิบปีก็สุดแท้.**

เมื่อความทุกข์มันครอบงำมากเข้า มันจึงค่อยคิดหาทางเข้าใจต่อสัจ- ใจ สัญชาตญาณฝ่ายโพธิจึงจะเริ่มตั้งต้น จะเรียกว่ามันสายเกินการก็ไม่ได้ แต่ มันมาทีหลัง มีทีหลังฝ่ายกิเลส มันไม่มีโชคดีจนถึงกับว่า มีคนสอนลูกทารกนั้นให้รู้ว่า อะไรเป็นอย่างไร อะไรเป็นอย่างไรมาดั้งแต่ต้น, มันจึงเดินมาผิด คือเป็นทุกข์เป็นไปใน

ทางฝ่ายทุกข์เรื่อย ๆ มา จนตั้งครั้งก่อนจึงจะค่อยรู้จักว่าอะไรเป็นอะไร จึงจะพัฒนาในฝ่ายโพธิ์ให้เกิดขึ้นมา.

ถ้าทำถูกต้องมันก็ทันแก่เวลา มันก็พอจะมีความสุข, **หลุดจากความทุกข์ได้บ้างตามสมควร,** กว่าจะตายมันก็หลายปีอยู่เหมือนกัน. ฉะนั้นใคร ๆ อย่าละโอกาสนี้, ให้ชีวิตนี้มันได้พบกับกับโพธิ์ ความรู้ที่จะดับทุกข์ได้, มีความเป็นอยู่เป็นปกติสุข หรือเรียกว่าสันติภาพส่วนบุคคล จึงใช้คำรวม ๆ กันว่า, **จะมีสันติภาพส่วนบุคคลนั้น สัจจะตัญญาณนั้นต้องได้รับการควบคุม ให้เป็นไปทางฝ่ายโพธิ์เสียโดยเร็วเท่าที่จะเร็วได้ ให้มากเท่าที่จะมากได้.**

นี่การที่เราเพิ่งมาสนใจศึกษาธรรมะธรรมโมกันขึ้นนี่มันต่อภายหลัง; ถ้าได้รับการสั่งสอนเรื่องนี้มาเสียตั้งแต่อ่อนแต่ออก มันก็จะประเสริฐ จะวิเศษ; แต่มันทำไม่ได้ เพราะมันไม่มีขบธรรมเนียมประเพณี ไม่มีใครจะสอนเรื่องอนัตตา สัจจะตัญญาณ แก่ลูกเด็ก ๆ ทารก, แล้วกลับเห็นว่าไม่ควรสอนเสียด้วย กลัวว่าเด็ก ๆ ทารกจะไม่ก้าวหน้า อย่างนี้มันก็ไปกันใหญ่, เรียกว่าขบธรรมเนียมประเพณีในโลกนี้ เขาไม่ได้สอนกันให้ลูกเด็ก ๆ รู้ความจริงในเรื่องนี้, ปล່อยให้มันเติบโตขึ้นมาด้วยความไม่รู้เรื่องนี้ ต่อสู้ในชีวิตฟันฝ่ามาในชีวิต มีความทุกข์ในชีวิต, กว่าจะเติบโตมันก็มีปัญหาอย่างที่เรเห็น ๆ กันอยู่, จึงไม่มีสันติภาพในส่วนบุคคล. **ถ้าจะให้สันติภาพส่วนบุคคล มันก็ต้องมีความรู้พัฒนาสัจจะตัญญาณ, ต้องควบคุมสัจจะตัญญาณให้เป็นฝ่ายโพธิ์เสียโดยเร็ว,** แล้วสัจจะตัญญาณฝ่ายกิเลสมันก็ถอยกำลัง มันก็ควบคุมได้, ธรรมะก็มีโอกาสที่จะแสดงบทบาท.

ที่นี้อาจจะพูดไปถึงการเมืองนิดหน่อย **ว่าระบบประชาธิปไตยให้เสรีภาพแก่บุคคลมากเกินไปไม่มีขอบเขตนั้นแหละ** ก็เป็นโอกาสเปิดกว้างให้สัจจะตัญญาณ

ฝ่ายกิเลสนั้นเจริญงอกงามก้าวหน้า, ประชาธิปไตยมันเปิดโอกาสให้ใครทำอะไรได้ตาม
 ชอบใจ มันก็มีอิสระในการที่จะปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส; จะต้องมีความรู้ความ
 เข้าใจในเรื่องนี้, ให้วัฒนธรรมประจำบ้านเรือนอบรมลูกเด็ก ๆ ให้เห็นแก่ความถูกต้อง,
อย่าได้เห็นแก่ตัว, อย่าได้เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่ความถูกต้อง. แต่ว่าความรัก
 ของผู้ใหญ่ของบิดามารดานั่นเอง ส่งเสริมไปในทางให้เขาได้รับความรู้สึกเห็นแก่ตัว เห็น
 แก่ตัว; ฝ่ายบิดามารดาก็น่าเห็นใจเหมือนกัน, **บิดามารดาที่ไม่ได้รับรู้ธรรมะอย่างถูก
 ต้องที่ได้อบรมมาอย่างถูกต้อง** มักจะส่งเสริมความรู้สึกฝ่ายที่เป็นกิเลสมาเรื่อย ๆ หรือ
 ว่าปล่อยไปตามบุญตามกรรมเป็นอย่างมาก ปัญหาจึงมีอย่างนี้. เด็ก ๆ ของเราก็เจริญ
เติบโตขึ้นมาด้วยความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัว มันก็เป็นผู้ละเมิดศีลธรรม ทำ
 ตัวเองให้เดือดร้อนอยู่ตามลำพังก็ได้, **ถ้าควบคุมไว้ไม่ได้** มันก็ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน.
ดูความไม่มีศีลธรรมนี้ มันทำตัวเองให้เดือดร้อนอยู่เป็นพื้นฐาน, ถ้ามาเกี่ยวข้องกับ
 กับผู้อื่นก็ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนอีกส่วนหนึ่ง; นี้เรียกว่าความเห็นแก่ตัว, **ความที่
 ไม่มีสันติภาพ** ก็คือความที่มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐานเป็นรากฐาน, ถ้าไม่มี
 ความเห็นแก่ตัว มันก็มีสันติภาพเป็นแน่นอน. นี้เรียกว่าฝ่ายบุคคลแต่ละคน ๆ มันก็มี
 ปัญหาอย่างนี้ จะต้องแก้ปัญหาข้อนี้ มันจึงจะมีสันติภาพในส่วนบุคคล.

สันติภาพในส่วนสังคมโลก.

ที่นี้จะดูถึงส่วนที่สองที่เรียกว่า **กลุ่มแห่งบุคคล** เรียกว่าสังคมโลก,
 ที่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ แล้วทำอะไรรวมกันมาก ๆ จะเป็นประเทศก็ได้ หลายๆ ประเทศก็ได้
 มีความนิยมกันอย่างไรก็กระทำกันไปอย่างนั้น. นี้ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง พิจารณาดูส่วนนี้ก็จะ
 พบว่า มันก็เป็นไปในลักษณะที่ส่งเสริมสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส และเป็นไปตาม

อำนาจสัญชาตญาณฝ่ายกิเลส, คุณสถานการณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ก็ จะเห็นได้ว่า ทั้งโลกนี้มันก้าวหน้า, ก้าวหน้าเรียกกันว่าก้าวหน้า, มันก็จริงมันก้าวหน้า : วิชาการก็ก้าวหน้า, การประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ เป็นอุตสาหกรรมมันก็ก้าวหน้า, ก้าวหน้าไป ในทางฝ่ายส่งเสริมกิเลส, ผลิตเหยื่อของกิเลสขึ้นมาอย่างมากมายมหาศาลทั่วโลก, เรียก ว่าเป็นอุตสาหกรรม, อุตสาหกรรมนั้นผลิตเหยื่อของกิเลสขึ้นมา ให้มนุษย์จมอยู่ ภายใต้อิทธิพล.

ต้องมีความก้าวหน้าทางฝ่ายจิต.

เดี๋ยวนี้มันจะต้องทำอย่างตรงกันข้าม คือให้มันมีความก้าวหน้าในเรื่อง ทางฝ่ายจิต ที่ประกอบไปด้วยความรู้สติปัญญา, จะต้องมีความก้าวหน้าทางฝ่ายจิต, จะผลิตจะประดิษฐ์อะไรขึ้นมา ก็ต้องให้มันเป็นปัจจัยแก่การควบคุมกิเลส มันจึงจะมี สันติภาพ. ประชาชน, ชนชาวโลกทั้งหลายไม่ติดในรสของวัตถุ ไม่เป็นทาสของวัตถุ, มีความรู้สึกที่เป็นธรรม, มีความรู้สึก รู้แจ้ง ลึกซึ้งถึงความจริงของธรรมชาติของสิ่งเหล่านี้ คือจะไม่หลงติดในรสของวัตถุซึ่งเป็นความเพลิดเพลินอย่างยิ่ง แต่มันเป็นความเพลิดเพลิน ที่หลอกลวงที่จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา, มันจะต้องไม่มีใครคิดครองโลก. เดี่ยวนี้มี คนคิดที่จะครองโลก เช่นลัทธิล่าเมืองขึ้นเป็นต้น เพื่อจะครองโลก ก็เพื่อจะได้รวบรวมเอาเหยื่อทั้งหมดในโลกมาเป็นของตัวเอง. นี่ถ้าได้เป็นเจ้าของโลกเป็นผู้ครองโลก มัน ก็มีผู้ต่อต้าน เมื่อต่อต้านก็เกิดการกระทบกระทั่งกัน เป็นสงครามเป็นอะไรขึ้นมา มันก็เกิดวิฤตการณ์ระส่ำระสาย.

มองเข้ามาแคบ ๆ อีกหน่อยก็จะพบว่า คนมันมีต้องไม่มีความคิดเห็นที่จะ ใช้คนจนเป็นเครื่องมือสร้างความร่ำรวยให้แก่ตน, ลัทธิอะไรก็อย่าไปออกชื่อ

แต่ว่ามันมีความมุ่งหมายที่จะทำนาบนหลังคนจน อย่างมากถึงว่าจะทำนาบนหัว บนศีรษะคนจน, ไม่มีความเมตตากรุณาปราณี มันจึงไม่มีสันติภาพ; **สิ่งเหล่านี้ต้องไม่มี มันจึงจะมีสันติภาพ.** คนมั่งมีรักคนยากจนอย่างลูกหลานญาติพี่น้อง ช่วยกันทำงาน ช่วยกันหา ช่วยกันผลิต แล้วก็แบ่งปันกันอย่างที่เรียกว่าไม่เอาเปรียบ, ปัญหาการต่อสู้ระหว่างคนสองพวกนี้ก็จะไม่มี ก็จะไม่มี. **เดี๋ยวนี้** มันยังเต็มไปหมดทั้งโลก การต่อสู้ระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน แล้วโลกนี้มันจะมีสันติภาพกันได้อย่างไร.

ทุกศาสนาต้องนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สันติภาพ.

ที่นี้มองดูอีกทางหนึ่ง เพื่อสันติภาพนี้ **ศาสนาทุกศาสนาต้องถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สันติภาพ โดยไม่มีการขัดแย้ง. เดี่ยวนี้ศาสนายังขัดแย้งกันเสียเอง,** ทะเลาะกันเสียเองจะเป็นที่ฟังแก่คนทั้งโลกได้อย่างไร. **หัวใจของศาสนาทุกศาสนา มุ่งหมายที่จะทำลายความเห็นแก่ตัวทั้งนั้นแหละ;** แม้ว่าวิธีการมันจะแตกต่างกันบ้างก็ไม่ใช่ไร แต่มันมุ่งหมายตรงกันที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว. **ถ้าศาสนาแต่ละศาสนา ได้โอกาสทำหน้าที่ของตน ๆ อย่างถูกต้อง ความเห็นแก่ตัวในโลกนี้มันก็จะเบาบางลง,** หรือว่ามันจะหมดไป นี่สันติภาพมันก็มี. เดี่ยวนี้ศาสนามันก็มีเพื่อศาสนาเองเสียมากกว่า; ถ้าพูดให้ถูกต้องมันก็ต้องพูดว่า **เจ้าหน้าที่ทางศาสนาตัวศาสนานั้นไม่ได้มีชีวิตวิญญาณ คตินึกอะไรก็ได้, แต่เจ้าหน้าที่ผู้ถือบังเหียน หรือว่ากำศาสนาอยู่ในมือนั้น ก็ใช้ศาสนาไปในทางเป็นประโยชน์แก่พวกตัว เสียมากกว่า, กระทบกระทั่งกันก็ทำให้ระส่ำระสายได้มากเหมือนกัน.**

เดี๋ยวนี้มีที่แปลก คือมีพระเจ้า **ชนิดที่อนุญาตให้มนุษย์แย่งกันครองโลก,** เรามีพระเจ้าชนิดที่อนุญาตให้มนุษย์แย่งกันครองโลก ลองฟังดูให้ดี ๆ **เรามีพระเจ้า**

ที่อนุญาตให้มนุษย์แย่งกันครองโลก, ถ้าพระเจ้ามีจริง มีเดชมีอำนาจอย่างพระเจ้าจริง ก็จะต้องหยุดเสียมิให้ใครใช้อำนาจแย่งกันครองโลก, มันก็ไม่มีสงคราม. เดียวนี้ **พระเจ้าปล่อยยี่ให้มนุษย์แย่งกันครองโลกตามพอใจ** มันก็มีผู้ที่ยแย่งกันครองโลก มันก็เกิดสงคราม, ก็เป็นเรื่องที่น่าหวั ว่าเรามี**พระเจ้าชนิดที่เป็นผู้สร้างโลก** แต่ก็**ไม่รู้จักสร้างโลกให้มีสันติภาพ,** แล้วยังปล่อยยี่ให้มนุษย์ทำอะไรๆ ชนิดที่ฝืนความประสงค์ของพระเจ้า, พระเจ้าก็ต้องการสันติภาพ แต่ยังปล่อยยี่ให้มนุษย์สร้างวิกฤตการณ์ นี่มันน่าหวัอย่างนี้.

ในที่สุดจะต้องมองไปถึงข้อที่ว่า **เราจะต้องมีศาสนาชนิดที่มันสบลัทธิวิทยาศาสตร์,** สบลัทธิวิทยาศาสตร์ มองเห็นกันอยู่ว่า **มีเหตุผลอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร ผลจะเกิดขึ้นอย่างไร, ไม่ต้องให้เป็นของลึกลับ.** พระเจ้าคืออะไรก็ไม่รู้, แล้วพระเจ้าสร้างโลกมาให้วุ่นวายอย่างนี้ แล้วพระเจ้ก็ต้องการให้คนอ่อนนออน - อ่อนนออน - อ่อนนออน แต่แล้วพระเจ้ก็ไม่เคยยี่ให้ อำนวยให้อย่างทีคนอ่อนนออน, น่าหวัใหม่คิดดู, อ่อนนออนกันทั้งโลก แต่มันก็ไม่ได้รับผลตรงตามทีอ่อนนออน มันน่าหวัหรือไม่น่าหวั.

เรามีพระเจ้าชนิดที่ตรงไปตรงมาทันดีกว่า คือกฎอึทับปีัจจยตา ทำไปอย่างไรจะต้องได้รับผลโดยสมควรแก่การกระทำเสมอ, นี่แหละจึงจะช่วยโลกได้. เราอ่อนนออนพระเจ้าอึทับปีัจจยตา ด้วยการทำให้ตรงตามกฎของอึทับปีัจจยตา, การบูชาอ่อนนออนพระเจ้าชนิดนี้ คือการทำให้ตรงตามกฎของพระเจ้า, แล้วพระเจ้ก็อำนวยผลให้ ได้ตรงตามทีเราต้องการ. **ถ้าเป็นพระเจ้าอย่างนี้ โลกนี้ก็จะมีสันติภาพ, จะมีศาสนาและศีลธรรมทีสบลัทธิวิทยาศาสตร์,** เป็นไปตามวิถึทางของวิทยาศาสตร์ แม้จะเป็นศีลธรรมก็ เป็นศีลธรรมทีสบลัทธิวิทยาศาสตร์, เป็นศีลธรรมทีสามารถควบคุมสัญชาตญาณไว้ อย่าให้ตกไปฝ่ายต่ำ คือฝ่ายกิเลส, และส่งเสริมให้ เป็นไปในทางฝ่ายสูง คือฝ่ายทีเป็นโพธิ.

ศีลธรรมเป็นรากฐานของสันติภาพ.

เรื่องศีลธรรมนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เป็นสิ่งที่ เป็นรากฐานของสันติภาพ ของความสงบสุข, ปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว มันก็ไม่มีรากฐานของความสงบสุข. เราดูกันถึงคุณค่าของศีลธรรมสักหน่อย ย่อมเสียเวลา.

ศีลธรรมนั้นมันทำให้ไม่มีอาชญากรรม, ไม่มีอันธพาล ที่ขัดขวางหน้าที่การงานของบุคคลผู้ประกอบสัมมาอาชีพ. เดียวนี้คนมันไม่มีศีลธรรม คนพวกหนึ่งตั้งใจที่จะทำงานประกอบสัมมาอาชีพ, คนพวกหนึ่งก็ขัดขวางทำลายล้าง หรือยึดเอาเข้ายึดเอาเป็นของตน. นี้เรียกว่าปล้นจี้ขโมยอะไรไปเลย เพราะความไม่มีศีลธรรม มันก็มีอาชญากรรมที่ขัดขวางบุคคลผู้ประกอบสัมมาอาชีพ, ปรากฏว่ามีบุคคลที่ตั้งใจจะทำมาหากินอย่างยังอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่แล้วทำไม่ได้ เพราะถูกขัดขวางโดยอันธพาล.

อาตมาเคยคุยกันกับคนบางคนซึ่งพบกันที่ว่านี่นี่ตรงนี้ทำไมปล่อยให้ร้าวว่างเปล่า? ทำไมไม่เลี้ยงวัว? ทำไมไม่ปลูกสับปะรด? เขาก็ว่ามันเลี้ยงสัตว์ไม่ได้, เลี้ยงวัวมันก็ขโมย, ปลูกสับปะรดมันก็ขโมย, มันก็เลยเป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่อย่างนี้ เพราะเหตุว่าที่ตรงนั้นคนไม่มีศีลธรรม. นั่นแหละดูเถิดว่า ความไม่มีศีลธรรมมันขัดขวางการประกอบสัมมาอาชีพของบุคคลที่เป็นคนสุจริต.

ดูไปก็จะเห็นว่า ถ้ามีศีลธรรมแล้วไม่มีทางคดโกง, ไม่มีการโกงไม่มีการฉ้อโกง ในกิจการธุรกิจหรือการพัฒนาใดๆ. เดียวนี้มันมีแต่การโกง หรือพร้อมที่จะโกง, มีแต่คนที่พร้อมที่จะโกง ในธุรกิจทั้งหลาย, มันจึงก้าวหน้าไปไม่เต็มที่ตามที่ควรจะได้, การพัฒนาทำไปไม่ได้เพราะมีบางส่วนมันโกง. ถ้ามีศีลธรรมต้องไม่มีการโกงในเรื่องชนิดนี้, ไม่มีการโกงในหน้าที่ราชการ หน้าที่ราชการทุกระดับทุกแขนงทุกสาขา,

ไม่มีการโกงในกิจการของประชาธิปไตย. พูดยืนยันกว้างๆว่า กิจการประชาธิปไตย
อะไรชนิดไหนก็ตาม เลือกผู้แทนก็ตาม ทำอะไรก็ตาม มันต้องไม่มีการโกง, **ถ้ามี
ศีลธรรมมันก็ไม่มีการโกง.**

อาตมาขอยืนยันตลอดเวลาว่า **ถ้าศีลธรรมไม่กลับมามีโลกาวินาศ, ถ้าศีลธรรม
กลับมาโลกาสงบเย็น,** นี้ข้อหนึ่ง นี้ปรมาตถธรรมที่เป็นรากฐานของศีลธรรมนั้น คือ
ความรู้เรื่องความจริงของสิ่งเหล่านี้ เราเรียกว่า ปรมาตถธรรม. **ถ้าปรมาตถธรรมไม่กลับ
มาโลกามันมีดมนท์, ถ้าปรมาตถธรรมกลับมาโลกาก็สว่างไสว.**

ศีลธรรม ๆ นี้คือข้อที่บอกให้รู้ว่าทำอะไร จะทำอะไร ประพฤติอย่างไร,
นี้เรียกว่าศีลธรรม. ที่นี้เหตุผลที่ว่าทำไมจึงต้องทำอย่างนั้น นั้นเรียกว่าปรมาตถธรรม.
เราไม่ทำบาปไม่ทำชั่วไม่ทำอะไรอย่างนั้น เรียกว่าศีลธรรม, เหตุอะไรเราจึงต้อง
ไม่ทำอย่างนั้น นั้นมันเป็นปรมาตถธรรม, โดยมากไม่ค่อยจะรู้ การสอนศีลธรรม
มันจึงผิดเคือง, มันจึงผิด คือเป็นไปได้ยาก ถ้ามีพร้อมกันทั้งศีลธรรมทั้งปรมาตถ-
ธรรม มันก็ทำไปได้โดยง่าย; ส่วนหนึ่งบอกให้รู้ว่าต้องทำอะไร, ส่วนหนึ่งบอก
ให้รู้ว่าทำไมจึงต้องทำอย่างนั้น, มันได้เป็นคู่กันอย่างนี้แล้ว คนก็เข้าใจ มองเห็นแจ้ง
ตามทีควรจะทำ มันก็ทำไปได้โดยง่าย.

มันจะต้องมีศีลธรรมบนรากฐานของปรมาตถธรรม, ไม่ใช่ศีลธรรมอัน
งมงาย ทำไปอย่างงมงาย ประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วก็ไม่ว่าทำไปทำไม มัน
งมงาย. มันต้องมีเหตุผลชัดเจนว่า **ทำไมจึงต้องทำอย่างนั้น** ควรทำอย่างนั้น ก็
ทำได้สะดวก, ทำได้ดี ทำได้มาก,ทำได้เต็มที่.

เราจะต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐานของสันติภาพ, เราจะต้องสร้างสันติภาพ
ลงบนศีลธรรม, มีศีลธรรมเป็นรากฐาน **ไม่มีศีลธรรมเป็นรากฐานแล้ว ไม่มีทางที่**

จะสร้างสันติภาพ, แล้วจะไม่มีอะไร ๆ อีกที่ควรจะหวังควรจะได้. **เราจะต้องดึงเอาศีล - ธรรมกลับมา.** เดี่ยวนี้ทั้งโลกทุกๆประเทศในโลกทั้งโลก ไม่มีประเทศไหนก็ว่าได้ ที่มีกระทรวงศีลธรรม, เท่าที่อาตมาทราบ **ไม่มีประเทศไหนที่มีกระทรวงศีลธรรม** เขามีกระทรวงต่าง ๆ เยอะแยะสารพัดอย่าง แต่ไม่มีกระทรวงศีลธรรม ที่จะควบคุมให้ทุกอย่าง เป็นไปอย่างถูกต้องตามศีลธรรม, มันควรจะมีกระทรวงศีลธรรม, แล้วก็ควบคุมกระทรวงทั้งหลาย ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามศีลธรรม นั้นแหละมันจึงจะราบรื่นหรือง่ายดาย ในการที่จะสร้างสันติภาพ.

สันติภาพได้จากการกระทำของมนุษย์

เฮ้, ที่นี้มาดูว่า **เราจะหวังสันติภาพกันอย่างไร** เราจะหวังสันติภาพ **ว่าจะได้มาจากอะไร.** เดี่ยวนี้มีอยู่แต่วิกฤตการณ์ และเราหวังจะได้สันติภาพมาจากอะไร ? ลองคิดดู **หวังสันติภาพมาจากกาลเวลาที่มันเปลี่ยนไป ๆ** ตามกาลเวลา, รอเวลาถึงเวลาเข้า มันก็จะมีสันติภาพ ที่ฝากไว้กับเวลา จะมีหวังไหม ? จะเป็นไปได้ไหม ? อย่างนี้มันไม่น่าจะคิด มันไม่มีความหมายของความเป็นมนุษย์, มนุษย์ทำอะไรไม่ได้ ต้องปล่อยให้มันเป็นไปตามเวลา เวลาเป็นไปเอง; นี่มันก็เรียกว่าเสี่ยงไปอย่างนั้นแหละ กว่ามันจะฟลุคบังเอิญเข้ารูปเข้ารอย. **สันติภาพก็จะเกิดขึ้นโดยการล่วงไปของเวลา** มากเข้า ๆ **มันไม่มีหวัง,** ใครจะมีหวังก็ตามใจ, แต่อาตมาเห็นว่ามันเป็นไปไม่ได้.

หรือว่าจะได้สันติภาพมาจากพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา, ในฝ่ายศาสนา ก็ทำพิธีกรรมต่าง ๆ นานา ที่จะทำให้เกิดสันติภาพ ประชุมกัน อ้อนวอนกัน สวดร้องกัน อย่างที่พระเจ้า **สวดภาณยักษ์บ้าง,** สวดอะไรต่าง ๆ สวดบ้านสวดเมืองสวดอะไร ให้เกิดความสงบสุข, ผลมันก็ยังเงียบอยู่นั่นเอง, เพียงแต่ให้คนตื่นตื่นลืมความทุกข์ไปได้บ้าง

นิดหน่อย แล้วก็ผลก็ยิ่งเท่าเดิม, แล้วก็สวดกันอีก ก็ไม่รู้จักจบจักสิ้น ที่ว่าจะทำพิธี -
กรรมทางศาสนาเพื่อให้เกิดสันติภาพ.

ดูต่อไปว่า **หรือว่าเราจะหวัง จะได้สันติภาพจากพระเป็นเจ้า, หวังจะให้**
พระเป็นเจ้ามาช่วยอำนวยความสะดวกให้แต่แล้วเราก็ดู ๆ, เราก็มอง ศาสนาที่มีพระเป็นเจ้าทั้งหลาย
ก็หวัง ก็อ้อนวอน ขอร้องอ้อนวอนพระเป็นเจ้า, แต่ไม่เห็นพระเป็นเจ้าอำนวยความสะดวกให้ตามที่
ขอร้อง, แม้ที่สุดแต่จะช่วยให้เกิดสันติภาพให้เกิดขึ้นก็ไม่เห็นมี. พระเป็นเจ้าก็ได้เครื่องบูชา
อ้อนวอนเช่นบวงสรวงอะไรมากมาย แล้วก็ไม่ได้อำนวยอะไรให้เหมาะสมกับที่เขาวาง เขา
อ้อนวอน เขาขอร้อง เขาบูชา เขาบวงสรวง. นี้ก็ดูยากเหมือนกัน ที่จะหวังสันติภาพ
จากพระเจ้าชนิดที่มีอยู่ อย่างที่คนธรรมดาผู้จัก หรือประพตติกระทำกันอยู่.

นี่ดูต่อไปว่า **จะมีมหาอำนาจไหนหรือองค์การโลกไหนจะช่วยให้มี**
สันติภาพ; เท่าที่เราดู ๆ เห็น ๆ กันอยู่ **มหาอำนาจก็จะทำหน้าที่เสาะแสวงหาผล**
ประโยชน์ใส่ตัวเอง ประเทศของตัวเอง หรือพรรคพวกของตัวเอง, ยิ่งเป็นมหาอำนาจ
ก็ยิ่งกอบโกย, ยิ่งกอบโกยมันก็ยิ่งไม่เป็นธรรม สันติภาพมันก็ไม่เห็นมี, ก็เลย**หวังไม่ได้ว่า**
เราจะสันติภาพจากประเทศชาติมหาอำนาจหรือองค์การโลก เพราะมันตกอยู่ภายใต้
อำนาจกิเลสตัณหาของตน ๆ. เรามีองค์การโลกกันมาหลายรูปแบบหลายชนิดแล้ว หลายยุค
หลายสมัยแล้ว มันก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมันทำอะไรไม่ได้, มันทำอะไรแก่
บุคคลที่มีกิเลส มันทำไม่ได้ มันก็ได้แต่นั่งทำอย่างที่เราเรียกว่าขอไปที, ขอไปที, ขอไปที,
เรียกว่านั่งจับปูใส่กระดิ่ง จับกันไม่หวาดไม่ไหว, จับปูใส่กระดิ่งมันก็ออกอีก, ได้ผลเปรียบ
เหมือนกับว่านั่งจับปูใส่กระดิ่งนี้; แล้วสันติภาพมันจะเหลืออยู่อย่างไร. นี่มหาอำนาจ
ก็ไม่สามารถจะจัดโลกให้เป็นสันติภาพ, **องค์การโลกรวมกันก็ยังไม่อาจจะจัดโลกให้มี**
สันติภาพ ได้แต่รอให้ได้แต่หวังกันอยู่ด้วยความหวาดกลัว และความยุ่งยากลำบากกันไป
พลาง ในระหว่างที่ต้องรอ.

ในที่สุดก็เห็นว่า ไม่มีอะไรแล้ว ไม่มีทางไหนแล้ว สันติภาพนั้นจะต้องได้มาจากการกระทำที่ถูกต้องของเราเอง ของมนุษย์เอง. มนุษย์จะต้องมีการกระทำที่ถูกต้อง ของมนุษย์เอง, ถูกต้องตามกฎหมายอันแท้จริงของธรรมชาติ, นี้จะมีหวัง. สรุปความสั้น ๆ ว่า จะต้องได้มาจากการกระทำที่ถูกต้องของมนุษย์นั่นเอง, ไม่อาจจะหวังได้จากทางอื่น.

เรื่องของความถูกต้อง.

คำว่า ความถูกต้อง ความถูกต้องนี้ มันก็เป็นเรื่องลึกซึ้งเหมือนกัน เที่ยงกันไม่รู้จักจบ อะไรคือความถูกต้อง. ยิ่งศึกษาวงกฎหมายกันมาก มันก็เลยยุ่งไปหมดว่าอะไรถูกต้อง; ถูกต้องทางตรรกวิทยา มันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง, มันก็ไม่ถูกต้องทาง *philosophy*, ถูกต้องทาง *philosophy* ก็ไม่ถูกต้องอย่างตามหลักของศาสนา, มันก็ตีกันยุ่งในเรื่องของความถูกต้องเป็นอย่างไ.

ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท เรามีความถูกต้องอย่างของพุทธบริษัท ตามหลักธรรมะที่กล่าวไว้ ว่าความถูกต้องนั้น คือสิ่งไม่ทำให้เกิดอันตรายแก่ฝ่ายใด มีแต่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เห็นกันง่าย ๆ ตรง ๆ ลงไปที่นั่น ว่าถ้าการกระทำนี้มันไม่เป็นอันตรายแก่ฝ่ายใดก็เรียกว่าถูกต้อง แต่กลับให้ได้ประโยชน์แก่ทุกฝ่ายยังเป็นความถูกต้อง. ตามหลักคำนี้ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนี้ก็มี**ความถูกต้องเป็นชั้น ๆ** : มีความถูกต้องทางวัตถุ มีความถูกต้องทางกาย มีความถูกต้องทางจิต มีความถูกต้องทางวิญญาณ.

มีความถูกต้องทางวัตถุ คือเราจัดเรื่องวัตถุทุกอย่างอย่างถูกต้อง ไม่ทำลายวัตถุ แล้วก็เกี่ยวข้องกับวัตถุอย่างถูกต้อง. เดียวนี้มนุษย์เกี่ยวข้องกับวัตถุอย่าง

ผิดพลาด คือทำลายวัตถุมากเกินไป, แล้ววัตถุที่ถูกทำลายนั้นกลับเอามาส่งเสริมกิเลสของมนุษย์ให้มนุษย์มีกิเลสมากขึ้น, คิดดูมันน่าอะไร จะว่าน่าหัวก็น่าหัว, น่าเศร้าก็น่าเศร้า ทำลายวัตถุทรัพยากรธรรมชาตินี้มากเกินไปในแต่ละวันๆ, แล้วการทำลายวัตถุเสียมากมายนั้นเพื่ออะไร? เพื่อส่งเสริมกิเลสของมนุษย์, เพื่อให้มนุษย์หลงใหลในความเพลิดเพลิน หลอกลวงยิ่งขึ้น ๆ, มันไม่มีผลกำไรที่ไหนเลย; นี่มันไม่ถูกต้องทางวัตถุ.

ที่นี้ **ถูกต้องทางร่างกาย, ก็มีร่างกายที่มีสมรรถภาพที่จะไปปฏิบัติหน้าที่** ทางกาย. เดียวนี้มันมีผิดพลาด ร่างกายมีโรคภัยไข้เจ็บเพิ่มขึ้น ชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อน ; เพราะมันไปเห็นแก่การเอร็ดอร่อย กินเหยื่อมากกว่ากินอาหาร. คนสมัยนี้ มันกินเหยื่อ คือกินของอร่อยที่เพลิดเพลินไม่มีที่สิ้นสุด, มันไม่ได้กินอาหารเพื่อบำรุงร่างกายอย่างถูกต้อง. **คนทั้งโลกในสมัยนี้** กล่าวพูดว่าคนทั้งโลกในสมัยนี้ **มันมีแต่การกิน เหยื่อ คืออร่อย ๆ อร่อยไม่มีขอบเขต, ไม่ได้กินอาหารคือกินอย่างถูกต้องเพียงเพื่อให้ร่างกาย** ถูกต้องมีสมรรถภาพ, แล้วการกินอย่างกินเหยื่อนั้นแหละ **มันทำให้เกิดโรคทางกาย** แผลงประหลาดออกมาอีกมากมาย จนไม่รู้จะแก้กันอย่างไร. นี่มันไม่ถูกต้องในทางกาย, **บริหารก็ไม่ถูกต้อง, บำรุงรักษาอะไรก็ไม่ถูกต้อง, หล่อเลี้ยงก็ไม่ถูกต้อง, มันกลายเป็นหล่อเลี้ยงกิเลสไปเสียหมด.**

ที่นี้**ความถูกต้องทางจิต ไม่ได้อบรมจิตให้ถูกต้อง สำหรับจะต่อสู้กับ** กิเลส มันอบรมจิตไปในทางที่จะเป็นอุปกรรมแก่กิเลสไปเสียหมด. **ไม่ถูกต้องทางสติ** ปัญญา มันไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, มันไปหลงเห็นความยึดมั่นถือมั่นตัวตน ตัวกู่นั้นแหละว่าเป็นการดี, **ไม่เห็นว่าการสลัดความยึดถือเรื่องตัวตนเสียได้นั้น เป็นความถูกต้องหรือเป็นทางแห่งสันติภาพ** ทุกคนก็หลอเลี้ยงความรู้สึกประเภทตัวตนของตนอย่างยิ่ง, **นี่เรียกทางสติปัญญามันก็ผิด.**

โล่มาดูว่า ทางวัตถุก็ผิด ทางกายก็ผิด ทางจิตแท้ ๆ ก็ผิด ทางสติ-
ปัญญา มันก็ผิด มันก็มีแต่ความไม่ถูกต้อง. นี่จะต้องมีความถูกต้องครบถ้วนทุก
ทางเหล่านี้; ถ้าว่าจะเรียกตามทางศาสนาก็เรียกว่า ถูกต้องทางศีล ถูกต้องทาง
สมาธิ ถูกต้องทางปัญญา. ถูกต้องทางศีล ก็คือถูกต้องทางกาย ทางวาจา,
ถูกต้องทางสมาธิก็คือถูกต้องทางจิต, ถูกต้องทางปัญญา ก็คือถูกต้องทางวิชา
ความรู้ รู้ในข้อเท็จจริงของธรรมชาติ. เรายังจะต้องรู้ถูกต้องว่า เราจะต้องมีปัญญา
นำหน้าศีลและสมาธิ. ที่เรียงไว้อย่างศีล สมาธิ ปัญญา นั้นเพื่อการศึกษาง่าย ๆ, แต่
เมื่อปฏิบัติกันเข้าจริง ๆ แล้ว ปัญญากลับมาก่อน; ถูกต้องทางปัญญา แล้วมันจึงจะ
เกิดความถูกต้องในทางศีล, และถูกต้องในทางสมาธิ แล้วมันก็วกกลับไปเพิ่มความถูกต้อง
ทางปัญญา, ก็เพิ่มความถูกต้องทางศีลทางสมาธิ, ก็วกกลับไปเพิ่มความถูกต้องทางปัญญา
ความถูกต้องทางศีลและสมาธิมันก็ยิ่งสูงขึ้นไป ในที่สุดมันก็ถึงที่สุด มันก็ดับทุกข์ได้.
นี่ก็จะเรียกว่ามีความหมายถูกต้องของความถูกต้อง ของทุกสิ่งหรือทุกระดับที่มันเกี่ยวข้องกันอยู่
กับมนุษย์เรา.

ความถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา.

ที่นี้เราก็จะมาถึงหลักพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น, มาถึงหลักพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น
พระพุทธศาสนามีหลักแห่งความถูกต้อง ๘ ประการ ที่เรียกว่ามรรคมีองค์ ๘,
ที่เคยได้ยิน หรือได้สวดกันอยู่เสมอ ๆ มรรคมีองค์ ๘ ก็หมายถึงความถูกต้อง ๘
ประการ. ช่วยฟังให้ดี ๆ ความถูกต้องทั้ง ๘ ประการมารวมกันเข้าเป็นหนทางอันหนึ่ง
เรียกว่า อริยัจฉิกมรรค. จะออกไปเสียจากความทุกข์แล้วก็ไปสู่ความดับทุกข์; นี่
เป็นสิ่งที่ช่วยให้ออกได้ แต่ก็ไม่ค่อยมีใครสนใจ ด้วยเหตุผลหลายอย่าง คือไม่ค่อยเอามาพูด
จากัน, แล้วก็ไม่มีความอดทนพอที่จะศึกษาให้เข้าใจได้.

ความถูกต้อง ๘ ประการนี้ ช่วยฟังให้ดี ๆ มีอยู่ง่าย ๆ ว่า - ถูกต้องทางความคิดเห็น, ถูกต้องทางความคิดเห็น **ความรู้** **ความเชื่อ** **ความเข้าใจ** นี้เรียกว่าถูกต้องทางความคิดเห็น. แล้วก็**ถูกต้องทางความปรารถนา**, เมื่อมันมีความรู้ความเข้าใจถูกต้องแล้ว มันก็รู้จักปรารถนาให้ถูกต้อง. ปรารถนาให้ถูกต้อง มันก็มีการ**กระทำถูกต้อง** คือ **การกระทำทางวาจาถูกต้อง**, **ทางการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง** หาถูกต้องแล้ว. แล้วก็มี**ความถูกต้องทางความพากเพียร**, **มีความถูกต้องทางสติ** ควบคุมความรู้ระลึกรู้สึกอยู่ประจำตัว, แล้ว**ถูกต้องทางสมาธิ** คือกำลังจิตอันเข้มแข็งตั้งไว้มั่นคง มันก็ถูกต้อง, นี่อีกสามรวมเป็นแปด, ว่าอีกทีก็ได้ : **ถูกต้องทางความคิดเห็น**, **ถูกต้องทางความปรารถนา**, **ถูกต้องทางการพูดจา**, **ถูกต้องทางการงานที่กระทำ**, **ถูกต้องทางการดำรงชีวิต** **ถูกต้องทางความพากเพียรพยายาม**, **ถูกต้องทางสติควบคุมความรู้** **รู้สึกตัว**, **ถูกต้องทางสมาธิ** คือ กำลังใจอันเข้มแข็งมั่นคง; **แปดถูกต้อง ๘ ถูกต้อง**นี้แหละรอด เป็นอุบายสำหรับออกจากปัญหา ออกจากความทุกข์ ทุกชนิดทุกระดับ กล่าวพูดอย่างนี้เลย. ตามหลักพระบาลีก็เป็นอย่างนั้น ว่าหนทางออกจากความทุกข์ หรือปัญหาใด ๆ ก็ตามชนิดไหนก็ตาม ต้องอาศัย**ธรรมะที่เรียกว่ามรรคมีองค์ ๘** นี้. ที่นี้เราก็จะเอามาเป็นเครื่องสร้างสันติภาพ, เอา**ความถูกต้อง ๘ ประการ**นี้มาเป็นเครื่องสร้างสันติภาพ.

ที่นี้ก็ยากจะแนะนำให้เห็นว่า **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสความถูกต้องทางสติปัญญาก่อนเป็นเรื่องแรก**, **ถูกต้องทางความรู้** **ความคิด** **ความเห็น**, **ถูกต้องทางความปรารถนา** นี่เป็นเรื่อง**ถูกต้องทางสติปัญญา**, แล้วจึงตรัสเรื่อง**ความถูกต้องทางศีล** คือ **วาจาถูกต้อง** **การงานถูกต้อง** **การดำรงชีพถูกต้อง**, แล้วจึงตรัส**ความถูกต้องทางจิต** คือ **ทางความพากเพียร** **ความมีสติ** และ**ความมีสมาธิ**. ดูให้ดีในข้อที่ว่าท่านตรัส**ปัญญาก่อน** แล้วจึง**ตรัสศีล** แล้วจึง**ตรัสสมาธิ**, **ตามธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้น** บรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย อย่างว่าแต่คนเลย, แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็เถอะ มันจะทำอะไร **มันต้องมีความรู้**

เสียก่อนว่ามันจะทำอะไร แล้วมันจึงจะกระทำได้, ไม่เช่นนั้นมันทำไม่ได้หรือทำไม่ถูก, มันต้องมีความรู้ในสิ่งที่จะกระทำ แล้วมันจึงกระทำ, แล้วกระทำทั้งทางกาย กระทำทั้งทางจิต. นี่เราจะต้องถือหลักอย่างนี้เป็นหลักสำคัญว่า ให้มีความถูกต้องทางสติปัญญาก่อน; ดังนั้นในการบรรยายตอนแรกนี้ ก็จะต้องพูดถึงความถูกต้องทางสติปัญญา คือถูกต้องทางความคิดเห็น, และถูกต้องทางความปรารถนา. ถูกต้องทางความคิดเห็น นี้เรียกว่าสัมมาทิฐิ สัมมาทิฐิ, ถูกต้องทางความปรารถนา เรียกว่าสัมมาสังกัปปะ; สองอย่างนี้เป็นความถูกต้องทางสติปัญญา, เป็นกลุ่มแรกที่ตรัสในอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็จะทำตามหลักนี้ ก็จะพูดไปตามลำดับ. พูดถึงสัมมาทิฐิและพูดถึงสัมมาสังกัปปะ เป็นความถูกต้องทางสติปัญญาสองอย่างกันก่อน.

สัมมาทิฐิเกี่ยวกับสันติภาพ.

เอาละ, อาตมาก็จะบรรยายเรื่องความถูกต้องทางทิฐิ เรียกว่าสัมมาทิฐิ. เมื่อก่อนโดยหลัก สัมมาทิฐิจะต้องคิดเห็นในเรื่องอะไร? ตามหลักโดยตรงก็ในเรื่องของความทุกข์ ในเรื่องของเหตุให้เกิดความทุกข์ ในเรื่องของความดับสนิทแห่งความทุกข์ ในเรื่องของหนทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์, ที่รู้จักกันว่าเรื่องอริยสัจ ๔ นั้นแหละ. ถ้าพูดอย่างเรื่องของเราในปัจจุบันนี้ ก็ว่ารู้จักวิกฤตการณ์ รู้จักเหตุแห่งวิกฤตการณ์, รู้จักความดับแห่งวิกฤตการณ์, รู้จักทางให้ถึงความดับแห่งวิกฤตการณ์, หรือจะเรียกว่ารู้จักสิ่งนั้น แล้วรู้จักเหตุแห่งสิ่งนั้น แล้วรู้จักสิ่งตรงกันข้ามจากสิ่งนั้น, แล้วรู้จักเหตุแห่งสิ่งตรงกันข้าม ก็ได้, หรือว่า รู้จักสิ่งนั้น แล้วรู้จักเหตุแห่งสิ่งนั้น แล้วรู้จักความดับแห่งสิ่งนั้น, แล้วรู้จัก หนทางที่จะถึงความดับแห่งสิ่งนั้น อย่างนี้ก็ได้ พูดเป็นภาษาตรรก logic สักหน่อยก็ว่า รู้ว่า สิ่งนั้น

คืออะไร นี่เป็นข้อแรก, รู้ว่าสิ่งนั้นมาจากอะไร, แล้วก็รู้ว่าสิ่งนั้นมันเพื่ออะไรกัน, และก็รู้ว่า ทำอย่างไรทำอย่างไรโดยวิธีใด นี่เป็นหลักทั่วไปใช้ได้กับทุกเรื่องทุกสิ่งในโลกนี้ คือรู้ว่าว่ามันคืออะไร, มาจากอะไร, มันเพื่ออะไร, แล้วมันโดยวิธีใด, นี้เรียกว่า หลัก อริยสัจจ์ ๔.

ที่นี้ก็มาดูเกี่ยวกับสันติภาพ, มันก็จะเกี่ยวกับสันติภาพ มีสัมมาทิฐิ **ความคิดเห็นอันถูกต้องเกี่ยวกับสันติภาพ** มันก็รู้ว่า**สันติภาพคืออะไร, สันติภาพมาจากอะไร, สิ่งตรงกันข้ามคืออะไร, เหตุของมันคืออะไร, อย่างนี้ก็ได้. หรือจะรู้จักว่า** **วิกฤตการณ์คืออะไร,เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์คืออะไร, ความดับแห่งวิกฤตการณ์คืออะไร,** **ทางให้ถึงแห่งความดับแห่งวิกฤตการณ์คืออะไร, อย่างนี้ก็ยังได้**

สันติภาพขึ้นอยู่กับศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้เราจะต้องดูไปตามที่มันมีปรากฏอยู่จริงๆในเหตุการณ์ปัจจุบัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ **สัมมาทิฐิ-ความคิดเห็นอันถูกต้องเรื่องสันติภาพนั้น** เราจะไล่ไปตามลำดับว่ามีอะไรบ้าง **เราจะต้องมีความรู้ความเข้าใจอันถูกต้อง ว่าสันติภาพมันขึ้นอยู่กับศีลธรรม, ถ้ามันมีศีลธรรมมันก็มีสันติภาพ. ความสมบูรณ์ของศีลธรรมมีอย่างไร ก็คือเรียนรู้เรื่องศีลธรรม ปฏิบัติศีลธรรม ได้รับผลแห่งการปฏิบัติศีลธรรม, แล้วก็สั่งสอนเผยแพร่บอกต่อ ๆ กันไป ในเรื่องของศีลธรรม, ก็มีความรู้ลึกลงไปถึงเรื่องของสัตยชาติญาณ ว่าสัตยชาติญาณโดยธรรมชาติ โดยพื้นฐานนั้น มันพัฒนาให้เป็นโพธิ คือความรู้อันถูกต้องขึ้นมาได้. ถ้าไม่พัฒนาให้เป็นโพธิ มันก็ต้องเป็นกิเลส แล้วมันก็จะเกิดความเลวร้ายขึ้นอย่างมหาศาล สัมมา -**

ทิวสิฐู้ต่อไปว่า เราชาวโลกทั้งหลายนี้ มันไม่รู้เรื่องงี้ ก็ปล่อยไปตามบุญตามกรรม, โลกนี้มันจึงอยู่ในสภาพที่ปราศจากความรู้อันถูกต้อง หรือการกระทำอันถูกต้อง, นี่เป็นสิ่งที่ต้องรู้.

และยังจะต้องรู้ว่า ชีวิตของคนเราแต่ละคนนี้ มันไม่ใช่เป็นเรื่องทางวัตถุอย่างเดียวได้ ไม่ใช่ว่ามันอยู่ได้ด้วยวัตถุอย่างเดียวได้ หรือถ้ามีความสมบูรณ์ด้วยวัตถุแล้วมันจะหมดปัญหา มันไม่ใช่อย่างนั้น, มันยังมีเรื่องทางจิตอีกเรื่องหนึ่งด้วย. พวกลัทธิวัตถุนิยม เขาก็ไม่ยอมรับเรื่องจิต เขามีแต่เรื่องวัตถุ ทำให้วัตถุได้ดีแล้วทุกอย่างมันก็จะดีเอง; อย่างนี้เราก็ยอมรับไม่ได้. **เราจะต้องรู้ว่า พวกเราในปัจจุบันนี้รู้เรื่องทางจิตน้อย, คนเราในโลกปัจจุบันนี้ รู้เรื่องทางจิตน้อย, รู้แต่เรื่องวัตถุจนหลงใหลในวัตถุ, เป็นทาสของวัตถุติดเสียงอวมแงม เหมือนกับติดยาเสพติด, ติดในเรื่องทางวัตถุ มันก็เลยควบคุมได้ยาก จนหมดกำลังใจ. และยังจะต้องรู้ต่อไปว่า จิตนี้เป็นทาสของกิเลสเสียแล้ว มันควบคุมยาก, มันก็หาเหยื่อได้ง่าย. จิตฝ่ายกิเลส ญาณฝ่ายกิเลสคือ ญาณผิด ๆ ฝ่ายกิเลสนั้น มันหาเหยื่อของมันได้ง่าย เพราะมันเต็มไปด้วยเหยื่อ, ในโลกนี้มันเต็มไปด้วยเหยื่อของกิเลส. จิตฝ่ายโพธิมันหาเหยื่อหาเหตุปัจจัยได้น้อยต้องพัฒนากันมาก ต้องกระทำด้วยความยากลำบาก แล้วคนก็ไม่ค่อยสมัครจะทำ; หมายความว่าถ้าจะควบคุมกิเลส มันต้องตั้งหน้าตั้งตาทำความยากลำบาก. แต่ถ้าจะปล่อยไปตามกิเลสแล้วมันง่ายเหลือเกิน, มันสะดวงตาย มันสนุกสนานอรร้อยเปลิดเพลิน, **สัญชาตญาณฝ่ายกิเลสมันได้เปรียบอยู่อย่างนี้ เราต้องรู้ทัน.****

ถ้าจะให้ดีลึกซึ้งถึงรากฐานอันลึกซึ้ง จะต้องรู้เรื่องธรรมะ ๔ ความหมาย ; **ธรรมะ ๔ ความหมาย คือรู้ว่าธรรมชาติ เป็นอย่างไร, กฎของธรรมชาติเป็นอย่างไร, หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรมชาติเป็นอย่างไร, แล้วผลจากหน้าที่นั้นเป็นอย่างไร, รู้ละเอียดชัดแจ้งไปจากภายในตัวเราเลย. ในตัวเราคนเดียวนี้ มัน**

มีตัวธรรมชาติ คือร่างกาย หรือส่วนประกอบของร่างกาย, แล้ว**มีกฎของธรรมชาติ** ที่บังคับให้ส่วนประกอบของร่างกายเป็นไปตามนั้น ทำผิดทำถูกก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำให้ถูกต้อง, แล้วก็มี**ผลเป็นความสงบสุข** นี้เรียกว่า **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** เราจะต้องบริหารร่างกาย ถ้า**บริหารถูก** ก็ได้รับความสุขทางกาย, ถ้า**บริหารผิดก็ได้รับความทุกข์** ทางกาย; นี่ธรรมชาติ ๔ ความหมายในตัวเราแท้ ๆ. ทีนี้ นอกตัวเราทั่วไปทั้งโลกก็เหมือนกัน **มีเรื่องธรรมชาติ**เป็นอย่างนั้น, **มีกฎของธรรมชาติ** ควบคุมโลกนี้อยู่, **มีหน้าที่** ที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกนี้จะต้องทำ, ทำหน้าที่ให้ถูกต้องแล้วก็มีอยู่ ถ้าทำถูกต้องก็ได้รับผลดี, ถ้าไม่ถูกต้องก็ได้รับผลร้าย; **ถ้ารู้เรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมาย**อย่างนี้แล้ว มันมี**สัมมาทิฐิ**ได้โดยง่าย.

ที่**นี้ปัญหา**ยุ่งยากลำบากมัน **ตรงที่ว่าฝ่ายผิดมันมีเสน่ห์**, ฝ่ายผิดฝ่ายเลวร้าย ฝ่ายวิกฤตการณ์ทั้งหลาย มันมีเสน่ห์ยั่วชวน คนจึงหลงเห็นเป็นของดี แล้วก็หลงกันใหญ่ จนหลงรักความผิดพลาด หลงรักวิกฤตการณ์นั้นไปเสียเลย, อย่างดีก็เห็นเป็นธรรมดา มันอย่างนั้นเองไม่มีโทษร้ายอะไร ก็ทำไปตามสบาย สนองกิเลสไปตามความสบาย, **วิกฤตการณ์**เหล่านี้ มัน**มีมูลมาจากไม่มีศีลธรรม**, ไม่มีศีลธรรม.

ความไม่มีศีลธรรมนี้มันมาจากอะไร? มันก็มาจาก**ความไม่รู้จักศีลธรรม**, **ไม่รู้จักสิ่ง**ที่เรียกว่าศีลธรรม. บางคนอาจจะ**คิดรู้สึก**ว่า **ศีลธรรมไม่มีในโลก** และ **ไม่ต้องมีในโลก**อย่างนี้ก็ได้, มันจึงเหยียบย่ำสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมโดยรู้ตัวอยู่ก็มี โดยไม่รู้ตัวอยู่ก็มี. คนประพฤติดิตต่อศีลธรรม โดยที่**ไม่รู้เรื่องศีลธรรม** นี้เรียกว่า**ไม่รู้ตัว**; **ถ้ารู้ว่าศีลธรรมเป็น**อย่างนี้ยังฝืนกระทำอีก ก็เรียกว่า**เหยียบย่ำศีลธรรม** ทั้งที่**รู้**อยู่, **เหยียบย่ำศีลธรรม**เพราะ**ไม่มีหิริและโอตตปปะ** ความละอายต่อบาป ความกลัวต่อบาป, นี้เรียกว่า**หิริและโอตตปปะ**, ถ้ามันไม่มีแล้วมันก็เหยียบย่ำศีลธรรม. ดูเถะ

ทุกคนไม่ว่ากรณีไหนที่ **ละเมิดศีลธรรม** ก็เพราะความไม่มีหิริและโอตตปปะ. ถ้ามันมีความละอายมีความกลัวต่อความไม่มีศีลธรรม มันก็ทำไม่ได้, มันก็ไม่กล้าทำ.

ทุกศาสนาก็มุ่งจะกำจัดความเห็นแก่ตัวของทุกคนในโลก; แต่คนทุกคนในโลกไม่มีหิริโอตตปปะ ศาสนาก็ช่วยอะไรไม่ได้; เพราะคนไม่มีหิริไม่มีโอตตปปะ. ศาสนาจึงยังต้องมีหน้าที่ที่จะสอนคน อบรมคนให้มีหิริและโอตตปปะ มันก็ยังทำไม่ได้อยู่นั่นเอง. เดียวนี้มันก็มีแต่ตัวหนังสือที่พูดกัน มันก็ไม่มีการกระทำแท้จริง, ที่ทำให้คนมีหิริและโอตตปปะ **ก็เลยมีแต่คนที่เห็นแก่ตัว.** ถ้าคนมีหิริโอตตปปะ แม้จะมีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้น มันก็บังคับไว้ไม่ให้ทำ, ความไม่เห็นแก่ตัวนี้ มันก็มีผลโดยอัตโนมัติ คือรักผู้อื่นได้; **ที่เรารักผู้อื่นไม่ได้ ก็เพราะเราเห็นแก่ตัว.** พอเราไม่เห็นแก่ตัว เราก็รักผู้อื่นได้โดยอัตโนมัติ, การเบียดเบียนมันก็ไม่มี.

ให้ทุกคนรักกันได้, ไม่เห็นแก่ตัว.

ยังจะต้องรู้ต่อไปถึงข้อที่ว่า **เราจะต้องมีระบบที่ให้ทุกคนรักกันได้** โดยไม่มีความเห็นแก่ตัว :ให้คนที่เข้มแข็ง แข็งแรงจ้ำจวยกว่า รักคนอ่อนแอ คนยากจน จนคนไม่มีกำลัง, แล้วก็ช่วยเขาให้อยู่เป็นผาสุกได้ **โดยร่วมมือกันทำประโยชน์** แล้วก็แบ่งประโยชน์ให้เต็มที่ตามสบาย, แต่ไม่ใช่ให้หมด.

จะเล่าเรื่องเศรษฐี, *เศรษฐีครั้งพุทธกาล,* คำว่า*เศรษฐีครั้งพุทธกาล.* นั้นก็ต้องมี*ป่าไผ่บริวาร* หรือคนยากจนเป็นบริวารอยู่มาก; แต่เขารักเหมือนกับลูกหลาน เขาก็ให้ทำงานทำอะไรร่วมกัน, แม้แต่เศรษฐีก็ทำงานร่วมกัน, ทุกคนทำงานร่วมกัน, ทำนาทำอะไรก็แล้วแต่. **เมื่อได้ผลมาเขาก็แบ่งให้จนพอกินพอใช้** สบายเลยบริวารนั้น,

แล้วมีเงินเหลือ ตั้งไว้สำหรับจะช่วยเหลือสังคม เรียกกันง่ายๆ ว่าตั้งโรงงาน ; ถ้าเป็น
 เศรษฐีต้องมีโรงงาน, ถ้าไม่มีโรงงานไม่ใช่เศรษฐีแล้ว. เศรษฐีอยู่กับคนบริวารคน
 ยากจนที่เรียกว่าทุพพลภาพอะไร; แต่ก็ยังอยู่กันได้ รวมกันทำงานได้, ทำงานได้ผล
 งานมานานแล้ว เหลือให้เต็มตามควรแล้ว มันยังเหลืออยู่อีก นี่จึงเอามาตั้งโรงงาน
เพื่อช่วยเหลือคนทั้งหลาย, ช่วยเหลือศาสนา ช่วยเหลือบ้านเมือง ช่วยเหลือ
 อะไร. คำว่าโรงงาน ๆ มันกลายเป็นสมบัติอันหนึ่งของเศรษฐี ไม่ใช่เรื่องที่แก่งทำ
 สำหรับว่าจะได้เป็นเศรษฐี. แต่เขาทำด้วยความสมัครใจ ที่เห็นว่าเป็นสมบัติอันหนึ่งของ
 เรา มันไม่ไปไหนเสีย ก็เลยเอาโรงงาน, ความมีโรงงานมาก ๆ เป็นทรัพย์สมบัติ
 แล้วหาเงินสะสมซ่อนไว้ฝังไว้อะไรก็ตาม เพื่อจะหล่อเลี้ยงโรงงานอย่าให้ต้องเลิก. ที่ว่า
 เศรษฐีทรัพย์ ฝังทรัพย์นั้น ฝังไว้เพื่อจะหล่อเลี้ยงโรงงานของตน อย่าให้เลิกล้มได้,
 อย่างนี้เขาเรียกว่าเศรษฐี. ถ้าไม่อย่างนี้ไม่ใช่เศรษฐีที่ถูกต้อง เป็นเศรษฐีปลอม ;
 เหมือนกับพวกนายทุนทั้งหลาย มันก็มีแต่จะดูทรัพย์ เอาประโยชน์ของผู้อื่น แม้ของคน
 ยากจน เอามาเป็นของตัวเอง; อย่างนี้เขาไม่เรียกเศรษฐี; แม้จะร่ำรวยมหาศาล อย่างไรก็
 ไม่เรียกเศรษฐี ก็เรียกว่านายทุนอย่างที่เรียกกันอยู่ทุกวันนี้, มันก็ถูกต้องแล้ว. ฉะนั้น
รู้จักคำว่าเศรษฐีกับคำว่านายทุนนั้น มันคนละคำ, มันต่างกันอย่างตรงกันข้าม. ถ้า
 เป็นเศรษฐีต้องรักเพื่อนมนุษย์อย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, เขาเปรียบไม่ได้,
 ชูตรีดไม่ได้. ถ้าเป็นนายทุนเขาก็เอาได้ทุกอย่างมันต่างกันอย่างนี้.

ฉะนั้น เราก็จะต้องมีสัมมาทิฐิ เห็นแจ้งโดยประจักษ์ว่า ในโลกนี้
 ต้องมีระบบเรียกว่าธัมมิกสังคมนิยม นิยมความอยู่รอดของสังคม แล้วก็ประกอบ
 ไปด้วยธรรม คือไม่เอาเปรียบ. คนมีกำลังไม่เอาเปรียบคนไม่มีกำลัง ทำให้เกิด
ความรักกันได้ ระหว่างคนมั่งมีกับคนยากจน, สำนักวิทยาศาสตร์เขาเรียกว่า ให้สิงโต
 เล่นหัวกันได้กับลูกแกะ; คนก็ควรจะหัวเราะเยาะให้สิงโตเล่นหัวกันได้กับลูกแกะ. หรือจะ

พูดให้ใกล้ชิดเข้ามาว่า ให้แมวเล่นหัวกันได้กับหนู, มันก็เป็นคำพูดที่ประหลาดอยู่เหมือนกัน; แต่ถ้าธรรมะมันเป็นไปจนถึงที่สุดได้แล้ว มันก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้.

ไม่หลงใหลติดอยู่ในของคู่.

เดี๋ยวนี้คนเห็นแก่ตัว เพราะลุ่มหลงในความเพลิดเพลินอันหลอกลวง, หลงใหลมาอย่างลึกซึ้ง หลงใหลในสิ่งที่น่าหลงใหล ความมั่งมี ความร่ำรวย ความสนุกสนาน ความอะไรต่าง ๆ แล้วที่หลงใหลลึกซึ้ง, หลงใหลลึกซึ้งอย่างยิ่ง ก็คือ**หลงใหลในสิ่งที่ เป็นคู่** เป็นคู่ ๆ : เป็นคู่สำหรับรักอย่างหนึ่งสำหรับเกลียดอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า เป็นคู่ๆ, เหาหลงใหลฝ่ายหนึ่งสำหรับอย่างหนึ่ง แล้วหลงใหลอีกฝ่ายหนึ่งสำหรับอีกอย่างหนึ่ง. อย่างนี้น่ารักน่าพอใจก็หลงใหลไปสำหรับจะรัก พอใจ, ฝ่ายนี้ไม่น่ารักน่าพอใจก็หลงใหลไปสำหรับจะเกลียดจะโกรธ, มันแปลกดีใหม่ที่เรียกว่าความหลงใหลด้วยเหมือนกัน หลงใหลไปโกรธ หลงใหลไปกลัว หลงใหลไปอะไร ของที่ตรงกันข้ามเป็นคู่ ๆ. เขาไม่รู้จักรักอย่างถูกต้อง ก็ต้องมีความหลงใหลทั้งสองอย่างแหละ สำหรับจะเกลียดฝ่ายหนึ่ง, สำหรับจะรักฝ่ายหนึ่ง, เลยไม่ได้มีความสุข ไม่รู้ว่ **ความติดอยู่ข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งของสิ่งที่ เป็นคู่ นั้นแหละ คือความยุ่งเหยิงระส่ำระสาย** วิกฤตการณ์เลวร้าย.

ถ้าสติปัญญา ละเอียดอ่อน สติปัญญาละเอียดอ่อนถึงขั้นเรียกว่า **ปรมัตถ - ธรรม** โลกุตตรธรรมแล้ว มันก็จะเป็นถึงกับว่า **ไม่หลงใหลความดี ไม่หลงใหลความชั่ว**. พูดอย่างนี้คนในสมัยนี้อาจจะไม่เข้าใจก็ได้ เพราะว่าเขาสอนให้บูชาความดี ให้สร้างความดี ให้หลงใหลความดี, แต่ถ้ามีสติปัญญาลึกซึ้งพอ ก็ว่าไม่-ไม่, **ความดี** มันก็ยุ่งไปแบบหนึ่ง, **ความชั่ว** มันก็ยุ่งไปอีกแบบหนึ่ง. ทั้งความชั่วและความดียังมีใช้ความสงบ; แม้ความสุขและความทุกข์ก็ยังมีใช้ความสงบ, ความสุขก็วิ่งวนไปตาม

แบบความสุข สนุกสนานเอร็ดอ่อยเพลิดเพลิน ดูเถอะมันไม่ใช่ความสงบ, แม้ความทุกข์ก็มีใช่ความสงบ, ทั้งความทุกข์และความสุขยังมีใช่ความสงบ จึงเรียกว่าทั้งดีและทั้งชั่วก็ยังมีใช่ความสงบ, ทั้งสุขและทุกข์ก็ยังมีใช่ความสงบ. ต้องเรียกว่า **ว่างจากสิ่งทั้งสองนั้น จะเรียกว่าอยู่ตรงกลางก็ได้,** หรือจะเรียกว่าอยู่พ้นไปเสียข้างบนก็ได้ แต่มันไม่เกี่ยวกับสิ่งทั้งสองนั้น นี่เป็นเรื่องที่มันลึก.

ที่ว่ามนุษย์ติดอยู่อย่างลึกซึ้ง ติดอยู่ในความหมายของสิ่งที่เป็นคู่ ๆ ถ้าจะนับก็หลายสิบคู่ : ดีชั่ว, บุญบาป, สุขทุกข์, ได้หรือเสีย, แพ้หรือชนะ, ได้เปรียบเสียเปรียบ, เป็นคู่ ๆ นึกเอาเองก็ได้, กระทั่งว่าเป็นผู้หญิงเป็นผู้ชาย, กระทั่งว่าเป็นผู้แพ้เป็นผู้ชนะ เป็นคู่ ๆ นึกเอาเถอะ. **แต่ละคู่มันยุ่งทั้งนั้นแหละ คือสำหรับจะเกลียดอย่างหนึ่ง และสำหรับจะรักอย่างหนึ่ง,** ก็ยุ่ง. ฉะนั้นเราไม่หลงติดในความหมายของสิ่งที่เป็นคู่ ๆ; นั้นแหละคือความหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์, หลุดพ้นออกไปเป็นพระอรหันต์ มันไม่ติดอยู่ในความผูกพันของสิ่งที่เป็นคู่, ความหมายอิทธิพลของสิ่งที่เป็นคู่ มันไม่ผูกพันได้, ท่านหลุดออกไปได้ เรียกว่าหลุดพ้นเป็นวิมุตติ. เดี่ยวนี้ยังอยู่เป็นคนธรรมดา มันก็ติดพันอยู่ด้วยสิ่งที่เป็นคู่ ที่มันน่ารักมันผูกพันให้รัก, ที่มันน่าโกรธมันก็ผูกพันให้โกรธ ที่มันน่าเกลียดก็ผูกพันให้เกลียด, ที่มันน่ากลัวก็ผูกพันให้กลัว, ให้เกิดความวิตกกังวลอลัชยอวรณ์อะไรได้ทั้งนั้น. ถ้าว่าฉลาดมีสัมมาทิฐิ, **สัมมาทิฐิจริง ๆ แล้ว** มันไม่ถูกผูกพันอยู่ด้วยของเป็นคู่ เพราะมันรู้จักความหมายของสิ่งที่เป็นคู่ ๆ ; นี้เรียกว่าอิสรภาพเสรีภาพอันแท้จริงในทางจิตใจ ก็เลยไม่มีความทุกข์.

มีคำบาลียืนยันว่า **มีสัมมาทิฐิแล้วก็จะพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง** -**สมฺมาทิฐิสมาทานา สพฺพํ ทุกฺขํ อฺปจํจฺคํ** เป็นคำกลอน สัมมาทิฐิ สมาทานา สัพพัง ทุกขัง อฺปจจะคฺง **-มีสัมมาทิฐิอย่างดีอย่างถูกต้องแล้ว** ก็หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง. ถ้าว่ารู้จักสิ่งทั้งปวง มันก็จะรู้ลึกจนถึงไม่เป็นคู่ ไม่เป็นคู่ ไม่เกิดความหมายแตกแยก

เป็นคู่, อะไรเป็นอย่างไรมันก็เป็นอย่างนั้น, มันก็มีความหมายเป็นอย่างนั้น มีความเป็นอย่างนั้น มีความเป็นอย่างนั้น เป็นเหตุเป็นปัจจัยติดต่อกันเป็นสาย. **แต่แล้วมนุษย์ก็บัญญัติเอาตามชอบใจ** ตรงไหนน่ารักน่าพอใจก็บัญญัติว่าดี, ตรงไหนไม่น่ารักไม่น่าพอใจก็บัญญัติว่าไม่ดี, ดีหรือไม่ดีตามแบบนี้มันเป็นของคนธรรมดา. **ถ้าว่าที่จริงแล้วมันไม่ดีหรือมันไม่มีไม่ดี, มันมีแต่สิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย.** อย่าไปแยกเป็นดีเป็นไม่ดี มันก็ไม่มีปัญหาอะไร, พอไปแยกเป็นดีเป็นไม่ดี มันก็มีปัญหาขึ้นมา, เจาก็เลยเดือดร้อน ต้องต่อสู้ ต้องดิ้นรน ต้องขจัดปัญหา. **ขึ้นชื่อว่าปัญหาแล้วมันไม่มีความสุข** มันบีบคั้นรอบด้าน บีบคั้นทุกชั้นทุกระดับ, รู้ความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งต่าง ๆ มันเช่นนั้นเอง, **อย่าไปแยกให้เป็นของคุณ** ปัญหามันก็ไม่มี, คือไม่ต้องมีเรื่องที่จะรักไม่ต้องมีเรื่องที่จะเกลียด ไม่มีเรื่องที่จะต้องยินดี ไม่มีเรื่องที่จะต้องยินร้าย, มันก็เป็นเช่นนั้นเองไปหมด; **จะทำอะไรก็ทำไปโดยไม่ต้องยินดียินร้าย** มันก็ได้ผล แล้วมันก็สบายดี **ไม่ต้องทนทุกข์ทรมาน** นี้เรียกว่าไม่ยึดมั่นในสิ่งใด ว่าน่ารักหรือไม่น่ารัก, น่าเกลียดหรือไม่น่าเกลียด, น่ารักหรือไม่น่ารัก, ไม่เป็นคู่ ๆ. **นั่นแหละคือความไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอวิชชา,** นั่นแหละคือสันติภาพยิ่งกว่าสันติภาพ, สันติภาพสูงสุด, **สันติภาพยิ่งกว่าสันติภาพ** : ไม่ไปหลงยึดมั่นในสิ่งใด โดยความหมายเป็นคู่ ๆ; ถ้าน่ารักก็มีปัญหาไปอย่างหนึ่ง, ไม่น่ารักก็มีปัญหาไปอีกอย่างหนึ่ง; ทุกคู่มันจะมีปัญหาทั้งนั้น

คนโบราณเขาพูดกันไว้แต่คราวไหนก็ไม่ทราบ อาตมาได้ยินก็จำต่อ ๆ ว่า **ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปปริย** ไม่ค่อยจะกล้าพูดนักดอกคำนี้ กลัวคนจะเข้าใจผิด, เพราะเขาสอนคนให้ทำดีให้หวังดีกันทั้งนั้น. แล้วเรามาพูดว่า**ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปปริย** มันก็ถูกดำ, ถูกดำโดยคนที่ฟังไม่ถูก ฟังไม่ออก,แล้วก็เคยถูกดำมาแล้ว. แต่ก็ยังพูด เพราะมันเป็นความจริง; ถ้าไปหลงดีบ้าดี มันก็ยุ่งไปแบบบ้าดี, ถ้าไปหลงชั่วบ้าชั่ว มันก็ยุ่ง

ไปตามแบบบ้าชั่วคราว, ทั้งชั่วทั้งดีมันจึงไม่น่ารัก, ทั้งชั่วทั้งดีไม่ใช่สิ่งที่น่ารัก, ไปยึดถือเข้าแล้วมันกัดเอาทั้งนั้น. ทั้งชั่วทั้งดีไปยึดมั่นถือมั่นเข้าแล้ว มันกัดเอาทั้งนั้น; นี้เรียกว่า **ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ โดยความหมายเป็นคู่ ๆ.**

ถ้าน่ารัก มันก็รัก เมื่อความรักเป็นไปมากเข้า มันก็เกิดตัวตนซึ่งเป็น **ผู้รัก** มันมีตัวตนเป็นผู้รัก มันก็ยุ่งแล้วมันก็ทรมาน; ถ้าว่าน่าเกลียดก็เกลียด-เกลียดเกลียด - เกลียด, รู้สึกเกลียดมากเข้า มันก็เกิด **รู้สึกเป็นตัวตนผู้เกลียด** ตัวกูผู้เกลียด, ก็ยุ่ง ยุ่งไปตามแบบเกลียด ยินดีก็ตามยินร้ายก็ตาม เป็นเรื่องยุ่งเป็นเรื่องไม่ใช่ความสงบ.

ถ้าต้องการความสงบก็อย่าไปทำให้มันเป็นเรื่องที่ยินดีหรือยินร้าย ;
น่ารักหรือน่าเกลียด ไม่ — ไม่ — ไม่ - เป็นคู่อย่างใดหมด, เป็นเช่นนั้นเองเสมอทั้งหมด. ความได้ก็เช่นนั้นเอง, ความสูญเสียก็เช่นนั้นเอง, ความแพ้ก็เช่นนั้นเอง, ความรักก็เช่นนั้นเอง, จะไปเป็นทุกข์กับมันทำไม, มีแต่ว่าจะต้องทำอะไร ก็ทำไปสิ, ทำไปสิ ทำไป ให้มันถูกกับเรื่องกับราว, ไม่ต้องทุกข์. นี้เรียกว่า **หลุดออกมาเสียได้จากปัญหาทั้งปวง.**

ทั้งหมดนี้เราจะ **เรียกว่า สัมมาทิฐิ, รู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวง** โดยนัยต่าง ๆ นานา หลายอย่างหลายประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นี่เป็นเรื่องที่หนึ่ง **สัมมาทิฐิ - ความถูกต้องทางสติปัญญาข้อแรก** จะทำให้เกิดสันติภาพ.

ที่นี้ ก็ต้องขอโอกาสพูดข้อที่สอง เพราะได้บอกไปแล้วว่าจะพูดเรื่อง **ความถูกต้องสองอย่างทางสติปัญญา** แม้เวลามันจะเกินไปบ้าง ก็คงจะไม่เป็นไร.

สัมมาสังกัปปะ - ความต้องการถูกต้อง.

ความถูกต้องของความต้องการนี้เป็นความถูกต้อง ข้อที่สอง เรียกว่า บาลีว่า **สัมมาสังกัปปะ** เขาก็แปลกันสำหรับสวดหรือสำหรับเรียกว่า **ดำริชอบ** ; **สัมมาสังกัปปะ** ดำริชอบ. **ที่จริงคำว่าสังกัปปะนั้น** มันแปลว่า **ความต้องการ** ; ที่ว่าดำริคือดำริไปตามความต้องการ เป็นความต้องการอยู่ในตัวความดำริ. **สัมมาสังกัปปะ** แปลว่า **ดำริชอบ** เราจะต้องอาศัยหลักที่ท่านกล่าวไว้นี้เป็นหลัก, แล้วก็ศึกษาแล้วก็พิจารณา.

ที่ว่า **ดำริชอบ** **ต้องการชอบ** **ปรารถนาชอบ**, **โดยถือหลักคือปรารถนาออกจากกาม** **ความออกจากกาม**, **ปรารถนาความออกจากกาม**, **ปรารถนาความไม่พยายาม**, **ปรารถนาความไม่เบียดเบียน**. แจกตามกิเลส ก็ได้ว่า**ปรารถนาที่จะออกจากความร้ายกาจของราคะ**, **ปรารถนาจะออกจากความร้ายกาจของโทสะ**, **ปรารถนาจะออกจากความร้ายกาจของโมหะ**, **ดังนั้นมันจะช่วยให้ง่ายขึ้น**. การออกจากกาม **กามเป็นความร้ายกาจของราคะ** ออกมาเสียจากความร้ายกาจของราคะ คือออกจากกาม. **ความพยายามเป็นความร้ายกาจของโทสะ**, **ออกมาเสียจากความร้ายกาจของโทสะ** ก็คือไม่พยายาม, **ออกมาจากความร้ายกาจของโมหะ** **คือความเบียดเบียน**, **ความเบียดเบียนในที่นี้หมายถึงความโง่เป็นปัจจัย** **พยายามนั้นโทสะเป็นปัจจัย**, **เบียดเบียนนั้นโมหะเป็นปัจจัย**; **เพราะว่าการเบียดเบียนนั้นกระทำไปโดยไม่ได้โทษไม่ได้แค้นก็ได้**, **ทำไปด้วยความโง่** **ทำไปโดยไม่รู้เท่าถึงการ** มันก็เป็นความเบียดเบียนเหมือนกัน. **เราปรารถนาจะทำแต่ในทางที่ถูกต้อง**; **แต่เขาแจกให้เห็นชัดๆลงไปว่า** **ปรารถนาออกมาเสียจากกาม** **คือความร้ายกาจของราคะ**, **ปรารถนาความไม่พยายาม** **ซึ่งเป็นโทษของโทสะ**.

ความร้ายกาจของโทษะ, ปราธนา ออกมาเสียจากความเบียดเบียน เป็นความร้ายกาจของโมหะ.

ความปรารถนาด้วยวิชา-อวิชา.

ที่นี้ความปรารถนา, ปราธนา, ปราธนานี้มันมีอยู่สองชนิด : **ปรารถนาด้วยอวิชา**ความโง่ก็ได้, **ปรารถนาด้วยวิชา**ความรู้ที่ถูกต้องก็ได้. ถ้าปรารถนาด้วยอวิชา มันก็ผิดหมด, ปราธนาด้วยวิชามันก็ถูกหมด.

เราไม่รู้จักปรารถนากันให้ถูกต้องโดยอัตโนมัติ เพราะว่าเราไม่รู้ที่เราเกิดมาทำไม, เราไม่รู้ที่เราเกิดมาทำไม เราควรจะได้อะไร, เราก็เลยปรารถนาผิดๆ ไปหมด โดยอัตโนมัติ เพราะความไม่รู้ที่เกิดมาทำไม. ถ้าลองเรารู้อย่างถูกต้องว่าเกิดมาทำไมซิ, เราก็เลิกปรารถนาแต่ที่มันถูกต้อง ให้ตรงตามความประสงค์ที่ว่าเกิดมาเพื่ออะไรกันแน่ เกิดมาทำไม. เดียวนี้แม้แต่ที่เกิดมาทำไมก็ยังไม่รู้ ฉะนั้นความปรารถนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ มันก็ไม่ถูก; นี่มันก็เป็นความปรารถนาที่ไม่ถูกต้อง เป็นมิจฉาทิฎฐิ มันก็เป็นปรารถนาด้วยความไม่รู้ด้วยความโง่, มันก็ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น-มากขึ้น-มากขึ้น. ถ้าเรารู้ว่าอย่างใดถูกอย่างใดผิด **เราก็ปรารถนาแต่ในทางถูก** **ความเห็นแก่ตัวมันก็เกิดไม่ได้,** ความถูกต้องของความปรารถนา มันต้องเป็นความปรารถนาที่มีมูลมาจากวิชา วิชาคือความรู้อะไรเป็นอะไร, อะไรเป็นอะไร, อะไรเป็นอะไร, รู้อย่างถูกต้อง; **ถ้ามันเป็นความต้องการด้วยอำนาจของวิชา**อย่างนี้ มันก็นำไปสู่**สันติภาพ.**

สัญญาตญาณล้วนๆ สัญญาตญาณของเด็กทารกแท้ ๆ มันยังไม่รู้เรื่องสันติภาพไม่สันติภาพ, มันต้องการแต่จะมีชีวิต ต้องการแต่จะกินอาหาร มันก็ไม่มีอะไร.

แต่เดี๋ยวนี้พอควบคุมไม่ได้ มันกลายเป็นกิเลส; ตอนนี้นันก็เป็นปัญหาขึ้นมา จนมีความรู้เป็นโพธิ, ว่าอะไรเป็นอะไร, อะไรเป็นอะไร, มันจึงจะควบคุมให้ความต้องการนั้นเป็นไปอย่างถูกต้อง.

คำพูดนี้เป็นปัญหา คือสร้างความยากลำบากในการที่จะเข้าใจ ภาษาไทยก็ดี ภาษาบาลีก็ดี, แม้แต่ภาษาอื่น ๆ ก็ดี มันมีความหมายที่ไม่ตรงกัน แม้ในภาษาเดียวกันนั้น, คำพูดคำเดียวมีความหมายก็มี; เช่นว่าความต้องการ ต้องการอย่างนี้ ต้องการด้วยวิชาที่มี, ต้องการด้วยอวิชาที่มี; **ถ้าต้องการด้วยอวิชาความโง่ ก็เป็นกิเลส,** เป็นความต้องการของกิเลส. ถ้าต้องการด้วยวิชาความรู้จริง **มันก็เป็นความต้องการของสติปัญญา,** มันก็แสวงหาไปแต่ในทางที่ถูกต้อง. **ถ้าต้องการด้วยความโง่เรียกว่าตณหาก็ได้ เรียกว่าโลภะก็ได้, เรียกชื่ออีกหลายๆอย่าง.** แต่คำว่าสังกัปปะ สังกัปปะนี้ควรจะถือว่าเป็นคำกลาง ให้ไว้เป็นกลาง ๆ, **ถ้ามีจกาสังกัปปะ ก็ต้องการด้วยความโง่, ถ้าสัมมาสังกัปปะ ก็ต้องการด้วยความฉลาด.**

ความต้องการด้วยวิชามันก็เป็นเรื่องที่มีประโยชน์, เทียบคู่กันก็ได้ว่าความต้องการด้วยอวิชา มีโลภะ มีตณหา มีราคะ มีอิจฉา เป็นต้น, นี้สัญญาตญาณสูงขึ้นมากกลายเป็นกิเลสไปแล้ว. **ที่นี้ต้องการด้วยวิชาเป็นสังกัปปะ** ปรรตนาที่ควรปรรตนา **อริย -ปริเยสนา-แสวงหาอันประเสริฐ.** คำว่า ฤาษี อีสี่-อิสี่ คำนี้แปลว่า ฤาษี ฤาษีก็ผู้แสวงหา แสวงหาด้วยปัญญาด้วยความรู้, **แสวงหาสิ่งที่ควรปรรตนา, คเวสี สัมมัคเวสี** แสวงหาสิ่งที่ถูกต้อง, **นี้เรียกว่าแสวงหาเหมือนกัน.** คำพูดคำนี้คือว่า **ความต้องการหรือการแสวงหานี้** มันแยกเป็นสองอย่างเสมอ **ทำด้วยวิชาหรือทำด้วยอวิชา.**

ความปรารถนาด้วยวิชาเป็นไปเพื่อนิพพาน.

ที่นี้ก็จะดูว่า คำ ๓ คำในหลักนั้นมันต้องการด้วยวิชา, เนกขัมมสังกัปปไป - คำรียอกจากกาม, อพยาปาทสังกัปปไป - คำริไม่พยาบาท, อวิหิงสาสังกัปปไป - คำริไม่เบียดเบียน. **นี่มีความหมายเป็นนิพพานทั้งนั้นแหละ.** ถ้าว่ามันต้องการออกจากกามหมดกามก็เป็นเรื่องนิพพาน, ไม่พยาบาท หมดความพยาบาท ก็เป็นนิพพาน, หมดความเบียดเบียนก็เป็นนิพพาน, วิหิงสานี่เบียดเบียนตนเองก็ได้เบียดเบียนผู้อื่นก็ได้, หมดวิหิงสา ไม่เบียดเบียนเมื่อไร ก็มีความหมายของนิพพาน. ดังนั้นที่ถูกก็**ควรจะพูดได้** ว่า ๓ ประการนั้นเป็นความปรารถนาเพื่อนิพพาน : เนกขัมมสังกัปปไป ออกจากกามก็เพื่อนิพพาน, อพยาปาทสังกัปปไป ไม่พยาบาท ก็เพื่อนิพพาน, อวิหิงสาสังกัปปไป - ไม่เบียดเบียนก็เพื่อนิพพาน. ความปรารถนาที่ถูกต้อง มันจึงสรุปรวมลงที่ ปรารถนาความดับแห่งทุกข์, หมดปัญหาสงบนเย็นสนิท, เรียกว่าต้องการ-ต้องการ; แต่**ต้องการด้วยวิชา**เลยมีผลดี; **ถ้าต้องการด้วยอวิชา** มันก็มีผลร้าย, **มันมีความเห็นแก่ตัวเป็นหลัก**, มันโง่ยึดถือตัวตน เพราะมันไปแยก น่ารัก น่าเกลียด ยินดี ยินร้าย สำหรับจะต้องการ.

ความต้องการที่ถูกต้องมันไม่มีกลิ่นไอของอวิชา, มีกลิ่นไอของวิชา.
ความต้องการที่ไม่ถูกต้องมันมีกลิ่นไอของอวิชา, ไม่มีกลิ่นไอของวิชาเอาเสียเลย
 เดียวนี้เรารู้แล้วด้วยวิชา **จึงต้องการในทางที่ควรจะต้องการ** : ออกมาเสียจากกาม, ออกมาเสียจากความพยาบาท, ออกมาเสียจากการเบียดเบียน.

เดี๋ยวนี้ในโลก ในโลกนี้มันไม่ต้องการอย่างนี้, พิจารณาดูใคร่ครวญดูด้วยตนเองว่า**ทั้งโลกเลยทั้งโลกเลย** มีความต้องการอะไรกัน, มันไม่ได้ต้องการจะออกจากกาม,

ไม่ต้องการจะออกจากพยาบาล, ไม่ต้องการออกจากเบียดเบียน, **ต้องการวัตถุที่เป็น** **กามมาสนของความใคร่,** แล้วก็**ต้องการประทุษร้ายคู่ปรปักษ์** เพราะว่าเมื่อมันมีการทำอะไร มันก็ต้องมีคู่แข่งขันต่อสู้แย่งชิง ก็สร้างความไม่ชอบหรือความพยาบาล, แล้วมันก็คิดที่จะเบียดเบียนศัตรูคู่ปรปักษ์. ในโลกนี้มันจึงเต็มไปด้วยความต้องการที่เลวร้าย, หรือมิจฉาสังกับปะ ทั้ง ๓ ประการ เพราะไม่มีความรู้เรื่องสัมมา - ติฎฐิ เช่นว่าไม่มีความรู้ที่เกิดมาทำไม, เกิดมาเพื่อเบียดเบียน เพื่อหลงใหลอย่างนี้, ถ้ารู้ที่เกิดมาทำไมอย่างถูกต้อง มันก็ไม่มีปัญหา.

นี่ความต้องการของคนในโลกปัจจุบันโดยส่วนใหญ่, **นี่พูดว่าโดยส่วนใหญ่** **ยังไม่เป็นสัมมา** **ยังเป็นมิจฉาอยู่โดยไม่รู้ตัว,** แล้วก็ไม่รู้สักว่าเป็นมิจฉา แล้วก็ไม่ได้อะไร แล้วก็ไม่ได้อะไรตัวเองด้วย, ทั้งที่ว่าเป็นมิจฉาอยู่มากอย่าง อยู่บางอย่าง มันมีแต่สิ่งที่ยั่วให้มันเป็นมิจฉา, มันก็เลยมีความไม่ถูกต้องเกิดมาเต็มโลก, ครอบงำโลกอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่ามิจฉา. **ชาวโลกหรือทั้งโลกจะต้องมีความต้องการกันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ให้เป็นสัมมาสังกับปะ,** ให้มันถูกต้องไปตามสัมมาติฎฐิ คือความรู้ความเห็นความเข้าใจอันถูกต้อง. เดียวนี้มีความนิยมตาม ๆ กันไปในทางที่ไม่ถูกต้อง, แล้วก็ไม่มีการติเตียนใคร ก็เลยนิยมกันไปอย่างไม่ถูกต้อง. **ฉะนั้นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง** การกระทำที่ไม่ถูกต้อง มันยังมีเหลืออยู่มากในโลก, หรือเกือบจะเต็มไปทั้งโลก คือสิ่งที่ไม่ควรจะทำ มันยังมีอยู่ทั่ว ๆ โลก.

แม้แต่เรื่องปัจจัย ๔ อย่างนี้ มันก็เป็นมิจฉาไปเสียหมด; ไม่ได้กินอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกาย, **กินเหยื่อเพื่อความเอร็ดอร่อย,** **ไม่ได้ใช้เครื่องนุ่งห่ม** **เพียงเพื่อปกปิดร่างกาย** แต่มันใช้เพื่อประกวดอวดกันส่อหลอกกัน, **ไม่ได้ใช้บ้านเรือนที่อยู่อาศัย** **เครื่องใช้ไม้สอย** **เพื่อความสะดวก** แต่มันเพื่ออะไร คือเพื่อ **แสวงหา** **สิ่งที่ต้องการด้วยกิเลส,** แม้แต่หยูกยา**เครื่องบำบัดโรค** มันใช้ไปในทาง

สงเสริมกิเลส, ไม่ได้เป็นเรื่องราวโรคที่แท้จริงเสียเป็นส่วนมาก. นี่สรุปว่าอยากจะมีชีวิตอยู่เพื่อกิเลส, เพื่อให้เป็นไปตามอำนาจของกิเลส มันจึงเป็นเสียอย่างนี้.

จะต้องมีความเข้าใจถูกต้อง, แล้วจึงจะมีความต้องการอันถูกต้อง, เพิ่มการศึกษาให้ครบ อย่าให้เป็นสุนัขหางด้วน ให้รู้ว่าเกิดมาทำไมโดยแท้จริง แล้วก็ต้องการให้ถูกจุดหมายปลายทางอันนั้น, จนเห็นชัดว่ากิเลสนั้นเป็นเครื่องแผดเผา, เป็นเครื่องทรมาน, เป็นเครื่องร้อยรัดหุ้มห่อ, อย่านไปเอากับมันเลย. รู้จักรังเกียจสิ่งชนิดนี้, รู้จักกิเลสให้ถูกต้อง, รู้จักลูกน้องของกิเลส คือนิเวศน์ให้ถูกต้อง. เดียวนี้ไม่มีใครรังเกียจ, ชนิดนี้ แม้แต่กิเลสก็ไม่รังเกียจ, แล้วจะไปรังเกียจนิเวศน์ได้อย่างไร.

นิเวศน์มันอ่อนกว่ากันมาก, แต่ความจริงนั้นมันเป็นมูลเหตุให้จิตใจเศร้าหมอง; เมื่อจิตใจเศร้าหมอง มันก็คิดผิด เมื่อคิดผิดก็ทำผิดพลาดผิด. ฉะนั้นอย่ามีจิตใจประกอบอยู่ด้วยนิเวศน์ เกิดความหม่นหมองของจิตใจ : ความรู้สึกเอียงไปในทางกามารมณ์, ความรู้สึกเอียงไปในทางโกรธแค้น, ความที่จิตใจอ่อนกำลัง ความที่จิตใจมันฟุ้งซ่าน, ความที่จิตใจมันไม่แน่นอน ไม่ถูกต้อง, ไม่ยุติในเรื่องที่ถูกต้องมันล้มลง นี้เรียกว่านิเวศน์ ทำให้มีดมัวแก่จิตใจ; เมื่อมันมีดมัวแล้วก็เดินไปไม่ถูกต้อง, มันก็เป็นเหตุให้มีกิเลสยิ่งขึ้นไปยิ่งขึ้นไป จนถึงกับเสื่อมเสีย.

รู้จักความเลวร้ายของสิ่งเหล่านี้, รู้จักวิฤตการณในโลก ที่มันเกิดมาจากสิ่งเหล่านี้ จนรู้สึกเกลียดชังวิฤตการณเหล่านี้, เกลียดชังต้นเหตุแห่งวิฤตการณ

เหล่านี้, **นั่นแหละมันจึงจะเริ่มดำเนินไปอย่างถูกต้อง,** จะก้าวเข้าไปสู่ความถูกต้อง, **ให้เห็นว่าเกิดมานี้เพื่อนิพพาน.** พูดอย่างนี้ก็เป็นคำพูดทำให้เขาหัวเราะเยาะ หรือบางคนก็ด่า ที่พูดว่าเกิดมานี้เพื่อนิพพาน. แต่ขอยืนยันว่ามันเป็นความจริงอย่างนั้น.

จุดหมายปลายทางของชีวิต คือนิพพาน.

จุดหมายปลายทางของชีวิตทุกชีวิตก็คือ นิพพาน; ถ้าไม่มีนิพพานมันก็ยังพุ่งพล่านต่อไป, ถ้ามีนิพพานมันก็จะหยุดสงบลงทันที **คือความเยือกเย็น** เพราะไม่มีกิเลส ไม่มีการยึดมั่นด้วยเรื่องตัวกู-ของกู, มันหยุดเย็นลงทันที **ชีวิตมีนิพพานเป็นจุดหมาย เป็นจุดจบ;** **พอมาถึงนี้แล้วมันหยุด** ถ้ามันยังมาไม่ถึงนี้มันยังไม่หยุด. **ฉะนั้น ควรถือเสียได้เป็นหลักว่า นิพพานเป็นจุดหมายของชีวิต,** หรือว่าเป็นจุดหมายของวิวัฒนาการ. ถ้าจะพูดกันทางวัตถุก็ได้ ทางวัตถุก็ได้, วิวัฒนาการไปเถิด ๆ พอมันมาถึงนิพพานแล้วมันก็หยุด.

แต่ความจริงมันยังมีวิเศษอยู่อีกอย่างหนึ่งซึ่งคนไม่รู้ **ว่าชีวิตหรือตัววิวัฒนาการนี้มันไหลเอียงไปทางนิพพาน,** ระวังให้ดี; แม้บางครั้งมันจะผิด จะผิดแต่แล้วก็สู้ไม่ได้ **ความผิดมันต้องหยุดลงแล้วไหลไปทางที่ถูกอีก,** **มันจะไม่ผิดยิ่งขึ้นไป** เพื่อจะไปหยุดจบอยู่ที่ความผิด, **ความผิดเป็นของเกิดใหม่** เป็นของบังเอิญเกิดขึ้นมาด้วยความเียง; **พอหมดเหตุหมดปัจจัย** มันก็หยุดมันก็ดับ มันก็ไหลไปทางถูกต้องเอง. **เปรียบเหมือนกับน้ำไหล,** **น้ำไหลจากที่สูงมันก็ต้องไปออกทะเล;** แต่ถ้าในระหว่างนั้นมีอะไรเป็นเครื่องกั้น ทำนบบ้าง อะไบบ้าง มันก็กั้นอยู่นั่นแหละ, ในที่สุดมันก็ต้องดันออกไปจนได้. **คือมันพังทะลายออกไปจนได้ มันจะไปหาที่ต่ำเสมอ.**

ควรจะถือว่า ชีวิตหรือวิวัฒนาการของชีวิตนี้มันจะเอียง มันมีความเอียงไปทางพระนิพพาน, เหมือนกับว่าแม่น้ำจะไหลไปตามความเอียงของแผ่นดิน, ไปสู่มหาสมุทรแล้วก็หยุดกันที่นั่น. ชีวิตนี้มันก็ต้องการความหยุด ต้องการความสงบ ดันรณหาความหยุดหาความสงบ; แต่เดี๋ยวนี้มันมีความโง่ความไม่รู้เกิดเป็นครั้งคราว, ก็มีสะดุดบ้างเป็นธรรมดา, มันก็มีความผิดพลาดเกิดขึ้นบ้างเป็นธรรมดา. แต่ขออย่าให้ผิดพลาดมานานเกินไป. ให้การผิดพลาดนั้นสั่งสอนให้, หรือจะถือเอาประโยชน์จากการผิดพลาด แล้วความผิดพลาดมันทำให้รู้จักความถูกต้องหรือความไม่ผิดพลาด. ความทุกข์เป็นสิ่งที่สอนให้รู้จักความไม่ทุกข์; เราควรจะขบใจมันบ้างเรื่องความทุกข์หรือความผิดพลาดนั้น, มันมาสำหรับสอนให้รู้จักความถูกต้องหรือความไม่ถูกต้อง มีอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็เพื่อให้ฉลาดสำหรับจะผ่านไป, มีอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นก็เพื่อให้เราฉลาดสำหรับจะผ่านไป. เพราะฉะนั้นควรจะขบใจว่า มันทำให้เราดีขึ้น ดีขึ้น, ให้วิวัฒนาการของเราไปในทางที่ถูกต้องเร็วขึ้น.

ขอให้**มีสัมมาทิฏฐิ** เป็นสิ่งที่นำความต้องการของเรา ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องอย่างนี้ มันก็จะหมดปัญหา, นี้เรียกว่าความถูกต้องทางความต้องการ. เรียกว่ามีความถูกต้องของความรู้ ความคิด ความเห็น ความเข้าใจแล้ว ก็จะมี**ความถูกต้อง**ของความต้องการ ความปรารถนา, ต้องการที่จะเป็นไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง.

ในวันนี้เราพูดกันเพียงสองอย่าง คือ**ความถูกต้องของทิฏฐิ** เรียกว่า **สัมมาทิฏฐิ**, **ความถูกต้องของความต้องการ** เรียกว่า **สัมมาสังกัปปะ**. มีความถูกต้อง สองประการนี้แล้ว เรียกว่า มีความถูกต้องทางสติปัญญา, ต่อไปก็มีความถูกต้องทางกาย วาจาและทางจิต. การบรรยายนี้ก็พูดถึงเรื่อง **เหตุแห่งสันติภาพ คือ ความถูกต้องทางวัตถุ ทางกาย ทางจิต ทางสติปัญญา**, มาเกี่ยวเนื่องกันกับความถูกต้องของ**ความปรารถนา**. เมื่อมีความถูกต้องในความจริงของสิ่งทั้งปวงแล้ว มันก็จะรู้จักปรารถนาให้

ถูกต้อง; ดังนั้น สัมมาทิฐิก็เป็นปัจจัยให้เกิดความต้องการที่ถูกต้อง เราก็มีความถูกต้องทั้งทางทิฐิและทั้งความต้องการ. พุทธกันธรรมดาภาษาไทยง่ายๆ ก็ว่า **มีความรู้** **ความเข้าใจ** **ความเชื่อถูกต้องก่อน**, แล้วเราก็**มีความปรารถนาที่ถูกต้อง**ไป ตาม**ความถูกต้อง**ของ**ความคิดเห็นนั้น** ๆ มันก็เป็นการเดินไป, เดินไปทาง**แห่งพระนิพพาน** หรือ **ทางแห่งสันติภาพ**.

ทำความเข้าใจความต้องการในหัวใจของมนุษย์เสียก่อน แล้วมนุษย์จะมีความถูกต้อง, **จะสร้างสันติภาพขึ้น** มาในโลกได้ แล้วสันติภาพก็จะมีทุกอย่าง ครอบคลุมไปทั่วโลก หรือทุก ๆ โลก. เห็นความจำเป็นที่จะต้องมีความถูกต้องกันเสียอย่างนี้, แล้วก็รู้ว่า **ความถูกต้องทางความคิดเห็นและความต้องการนั้นจำเป็น** จึงตั้งเข็ม วางเข็ม จุดหมายให้ถูกต้องไปเสียตั้งแต่ตอนแรก ๆ **มีความรู้ถูกต้อง** **ความต้องการถูกต้อง**.

นี้อาตมาก็ขอรับรองให้สนใจว่า **เรามีหน้าที่ที่จะต้องสร้างสันติภาพขึ้นในโลก** ตาม**พระพุทธประสงค์**; พุทธอย่างนี้บางคนก็จะไม่เอาหรือไม่เห็นด้วย สร้างสันติภาพขึ้นเพื่อความสงบสุขของตนเอง คงจะเอา; แต่ควรจะมีจิตใจไกลกว้างสูงไปถึงว่าเพื่อคนทั้งโลก และก็เพื่อพระพุทธประสงค์ด้วยนั้น จะเป็นการดีกว่า. การบรรยายเรื่องเหตุปัจจัยของสันติภาพในตอนแรก คือ **ความถูกต้องสองอย่างคือ ทิฐิและสังกัปปะ** นี้ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว. ขอแสดงความหวังว่า **จะได้นำไปพิจารณาพิจารณา**, แล้วทำให้เกิดมีขึ้นมาในตน **สร้างสันติภาพส่วนบุคคล** **แล้วก็จะสร้างสันติภาพของโลกได้** อย่างแน่นอน.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ **เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย** **สวดบทพระธรรมคุณสาธยาย** **ส่งเสริมกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติ** **ให้สำเร็จตามความประสงค์** **ยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไปในกาลบัดนี้.**

สันติภาพของโลก

- ๖ -

๙ สิงหาคม ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ. (ต่อ)

[สัมมาวาจา, กัมมันตะ, อาชีวะ]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ นั้น
อาตมาก็คงบรรยายในชุดที่ชื่อว่า สันติภาพของโลก ต่อตามเดิม เพราะยังไม่จบ และ
ไม่อาจจะเปลี่ยนหัวข้อเป็นอย่างอื่นได้, มีความจำเป็นที่จะต้องบรรยายเรื่องนี้ให้ต่อ ๆ กัน
ไป จนกว่าจะจบ. ท่านทั้งหลายที่ไม่เคยฟังในตอนต้น ก็ฟังได้ในตอนที่กำลังกล่าวอยู่นี้
ในฐานะที่เป็นเรื่องจบอยู่ในตัวมันเองแต่ละตอน ๆ.

[บททวน.]

แต่จะขอทำความเข้าใจเป็นการเชื่อมความให้เนื่องกันว่า เราได้บรรยายด้วย
ความมุ่งหมายจะวิพากษ์วิจารณ์โดยละเอียดลออ เกี่ยวกับสันติภาพของโลก. ในครั้งแรก
ก็ได้บรรยายถึงเหตุหรือผล ที่ทำให้ต้องบรรยายเรื่องนี้. ครั้งต่อมาก็ได้ บรรยายถึง

เรื่องวิกฤตการณ์อันมีอยู่ในโลกนี้, ต่อมาก็บรรยายถึงเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์ ต่อมาก็เรื่องสันติภาพ, ต่อมาก็เรื่องเหตุให้เกิดสันติภาพ, ในครั้งที่แล้วได้แสดงเหตุของสันติภาพหมวดเดียวคือ หมวดปัญญา อันว่าด้วยสัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ ส่วนในวันนี้จะได้กล่าวถึงเหตุอันให้เกิดสันติภาพ ในหมวดถัดมา ซึ่งเรียกว่า ศิลมี ๓ หัวข้อคือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ เป็น ๓ เรื่องด้วยกัน. ขอให้ท่านผู้ฟังตั้งใจฟังให้เข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งทั้ง ๓ เรื่อง.

เราพูดกันถึงเรื่องปัญญาก่อน, นี้ตามหลักพระพุทธศาสนาแสดงอยู่ในเรื่องอภิวรรคคือ มรรคมีองค์ ๘ แสดงด้วยปัญญาก่อน คือสัมมาทิฏฐิ และ สัมมาสังกัปปะ, แล้วจึงแสดงด้วยเรื่องศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ, แล้วจึงทรงแสดงด้วยเรื่องสมาธิคือเรื่องสัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ. เดียวนี้เราก็มาถึงหมวดศีล, หมวดปัญญาได้แสดงไปแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน.

[เริ่มการแสดงครั้งนี้.]

การบรรยายครั้งนี้จึงจะบรรยายด้วยเรื่องหมวดศีล มี ๓ หัวข้อด้วยกันดังที่กล่าวแล้ว, เป็นการบรรยายในลักษณะที่ยืนยันว่า สันติภาพของโลกจะต้องกลับมา มิฉะนั้นก็วินาศกันหมด, และทางที่จะกลับมาได้คือ ทางอริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฏฐิ เข้าใจถูกต้อง ในเรื่องนั้นแล้ว ก็รู้จักตั้งความปรารถนาให้ถูกต้อง, ตั้งความปรารถนาถูกต้องแล้ว ก็มีการกระทำที่ถูกต้อง, คือมีการปฏิบัติทางวาจา ถูกต้อง เรียกว่า สัมมาวาจา, การปฏิบัติทางกายถูกต้อง เรียกว่า สัมมากรรมันตะ, การดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง เรียกว่า สัมมาอาชีวะ, เป็น ๓ เรื่องด้วยกัน มีหัวข้อบาลีว่า สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ.

สัมมาวาจา.

ในตอนต้นก็ต้องกล่าวถึง **สัมมาวาจา** ก่อน ตามวาระที่ถึงเข้า, วาจา ในที่นี้หมายถึงการพูดจา, ถ้อยคำที่พูดจา, วิธีที่พูดจา, วิธีที่จะพูดจา, แม้ที่สุดแต่อุปกรณ์เครื่องใช้ที่ใช้แทนการพูดจา เช่นการขีดเขียนเป็นต้น, มันก็รวมอยู่ในคำว่า วาจา นั้นเอง ก็แปลว่าการพูดจา ซึ่งจะได้ดูกันให้ละเอียดต่อไป ในที่นี้เรามีคำว่า **สัมมาวาจา**, **สัมมานี้** แปลว่าถูกต้อง ตรงตัวหนังสือ แปลว่าถูกต้อง **สัมมาวาจาก็แปลว่า การพูดจาที่ถูกต้อง, การใช้วาจาถูกต้อง คำพูดถูกต้อง วิธีพูดถูกต้อง.**

ที่นี้คำว่าถูกต้องๆ นี้ ในภาษาศาสตร์ไม่มีปัญหา ไม่เหมือนเรื่องทางตรรก - วิทยา philosophy logic อะไร; มันมีปัญหาคงไม่รู้ว่าถูกต้องอย่างไร เพราะเขาเอาเหตุผลชนิดที่ผิวเผินจนเกินไป; ถ้าเอาตามหลักศาสนาแล้ว คำว่า **ถูกต้อง** ๆ นี้มันง่ายนิดเดียว คือมันไม่ทำอันตรายแก่ฝ่ายใด, แล้วก็เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย นั่นคือ **ถูกต้อง** มีปณิธานเพียงเท่านั้นก็พอ คำว่าสัมมา แปลว่า ถูกต้อง คือไม่ทำอันตราย เกิดทุกข์โทษแก่ฝ่ายใด, และมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย, คือฝ่ายตนเองและฝ่ายอื่นหรือ ฝ่ายทั้งหมดทั้งโลกก็ตามใจ ถ้ามันมีลักษณะอย่างนี้เรียกว่าถูกต้อง.

ลักษณะของวาจา.

ที่นี้เรามาดูกันให้ดีกว่า คำว่า **วาจา** วาจา^{นี้} มันจะเข้าถึงอะไรได้บ้าง ? ตามตัวหนังสือก็แปลว่า คำพูด แต่เดี๋ยวนี้นั้นมีลักษณะ หรือหน้าที่ของมันในหลายแง่ หลายมุม.

วาจาในฐานะเป็นเครื่องสื่อสาร เป็นเครื่องสื่อความคิดนี้รู้สึกหรืออะไรก็ตาม ไปยังผู้อื่นเรียกว่าในฐานะเป็นเครื่องสื่อสาร **เป็นการทำความเข้าใจแก่กันและกัน**; อย่างนี้เรียกว่า วาจาในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสาร, เป็นการสื่อสาร.

ที่นี้ **วาจาในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างอะไรสักอย่างหนึ่ง** เป็นเครื่องมือมันก็ได้แก่การสร้างมิตรภาพ, ภาวดีภาพ คือ ความเป็นมิตร ความรู้สึกอย่างเป็นพี่น้องกัน **กระทั่งสันติภาพ** คือความสงบสุข **ใช้วาจาเป็นเครื่องมือ** เพราะเราจัดเตรียมไว้โดยเฉพาะเพื่อเป็นประโยชน์แก่การนั้น ก็ใช้การพูดจาที่ถูกต้องตามความประสงค์อันนั้นก็**เป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพได้**, **ใช้วาจาให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ** เกิด มันก็จะสร้างมิตรภาพได้ หรือยิ่งไปกว่ามิตรภาพเป็น**ภาวดีภาพ**ก็ยังได้ จะเกิดความรู้สึกเหมือนกับว่า เป็นพี่น้องห้องเดียวกัน ด้วยการ**ใช้วาจาเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์** แล้วก็จะ**สร้างสันติภาพ**. ที่ว่าทุกคนพูดจาด้วยกัน ไม่ปฏิเสธการสมาคมกัน ใช้วาจาเกลี้ยกล่อมชักชวนกัน จนมีความพอใจร่วมกัน แล้วก็**สร้างสันติภาพ**ขึ้นมาได้ ในลักษณะเช่นนี้ เรียกว่าวาจาเป็นเครื่องมือ.

ที่นี้ดูต่อไปอีกสักแง่หนึ่งก็ได้ว่า **วาจาในฐานะเป็นอาวุธ**, วาจาที่ใช้**เป็นอาวุธได้** ทำความเจ็บปวดให้แก่ผู้อื่น ยิ่งกว่าอาวุธตามธรรมดาเสียอีก, นี้ก็**ใช้วาจาเป็นอาวุธ** สำหรับประหัตประหารทำความวินาศให้แก่บุคคลนั้นเลย, เป็นอาวุธที่จะทำความพินาศให้กับฝ่ายปรปักษ์ ซึ่งเขาก็ใช้กันอยู่มากในโลกปัจจุบันนี้. ถ้าสังเกตดูให้ดีจะเห็นว่า **ในบรรยากาศของโลกเวลานี้** เต็มไปด้วยวาจาโฆษณาชวนเชื่อ**เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง** เพื่อประโยชน์แก่การ **ทำลายผู้อื่นอยู่** เป็นส่วนใหญ่ หาฟังได้ทั้ง ๒๔ ชั่วโมง ไม่ภาษานั้นก็ภาษานี้ที่พูดกันอยู่ในโลก; นี้วาจาในฐานะเป็นอาวุธ

เพียงเท่านี้มันก็พอแล้ว เป็นตัวอย่างสัก ๓ ประการ : วาจาเป็นเครื่องสื่อสาร, วาจาเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์, วาจาเป็นอาวุธ.

ลักษณะของมิจฉาวาจา.

เมื่อมันมีอำนาจมากถึงอย่างนี้ มันก็เป็นสิ่งสำคัญที่เรา **จะต้องใช้ให้ถูกต้อง คือใช้ให้เป็นไปเพื่อสันติภาพ** ซึ่งเป็นที่มุ่งหมายปรารถนาของทุกคน; แต่ก็น่าเศร้าหรือน่าสงสาร ที่ว่าในปัจจุบันนี้ **ในโลกนี้ มันเต็มไปด้วยมิจฉาวาจา** วาจาที่ผิด วาจาที่ไม่ควรจะพูด, แล้วมันก็จะยิ่งมากขึ้นทุกที, **เพราะว่ากิเลสหรือความเห็นแก่ตัวของคน**ในโลกนี้มันยิ่งแก่กล้ายิ่งขึ้น ๆ การใช้มิจฉาวาจามันก็ยิ่งขึ้น ๆ.

แยกเป็นอย่าง ๆ เช่นว่า : มันเต็มไปด้วยการพูดเท็จ อันธพาลที่จะใช้การหลอกลวงด้วยวาจาโดยเฉพาะ มันก็มาก มากขึ้นในประเทศนี้ในบ้านเมืองนี้ หรือกระทั่งในโลกนี้ ที่เป็นระดับโลกก็เท็จอย่างระดับโลก เท็จอย่างจะทำลายประเทศอื่นทั้งประเทศหรือทั้งครึ่งโลกก็ได้, ในบ้านในเมืองก็เท็จกันประสาในวงแคบ ๆ ในส่วนบุคคลก็มีความพูดเท็จกันในระหว่างบุคคล ด้วยความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือจะหลอกลวงเอาประโยชน์ของฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตัวเอง. การพูดเท็จนั้นมีคำจำกัดความว่า **มันเจตนาจะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตน** โดยการใช้วาจาเป็นเครื่องมือ, วาจาที่ทำไปในลักษณะอย่างนี้ ที่พูดกันไปลักษณะอย่างนี้ก็คือ วาจาเท็จ, เต็มอยู่ในโลก เต็มอยู่ในบรรยากาศของโลก. ใครลองเปิดวิทยุฟังจะพบ **คำโฆษณาชวนเชื่อ** ไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่งคือไม่สถานีใดก็สถานีหนึ่ง **กำลังโฆษณาชวนเชื่อชนิดที่จะเอาประโยชน์ที่มุ่งจะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตน** เราเรียกว่า พูดเท็จ.

ที่นี้ **วาจามัจฉา** คือผิดหรือเลวร้าย, ข้อต่อไป ก็คือ คำพูดที่ **ส่อเสียด** ใจความของคำว่าส่อเสียดนี้หมายความว่า **ทำลายมิตรภาพ** ก็อย่างเดียวกันอีก ลองเปิดวิทยุฟังให้ทั้ง ๒๔ ชม. มันมีวาทะที่เสื่อมสอนยุยงปลุกเร้า **ทำลายสามัคคี** ของพวก หรือฝ่ายที่มันต้องการจะทำลายสามัคคี เพื่อให้หมดกำลัง เพื่อให้พ่ายแพ้ แล้วตนจะได้รับประโยชน์จากที่พวกเหล่านั้นแตกสามัคคีกัน. **วajasosiedhemimnablimtokong** ไปให้แตกแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย คงจะมีความหมายอย่างนี้ จึงได้เรียกว่าส่อเสียด ทำลายมิตรภาพซึ่งเขาเคยมีกันอยู่ได้ดี ๆ, ทำลายสามัคคีที่เขามีกันอยู่อย่างดี, ทำลายกำลังที่เขา **มีการรวมกันอยู่อย่างดี** ให้มันแตกแยกออกไป, ในส่วนบุคคลก็มีการกระทำทำให้เขาแตกความสามัคคีกัน เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง แก่ตัวเองหรือแก่พวกของตัวเอง ที่เร็วกว่านั้นก็ยังมี คือ มัน **ส่อเสียดให้คนแตกความสามัคคีกัน** เพื่อเล่นสนุกเพื่อความพอใจของตัวเอง เมื่อเห็นเขาแตกสามัคคีกัน ทะเลาะวิวาทกัน, ตัวมันก็พอใจและสนุกตามประสาอันธพาล. นี่ย่าได้มีการพูดจาชนิดอย่างนี้เลย.

การนินทากัน การกระซิบกระซาบกัน ที่มีกันอยู่โดยมาก ก็เป็นการยุแหย่ให้แตกสามัคคีกัน มันก็มีอยู่ทั่วไป, ในโลกนี้ในระดับโลกนี้ก็มี ถ้าตั้งใจฟังจะพบโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง คือ **ยุแหย่ให้แตกสามัคคี**, ให้พวกที่มันคงอยู่ดี มันแตกสามัคคีเพื่อให้ถอยกำลัง เพื่อให้พวกของเขาได้ประโยชน์ มันก็มี.

ที่นี้มีจฉาวาจาต่อไปอีก ก็คือ **คำหยาบ, คำหยาบคาย. คำหยาบคาย** คือคำตำ, ตำโดยตรง ตำโดยอ้อม ตำโดยวิธีไหนก็ตาม แม้กระทบกระทั่งเบียดเบียนะ กระแหนแตกตันนี้ มันก็รวมอยู่ในคำว่า ตำ คำว่าการตำ. เดียวนี้ก็ **ตำกันก้องโลก** จะพูดอย่างเดียวกันอีก ทั้ง ๒๔ ชม. ถ้าหาสถานีวิทยุสถานีใดสถานีหนึ่งฟังได้ที่เป็นการตำผู้อื่น, เป็นการใส่ร้ายผู้อื่น เรียกว่า **ตำกันก้องโลก**. เดียวนี้เราไม่ได้ฟังวิทยุนี้ ถ้าเอา

วิทย์มาเปิดฟังทุกสถานีแล้วสังเกตดู มันจะมีการต่ำตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง, เรียกว่า มันต่ำกันทั้งโลกเพื่อประโยชน์ของตัว, **ให้ฝ่ายที่ถูกต่ำเสื่อมเสีย หรือถอยกำลัง หรืออะไรก็แล้วแต่;** แม้แต่ว่า**แก้งว่าสาตเสียดเสียดให้มันเสียเกียรติยศชื่อเสียง,** ให้ได้รับความเสื่อมเสียจากความเคารพนับถือ ก็เรียกเป็นการต่ำได้ ในโลกก็เต็มไปด้วยคำหยาบคาย.

นี่ต่อไปอีกเป็น **คำเพื่อเจ้า,** เป็นคำพูดที่เพื่อเจ้า, *หมายความว่า เป็นคำพูดที่ไม่มีประโยชน์อย่างคุ้มค่ากับเวลา, เสียเวลาเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไร.* นี่ก็หมายถึงเรื่องพูดเล่น, **พูดไม่มีประโยชน์** ก็เรียกว่าเพื่อเจ้า, มันพูดไม่เกิดประโยชน์แก่ฝ่ายใดแล้วยังทำให้เขาพลอยเสียเวลา, ระวังให้ดี. มันมีรสอร่อยเหมือนกัน, คนก็ชอบเพื่อเจ้า ชอบพูดเพื่อเจ้าเป็นส่วนมาก เพราะมันมีรสอร่อยเหมือนกัน. คำพูดเหล่านี้ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร **แล้วก็ไม่เป็นประโยชน์แก่สันติภาพของโลก,** คำพูดเพื่อเจ้าทั้งหลาย ไม่อำนวยความสะดวกให้แก่โลก คือแก่สันติภาพของโลก, โกลไปกว่านั้น **คำเพื่อเจ้าเหล่านี้ มันก็หลอกให้หลงไปในสิ่งที่ไม่ควรจะหลง,** สิ่งที่เสียเวลาเปล่าเสียประโยชน์เปล่าไม่ควรจะหลง. คำพูดเพื่อเจ้านั้นมันมากเข้า ๆ มันก็ชวนให้คนหลง มันก็เสียหายแก่มนุษย์.

โลกต้องไม่มีวาชานิดนี้ จึงจะไม่มีเสนียดจัญไรอะไรในโลก; **ถ้าในโลกยังมีวาชานิดนี้ ก็ยังมีเสนียดจัญไรในโลก ที่ทำให้ไม่มีสันติภาพ,** ให้ไม่มีสันติภาพ ในโลกไม่มีสันติภาพ เพราะการพูดจาที่เลวร้ายเป็นมิจฉาวาจา เป็นเสนียดจัญไรไปเสียหมด. นี่มันยังมีมากอยู่ในโลก แต่แล้วเราก็ทำไม่ได้ มันก็มีวาชานิดนี้เต็มไปในโลก ในบ้านในเมือง แม้ในครอบครัว. ระวังให้ดี**แม้ระหว่างบุคคล ๒ คน** บางทีก็รู้สึกตัวอยู่กว่าวาชานี้ **ไม่ควรพูดเป็นมิจฉาวาจา,** แต่มันบังคับตัวไม่ได้. ลองคิดดู

เรามีกันบ้างไหม **บังคับตัวไม่ได้ พุดจาชนิดที่รู้สึกอยู่ว่าไม่ควรจะพุด มันผิด ศีลธรรมจริยธรรม ไม่มีประโยชน์อะไร.** แต่มันเกิดความรู้สึกสนุกสนานเอร็ดอร่อยแก่ผู้พุด มันก็พุดทั้งที่รู้ตัวอยู่ว่าไม่ควรพุดเพราะบังคับไม่ได้, เราจึงเรียกว่าแม้แต่ **สิ่งเลวร้าย เช่นมิจฉาวาจา** มันก็มีเสน่ห์ ต้องเรียกว่าเสน่ห์ที่มันชวนให้พุด ที่มัน **ยั่วให้พุด.**

คำว่า **เสน่ห์** คำนี้มันมีความหมายกว้าง ไม่ใช่เฉพาะเรื่องรักๆ ใคร่ ๆ ทางเพศทางอะไรจะเรียกว่าเสน่ห์ ถ้ามันเป็นการยั่วอย่างยิ่งให้ทำ แล้วก็เรียกว่ามันมีเสน่ห์ทั้งนั้น; แม้แต่ความชั่วมันก็มีเสน่ห์ คนจึงได้ทำชั่ว, ถ้าไม่มีเสน่ห์ มันก็ไม่มีใครทำชั่วเดี๋ยวนี้มันมีความยั่วชวนของเสน่ห์นี้มากเกินไปกว่าที่เขาจะทนไหว, แล้วเขาก็**ทำชั่ว** ประกอบเหตุผลอย่างอื่นมันยังมีอีก คือว่า **คิดว่าเขาจะจับไม่ได้** หรือว่า**จะไม่มีโทษทัณฑ์อะไร** มันก็กระทำความชั่ว ความชั่วมันก็มีเสน่ห์ที่ชวนให้ทำ โลกเรายังเต็มไปด้วยมิจฉาวาจา วาจาที่เป็นพิษ มีพิษร้าย เลวร้าย เป็นไปเพื่อวิฤตกรรม ทำให้ไม่มีความสงบสุข. จะพิจารณาให้เข้าใจ, **อย่าให้มี, อย่าให้มี** โดยบุคคลก็อย่าให้มี ในครอบครัวก็อย่าให้มี ในหมู่บ้านอย่ามี ในจังหวัดในบ้านในเมืองอย่ามี ในประเทศอย่ามี ในโลกอย่ามี ในโลกนี้อย่ามี ขอให้มองเห็นอย่างนี้.

ลักษณะของสัมมาวาจา.

ที่นี้ในทางที่กลับกัน **เพื่อโลกจะได้มีสันติภาพ มันก็ต้องมีสิ่งที่เรียกว่า สัมมาวาจา** ดังที่กล่าวแล้ว, **สัมมา** แปลว่า **ถูกต้อง, วาจา** แปลว่า **การพุดจา. การพุดจา ที่ถูกต้อง** เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย **แล้วก็เกื้อกูลแก่สันติภาพ,** คือทั้งหมดทั้งโลกมันจะมีสันติภาพและความสงบสุข. **จะชี้ลักษณะด้วยคำพุดที่รวมความได้กระทัดรัด** คือ

คำว่า **ไม่ประทุษร้าย** เป็นวาจาที่เป็นสัมมา, ไม่ผิด มีลักษณะไม่เท็จ ไม่เท็จคือ ไม่ประทุษร้ายต่อความจริง ต่อความยุติธรรม ต่อความถูกต้อง. ถ้ามัน**ประทุษร้ายต่อความจริง** ก็เรียกว่ามัน**เท็จ**, มันประทุษร้ายต่อความเป็นธรรม ความยุติธรรม มันก็**เท็จ**, ประทุษร้ายต่อความถูกต้องที่แท้จริงตามกฎหมายธรรมชาติ ก็เรียกว่ามัน**เป็นเท็จ** ; ถ้ามัน**ไม่เท็จ** มันก็**จริง** ตรงกับคำว่า**สัจจะ**, สัจจะแปลว่า **จริง** มัน**จริงตามกฎหมายของธรรมชาติ** มันอาจจะประพฤติได้จริง แล้วมันก็เป็นประโยชน์จริง ๆ มันมีความจริง, ไม่เท็จ.

นี่มันไม่ส่อเสียด, **วาจาที่เป็นสัมมาวาจา จะไม่ให้เกิดความแตกแยก, จะไม่ประทุษร้ายความสามัคคี** เรียกว่าไม่ประทุษร้ายความสามัคคี ไม่ประทุษร้ายความรักของมนุษย์ ซึ่งจะต้องมีความรักแก่กันและกัน. วาจาที่เป็นสัมมาวาจาจะไม่ประทุษร้ายต่อความสามัคคี ความรักใคร่ ความกลมเกลียวร่วมแรงร่วมใจกันกระทำในสิ่งที่ควรกระทำ.

ที่นี้ก็ **วาจาไม่หยาบคาย** ก็คือไม่ประทุษร้ายความไพเราะ, วาจาหยาบคาย มันประทุษร้ายความไพเราะ หรือมันประทุษร้ายสุนทรียภาพในทางวาจา. นี่กล่าวอย่างนี้เป็นการกล่าวที่มันกว้าง มันครอบคลุมไปหมดไม่มีทางหลีกเลี่ยง, วาจาหยาบคายมันประทุษร้ายความไพเราะ หรือสุนทรียภาพทางวาจา ความไพเราะนั้นมันเป็นที่ต้องการของคนทุกคนแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน. สัตว์เดรัจฉานให้ดีแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ก็ยังต้องการได้ยินคำพูดที่ไพเราะสุภาพนุ่มนวล แล้วก็มี ความมั่งคั่งงามจับใจผู้ฟัง จึงเรียกว่ามันไพเราะ, วาจาที่หยาบคายมันประทุษร้ายความไพเราะ.

ที่นี้ **วาจาที่ไม่เพ้อเจ้อ** มันก็ไม่ประทุษร้ายเวลาที่อาจใช้ให้เป็นประโยชน์ เวลานี้มันแล้วแต่เราจะใช้ ใช้ให้เป็นประโยชน์ก็ได้ ใช้ให้ไม่เป็นประโยชน์ก็ได้. คนโง่ก็ใช้ไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์, คนมีปัญญาาก็ใช้เวลาไปในทางที่เป็นประโยชน์ แม้แต่

คนทั่วไป มันก็ต้องการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ **วาทาโตมันประทุษร้ายเวลา** ที่ควร
จะใช้ให้เป็นประโยชน์ **วาทานันเรียกว่าเพ้อเจ้อ.** นี่เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย ๆ มองเห็น
ได้ง่าย ๆ, นี่ใช้คำภาษาไทย ๆ ล้วน ๆ.

วาทาจริง ไม่ประทุษร้ายความจริง วาทาไม่ส่อเสียด ก็ไม่ประทุษร้ายความ
สามัคคี, วาทาไม่หยาบคาย ก็ไม่ประทุษร้ายความไพเราะ, วาทาไม่เพ้อเจ้อ ก็ไม่ประทุษ
ร้ายเวลาที่อาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์. สังกตดูให้ดี แต่ละข้อๆ เป็นสิ่งที่มนุษย์ก็ต้องการ
หรือควรที่จะต้องการ. มนุษย์ก็ต้องการพูดจริง ๆ ต้องการความจริง, ต้องการความ
สามัคคี, ต้องการความไพเราะ, ต้องการเวลาที่เป็นประโยชน์; ฉะนั้นเราจึง**ต้องระวัง**
คือมีความตั้งใจที่จะระวังการพูดจา **อย่าให้เป็นฝ่ายมิจจา** อย่างที่กล่าวมาแล้ว **แต่ให้**
เป็นอย่างสัมมา ที่กำลังกล่าวอยู่.

ที่นี้โดย**ส่วนสันติภาพ** เราก็พิจารณาเห็นได้ว่า **ถ้าโลกมีสัมมาวาทา,**
ไม่เอามิจจาวาทามาใช้เป็นสื่อกันแล้ว มันก็ทำการ**เบียดเบียนกันไม่ได้** เพราะมันไม่มี
อะไรที่จะเป็นสื่อสำหรับจะทำการเบียดเบียน. สงครามในโลกอาจจะหมดสิ้นไปได้ ถ้า
ถือเพียงข้อเดียว **ว่าจะไม่ใช่มิจจาวาทา, มีแต่สัมมาวาทานี้** มันก็**ไม่มีโอกาสจะพูด**
คำชนิดที่ทำให้เกิดข้อขัดแย้ง ให้เกิด**สงคราม** ให้เกิดทำลายล้างซึ่งกันและกัน.
วิกฤตการณ์มันเกิดขึ้นเพราะมิจจาวาทา มันก็เกิดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา, **ถ้ามีสัมมา**
วาทา มันก็มี**สันติภาพ,** อยู่กันอย่างสงบสุข เกิดความรักสมัครสมานสามัคคี ช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกันทำประโยชน์.

นี่ให้มองในวงกว้าง **ว่าสัมมาวาทาที่เกี่ยวกับสันติภาพของโลกทั้งโลกนั้น**
มันเป็นอย่างนี้, **เดี๋ยวนี้โลกมันกลุ่มอยู่ด้วยกลิ่นไอของมิจจาวาทา** ที่พูดที่เดียวได้ยินทั้งโลก
ด้วยเครื่องวิทยุกระจายเสียง **พูดที่เดียวได้ยินทั้งโลก,** **แล้วก็ใช้ไปเพื่อประโยชน์แก่มิจจา**

วาทา เพื่อประโยชน์ของตน, เพื่อหาประโยชน์ของตน, เพื่อป้องกันประโยชน์ของตน เพื่อความเห็นแก่ตัว ด้วยความเห็นแก่ตัว. นี้ขอให้เห็นชัดเจนไปในแง่มุมหนึ่งก่อนว่า สัมมาวาทาเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลกอย่างหนึ่งด้วย เช่นเดียวกับ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ที่กล่าวมาแล้ว, นี้สัมมาวาทาก็เป็นปัจจัยที่สาม.

ลักษณะของสัมมากรรมันตะ.

ที่นี้ก็ดูต่อไป ข้อถัดไปก็เป็นสัมมากรรมันตะ สัมมากรรมันตะ : กรรมะ ก็แปลว่า การกระทำ, กรรมันตะ ก็แปลว่า การกระทำที่ต้องกระทำ ที่ไม่ทำไม่ได้, กรรมันตะ ก็แปลสั้น ๆ ว่า การงาน, มันเป็นที่สุดของการที่ว่าไม่ทำไม่ได้ คือต้องทำ. นี่คือการงาน สัมมากรรมันตะ ก็คือ การงานถูกต้อง ได้แก่การประพฤติ การกระทำโดยเฉพาะทางกายที่ถูกต้อง, ต้องมีการกระทำที่ถูกต้อง ก็ความหมายอย่างเดียวกันอีกแหละ, ถูกต้อง ๆ คือไม่ทำอันตรายใคร มีแต่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย นี้เรียกว่าถูกต้อง, มีการกระทำที่ถูกต้อง ก็เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เป็นปัจจัยแห่งสันติภาพ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม.

ถูกต้องแจกเป็นข้อ ๆ สำหรับสัมมากรรมันตะว่า : ไม่ประทุษร้าย, ไม่ประทุษร้าย, ใช้คำว่าไม่ประทุษร้าย, ไม่ประทุษร้ายชีวิตร่างกายผู้อื่น ถ้าเราจะใช้คำว่าฆ่า ไม่ฆ่าสั้น ๆ ลุ่น ๆ อย่างนี้ มันไม่กินความไปถึงการทำให้พิการ หรือเสียหาย หรือเจ็บปวด เจ็บป่วย. ถ้าเราใช้คำว่าประทุษร้ายชีวิตและร่างกาย ก็หมายความว่าถึงตายก็ได้ ไม่ถึงตายก็ได้ เรียกว่าประทุษร้ายชีวิตและร่างกาย แล้วก็เป็นมิจจกรรมันตะทั้งนั้น, ไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกายให้ถึงตายหรือให้เจ็บป่วยหรือพิการ ข้อแรก.

ข้อที่สอง ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติ มันกว้างกว่าที่จะพูดสั้นๆ ว่า ลักษณะมันแคบไป ประทุษร้ายนี้จะโดยวิธีใดก็ได้ มีหลายสิบบทวิธีที่จะทำร้ายทรัพย์สินสมบัติของเขา จะเอามาเป็นประโยชน์ก็ได้, จะไม่เอามาเป็นประโยชน์ก็ได้, คือประทุษร้ายเล่นๆ เท่านั้น ทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นเล่นๆ สนุกมืออย่างนี้ ก็เรียกว่าประทุษร้าย ก็ผิดหลักปฏิบัติในข้อนี้ คือเป็นมิจฉากัมมันตะ. ฉะนั้น**ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของเขาโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม ที่เป็นเหตุให้เขาเสียหาย,** จะเอามาเป็นของเราหรือไม่เอามาเป็นของเรา ก็เรียกว่าประทุษร้ายทั้งนั้น; ไม่มีการประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น มันก็อยู่กันอย่างสงบสุข. **เดี๋ยวนี้บ้านเมืองไม่เจริญในทางทรัพย์สินสมบัติหรือเศรษฐกิจนี้** เพราะว่ามันมีการประทุษร้าย หรือคอยจ้องประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นกันมากเกินไป ; ใครทำอะไรขึ้นมา มันก็คอยขโมย คอยเบียดเบียน คอยขโมย คอยแย่งชิง,แย่งชิงสิ่งของบ้าง, แย่งชิงเอาทั้งหมดบ้าง, เรียกว่าประทุษร้ายอย่างยิ่ง ประทุษร้ายทรัพย์สิน. ที่นี้ที่ใหญ่หลวงระดับโลก, มีการประทุษร้ายกันในแง่การเมือง ในแง่ของเศรษฐกิจ ซึ่งทำลายฝ่ายตรงกันข้าม มีอุบายหลายอย่างหลายวิธีกว้างขวางเหลือเกิน, **ใช้วิถีทางการเมือง วิถีทางการเมืองเศรษฐกิจ,** วิถีทางอะไรก็ตาม ทำลายกำลังทำลายทรัพย์สิน ทำลายผู้อื่น ; นี้ก็จะเรียกว่าเต็มอยู่ในโลก เต็มไปทั่วโลกอยู่ในปัจจุบัน.

ต่อไป **ข้อที่สาม ประทุษร้ายของรัก** คือศีลข้อกามนี้ บางคนพูดสั้นๆ ว่า **ไม่ทำชู้,** อย่างนี้ไม่ตรงตามคำที่เป็นหลักกว่า **กามสุ มิจฉัจฉา.** ไม่ประพฤติผิดในของรักทั้งหลาย ใช้คำว่าในของรักทั้งหลาย, **อย่าประทุษร้ายของรักผู้อื่น ไม่เฉพาะเรื่องชู้สาวหรือเรื่องกามารมณ์;** ถ้ามันเป็นเรื่องของรักของเขาแล้ว เขาไม่อยากจะให้ใครมาแตะต้อง แม้แต่จะจับดูเท่านั้นก็ยังไม่ต้องการ ถ้าเป็นของรักของเขา ฉะนั้น **อย่าไปแตะต้อง อย่าไปจับดู อย่าไปทำอะไรให้เขาหม่นหมองใจ,** ถ้ามันเป็นของรักของเขา แม้ไม่ใช่เรื่องกามารมณ์. อย่างว่าเด็กคนหนึ่งมีตุ๊กตาดตัวหนึ่งสวยมาก เขารัก

สุดสวาทซาใจ, ไม่ต้องการแม่จะให้เด็กอีกคนหนึ่งไปจับเท่านั้นแหละ ก็ไม่ต้องการ; ฉะนั้นเด็กคนไหนไปจับไปขยำทำให้ของเขาสกปรกเขาก็เสียใจ, ข้อนี้จะต้องให้มันกินความกว้างขวางถึงขนาดนี้, ดูเหมือนในหนังสือหนึ่งหาตำรับตำราแม่ที่สอนกันอยู่ในโรงเรียนนั้นแหละ **อธิบายแต่เพียงว่าไม่ประทุษร้ายของรักทางเพศทางกามารมณ์เรื่องชู้สาวเท่านั้น** นั้นไม่ถูกต้องยิ่ง, ไม่ถูกต้องยิ่ง หรือถูกน้อย; **ถ้าให้ถูกเต็มก็ต้องใช้คำว่าของรักโดยทั่วไป อย่าไปประทุษร้ายให้ผู้อื่นเจ็บใจ.**

นี่เป็นศีลข้อที่กำลังมีปัญหา ไม่ขยายความลงมาว่า แม้แต่เด็กเล็กๆ ก็ต้องถือศีลข้อนี้; เพราะเขาไม่เข้าใจความหมายของศีลข้อนี้. **อย่าประทุษร้ายของรักของผู้อื่นให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ** ถือหลักให้กว้าง ๆ อย่างนี้ก็ได้หมด, ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งอะไรก็ตามเถอะ ซึ่งมันควรอธิบายขยายออกไปถึงที่รักใคร่เคารพนับถือด้วย. **อย่าไปประทุษร้ายสิ่งที่เรารักใคร่เคารพนับถือ** ให้เจ็บช้ำน้ำใจ มันจึงจะมีความหมายที่สมบูรณ์ที่สุดของการถือศีลข้อนี้.

ที่นี้จะขอเติมเข้ามาอีกข้อหนึ่ง **ซึ่งไม่ได้กล่าวไว้ในพระบาลี,** แต่เห็นได้ว่าเอามาสังเคราะห์กันเข้าด้วยได้ คือ **เรือประทุษร้ายสติสมปฤติของตนเองคือน้ำเมา,** เหล้าสุราอะไรก็ตามสารพัดอย่าง. **จะพูดว่าไม่ดื่มน้ำเมาเท่านั้นไม่พอ, ต้องใช้คำว่าสิ่งซึ่งประทุษร้าย สติสมปฤติของตนเอง,** อะไรก็ตาม กินเข้าไป ดื่มเข้าไป สูบเข้าไปสูบทาเข้าไป สูดดมเข้าไปแล้ว มันก็เสียสติสมปฤติตามปกติ อย่างนี้เรียกว่าของเมาทั้งนั้น. **อย่าทำอย่างนี้, อย่าสูบ อย่ากิน อย่าดื่ม อย่าใช้** โดยวิธีใดๆ ก็ตาม ซึ่งสิ่งที่มีมันทำให้สูญเสียสติสมปฤติ.

และควรจะขยายความออกไปถึงความเมา ในทางจิตวิญญาณ อะไรได้ด้วย ; **เรื่องเหล่าเรื่องฝืนอะไรนี้** มันเมาในระบบกาย ระบบประสาทที่เกี่ยวข้อง

กับกาย, **นี่มันเมาในทางจิตทางวิญญาณ เมาทางกามารมณ์ เมาทางความมั่งมี เมาความไม่มีโรคความสบายดี** อะไร ก็เรียกว่ามันเมา ก็ควรจะเว้นด้วย, คือมันเป็น **ความสูญเสียสติสมปฤดีเหมือนกัน**; เพราะว่าถ้ามันมีลักษณะเมาแล้ว มันก็สูญเสียสติสมปฤดีแน่นอน. **อย่าให้เป็นการประทุษร้ายสติสมปฤดีของตนเอง** คือให้เมาก็ได้บ้างก็ได้ ให้มีความคิดวิปริตก็ได้; อย่างนี้เรียกว่าประทุษร้ายสติสมปฤดี อย่ามี อย่ากระทำ.

สรุปความว่า **การกระทำที่มันเบียดเบียนตนเองเบียดเบียนผู้อื่นอย่ามี, อย่ามี, หรือจะจำกัดความว่า การกระทำที่เป็นการทำลายประโยชน์แก่ทุกฝ่าย แก่ตัวเอง แก่ผู้อื่น แก่สังคม แก่โลก, การกระทำเหล่านั้น เป็นมิจจกัมมันตะทั้งนั้น** อย่าได้มี. แต่มันก็น่าสงสารหรือน่าเศร้า อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า ในโลกนี้มันมี ในโลกนี้มันมี, ในโลกนี้มันกำลังมี **ในโลกนี้มันกำลังจะขยายมากออกไปในการกระทำอย่างนี้.**

มิจจกัมมันตะกำลังเต็มไปทั่วโลก.

ประทุษร้ายร่างกายหรือชีวิตนี้ เดียวนี้มันเจริญก้าวหน้ามาก จนประดิษฐ์อาวุธที่ร้ายกาจ ฆ่าคนที่เดียวเป็นแสนๆ ล้านๆ ได้, คิดดูเถอะโลกมันก้าวหน้าในสิ่งที่จะใช้ประทุษร้ายร่างกายหรือชีวิตของผู้อื่น. อย่างที่เรียกว่าเหลือประมาณ, อาวุธอะไรของเขาก็ไม่รู้ อาวุธนิวเคลียร์ อาวุธอะไรที่มันทำลายชีวิตคนที่เดียวได้เป็นแสนๆ ล้านๆ, มันก็ไม่เคยมีในโลกดอก แล้วมันก็ได้มีขึ้นมา **นี้เรียกว่าโลกมันก้าวหน้าไปในทางไหน, ก้าวหน้าไปในทางที่จะล้างผลาญซึ่งกันและกัน** มากถึงขนาดนี้.

แล้วมันก็มีวิธีการประทุษร้ายทรัพย์สินของผู้อื่น, **ใช้วิธีเศรษฐกิจปิดล้อม** อะไรกัน ทำให้ล้มจมได้ทั้งประเทศ มันก็มี ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากทางเศรษฐกิจจน

ประเทศลุ่มจม อย่างนี้มันก็ทำได้, ซึ่งสมัยโบราณมันทำไม่ได้ดอก, วิชาอย่างนี้มันก็ไม่มี แล้วก็ไม่มีความที่ทำได้. แต่เดี๋ยวนี้มันทำได้, ที่จะทำลายเศรษฐกิจของประเทศของฝ่ายตรงข้าม ทำลายกันได้ถึงอย่างนี้ แล้วยิ่งรวมหัวกันหลายๆ ประเทศทำ มันก็ยิ่งทำได้มาก. นี้เรียกว่าในโลกกำลังมี, แล้วก็มีอย่างร้ายกาจที่สุดด้วย.

นี่ข้อที่ประทุษร้ายของรักนี้ กำลังเป็นปัญหา จนบางทีก็พิจารณายกเลิกศีลข้อนี้กันเสียแล้ว, ในที่บางแห่งหรือบางประเทศ **จะไม่ถือว่าเป็นของเสียหาย เลวร้ายอะไร,** จะยกเลิกศีลธรรมข้อนี้กันเสียแล้ว เพราะมันเป็นไปมากขึ้น แรกกล้ามากขึ้น แต่มันเป็นเรื่องที่ซ่อนเร้น อย่าเอามาพูดเลย, ไม่ต้องก็ได้ เมื่อเราไม่ทำก็ไม่ต้องพูดก็ได้.

ประทุษร้ายสติสมปฤติ ทั้งกายและทางจิต สิ่งมีนเมา สิ่งที่เสพแล้วมีนเมา มันได้ผลติดกันขึ้นอย่างสูงสุด, มีนเมาอย่างสูงสุด จน**เป็นปัญหาทั้งโลก** เช่น เฮโรอีนเป็นต้น ซึ่งแต่ก่อนมันก็ไม่มี, เดี่ยวนี้มันก็ได้มีขึ้นมาแล้ว เพราะความผิดพลาด นี้เรียกว่า**ความเมาทางกาย** แล้วก็นิยม ยังนิยมกันอยู่อย่างน่าหัวเราะ, เอาเหล้าขึ้นทูนหัวแล้วให้พร คิดดูซิมันไม่เคยมีในครั้งโบราณ ครั้งพุทธกาลในครั้งไหน, **เอาเหล้าขึ้นทูนหัวแล้วให้พร,** มันเป็นทาสของเหล้า อย่างนี้มันก็ไม่เคยมี, มนุษย์มันก็ได้ทำ และกำลังทำ ทำให้ผีมันหัวเราะ, แล้วทำให้ลิงมันหัวเราะ ถ้าลิงมันเข้าใจได้ว่านี่ทำอะไรกัน; เพราะลิงมันก็ไม่เคยทำอย่างนั้น แต่มนุษย์ทำอย่างนั้น. ใช้เหล้าเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์สูงสุดมีเกียรติอะไรกันต่าง ๆ, ประดิษฐ์เหล้าใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาราคาแพงเหลือที่จะแพง.

ยังมีการกินชนิดที่วิตถาร อาตมาไม่เคยไปเห็นด้วยตนเอง แต่เห็นหนังสือที่เขาถ่ายมา กินสมอลิงทั้งเป็นๆ, ที่เมืองจีนที่ได้หัวหรือที่ไหนที่เขาถ่ายมา. เอาลิง

มาเจาะทะลุโลกศึกระหว่างบนเหมือนกับเปิดช่องมะพร้าวอ่อน แล้วก็ใส่เข้าไปได้ที่บังคับหัวโผล่ชนิดหนึ่ง แล้วผู้กินก็ดักมันสมองลิงกินทั้งที่ลิงยังเป็นๆอยู่. นี่มนุษย์มันเจริญมันก้าวหน้าอย่างไร ก้าวหน้าได้ถึงขนาดนี้, หรือว่าปาดเนื้อวัวที่ยังเป็นๆ อยู่มากินเดี๋ยวนั้น มาปรุงกินเดี๋ยวนั้น นิยมกินนั้. นี่มนุษย์มันจะเป็นอะไร มันจะยิ่งกว่าเป็นยักษ์เสียแล้ว เพราะความที่มันไม่มีความรู้สึก ไม่ถือหลักถือเกณฑ์อะไร ในการที่จะไม่ประทุษร้ายตนเองไม่ประทุษร้ายผู้อื่น, นี่ความเจริญอย่างนี้ ก็ยังมีคนโง่ๆ ไปเอาอย่าง. ขอร้องว่าพุทธบริษัทเราอย่าไปเอาอย่างเลย, อย่าไปเอาอย่างเลย ถือไปตามหลักเกณฑ์โบราณเคร่งครัดดีกว่า. อย่าไปเอาอย่างของอย่างนี้เลย ที่เรียกว่าความเจริญก้าวหน้าไปตามกันพวกที่มันเจริญก้าวหน้ากันถึงขนาดนี้ อย่าต้องมีเลย.

สัมมากรรมันตะ มีการประพฤตการกระทำชนิดที่ถูกต้อง ไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นหรือทั้งโลก; **ถ้ามีในโลก โลกนี้ก็มีสันติภาพ** เพราะมันไม่ทำหรือถือว่าทำไม่ได้ ก็ไม่มีทางที่จะเบียดเบียนกัน มันก็มีสันติภาพ. เขาไม่พิจารณากันในแง่นี้, เขาไปพิจารณากันในแง่อื่นกว้างขวางไกลลิบเลย, **แล้วก็ไม่ทำให้เกิดสันติภาพในโลก,** ได้แต่นั่งพิจารณากันอยู่อย่างนั้น, ไม่ได้ใช้หลักที่ถูกต้องของธรรมชาติ, สันติภาพที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เราก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายธรรมชาติ, ที่เรียกว่าสัมมากรรมันตะเป็นข้อที่ ๒ ของหมวดศีล, หมวดศีลมี ๓ ข้อ สัมมาวาจาว่าแล้ว สัมมากรรมันตะก็ว่ามาพอจบ.

ลักษณะของสัมมาอาชีวะ.

ที่นี้มาข้อ ๓ ของหมวดศีล **สัมมาอาชีวะ** อาชีวะ ที่เขาแปลคำแปลให้เรียนให้สวดให้อะไรกันอยู่ **เลี้ยงชีวิตถูกต้อง** เราไม่เห็นด้วย แปลว่าเลี้ยงชีวิตมันแคบไป คำว่า

อันนี้แปลว่าทรงหรือดำรง ก็ได้ ชีวะก็ชีพ, อาชีวะก็คือทรงชีพหรือดำรงชีพ เราจึงสมัครที่จะแปลคำนี้ว่า ดำรงชีวิตถูกต้อง. อาชีพ แปลว่า การดำรงชีวิต ไม่ใช่เฉพาะหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องอย่างเดียว. อะไรก็ตามที่มันเกี่ยวกับการที่ให้ชีวิตทรงอยู่ได้ เรียกว่าอาชีพได้หมด. อาชีพ แปลว่า การดำรงชีวิต, **สัมมาอาชีพ**ก็คือการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง, รวมทั้งการหาเลี้ยง วิถีหาเลี้ยง อะไรต่าง ๆ ทุกอย่างที่มีมันเนื่องกัน แล้วก็จะพูดให้ฟัง.

โดยทั่วไปเมื่อเกี่ยวกับอาชีพหรือ **ดำรงชีพ** คนก็จะพุ่งเล็งไปถึงสิ่งที่เรียกกันว่า**ทรัพย์**, คำว่าทรัพย์นี้ตามตัวหนังสือทำเนียบมีความหมายดี มีความหมายไพเราะ. คำว่า **ทรัพย์** หรือ**วิตุ** นี้แปลว่า **สิ่ง** หรือ **วิสัย**ที่ทำให้เกิดความยินดี แก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของ, วิสัยที่ทำให้เกิดความยินดีแก่ผู้เป็นเจ้าของ เรียกว่า**ทรัพย์** ที่นี้ถ้าว่าคนโง่คนอันธพาลนั้น ยินดีไปอย่างหนึ่ง, คนปรกติ คนดี คนฉลาดวิญญูชน ก็ต้องการอีกอย่างหนึ่ง มันก็ยินดีกันคนละอย่าง, ฉะนั้นจึงต้องมีคำว่าถูกต้อง.

ทรัพย์แปลว่า**สิ่งที่ทำให้เกิดความยินดีแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของ**, เราก็หากันมาไ้ไ้มาก หากันมาไ้ไ้มากๆ เพื่อจะใช้จ่ายดำรงชีวิต; ฉะนั้น**การดำรงชีวิตมันก็เนื่องไปถึงทรัพย์; หาทรัพย์ถูกต้อง.** หาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตให้ถูกต้อง, เอากันในส่วนนี้ก่อนเป็นส่วนแรก : **ถูกต้องไม่เบียดเบียนใคร** ในการหาทรัพย์ หาทรัพย์นั้นก็อย่าให้เป็นการเบียดเบียนใคร ในแง่ไหนในประการไหน ก็อย่าให้เป็นการเบียดเบียนใคร, แล้วก็ต้องมี **มีทรัพย์อย่างถูกต้อง** ไม่เกิดการเบียดเบียนใครอีกนั่นแหละ การมีทรัพย์ของเรามันมีอย่างเหมาะสม มันมีอย่างที่ไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น, ไม่กักตุนไม่กอบโกย แล้วต้องใช้ทรัพย์นั้นอย่างถูกต้อง ใช้อย่างพอดี ใช้อย่างมัธยัสถ์ แล้วก็มีประโยชน์.

คำว่า**มัธยัสถ์**นี้ยากจะ**ซุ่ม**ความเข้าใจ; เพราะบางคนอาจจะเข้าใจผิดให้ความหมายแก่คำว่า**มัธยัสถ์**จนกลายเป็นตระหนี่ถี่เหนียวไป. คำว่า**มัธยัสถ์**ไม่ได้หมายความว่า**มัธยะ** แปลว่า **กลาง** **อัสถะ** แปลว่า **อยู่**, **มัธยัสถ์** ก็แปลว่า **อยู่ตรงกลาง**, **อยู่ตรงกลางคือพอดี**. ถ้าเรามีความ**มัธยัสถ์**เกี่ยวกับ**ทรัพย์**ละก็ **จะต้องมีความพอดี** ใน**การที่จะมีจะใช้**; **ที่นี้ว่าแม้จะช่วย ใช้ทรัพย์ช่วยผู้อื่น** **ช่วยผู้อื่นก็ต้องอย่างถูกต้อง**; **จะเป็นการช่วยบุคคลแต่ละบุคคลก็ได้, จะช่วยสังคมก็ได้, ช่วยศาสนาก็ได้** **ช่วยโลกทั้งโลกก็ได้, ก็ต้องมีการใช้หรือช่วยอย่างถูกต้อง**.

เพื่อจะเกิดการดำรงชีพที่ถูกต้อง ก็จะทำให้พิจารณาแง่มุมต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า**ทรัพย์** แล้วก็จำไว้ ๔-๕ คำพอว่า : **หาถูกต้อง, แล้วก็มี มีไว้ถูกต้อง, และ ก็ใช้ถูกต้อง**เพื่อตัวเอง, **และช่วยผู้อื่นก็ช่วยอย่างถูกต้อง**. **ช่วยอย่างไม่ถูกต้องมันก็มีนะ** **ช่วยจนเกิดผลร้ายก็มี, ช่วยอย่างโง่เขลาจนงายไม่เกิดประโยชน์อันใด** **แล้วกลับไปเกิดผลตรงกันข้าม** **อย่างนี้มันก็มี, หาถูกต้อง มีไว้ถูกต้อง ใช้มันถูกต้อง ใช้ช่วยผู้อื่นอย่างถูกต้อง**.

การดำรงอาชีพของคนในโลกไม่ถูกต้อง.

แล้วก็พิจารณาดูต่อไป **ว่าเรากำลังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า?** **เมื่อหามันเบียดเบียนคนอื่น** **เบียดเบียนตัวเอง** **เบียดเบียนคนอื่น** **นี้มันทุจริต** **หรือว่ามันมีจิตใจมืดไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ, มีความยึดมั่นถือมั่นมาก** **มันก็ หารด้วยความยึดมั่นถือมั่น** **มันก็หนักอกหนักใจ** **ไม่เท่าไรก็เป็นโรคประสาทเกี่ยวกับหาทรัพย์นั่นเอง**. **ไปสังเกตดูดี ๆ** **เถอะ** **เพื่อนฝูงของเรา** **เพื่อนมนุษย์ของเราจึงเป็นโรคประสาทกันโดยมาก** **เพราะความยึดมั่นถือมั่นทั้งนั้น, แล้วส่วนใหญ่ก็ได้มาจากการหาทรัพย์ไม่ได้เข้าใจ**

ก็ทำผิดต่างๆ ที่ชอบเสี่ยงชอบการพนัน ชอบอะไร มันก็ไม่ถูกมากขึ้น แล้วมันก็ได้เป็นโรคประสาท. มันหาไม่ถูกต้อง แล้วมันมีไว้ด้วยความวิตกกังวล ยึดมันถือมันเป็นตัวกู-ของกู, ยังมีทรัพย์มาก ก็ยังมีวิตกกังวลมาก มันก็เป็นโรคประสาท มันใช้ไม่ถูกต้องมันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร, บางทีจะให้โทษด้วยซ้ำไป มันก็ได้เป็นโรคอะไรที่ยิ่งไปกว่าโรคประสาท. นี้ช่วยผู้อื่น ช่วยศาสนา แล้วคำถามที่ได้รับมากที่สุดก็คือ ถามว่า "ทำไมไม่เห็นบุญช่วยฉันเลย, ฉันทำบุญเกือบจะตายอยู่แล้ว ไม่เห็นบุญช่วยฉันเลย ทำบุญทำทานทุกวันถึงเดือนถึงปีไม่เห็นบุญช่วยฉันเลย," มันเข้าใจผิดขนาดนี้ ก็ยิ่งกลายเป็นการสูญเปล่าเสียเปล่า เพราะไม่รู้จักทำ, เพราะไม่รู้จักจ่ายช่วงใช้ที่มันถูกต้องหรือเป็นประโยชน์, ในบ้านเมืองเรายังเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นสันติภาพมันจึงไม่มี. ขอให้ใคร่ครวญดูให้ดี ๆ, อย่าไปโทษผีสงเทวดาโชคชะตาราตีอะไรนักเลย, โทษความโง่ของตัวเองกันให้มากๆเถอะ มันจึงจะจริงหรือจะถูกกับความจริง ว่ามันทำผิดในการดำรงชีวิต.

โลกปัจจุบันอะไร ๆ เราไม่ลืมนดูโลกปัจจุบันที่กำลังเป็นอยู่ นี้ ในแง่ของอาชีวะดำรงชีวิตนี้, โลกปัจจุบันมีลักษณะเป็นการดำรงชีพที่ผิด เพราะว่าไม่รู้, เพราะว่าโง่, เพราะว่ามีกิเลสครอบงำ, มันก็กลายเป็นว่ากิเลสต่างหากที่ดำรงชีวิต ไม่ใช่จิตใจที่มีความรู้ถูกต้อง มีปัญญาถูกต้อง. กิเลสต่างหากที่ดำรงชีวิต มันก็ดำรงชีวิตผิด ๆ ดำรงชีวิตอย่างเป็นอันธพาลเป็นพาล นับตั้งแต่ว่าสุรุษสุร่าย, หรือกินอยู่เกินพอดี มันไม่มีอะไรที่ถูกต้อง.

มีคำที่เป็นปัญหาอยู่คำหนึ่ง และเป็นคำสำคัญที่เกี่ยวกับคนทุกคน. อาตมาได้ฟังมานานแล้ว รู้สึกว่าทนอยู่ไม่ได้จึงต้องพูด คำว่า **อยู่ดีกินดี** ระวังจะอันตราย, คำว่า **กินอยู่แต่พอดีนี้ไม่อันตราย**. **กินดีอยู่ดี** มันเปิดโอกาสให้แก่กิเลส, มัน

ไม่มีขอบเขต ก็กินดีอยู่ดีจนกิน, เกินพอดี, แล้วก็กลายเป็นลุ่มหลงในทางวัตถุสร้างปัญหา มันใช้คำพูดกำกวมนั่นแหละ, ถ้าว่ากินดีอยู่ดีถูกต้องก็ไม่ใช่ไร.

แต่เดี๋ยวนี้ **กินดีอยู่ดี** ของคนเหล่านั้น **หมายความว่ายิ่งๆขึ้นไป**, ที่อร่อยยิ่งๆขึ้นไป **หรูหราฟุ่มเฟือย**ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. **กินอยู่พอดี** มันไม่เป็นอย่างนั้น มันถูกต้องและพอดี ควรกินเท่าไรอย่างไรเมื่อไร มันพอดี มันถูกต้อง, นี่กินอยู่พอดี. **กินดีอยู่ดี** ฟังดูก็ว่าจะดีอยู่ดอก แต่มันเป็นโอกาสที่ให้กิเลสขยายตัว ไม่มีขอบเขตมันก็เลยเถิด กินดีอยู่ดีจนไม่มีอะไรจะกิน. ถ้าถือหลัก**กินดีอยู่ดี** อย่างนี้แล้ว มันจะ**ไม่มีอะไรจะกินสักวันหนึ่ง**; ฉะนั้นถือหลักว่า **กินอยู่แต่พอดี**เถิดจะมีอะไรกินเรื่อยไปแหละ.

การดำรงชีพเดี๋ยวนี้มันไม่ได้อยู่ในขอบเขตของสติปัญญา, สัมมาอาชีวะ มันถูกลากถูกจูงไปด้วยกิเลสตัณหา ซึ่งควบคุมไว้ไม่ได้, หลงใหลในความเอร็ดอร่อยสนุกสนานอะไรต่างๆ เหล่านี้ ควบคุมไว้ไม่ได้กิเลสตัณหาพาไป, แล้วเกิดเป็นแพชั่นสำหรับคนโง่ ต้องใช้คำพูดที่มันหยาบคายหน่อยต้องขออภัย, แล้วก็เกิด**แพชั่นสำหรับคนโง่** เห็นเพื่อนแต่งตัวสวยเราก็**ต้องแต่งตัวสวย**ไม่ให้แพ้เขา, เขามีอะไรสวยเราก็อยากจะมี เขามีบ้านสวยเราก็อยากจะมี, เขามีรถยนต์หลายคันเราก็**ต้องมี**, มันเกิดแพชั่นอย่างนี้ขึ้นมา, **การดำรงชีวิตมันจึงถูกต้องไม่ได้** มันไม่อยู่ในการควบคุมที่ถูกต้อง, มันก็เป็น**มิจฉาอาชีวะ** ดำรงชีวิตผิดโดยไม่ทันรู้ตัว ก็เกิด**ความผิดพลาด** มี**วิกฤตการณ์** วิกฤตการณ์ยุ่งยากลำบากระส่ำระสายขึ้นมาในบุคคลนั้น ในหมู่คณะนั้นกระทั่งในโลกนี้ กระทั่งในโลกนี้.

เดี๋ยวนี้ เราก็ดูพอจะเห็นได้ว่า **เขานิยมฟุ่มเฟือยกันมาก** ให้ได้**กินดีอยู่ดี** ให้**หรูหราฟุ่มเฟือย**ให้เหลือเฟือ จึงทำให้**ไม่พอ**. ถ้า**กินอยู่กันอย่างถูกต้อง**อย่าง

มัธยัสถ์คงจะไม่ถึงกับขาดแคลนอาหาร; **เดี๋ยวนี้โลกมีปัญหาว่าจะขาดแคลนอาหาร**
เพราะว่าการดำรงชีพของคนในโลกมันไม่ถูกต้อง มันก็เกิดเลวร้ายขึ้นมาในหมู่มนุษย์.

ในส่วนวัตถุมันก็เกิดปัญหายุ่งยากเลวร้ายขึ้นมา ส่วนร่างกายของคนก็เกิด
ปัญหาเลวร้ายขึ้นมา, มีความไม่ถูกต้อง **มีโรคภัยไข้เจ็บแปลก ๆ** ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมา
 โดยความผิดพลาดเหล่านี้, **ในทางจิตก็ไม่ถูกต้อง** คือ **รวนระระส่ำระสายไม่แนว**
แน่, ทางวิญญาณ หรือ **สติปัญญาก็ไม่ถูกต้อง** เข้าใจผิดเห็นผิดเกี่ยวกับเรื่องสิ่งเหล่านี้.
คำนี้เป็นเครื่องวัด จำไว้ดี ๆ เอะ มันช่วยง่าย ช่วยให้เข้าใจอะไรได้ง่าย คือ **ทางวัตถุ**
 สิ่งของนี้ทางหนึ่ง **นี้ทางร่างกาย** เนื้อหนังของคนนี้ทางหนึ่ง, **แล้วก็ทางจิต** โดยเฉพาะ
 อีกทางหนึ่ง, **แล้วก็ทางสติปัญญา** หรือเรียกว่าทางวิญญาณนั้นอีกทางหนึ่ง **เป็นสี่ทาง**.
 ถ้าเราจะสอบสวนใคร่ครวญอะไร **ก็สอบสวนใคร่ครวญให้ครบทั้งสี่ทาง** **คือทางวัตถุ**
ทางร่างกาย **ทางจิต** **ทางวิญญาณ**, ถ้าทั้งสี่อย่างนี้มันครบถ้วนถูกต้องแล้ว **จะไม่มี**
ปัญหาอะไรเหลืออยู่เลย.

การดำรงชีพอยู่ด้วยปัญญา.

ทั้งหมดนั้นมันขึ้นอยู่กับสติปัญญาที่ถูกต้องในคำว่าสัมมาทิฏฐิที่พูดไป
 แล้วนะ **มันมีความรู้ความเข้าใจความเชื่อหรืออุดมคติหรือหลักเกณฑ์อะไรที่มันถูกต้อง**,
 นั่นคือมีสติปัญญาถูกต้อง **จึงต้องสนใจคำว่าถูกต้องทางสติปัญญา**กันให้มาก ๆ
 ถ้ามีฉะนั้นแล้วพระพุทธเจ้าจะไม่เอามาตรัสไว้เป็นข้อแรก ในมรรคมีองค์ ๘ : **สัมมาทิฏฐิ**
 เป็นข้อแรก; **ความถูกต้องทางทิฏฐิ**, **ทิฏฐิคือความเห็นด้วยจิตใจ** หมายถึงความรู้
 ความเข้าใจ **ความเชื่อ** **ความยึดถือ**เป็นหลักเกณฑ์อะไรนี้ **เรียกว่า ทิฏฐินี้จะต้องถูกต้อง**.

หาเลี้ยงชีพโดยปราศจากความทุกข์.

เป็นอันว่า เราจะแก้ไขสิ่งเลวร้ายเหล่านั้นด้วยความมีปัญญา, ในกรณีนี้ก็คือ มีปัญญาในการดำรงชีพ; มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เป็นปัญญาชีวิต. ปัญญาชีวิต คำนี้มีใช้ในภาษาบาลี เป็นคำที่สำคัญมาก ว่าปัญญาชีวิตแปลว่ามีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา, ปัญญาชีวิตมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา. ขอให้นึกถึงคำนี้ไว้เป็นหลักประจำใจ ยึดถือปฏิบัติให้ได้ว่า เราจะใช้ชีวิตอยู่ด้วยปัญญา, อย่ามีชีวิตอยู่ด้วยปราศจากสติปัญญา. ความปราศจากสติปัญญาก็คือความไม่รู้, ความไม่รู้ก็เท่ากับความโง่, ความโง่นั้นแหละคือความเป็นพาล. ภาษาบาลีความไม่รู้เรียกว่าเป็นพาล เป็นความพาล, เด็กอ่อนยังไม่ว่านเรียกว่าพาละเหมือนกัน, ลูกเล็กๆ เด็กอ่อนที่เพิ่งเกิดมายังไม่รู้อะไรภาษาบาลีเขาใช้คำว่าพาละด้วยเหมือนกัน. คำว่าพาละ ก็แปลว่า ปราศจากความรู้ที่ควรจะมี. เดียวนี้เราก็จะมีสติปัญญา มีอาชีพดำรงชีพมีการดำรงชีพอยู่ด้วยสติปัญญา, ช่วยถือเป็นหลักเกณฑ์อย่างแน่วแน่ แน่วแน่ว่าจะมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา, จะมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ทุกวินาทีตั้งแต่เข้าจนเย็น จนค่ำ จนนอนจนตื่นทั้ง ๒๔ ชั่วโมง, ขอให้พูดได้ว่ามีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา.

ปัญญาในที่นี้ ก็อยากเสนอตัวเอง ใครอยากจะทำก็ทำได้ไม่สงวนลิขสิทธิ์ มีปัญญาในการทำมาหาเลี้ยงชีวิต, ทำงานเลี้ยงชีวิตมีปัญญา, แล้วก็มีปัญญาในการที่จะไม่ทำให้ความทุกข์เกิดขึ้นในการทำมาหาเลี้ยงชีวิต, มันเป็น ๒ เรื่อง : หาเลี้ยงชีวิตต้องมีปัญญาหาเลี้ยงมันจึงจะได้, แล้วโดยมากมันจะเกิดความทุกข์ในการหาเลี้ยงชีวิต เช่นมันเหน็ดเหนื่อยบ้าง มันมีศัตรู มีอะไรรอบด้านแหละ แม้แต่ศัตรูตามธรรมชาติก็มี ศัตรูโดยมนุษย์ก็มี มันยากที่จะสำเร็จได้โดยง่าย มันก็เกิดความทุกข์ขึ้นมา. ดังนั้น เราจะต้องมีปัญญา ในการที่จะไม่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา จากการหาเลี้ยงชีวิตนั้น เป็น ๒ ข้อแล้ว.

มีและใช้ทรัพย์ให้ถูกต้อง.

มีปัญหาในการมี, การใช้ทรัพย์สมบัติอย่างถูกต้อง; ถ้ามีไม่เป็นมัน มีด้วยความวิตกกังวล เงินไปฝากอยู่ในธนาคาร แต่เหมือนกับมาสูมอยู่บนหัวของเจ้าของ ที่นอนหลับอยู่ที่บ้าน; นี้เรียกว่ามีไม่เป็น ไม่รู้จักปล่อยวาง มันยึดมันถือมันเสียตลอดไป มันมีความยึดมันถือมัน ถึงกับนอนไม่หลับวิตกกังวลเป็นห่วงอะไรเหล่านี้ มันก็มีไม่เป็น แล้วก็ใช้ไม่เป็นอย่างที่ว่า ใช้เลี้ยงตัวเองก็ไม่เป็น, ไปช่วยเหลือผู้อื่นหรือสังคมก็ใช้ไม่เป็น. ข้อนี้แหละจึงว่า **ต้องมีปัญหาในการมี การใช้ทรัพย์สมบัตินั้นอย่างถูกต้อง.**

บริหารทิศทั้ง ๖ โดยถูกต้อง.

ข้อนี้แปลกคอยฟังให้ดี ๆ **มีปัญหาในการบริหารทิศทั้ง ๖ ให้ถูกต้อง,** บริหารทิศทั้ง ๖ ให้ถูกต้อง. หลักเกณฑ์อันนี้ใช้มาแต่โบราณในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้า หรือจะก่อนพระพุทธเจ้าก็ได้. ทั้ง ๖ **เอาเราอยู่ตรงกลาง** ทิศทั้ง ๖ ก็คือ **ข้างหน้า** เราทิศ ๑, **ข้างหลัง** เราทิศ ๑, **ข้างซ้าย** เราทิศ ๑, **ข้างขวา** เราทิศ ๑, **ข้างบน** ทิศ ๑, **ข้างล่าง** ทิศ ๑ เป็น ๖ ทิศ. ท่านจัดสมมติไว้เพื่อให้เข้าใจง่ายศึกษาง่าย ก็ว่า **ทิศข้างหน้า** คือบิดามารดา, **ทิศข้างหลัง** คือบุตรภรรยา, **ทิศข้างซ้าย** คือมิตรสหาย, **ทิศข้างขวา** ครูบาอาจารย์, **ทิศข้างบน** คือพระสงฆ์ หรือสิ่งที่สูงกว่าเรา, **ทิศข้างล่าง** คือ **คนใช้กรรมกรบ่าวไพร่** มองดูเป็นทิศ ๆ อย่างนี้ได้ ที่แท้ **มันคือสังคม สังคมรอบตัวเรา, สังคมที่มีอยู่รอบตัวเรา.**

เราจะต้องประพจน์ให้ถูกต้องต่อบิดามารดา เอาเป็นเบื้องหน้า เป็นข้อแรกทีทุกคนจะต้องสนใจเลย; ถ้าไม่สนใจบิดามารดาแล้วก็เรียกว่ามันหมดความเป็น

ธรรม มันไม่มีความถูกต้อง เป็นลูกเกิดมาเพื่อทำให้บิดามารดาสบายใจ. ขอให้
นักเรียนนักศึกษาถือว่าข้อนี้เป็นหลักสำคัญที่สุดว่าเป็นลูก เป็นบุตรเกิดมา เพื่อทำบิดา
มารดาให้สบายใจ; ถ้าไม่อย่างนั้นไม่ใช่ลูกไม่ใช่บุตร นี่ทศเบื้องต้น.

ทศเบื้องหลัง ก็หมายถึงผู้ใหญ่แล้ว **มีบุตรมีภรรยาสามิ** อะไรก็ตามที่อยู่ข้างหลัง
เรียกว่าอยู่ข้างหลัง ก็ต้องทำให้ถูกต้องจนไม่เกิดปัญหาขึ้นมา.

ทิศทางซ้ายมือของเราก็มีมิตรสหาย สำคัญยิ่ง, มิตรสหายไม่ใช่
เรื่องเล็กน้อย ถ้าจัดไปถูกต้องแล้วก็จะได้รับประโยชน์มากที่สุด. แต่เดี๋ยวนี้มักจะมีแต่
เรื่องผิดๆ **มีเพื่อนกินเหล้า, มีเพื่อนอบายมุข** เสียมากกว่าที่จะปฏิบัติธรรมะกัน.

ทิศทางขวาครูบาอาจารย์ จะต้องปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์ให้สำเร็จประโยชน์
คือให้ครูบาอาจารย์สามารถพาเราไปได้. ครูบาอาจารย์คือผู้ที่จะชักจูงเราไปในทาง
ที่ถูกต้อง อบรมสั่งสอนไปให้ถูกต้อง. **ถ้าเราทำตัวเป็นวัวติดไปไม่ได้** ก็ไม่มี
ประโยชน์อะไร, ครูบาอาจารย์เหล่านั้นก็เป็นหมันเหล่า. **ทิศข้างบนที่จะเคารพบูชา**
อะไรก็ตามใจแล้วแต่จะเรียก **จะจัดพระราชามหากษัตริย์** อะไรไว้ข้างบนก็ได้, เขาระบุ
ไว้แต่โบราณว่า **สมณพราหมณ์** คือพระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้นำทางวิญญาณ,
ครูบาอาจารย์ในโรงเรียนนี้ผู้นำทางวัตถุ, พระเจ้าพระสงฆ์นำทางจิตทางวิญญาณ **ต้อง**
ประพฤติให้สำเร็จประโยชน์ คือให้ท่านนำไปได้, ท่านนำไปได้. ถ้านำไปไม่ได้ก็
เหมือนกับว่าเราไม่มีพระเจ้าพระสงฆ์ ไม่มีศาสนา ไม่มีอะไรทำนองนั้น.

ที่นี้ **ทิศเบื้องล่าง** ที่เขาอยู่ต่ำกว่าเรา เขายากจนกว่าเรา, เขาเป็นลูกจ้างเรา
เขาเป็นคนใช้เรา อะไรเหล่านี้ เรียกว่าอยู่เบื้องล่าง ก็เป็นสังคมด้านหนึ่งเหมือนกัน **จะ**
ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้สำเร็จประโยชน์ โดยหลักใหญ่ๆ เขาต้องการให้ปฏิบัติต่อคนที่

อยู่ต่ำกว่า ว่าเขาเป็นเพื่อนมนุษย์เหมือนกัน, เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราเหมือนกัน, อย่าไปดูถูกดูหมิ่นอย่าเหยียดหยาม, อย่าแบ่งแยกชนิดที่เหมือนกับว่าไม่ได้เป็นมนุษย์ด้วยกันนั้นแหละ.

เราจะใช้คำว่า**สังคมก็ได้** สังคมทั้ง ๖ ทิศ หรือจะเรียกทิศทั้ง ๖ **ต้องมี** การบริหารให้ถูกต้อง ทุกๆ ทิศด้วยปัญญา; ถ้าไม่มีปัญญาทำไม่ได้ เรียกว่ามีปัญหาในการบริหารทิศทั้ง ๖ ให้ถูกต้อง, ให้สังคมรอบด้านทั้ง ๖ ด้าน มีสังคมทั้ง ๖ ด้านให้ถูกต้อง, **ที่เป็นผู้อื่นออกไปจากตัวเราแล้ว** หลายๆ คนเราเรียกว่า**สังคมได้**ทั้งนั้น : **ข้างหน้าสังคม**บิดามารดาของเรา, **ข้างหลังบุตรภรรยา**ของเรา, **ข้างซ้าย**เพื่อนของเรา, **ข้างขวา**ครูบาอาจารย์ของเรา, **ข้างบน**สมณพราหมณ์ผู้สูงกว่าเรา, **ข้างล่าง**คือลูกจ้างกรรมกรคนใช้อะไรก็ตามที่ต่ำกว่าเรา. ถ้าเรามีปัญญาปฏิบัติต่อทิศทั้ง ๖ นี้ อย่างถูกต้อง มันจะเกิดผลดีมหาศาล คือมันมีแต่จะเจริญๆสูงขึ้นไปสูงขึ้นไป สูงขึ้นไป ไม่ตกต่ำจมลงไป ในนรกหรือทุคติ แต่ว่ามันจะสูง ๆ ขึ้นไปในทางสุคติ.

ทำภาพพจน์ดูอย่างง่าย ๆ ก็เช่นว่า **ผู้ที่อยู่สูงกว่าเรา** ดิ่งเราขึ้นไป, จะดิ่งหัวเราขึ้นไปก็ได้ ใช้คำหยาบคาย คือเขาอยู่สูงเราเขาดิ่งเราขึ้นไป. **ที่อยู่ต่ำกว่าเรา** อยู่ข้างล่างดันเราขึ้นมา, แล้วมันจะไปไหนละ **ที่อยู่รอบๆ** ข้างนี้ ก็ช่วยประคับประคองไม่ให้ผิดพลาด ไม่ให้พลัดตกทางไหน. ในที่สุดก็เป็นการช่วยดันขึ้นไปอีกนั้นแหละ, **ดันให้สูงขึ้นหรือประคองไว้** อย่าให้มันเอียงอย่าให้มันล้ม. นี่สังคมที่ถูกต้องมันเป็นอย่างนี้ : **ที่สูงกว่าเรา**ดิ่งเราขึ้นไป **ที่ต่ำกว่าเรา**ดันเราขึ้นมา ที่อยู่เสมอกันก็แวดล้อมเราไว้ไม่ให้เอียง ไม่ให้มันล้ม ไม่ให้มันผิดพลาด แล้วการดำรงชีวิตนั้นมันก็ต้องเท่านั้น ไม่มีปัญหาอะไร นี่มีปัญญาบริหารในทิศทั้ง ๖.

ไม่ลุ่มอำนาจแก่กิเลส.

ที่นี้จะพูดต่อไปว่า มีปัญหาที่จะไม่ลุ่มอำนาจแก่กิเลส, การไม่ลุ่มอำนาจแก่กิเลส คือ **อย่าปล่อยให้กิเลสมีอำนาจเหนือเรา.** กิเลสมี ๓ พวก : โภคะ โทสะ โมหะ มีลักษณะเป็น ๓ ลักษณะ :-

กิเลสพวกที่ ๑ เรียก โภคะ หรือราคะก็ตามเถอะ กิเลสพวกที่ ๑ คือ **ดึงเข้ามาหาเราด้วยความโล่ง.** กิเลสพวกที่ ๒ โทสะ โภระ อะไรก็ตาม มันผลักออกไปด้วยความโล่ง หรือตีต่อต้านทำลายด้วยความโล่ง. กิเลสพวกที่ ๓ พวกโมหะ ปมาทะ นี้ก็ว่า **วังล้อมอยู่รอบๆ** มัน หรือมันดึงเราให้วังล้อมอยู่รอบๆ เราด้วยความโล่งของเรา, เราโล่ง เราสงสัย เราสนใจ เราปล่อยไม่ได้ เราก็ยังหลงไหลอยู่.

กิเลส พวกที่ ๑ มันดึงเข้ามาหาตัวด้วยความโล่ง, กิเลส พวกที่ ๒ ผลักออกไปหรือตีให้ตาย ฆ่าเสียให้ตายด้วยความโล่ง. กิเลส พวกที่ ๓ มัน ทำให้เราวังล้อมอยู่รอบๆ วังอยู่รอบๆ จะไปไม่ได้, สนใจอยู่รอบๆ สงสัยอยู่รอบๆ ด้วยความโล่ง. มันเต็มไปด้วยความโล่ง เรียกว่า โภคะ โทสะ โมหะ, หรือว่าราคะ โทสะ โมหะ เป็นชื่อที่ได้ยินกันจนชินหู แต่กลัวว่าจะไม่เข้าใจความหมายที่ถูกต้อง ที่วิตุกุม ที่ง่ายต่อการสังเกต.

ถ้าเรามีปัญหาขึ้นมาสงสัยขึ้นมา ว่าเราจะมีกิเลสชื่ออะไรกิเลสอะไร เราก็ตั้งข้อสังเกตอย่างนี้ : ถ้ากิเลสนั้นมัน **ทำให้ดึงเข้ามาหา** มากอดรัดไว้ มายึดถือไว้ มาอะไรอยู่ นี้ เรียกว่าดึงเข้ามา เป็นพวกโภคะ, ถ้าผลักออกไป หรือทำลายเสีย ก็เรียกว่าโทสะ, ถ้าทำให้สงสัยจนอาลัยอารมณ์วังล้อมอยู่รอบๆ วังอยู่รอบๆ จะผลักออกไปก็ไม่ใช่ จะดึงเข้ามาก็ไม่ใช่ มันก็วังล้อมอยู่รอบๆ มันก็เป็นพวกโมหะ.

นี่รู้จักกิเลส โดยการสังเกตกิริยาอาการของสิ่งที่เรียกว่ากิเลส. ทั้ง ๓
 อย่างนี้ทำไปด้วยความเผลอ, ร้อนทั้งนั้นเลย ทั้ง ๓ พวก, จะร้อน จะมีดมณท์จนเจ็บปวด
 ที่ไม่น่าปรารถนาทั้งนั้นแหละ. ที่เขาชอบเปรียบมากที่สุดก็คือว่า ไฟเป็นของร้อน โลก
 เป็นของร้อน, โทสะเป็นของร้อน, โมหะเป็นของร้อน, มีที่ไหนร้อนที่นั่น
 มีเมื่อไรร้อนเมื่อไร. เราควบคุมด้วยสติสัมปชัญญะป้องกันไว้ได้ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น
 ในสิ่งนั้นๆ ที่มากระทบเราทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ๖ ทาง.

เมื่อมีอะไรมาเข้ากระทบ ๖ ทางนี้ แล้วก็สติ สัมปชัญญะมีปัญหา
 มีสมาธิ ที่ฝึกไว้ดีแล้ว เผลอญู่หน้ากับสิ่งเหล่านั้น; ป้องกันไม่ให้มีความเผลอ ไม่มีความ
 หลงต่อสิ่งเหล่านั้น, สิ่งเหล่านั้นก็จะมาทำให้เราเกิดความยินดียินร้ายไม่ได้, ไม่ยินดี
 ยินร้ายก็ไม่เกิดกิเลส. ถ้ายินดีก็เกิดกิเลสที่ จะเอาเข้ามา, ยินร้าย ก็เกิดกิเลสที่ จะผลัก
 ออกไป, ทั้ง ๒ อย่างนี้มันก็ทำให้พัวพันอยู่ มันเป็นความรู้สึกที่ไม่ยินดียินร้ายก็ได้เหมือนกัน
 กัน แต่มันทำให้สงสัยข้องใจอยู่นั้นแหละ ปิดออกไปไม่ได้ ก็สนใจอยู่เหมือนกับวิ่ง
 อยู่รอบๆ. อย่าให้เกิดอาการอย่างนี้ขึ้นในชีวิตประจำวัน ที่ต้องสัมผัสสิ่งทั้งหลาย
 ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจอยู่เสมอ, ไม่ดูอำนาจแก่กิเลสเหล่านี้ก็หมาย
 ความว่า ไม่ปล่อยให้กิเลสเหล่านี้มันเกิดขึ้นมา มีอำนาจเหนือเรา; นี่ก็เป็นการดำรง
 ชีวิตที่ ถูกต้องอย่างยิ่ง ในด้านที่ลึกเข้าไป.

รู้จักใช้หลักศาสนา และศีลธรรมอย่างถูกต้อง.

ที่ต่อไป ก็มีปัญญาในการที่จะใช้หลักศาสนาและศีลธรรมอย่างถูกต้อง, มี
 ปัญญาในการใช้หลักศาสนาและศีลธรรมอย่างถูกต้องนี้ เดียวนี้เราไม่รู้จำด้วยซ้ำไป เราก็
 ไม่ได้ใช้อย่างถูกต้อง มันก็เหมือนกับไม่มี. แม้ว่าจะจดทะเบียนเป็นพุทธบริษัท

นับถือพุทธศาสนา มันก็ยังไม่มีการศึกษา, มันมีแต่เพียงพิธี เหมือนกับพิธีพุทธ-
 มามะณะนี้, เข้าใจว่าทุกคนเคยทำพิธีพุทธมามะณะ มันก็ยังเป็นพุทธมามะณะมีศาสนาแต่
 เพียงพิธี, มีแต่เพียงพิธีเท่านั้น, ยังไม่มีตัวจริง, มันต้องปฏิบัติถูกต้อง จึงจะเป็น
 พุทธศาสนาหรือพุทธบริษัท มีพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง. การถือพระรัตนตรัย มัน
 เป็นเพียงทำพิธี **ต่อเมื่อเราปฏิบัติธรรมะ** เห็นประโยชน์เห็นอานิสงส์ของธรรมะแล้ว
เราจึงจะรู้สึก เชื่อ รัก เคารพพระพุทฺธ เคารพพระธรรม เคารพพระสงฆ์. นี่เป็น
 สรรณาคมน์ อย่างแท้จริง.

สรณาคมน์มี ๒ แบบ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างที่เขาว่า เขาสอน
 ให้พูดว่า สรรณาคมน์อย่างนี้มีเบื้องต้น มีพอเป็นพิธีในเบื้องต้น; เมื่อเราศึกษาปฏิบัติ
 รู้ความดับทุกข์แล้ว เราจึงรู้จักว่า พระพุทฺธเจ้านี้ดีจริง นำอัสจรรย์จริง, พระธรรมนี้
 ดีจริง นำอัสจรรย์จริง, พระสงฆ์นี้ดีจริงนำอัสจรรย์จริง, อย่างนี้จะเป็นสรณาคมน์ที่แท้จริง
 คือหลังจากการที่ได้รู้จักแล้ว ระวังให้ดี ถือสรณาคมน์หรือถือพระรัตนตรัยมีอยู่ ๒ แบบ :
 แบบที่ยังไม่ทันรู้ธรรมะ ไม่รู้จักผลของธรรมะ เขาสอนให้ว่า เขาสอนให้ทำพิธี นั้นแบบ
 หนึ่ง, **ครั้นปฏิบัติธรรมะรู้ธรรมะแล้ว รู้สึกด้วยใจจริงแล้ว** พระพุทฺธเจ้าเป็นอย่างนี้
 พระธรรมเป็นอย่างนี้ พระสงฆ์เป็นอย่างนี้ **นี้ว่าออกมาเอง** ไม่ต้องมีใครสอนแล้วที่นี้
 จิตมันจะว่าออกมาเอง; เหมือนกับคนเขาฟังธรรมของพระพุทฺธเจ้าแล้วก็ประกาศตน
 เป็นผู้ถือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ขึ้นมาเอง, **นี้ไม่ต้องมีใครสอน.**

เดี๋ยวนี้อย่างนี้เราไม่ค่อยมี, มีแต่ลูกเด็กๆ ถูกจับมาสอนให้ว่าอย่างนกแก้ว
 นกขุนทอง อย่างนั้นมันไม่พอ, **ต้องเลื่อนชั้น เลื่อนชั้นให้สูงขึ้นไป** ให้เป็นพระ-
 รัตนตรัยที่จริงขึ้นมา. **อย่ามีพระรัตนตรัยแต่สักว่าตามพิธี, ตามพิธี. หลักของ**
พระศาสนาหรือศีลธรรมก็ตาม มันรวมอยู่ที่คำๆเดียวว่า **ทำลายความเห็นแก่ตัว,**

ทำลายความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นว่าตัวและเห็นแก่ตัว. ทำลายอันนั้นแหละ นั่นคือตัว
 ศาสนา; ศีลธรรมก็ทำลายไปอย่างต่ำๆ, ศาสนาก็ทำลายไปอย่างสูงสุดอย่างละเอียดลึกซึ้ง
 หมดเลย, **ทั้งศีลธรรมและทั้งศาสนา มุ่งจะกำจัดการยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนและก็**
เห็นแก่ตน. จงรู้จักให้ดีๆ และเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ให้ได้, นี่เราจะเรียกว่า
 มีปัญญาในการมีและการใช้หลักศาสนาและศีลธรรมอย่างถูกต้อง, มีปัญหาข้อนี้เป็น
 อย่างนี้.

เห็นตถตาของทุกสิ่ง.

ที่นี้ขออีกข้อหนึ่งข้อสุดท้าย มีปัญญาในการเห็น **ตถตา** (ความเป็นเช่นนั้น
 เอง) **ตถตา-ความเป็นเช่นนั้นเอง** ของสิ่งที่เข้ามาแวดล้อมเรา หรือแวดล้อมเราอยู่ เห็น
 ตถตาของทุกสิ่งที่เราารู้สึกอยู่ เห็นอยู่ รอบๆ ตัวเรา, **เห็นว่าทุกสิ่ง ๆ ที่อยู่รอบๆ ตัว**
เรานั้น มันเป็นของที่เกิดโดยเหตุโดยปัจจัย, เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนื่อง
นิจ, อย่างนี้เรียกว่า**อิทัปปัจจยตา** ฟังยุ่งยากเข้าทุกทีแล้วนะ, จะไม่สนใจก็ได้, แต่
 ให้ความหมายว่า **อิทัปปัจจยตา**คือ **ทุกสิ่งกำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมันอยู่**
เนื่องนิจ. ถ้าพูดกันง่ายๆ ก็เรียกว่าทุกอย่างเลย ถ้าเรามีความรู้เรื่องนี้ เราก็จะเห็น
 ทุกอย่างที่เราเห็นอยู่ ลืมตาเห็นอยู่ หรือได้ยินอยู่ ได้ฟังอยู่ก็ตาม, **ทุกสิ่งทุกอย่างกำลัง**
เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย : เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป. ที่มัน
 เป็นของแข็งของแน่นของหนักเช่นศาลาหลังนี้เป็นคอนกรีต; **ถ้าเราเห็นตถตาเราก็**
จะเห็นเหมือนกับว่า ศาลาหลังนี้มันก็มี**เหตุปัจจัยปรุงแต่งเปลี่ยนแปลง กำลัง**
เสื่อมโทรมอยู่ทุกวินาที. นี่ความเปลี่ยนแปลงของมัน มันมี**เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้นมา,**
 แล้วมันจะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย. **นี่มันเป็นของไม่มีชีวิต** เป็นของแน่น
 หนาที่บอย่างนี้ มันก็ยังเป็นอย่างนั้น, **นับประสาอะไรกับสิ่งที่มีชีวิต,** เช่น

สุนัขมีชีวิต ต้นไม้ต้นไม้ไม่มีชีวิต, **ไม่มีอะไรที่จะไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย อยู่เบื้องนี้;** แม้เสื้อที่เรานั่งนี้ มันกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เบื้องนี้ ; มันกำลังไหลไป ไหลไปสู่ความดับ สู่ความสิ้นสุด มันกำลังไหลไป.

นี่เรียกว่า **เห็นความเปลี่ยนแปลง เห็นอิทัปปัจจยตา แล้วสรุปความ** **ว่านั่นคือมันเป็นอย่างนั่นเอง, มันคือเป็นอย่างนั่นเอง. พอเห็นอย่างนั่นเอง** **มันก็ไม่ยึดถือที่จะเอา** เอาอย่างนั้นเอาอย่างนี้ เอาอย่างที่ถูกต้องการ, **ให้เกิดเป็น** **ของกูขึ้นมาตามที่ถูกต้องการ** เป็นตัวกูที่จะบังคับมัน **จะบังคับสิ่งเหล่านี้ให้เป็นไป** **ตามอำนาจของกู** นี้เพราะความไม่เห็นตถตา.

ถ้าเราเจ็บไข้ **เราเห็นตถตาก็เห็นว่าร่างกายมันเป็นอย่างนั้น,** หรือ **จิตใจมันเป็นอย่างนั้นไปตามร่างกาย** เป็นความเจ็บไข้ **เป็นตถตาเช่นนั้นเอง,** ไม่ต้อง **กลัวให้มาก** ให้ป่วยการให้เป็นทุกข์, รักษาเยียวยากก็รักษาไป **ไม่ต้องไปกลัวให้มันเป็น** **ทุกข์,** **ไม่ต้องไปเสียใจให้มันเป็นทุกข์,** อย่างนี้เรียกว่าเห็นตถตา.

เมื่อเราจะต้องตาย **ก็โอ คืออย่างนั่นเอง;** **เราไม่ต้องกลัวตาย** **ก็ตาย** **ได้สงบ** **ตายได้ดีที่สุด.** **หรือว่าอะไรๆ มันสูญหายไป** **มันก็เช่นนั้นเอง** **เป็นทุกข์** **เป็นร้อนทำไม** **หาให้พบก็ได้,** **เมื่อไม่พบก็เช่นนั้นเอง.** **หาให้ดีมันก็พบ,** **แล้วก็จะวัง** **ให้ดีอย่าให้มันหาย,** **มันก็ไม่มีความทุกข์เพราะของหาย.**

หรือแม้ที่สุดแต่ว่า **จะสอบไล่ตก** **ก็เพราะมองเห็นว่า** **มันเรียนไม่พอ** **นี่จะ** **ทำอะไร,** **มันเหลวไหลมันเรียนไม่พอ** **แล้วมันจะต้องสอบไล่ตก** **มันก็คือเช่นนั้นเอง** **จะต้องสอบไล่ตก,** **จะไปเสียใจทำไม** **ก็เรียนให้มันดีให้มันพอ** **แล้วมันก็จะสอบไล่ได้.** **อย่าเหลวไหลซี** **เดี๋ยวนี้เรียนไม่พอแล้วยังเหลวไหลอย่างอื่นอีก** **มันก็ต้องสอบไล่ตก** **แล้ว**

ก็ไปโทษผีसागเทวดาอะไรก็ไม่วู้, ไม่โทษความเหลวไหลของตัวเอง แล้วก็เป็นทุกข์. ถ้าเห็นว่ามันมีเหตุปัจจัยอย่างนั้น มันต้องเป็นอย่างนั้น ก็เรียกว่าเห็นตถตา, การเห็นเช่นนั้นเองของทุก ๆ สิ่งจะป้องกันมิให้เราเป็นทุกข์โดยประการทั้งปวง.

ตถตา แปลว่าเช่นนั้นเอง มันจะมีความปกติสุข ไม่ตื่นเต้น, ความตื่นเต้นบางคนชอบว่าสนุกดี. แต่ความตื่นเต้นนั้นเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ยุ่ง; ไม่ชอบใจก็ตื่นเต้นไปอย่าง, ชอบใจก็ตื่นเต้นไปอย่าง, รักก็ตื่นเต้นไปอย่าง, เกลียดก็ตื่นเต้นไปอย่าง, โกรธก็ตื่นเต้นไปอย่าง, กลัวก็ตื่นเต้นไปอย่าง, นี้เรียกว่ามันถูกกระทำให้ตื่นเต้น ให้มันกระโดดโลดเต้น มันไม่ใช่ปกติสุข; ฉะนั้นไม่ต้องตื่นเต้นดีกว่า. การที่จะไม่ต้องตื่นเต้น **เลยก็คือการเห็นตถตา** ถ้าเห็นถึงที่สุดจริงๆ ปลอ่ยวางได้หมดจริง ก็เป็นพระอรหันต์ เป็นพระอรหันต์; เดียวนี้เราไม่ได้ขออ้างว่าจะเป็นพระอรหันต์ แต่ว่าเราก็ทำตามพระอรหันต์ จนไม่ให้ชีวิตนี้มันกระโดดโลดเต้น เต็มไปด้วยความขึ้น ๆ ลง ๆ ะส่ำ ะส่ายเป็นทุกข์.

นี่หลักธรรมะสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือเรื่อง ตถตา เป็นเรื่องเดียวกับอนัตตา สุญญตา อะไรต่างๆ เหล่านั้น; แต่ จำกัันง่าย ๆ คำเดียวก็พอ : ตถตา เป็นเช่นนั้นเอง, มันไม่ใช่ตัวตน มันเป็นอนัตตา มันว่างจากตัวตน มันเป็นสุญญตา มันเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัยอยู่เนืองนิจ มันเป็นอิทัปปัจจยตา นี่มีปัญญา ระดับสูงสุด เป็นอันสุดท้าย ก็สามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง

ทบทวนดูอีกทีก็ได้ เผื่อใครสนใจจะจดจำอย่าง จริงจังว่า :

๑. มีปัญญาในการทำมาหาเลี้ยงชีวิต
๒. มีปัญญาในการที่จะไม่ทำให้ความทุกข์เกิดขึ้นมาในการทำมาหาเลี้ยงชีวิต.
๓. มีปัญญาในการมีและการใช้ทรัพย์อย่างถูกต้อง.

๔. มีปัญญาในการบริหารทิศทั้งหกคือสังคมทั้งหกด้านอย่างถูกต้อง.
๕. มีปัญญาไม่ลุ่มอำนาจแก่กิเลสทั้ง ๓ พวก.
๖. มีปัญญาในการมีและใช้หลักศาสนาและศีลธรรมอย่างถูกต้อง.
๗. สุดท้าย มีปัญญาในการเห็นตถตา ความเป็นเช่นนั้นเอง ในทุกสิ่ง
ที่แวดล้อมเราอยู่ และที่กำลังจะเข้ามาแวดล้อมเรา.

เรามี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ ทำอย่างไร, เรามีตาส หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วมันก็ต้องมีสิ่งที่จะเข้ามากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ถ้าเราไม่มีปัญญา เราไม่ต้อนรับมันโดยไม่มีปัญญา คือไม่เห็นตถตา มันจะมาสร้างปัญหาขึ้นทันที : ให้อภัยบ้าง ให้อภัยบ้าง ให้อภัยบ้าง ให้อภัยบ้าง; นี่มีอยู่แต่อย่างนี้ แล้วจะเป็นอย่างไร, หรือว่าให้วิตกกังวล ให้อาลัยอาวรณ์ถึง ให้อัจฉาวิชาคู่แข่งกัน ให้อหิงสาให้อหิงสาไรกันถึงเป็นเรื่องฆ่ากันตาย. คำเหล่านี้มีประโยชน์จำไว้ให้ดีเป็นเครื่องวัด เป็นเครื่องทดสอบ, เป็นเครื่องวัดว่ามีปัญหาหรือไม่มีกิเลสหรือไม่? ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาวิชา ความหวง ความหึง, ไม่ก็คำดอก, แต่เป็นเครื่องทดสอบ ที่ใช้ทดสอบได้ดีที่สุดว่า มีกิเลสลดลงหรือไม่, หรือว่ากิเลสมันหมดแล้ว เพราะมันไม่มีความรู้สึกเหล่านี้เกิดขึ้น.

ถ้าเรามีปัญญา เจ็ดประการนี้ไม่ต้องสงสัย; การดำรงชีวิตด้วยปัญญาหรือธรรมชีวิต มันก็มีขึ้นมันก็เกิดขึ้น เป็นการมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ก็คุ้มครองไม่ให้เกิดปัญหา ไม่ให้เกิดความทุกข์. เมื่อไม่เกิดสิ่งเหล่านี้ **ไม่่วนวายด้วยสิ่งเหล่านี้มันก็คือสันติภาพ** ดังนั้นการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง มันก็สร้างสันติภาพ, เป็นปัจจัยแก่สันติภาพ เป็นเหตุแห่งสันติภาพ เช่นเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสองอย่าง.

สัมมาวาจา การมีการพูดจาอย่างถูกต้องมันก็เกิดสันติภาพ, **สัมมากัมมัน** - **ตะ** มีการกระทำการงานอย่างถูกต้อง มันก็เกิดสันติภาพ, **สัมมาอาชีวะ** ดำรงชีวิต

อย่างถูกต้อง มันก็เกิดสันติภาพ; ก็เอาไปรวมกับสองเรื่องที่อยู่ก่อนโน้น สัมมา
ทิวฐิ มีความรู้ความเข้าใจความเห็นอย่างถูกต้อง, สัมมาสังกัปปะ มีความปรารถนา
อย่างถูกต้องนั้นพูดแล้ว.

วันนี้ก็สัมมาวาจา พูดจาถูกต้อง สัมมากัมมันตะ ทำการงานถูกต้อง สัมมา
อาชีวะ ดำรงชีวิตถูกต้อง ได้มา ๕ ถูกต้องแล้ว ยังอีก ๓ ถูกต้อง ที่จะต้องพูดในคราวอื่น.
นี่คือเหตุให้เกิดสันติภาพ ตามหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าทางอื่นไม่มี
ทางอื่นไม่มี นอกจากทางอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้, ความถูกต้องแปดประการที่ประกอบ
กันขึ้นเป็นทางนี้ วันนี้ก็พูดมาถึงข้อที่ ๕ ของความถูกต้อง.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลา จะต้องยุติการบรรยาย เหลืออยู่แต่ท่าน
ทั้งหลายจะกำหนดจดจำไปดีๆ, เอาไปใคร่ครวญวินิจฉัยดูให้ดี โดยอิสระของตนเอง.
เมื่อเห็นชัดว่า มันจะสร้างสันติภาพได้จริง ก็ลองปฏิบัติดู, ทดลองปฏิบัติดู มันก็สร้าง
สันติภาพได้จริงให้ชิม ปฏิบัติเต็มที่ถือเอาเป็นหลักเลย. ไม่ได้แะนะให้เชื่อ, ไม่ได้บังคับ
ให้เชื่อ, ไม่ผูกขาดพูดข้างเดียว แต่พูดเพื่อให้เอาไปศึกษาพิจารณาใคร่ครวญ
ให้เห็นจริงว่า มันมีเหตุผลที่จะเป็นอย่างนั้นจริง, แล้วก็ลอง ลองเท่านั้น, ลองปฏิบัติ
ดูแล้วมันก็จะพบความจริงขึ้นมาว่า มันดับทุกข์ได้จริง มีสันติภาพได้จริง. ที่นี้ก็
ปฏิบัติเต็มที่ ไม่ใช่ลองแล้ว ชีวิตนี้ก็จะประสบความสำเร็จ มีสันติสุขส่วนบุคคล
มีสันติภาพในส่วนรวม สอดตามความมุ่งหมายที่เรียกว่า ได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วมันควร
จะได้สิ่งเหล่านี้.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย
ได้สวดบทพระธรรมมีใจความส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะยิ่งขึ้นไป ณ โอกาสนี้.

สันติภาพของโลก

- ๗ -

๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ)

[สัมมาวายามะ]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาศัพทัญญา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่อง สันติภาพของโลก ต่อไปตามเดิม เพราะยังไม่จบ, แต่มีหัวข้อ
เฉพาะในการบรรยายครั้งนี้ว่า **เหตุให้เกิดสันติภาพ คือ สัมมาวายามะ.**

[บททวน.]

ในครั้งที่แล้วมาครั้งแรกที่สุดก็ได้พูดถึงเหตุผลที่ต้องบรรยายเรื่องนี้ ว่าเรา
อยู่ในโลก เราเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องสนใจเรื่องนี้เพื่อประโยชน์แก่เรา
เองและเพื่อสนองพระพุทธรูปประสงค์, แล้วก็ได้บรรยายเรื่องวิฤตการณ์ คือภาวะเลวร้าย
ในโลกนี้ มันเกิดขึ้นเพราะความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุของโลกนั่นเอง, แล้วก็ได้บรรยาย
เรื่อง เหตุให้เกิดวิฤตการณ์, แล้วก็ได้บรรยายเรื่องสันติภาพ ลักษณะของสันติภาพ, แล้ว

๑๘๓

ก็ได้บรรยายเรื่อง เหตุให้เกิดสันติภาพ หมวดปัญญา คือสัมมาทิฐิ กับสัมมาสังกัปปะ, ต่อมาก็ได้บรรยาย เหตุให้เกิดสันติภาพ หมวดศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ; ส่วนในวันนี้จะได้บรรยายโดยหัวข้อ ของสัมมาวายามะ ในฐานะ เป็นเหตุให้เกิดสันติภาพในหมวดของสมาธิ ซึ่งท่านทั้งหลายควรจะทำความเข้าใจให้ แจ่มแจ้งชัดเจนอยู่ตลอดเวลา ว่าเราอาศัยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นเหตุให้เกิดสันติภาพ แล้วก็บรรยายมาตามหมวด ตามลำดับ หมวดปัญญา หมวดศีล หมวดสมาธิ คือวันนี้ หมวดสมาธิมีอยู่ ๓ ข้อ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ. วันนี้ก็จะได้บรรยาย ข้อแรกของหมวดสมาธิคือสัมมาวายามะ.

ความหมายของสัมมาวายามะ.

คำว่าสัมมาวายามะนี้ แยกคำออกได้เป็นสัมมาคำหนึ่ง วายามะคำหนึ่ง สัมมา แปลว่าถูกต้อง, วายามะ แปลว่าความ พยายาม. ความพยายามนี้เป็นภาษาธรรมดา ที่เข้าใจกันอยู่แล้ว ว่าพยายามให้เกิดผลสำเร็จ; เมื่อรู้ว่าควรจะทำอย่างไร ก็พยายาม กระทำเรื่อยไปจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ.

ความพยายามนี้มีคำเรียกแทนกันได้อีกหลายคำ เช่นคำว่า วิริยะ ซึ่ง แปลว่า ความเพียร ในลักษณะที่เป็นความกล้าหาญ. หรือจะเรียกว่า ปธานะ คือ ทรงตัวอยู่ในลักษณะ อย่างนั้นเรื่อยไปหรือจะเรียกว่า วิริยะ คือ ความตั้งมั่น หรือ จะเรียกว่า อัมปภาวนิ คือไม่ยอมถอยหลัง หรือจะเรียกว่า ปรักกมะ แปลว่า ก้าวไป ข้างหน้าเรื่อยไป มีอยู่หลายคำด้วยกัน แต่ถึงสิ่ง ๆ เดียวกันคือสิ่งที่เราเรียกกันใน ที่นี้ว่าความเพียรโดยธรรมดา; แต่ในบาลีเรียกว่า วายามะ, เป็นภาษาไทยว่า พยายาม สัมมาวายามะ ก็แปลว่า ความพยายามที่ถูกต้อง, คำว่า สัมมา ๆ คำนี้โดยความหมาย ก็คือ ความถูกต้อง; แต่เรามักนิยมแปลกันว่าชอบ เรียกว่า สัมมาวายามะ ความเพียร

ชอบ อย่างนี้ได้เหมือนกัน แต่พึงรู้เอาไว้ว่า มันหมายถึงความพยายามอันไม่รู้จักหยุด ให้ก้าวหน้าเรื่อยไป โดยความถูกต้อง.

คำว่าถูกต้อง ถูกต้องนี้ ถือเอาตามหลักธรรมแล้วก็เข้าใจงายนิดเดียว, คือมันเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย **มันไม่ให้โทษแก่ใครฝ่ายใด**, ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่าถูกต้อง. แต่วิชาการสมัยใหม่ ทาง *philosophy* ทางอะไรของเขานั้น คำว่าถูกต้องมีเหตุผลมาก พุดจกกันมากอภิปรายกันมาก แล้วก็ไม่ค่อยจะยุติมันเลย เพื่อจนไม่รู้ว่าจะถูกต้องกันอย่างไร แล้วมันยังต้องศึกษาเหตุผลกันมากมายนัก เวียนหัว. เขากันแต่ธรรมดาๆ สามัญ **ตามหลักธรรมว่า ถ้าถูกต้องแล้วมันก็ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน, มีแต่ทำให้ทุกคน หรือทุกฝ่าย ได้รับประโยชน์** อย่างนี้เรียกถูกต้อง.

ที่นี้จะดูกันถึงคำว่าถูกต้องต่อไป มันมีรายละเอียดอย่างไร ถ้าถือตามหลักที่มาจากพระบาลี สัมมาวายามะก็มีหลักเป็น ๔ ประการ คือ พยายามปิดกั้นไม่ให้บาปเกิดขึ้น หนึ่ง แล้วก็ ละบาปที่เกิดขึ้นแล้วหนึ่ง, ทำความดีหรือบุญจะเกิดขึ้น หนึ่ง ; แล้วก็รักษาความดี หรือ บุญที่เกิดขึ้นแล้วไว้ให้ยังคงอยู่ เจริญงอกงามต่อไป หนึ่ง, เป็น ๔ อย่าง. เรียกสั้นๆ ก็ว่า **ป้องกันสิ่งที่ควรจะป้องกัน, ละสิ่งที่ควรละ, สร้างสิ่งที่ควรสร้าง, แล้วก็รักษาสิ่งที่ควรรักษา**, ถือหลักกว้างๆอย่างนี้ ก็จะเข้าใจความหมายครบถ้วนถูกต้อง ว่าป้องกันสิ่งที่ควรป้องกัน, ละสิ่งที่ควรละ, สร้างสิ่งที่ควรสร้างขึ้นมา, แล้วก็รักษาสิ่งที่ควรรักษา, ก็คือสิ่งที่สร้างขึ้นมาอย่างถูกต้องแล้วนั่นเอง.

อะไรเป็นสิ่งที่ควรป้องกัน? มันก็เหตุให้เกิดทุกข์ นั่นแหละควรจะป้องกัน โดยเฉพาะก็คือกิเลส, มีความรู้ตัวพร้อมอยู่เสมอ ป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นมาได้.

อะไรที่ควรละ? ก็คือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์นั้นแหละ ที่มันเกิดขึ้นแล้วก็จะต้องละเสีย, ใช้คู่กันก็ว่าที่ยังไม่เกิดก็อย่าให้มันเกิดขึ้นมา ที่มันเกิดอยู่แล้ว เกิดขึ้นแล้วโดยไม่ทันรู้สึก ก็ละเสีย.

แล้วสร้างสิ่งที่ควรสร้างขึ้นมา ก็คือสิ่งที่ เป็นเครื่องกำจัดกิเลส เรียกว่า ง่าย ๆ ว่าโพธิก็ได้, โพธิ-โพธิ แปลว่าปัญญาอันรู้แจ้งมีอยู่ กิเลสเกิดไม่ได้, สร้างโพธิขึ้นมาให้ได้ กิเลสก็เกิดไม่ได้. เราจึงควรที่จะสร้างสิ่งที่เรียกว่าโพธิ ด้วยการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้รู้จักว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นอะไร, นั่นแหละคือเป็นการสร้างโพธิ. รู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง.

ที่นี้ก็ **รักษาสิ่งที่ควรรักษา** หมายความว่า โพธิที่ได้พอกพูนขึ้นมาแล้ว จะต้องรักษาไว้อย่าให้กลับเสื่อมหรือหายไปเสีย; แต่ให้เจริญออกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป ; อุปมาเหมือนกับว่าปลูกต้นโพธิ แล้วก็บำรุงรักษาให้มันเจริญออกงามจนสมบูรณ์ นี่คือหลักทั่วไปตามที่กล่าวไว้ในพระบาลี.

การใช้สัมมาวายามะกับเรื่องสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้เรามาพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ เราก็จะระบุดตรงกันไปยังสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับเรื่องของสันติภาพ; ข้อหนึ่ง เมื่อถามว่าสิ่งที่ควรป้องกันนั้นคืออะไร? มันก็วิกฤตการณ์นั้นแหละ, เราก็จะต้องป้องกันไม่ให้มันเกิดขึ้น; ความเดือดร้อนวุ่นวายระวายเป็นเสียมเสียม มันจะเกิดขึ้นจากกิเลส. ตัวกิเลสก็เป็นตัววิกฤตการณ์ ความทุกข์ก็เป็นวิกฤตการณ์. ง่าย ๆ ว่าสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ทั้งหลายทั้งปวง คือวิกฤตการณ์ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร ๆ แก่มนุษยในโลกเรียกว่าวิกฤตการณ์ การป้องกันมิให้มันเกิดขึ้นมา มันเกี่ยวกับการรู้จักดีว่า อะไรเป็นวิกฤตการณ์, แล้วก็รู้ไปถึงว่าอะไรเป็นเหตุของมัน ก็ป้องกันมิให้เหตุมัน ๆ เกิดขึ้น, นี้เรียกว่าป้องกันมิให้เกิดวิกฤตการณ์

ข้อสอง **ละสิ่งที่ควรละ,** ละวิกฤตการณ์ หรือละเหตุของวิกฤตการณ์ ;
เป็นคู่แรก : ป้องกันมิให้วิกฤตการณ์เกิดขึ้น, แล้วก็พยายามละที่มันเกิดขึ้นแล้วหรือกำลัง
มีอยู่. **มีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา** ก็สามารถป้องกันเหตุแห่งวิกฤตการณ์ได้,
ปัญญานั้นเป็นอันว่าจะต้องสะสมไว้ตลอดทุกที่ ทุกสถาน ทุกทาง, **พอมีเรื่องอะไร**
เกิดขึ้น สติต้องไปเอาปัญญามาเผชิญหน้า กับสิ่งที่มันเกิดขึ้น, แล้วก็จะมี**สัม-**
ปชัญญะ รู้ตัวทั่วพร้อมคุมเชิงอยู่ด้วยปัญญานั้น, ถ้ามันอ่อนกำลังไป ก็เพิ่ม
สมาธิให้. นี้เราจะเรียกว่า **ธรรมะ ๔** เกลอปอย่างที่เคยพูดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว.

ให้อยู่ด้วยปัญญา, **สะสมปัญญาไว้เป็นปกติ,** เหมือนกับสะสมใส่คลังไว้
ใส่ยุ่งใส่ฉางไว้อย่างมากมาย, เหมือนกับสะสมอาวุธ **พอเหตุการณ์เกิดขึ้นก็มีสติเอา**
อาวุธมา, คือเอาปัญญา มาเผชิญหน้ากับเหตุการณ์. **ปัญญาที่มาเผชิญหน้ากับ**
เหตุการณ์นี้เราจะเรียกชื่อใหม่ว่า**สัมปชัญญะ,** มันก็คือตัวปัญญานั้นเอง. **ปัญญา**
ที่เก็บไว้มาก ๆ ก็เรียกว่าปัญญา, ปัญญาที่เอามาใช้เฉพาะหน้า ในหน้าที่ของมันก็เรียก**สัม-**
ปชัญญะ; ถ้าไม่มีสติก็เอามาไม่ได้ เลยไม่มีอะไร, เป็นหมันหมด; **ถ้ากำลังอ่อน**
ไปก็ใช้สมาธิเพิ่มให้, สามารถจะละเหตุแห่งวิกฤตการณ์ได้. ความโง่ ความหลง
ความสะเพร่า ความอะไร เมื่อมันมีอารมณ์มากระทบ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
ทางกาย ทางใจนั้น เป็นทางเกิดแห่งกิเลสหรือความทุกข์ หรือวิกฤตการณ์ทั้งหลาย; เดี่ยว
นี้เรามีธรรม ๔ ประการนี้แล้ว ละก็ละได้.

ที่นี้ **ข้อสาม** **สร้างสิ่งที่ควรสร้าง** ก็ได้แก่**สันติภาพ.** สิ่งที่เราเรียกว่า
สันติภาพคำนี้ก็กว้าง, ความหมายกว้างเป็นขั้นๆ กันไป. **สันติภาพส่วนบุคคล** ก็ระดับหนึ่ง,
สันติภาพส่วนสังคม คือรวมกันทั้งหมดหรือทั้งโลกก็อีกส่วนหนึ่ง อยากจะแบ่งชื่อสำหรับ
จำกันง่าย ๆ ว่า **ส่วนบุคคลเราจะเรียกว่าสันติสุข,** **ส่วนสังคมทั้งหมดเราจะเรียกว่า**
สันติภาพ, แต่แล้วมันก็คือสันติภาพด้วยกันทั้งนั้นแหละ. **ความหมายของสันติภาพ**

นั่นก็คือความสงบเย็น ; พูดว่าสงบเย็นขอให้นึกตามความรู้สึกตามธรรมดาสามัญว่า มันสงบ มันเยือกเย็นมันสงบ, ถ้ามันมีเรื่องร้อนกรวนกรวยระส่ำระสายอะไร ก็ไม่ใช่สันติภาพ. ที่นี้มันถึงจะเย็นได้มากน้อยเท่าไร สงบเย็นฝ่ายวัตถุ ฝ่ายร่างกาย มันก็ไปอย่างหนึ่ง. **ในที่นี้เราหมายถึงความสงบเย็นฝ่ายจิตใจ.** ถ้าเราไปนั่งในที่ว่างๆ มีลมพัดสบาย นี่เราก็ได้ความสงบเย็นฝ่ายร่างกาย, แต่จิตใจมันยังร้อน มันยังปรุงแต่ง ยังระส่ำระสาย มันต้องหยุดการปรุงแต่งเหล่านั้นเสีย; เมื่อไม่มีการปรุงแต่งมันก็สงบ **เมื่อสงบมันก็เย็น,** มีธรรมชาติต้องเกิดขึ้นเป็นความสงบเย็น ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นเอง. **ไม่มีกิเลสก็คือนิพพานในความหมายหนึ่ง,** หรือในความหมายพื้นฐานทั่วไป ถ้าไม่มีกิเลสรบกวนเรียกว่าเป็นภาวะของนิพพาน ตามมากตามน้อยตามช้าตามเร็ว, อะไรก็แล้วแต่ **มีความสงบเย็นเป็นความหมายแห่งนิพพาน** มีได้ในระดับโลกียะนี้ ยังไม่ถึงโลกุตตระ แต่มันก็เป็นอย่างเดียวกัน.

เรื่องนิพพานนี้ไม่ค่อยได้พูดกัน, คือว่าเขาไม่ได้เอามาพูดกัน **ทำให้ทุกคนเข้าใจไปว่า ถ้านิพพานๆ แล้วต้องรอๆ** อีกหลายหมื่นหลายแสนชาติ, แล้วก็เข้าไปในที่แห่งหนึ่ง. เหมือนกับบ้านเหมือนกับเมือง, ไปอยู่ในที่นั้นแล้วไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย, มักจะได้ยินกันแต่อย่างนั้น. **เดี๋ยวนี้ขอให้เข้าใจเสียใหม่ว่า เมื่อมันว่างจากกิเลสมันก็ดับมันก็เย็น, มีความเย็นออกเย็นใจ** ไม่มีความเร่าร้อน เพียงเท่านี้ก็พอจะฟังถูกกระมัง, มีความเย็นออกเย็นใจ, ลองคิดดูซิ, คำนวณดูซิ, มันก็ไม่ง่ายนัก เพราะคนมันโง่. พูดตรงๆ ก็เพราะคนมันโง่ มันจึงสร้างความเป็นอกเย็นใจไม่ได้ มันรักบ้าง มันเกลียดบ้าง มันโกรธบ้าง มันกลัวบ้าง มันวิตกกังวลบ้าง มันอาลัยอาวรณ์บ้าง มันอิจฉาริษยาบ้าง มันหลงบ้าง มันหึงบ้าง สารพัดอย่างที่มันทำผิด แล้วมันก็เป็นของร้อน ; อย่างนี้เราเรียกว่าการปรุง.

การปรุงคือการคิดในจิตอย่างผิดๆ ด้วยอำนาจของอวิชชา ก็เรียกว่าเป็นการปรุงขึ้นมา; เดี่ยวมีผลออกมาเป็นความรัก, เดี่ยวมีผลออกมาเป็นความโกรธ, เดี่ยวมีผลออกมาเป็นความเกลียด, เดี่ยวมีผลออกมาเป็นความกลัว ความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยาตลอดไปนั่น มันเป็นการปรุง เรียกว่าสังขาร, สังขาระ. เมื่อจิตคิดปรุงแต่งด้วยอวิชชา แล้วก็เรียกว่าปรุง. ถ้าไม่มีอวิชชามันไม่มีการปรุงได้, มันมีการปรุงได้เพราะมันอาศัยอวิชชาเป็นตัวการ มันจึงจะเกิดการปรุง, ถ้าอวิชชาไม่ทำงานมันก็ไม่ปรุงอะไรได้. เดี่ยวนี้ได้เปิดโอกาสให้อวิชชามันทำงาน ดันรนไปตามอำนาจของอวิชชา มันก็มีสิ่งที่เราร้อนกระวนกระวายระส่ำระสาย ไม่พึงปรารถนาโดยประการทั้งปวง. ถ้าไม่มีสิ่งนี้แม้บังเอิญโดยธรรมชาติ ก็มีรสอย่างเดียวกันคือสงบเย็น.

ความหมายของคำว่าเย็นนั้นแหละเป็นความหมายของคำว่านิพพาน

คือมันไม่ร้อน, แต่ถ้าไม่ถึงขั้นโลกุตตระ มันก็กลับร้อนได้, หรือผลไปปรุงเข้าไปอีก, แต่ถึงอย่างนั้นมันก็มีได้ ในชีวิตคนธรรมดาสามัญนี่แหละ. ทำให้ดี, จัดให้ดี, ระวังรักษาให้ดี มันก็มีความสงบเย็น. ฝึกฝนสมาธิปัญญาบ้างตามสมควร ก็มีโอกาสที่จะทำให้สงบเย็นได้มากขึ้น ตามครั้งตามคราว จนกว่ามันเจริญถึงที่สุดโดยเด็ดขาด. ถ้าบังเอิญมันมีความเย็นก็เรียกว่าตังคินิพพาน คือความเย็นหรือนิพพานที่เกิดขึ้น ด้วยความประจวบเหมาะ โดยไม่รู้สีกตัวก็ได้, มันประจวบเหมาะของเหตุปัจจัย มันไม่ปรุงมันก็เย็น; ถ้าสามารถที่จะไม่ปรุงอย่างนี้เรื่อยไปยิ่งขึ้นๆ จนไม่ปรุงได้โดยเด็ดขาด มันก็เป็นนิพพานที่ถาวร.

แล้วคำว่า นิพพานนี้ ยังจะต้องรู้สึกได้ด้วยใจ; ถ้าไม่รู้สีกได้ก็ไม่ใช่นิพพานในที่นี้. ตามบาลี ที่แปลว่า นิพพานเป็น สนฺทิกฺขมฺ คือเห็นได้ด้วยตนเอง รู้สึกได้ด้วยตนเอง, อกาลิกํ -ไม่จำกัดเวลา คือไม่ปรุงเมื่อไรมันก็เกิดเมื่อนั้น, เอนฺทิสฺสํ -มีพอที่จะเรียกให้ผู้อื่นมาดูมาดู เพื่อจะรอดความเย็นนั้นได้ นี่ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว, และ

มันไม่เกี่ยวกับตายแล้ว. ถ้าตายแล้วมันก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร, เมื่อยังเป็น ๆ อยู่ มันมีความเยือกเย็นชนิดที่รู้สึกได้ด้วยตนเองรู้สึกอยู่โดยประจักษ์ พอที่จะเรียกคนอื่นมา พุดมาฟังมาอธิบายมาบรรยายกันได้.

นี่เป็นความหมายส่วนลึกของคำว่า **สันติภาพ**, คำว่าสันติๆ คำนี้ก็เป็น **คำแทนชื่อใช้เรียกนิพพานได้เหมือนกัน** ก็สร้างให้เกิดขึ้นมา โดยอาศัยโพธิปัญญา ดังที่กล่าวแล้ว, เป็นวิธีปฏิบัติที่จะให้กิเลสระงับไปและไม่ให้มีอวิชชามาปรุงแต่งสังขาร. การปรุงแต่งความคิดความนึกความรู้สึก นี่มันก็เลยเป็นนิพพานในความหมายพื้นฐาน ; ถ้าเป็นชั่วขณะชั่วคราวก็เรียก **สมาธินิพพาน** คือนิพพานชั่วขณะ นิพพานชั่วสมัย, เป็น**ทิฐฐธรรมนิพพาน** ด้วยกันทั้งนั้น, คือ**ต้องรู้สึกแก่ใจด้วยกันทั้งนั้น** นี้เราเรียกว่า **ความหมายพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ** ก็คือ**นิพพาน**, คำว่าสันติกับคำว่า นิพพานเป็นไฉพจน์ ใช้แทนกันได้; อย่างนี้ก็เรียกว่าสร้างสันติภาพ.

ที่นี้ ข้อสุดท้าย ข้อสี่ เรียกว่า **รักษาสันติภาพ ที่ได้สร้างขึ้นมาแล้ว** ; นี่หมายความว่ามันสร้างที่เดียวไม่เสร็จ, สร้างที่เดียวไม่ครบไม่พอ จึงค่อย ๆ สร้างค่อย ๆ สร้างเรื่อยไป, ส่วนใดสร้างขึ้นมาก็แล้วกรักษาไว้. อย่างที่เราเคยทำอะไรมันสงบใจ มันเย็นใจ มันพบกับความเย็นใจ แล้วก็ทำอย่างนั้นได้เสมอ, รักษาความเย็นอย่างนั้นได้เสมอ, มันไม่โง่งมไปก็ทำได้. เพราะว่าความเย็นนอกเย็นใจนั้นเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ปรากฏอยู่ เป็นสิ่งที่ควบคุมได้; นี้เราก็ควบคุมให้เป็นอย่างนั้นอยู่ อย่างนี้ก็เรียกว่า **รักษาสันติภาพที่เกิดขึ้นมาแล้วให้ยังคงอยู่** และให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป, มันก็**ต้องใช้ปัญญา**อีกเหมือนกัน, มีปัญญาในการรักษา สังเกตดูว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร, จะรักษาไว้ได้อย่างไร, ความเย็นนอกเย็นใจชนิดนี้ จะรักษาไว้ได้อย่างไร ก็รักษาไว้ ถ้าไม่รักษามันจะไม่มีเอาเสียเลย.

ต้องใช้ธรรมะข้ออื่นประกอบปัญญาด้วย.

นอกจากจะมีปัญญาแล้ว ยังจะต้องมีความอดกลั้นอดทนบ้าง, ความอดทนนี้คนไม่ค่อยชอบ, แต่ถ้าว่ารู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ แล้วก็เป็นประโยชน์ได้มาก, แล้วก็ไม่ถึงกับทำให้เกิดความทุกข์ แม้มันจะเกิดความทุกข์เพราะความอดทนบ้าง แต่มันก็เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ยิ่งๆ ขึ้นไป, มันได้ผลเกินค่า. ดังนั้นเราจึงมีความอดทน.

แล้วก็ **อยู่ด้วยความไม่ประมาท** อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย เรื่องกิเลสไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย, เรื่องความทุกข์ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย, เป็นเรื่องอย่างยิ่ง เป็นเรื่องสูงสุด ไม่มี ความประมาท.

แล้วก็**ไม่เผลอสติ**, ไม่เผลอสติ ระวัง สังวรณ์ **สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่เป็นประจำ**. เรื่องจัดการให้ถูกต้องทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ ช่วยจำไว้ เป็นหลักว่ามันนำมาใช้ในทุภกกรณี เราจะ**ต้องควบคุม** ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็หมายความว่าควบคุมความรู้สึก ที่จะเกิดขึ้นที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ควบคุมไว้ให้มันถูกต้อง ให้มัน**อยู่ในระเบียบ** ให้มันอยู่ในการควบคุม **คือมีสติสัมปชัญญะ** อย่างที่กล่าวแล้ว.

ในการที่จะระวังไม่ให้เกิดความทุกข์ หรือบาป ก็**ต้องระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** ที่จะละบาปหรือความทุกข์ออกไป, มันก็ต้องจัดการที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ในการที่จะสร้างสันติภาพสันติสุข มันก็ต้องระวังที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, การที่จะรักษา ก็ต้องรักษาที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; แมว่ามันจะมีอาการคนละอย่างแตกต่างกัน แต่มันก็ต้องทำในทีเดียวกัน คือที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. **นรกจะเกิดก็เกิดที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, สวรรค์จะเกิด ก็เกิดที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, จะผ่านพ้นไปสู่นิพพาน ได้ ก็เพราะมีความถูกต้อง ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.** จงรู้จักตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างนี้.

สันติภาพจะมีได้ต่อเมื่อบุคคลมีสันติสุข.

ทั้งหมดนี้ที่กล่าวมาอย่างยืดยาวนี้ เป็นการกล่าวเรื่องเฉพาะบุคคล, เป็นสันติสุขส่วนบุคคล, แต่อย่าลืมว่า **สันติสุขส่วนบุคคลมันเป็นพื้นฐาน เป็นรากฐานของสันติภาพของสังคม** เพราะเหตุใด? **เพราะเหตุว่าสังคมประกอบขึ้นด้วยบุคคล** บุคคลเป็นอันมากรวมตัวรวมกลุ่มกันเข้า มันก็เป็นสังคม, ถ้าแต่ละบุคคล แต่ละบุคคลทุกคนดีถูกต้องแล้ว สังคมมันก็ถูกต้อง. ดังนั้น เราจึงพูดกันมากถึงเรื่องส่วนบุคคล **ข้อปฏิบัติทั้งหลายเหล่านี้ จึงระบุไปยังบุคคล** ที่บุคคลแต่ละคนจะต้อง **ประพฤติปฏิบัติ** ครั้นบุคคลมีความถูกต้องดีแล้ว สังคมก็ถูกต้อง; ถ้าสังคมทุก ๆ สังคมในโลกมันถูกต้องแล้ว, ทั้งโลกมันก็ถูกต้อง มันก็มีสันติภาพขึ้นในโลกได้เป็นสันติภาพของโลกได้. เราจะให้โลกทั้งโลกมาปฏิบัติ มาอะไรนี้มันทำไม่ได้ เพราะว่ามันบังคับไม่ได้ ควบคุมไม่ได้, หรือว่าไม่รู้มันอยู่ที่ไหน. แต่เราทำได้โดยการที่ **จัดเข้าที่ส่วนประกอบ** หรือส่วนโครงสร้างประกอบเป็นหน่วย ๆ ของสังคมนั้นแหละทำได้, ก็ได้แก่คนเราแต่ละคน, แต่ละคน **จะต้องจัดตั้งทำให้ถูกต้อง** : ในครอบครัวก็ถูกต้อง, ในหมู่บ้านก็ถูกต้อง, ในบ้านเมืองก็ถูกต้อง, ในประเทศก็ถูกต้อง, ในโลกก็ถูกต้อง. ในที่สุดมันมาสำคัญอยู่ที่รากฐานคือคนแต่ละคน, คนแต่ละคนซึ่งเป็นหน่วยประกอบขึ้นเป็นโลก.

แต่ละคนต้องปฏิบัติให้สงบความสงบเย็น.

ที่นี้คนแต่ละคน ถ้าจะแยกออกไปมันก็เป็นส่วนๆ มันมี ส่วนกาย ส่วนวาจา ส่วนจิต ความคิดความนึกเป็นส่วนๆ ก็จำเป็นที่จะต้องทำให้มันถูกต้องทุกส่วน : **ส่วนวัตถุ** สิ่งของเครื่องใช้ไม้สอยบ้านเรือนต่าง ๆ ก็ถูกต้อง, **ส่วนเนื้อตัวร่างกาย** นี้ก็มีความถูกต้องเป็นผาสูกปกติ, **จิต** ก็มีความถูกต้อง, **สติปัญญาของจิต** ก็ถูกต้อง มันก็เลยถูกต้องหมด; นั่นแหละเป็นหลักสำคัญที่ว่ามันจะเกิดความสงบเย็น.

พูดคำว่าสงบเย็น, **สงบเย็นไว้บ้าง** มันจะได้นำไปหาความสงบเย็นได้โดยง่าย. **เดี๋ยวนี้ไม่มีใครพูดคำว่าสงบเย็น,** พูดกันแต่เรื่องเอร็ดอร่อยสนุกสนาน กระโดดโลดเต้น ดีเด่นอย่างนั้นอย่างนี้ ไปเสียหมด เพราะมันโง่. ถ้าดูให้ดีจึงเห็นว่า **สงบเย็น** นี้มันแปลกนะ **มันไม่ทุกข์และมันไม่สุขนะ.** ถ้าพูดกันให้ละเอียดถึง**ชั้นละเอียดที่สุด** แล้ว **มันต้องเหนือทุกข์และเหนือสุข.** ทุกข์มันก็ต้องดิ้นรนกระวนกระวายไปตามทุกข์ มันสงบเย็นไม่ได้, ที่นี้สุขมันก็สิ้นสะเทือนไปทั้งจิตใจ. ปีตินั้นแหละ ตัวสิ้นสะเทือน, ความสุขก็เป็นผลออกมาจากปีติ มันก็คงสิ้นสะเทือน, ยังรู้สึก ประจักษ์ เป็นความรู้สึก, แม้วามันไม่เจ็บปวดอย่างความทุกข์ แต่มันก็มีใช้ความสงบ. เราเห็นได้ด้วยตนเองว่า **ทั้งทุกข์และทั้งสุข** สองอย่างนี้**ยังมีใช้ความสงบ; ต้องหยุดความรู้สึกอย่างนั้นเสีย** แล้ว**จึงจะเป็นความสงบ** หรือ**เป็นความสงบเย็น.** ถ้าจะเรียกว่าสุข ก็ต้องเรียกว่าสุขอีกแบบหนึ่ง สุขอีกชนิดหนึ่ง อีกชั้นหนึ่ง, **สุขธรรมดา** สามัญที่ว่าสุข ๆ กันนั้น **มันมีอามิส มีเหยื่อ** คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐิัพพะ ธรรมารมณ์ หล่อเลี้ยง.

เดี๋ยวนี้มันเป็น**ความสุขชนิดมีความว่าง,** มีความว่างหล่อเลี้ยง **เป็นความสุขชั้นพระนิพพาน,** เรียกว่าถูกต้อง **พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่าที่สุดแห่งความทุกข์ ;** แต่ถ้าเรียกให้คนโง่ ๆ ฟัง ท่านก็เรียกว่าความสุขเหมือนกัน, จะพูดว่านิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง. ที่จริงนิพพานนั้น**ไม่ได้สุข, มิได้ทุกข์,** เป็นความสงบ มัน**อยู่เหนือสุขเหนือทุกข์ขึ้นไป** คือมันอยู่**ด้วยความว่าง, ไม่มีอะไรบงกชจิต.** ถ้ามีความสุข แล้วก็รชของความสุขนั้นแหละมันบงกชจิต, สังเกตดูให้ดี, มันจะต้องสงบ. ถ้าเปรียบเทียบก็ว่า, ขมมันก็ทนไม่ไหว, หวานมันก็ทนไม่ไหวเหมือนกัน, ต่อเมื่อมันไม่ขมไม่หวานมัน**จิตสนิทยิ่งกว่าจิต** มัน**จึงสงบเย็น.** แต่ไม่ค่อยมีใครชอบเพราะมันไม่ตื่นเต้น มันไม่สนุก มันไม่อร่อยหรือมันไม่อะไรก็ตามใจ, คือมันไม่มีการปรุงแต่ง, **คนยังชอบรสของการปรุงแต่งที่มันถูกกับกิเลส,** ถ้ามีกิเลส มันถูกกับกิเลสแล้วมันก็เป็น

สุข. **นี่ถ้ายังมีกิเลส** มันยังอยู่กับกิเลส, **ยังมีการห่วงไหวไปตามกิเลส** มันก็**ไม่ใช่** **ความสงบ.**

ความสุขนั้นแหละ เป็นสิ่งที่หลอกหลวงที่สุด แต่คนก็ชอบกันหมด, ทุกคนชอบความสุข, ทุกคนหวังจะมีความสุข **หาว่าไม่รู้** มันยังหลอกหลวงได้มาก คือมันยังทำให้กระโดดโลดเต้นให้มันไม่สงบอยู่มาก. **เราจึงถือว่า** **ความสุขนี้ยังหลอกหลวงมาก,** **ต้องขึ้นไปเหนือสุขเป็นความว่าง** จึงจะไม่หลอกหลวง.

นี่เรื่องของสันติสุขเป็นอย่างนี้ ถ้าเป็นกันทั้งหมดทั้งคณะ ก็เรียกว่ามีสันติภาพ. **เรามีหน้าที่ที่จะต้องสร้างสันติภาพ,** โดยสร้างเหตุของสันติภาพนั่นเอง ก็เป็นการปฏิบัติทั้งเพื่อตนเอง และทั้งเพื่อผู้อื่น หรือเพื่อโลก; แต่มันก็ง่ายนิดเดียวอย่างที่ว่า **ถ้าทุกคนในโลกมีสันติสุข** **โลกก็มีสันติสุขหรือสันติภาพ.** ฉะนั้นทุกคนจงสนใจเอาใจใส่ในหน้าที่ของตน ขจัดปัญหาของตนให้หมดไป, **สร้างสันติสุขส่วนตนให้ได้** **โลกนี้ก็มีสันติสุข.**

นี่โดยหลักสี่ประการ ตามหลักในพระบาลีมีอยู่อย่างนี้; **ระวังอย่าให้เกิด** **วิกฤตการณ์,** **ละวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว,** **สร้างสันติภาพขึ้นมา,** **แล้วรักษา** **สันติภาพที่เกิดขึ้นแล้ว,** นี่ตามหลักในพระบาลี แต่มันก็มีข้อปลีกย่อยที่ควรจะต้องศึกษาให้มากออกไป ให้มากออกไป. **อาตมาก็จะพยายามเอามาชี้แจง** **ว่าสิ่งที่เราจะต้องพยายาม** **อย่างยิ่ง ยิ่งขึ้นไป** **พากเพียรพยายามอย่างยิ่งๆ ขึ้นไป.**

ต้องพยายามให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรได้.

เมื่อไม่กล่าวโดยหลักสี่ประการนี้แล้ว มันยังกล่าวได้อีกว่า **เราจะพยายามให้** **ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้,** มันก็หนีไปไหนไม่พ้นดอก **สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควร**

จะได้ นั่นคืออะไร? ถ้าไม่ได้แล้วก็เสียชาติเกิด, เกิดมาไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควร
 จะได้ มันก็เสียชาติเกิด. ทีนี้ก็ถามว่า **สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นั่นคืออะไร ?** มันก็
ชีวิตเย็นอยู่นั่นแหละ ชีวิตเย็น ความสงบเย็นของชีวิต, **ให้ได้ให้มากจนกระทั่งสม -**
บูรณ์ที่สุด, และต้องเย็นกันได้ทั้งนี้และเดี๋ยวนี้, ไม่ใช่ฝากไว้ต่อตายแล้ว, ละเมอ ๆ
 ว่า จะได้กันต่อตายแล้วอีกก็สิบครั้ง ร้อยครั้ง พันครั้ง หมื่นครั้ง แล้วก็ได้; อย่างนั้น
 มันในความฝัน มันไม่ใช่ที่แท้จริงที่ควรจะได้, ควรจะได้ เดี่ยวนี้ ควรจะได้ให้ทั้งชีวิตนี้
 และที่มันเกิดอยู่เองตามธรรมชาติ ก็ให้รู้จัก. เดี่ยวนี้มันจะโง่ถึงขนาดที่ว่ามันเกิดอยู่เอง
 ตามธรรมชาติ มันไม่ได้ปรุงแต่งอะไร มีความสงบเยือกเย็นบางครั้งบางคราว ก็ไม่สนใจ,
 และไม่รู้จักร, เพราะมันชะเง้อหาแต่เรื่องสนุกสนาน เวิร์ดอว้อย เพลิดเพลิน มันก็เลยไม่
 รู้จัก. ส่วนมากก็ติดในความหมายของคำว่า **สวรรค์, สวรรค์ มีความสุข มีกามา -**
รมณ์สมบูรณ์ ก็ชะเง้อกันอยู่แต่ที่โน้น, **ไม่สนใจเรื่องสงบเย็น** ที่หยุดเย็น เงียบ
 เกลี้ยง อิศระ ว่าง ไม่สนใจ, แล้วมันก็ไม่อาจจะ**ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ;**
 เพราะว่ามันอยู่ที่นี้. นี้ก็อย่างหนึ่ง แล้วว่าท่านจะถือเป็นหลักง่าย ๆ ว่าเราจะพยายาม
 ให้ความพยายามทั้งวันทั้งคืนอยู่ ข้อที่**ว่าให้ใกล้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้, ลองถือหลัก**
ไว้อย่างนี้สิ มันจะไม่ผิดพลาด, แล้วอย่าไปโง่หลงเอาสิ่งเพลิดเพลินหลอกลวงว่าเป็นสิ่งที่
 ดีที่สุดแล้ว, แล้วมันดีที่สุดสำหรับกิเลส **ไม่ดีที่สุดสำหรับจิตที่มีโพธิ** มันมีความรู้อันถูกต้อง.

พยายามทำตนให้เป็นมนุษย์ที่เต็ม.

เข้า, พูดอีกอย่างต่อไปอีกว่า **เราจะพยายามทำตนให้เป็นมนุษย์ที่เต็ม ;**
เราจะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ เราก็ต้องเป็นมนุษย์ให้มันถูกต้องเสียก่อนสิ.
 เป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์เสียก่อนสิ, มันก็จะ**ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควร**
จะได้ ในที่นี้ก็พูดว่าเป็นมนุษย์ที่เต็ม. **คนคิดเอาเองว่าเราเป็นมนุษย์สมบูรณ์แล้ว**

เต็มแล้ว เพราะไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์คือเป็นอย่างไร; ถ้าใครมาบอกว่ายังไม่เต็ม, คุณยังไม่เต็ม เขาก็โกรธเอา. เพราะเขาคิดว่ามันเต็มแล้ว. ที่จริงมันยังไม่เต็ม; **ถ้าเต็ม ก็จะต้องเป็นมนุษย์เย็น;** มันยังไม่เต็ม มันก็มีส่วนเป่ฯมนุษย์ร้อนอยู่ตามมากตามน้อย, บางทีมันก็ร้อนมาก **ถ้าจะเป็นมนุษย์ที่เต็มนี้** ยากจะฝากหลักเกณฑ์ไว้ทำประการ, ช่วยจำไปด้วย จะเป็นมนุษย์ที่เต็ม.

ข้อที่ ๑ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เดียวนี้แม้จะแก่หัวหงอกแล้ว ก็ยังมีบิดามารดา, ถึงแม้ว่าบิดามารดาจะตายไปแล้ว มันก็ยังมีบิดามารดาที่ตายไปแล้ว ก็ต้องเรียกว่าเป็นผู้มีบิดามารดา. **เขาจะต้องเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาทั้งที่ยังอยู่ และบิดามารดาที่ตายไปแล้ว.** เป็นบุตรที่ดีอย่างไร? ก็คือ**ทำให้บิดามารดาได้รับความสบายใจ.** ความหมายของคำว่าบุตรฯ นี้ มันก็โบราณโบราณเต็มที ดึกดำบรรพ์เต็มที ก่อนพุทธกาล, เป็นภาษาพูดของมนุษย์ในอินเดีย. คำว่า **บุตร** แปลว่า **ผู้ทำบิดามารดาให้ได้รับความพอใจ;** แต่เขามักจะหมายแคบๆ ว่าบุตรนี้จะได้ทำบุญกุศลอุทิศให้แก่บิดามารดาที่ตายไปแล้ว ให้บิดามารดาได้รับความพอใจ นี่เราไม่เอาแคบ ๆ อย่างนั้น เราเอาทั้งหมดเลย **ว่าบุตรมีหน้าที่ทำบิดามารดาให้สบายใจโดยทุกอย่างทุกวิถีทาง,** บุตรจึงต้องพยายามทำให้บิดามารดาสบายใจตลอดเวลา, ถ้าไม่อย่างนั้นไม่เป็นบุตร. ถ้าไม่เป็นบุตรแล้วมันจะเป็นบุตรที่ดีอย่างไรได้; ถ้าจะเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาก็หมายความว่า **ทำให้บิดามารดาสบายใจได้ตลอดเวลา** ไม่ทำความคับอกคับใจ กระวนกระวายอะไรให้แก่บิดามารดา เหมือนที่ทำกันอยู่โดยมาก. บิดามารดาได้รับแต่ความพอใจ, ความพอใจความเย็นใจในความมีบุตรนั้น **นั่นเรียกว่าบุตรที่ดีของบิดามารดา,** ทุกคนเป็นบุตรที่ดี ของบิดามารดาเป็นข้อแรก.

ข้อที่ ๒. เป็นลูกศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์, จะเรียนหนังสือที่โรงเรียน หรือเรียนธรรมะธัมมิที่วัด ที่ไหนก็ตาม มันต้องมีลูกศิษย์ทั้งนั้น; แม้

ไม่ใช่เรียนหนังสือ มันก็ต้องมีครูมีศิษย์ทั้งนั้น, จะทำอะไรจะทำนาจะค้าขายจะทำอะไรก็ตาม ก็ต้องมีครูมีครูบาอาจารย์. พยายามทำตัวเป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ ก็คือให้ครู - บาอาจารย์เขาสอนได้ เขานำไปได้ ตามที่ควรจะนำไป, โดยเฉพาะส่วนใหญ่ก็นำจาก ความโง่ไปสู่ความไม่โง่. ต้องทำตัวให้ครูบาอาจารย์นำไปได้, นำไปได้ นำไปได้ นั่นแหละ จึงจะเรียกว่าเป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์; ถ้ามีเรื่องที่จะเรียนหนังสือ ก็เรียน ให้ดี ให้ครูบาอาจารย์นำไปได้, ถ้ามีเรื่องประกอบบอชาติพ ก็ทำให้ดีจนครูบาอาจารย์นำไปได้, ถ้าจะต้องเรียนธรรมะธัมมโชที่วัด ก็ทำให้ครูบาอาจารย์นำไปได้ พาไปได้, ตามลำดับ สูงขึ้นไปตามลำดับ. อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นศิษย์ที่ดี ของครูบาอาจารย์, เป็นผู้ สามารถปฏิบัติตามที่ครูบาอาจารย์ต้องการให้ปฏิบัติ นี้เรียกว่านำไปได้.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, ใครไม่มีเพื่อน ตั้งแต่เกิดมา มีเพื่อนทั้งนั้น. เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุด แต่คนมองไม่เห็น หรือไม่เคยมอง, ไม่คิดจะมองว่า มันอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, เลิกโง่กันเสียถ้าใครคิดว่าเราอยู่ในโลก คนเดียวได้, ครองโลกคนเดียวได้สบายเลย. นี่โง่ที่สุดเลย **คนอยู่ไม่ได้ที่จะอยู่คนเดียว ในโลก, มันจึงต้องมีเพื่อน** มีความหมายกว้างขวางมาก. เพื่อนโดยทั่วไป เพื่อนด้วยกันเสมอกันมันก็มี, แล้วเพื่อนพิเศษมันก็มีพ่อแม่ บิดา มารดาครูบาอาจารย์ ก็ยังเป็นเพื่อนพิเศษ. แต่เดี๋ยวนี้พูดถึงเพื่อนทั่วไปนั่นแหละ. **เราจะต้องเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันและกัน** : เข้าใจกันได้, ร่วมมือกันได้, ทำสิ่งที่มันยากลำบากให้เป็นของง่ายสำเร็จได้. นี่ดูซิเขาสร้างสิ่งที่เราเห็นแล้วคิดว่าไม่น่าจะสร้างได้ เขาก็สร้างได้เพราะเขาเป็นเพื่อน ร่วมมือกันสร้าง, นี่ความที่อยู่คนเดียวไม่ได้ แล้วก็อยู่กับหลายคนมันทำอะไรได้.

เราอยู่โดยอาศัยการกระทำของคนมากมาย ไม่รู้เท่าไรต่อเท่าไร, เราไม่ต้องทำนาเราก็มีข้าวกินได้, เราไม่ได้ปลูกฝ้ายทอผ้า เขาก็มีเสื้อผ้าใช้ได้, เราไม่ได้ปลูกไม้หรือตัดต้นไม้ในป่า เขาก็มีไม้ไผ่ใช้ทำบ้านทำเรือน, เราไม่ได้เป็นหมอ เขาก็มีหมูกยากินได้

หายโรคได้. แต่ละอย่าง ๆ นั้นมันเนื่องกันกับคนอื่น ๆ อีกมากมาย แม้ที่สุดแต่ถ้าไม่มีคนค้าขายอยู่ในโลกนี้ เราก็ไม่ได้รับความสะดวก, เดียวนี้มันมีคนขาย เราต้องการอะไรก็ไปซื้อได้โดยสะดวก, ถ้ามันไม่มีที่ขายจะทำอย่างไรเล่า มันก็ลำบาก. ที่แลกเปลี่ยนนั้นก็มีค่าจำเป็น, แล้วทุกอย่างทุกประการ ถ้าเราตายใครจะช่วยซุดหลุมฝังมันก็ต้องนึกว่าเราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ จึงต้องทำตนให้เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, มีความหมายว่าร่วมมือร่วมแรงร่วมกันกระทำในสิ่งที่ควรกระทำ เฉพาะสิ่งที่ควรกระทำให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้. อย่างนี้ก็เรียกว่าเราเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, เหมาะสมที่จะอยู่ร่วมกันในโลก. ท่านจึงสอนให้นึกกว้างไกลออกไปถึงว่า เราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, ทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่ยกเว้นอะไร แม้ที่สุด แต่สัตว์เดรัจฉานก็จะต้องรับไว้ว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, อย่าไปทำอันตรายเบียดเบียนมัน; แม้แต่ต้นไม้ต้นไผ่ มันก็มีชีวิต มันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในระดับหนึ่ง, อย่าไปทำอันตรายมัน, อย่าไปทำลายมัน. ถ้าทำลายมัน มันไม่มีต้นไม้ต้นไผ่นี้ คนจะตายหมดนะ, เพียงแต่ต้นไม้ไม่มีในโลกนี้เท่านั้น คนก็ตายหมดอยู่ไม่ได้. ฉะนั้นต้นไม้มันจึงเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายอย่างยิ่ง, ความที่มันมีความขึ้นอยู่อย่างพอดี สำหรับให้สิ่งที่มีชีวิตรอดชีวิตอยู่ได้นั้นอาศัยต้นไม้เป็นส่วนใหญ่, พอไม่มีต้นไม้เท่านั้นแหละ มันก็มีความแห้งแล้งชนิดที่อยู่ไม่ได้ ก็ตายกันหมด, ก็ต้องเรียกว่าต้นไม้มันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ต้องอยู่พร้อมหน้ากันทั้งหมดทั้งต้นไม้ ทั้งสัตว์เดรัจฉาน ทั้งมนุษย์ ทั้งเพื่อนมนุษย์ ที่มีจุดประสงค์ร่วมกันเกื้อกูลกันร่วมมือกัน, แล้วก็เป็นอยู่ได้มีความสุขความเจริญอยู่ได้. ถ้าคิดอย่างนี้มันก็ทำร้ายใครไม่ได้, ฆ่าใครไม่ลง คือความเป็นเพื่อนอย่างกว้างขวาง นี้เราเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน.

เข้า ที่นี้ ข้อที่ ๔. เราก็เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ จำไว้ตามลำดับนะ เราเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา, เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์, เราเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน,

เราเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ. นี้เพื่อความเป็นอยู่สะดวก มันต้องมีชาติ ซึ่งมันจะรู้จัก
ร่วมมือกันถึงที่สุดเพราะความมีชาติ จะได้ช่วยกันสร้างชาติ ให้เป็นอยู่อย่างสะดวกได้โดย
ง่าย, เป็นอยู่สบายเป็นอยู่อย่างรอด เพราะมีชาติที่เข้มแข็ง เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ.
เราเป็นชาติไทย หรือเป็นประเทศไทยก็ตามแต่ **ก็ต้องเป็นพลเมืองของประเทศ
ไทย ของชาติไทย.** ในโรงเรียนคงจะสอนกันมาก เพราะว่ามันมีอยู่ในหลักสูตรว่า
เป็นพลเมืองดีอย่างไร; แต่เข้าใจว่าไม่ครบถ้วนเพราะหลักสูตรหมาหางด้วนมักจะไม่ม
อะไรครบถ้วน เราจะต้องคิดให้มันครบถ้วน **อย่าเรียนแต่หนังสือ อย่าเรียนแต่วิชาชีพ
แล้วไม่รู้ว่าจะเป็นมนุษย์กันอย่างไร,** เรียนแต่หนังสือนี้ก็ฉลาด เรียนแต่อาชีพ มันก็
หากินเก่ง แต่มันไม่รู้ว่าจะเป็นมนุษย์กันอย่างไร ให้มีความสุข; ข้อนี้แหละสำคัญ.
**การศึกษาต้องสมบูรณ์อย่าเป็นสุนัขหางด้วน; จะเป็นพลเมืองที่ดีของชาติโดย
สมบูรณ์.** คิดว่าไม่มีอะไรดีกว่าหลักที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เอง ตรัสไว้
สำหรับความเป็นฆราวาสด้วย, เขาเรียกว่า**ทศทั้ง ๖** จงมี**ทศทั้ง ๖** ที่บริหารดีแล้ว
ปฏิบัติถูกต้องดีแล้วทั้ง ๖ ทศนั้นแหละ. คนนั้นแหละจะเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ของ
มนุษย์ ของโลก เป็นพลเมืองที่ดี ๖ ทศ, ๖ ทศ ช่วยจำไว้.

ทศทั้ง ๖ คือ :-**ปฏิบัติต่อบิดามารดา** ซึ่งเป็น**ทศเบื้องต้น**อย่างถูก
ต้อง, ใครมีบิดามารดา ปฏิบัติต่อบิดามารดาอย่างถูกต้องไม่บกพร่อง.

แล้วก็**ปฏิบัติถูกต้องต่อบุตรภรรยา** นี้**ทศเบื้องหลัง.** บิดามารดาอย่า
บกพร่อง ยังไม่รู้ว่าจะสอนลูกอย่างไร, เพราะพ่อมันก็ไม่รู้แม่มันก็ไม่รู้ แล้วลูกมันจะรู้ได้
อย่างไร. **จะต้องมีความรู้ถูกต้องสำหรับปฏิบัติต่อทศเบื้องหลัง** คือ**บุตรภรรยา**
ลูกเล็กเด็กแดงที่อยู่ทศเบื้องหลัง, ต้องทำอย่างถูกต้อง ให้เขาเจริญขึ้นมาอย่างถูกต้อง
เป็นมนุษย์ที่ดี.

ที่นี้ ก็ปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรสหาย เพื่อนกันที่อยู่ทิศเบื้องซ้าย. ทิศเบื้องซ้ายมิตรสหายปฏิบัติกันอย่างถูกต้องเป็นเพื่อนโดยแท้จริงเลย มีแต่สร้างความเจริญโดยส่วนเดียว.

แล้วก็ปฏิบัติต่อทิศเบื้องขวา คือครูบาอาจารย์ผู้แนะนำอย่างถูกต้อง ก็เจริญด้วยวิชาความรู้ด้วยการทำงาน.

ที่นี้ ปฏิบัติต่อทิศเบื้องบน ที่อยู่ข้างบน พระเจ้าพระสงฆ์ ผู้มีอำนาจเหนือเรา ผู้เป็นเจ้านายผู้ปกครอง ถ้าเป็นอย่างสมัยก่อนเขาเรียกพระราชาคำเดียวก็พอ. เดียวนี้เรายังมีรัฐบาล มีอะไรในนามของพระราชาก็คือสิ่งที่เรียกเมื่อครั้งโบราณโบราณว่า พระราชา เขาไม่ต้องมีรัฐบาลอะไรเหมือนเดี๋ยวนี้, เขามีพระราชাজัดการหมด เดียวนี้ คำว่าพระรชานั้นมันแบ่งกระจายขยายออกไป เป็นรัฐบาล เป็นสภาผู้แทน เป็นอะไรที่เป็นผู้ปกครองทั้งหลาย เรียกว่าพระราช. พระเจ้าพระสงฆ์หรือพระราช ผู้ทำกิจการอย่างพระราชของพระราช เรียกว่าผู้อยู่ข้างบน อยู่ทิศเบื้องบน เราต้องทำให้ถูกต้อง.

ทิศเบื้องล่างคนใช้ข้าทาสกรรมกร ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทั้งหลาย เรียกว่าทิศเบื้องล่าง. กระทำให้ถูกต้องทั้ง ๖ ทิศนั้นแหละ มันก็จะเป็น พลเมืองที่สมบูรณ์ที่สุด.

ถ้าพลเมืองของเราในประเทศไทยนี้ปฏิบัติต่อทิศทั้ง ๖ ไม่มีบกพร่องแล้วประเทศชาติจะเจริญยิ่งกว่านี้ร้อยเท่าพันเท่า; เดียวนี้มันยังมีแต่ไม่ถูกต้องยังบกพร่องในทิศทั้งหลายเหล่านี้ มันก็เกิดมีความเสื่อมเสีย ความบกพร่อง ความพิการขึ้นมาจากทิศต่างๆ. ประเทศชาติยังไม่สมบูรณ์ ไม่เรียกว่าพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ถ้าเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติแล้ว ต้องประพฤติปฏิบัติครบถูกต้องทั้ง ๖ ทิศ.

นี้อวดได้เลยว่า **ไม่มีคำสอนในศาสนาไหนในพวกไหนที่จะสมบูรณ์เหมือนกับศาสนา** ที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้อย่างนี้ ว่าถ้าเป็นกัลมสูตรผู้ดำเนินชีวิตในการครองเรือนแล้ว จงประกอบด้วยทิศทั้ง ๖, บริหารทิศทั้ง ๖ ให้ถูกต้อง อย่าให้มีบกพร่องควรจะจำกันได้ ทิศข้างหน้า ทิศข้างหลัง ทิศข้างซ้าย ทิศข้างขวา ทิศข้างบน ทิศข้างล่าง, ๖ ทิศ มันก็จะเป็นพลเมืองที่ดี ดีที่สุดเลย.

เข้า ต่อไป ข้อ ๕. จากพลเมืองที่ดีก็เป็นศาสนิกที่ดี, ศาสนิกก็แปลว่า **ผู้ปฏิบัติศาสนา, ทุกคนมีศาสนา ทุกชาติทุกประเทศมีศาสนา.** แต่มีคนโง่ ๆ พูดว่ามีบางพวกไม่มีศาสนา นั่นมันหลับตาพูด; เราไม่เห็นด้วย ถ้ามันมีชีวิตจิตใจรู้สึกคิดนึกได้ มันกลัวตายกลัวเจ็บกลัวอันตรายทั้งนั้นแหละ, แล้วมันก็มีวิธีป้องกันไม่ให้เจ็บไม่ให้ตายไม่ให้เป็นอันตรายไม่ให้เป็นทุกข์ นั้นแหละ, สิ่งนั้นแหละเรียกว่าศาสนา. **ระบบปฏิบัติที่ให้ห่างไกลจากความทุกข์ แล้วไปสู่ความสุข นั้นแหละเรียกว่าศาสนา.** สัตว์เดรัจฉานมันก็มีระบบที่เรียกว่าศาสนา คือระบบหนีภัยให้รอดตัวให้ไม่ต้องตาย, หนู ปู เขี้ยว รู้จักขุดรูอยู่ การรู้จักขุดรูอยู่เป็นศาสนาของสัตว์ชนิดนั้น, สัตว์ทุกประเภทมันมีวิธีป้องกันให้รอดชีวิตอยู่ มันก็มีศาสนาตามแบบของมัน, มนุษย์แม้จะโง่หรือจะตรงกันข้ามกับเรา มันก็ยังวิธีจะป้องกันไม่ให้ตาย ช่วยให้อยู่รอด มันก็มีวิธีตามแบบของมัน. **ที่นี้มันมีคนเห็นแก่ตัวว่า** จัดให้บางพวกไม่มีศาสนา ว่าใครไม่มีพระเจ้าแล้วคนนั้นไม่มีศาสนา, แล้วคนกล่าวนั้นมันโง่ มันไม่รู้ว่ามีพระเจ้านั้นมีหลายแบบ. **สิ่งที่ช่วยให้รอดได้คือพระเจ้าทั้งนั้นแหละ** เขาเชื่ออย่างไร เขาก็มีพระเจ้าอย่างนั้น; เพราะฉะนั้นทุกคนมีศาสนา ไม่มีใครที่ไม่มีศาสนา; แต่แล้วมันไม่ตรงกัน เพราะมันนับถือสิ่งที่สูงสุดนั้นต่างกัน, นับถือพระเจ้านั้นก็นับถือไป. **เราพุทธ - บริษัทนับถือพระเจ้า อิททัปปัจจยตา มีอยู่ในที่ทั่วไป,** ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา, ศาสนาอื่นเขาก็มีพระเจ้าตามแบบของเขา; เพราะว่าแม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็มี ต้นไม้ต้นไม้ไต่มันก็มีระบบวิธีที่จะช่วยให้ตัวเองรอด ต้นไม้ก็มีนะ แต่เรามองไม่เห็น,

จะต้องรู้สึกว่าการบรรดาสิ่งที่มีชีวิตจะต้องมีระบบช่วยชีวิตรอด, ระบบช่วยชีวิตรอดนั้นแหละคือศาสนา. ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่าศาสนานั้นก็มีอยู่ทุกตัวที่มีชีวิต, สัตว์ทุกตัว ๖ ที่มีชีวิต ต้นไม้ต้นไม้ที่มีชีวิต, ถ้าขึ้นชื่อว่ามีชีวิต มันต้องมีวิธีป้องกันชีวิต. แล้ววิธีป้องกันชีวิตนั้นแหละคือศาสนา, ที่นี้มนุษย์เรามันมีชีวิตละเอียดเรื่องจิตใจ ทางจิตใจคือสูงขึ้นมา. ดังนั้นศาสนาของเราจึงสูงกว่าศาสนาของสัตว์เดรัจฉานหรือต้นไม้ต้นไม้, เอละ เป็นว่า สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดต้องมีศาสนา, ผู้ปฏิบัติตามศาสนาเรียกว่า ศาสนิก. เราจะต้องเป็นศาสนิกที่ดี, ถ้าเรานับถือพุทธศาสนา, เราก็ต้องเป็นพุทธ - ศาสนิกที่ดี เป็นศาสนิกที่ดีคือทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้ามีประโยชน์แก่เรา. ข้อนี้นำหัวเป็นประโยชน์แก่เราแท้ๆ ก็ยังไม่ค่อยเอา呢, คนมันโง่ขนาดนั้น.

คำสอนของพระพุทธเจ้าให้ปฏิบัติแล้วเพื่อประโยชน์แก่เรา เราก็ยังไม่ค่อยจะเอากันนี้ มันโง่เท่าไร, ก็ต้องปฏิบัติให้ครบถ้วน ให้ดับทุกข์ได้จริง จึงจะได้ชื่อว่า เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า, เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าไปถึงไสยศาสตร์อยู่, ไปมกายอยู่, ไปทำอย่างที่ดีกนรกทั้งเป็นโดยไม่รู้สักตัวอยู่, อย่างนี้ไม่ได้ จะเรียกว่าศาสนิกที่ดีไม่ได้. ฉะนั้นศึกษาให้เข้าใจถูกต้อง แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง, แล้วได้รับความพอใจอยู่ในชีวิตที่เยือกเย็นมีความหมายแห่งนิพพาน, เป็นพ่อบ้านพ่อเรือนที่เย็น เขาเรียกว่านิพพุตโตๆ เหมือนกัน คำเดียวกับนิพพาน, เป็นคนแก่คนเฒ่าแล้วมีความเยือกเย็นเป็นนิพพุตโตๆ ก็เพราะว่ามีชีวิตมานานแล้ว หลายสิบปีแล้ว ร้อยปีแล้วก็ควรจะรู้อะไร มาก รู้จักหลบรู้จักหลีก, รู้จักจัด รู้จักทำ ให้ชีวิตนั้นมันเย็น เป็นชีวิตเย็น ก็เรียกว่า ได้รับความเป็นนิพพุตโต ตรงตามความมุ่งหมายของศาสนา. ถ้าเป็นโดยเด็ดขาดในด้านจิตใจก็เป็นนิพพานโดยสมบูรณ์ นั่นจึงถึงที่สุด คือพระอรหันต์; แม้จะไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ขอให้มันเย็นตามทางของผู้ที่ยังไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ คือมันเย็นชั่วคราว มันยังเย็นๆ ร้อยๆ, แต่ก็ขอให้มันเย็นมากขึ้น มากขึ้น; ถ้าเย็นสมบูรณ์เมื่อไร ก็เป็นพระอรหันต์เมื่อนั้น. เราทำให้ความเย็นที่เรา รู้จักเพิ่มขึ้น ๆ นั่นแหละมันเย็น

มากขึ้น มากขึ้น ขยายออกไปมากขึ้น นานขึ้น ใหญ่ขึ้น กว้างขึ้น ลึกขึ้น ความเย็นก็จะ
สมบูรณ์; อย่างนี้เรียกว่าเป็นศาสนิกที่ดีของศาสนาของเรา.

๕ อย่างแล้วนะ เป็นบุตรที่ดี ๑, เป็นศิษย์ที่ดี ๒, เป็นเพื่อนที่ดี ๓, เป็น
พลเมืองที่ดี ๔, เป็นศาสนิกที่ดี ๕, **พอครบ ๕ ก็เป็นมนุษย์ที่เต็ม.** พุดอย่างเอา
เปรียบไม่ต้องอธิบาย, ถ้าครบ ๕ อย่างนี้ก็เป็นมนุษย์ที่เต็ม คือเป็นพระอรหันต์นั้นแหละ ;
ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ยังไม่เต็มสมบูรณ์ถึงที่สุดแหละ, แต่นี่เอาเต็มพอสมควรก็ได้ ยัง
ไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ว่ามันมีอะไรๆ ที่คล้ายกับพระอรหันต์อยู่มาก เรียกว่าเต็มอย่าง
โลกียะก็ได้ เต็มอย่างโลกุตระนี้มันยังไม่ถึง มันยังมากไป แต่ก็มีหวังข้างหน้า ขอให้
เต็มอย่างโลกียะนี้ เต็มเรื่อยไป, เต็มเรื่อยไป เต็มอย่างโลกียะนี้แหละ เต็มเรื่อยไป เรื่อยไป
ควบคุมกิเลสไว้ได้เรื่อยไปเรื่อยไป สักวันหนึ่งมันก็หมดแหละ มันก็จะเต็มอย่างโลกุตระ ,
นี่เป็นมนุษย์ที่เต็ม.

พยายามอยู่เสมอตลอดเวลา เพื่อให้เราเป็นมนุษย์ที่เต็ม นี่สัมมาวา -
ยามะ, สัมมาวายามะอธิบายอย่างนี้ได้, มีความพากเพียรอันถูกต้อง คือพยายามอยู่เสมอ
เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่เต็ม. อันแรก เมื่อตะกี้ว่า **เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้,**
ข้อที่ ๒ ว่า**พยายามให้เป็นมนุษย์ที่เต็ม** ถ้าเต็มมันก็ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้เป็น
ธรรมดา ฉะนั้นข้อนี้ไม่ต้องอธิบาย.

พยายามทำประโยชน์แก่ผู้อื่นให้มาก.

ที่นี้ข้อถัดไปที่จะพูดว่า **พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้มาก**
ที่สุด, พยายามหาโอกาสทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้มากที่สุด. ทำไมจะต้องพูดถึง
ข้อนี้? เพราะว่าตามปกติคนมันเห็นแก่ตัวนี่, คนมันเห็นแก่ตัวนี่ มันจะทำแต่

ประโยชน์ของกุนี้ มันไม่ทำประโยชน์ผู้อื่น. ถ้าแม้จะทำประโยชน์ผู้อื่นบ้าง มันก็จะเอากำไรมากกว่า, อย่างนั้นไม่เรียกว่าทำประโยชน์ เรียกว่ามันค้าประโยชน์มันแลกประโยชน์, มันจะทำประโยชน์ผู้อื่นบ้างก็เพื่อจะเอาประโยชน์มาเข้าข้างตัวมากกว่า. **นี่ยังไม่บริสุทธิ์,** ยังเป็นนักการค้า, ไม่ใช่ผู้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่น. พระอรหันต์หรือพระพุทธ - เจ้าท่านทำประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยไม่หวังอะไรตอบแทน; เราก็จะพยายามถือหลักอย่างนั้น จะพยายามทำประโยชน์ผู้อื่นให้มากที่สุดที่จะมากได้. นี่ก็เข้าใจได้ง่าย, เพราะว่าเรามีความเห็นแก่ตัวเป็นหลักประจำตัวประจำใจอะไรอยู่เสมอ ลดมันเสียบ้าง, ลดมันเสียบ้าง คือหันไปทำประโยชน์ผู้อื่นเท่าไร มันก็จะลดความเห็นแก่ตัวลงได้เท่านั้น, **และตัวกู่มันจะลดลง มันจะเบาสบายลง** มันก็จะไม่หนักเหมือนกับแบกตัวกูไว้เต็มอัตรา. เดียวนี้มันหนักอึ้งไปหมด ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น เพราะความเห็นแก่ตัว, ลดความเห็นแก่ตัวโดยการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น มันก็เป็นความถูกต้อง. สร้างสันติสุขให้แก่จิตใจของแต่ละคน.

พยายามปฏิบัติตามหลักสัปปริสธรรม ๗.

เข้าที่นี้จะพูดข้อต่อไป มันคล้ายๆ จะซ้ำกับข้อที่ว่ามีมาแล้วว่า พยายามอย่างยิ่งในการมีศาสนา มีศาสนาคือที่จำเป็นที่สุด, พยายามที่จะมีศาสนาในลักษณะที่จำเป็นที่สุด ข้อนี้จะระบุไปยังสัปปริสธรรม ๗, **หลักสัปปริสธรรม ๗** นั้นแหละ **ศาสนาในลักษณะที่จำเป็นที่สุดแก่ทุกคน.** เราจะพยายามมีศาสนาในลักษณะที่จำเป็นแก่ทุกคน คือสัปปริสธรรม ๗ ถ้าเคยบวชมาแล้วก็คงจะจำได้แน่, ถ้ายังไม่เคยบวชก็จะบอกให้ฟังว่า **มีความรู้ที่ถูกต้อง ๗** อย่าง : **รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล - เวลา รู้จักสังคมหรือบริษัท รู้จักบุคคลแต่ละบุคคล, เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล, เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล** คนโง่ก็จะไม่ชอบ ไม่อยาก

จะท่อง แต่ถ้าคนฉลาดเขาจะเห็นว่าสำคัญที่สุดที่เราจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ๗
ประการนี้.

รู้จักเหตุ ไม่ม่งมายไม่ต้องถือความม่งมาย เหตุอันนี้จะทำให้เกิดผลอะไรรู้จัก ;
เมื่อเราต้องการผลอันใดเราจะได้สร้างเหตุให้ถูกต้อง นี้เรียกว่ารู้จักเหตุ.

รู้จักผล คือว่าเรากำลังรับผลอะไรอยู่ เราก็รู้ว่ามันเป็นผลของเหตุอะไร เรา
ได้สร้างเหตุอะไรดีไว้ จึงจะได้รับผลของมัน นี้ก็เรียกว่ารู้จักผล.

รู้จักตน คือรู้จักตัวเองว่าอยู่ในฐานะอะไร จะได้ทำตนให้เหมาะสม,
อย่างทีคนแต่ก่อน คนโบราณเขาพูดว่า ว่ามันไม่มองหัวแม่เท้าของมันเสียเลย มันไม่มองหัว
แม่ตีนของมันเสียเลย. เด็กๆ ไม่ชอบ แต่ว่าคนแก่พูดไว้ถูกต้องแล้ว, ถ้ามันมองหัว
แม่เท้าของมันอยู่ มันก็จะรู้จักตนเอง รู้จักตัวมันเอง, รู้ว่าตนอยู่ในฐานะอะไร ควรทำ
อย่างไร ควรพูดอย่างไร, ควรพูดอย่างไร, ควรคิดอย่างไร, ควรแสดงบทบาทอย่างไร,
ให้มันถูกต้อง, อย่างนี้เรียกว่ารู้จักตนเอง. **เดี๋ยวนี้ปัญหาเกิดมาจากการที่คนไม่รู้จัก
ตนเองเต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง, ผิดกฎหมายผิดอะไรกันไปมากมายสารพัดอย่าง
เพราะทำไม่ถูกต้องตามฐานะของตน.**

ที่นี้ **รู้จักประมาณ** ก็คือพอดี, เท่าไรพอดี, เท่าไรพอดี, จะกินอยู่เท่าไรพอดี,
แต่งเนื้อแต่งตัวเท่าไรพอดี, ใช้สอยเท่าไรพอดี, ทุกอย่างรู้จักความพอดี นี้รู้จักประมาณ.

ต่อไปก็**รู้จักกาลเวลา** กาลเวลา เวลาอะไรควรทำอย่างไร, เวลาอะไรควร
อย่างไร ทำมากเท่าไรทำน้อยเท่าไร, รู้จักเวลานี้. เดี่ยวนี้มัน**ไม่รู้จักเวลา** มันทำผิด
เวลามันก็ไม่ได้รับประโยชน์ ควรใช้เวลามากก็ไม่ใช้ ใช้น้อยก็ไม่ใช้, เวลานั้นก็ทำมาก
คนโง่ก็ใช้เวลามาก. นี้รู้จักเวลา

ต่อไป **รู้จักบริษัท** คือกลุ่มคนที่เขารวมกันอยู่เป็นกลุ่มๆ, เป็นสังคมเป็นสมาคมอะไร เขาเรียกว่าบริษัท. **สังคมนั้นกลุ่มนั้นเขามีอะไรของเขาอย่างไร** ถ้าเราจะไปเกี่ยวข้องกับเขา **ต้องรู้จัก**; แม้ที่สุดจะแบ่งแยกเป็นว่า สังคมชาวนา สังคมชาวสวน สังคมพ่อค้า สังคมข้าราชการ สังคมกรรมกร, เขาเป็นกลุ่มเป็นบริษัทของเขาอย่างไร, มีหลักเกณฑ์อย่างไร, เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเขา **ต้องรู้จักถูกต้อง**; นี้เรียกว่า **รู้จักสังคมหรือบริษัท**.

แล้วข้อสุดท้ายก็**รู้จักคนแต่ละคนโดยเฉพาะ** บุคคลแต่ละคนแต่ละคนเขามีอะไรเฉพาะของเขา, มีจิตใจ มีความคิดนี้รู้สึก มีวัฒนธรรม มีอะไรตามแบบของเขา. ถ้าเราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับฐานะบุคคล ก็**ต้องรู้จักเรื่องของเขาแต่ละบุคคล, เข้าไปเกี่ยวข้องกับให้ถูกต้อง**.

๗ ประการนี้เป็นเรื่องสำคัญสำหรับประสบความสำเร็จ. **พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสอนไว้อย่างยิ่ง ภัมมัญญ-รู้เหตุ อตถัญญ-รู้ผล อตตัญญ-รู้ตน, มัตตัญญ - รู้ประมาณ กาลัญญ-รู้จักกาล ปริสัจญ-รู้บริษัท บุคคลบโพรัญญ-รู้บุคคล ;** จำไว้ที่เกิด โดยเฉพาะเด็กๆ **เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล ;** จำไว้ได้, ปฏิบัติได้แล้ว, **ก็จะมีผลยิ่งกว่าเอาพระเครื่องมาแขวนคอสักหมื่นองค์, คอของเธอนไม่ได้ดอกจะเอาพระเครื่องมาแขวนสักหมื่นองค์ทนต์ไม่ได้คอหักตาย;** แต่ว่าถ้ามีการปฏิบัติธรรมะให้ครบถ้วน ๗ ประการนี้แล้ว มันมีผลมากกว่านี้อีกมาก. ฉะนั้นช่วยกันจำไว้ที่ว่า **สัปปุริสธรรม ๗ ประการ รู้จัก เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล จะไม่ทำอะไรผิด, จะทำถูกต้องประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการเสมอ, จะอยู่เยือกเย็นเป็นสุข.** นี่จงพยายาม พยายามให้มีหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง คือสัปปุริสธรรม ๗ แล้วจะสร้างสันติสุขส่วนตนจนล้นเหลือ, จะสร้างสันติภาพเป็นส่วนรวมของสังคมโลกอย่างล้นเหลือทีเดียว.

พยายามต่อสู้กับกิเลส.

ที่นี้ก็อยากจะพูดต่อไป ซึ่งมันก็ไม่ค่อยจะแตกต่างกันนัก แต่ว่าอาจจะไม่เคยนึกไม่เคยคิด พยายามอย่างยิ่ง, **พยายามอยู่เสมอ** ที่มีการต่อสู้กับกิเลส. กิเลส นั้นเป็นของต่อสู้ยากยิ่งกว่าผีเสียอีก, ผีที่กลัวกันนักยังไม่ร้ายเท่ากิเลส เอาชนะมันยาก, จะต้องพยายามต่อสู้กับกิเลส, พยายามตลอดชีวิต พยายามสุดความสามารถ, พยายามต่อสู้กับกิเลส ไม่ยอมแพ้, อันไหนจะควบคุมกิเลสได้ จะป้องกันกิเลสได้ จะละกิเลสได้ ก็กระทำทุกอย่างทุกประการ. นี่คือนี่ที่ควรพยายามอย่างยิ่ง **เป็นสัมมาพยายามอย่างยิ่ง** ในการพยายามเรื่อยไปจนตลอดชีวิต **ที่จะต่อสู้กับกิเลส ไม่ยอมให้ฝ่ายกิเลสเป็นฝ่ายชนะ,** ให้เราเป็นฝ่ายชนะให้จนได้ พยายามเอาชนะกิเลส. นี่ก็ไม่ต้องอธิบายมาก เพราะพูดกันมานานแล้วเรื่องโลภะ โทสะ โมหะ ก็เคยรู้จักกิเลส, กิเลส มันกัดเอามากแล้ว, ควรจะรู้จักกิเลส แล้วก็ต่อสู้กิเลส หรือปฏิบัติโพธิ มันเป็นของคู่ตรงกันข้าม ถ้าจะปราบกิเลส มันก็สร้างโพธิ. **สร้างโพธิมันก็ปราบกิเลส,** นี้เราก็มีความพยายามสุดเหวี่ยงอยู่เสมอ ในการที่จะปราบกิเลสด้วยโพธิ จะสร้างโพธิสติปัญญาเพื่อจะปราบกิเลส; นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องพยายามไม่ขาดตอน เรียกว่าสัมมาพยายาม พยายามอย่างถูกต้องด้วยเหมือนกัน.

พยายามเป็นอยู่อย่างมัธยัสถ์.

เอ้า, ซ้อย่อยๆ เบ็ดเตล็ดเล็กๆ พยายามในการเป็นอยู่อย่างมัธยัสถ์, **เป็นอยู่อย่างมัธยัสถ์.** ต้องขอพูดหน่อยว่าโดยมากรู้จักคำว่ามัธยัสถ์ไม่ค่อยจะถูก, มักจะเข้าใจคำว่ามัธยัสถ์นี้เป็นเรื่องกระเบียดกระเสียนเหนียวแน่นไปเสีย ค่อนข้างเหนียวแน่น. คำว่ามัธยัสถ์นั้นไม่ใช่อย่างนั้น พอดี พอสบาย ไม่รู้สึกอึดอัด, ไม่ใช่เรื่องเหนียวแน่น เรื่องตระหนี่เรื่องอะไร. คำว่าประหยัดก็ยังไม่ค่อยจะถูก เพราะมันไปเหนียวแน่น

ใช้คำว่ามัธยัสถ์นั้นแหละถูก. **มัธยัสถ์** คำๆ นี้แปลว่า *อยู่ตรงกลาง*, **อยู่ตรงกลาง** เรียกว่า **มัธยัสถ์** ไม่มากก็น้อย ไม่ตั้งไม่หย่อนไม่อะไร, พยายามเป็นอยู่ในลักษณะที่มัธยัสถ์ อยู่กลางพอดี-พอดี-พอดี **ไปทุกอย่างทุกประการ**. บางคนเข้าใจคำว่ามัธยัสถ์ไปในทางตระหนี่, หรือประหยัดเหนียวแน่นไปเสีย, นั้นไม่ถูก. ให้พอดีพอดีแหละถูกต้อง : การกินการอยู่ การนุ่งการห่ม การใช้สอย การปฏิบัติต่อชีวิตทุกชนิดทุกลักษณะทุกระดับ นี้จะต้องพอดีๆ, เป็นอยู่อย่างมัธยัสถ์ ขี้เหนียวเกินมันก็ผิด, สุกฤษฎายเกินมันก็ผิด, เกือบขี้เหนียวก็ใช้ไม่ได้, เกือบฟุ่มเฟือยก็ใช้ไม่ได้, ต้องถูกอยู่ตรงกลางจริงๆ อยู่ตรงกลางจริง ๆ จึงจะเรียกว่ามัธยัสถ์, คำเดียวกับ **มัชฌิมา** มัชฌิมา แปลว่ามี*ในท่ามกลาง*, **มัธยัสถ์** แปลว่า *อยู่ตรงกลาง*. พยายามดำรงชีวิตอยู่ในลักษณะที่พอดีๆ อยู่ตรงกลาง ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. **มัธยัสถ์**ก็มีความหมายอย่างเดียวกับ**อริยมรรคมีองค์ ๘**, **มรรคมีองค์ ๘** มัชฌิมาปฏิบัติมีความหมายอย่างเดียวกัน. แต่ในภาษาไทยมันมักจะมาใช้กับเงินทอง, แล้วก็ใช้ความหมายไปในทางประหยัดๆ หน่อย, แล้วจะใช้คำว่าพอดี, พอดี แทนคำว่าประหยัด มันจะได้ไม่อึดอัด มันจะได้ไม่ลำบาก. คำว่าพอดีเป็นคำสูงสุดนะ เข้าใจยากนะ; ถ้าเอากิเลสมาเป็นเครื่องตัดสินแล้วไม่มีทางที่จะถูกต้อง, ไม่พอดีได้ดอกถ้าเอากิเลสมาเป็นตัวตัดสิน. **ต้องเอาโพธิปัญญามาเป็นตัวตัดสิน** **จึงจะรู้ว่าพอดีๆ** นั่นคืออย่างไร; นี่จึงพยายามเป็นอยู่อย่างถูกต้อง.

พยายามเป็นพหูสูตร.

ที่นี้ก็เป็นเรื่องขยายต่อออกไปว่า **จงพยายาม** **จงพยายาม**ที่จะเป็นพหูสูตร, เป็นพหูสูตรคือระดับรับฟังมากเรียกว่าพหูสูตร. **จงพยายาม**ให้ตนเป็นคนระดับรับฟังมาก, พุทธอีกทีหนึ่งก็ว่า **พยายามทำความสงสัยให้หมดไป**. เดียวนี้เราก็ไม่รู้ เราก็ไม่รู้จะทำอย่างไร, เราก็ปฏิบัติไม่ถูก. ถ้าเราได้ยินได้ฟังมาก เราก็จะได้ยินได้ฟังเรื่องที่

สงสัย, เราไปคิดนึกดูไปใคร่ครวญดูไปปฏิบัติดู เดียวก็หมดความสงสัย, ถ้าได้ยินได้ฟังมาก มันก็จำกัดความสงสัยได้มาก. ข้อนี้เป็นหลักธรรมดาที่ว่าเราจะรู้เองไม่ได้ ความรู้ทั้งหลาย ต้องถ่ายทอดมา เป็นความรู้ทางการได้ยินได้ฟังจากผู้อื่น; ตั้งแต่เกิดมาเราก็ทำอย่างนั้นแหละตั้งแต่เกิดมา ได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่น แต่มันจะไม่มีผลถึงที่สุดเพียงเท่านั้น. เราต้องเอาความรู้ที่ได้ยินได้ฟังมาใคร่ครวญมาคิดนึกมาศึกษา เห็นจริงว่าจะปฏิบัติได้อย่างไร, ดับทุกข์ได้อย่างไร แล้วก็ปฏิบัติ นี่เป็นตอนที่ ๒.

บาลีเขาก็มีเรียกแต่ไม่อยากจะมาพูดให้ฟังยากจ้ายาก เดียวก็จะท้อถอยเสียอีก, ข้อแรกเขาเรียกว่า *ปรโตโมโส* คือ การโฆษณาของผู้อื่น เขาพูด, โฆษณาของผู้อื่น, เราได้ยินนี้ก็เอามา ครั้นได้มาแล้วเขาก็นำมาทำ *โยนิโสมนสิการ* มาใคร่ครวญโดยแยกคายจนเข้าใจดี ถูกต้องดี มองเห็นว่าทำลงไปอย่างนั้นจะเกิดผลอย่างนั้นจริง แล้วก็ทำ; นี่ตอนนี้ได้ประโยชน์. **ชีวิตนี้มันจะต้องประกอบอยู่ด้วย ปรโตโมโส ฟัง, ฟังเรื่อยไป ฟังจากภายนอกแล้วมาทำโยนิโสมนสิการ** ในภายใน. มันจะทำถูกต้องครบถ้วนทั้งภายนอกและภายใน มันก็จะเจริญอยู่ได้. พยายามอยู่อย่างนี้ พยายามอยู่อย่างนี้ เรียกว่าสัมมาวาจาไม่ได้เหมือนกัน เพราะว่า**เป็นความพยายามที่ถูกต้อง** เป็นไปเพื่อดับทุกข์ได้สิ้นเชิง.

พยายามทำตนเป็นที่พึ่งแก่ตน.

เข้า ที่นี้จะให้แคบเข้ามา พยายามที่จะทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตน, พยายามอย่างยิ่ง สุดความสามารถ ที่จะทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตน เพราะว่าเรามั่นเคยชินแต่การพึ่งผู้อื่น. พอเราเกิดมาจากท้องแม่ เราก็ได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นตลอดเวลา มาเกือบจะไม่รู้จักรับการช่วยตน, **นิสัยมันจึงฝังแน่นลงไปในการที่ว่าผู้อื่นจะช่วย,** ผู้อื่นจะช่วย, รอให้ผู้อื่นช่วยอยู่เสมอ; อย่างนี้ทำกับกิเลสทำกับความทุกข์ไม่ได้. จะต้อง

พยายามช่วยตน เปลี่ยนนิสัยที่คอยให้ผู้อื่นช่วยนั้นมาเป็นช่วยตนช่วยตน, ให้ตนช่วยตน คิดว่าอะไรเป็นตน เอาอันนั้นนั่นแหละช่วยตน. แม้ว่าตนมันจะไม่มี ตนไม่ใช่เป็นของ มีอยู่จริง แต่ถ้าเราหมายมั่นเอาอะไรเป็นตน เราก็เอาสิ่งนั้นแหละมาช่วย, มาช่วยตัวเอง, ไม่มีใครช่วยได้โดยแท้จริงต้องช่วยตัวเอง; เพราะว่าความทุกข์นี้มันทำขึ้นเอง มันเกิดขึ้นเอง มันไม่มีอยู่ในตัวเอง. ฉะนั้นจึงจะต้องรู้จักด้วยตนเอง แล้วก็พยายามช่วยตนเอง แล้วก็ต่อสู้ด้วยตนเอง, จะต้องช่วยตัวเองได้ในที่สุด ให้เกิดแสงสว่างแก่ตนเอง, ทำแสงสว่างให้แก่ตนเอง.

แสงสว่างนี้อาจคิดว่าเราได้ยินได้ฟังมาแล้วก็ได้แสงสว่าง ยังไม่สว่างดอก. **อย่าคิดว่าพระพุทธเจ้าจะจุดแสงสว่างให้เรา, พระองค์ทรงแสดงแต่วิธีจุดให้เกิดแสงสว่าง,** เราต้องเอามาจุดขึ้นมาเอง ให้เกิดแสงสว่างขึ้นมาเอง. เปรียบเหมือนเขาจะแนะนำเรื่องวิธีจุด น้ำมันหาได้ตะเกียง, หาดตะเกียงหาอะไรมาอย่างไร แล้วก็จุดอย่างไร ทำได้เพียงเท่านั้น. เราจะต้องจุดด้วยตัวเอง ให้มันเกิดแสงสว่างขึ้นมาในจิตใจของตัวเอง มันจึงจะแก้ความมืดของตัวเองได้, จะได้ตรงกับความมืดที่ตัวเองมีอยู่อย่างไร. ฉะนั้นการพูดว่า**ทำที่ฟังให้แก่ตนเองนั้น** มันกินความไปถึงว่า **ทำแสงสว่างให้แก่ตนเองด้วย,** จุดแสงสว่างให้แก่ตนเองด้วย. ที่ผู้อื่นจะช่วยจุดนั้น มันเป็นแต่ขั้นตอนแรกเป็นภายนอกเท่านั้น, วิธีจุดอย่างไร, หาดตะเกียงอย่างไรอะไรอย่างไร, แล้วในที่สุดต้องจุดขึ้นเอง จุดขึ้นเอง เรียกว่าเป็นการทำแสงสว่างให้แก่ตนเอง.

ผลที่พึงประสงค์ต้องได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

ที่นี้จะพูดเป็นสรุปก็ได้ ว่าเรื่องผลที่พึงประสงค์เป็นสวรรค์, เป็นนิพพานอะไรก็ตาม ใครจะต้องการอะไรนั้น พยายามให้เป็นเรื่องที่นี่และเดี๋ยวนี้,

เคยสอนกันมาเป็นนิสัยปัจจุบันก็หมิ่นชาติก็อสงไขยกับปฏิกิไม่รู้ พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน
 อย่างนั้น, จงนึกถึงอยู่เสมอว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า **สันตสิทฺธิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก**
โอบนยิโก ปัจจัตตัง เวทิตฺตปิ, ท่านสอนอย่างนี้. ถ้าอย่างนั้นมันไม่มีทางที่จะรอกันต่อตาย
 แล้ว หรือว่าต่อกี่หมิ่นชาติแสนชาติก็ไม่รู้. เรื่องนั้นเรายังไม่ต้องไปคำนึงถึง, **นึกถึงแต่**
ที่นี่และเดี๋ยวนี้; เพราะความทุกข์มันมีอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้, กิเลสมันก็กัดเราอยู่ที่นี้
 และเดี๋ยวนี้. เราจะไปดับกิเลสต่อหลายๆ ชาติแล้วมันก็เป็นคนบ้ากระมัง. เพราะ
 ว่าความทุกข์มันกัดเราอยู่ที่และเดี๋ยวนี้. เราจะต้องต่อสู้เพื่อจะดับความทุกข์กันที่นี้และ
 เดี่ยวนี้ อย่างนี้ถึงจะเป็นสันตสิทฺธิโก อกาลิโก. ถ้าเป็นบาลีก็ว่า สันตสิทฺธิกั อกาลิกัง
 เอหิปัสสิกั โอบนยิกัง ปัจจัตตัง เวทิตฺตพัง, อย่างนี้คงจะไม่เคยได้ยิน, ได้ยินแต่บท
 พระธรรม ที่จริงมีทุก ๆ คำเลย ถ้าเป็นธรรมะที่เป็นปฏิเวธแล้ว ก็จะใช้บทพระธรรมนี้
 ๖ บทนี้ สันตสิทฺธิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก โอบนยิโก ปัจจัตตัง เวทิตฺตปิ.

จงพยายามอย่างยิ่งให้อะไรๆ ทุกอย่างมันเป็นที่นี่และเดี๋ยวนี้, อย่าถือ
หลักผิดเพี้ยนผิดเพี้ยน เป็นปัจจัยในอนาคตกาลเบื้องหน้า; อย่างนั้นมันจะแว้งคว้าง
 หมด แล้วมันอาจจะเหลวหมดก็ได้ มันก็เลื่อนๆ เรื่อยไปไม่รู้จักจบ, ไปถึงชาติหน้าอีก
 มันก็เลื่อนอย่างนั้นอีก, ชาติหน้าอีกมันก็เลื่อนอย่างนั้นอีก, ถ้าชาติหน้ามีจริง มันก็เลื่อน
 ไปไม่มีที่สิ้นสุด ไม่รู้ไม่ชี้, **ไม่พูดถึงชาติหน้า จะพูดถึงที่นี่และเดี๋ยวนี้;** วันนี้มี
 ความทุกข์อย่างนี้ จะฆ่ามันเสียให้ได้, มันมีกิเลสอย่างนี้ จะฆ่ามันเสียให้ได้, ให้ได้รับ
 ความเยือกเย็นสงบ เย็นกันที่นี้และเดี๋ยวนี้. **การประพटीให้ถูกต้องทางอายตนะ ๖**
นั่นแหละก็เป็นสวรรค์ที่นี้และเดี๋ยวนี้, แล้วจะค่อยเลื่อนขึ้นเป็นนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้.
 ปฏิบัติถูกต้องดี มีความสุขมีความพอใจก็เป็นสวรรค์ที่นี้และเดี๋ยวนี้, จะเลิกความสุขความ
 ไม่พอใจชนิดนั้นเสีย ให้มันเป็นความว่างที่นี้และเดี๋ยวนี้, มันก็เป็นที่นี้และเดี๋ยวนี้, เรียกว่า
 สันตสิทฺธิโก แปลว่าที่นี้และเดี๋ยวนี้, รู้สึกได้ด้วยตนเอง.

นี่ก็ต้องเอามาพูด เพราะเห็นว่าที่แล้มาท่านทั้งหลายมีแต่จะฝากไว้หลัง จากตายแล้ว ที่อื่นชาติอื่น ไม่รู้ที่หมื่นก็แสนชาติ มักจะถือกันอย่างนั้น, มักจะสอนกัน อย่างนั้น. **ขอให้ทำความเข้าใจกันเสียใหม่, ต้องมีความหมายมั่นพยายามที่นี้ และเดี๋ยวนี้** ต้องเย็นให้ได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ก่อนแก่ตาย, ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะ ได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ก่อนจะตาย; มิฉะนั้นมีหวังจะเสียชีวิตเกิด, ก็เสียชีวิตเกิดจริง ๆ เพราะเกิดชาตินี้มันไม่ได้อะไร, แล้วมันก็จะเป็นอย่างนั้นเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด. **พยายาม ที่จะเป็นที่นี้และเดี๋ยวนี้, เร่งญาณความรู้ให้เกิดขึ้นเสียที่นี้และเดี๋ยวนี้, บำเพ็ญ ญาณ บำเพ็ญภาวนาให้เกิดญาณที่จะต้องเกิดเสียที่นี้และเดี๋ยวนี้.**

รู้จักญาณให้ถูกต้อง.

คำว่า ญาณ ๆ นี้ เขามาสอนกันมากมายเหมือนกัน, แต่คำสองคำที่ สำคัญที่สุดไม่ได้เอามาสอน. อาตมาไม่พบที่เขาเอามาสอน ต้องไปพบเอาเองในพระ ไตรปิฎก คือ **สรุปญาณทั้งหมดก็ร้อยก็ญาณที่เขาพูดกันก็สิบก็ร้อยญาณก็ตามใจเถอะ มัน มีอยู่สองญาณเท่านั้น : ญาณที่ ๑ เรียกว่าธรรมฐิติญาณ, ญาณที่ ๒ เรียกว่า นิพพาน ญาณ. ญาณประเภทที่ ๑ คือว่าให้รู้ทุกอย่างที่เป็นธรรมฐิติ คือตั้งอยู่ตามธรรมดา, ธรรมฐิติตั้งอยู่ตามธรรมดา. ญาณเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เรื่องแยกขั้นธำตุ อายตนะแล้วในที่สุดก็ไปจบลงที่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ญาณเหล่านี้จะแยกเป็นก็อย่าง ก็สิบอย่างก็รวมเรียกว่า ธรรมฐิติญาณ, ญาณในธรรมฐิติ. **ธรรมฐิติคือการตั้งอยู่ ตามธรรมดา** ญาณอะไรที่มองเห็นการเป็นอยู่ตั้งอยู่เป็นไปอยู่ตามธรรมดา, รวมเข้าทั้งหมด ด้วยกันก็เรียกว่าธรรมฐิติญาณ. **ที่เป็นหลักสำคัญก็คือเห็นอนิจจัง เห็นทุกขัง และ เห็นอนัตตา;** พอเห็นอนัตตาแล้วญาณนี้หยุด ญาณประเภทนี้จะหยุด, หรือหมด หน้าที่ มันก็จะมีเป็นฝ่ายนิพพานญาณ คือความดับทุกข์สิ้นเชิง นับตั้งแต่วิราคะ**

ขึ้นไป, เกิดความเบื่อหน่าย เกิดความปล่อยวางอะไรนี้ เรื่อยขึ้นจนเป็นมัจฉะ ผลนิพพาน ก็ญาณก็ญาณตามใจ รวมเรียกว่านิพพานญาณ, เป็นญาณฝ่ายนิพพาน. มีอยู่สองญาณเท่านั้นแหละไม่มากมาย; ให้รู้ตามที่เป็นจริงว่าเป็นอย่างไร เรียกว่า **ธรรมจิติญาณ**, ครั้นรู้ญาณนี้ตามเป็นจริงแล้วมันจะนิพพาน คือมันจะเบื่อหน่าย จะคลายกำหนด จะปล่อยวาง จะดับ จะสลัดคืน พวกนี้เรียกว่า**นิพพานญาณ**.

เราสร้างธรรมจิติญาณ คือเห็นตามเป็นจริงให้มากขึ้นว่า ชีวิตคืออะไร, การงานคืออะไร. ทรัพย์สมบัติคืออะไร, กระทั่งว่าบุตรภรรยาสามีคืออะไร, รู้ตามที่เป็นจริงมากขึ้นไป, เดี่ยวมันก็ไปจบที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา, รู้จักชั้นธรรมาธาตุ อาตมยณะ เวทนา ตัณหา กิเลส ตามที่มีอยู่อย่างไรรู้ก็เรียกว่าธรรมจิติ, ธรรมจิติ คือตั้งอยู่ตามธรรมดา, แล้วก็จะเกลียดมัน จะรังเกียจมัน ก็เป็นธรรมจิติญาณ, ที่นี้มันก็จะเริ่มเบื่อหน่ายคลายกำหนดก็เป็นฝ่ายนิพพานญาณ, จะปั่นแค้นกันตรงไหน, หลักทั่ว ๆ ไป อย่างในอภิธรรมก็พูดว่าโคตรภูญาณเป็นหลัก แต่ไม่เห็นมีในพระพุทธานุสสติ, เห็นแต่ตรัสแต่ว่าธรรมจิติญาณ เห็นความจริงตามธรรมดา, และนิพพานญาณ ญาณเป็นไปเพื่อดับ **ดับความยึดมั่นถือมั่น**.

จงเร่งเห็นความจริงตามธรรมดา อย่าได้หลงในเรื่องสุขเรื่องทุกข์, อย่างหลงเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ประูแต่งอย่างนั้นอย่างนี้, อย่าหลงกระทั่งว่าอย่าหลงดี หลงชั่ว อย่าบ้าดี อย่าบ้าสุข อย่าบ้าทุกข์ อย่าบ้าบุญ อย่าบ้าบาป อย่าบ้าอะไรทั้งหมด; นี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง แล้วก็จะดับเย็น เป็นฝ่ายดับเย็น เป็นฝ่ายดับ-ดับ-ดับ-ลง ; **นี่คือพยายามเถิด จะเป็นสัมมาวายามะ.**

ยังมีญาณอีกคู่หนึ่งซึ่งเขาไม่ค่อยเอามาสอน เรียกว่า ธรรมญาณ กับอันวญาณ ที่เรารู้จริงขึ้นมาอย่างนี้แล้วเรียกว่า ธรรมญาณ แล้วเปรียบเทียบเห็นความจริงอย่างอื่นไกลออกไป เรียก อันวญาณ.

เรื่องญาณของคนเรามันเป็นอย่างนี้ ที่มันเป็นอยู่ตามธรรมดาที่เราไม่รู้สักตัว มันเป็นอย่างนี้; ครั้นเรารู้เรื่องนี้ดีจริงแล้ว มันก็เปรียบเทียบออกไปรู้เรื่องอื่นที่มันเนื่องกัน หรือคล้ายกัน, หรือคู่กันได้ กระทั่งว่าของผู้อื่นก็ได้. ถ้าเรารู้จักกิเลสของเราดีแล้ว เราก็จะรู้จักกิเลสของผู้อื่นได้ด้วย โดยการเทียบเคียงกัน. รู้ที่แรกเป็น ธรรมญาณ, รู้ที่ ๒ เรียกว่า อันวญาณ คือญาณที่เป็นไปตามหลังธรรมญาณ, ญาณที่เป็นไปตาม ติดตาม; นี่คือการที่เรารู้อะไรยิ่งขึ้นไป รู้อะไรยิ่งขึ้นไป. ถ้าเรารู้อะไรอย่างหนึ่งแล้ว มันอาจจะเทียบเคียงไปรู้สิ่งที่อยู่ใกล้เคียงได้อีกด้วย; นี่เรียกว่าเป็น อันวญาณ อย่างนี้มันมากขึ้น รู้มากขึ้น จนกว่าจะสมบูรณ์เป็นนิพพาน.

ฉะนั้นถ้าเราพยายามพอกพูนธรรมจักษุติญาณและนิพพานญาณอยู่เสมอ ก็เท่ากับพยายามที่จะลูถึงนิพพาน, พยายามที่จะบรรลุเข้าถึงนิพพาน หรือว่ามีญาณธรรม - ญาณ แล้วเทียบเคียงให้รู้ญาณอื่นที่เนื่องด้วยกันนี้, มันก็เป็นการเร่ง เร่ง ญาณให้มันเร็วขึ้น ให้มันเคลื่อนที่ให้มันไม่หยุดนิ่ง ให้มันเคลื่อนที่เรื่อยไป, มันก็บรรลุถึงข้อสุดท้าย. นี่จึงพยายามอย่างนี้เรียกว่าสัมมาวายามะ. ที่ไม่ได้ระบุไว้ชัดในคำกล่าว คำสอนในโรงเรียนนักธรรมหรืออธิบายกันที่ไหนก็พูดกันตั้งแต่เรื่อง ๔ อย่างนั้น, เดียวนี้มาแสดงให้เห็นชัดไกลออกไป ที่ประกอบกันอยู่ ให้เห็นชัดออกไปอีก.

พยายามนำศีลธรรมกลับมาเพื่อผู้อื่น.

เ้า ที่นี้ขอเติมอีกพวกหนึ่ง เท่าที่แล้วมามันเป็นเรื่องที่ทำด้วยตนเอง ทำด้วยตนเอง ทำเพื่อตนเอง, สัมมาวายามะที่ทำเพื่อประโยชน์ตนเอง ที่นี้พูดกันแล้วว่าเราอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้, เราต้องทำเพื่อประโยชน์แก่ทั้งหมดด้วย จึงขอยกมากล่าวอีกพวกหนึ่ง คือพวกที่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่น แก่สังคมหรือแก่โลก, เราจะมี ความพยายามพากเพียรอย่างยิ่งอยู่อีกส่วนหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น คือการนำศีลธรรมกลับมา ; นี้เพื่อผู้อื่น หมวดยเพื่อผู้อื่น. **ข้อแรกว่าพยายามที่จะนำศีลธรรมกลับมา;** เดียวนี้โลกมันกำลังจะวินาศอยู่แล้ว มันเต็มไปด้วยความไม่มีศีลธรรม, เราจะต้องช่วยกันสุดความสามารถให้ศีลธรรมกลับมา. **ทำไมถึงต้องใช้คำว่ากลับมา?** ก็เพราะว่ามันเคยมี มันเคยสงบสุข มันเคยมี, เดียวนี้มันหายไป มันเลวร้าย, เลวร้ายเต็มไปด้วยอาชญากร เต็มไปด้วยอาชญากร, เรียกว่าเต็มไปหมด มาเรียกร่องอยู่ที่ประตูบ้านเลย. **ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกาวินาศ,** ถ้าศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น. นี่ก็เป็นหน้าที่ที่ต้องพยายาม, **พยายามช่วยกันทุกคน** ทุกคน เพื่อจะทำให้**ศีลธรรมกลับมา;** ถ้าไม่อย่างนั้นอย่าหวังเลยที่ว่าโลกาจะสงบเย็น, เรานั้นแหละที่จะเดือดร้อนตามกันไปด้วย, เราก็จะพลอยถูกลูกหลงตามไปด้วย เพราะความที่มันไม่มีศีลธรรม มันเต็มไปด้วยความไม่มีศีลธรรม.

การที่ศีลธรรมกลับมา ต้องมีปรมัตถธรรมมาด้วย คือความรู้ขั้นลึกเรื่องของศีลธรรม, อธิบายเหตุผลของศีลธรรมนั้น เรียกว่าปรมัตถธรรม. ถ้าปรมัตถธรรมมาด้วย ศีลธรรมก็มั่นคง, ถ้ามาแต่ศีลธรรมไม่มีปรมัตถธรรมประดับประดาอยู่ มันอ่อนแอจนคลอนแคลน, **มันไม่รู้เหตุผลว่าทำไม** ทำไม, มันไม่รู้, ทำไมต้องไม่ฆ่าสัตว์ ทำไมต้องไม่ลักทรัพย์ ทำไมต้องไม่ประพฤตินิโคตม, ทำไมต้องไม่พูดเท็จ, ทำไมต้อง

ไม่ดื่มน้ำเมา, มันไม่รู้นี้ มันมาแต่ด้วยศีลธรรม ห้าม-ห้าม-ห้าม-ห้าม. แต่ถ้าเอาปรมาตธรรมมาด้วย มันชี้ชัดเลยว่า อย่างนั้นเพราะเหตุผลอย่างนั้น เรายังไม่ควรฆ่า ไม่ควรขโมย, ไม่ควรประพฤติผิดในกาม, ไม่ควรพูดเท็จ, ไม่ควรดื่มน้ำเมา, มันเป็นเหตุผลที่ลึกออกไป อย่างนี้ก็เรียกว่าปรมาตธรรม ถ้าศีลธรรมกลับมาโดยถูกต้อง **ปรมาตธรรมต้องตามมาด้วย** เอามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวศีลธรรมไว้ให้มันคง. นี่สิ่งที่เราต้องพยายามเพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายอื่น คือช่วยกันนำศีลธรรมกลับมา.

พยายามหมุนโลกให้เดินถูกทิศทาง.

ให้รู้จักหมุนโลกให้เดินไปให้ถูกทิศทาง นี่ก็ควรพยายาม, **พยายามหมุนโลกไปให้เดินถูกทิศทาง. เดียวนี้โลกกำลังเดินผิดทาง : เขาจะสร้างอบายมุขขึ้นมาเต็มโลกแล้ว,** อบายมุขนานาชาติที่เป็นเหยื่อแกกิลเลส; แม้ที่สุดแต่เหล่าหรือสุราอะไรอย่างนี้ก็จะเอาเป็นที่ยกย่องบูชา, จะทำพิธีอะไรก็ยกเหล่าขึ้นทวมหัวแล้วก็ให้พรกันบูชาเหล่าถึงอย่างนี้ นี่เรียกว่ามันเดินไม่ถูกทาง โลกมันเดินไม่ถูกทาง. เอาสิ่งที่เลวร้ายบ้างบอที่สุดเหมาะสมสำหรับผีศาจ มายกขึ้นบนหัวแล้ว. พูดยให้พรกันอย่างนั้นอย่างนี้ ; อย่างนี้โลกมันกำลังเดินผิดทาง. ให้มันรู้ตามที่เป็นจริง, อย่าได้ทำอย่างนั้น, ช่วยกันพยายามทำให้เดินถูกทาง จะว่าต่อต้านก็ได้, ต่อต้านคือเราไม่เอาด้วย เราไม่เอาด้วยนี่มันจะทำได้ที่ไหน เราไม่เอาด้วย. ถ้าทุกคนไม่เอาด้วย มันก็ทำไปไม่ได้. แต่ว่าคำว่าโลกๆ นี่มันมีความหมายกว้าง; ถ้าว่านำโลกให้ถูกทางนั้น มันก็นำตัวเองด้วย **เพราะว่าโลกนั้นมันอยู่ในจิตใจของเรา.** พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เองว่า **โลกก็ดี, เหตุให้เกิดโลกก็ดี, ความดับแห่งโลกก็ดี, ทางถึงความดับแห่งโลกก็ดี ตถาคตบัญญัติไว้ในร่างกายที่ยาวาวหนึ่ง มีสติปัญญาและใจ คือ ยังเป็นๆ ยังไม่ตาย. ในใจของเรานั้นมันมีโลก**

จะนำโลกให้ถูกทาง แล้วก็นำใจของเราให้มันถูกทาง แล้วมันก็จะถูกออกมาหมด. **ทุกคน** **นำใจของตนให้เดินถูกทาง** ก็เรียกว่านำโลกให้เดินถูกทาง, ขอฝากอันนี้ไว้ให้เป็น วัตถุประสงค์มุ่งหมายของสัมมาวาชามะด้วย. จงพยายามอย่างยิ่ง, พยายามอย่างถูกต้อง, ที่จํานำโลกให้เดินถูกทาง.

เอาละ, มันมากมายพอสมควร หรือว่าพอกินพอใช้แล้ว ถ้าว่ารู้จักสัมมาวาชามะในลักษณะอย่างนี้ คือตามหลัก **๔ ประการที่กล่าวไว้ในพระบาลีสัมมาวาชามะ** : พยายามในการป้องกัน พยายามในการละ พยายามในการสร้าง พยายามในการรักษา ๔ อย่างนั้น. แต่เดี๋ยวนี้ขอแถมนอกพระบาลี ที่จริงก็ถอดออกมาจากพระบาลีนี้ แต่ว่ามาเรียกชื่อธรรมดาๆ อย่างง่ายๆ ว่าจงพยายามเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ ควรจะได้, พยายามเป็นมนุษย์ให้เต็มเปี่ยม, พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ผู้อื่น ให้มากที่สุด, พยายามในการมีศาสนาให้ถูกต้อง, พยายามในการต่อสู้กับกิเลส, พยายามมีชีวิตอย่างมัธยัสถ์, พยายามเป็นพหูสูต ทำลายความสงสัยให้หมดไป, พยายามทำที่พึ่งให้แก่ตน ทำแสงสว่างให้แก่ตน, พยายามทำให้ญาณ ญาณที่จะมีความรู้ก้าวหน้า เจริญงอกงามก้าวหน้า ทั้งธรรมจลิตญาณ และนิพพานญาณ. นี้ เรียกว่าส่วนตัวทำให้ครบอย่างนี้

ที่นี้ส่วนผู้อื่น ก็ให้พยายามที่จะนำศีลธรรมกลับมา ช่วยกันและกันให้ โลกนี้มีศีลธรรม, แล้วก็พยายามหมุนโลก ช่วยกันหมุนโลกให้เดินถูกทิศถูกทาง อย่าไปในทางของมิชฌาทิฏฐิเลย จบ หรือมากเต็มอัตราแล้ว ในการที่จะมีสัมมาวาชามะ พากเพียรพยายามอย่างถูกต้องอยู่เสมอ.

สรุปความกันที่ก็ว่า **พยายามช่วยตนเองให้ออกมาจากความทุกข์ได้** ก่อน แล้วจึงช่วยผู้อื่นให้ออกมาจากทุกข์ได้ด้วย, ไม่พยายามทำแต่ประโยชน์ตน, พยายาม

ทำประโยชน์ผู้อื่นด้วย, ก็มีความมุ่งหมายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทุกคน เหมือนกับว่ามีคนคนเดียว เป็นคนๆ เดียวกันหมดทั้งโลก, เป็นคนๆ เดียวกันทั้งหมดทั้งโลก, มีความรักมีความหวังดีต่อกันและกัน. **ทุกคนมีปัญหาวงเดียวกัน** มีหัวอกอย่างเดียวกัน, เราต้องช่วยกันอย่างเดียวกัน เหมือนกับเป็นคนๆ เดียว, เรื่องมันก็จบแหละ.

นี่คือสัมมาวายามะ มีความพยายามอย่างถูกต้อง ที่เรามักจะแปลคำสวดว่า ความเพียรชอบ ความเพียรชอบ, พูดให้ชัดๆ ก็ว่ามีความพยายามพากเพียรอย่างถูกต้อง โดยหลักดังที่กล่าวมาแล้ว. ขอให้เขาไปศึกษา ไปใคร่ครวญ, ไปพิจารณา เห็นว่าจริงอย่างนั้น มีความถูกต้องที่จะต้องทำอย่างนั้น, มีความจำเป็นที่จะต้องทำอย่างนั้น, แล้วก็ **ช่วยกันประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้ชื่อว่าช่วยกันทำให้โลกมีสันติภาพ,** เป็นผู้สร้างเหตุแห่งสันติภาพให้แก่โลก. ในหมวดของสมาธิข้อที่ ๑ คือสัมมาวายามะ ถ้าโอกาสยังมีก็จะได้พูดเรื่องสัมมาสติ สัมมาสมาธิ ต่อไป.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ต้องขอยุติการบรรยาย ผากไว้แก่ท่านทั้งหลายให้นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ ขอยุติการบรรยาย เพื่อเปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยายส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมะ ยิ่งขึ้น สืบไปในการบัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๘ -

๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ.(ต่อ)

[สัมมาสติ]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุด **สันติภาพของโลก** ต่อไปตามเดิมแต่มีหัวข้อ
ย่อยเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า มูลเหตุ **เหตุให้เกิดสันติภาพ คือสัมมาสติ.**

[ทบทวน.]

ขอทบทวนการบรรยายที่แล้วมา ว่าในครั้งแรกสุด ได้พูดกันถึงว่าทำไมจึง
ต้องพูดกันเรื่องนี้ คือเรื่องสันติภาพของโลก. แล้วต่อมาก็ได้พูดเรื่องวิกฤตการณ์,
แล้วต่อมาก็ได้พูดเรื่อง เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์, แล้วจึงได้พูดถึงเรื่องสันติภาพ, แล้วก็
ได้พูดถึงเรื่องเหตุให้เกิดสันติภาพ มาตามลำดับ หมวดแรกคือหมวดปัญญา คือสัมมา -
ทิฎฐิ และสัมมาสังกัปปะ หมวดถัดมาคือหมวดศีล : สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ
สัมมาอาชีวะ, ถัดมาก็หมวดสมาธิ ได้พูดมาแล้วหนึ่งตอน คือตอนที่ว่าด้วย สัมมา -

วายามะ ในวันนี้ก็จะได้พูดถึง เรื่องสัมมาสติ ในฐานะเป็นเหตุแห่งสันติภาพ. ขอให้กำหนดกฎเกณฑ์ใจความเหล่านี้ให้เป็นที่เข้าใจ **ว่าเราจะสร้างสันติภาพของโลกมนุษย์** กันตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา, ชาวโลกหรือวงการที่มีอำนาจในโลก เขาก็คิดว่าจะสร้างสันติภาพ, แล้วก็สร้างไปตามความคิด ความนึก ความรู้สึก ตามแบบนั้นๆ. **บัดนี้เราชาวพุทธ** แอบมามีความคิดความเห็นที่จะสร้างสันติภาพกันดูบ้าง, มันจะเป็นอย่างไรขอให้ไปคิดดู ได้พูดมาถึงองค์แห่งมรรคเรื่อยๆมาตามลำดับ มาถึงองค์ที่ ๗ ก็จะมาพูดถึงเรื่องสัมมาสติ.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

วันนี้ก็จะได้พูดถึงเรื่องสัมมาสติ กันอย่างถี่ถ้วน เท่าที่ควรจะพูด จะวิพากษ์วิจารณ์. ท่านทั้งหลายจะฟังไปในฐานะเป็นธรรมะในพระพุทธศาสนาล้วน ๆ ก็ได้, จะฟังไปในลักษณะที่ว่าจะช่วยกันสร้างสรรค์สันติภาพของโลกก็ได้ มันก็มีประโยชน์อยู่ด้วยกันทั้งนั้น.

ความหมายของสัมมาสติ.

การศึกษาเรื่องสัมมาสติ ก็เหมือนกับเรื่ององค์มรรคอื่นๆ มาตามลำดับ ข้อแรกที่สุดเราจะพิจารณากันถึงเรื่อง พยัญชนะ คือตัวหนังสือ หรือคำพูดนั้น ว่ามันหมายความว่าอย่างไร. **สัมมาสติ** แยกออกได้เป็น ๒ คำ คือ **สัมมา** คำหนึ่ง, **สติ** คำหนึ่ง; **สัมมา** ก็แปลว่า **โดยชอบ**หรือ**โดยถูกต้อง** ซึ่งมีใจความฟังง่ายว่า ถ้าถูกต้อง ถูกต้อง มันมีแต่ประโยชน์ส่วนเดียวมันไม่มีโทษ แล้ว**สติ**นี้ก็แปลว่า **ระลึก** หรือ**การระลึกได้**.

สัมมาสติ รวมกันเข้า ก็คือ **การระลึกอย่างถูกต้อง** ซึ่งมักจะเรียกกันสั้น ๆ ในชาวมืดว่าระลึกชอบ, ระลึกชอบจะได้พิจารณากันเป็นลำดับว่าถูกต้องหรือชอบนั้นมันจะเป็นอย่างไร โดยละเอียดนี้เรียกว่าดูกันตามพยัญชนะหรือตัวหนังสือ.

ที่นี้ ถ้าจะดูกันโดยอรรถะ อรรถะ คือโดยความหมาย ก็พอจะดูได้เหมือนกันโดยความ คำว่าสติ สตินี้มันมีความหมายว่า **แล่นไปเร็วเหมือนกับลูกศร**, มีความหมายว่าแล่นไปเร็วเหมือนกับลูกศร เพราะมันเป็นคำพูดคำเดียวกับคำว่าลูกศร, สิ่งที่แล่นไปเร็วอย่างลูกศร, เพราะว่าสมมุติโบราณดูจะไม่มีอะไรที่จะเป็นเครื่องกำหนดความเร็วยิ่งไปกว่าลูกศร ก็เลยใช้คำพูดคำนี้ติดกันมาเรื่อยๆ. ถ้าเป็นสมมุตินี้ก็ใช้ไม่ได้ เพราะว่าลูกศรยังอืดอาดเต็มที, ลูกปืนก็ยังไม่เร็วกว่าลูกศร, แล้วเดี๋ยวนี้ความเร็ว ของเครื่องบินนะเร็วกว่าเสียงเสียอีก. ได้ยินว่าทำให้เร็วกว่าเสียงได้ตั้ง ๕ เท่าแล้ว เร็วกว่าเสียงตั้ง ๕ เท่า, เขาเป็นว่าเท่าที่เขาจะรู้สึกรู้จักกันได้ครั้งกระโน้น เขาเอาลูกศรเป็นเครื่องหมายของความเร็ว. นี่สติคือความระลึกได้ของจิตนั้น มีความเร็วมากเหมือนกับลูกศร ; **ที่จริงควรจะเปรียบกับสายฟ้าแลบ** แต่ที่มีความหมายเหมือนกับลูกศร, แล้วก็มีความหมายว่าเร็วเหมือนกับลูกศรก็แล้วกัน. มันก็เร็วพอสมควร ในการที่จะระลึกอะไรได้ทันท่วงที, ตั้งเนื้อตั้งตัวได้

การระลึกอย่างรวดเร็ว เหมือนกับอย่างลูกศรนั้น ก็คือ **ระลึกได้ทันแก่เวลา** ทันแก่เวลาก็แล้วกัน มันจะเปรียบด้วยอะไรก็สุดแท้, แต่มันทันแก่เวลา ไม่มีวางให้แทรกแซงด้วยสิ่งที่ไม่ถูกต้อง. **ระลึกทันแก่เวลาเพื่ออะไร? ก็เพื่อความถูกต้องในการที่จะปฏิบัติต่อไป** เมื่ออะไรเกิดขึ้น เราระลึกได้ถึงเรื่องนั้นอย่างถูกต้องทันเวลา ก็เพื่อว่า จะมีการปฏิบัติต่อไปอย่างถูกต้อง นี้อย่างหนึ่ง, และว่า **เพื่อไม่ให้เกิดการปรุงแต่งขึ้นมาอย่างผิดๆ**, อันนี้มีความหมายมาก เป็นเรื่องทางจิตใจ ตามหลักของพระ - พุทธศาสนา. เมื่ออะไรเข้ามากระทบ หรือมาเกี่ยวข้องกับทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง

ลึ้น ทางกาย ทางใจแล้ว; **สติระลึกได้ทันทั่วทั้งที่ ควบคุมสิ่งนั้นไว้ได้** ไม่ให้เกิด การปรุงแต่งทางจิตใจในภายในให้เป็นไปในทางผิด ๆ จนเกิดเรื่องเลวร้ายมหาศาล, **ควบคุมการปรุงแต่งไว้ได้** ก็คือ**ควบคุมสังขารขันธ์**. **สังขารขันธ์**, สังขาระ แปลว่า **การปรุงแต่ง**, **สังขารขันธ์**. ควบคุมการปรุงแต่ง. มิให้เกิดการปรุงแต่งขึ้นมาภายในจิต เติลิดเปิดเปิงไป จนเป็นเรื่อง เป็นทุกข์ทรมานเลวร้าย, นี่ควบคุมไม่ให้เกิดการปรุงแต่ง, และเพื่อที่จะได้ดำเนินต่อไปอย่างถูกต้องดีมีประโยชน์, **ควบคุมมิให้เกิดมีการปรุงแต่ง ทางผิด**, **แล้วก็ให้เกิดความรู้สึกตัว** มีการปรุงแต่งเหมือนกัน แต่ว่า**ปรุงแต่งอย่างเป็น ฝ่ายถูกต้องหรือเป็นฝ่ายกุศล**, เพื่อให้เกิดการปรุงแต่งฝ่ายถูก มันก็คุ้มกันแหละไม่ให้ เกิดการปรุงแต่งฝ่ายผิด **แล้วก็ให้เกิดการปรุงแต่งฝ่ายถูก**, **เกิดสติปัญญารู้ตามที่เป็น จริง** ว่าอะไรเป็นอย่างไร อะไรเป็นอย่างไร, **แล้วก็สามารถที่จะดำเนินไปตามทางที่ถูก ต้อง**, **สติที่มาทันเวลามันมีประโยชน์อย่างนี้**; เพื่อความถูกต้องในการปฏิบัติต่อไป, เพื่อไม่ให้เกิดการปรุงแต่งขึ้นมาอย่างผิด ๆ, แต่จะเกิดการปรุงแต่งขึ้นมาอย่างถูกต้อง คือ อย่างถูกๆ **แล้วก็**มีประโยชน์; นี้โดยความหมาย โดยความหมายโดยอรรถะ ของสิ่งที่ เรียกว่าสตินั้นก็มียุอยู่อย่างนี้.

โอกาสที่จะใช้สติ.

ที่นี้ ก็จะดูต่อไปถึง**โอกาสที่จะมีสติ หรือจะใช้สติ** จะใช้กันในโอกาสเช่นไร ? พิจารณาดูก็จะเห็นได้ด้วยกันทั้งนั้น มันไม่ใช่เป็นเรื่องที่ลึกซึ้งเกินไป, แต่ถ้าไม่พิจารณา มันก็จะไม่เห็นอะไรไม่มีอะไร.

โอกาสที่จะต้อง**ใช้สติ ข้อที่ ๑** ก็คือ **ในขณะที่มีผัสสะ** ข้อนี้สำคัญที่สุด, เป็นเรื่องรวบยอดที่สุด. ขณะที่**มีผัสสะ**นั้นคือ**โอกาสที่จะต้องใช้สติ**, **ผัสสะ**ก็พูดกัน มาแล้วมากมายว่า คือ**สิ่งที่มีการกระทบ** ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

๖ ทางนี้ อายตนะเพื่อการผัสสะมีอยู่ ๖ อย่างนี้. เมื่อใดมีเหตุการณ์เกิดขึ้นที่อายตนะนี้ ก็เรียกว่าผัสสะ; ต้องใช้สติขณะที่มีผัสสะโดยเฉพาะ เพื่อควบคุมการปรุงแต่งทางผัสสะ ให้อยู่ดีเสีย, หรือว่าให้เป็นไปต่อไปอย่างถูกต้องตามที่ควรจะเป็น นี่เป็นข้อที่ ๑ แล้ว ต้องใช้สติเมื่อมีผัสสะ.

ถัดไปที่ ข้อที่ ๒ ใช้สติอยู่ในทุกอิริยาบถ แม้แต่ละคนอย่างคนละสติ มันก็เรียกว่าสติได้เหมือนกัน, สติในการที่จะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอิริยาบถ อยู่ทุกอิริยาบถ, ก่อนที่จะเปลี่ยนอิริยาบถ เปลี่ยนการกระทำ เปลี่ยนการเคลื่อนไหว มันก็มีสติ ซึ่งคงจะเห็นได้โดยง่ายไม่ยากนัก. ลองเดินโดยไม่มีสติซิ มันก็จะชนนั่นชนนี้ มันก็จะหกล้ม มันก็จะเดินไปไม่ได้, จะนั่งจะนอน จะเดิน จะยืน จะกิน จะอาบ จะถ่าย จะนุ่ง จะห่ม จะพูดจะนิ่ง ทุกอิริยาบถต้องประกอบอยู่ด้วยสติ.

ที่นี้ต่อไป ข้อที่ ๓ ก็ในขณะที่ทั่วไป เรียกว่า ในปกติภาวะทั่วไป ในปกติภาวะทั่วไป บทบาทที่ว่า สติ สัพพตถ ปตฺถิยา -สติเป็นสิ่งที่จำเป็นปรารถนาในทุก ๆ กรณี, ไม่ว่าจะในกรณีอะไร นี่พูดโดยปกติทั่วไปเรื่องใหญ่เรื่องเล็กต้องมีสติเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ทุก ๆ กรณี, นี่คือความหมายที่มันกว้างออกไปอีก.

ที่นี้ ก็อยากกระนูให้มันแคบเข้ามาอีกว่า ในขณะที่ได้มาหรือเสียไป ซึ่งของที่ตนรู้สึกว่ามีค่าที่สุด; นี่เป็นเรื่องปฏิบัติโดยตรงกันแล้ว และกินความหมายกว้างไกลกว่าเพียงแต่ผัสสะเฉย ๆ. เมื่อได้หรือเสียอะไรไป มันก็มีลักษณะแห่งผัสสะ; แต่มีความหมายกว้างไกลไปถึงว่ามันจะทำอะไรต่อไปอย่างยืดเยื้อ มันจะร้องไห้เป็นวัน ๆ, หรือมันจะกระโดดโลดเต้นบ้าหลังเป็นวัน ๆ, เมื่อได้อิฏฐารมณ หรือที่ถูกใจหรือมันได้อิฏฐารมณที่ไม่ถูกใจ ก็ต้องมีสติ; มิฉะนั้นคนเราก็จะเหมือนกับบ้า

ไปพักหนึ่ง, ได้สิ่งที่ถูกใจมานานก็ลืมตัวหลงไหล, ได้สิ่งที่ไม่ถูกใจมาก็ขัดเคืองโกรธแค้นเกลียดกลัวไปตามเรื่อง; นี้เรียกว่าเมื่อได้หรือเสียสิ่งมีค่าสูงสุด.

พูดอีกอย่างหนึ่งก็ว่า **เมื่อมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น** คนที่ไม่มีสติก็ทำอะไรไม่ถูก, เหตุการณ์ร้ายแรงเอาเป็นเอาตาย เรื่องเสียเรื่องหายเรื่องอะไร เกิดผลผูกพันขึ้นมา มันก็ต้องมีสติทำถูกต้อง. เช่นสมมุติว่า**ไฟลุกขึ้นมา** ถ้าไม่มีสติก็จะทำผิดพลาด จนไฟนั้นแรงไปกว่าเดิมได้. หรือว่ามีเหตุการณ์ร้าย**มีโจรมาปล้น**, มีเหตุการณ์ร้ายเอาเป็นเอาตายขึ้นมา **ถ้าไม่มีสติมันก็จะทำอะไรไม่ถูก**; ฉะนั้น จึงว่าเมื่อมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้นต้องมีสติ.

ที่นี้ก็ ข้อที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือข้อที่ว่า **เมื่อมีการรักษาสิ่งที่ต้องรักษา** คนเรานี้มันจะต้องมีการรักษาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะต้องรักษาถ้าไม่รักษาแล้วมันก็วินาศหมด, ตั้งต้นแต่**จะรักษาวัตถุสิ่งของทรัพย์สิน** สมบัติเงินทองอะไร, กระทั่งถึง **รักษาเกียรติยศชื่อเสียง, จะรักษาบ้าน รักษาเมือง รักษาประเทศชาติ, รักษาทุกอย่าง** ที่ต้องมีการรักษา ถ้าเมื่อพูดเป็นการรักษาแล้ว **จะต้องเป็นการรักษาด้วยสติสมบูรณ์**. ถ้าสติไม่สมบูรณ์มันก็ประมาท มันก็วินาศหมด ไม่ต้องสงสัย. ฉะนั้นผู้ที่มีหน้าที่จะต้องรักษาอะไร จะต้อง^{มี}สติ, แม้ที่สุดแต่**จะรักษาชีวิตของตนเอง**, รักษาชีวิตให้ปลอดภัย ให้สะดวกให้สบายให้อะไรก็ตาม มันก็ต้องเป็นอยู่ด้วยสติ มีความเป็นอยู่ หายใจอยู่ด้วยความมีสติ จึงจะรักษาชีวิตให้รอดอยู่ได้, หรือให้เป็นไปได้อย่างดีนี้เรียกว่าการรักษา. ถ้าไม่มีสติแล้วการรักษานั้นนำหิวเราะ, จะทำไปอย่างไรเวลา.

นี่ขอให้ลองพิจารณาดูว่า จะต้องใช้สติตามโอกาส เช่น เมื่อมีผัสสะ หรือจะเปลี่ยนอิริยาบถ หรือโดยปกติธรรมดาสามัญในทุก ๆ กรณี, เมื่อได้เมื่อเสีย, เมื่อเหตุการณ์ร้ายแรง, และเมื่อจะต้องรักษาสิ่งที่ต้องรักษา, **เมื่อมีหน้าที่รักษาสิ่งที่ต้องรักษา** เพียง

ข้อนี้ข้อเดียวก็จะคุ้มเสียแล้วในการที่จะมีสติ เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ มันอยู่ได้ด้วยการบริหารการรักษาก็ถูกต้อง ปราศจากสติแล้วการรักษามันไม่อาจจะถูกต้อง. ขอให้สนใจว่าสตินี้มีประโยชน์อย่างไร มีโอกาสที่จะต้องใช้ก็น้อย ถ้าเข้าใจจะรู้สึกทันทีว่า ทุกอย่างเลย ทุกอย่างเลย, ตรงตามพระบาลีที่ว่า สติ สัพพตถ ปตฺติยา, ช่วยจำไว้เป็นคำคุ้มครองตน เป็นพระบาลีว่า สติ สัพพตถ ปตฺติยา-สติเป็นสิ่งที่ต้องจำปรารถนาในทุก ๆ กรณี.

ที่มาแห่งสติ.

ที่นี้ก็จะดูกันไป ดูต่อไปถึงเรื่องที่เกิดที่มาแห่งสติ มันมาจากไหนกัน, มันเกิดขึ้นอย่างไร, มันมาจากไหน? ที่จริงก็พอจะกล่าวได้สัก ๓ ทิศทาง สามทาง ว่า :

๑. สติมันก็เป็นสิ่งที่มีตามสัญชาตญาณ เป็นคุณสมบัติของจิตของสิ่งที่มีชีวิต จะต้องมียิ่งที่เรียกว่าสติ ตามสัญชาตญาณตามธรรมชาตินั้นแหละ อยู่ด้วยเสมอไป ; มิฉะนั้นมันจะจำอะไรไม่ได้ มันจะสังเกตอะไรไม่ได้, มันจะกำหนดอะไรไม่ได้. แม้จะเป็นสัตว์เดรัจฉานเป็นไก่เป็นสุนัขอย่างนี้มันก็มีสติตามธรรมชาติ ตามสัดส่วนของธรรมชาติ มันจึงเดิน บินได้ไปหากันได้ จำสถานที่ได้จำบุคคลได้ มีการดำรงชีวิตอยู่ด้วยวิเศษ ๆ ส่วนของร่างกายไว้ได้อย่างถูกต้อง. นี้เราเรียกว่า มันมีสติอยู่ตามธรรมชาติ, มนุษย์เราก็มี.

สติตามธรรมชาติเรียกว่าเป็นสัญชาตญาณก็แล้วกัน มันเกิดได้เองตามธรรมชาติ, ธรรมชาติมันสอนมาเอง. เด็ก ๆ ทารกโตขึ้นมา มันก็ค่อย ๆ มีสติในสิ่งที่จำเป็นจะต้องมี, ตามธรรมชาติ ; อย่างนี้เราเรียกว่าสติที่มีมาจากสัญชาตญาณ. นั่นมันไม่พอ มันยังไม่พอ มันติดมาโดยกำเนิดในชีวิตในสิ่งที่เรียกว่ามีชีวิต มันก็มีสติมาตามสมควร, มีสมาธิมาตามสมควร, มีสัมปชัญญะมาตามสมควร, แต่มันยังไม่พอ.

๒. ที่นี้ก็มาดูว่า ยิ่งโตวันโตคืน มีอายุมากขึ้น มีอายุมากขึ้น สติสมาธิ มันก็ค่อยมากขึ้น มากขึ้น นี้เรียกว่า สติ ส่วนนี้มันเกิดขึ้นโดยกาลเวลาที่ล่วงไป ๆ. นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า สิ่งที่เราเรียกว่าเวลา เวลานั้น มันไม่ใช่ไม่มีความหมาย มันมีความหมายอย่างยิ่ง, มันมีความหมายอย่างยิ่ง. คนที่มีอายุมาก มันก็มีอะไรเพิ่มจากธรรมชาติเดิมหลาย ๆ อย่าง ; ดังนั้น คนที่มีอายุมากขึ้นจึงมีสติมากกว่าลูกเด็ก ๆ, มีสมาธิมากกว่า มีอะไร ๆ มากกว่า จำอะไร ๆ ไปได้มากกว่า, มีความคิดนึกรู้สึกอะไรมากกว่า ; แม้สิ่งซึ่งเรียกสตินี้มันก็ได้เพิ่มมากขึ้น ตามอำนาจของเวลาหรืออายุ. ดังนั้นเราจึงจะเรียกว่า เป็นสติที่กาลเวลาได้ช่วยให้มีมากขึ้น ๆ โดยเฉพาะส่วนนี้.

ที่นี้ก็ถึงส่วนที่ ๓ คือ สติที่เกิดจากการประกอบ การบำเพ็ญ ของเรา โดยเฉพาะ ที่เรียกว่าจิตตภาวนา คือการทำสมาธิเจริญด้านจิตใจ, ในพระบาลีเรียกว่า สมาธิภาวนา คือความเจริญที่จะทำให้มีขึ้นมาได้ด้วยอำนาจของสมาธิ. เมื่อเราฝึกสมาธิ จนเป็นคนมีสมาธิ สติมันก็จะมากขึ้นเป็นธรรมดา, ดังกล่าวไว้ในพระบาลีที่ว่า สมาธิภาวนามี อานิสงส์ ๔ : คือทำให้อยู่เป็นสุขพอใจพอใจ ทันปัจจุบันนี้อย่างหนึ่ง, ทำให้มีอำนาจจิตเหมือนกับว่าเป็นทิพย์ เป็นอิทธิเป็นปาฏิหาริย์ นี้อย่างหนึ่ง, ทำให้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์อีกอย่างหนึ่ง, แล้วก็ทำให้อาสวะสิ้น, สมาธิภาวนาอันสุดท้ายทำให้อาสวะกิเลส หรืออาสวะสิ้น.

ข้อที่ว่า ทำให้สติสัมปชัญญะสมบูรณ์นั้นแหละ คือ สติที่เราได้ทำ ให้เกิดขึ้น ด้วยการใช้สมาธิเป็นเครื่องมือ, เราฝึกสมาธิเกิดแล้วสติก็จะมากขึ้น, สัมปชัญญะก็จะมากขึ้น, ส่วนนี้เป็นสติที่ทำให้เกิดขึ้นและมากขึ้น ด้วยการเจริญจิตตภาวนา คือการประพฤติกระทำอย่างถูกต้องในทางจิตใจ มีแบบฉบับอยู่เป็นเรื่อง ๆ ไป. ใครสนใจจะปฏิบัติส่วนไหน ก็เอามาศึกษาและปฏิบัติให้ตรงตามความประสงค์ของตน ; นี้เรียกว่าจิตตภาวนา, เป็นเหตุให้เกิดสติมากขึ้นกว่าที่เกิดตามธรรมชาติ ตามธรรมดา

สามารถแก้ปัญหาที่ยากกว่าที่ลึกกว่า ที่สูงกว่าได้จริง. จำกันได้ง่ายๆ ว่า สติมาตามธรรมชาติเป็นสัญชาตญาณนี้อย่างหนึ่ง, แล้วสติที่มันเพิ่มมากขึ้นเอง เพราะอายุมันมากขึ้น อายุมันมากขึ้น, แล้วก็สติที่ทำให้เกิดขึ้นโดยการฝึกฝนจิต อบรมจิต แล้วทำโดยตรงกับสิ่งที่เรียกว่าจิต เพื่อให้เกิดสติขึ้นมาอย่างเต็มที่, มีได้สามทางอย่างนี้.

สติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักในการฝึกสติ.

ที่นี้ก็หันไปหาหลักพระบาลีที่เกี่ยวกับเรื่องสตินี้โดยตรง จากพระบาลีโดยตรงว่า ทำกันอย่างไรบ้าง ทำกันอย่างไรบ้าง ในบาลีที่กล่าวถึง *อภฺยฺยํคิณฺณํ*, ระบุไว้ชัดว่า สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ ปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ ก็จะมีสติสมบูรณ์.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า **สติปัฏฐาน ๔** ก็มีหลายแบบ, แบบที่กล่าวไว้อย่างกว้างขวางใหญ่หลวง ท่องกันหลายชั่วโมงก็มี, เรียกว่าแบบ **มหาสติปัฏฐาน ๔**, ใน *คัมภีร์* - *ทีฆนิกาย* นี้ก็มีแบบหนึ่งหรือพวกหนึ่ง. ที่นี้สติที่เรียกว่า *อานาปานสติ* มีอยู่ใน *สูตร* ชื่อ *อานาปานสติสูตร* ใน *คัมภีร์ มัชฌิมนิกาย*. นี่ก็มีเป็นแบบกระต๊อดไม่ยืดยาวเหมือนแบบที่ว่ามาแล้ว ซึ่งเราก็สนใจกันอยู่ในแบบนี้และใช้แบบนี้อยู่เป็นประจำ เรียกว่า *อานาปานสติ*, มีอยู่เป็นสองแบบ : แบบหนึ่ง *พิสดาร* กว้างขวาง เพียงแต่อ่านท่องก็ตั้งครึ่งวันแล้ว หลายชั่วโมง ที่นี้แบบไหนจะเป็นอย่างไร เมื่อเอามารวมๆ เข้าเอาแต่ใจความกว้างๆ ก่อน แล้วมันก็จะ **ได้ใจความ** ออกมาว่า จะทำให้มีความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะ เพิ่มขึ้นทั้งสองแบบ. เมื่อปฏิบัติเข้าแล้ว มันจะเพิ่มความเพียรที่ **เผากิเลส**, ความเพียรชนิดที่ **เผากิเลส** คือถ้าอันนี้เกิดขึ้นมาแล้ว **กิเลส** ถูกเผามากขึ้น, เรียกว่า **เรียกว่าเป็นผู้มีความเพียรเผากิเลส**, แล้วก็มีสติที่เราพูดถึงนี้มากขึ้น มีสัมปชัญญะที่เป็นวิธีการที่จะใช้สติมากขึ้น. **สติไปชนเอาปัญญา** มาทำเป็น

สัมปชัญญะ เผชิญหน้ากับเหตุการณ์ เรียกว่ามันเกี่ยวข้องกันอย่างไร แล้วก็ทำอย่างติดต่อกับความเพียร, ต้องมีปัญญาด้วย. นี่แน่นอน **เกิดอะไรขึ้นสติไปเอาปัญญา** มาแล้วเอามารู้สึกตัวอยู่ต่อหน้าเหตุการณ์ **เรียกว่าสัมปชัญญะ**, มีกำลังจิตเข้มแข็ง เต็มเข้าไป แล้วก็ทำไปอย่างติดต่อกันไม่ขาดตอนเรียกว่ามีความเพียร. **ถ้าปฏิบัติฝึกฝน** ในเรื่องของสติเราก็จะมีคุณธรรมเหล่านี้สมบูรณ์. **คือมีความเพียร มีสติมีสัมปชัญญะ มีสมาธิมีปัญญา.** นี่เป็นความมุ่งหมายของการฝึกฝนสติปัญญา ไม่ว่าจะแบบพัสตารหรือแบบลัดสั้น **สามารถที่จะนำอภิขมาและโทมนัสในโลกออกเสียได้,** คำนี้ก็เพราะมากจำไว้ให้ดี ๆ นำอภิขมาและโทมนัสออกเสียได้; **อภิขมา** แปลว่า **ยินดี,** **โทมนัส** ก็คือ **ยินร้าย,** นำความยินดียินร้ายในโลกออกเสียได้. คำว่าในโลกนี้อธิบายกันได้ตามพอใจเลย : **ในโลกนี้คือร่างกายนี้ก็ได้,** **กายนี้ก็คือว่าโลกเหมือนกัน.** นำเอาอภิขมา และโทมนัสในโลกออกไปเสียได้, **ออกไปจากกายนี้ได้ก็ได้** หรืออีกอย่างหนึ่งที่กว้างขวางกว่า **ก็ในโลกอันกว้างขวางนี้ก็ได้,** ในโลกมนุษย์อันกว้างขวางนี้ มีสิ่งที่ทำให้เกิดอภิขมาและโทมนัสเต็มไปทั้งนั้นเลย. **เราทำให้ไม่เกิดอภิขมา และโทมนัสขึ้นในใจของเรา,** มันจะมีอยู่ในโลกสักเท่าไรก็ช่างหัวมัน มันไม่มาเกิดในใจเราก็แล้วกัน, จะเรียกว่านำอภิขมาและโทมนัสในโลกออกเสียได้ เหมือนกันแหละ, ได้ผลอย่างเดียวกัน นำอภิขมาและโทมนัสในโลกออกเสียได้, หมายความว่าโลกนี้เต็มอัดอยู่ด้วยสิ่งที่จะทำให้เกิดอภิขมา และโทมนัส **คือความยินดียินร้าย.** ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะ มีสติปัญญาว่าอย่างนั้นและสิ่งเหล่านั้นมันไม่มาทำอะไรเราได้ เป็นมันไม่ทำอะไรเราได้. นี่ผลของการฝึกสติ-**ปัญญา หรือตัวสติปัญญานั้นก็คือตัวสิ่งที่จะนำออกไปเสียได้ซึ่งอภิขมาและโทมนัส** ไม่ให้มาเบียดเบียนเรา มาทำอันตรายเรา.

แล้วในที่สุด **จะนำไปสู่ความรู้-ญาณอันรู้แจ้ง** ว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรที่ควรจะมีติดถือว่าเป็นตัวตนของตน, เมื่อทำสติอย่างถูกต้องในสิ่งทุกอย่างที่ควรจะทำ

แล้วมันจะเกิดความรู้แจ่มแจ้งขึ้นมาเองว่า ในทุกๆ สิ่งเหล่านั้นไม่มีส่วนไหนอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน, มันก็เลยไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดโดยความเป็นตัวตน, ความทุกข์มันก็ไม่มันก็ไม่มีความทุกข์.

อีกอย่างหนึ่งก็จะพูดว่า **ไม่มีทางให้เกิดกิเลส**, เมื่อทำสติปัฏฐานอยู่ก็เป็นรั้วป้องกันไม่ให้เกิดกิเลสขึ้นได้ในกรณีใด ๆ. **กิเลสเกิดขึ้นแล้วมันก็ทำบาป ทำอกุศล ทำความทุกข์มหาศาล**, ป้องกันไว้ได้มันก็ไม่เกิดสิ่งเหล่านี้. นี่สติปัฏฐานจึงเป็นเหมือนรั้วป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาขึ้นมา.

นี่คือกิริยาอาการที่เป็นการกระทำ ที่เรียกว่า **สติปัฏฐาน** แปลว่า **ตั้งมั่นไว้ซึ่งสติอย่างมั่นคง**, พูดสั้นๆ ว่าดำรงสติอยู่ ตั้งมั่นไว้อย่างมั่นคง เรียกว่า **ดำรงสติอยู่** ก็จะมีลักษณะอาการอย่างที่ว่ามานี้. คือ **มีความเพียร มีสติสัมปชัญญะ มีสมาธิ ปัญญา** เกิดขึ้นพร้อมๆ, **นำความยินดียินร้ายในโลก** ในร่างกายนี้หรือในโลกทั้งหมดข้างนอกนี้ **ออกไปเสียได้**, จะรู้จักโลกโดยไม่ยึดถืออะไร แล้วก็จะไม่เปิดทางให้เกิดกิเลส, นี่โดยหลักเกณฑ์ที่เป็นใจความสำคัญในพระบาลี เกี่ยวกับสติปัฏฐาน มันก็มีอยู่อย่างนี้ อย่างนี้.

พิจารณาข้อปฏิบัติในอานาปานสติสูตร.

ที่นี้ก็จะได้ว่าดูให้มันละเอียดออกไปเป็นเรื่อยๆ ตามที่มีอยู่ในพระบาลีอีกเหมือนกัน, โดยเฉพาะในบาลีที่เรียกว่า **อานาปานสติสูตร** คือหลักเรื่องอานาปานสติ, แล้วก็ผนวกเพิ่มเติมด้วยหลักบางหลักในมหาสติปัฏฐานสูตร.

ในอานาปานสติแจงบการปฏิบัติสติออกเป็น ๔ หัวข้อ ซึ่งคงจะจำได้กัน อยู่เป็นส่วนใหญ่แล้ว, ๔ หัวข้อนั้น คือเรื่อง กาย ข้อหนึ่ง เรื่องเวทนา ข้อหนึ่ง เรื่อง จิต ข้อหนึ่ง เรื่อง ธรรมะ ข้อหนึ่งเป็นสี่ข้อ, สี่หมวด สี่พวก แล้วแต่จะเรียกคือมันจัด ให้เป็น ๔ แผนก สี่เรื่อง : เรื่องกาย เรื่องเวทนา เรื่องจิต เรื่องธรรมะ. ถ้าจะพูดเอา แต่เฉพาะที่มันเนื่องกันและเป็นความจำเป็น ก็รู้ว่ากายนี่เป็นที่ตั้งแห่งชีวิต มีกาย เป็นที่ตั้งแห่งชีวิต, ไม่มีกาย ไม่มีส่วนที่เป็นร่างกาย มันก็ไม่มีที่ตั้งแห่งชีวิต. ที่นี้ใน ร่างกายซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งชีวิตนั้น มันมีความรู้สึกได้ มันมีระบบประสาทหรือระบบ อะไรก็แล้วแต่จะเรียก ที่มันทำให้เกิดความรู้สึกได้ คือมีเวทนาได้นั่นเอง; เพราะมี เวทนาได้ มันจึงมีเรื่อง. ถ้าไม่มีเวทนาได้ไม่รู้สึกอะไรเสียเลยเหมือนก้อนหิน มันก็ไม่มี เรื่อง, เดียวนี้ในร่างกายชนิดนี้มันมีความรู้สึกได้ที่เรียกว่าเวทนา, แล้วมีจิตเป็น ผู้รู้เรื่อง, เหมือนกับเจ้าของเรื่องเป็นผู้รับรู้เป็นผู้กระทำเป็นผู้เสวยผลของการกระทำ ด้วยความรู้สึกจิตของตน.

ที่นี้ในทุกอย่าง นี้มีความจริงคือธรรมะ, กฎของธรรมเป็นธรรมสัจจะ อยู่อย่างนั้น อย่างนั้นๆ ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมะเหล่านั้น มันจึงจะสำเร็จ ผลตามที่ต้องการ คือดับทุกข์ได้สิ้นเชิง; มันเลยกลายเป็น ๔ เรื่อง คือเรื่อง กาย เป็นพื้นฐานทั่วไป, แล้วเป็นเรื่องเวทนาความรู้สึกได้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของกาย, แล้ว มันก็มีจิต ส่วนที่เป็นตัวความรู้สึกสูงสุดในกาย แล้วก็มีธรรมะคือกฎความจริงเกี่ยวกับ สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดรวมอยู่ในนั้นด้วย เลยได้เป็น ๔ เรื่อง : เรื่องกาย เรื่องเวทนา เรื่องจิต และเรื่องธรรม ธรรมะคือความจริง.

จงมองให้เห็นเสียก่อนว่า มันมีกายอย่างไรชีวิตเราเนี่ย, แล้วกายมันมีอายตนะสำหรับรับสัมผัสและรู้สึกเวทนา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มีเวทนา เป็นเวทนา, แล้วอะไรรู้สึกเวทนา มันก็เป็นเรื่องของจิต จะมีความคิดนึกต่อไป ตามอำนาจของเวทนานั้นๆ เป็นสิ่งที่ปรุงแต่งจิต. เวทนาเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งจิต แล้วจิตมันก็บันดาลอำนาจ บันดาลการกระทำ, บันดาลอะไรต่อไป. ถ้าถูกต้องตามความเป็นจริงฝ่ายไหน มันก็เป็นอย่างนั้น, คือว่าถ้าถูกต้องตามความเป็นจริงฝ่ายให้เกิดทุกข์ มันก็เกิดทุกข์, ถูกต้องตามความเป็นจริงฝ่ายไม่เกิดทุกข์ มันก็ไม่เกิดทุกข์. มันมีกฎตายตัวที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตาเป็นหลักอยู่สำหรับสิ่งทั้งหลายจะเป็นไป. นี่ทั้ง ๔ หัวข้อมันเนื่องกันอย่างนี้, ดูกันอย่างนี้ก่อน, ว่าทั้ง ๔ หัวข้อนี้มันเนื่องกันอยู่อย่างนี้.

หมวดหนึ่ง กาย.

ที่นี้เราจะดูกันทีละข้อ, ดูเรื่องกาย เรื่องกายก่อน ปฏิบัติสติปัฏฐานข้อแรกก็คือ เรื่องกาย, เรื่องกายตามหลักอานาปานสติ ข้อปฏิบัติหมวดนี้แบ่งเป็น ๔ ขั้นตอน : คือ วัชรธรรมชาติของลมหายใจยาว ว่าเป็นอย่างไร, วัชรธรรมชาติของลมหายใจสั้น ว่าเป็นอย่างไร, แล้วรู้ว่า มีอยู่ ๒ กาย : กายคือลมหายใจ นั้นกายหนึ่ง, กายคือเนื้อหนังมังสา กระดูก ส่วนที่เป็นกายเนื้อหนังนี้กายหนึ่ง เป็น ๒ กาย. กายคือลมหายใจ นั้นแหละปรุงแต่งร่างกายเนื้อหนัง, เราเลยเรียกว่ากายเนื้อ กับกายลม, กายลม กายเนื้อ. กายลม คือลมหายใจ ปรุงแต่งกายเนื้อ คือเนื้อหนัง; มันก็เห็นชัดอยู่แล้วว่า ถ้ามี

ลมหายใจร่างกายนี้มันก็อยู่ได้, ถ้าไม่มีลมหายใจ ร่างกายนี้มันก็อยู่ไม่ได้ เพียงเท่านี้มันก็พอจะเห็นได้แล้วว่า มี ๒ กาย.

ที่นี้เราอยากจะทำให้กายเนื้อหนังสงบรับเยือกเย็น ก็บังคับกายลมให้มันละเอียดให้มันระจับ, บังคับลมหายใจให้ละเอียดให้สงบรับ, กายเนื้อหนังมันก็พลอยสงบรับไปด้วย เพราะมันถูกหล่อเลี้ยงอยู่ด้วยกายลม เลยได้เป็น ๔ เรื่อง : **รู้เรื่องลมหายใจยาว** ว่าเกิดขึ้นแล้วมีอำนาจอะไรมีอิทธิพลอย่างไร ต่อเนื้อต่อหนังต่อร่างกาย. **ลมหายใจสั้น**นี้ก็เหมือนกัน เกิดขึ้นแล้วมันมีอิทธิพลต่อร่างกายนี้อย่างไร, ได้เป็นสองกาย คือกายลมกับกายเนื้อ. แล้ว**สามารถจะควบคุมกายลมให้สงบรับ** แล้วกายเนื้อก็พลอยสงบรับด้วย.

นี่มันก็เป็นเรื่องสำคัญ หรือเป็นเรื่องใหญ่ หรือเป็นเรื่องเล็กซึ่งอยู่ในภายในเรื่อง, เรื่องไม่ค่อยมีใครรู้ แล้วก็ไม่สนใจจะรู้. ถ้าสนใจก็จะรู้, ควรสนใจจะรู้กันเสียบ้าง ถ้าต้องการจะฝึกสติ หรือว่า**ถ้าฝึกสติแล้วมันก็จะรู้**, ถ้ามองเห็นประโยชน์ แล้วก็**อยากฝึก**, แล้วมันจึงจะมีการฝึกเกิดขึ้นมา.

ลมหายใจนี้มันเป็นสิ่งที่ต้องมี; แม้แต่สัตว์เดรัจฉานต้นไม้ต้นไถ่ ก็มีการหายใจตามแบบของมัน, แล้วมันก็น้องกันอยู่กับเนื้อหนัง, ลมหายใจกำเริบ เนื้อหนังก็กำเริบ, เนื้อหนังกำเริบ ลมหายใจก็กำเริบ, ลมหายใจละเอียด เนื้อหนังก็มีความละเอียด ละเอียดอ่อน, ลมหายใจหยาบ เนื้อหนังนี้มันก็หยาบ คือมันกำเริบเอาร้อน. ดูให้ดีว่ากายมันน้องกันอยู่กับลมหายใจ; เช่นว่าถ้าเราเหนื่อยมา เราเหนื่อยมา เราบังคับที่ลมหายใจให้ละเอียดก่อนเถอะ ความเหนื่อยจะหายไปโดยเร็ว, เราจะไปบังคับที่ร่างกายโดยตรงมันก็บังคับไม่ได้; ฉะนั้นเรา**จัดจิตเสียใหม่ให้ดี** แล้วมันก็จะบังคับไปได้ทั่ว.

เดี๋ยวนี้เรามีการจัดลมหายใจ, จัดจิตทางลมหายใจ โดยผ่านลมหายใจ ทำใจ
 คอให้ปกติ **ทำลมหายใจให้ละเอียดให้รำบ,** การกำเรียดันรนในร่างกาย **มันก็จะ
 ละเอียด มันก็จะระงับ.** ฉะนั้นเมื่อต้องการความสงบรำบ จงบังคับลมหายใจให้สงบ
 รำบ ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น; แม้ที่สุดแต่ว่ามันเลือดออก มันมีแผล มันเลือดออก ;
 ถ้าจะต้องการให้เลือดออกน้อยลง ก็บังคับลมหายใจให้มันละเอียดอ่อนลง มันก็จะบังคับ
 เข้าไปถึงภายใน ที่ทำให้เลือดออกน้อย หรือทำให้เลือดมันหยุดไป,มันเป็นเรื่องที่
**เนื่องกันอยู่อย่างนี้. ลมหายใจนี่จะเป็นสื่อสำหรับบังคับควบคุมติดต่อเข้าไปใน
 ส่วนลึกของร่างกาย,** จึงบัญญัติไว้ ให้สังเกตเป็นสองอย่าง : ถ้าลมหายใจยาว เป็น
 อย่างหนึ่ง **ลมหายใจสั้น** เป็นอย่างหนึ่ง, **ละเอียด**เป็นอย่างหนึ่ง, **หยาบ**เป็นอย่างหนึ่ง,
 รู้จักทำให้ละเอียด, **ถ้าละเอียดมันก็ต้องช้าและยาว,** ถ้าหยาบมันก็ต้องให้เร็วและสั้น.
 รู้จักใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ ก็จะได้รับประโยชน์มากกว่าที่ไม่รู้จักใช้เป็นไหนๆ.

ฝึกหายใจยาวๆ จนรู้จักว่ายาวอย่างไร มีประโยชน์อย่างไร สบายอย่างไร,
แล้วก็สังเกตเมื่อมันมีการหายใจสั้น, รู้จักว่ามันปั่นป่วนอย่างไร มันกำเรียดันรน
 มันดันรนอย่างไร; ถ้าต้องการให้เป็นอย่างไร ก็ทำอย่างนั้น, ก็จะได้ผลของการกระทำ
 นั้นตามที่ต้องการ. แล้วเอาเป็นว่า มา**รู้ว่าลมหายใจก็เป็นร่างกาย** คือหมู่หนึ่ง, **กาย
 แปลว่าหมู่ หมวด กอง,** ลมก็เป็นร่างกายกองหนึ่ง. เนื้อหนังก็เป็นร่างกายกองหนึ่ง. เรามี
 อยู่ ๒ กาย; ศึกษาสังเกตจนรู้ว่า โอ มันเนื่องกันนี้ ถ้าลมหายใจผิดปกติกำเรียดัน
 ขึ้นมา ร่างกายนี้เป็นอย่างนั้นไปด้วย, ถ้าลมหายใจละเอียดรำบประณีตเยือกเย็น ร่างกาย
 ก็เป็นอย่างนั้นไปด้วย, มันเนื่องกันอยู่อย่างนี้. แล้ว**เรามีวิธีฝึกตามแบบที่ท่านสอน
 ไว้.** ฝึกอย่างไร, ฝึกอานาปานสติฝึกอย่างไร เพื่อให้ลมหายใจมันละเอียดลงไป รำบ
 ลงไป ร่างกายก็จะสงบรำบลงไป ในลักษณะที่จะเป็นความสงบรำบของร่างกายด้วย ของ
 จิตด้วย, มันก็เลยได้ความรำบของร่างกาย, ของจิตนั้นเป็นผลคือความสุข มันก็ได้
 ความสุขเกิดขึ้น นี่ส่วนแรกเกี่ยวกับร่างกาย.

หมวดสอง เวทนา.

ที่นี้ก็มาถึงหมวดที่สองเรื่องเวทนา คือเมื่อบังคับลมหายใจและกายเนื้อนี้ให้ละเอียด สงบ รำงับ, มีความสุข ก็คือเวทนาได้เกิดขึ้น, สิ่งที่เราเรียกว่าเวทนา, **เวทนาได้เกิดขึ้นเป็นบทเรียนที่ ๒ เรื่องเวทนา.** ในครั้งแรกมันหยาบๆ คือมันพอใจว่าทำได้ เรียกว่าปีติ มันตื่นเต้น มันอยาก มันกระตุ้น มันสิ้น ระวัง. **เวทนาในขั้นแรกที่เราเรียกปีตินี้ยังไม่สงบรำงับ.** แต่เมื่อมันได้เป็นไปตามอำนาจของมันเสร็จแล้ว มันก็ให้เกิด **เวทนาอันที่ ๒ คือความสุข** เรียกว่า หยุดเต้นใหญ่ๆ หยุดเต้นหยาบๆ หยุดเต้นโพล่งๆ **มันเป็นความสุขความสงบรำงับเป็นสุขได้บ้าง เรียกว่าสุข, เวทนาที่ยังหยาบอยู่เรียกว่าปีติ,** ที่ละเอียดลงแล้วเรียกว่าสุข; นี่หมายถึงเวทนาที่พึงประสงค์ เวทนาที่ต้องการหรือที่พึงประสงค์ ในขณะที่ประสบมันจะตื่นเต้น, แล้วต่อมามันก็สงบรำงับ ในตอนแรกเรียกว่าปีติ, ตอนถัดมาเรียกความสุข. ถ้าเรา**ประสบความสำเร็จในการบังคับจิต เราจะมีปีติ** ตื่นเต้นโพล่งๆ, แล้วมันจะ**ระงับลงเป็นความสุข;** เลยได้สองอย่างเป็นปีติอย่างหนึ่งเป็นความสุขอย่างหนึ่ง, ทั้งสองอย่างนี้จะปรุจจิต คือความคิดนึกให้เกิดไปตามนั้น. เราต้องการในสงบรำงับอีก, ต้องการสงบรำงับอีก ให้จิตสงบรำงับโดยตรง. **ที่นี้ก็ควบคุมเวทนานั้น ให้มันลดกำลังการปรุจแต่ง ไม่ให้จิตมีความหวั่นไหวไปตามอำนาจของปีติและมีความสุข,** ควบคุมความรู้สึกที่เป็นปีติ ควบคุมความรู้สึกที่เป็นความสุข มันก็มีความสงบรำงับแห่งจิต.

การศึกษาในตอนนี้ก็มิว่า **ให้รู้จักตัวปีติ, ปีตินั้นเป็นอย่างไร, ปีติคราวก่อนๆ ก็ได้ ปีติคราวนี้ที่ทำอานาปานสติสำเร็จก็ได้** ว่ามันเป็นอย่างไร, ปีติเป็นอย่างไร. เมื่อปีติค่อยรำงับลงเป็นความสุขขึ้นมา **ความสุขอย่างไร, เป็นความสุขตอนไหน. รู้จักความสุข** แล้วก็รู้ว่า **สองอย่างนี้ปรุจแต่งจิต, ปรุจแต่งความนึกความคิด** เพราะ

มันพอใจ. ที่น้ำมันจะปรุงแต่งเท่าไร มันก็ยุ่งยุ่งลำบาก ยิ่งเป็นการปรุงแต่งที่ยืดเยื้อมากมายเท่านั้น, ก็ให้หยุดกันเสียบ้าง ตามที่จะพอดี ตามที่จะพอดี, มันก็เลยรู้จักทำให้ **ปิติและความสุขนี้ปรุงแต่งแต่ตามสมควร** หรือว่าไม่ปรุงแต่งก็ได้ เป็นความพักผ่อน เป็นสมาธิ เป็นสมาบัติ เป็นอะไรก็แล้วแต่ต้องการ. ทำได้อย่างนี้ก็เรียกว่าฝึกหมวดที่ ๒ คือเวทนาได้สำเร็จ, ฝึกสติสูงขึ้นมาถึงหมวดที่ ๒ แล้ว.

หมวดที่สาม จิต.

ที่นี้ก็หมวดที่ ๓ เรียกว่า**หมวดจิต**โดยเฉพาะ รู้ปฏิบัติเกี่ยวกับหมวดจิต. จิต สิ่งที่เราเรียกว่าจิตโดยเฉพาะ ก็มีอยู่ ๔ ชั้นอีกเหมือนกัน ที่ท่านวางระบบไว้ตายตัวเป็น ๔ ชั้น, ๔ ชั้น ทุกหมวดเลย หมวดที่ ๓ นี้เป็นเรื่องจิตโดยเฉพาะก็แบ่งเป็น ๔ ชั้น -

ชั้นแรกก็ กำหนดตัวจิตที่กำลังเป็นอย่างไร, หรือจิตที่ได้เป็นมาแล้ว ตามลำดับของการฝึกในหมวดที่ ๑ หมวดที่ ๒ มันได้อย่างไร. ดูที่จิตนั้น หรือว่าจะจับดูที่จิตตั้งต้นดูที่จิตเลยก็ได้ เพราะว่าคนก็มีจิตอยู่ แล้วจิตก็มีลักษณะภาวะอาการอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่. นี่กำหนดดูที่จิตของตนเอง, ข้อที่ ๑ ดูว่าจิตเป็นอย่างไร, คือว่า **จิตกำลังมีราคะ กำหนดหรือไม่มี จิตมีโทสะหรือไม่มี, จิตกำลังมีโมหะหรือไม่มี. จิตกำลังฟุ้งซ่านหรือไม่ฟุ้งซ่าน, จิตกำลังประกอบอยู่ด้วยคุณอันใหญ่ หลวงคือความเป็นสมาธิหรือไม่เป็น, จิตตั้งมั่นหรือไม่ตั้งมั่น, จิตกำลังปล่อยวางว่างหรือว่าจิตกำลังไม่ว่าง กำลังยึดมั่นถือมั่นอะไรอยู่.** นี่เป็นกฎเกณฑ์สำหรับที่จะดูจิตของตนว่าเป็นอย่างไร, **ไม่ใช่เรื่องลึกซึ้งอะไร เป็นเรื่องตามธรรมชาติ** แต่เราไม่สนใจ เราก็มารู้เรื่องนี้.

ทบทวนอีกครั้งหนึ่ง ฟังดูให้ดีชื่อว่า กำหนดดูว่าจิตนี้มีภาคะหรือไม่มีภาคะ, เวลาที่เวลาที่เรากำหนดนี้ จิตกำลังมีโทษะหรือไม่มีโทษะ, จิตมีโมหะหรือจิตไม่มีโมหะ, จิตฟุ้งซ่านหรือจิตสงบว่าง, จิตมีคุณธรรมอันใหญ่ยิ่ง เช่น สมภาเป็นต้น มีหรือไม่มี, แล้วก็จิตตั้งมั่น ตั้งมั่นหรือไม่ตั้งมั่น, แล้วก็จิตเป็นอิสระปล่อยวางว่างหรือว่าจิตกำลังยึดมั่นถือมั่นอะไรอยู่, เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว ที่จริงมันก็มีมากมาย แต่เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว. ดูจิตว่ามันกำลังเป็นอย่างไร จะได้รู้จักตัวเอง ว่าตัวเองกำลังเป็นอย่างไร และดูที่จิตนั้น. นี่บทที่หนึ่งของหมวดที่ ๓ คือจิต โดยการฝึกมาแล้วตั้งแต่ต้นเรื่องกายเรื่องเวทนานั้น ก็ สามารถที่จะบังคับจิตตามสมควร.

บทที่สอง เดียวนี้ก็**บังคับจิตให้มั่นเอิบร่าเริงบันเทิงตามแบบของปิติก็ได้**, เอาปิติที่เคยได้มาใช้ก็ก็ได้, ให้เป็นว่าเดี๋ยวนี้เราบังคับมัน ให้มันร่าเริงให้มัน บันเทิงให้มันปราโมทย์ก็บันเทิงร่าเริงปราโมทย์ได้ตามที่เราต้องการ.

ท่านทั้งหลายลองสังเกตดูบางคราวจิตหดหู่ หดเหี่ยว เศร้าสร้อย อายกตาย ; แต่ถ้าเราบังคับจิตให้ร่าเริงขึ้นมาได้มันจะเป็นอย่างไร มันก็เป็นประโยชน์, สามารถบังคับ จิตให้บันเทิง ให้รื่นเริง ให้พอใจในควมมีชีวิต ที่จะได้ทำประโยชน์ต่อไป, มันก็สบาย มันก็ได้รับผลดี นี่บังคับจิตให้ร่าเริงก็ได้.

ที่นี้ข้อถัดไป **บทที่สาม** **บังคับจิตให้ตั้งมั่น ให้ตั้งมั่น ตั้งมั่นเป็นสมภา.** จิตฟุ้งซ่านควบคุมไม่ได้ **บังคับให้มันตั้งมั่น** ให้มันอยู่ในการบังคับควบคุม, โดยเฉพาะ ก็คือเป็นสมภา. เราเคยฝึกสมภาตั้งแต่บทที่ ๑ ที่ ๒ ก็เลยบังคับได้, เดียวนี้ **บังคับให้เป็นสมภาทันควัน ตามที่เราต้องการ.** เดียวนี้, เราต้องการสมภาเดี๋ยวนี้ เราก็บังคับจิตให้เป็นอย่างนั้นได้.

คำว่าสมาธิ **สมาธินี้เข้าใจให้ถูกต้อง ไม่ใช่นิ่งแน่ เป็นไม้ขอนเป็น** ก้อนหินไป, ไม่ใช่. **จิตเป็นสมาธิ**นั้นแหละเป็นจิตที่ผ่องใส รวดเร็วว่องไวที่สุด, ไม่ใช่กลายเป็นก้อนหินที่ออกไปหรือไม่รู้สึกละอะไร. คำว่าสมาธินี้ **มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง**, คือว่า **บริสุทธิ์จากกิเลสรบกวน ไม่มีนิวรณ์, ไม่มีกิเลส** นี้เรียกว่าบริสุทธิ์แล้วก็ **ตั้งมั่น รวบรวมกำลังเป็นหนึ่งเดียว เป็นเอกัคคตาจิต**, ไม่แผ่ซ่านไปที่ไหน เรียกว่าตั้งมั่นรวมกำลัง เป็นหนึ่งเดียว แล้วก็มีสภาพว่องไวควรแก่การงาน เป็นกัมมณียะเรียกตามบาลี, สมัยนี้ เขาเรียกว่า *active*, *active* จิตเป็น *active* ที่สุด, นั่นแหละจิตมั่นบริสุทธิ์, จิตมั่นตั้งมั่น, จิตมั่นว่องไวในหน้าที่; ๓ อย่างนี้รวมกันแล้วเรียกว่าจิตเป็นสมาธิ.

ท่านลองคิดดูว่ามันมีประโยชน์ที่มากน้อย ถ้าเป็นสมาธิ **ไม่มีอะไร** รบกวน **บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส** ไม่มีนิวรณ์รบกวนมันก็สบายจะตาย, แล้วมันก็**ตั้งมั่น รวบรวมกำลัง** ก็มีกำลังแรงกำลังเข้มแข็ง. เขาเปรียบเหมือนกับว่ารวมแสงแดด มีแว่น ชนิดหนึ่งขนาดทรงกลาง, รวมแสงแดดธรรมดาเข้าด้วยกันจนเข้มข้น จนลุกเป็นไฟ, เพราะมันรวม **นี่จิตที่ไม่ฟุ้งซ่านมันรวมก็เป็นหนึ่งเดียว** มันก็มีกำลังเข้มแข็งอย่างนั้น, มันสามารถจะสอดส่องทะลุความโง่ความหลง กิเลสอะไรก็ได้. แล้วมันก็**ไวเหลือประมาณ, จิตชนิดนี้ไวเหลือประมาณ** ที่จะคิดจะนึกจะรู้ จะจด จะจำ จะตัดสินใจ จะทำอะไร, มันก็เป็นจิตที่มีคุณภาพใหญ่หลวง.

เดี๋ยวนี้เขากำลังโฆษณาหาเงินหารายได้ ว่าเขาจะฝึกจิตให้เป็นสมาธิ ชนิดที่เป็นสมาธิ แล้วจะมีประโยชน์ใหญ่หลวง, คือจะขับรถยนต์ได้ดีที่สุด, จะตีแบดมินตัน ตีเทนนิสได้ดีที่สุด, จะพิมพ์ดีดได้ดีที่สุด, จะขับเครื่องบินได้ดีที่สุด, **ที่จะทำงานอะไร** **ทุกอย่างได้ดีที่สุด** **เพราะจิตเป็นสมาธิ**. เขาก็มีบริษัทตั้งขึ้นเพื่อสอนการฝึกสมาธิ อย่างนี้, แต่เขาเก็บเงิน; ถ้าทำได้มันก็มีประโยชน์ ก็ไปคิดเอาเอง; แต่นี้เป็นของ

ที่มีมาแต่เด็กดำบรรพ์ก่อนพุทธกาลนั้น. **เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว มันทำอะไรได้เหลือประมาณ, เหนือธรรมดามาก, แต่เราก็ไม่สนใจ. นี่บทที่ ๓ ทำจิตให้ตั้งมั่น.**

ที่นี้ **บทที่ ๔ บังคับจิตได้** ก็บังคับจิตให้ปล่อยให้อว่าง ไม่ให้ยึดมั่นอะไร ไม่ให้ยึดมั่นอะไร เอาอะไรมายึดมั่นถือมั่นไว้เป็นความทุกข์ทรมาน มีความหมายเป็นยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู-ของกูเป็นได้เป็นเสีย, เป็นขาดทุนกำไร, **นี่เป็นความทุกข์ทรมาน** นั้นแหละ **เรียกว่ามันยึดมั่นถือมั่น.** เดียวนี้บังคับจิตให้ปลดปล่อยสิ่งเหล่านั้นออกไปเสีย แม้จะเป็นชั่วคราวก็ยังดีกว่าที่เอามาทรมานอยู่; ถ้าบังคับปลดปล่อยไปได้จริง มันก็เสร็จเรื่อง. แต่ในขั้นนี้เอาเพียงว่า**บังคับได้เมื่อเราต้องการ, เมื่อจิตไปยึดมั่นอะไรเข้าไว้** บังคับให้มันปล่อยออกไปเสียได้ ตามที่เราต้องการ เราก็สบายก็เป็นอิสระตลอดเวลานั้น.

นี่เกี่ยวกับหมวดที่ ๓ ที่ฝึกจิตนั้นแบ่งเป็น ๔ ขั้นตอนอย่างนี้ : ๑. **ดูจิตว่ากำลังเป็นอย่างไร** ๒. **บังคับให้มันปราโมทย์ปีติบันเทิง.** ๓. **บังคับให้มันหยุดให้ตั้งมั่น.** ๔. **บังคับให้มันปล่อย ปล่อยจากทุกสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นอยู่.** นี่คือหมวดที่ ๓ หมวดบังคับจิต เป็นสติปัฏฐานหมวดที่ ๓ บังคับจิต ฝึกจิต อบรมจิต.

หมวดสี่ ธรรมะ.

เข้าที่นี้ หมวดที่ ๔ ธรรมะ เรียกว่าธรรมะ **หมวดธรรมะ คือสัจจะหรือความจริงของสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในสิ่งทั้งปวงที่เราจะต้องรู้.** เราฝึกกาย ฝึกเวทนา ฝึกจิต มา ๓ หมวดแล้ว มาหมวดสุดท้ายก็ฝึกให้**รู้ความจริงของธรรมชาติ สัจจะของธรรมชาติ** ก็แบ่งเป็น ๔ ขั้นตอนอีกเหมือนกัน.

ขั้นหนึ่งมาดู อนิจจัง-ความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวง, ที่ดีที่สุดก็คือ เป็นภายใน หรือที่ดีที่สุดก็คือดูที่มันมีอยู่จริง ไม่ต้องสมมุติ ไม่ต้องคาดคะเนอะไร, ที่มันรู้สึกอยู่จริง ๆ อะไรที่มันรู้สึกอยู่กับจิตจริง ดูซิสิ่งนั้นมันเที่ยงหรือไม่เที่ยง. ลมหายใจเที่ยงหรือไม่เที่ยง. ลมหายใจยาวเที่ยงหรือไม่เที่ยง, ลมหายใจสั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง, ลมหายใจเป็นกายอันหนึ่งเที่ยงหรือไม่เที่ยง กายเนื้อหนังเป็นกายอันหนึ่งเที่ยงหรือไม่เที่ยง, สองกายมาเนื่องกันปรุงแต่งกันเที่ยงหรือไม่เที่ยง, บังคับให้มันระงับได้ ความระงับนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง, มัน**จะพบแต่ความไม่เที่ยง,** ปิดติเที่ยงหรือไม่เที่ยง, ความสุขเที่ยงหรือไม่เที่ยง, ปิดติเป็นสิ่งปรุงแต่ง จิตเที่ยงหรือไม่เที่ยง, การปรุงแต่งจิตเที่ยงหรือไม่เที่ยง จิตที่สงบระงับไปได้เที่ยงหรือไม่เที่ยง มัน**ก็จะพบแต่ความไม่เที่ยง.**

จิตที่นี้มาถึง **หมวดจิต** จิต เป็นอย่างนั้นจิตเป็นอย่างนี้ จิตเป็นอย่างนั้น เที่ยงหรือไม่เที่ยง, มันก็ล้วนแต่ไม่เที่ยง, **ล้วนแต่เปลี่ยนไปทั้งนั้น** จิตชนิดไหนก็ล้วนแต่เปลี่ยนไป, บังคับจิตให้ปราโมทย์ ความปราโมทย์เที่ยงหรือไม่เที่ยง มันก็ไม่เที่ยง, บังคับจิตให้ตั้งมั่น ตั้งมั่นมันก็ไม่เที่ยง เดี่ยวมันก็เปลี่ยนเป็นไม่ตั้งมั่น, ให้ปล่อยมันก็ไม่เที่ยง เดี่ยวมันก็ไม่ปล่อย เดี่ยวมันก็ยึดถืออีก. นี้เรียกว่า **ดูที่ของจริงที่มีอยู่จริง** **อย่าต้องสมมุติ** **อย่าต้องคาดคะเน** จะเห็นความไม่เที่ยงแท้จริงของสิ่งที่มีไม่เที่ยง. นี้ก็ดูภายใน แล้วก็ดูกว้างออกไปถึงสิ่งที่มันเนื่องกัน นั้นแหละดูตัวจริงอย่างสูงสุด แล้วก็ **ดูที่มันเนื่องอยู่ด้วยกัน,** เช่นว่า ดูร่างกายแยกออกเป็นส่วน ๆ เป็นส่วนธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เที่ยงหรือไม่เที่ยง ส่วนธาตุดินเป็นก็อย่าง แยกเป็นก็อย่าง เที่ยงหรือไม่เที่ยง ส่วนธาตุน้ำเป็นก็อย่าง เที่ยงหรือไม่เที่ยง ดูกันเรื่อยไปในลักษณะที่เป็นรูปขันธ์ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ในลักษณะที่เป็นเวทนาขันธ์ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ในลักษณะที่เป็นสัญญาขันธ์ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ในลักษณะที่เป็นสังขารขันธ์ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ในลักษณะที่เป็นวิญญาณขันธ์ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ใจ มันก็ล้วนแต่ไม่เที่ยง.

ที่นี้ก็**เป็นอันญาณ** เทียบดูออกไปข้างนอกของคนอื่น ที่เรารู้ของเราเอง อย่างนี้เป็นญาณโดยเฉพาะ เป็น**ธรรมญาณ** ครั้น**ธรรมญาณ**ถึงที่สุดแน่นอนแล้ว ก็มอง ดูออกไปถึงของคนอื่น มันก็จะพบอย่างเดียวกัน มันก็เลยเห็นว่า ในตัวเราก็ไม่เที่ยง นอกตัวเราก็ไม่เที่ยง ทั้งโลกทั้งจักรวาลนั้นมันก็ไม่เที่ยง นี่มันก็เห็น**ไม่เที่ยงทั้งภายใน ทั้งภายนอก** ทั้งในส่วนละเอียดทั้งในส่วนหยาบ ทั้งในส่วนย่อยและส่วนรวม ไม่เที่ยง, เห็นความไม่เที่ยง เห็นความไม่เที่ยง หายใจอยู่ด้วยความรู้สึกสิ่งทั้งหลายโดยความเป็นของ ไม่เที่ยง. **อะไรที่เคยยึดถือว่าเที่ยง เอาจมูกูให้มาก** นั้นแหละจะได้ประโยชน์.

พอเห็นความไม่เที่ยง ของสิ่งของเหล่านั้นอยู่ **ความยึดถือที่เคยยึดถือก็** ค่อย ๆ คลายออก คลายออก จางออก **ก็ดูที่ความคลายออกจางออก** นี้แรงอีกทีหนึ่ง **เรียกวินิระคะ**. เห็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยง **ดูความไม่เที่ยงเรื่อย ๆ มา** ก็จะเห็น **วินิระคะ** คือ**จางออกคลายออก** ของ**ความยึดมั่นถือมั่น**, เพราะรู้ว่ามันไม่เที่ยง จะโง่ไปทำไม จะไปยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยงทำไม นี่มัน**คลายออกจางออกของความยึดมั่น** เรียกว่า**วินิระคะ**, วินิระคะ คลายออก จางออก.

ที่นี้คลายออกจางออกในสิ่งที่เคยยึดถือเรื่อยไปๆ, **เดี๋ยวนี้ถึงนิโรธะ** คือ **ดับ-ดับ-ดับความยึดมั่นถือมั่น** เป็น**นิโรธะ-นิโรธะ-นิโรธะ** จนหมด จนไม่มีอะไรจะดับ. ก็เป็นอันกล่าวได้ว่าหมดเรื่องจบเรื่อง จบพรหมจรรย์, สลัดคืนความผิดพลาดทั้งหลายออกไปหมดแล้ว. **เมื่อก่อนนี้ไปเอามายึดถือไว้เป็นตัวตนเป็นของตน, ยึดถือทุกอย่างเป็นตัวตนเป็นของตน** หรือยึดถือบางอย่างเป็นตัวตนเป็นของตน นี่เหมือนกับเป็นคนคดโกงขโมยปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน, เป็นคนโง่ เป็นคนทุจริต ไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นของตน **เลยถูกลงโทษให้มีความทุกข์**. **เดี๋ยวนี้ไม่เอาแล้วไว้ยคืน-คืน-คืน-คืนธรรมชาติ** **ไม่ยึดถืออะไรว่าเป็นตัวตนของตนอีกต่อไป**. **นี่เรียกว่าปฏินิสสัคคะ, ปฏินิสสัคคะ** สลัดคืนเจ้าของเดิมเอาไป, เอาไปกูไม่เอาแล้ว

มันจบ เรื่องมันจบที่ตรงนี้ ๔ เรื่อง. ก่อนนี้เราไม่รู้มี มีวิชาไม่รู้ที่ยึดถืออันนี้เป็น ตัวตนเป็นของตน, ยึดถือชีวิตสังขารร่างกาย, ยึดถือสมบัติพัสถาน สิ่งของบุตร ภรรยา สามี เกียรติยศ เงิน ทอง อำนาจ วาสนา ยึดหมด. ที่จริงมันเป็นของธรรมชาติ เพราะไปปล้นเอามาซึ่งหน้าอย่างนี้, เป็นใจอย่างนี้ธรรมชาติมันลงโทษให้มีความทุกข์ ให้มีความทรมาน เหมือนกับมีไฟมาเผาผลาญตลอดเวลา. ต่อมาเห็นความจริงโดย ไม่ไหวแล้ว ไม่เอาแล้วคึนๆ คึน, เป็นคนตรงเป็นคนจริงไม่ปล้นของธรรมชาติเอามาเป็นของตนอีกต่อไป, นี้ก็สบายก็จบเรื่อง.

นี่สติปัญญาอันมันจบเรื่องลงไปอย่างนี้ ฝึกส่วนที่เป็นกายให้ดีที่สุด, แล้วฝึกเรื่องที่เป็นเวทนา ความรู้สึกของกายให้ดีที่สุด, แล้วก็ฝึกเรื่องจิตที่เป็นความรู้สึกนึกคิดควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอยู่ให้ดีที่สุด, และให้จิตนี้มันเจาะแทงลงไป ที่ความจริงของธรรมชาติ : เรื่องอนิจจังของธรรมชาติ จนถึงกับว่าเกิดความ คลาย, คลาย, คลายความยึดถือ. นี่จิตเริ่มคลายจากความเป็นขโมย ไปปล้นเอาของ ธรรมชาติมาเป็นของตนนี่, เดียวนี้เริ่มคลาย เริ่มอยากจะปล่อยอยากจะวาง, มันก็เป็น ความเปลี่ยนแปลงใหญ่หลวง แล้วในที่สุดมันก็ถึงที่สุดของความไม่ขโมยไม่ปล้นธรรมชาติ มันก็ดับ, ดับเสร็จแล้วหมดปัญหาแล้ว, ก็รู้ว่า โอ้ หมดปัญหาแล้ว.

นี่เรียกว่า สลัดคึน, คำนี้นี่ไม่ค่อยจะพูดกันไม่ค่อยจะเข้าใจกัน, แต่ใน พระบาลีเน้นมากทีเดียว; ถ้าพูดถึงเรื่องวิมุตติแล้วจะพูดถึงปฏินิสสัคคะด้วยเสมอ มันรู้ว่า โอ, เสร็จแล้ว จบแล้ว สิ้นสุดแล้ว, เลิกโรงเรียน คือว่าไม่ต้องเรียนไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป แล้ว มันหมดจบแล้ว.

นี่คือสติปัญญาทั้ง ๔ นี่พูดเสียอย่างนี้ มันก็เป็นเรื่องภายในส่วนบุคคล, เป็นเรื่องลึกซึ้งส่วนตัวจิตใจ. จะเอาไปสร้างสันติภาพของโลกได้อย่างไร สงสัยกันไหม ?

ผู้ฟังจะสงสัยกันไหม? อาตมาจะพูดเรื่องสันติภาพของโลก แล้วก็มาพูดเรื่อง **สติปัฏฐาน** ซึ่งเป็นเรื่องภายในของมนุษย์ เสียอย่างยืดยาวอย่างลึกซึ้ง อย่างนี้มันจะเอาไปใช้ได้อย่างไร. ไปใช้ได้อย่างไร

เมื่อคนมีสติแล้วโลกก็มีสันติภาพได้.

นี่ขอให้สนใจต่อไปว่า **จงเป็นคนมีสติ ฝึกสติให้เป็นคนมีสติ, แล้วมันก็จะบังคับความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ได้, มันก็จะบังคับตัวเองให้อยู่ในความถูกต้อง, จะช่วยเหลือผู้อื่นให้อยู่ในความถูกต้อง, จะช่วยเหลือสังคมให้อยู่ในความถูกต้อง, นั่นแหละเราสามารถที่จะใช้สติซึ่งเป็นคุณธรรมส่วนบุคคล ให้กลายเป็นประโยชน์แก่สังคม หรือสันติภาพของโลกได้อย่างนี้.**

เมื่อเรามีสติที่ฝึกไว้ดีแล้วอย่างนี้ เราไม่มีทางที่จะทำผิด, ในส่วนตัวเราจะ不会有ความทุกข์อะไรเกิดขึ้น. นี่มันเป็นสันติสุขสันติภาพส่วนตัวบุคคลนั้นแล้วขั้นหนึ่งแล้ว, บุคคลนั้นมีสันติภาพสันติสุขแล้ว, ที่นี้มันก็ง่ายที่จะขยายออกไปถึงผู้อื่น. ถ้าตัวเองยังทำไม่ได้แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะช่วยผู้อื่น, เรื่องการช่วยเหลืออะไร ๆ ทุกอย่าง ถ้าตัวเองช่วยตัวเองไม่ได้ มันก็ช่วยผู้อื่นไม่ได้, ตัวเองต้องทำได้ก่อนตัวเองต้องมีสติเพียงพอก่อน, แล้วก็มีสัมปะชัญญะ มีปัญญา มีสมาธิ มีความเพียร มีอะไรเพียงพอ มันจึงจะสามารถช่วยผู้อื่นได้. วิกฤตการณ์เลวร้ายอะไรจะเกิดขึ้นมา ก็สามารรถต้อนรับมันได้ด้วยสติ, ไม่มีความเลวร้ายอันใดจะมาปิดบังจิตใจของบุคคลนี้ให้เป็นทุกข์ได้ เพราะว่าเขามีสติเพียงพอตามแบบของสติ, มีสติสัมปะชัญญะ สมาธิ ปัญญา ความเพียรซึ่งมันขึ้นอยู่กับสติ. ถ้าไม่มีสติเพียงพออย่างเดียว สิ่งเหล่านั้นเป็นหมันไปหมด.

ความรู้ที่จะเรียนกันอย่างมหาศาลท่วมหัวท่วมหูอะไรก็ตามเถอะ ถ้าไม่มีสติ แล้วมันก็ได้เอามาใช้แล้ว, มันเป็นความรู้ค้างเติ่งอยู่นั้นแหละ ก็เรียกว่าความรู้ท่วมหัว ก็ช่วยตัวไม่ได้, เอาตัวไม่รอด เพราะมันไม่ได้เอามาใช้นี้. เพราะสิ่งที่เอามาใช้มันคือสติ. ถ้าเรามีสติเท่าไรเราก็สามารถเอาปัญญาที่สะสมไว้เอามาใช้ได้อย่างเพียงพอ ครอบ ถ้วนถูกต้อง ตรงตามเรื่องตามราวสำเร็จประโยชน์; ดังนั้นจึงสามารถต้อนรับวิกฤตการณ์ ใดๆ ได้ ที่เป็นภายในหรือที่เป็นภายนอก แล้วก็ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้ ช่วยแก้ไขสิ่งเหล่านี้ได้. นี้เรียกว่า **ช่วยกันสร้างสันติภาพได้ ด้วยความมีสติ**; แม้ที่เป็น ส่วนของบุคคล ตัวเองก็มีสันติสุข, สังคมก็มีสันติภาพ, **เพราะบุคคลนั้นสามารถใช้สติให้ทำหน้าที่เอาปัญญาความรู้มาใช้ให้ถูกต้อง.** เดียวนี้ในโลกนี้มันมีปัญหา มากเกินไป, ไม่มีสติ ปัญญามันจึงเดินไปในทางสร้างปัญหา ความยุ่งยาก เต็มไป ทั้งโลก, เป็นวิกฤตการณ์ทั่วไปทั้งโลก เพราะมันขาดสติ. เราจะสามารถทำจิตให้ ปกติไม่ผิดพลาด มีแต่ความถูกต้อง แล้วเราก็จะสามารถป้องกันรักษา; อย่างที่กล่าว มาแล้วข้างต้นว่า **รักษาชีวิต รักษาร่างกาย รักษาทรัพย์สมบัติ รักษาอะไรๆ ที่ ควรจะรักษาอย่างถูกต้องก็เพราะมีสติ,** แล้วก็จะสามารถต่อสู้ทุกอย่างด้วยสติ. การ ต่อสู้ทุกอย่างนี้ ถ้าไม่มีสติแล้วไม่มีผล.

การต่อสู้ที่ปราศจากสติไม่ว่าจะต่อสู้อะไร แม้แต่จะต่อสู้สุนัขสักตัวหนึ่งก็ไม่มี ทางสำเร็จ ถ้ามันไม่มีสติ. ถ้ามีสติแล้วก็สามารถต่อสู้ได้ทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะอะไรจะ เกิดขึ้น, ในการต่อสู้ ในการรักษา หรือว่าที่ว่าจะรักษาชาติ จะตายเพื่อชาติ, จะเสียสละ ชีวิตตายเพื่อชาติ, มันก็ต้องทำด้วยสติ. ถ้ามันไม่มีสติมันทำไม่ได้ โทหกทั้งนั้นแหละ, มันทำไม่ได้. ต้องมีสติอย่างถูกต้อง จึงจะตายเพื่อชาติ ตายเพื่อศาสนา ตายเพื่ออะไร ได้ ; **นี่เราจะต้องมีสติที่เพียงพอในการรักษา. ในการต่อสู้ป้องกัน ใน การเสียสละ ; แม้แต่จะเสียสละ มันก็จะถูกต้อง คือมันควรเสียสละจริง ๆ, จะตาย**

เพื่อชาติ, จะตายเพื่อศาสนา มันก็เห็นชัดว่ามันเป็นสิ่งถูกต้อง และสมควรมันจึงทำได้ ประโยชน์นี้ได้ผล; มิฉะนั้นมันเสียเปล่านะ, มิฉะนั้นมันเสียเปล่า มันตายเปล่า ไม่ได้ ประโยชน์อะไร. นี่ขอให้มองให้เห็นว่าสติมันสำคัญอย่างนี้, **ถ้ามีสติแล้วกำจัดวิกฤต - การณ์ออกไปได้ ก็จะมีแต่สันติสุขมีแต่สันติภาพ,** นี่เราสามารถที่จะสร้างสันติภาพ ในโลก โดยการที่ทุกคนมีสติถูกต้องอย่างเพียงพอ.

ต้องใช้ธัมมิกสังคมนิยมมาแก้วัตถุนิยม.

เดี๋ยวนี้มองดูกันในข้อสุดท้าย มองดูว่าโลกทั้งโลก, สากลโลกในปัจจุบันนี้ เป็นอย่างไร, มันเกือบจะพูดได้ว่า **ในสากลโลกปัจจุบันนี้ ไม่รู้เรื่องสติเอาเสียเลย,** ไม่มีใครที่ไหนในโลก ที่มาสนใจเรื่องสติ, ยิ่งเป็นชาติมหาอำนาจ ก็สนใจแต่เรื่องจะ **สร้างอาวุธให้เหนือใคร ๆ, สร้างกำลังรบให้เหนือใคร ๆ, สร้างอะไรให้มันเหนือใคร ๆ,** **ที่ไปโลกพระจันทร์นั้นมิใช่เพื่อสันติภาพ** แต่เพื่อหาหนทางที่จะได้เปรียบคนทุกคน อาจจะได้เปรียบในการทำลายผู้อื่นอย่างนี้เป็นต้น. มันไม่มีสติ **โลกปัจจุบันนี้มันไม่มี สิ่งที่เรียกว่าสติเอาเสียเลย; ถ้ามีสติกันบ้าง ก็จะต้องทำในสิ่งที่เป็สันติภาพ ได้จริง.** เพราะเดี๋ยวนี้มันยิ่งทำไปมันก็ยิ่งไม่มีสันติภาพเห็นไหม? มันยิ่งยึดเยื้อเรื้อรัง เป็นปัญหาหมักหมมหนักเข้าหนักเข้า, **ไม่มีทางจะแก้ได้ เพราะไม่มีสติ** มันไม่มีทางที่ จะรู้สึกคิดนึกให้ถูกต้องตามที่มันเป็นจริง, เรียกว่าโลกปัจจุบันนี้ **ไม่รู้เรื่องสติเสียเลย,** ไม่อยากจะสนใจ กลัวจะเสียเปรียบ; เขาสนใจจะสร้างสรรค์ กำลังรบ กำลังยุทธปัจจัย อะไรกันมากกว่า.

ถ้าว่าในโลกปัจจุบันนี้ มันมีสติสัมปชัญญะจริงแล้ว ก็ควบคุมโลก ให้ถูกต้องได้, หยุดโลกไม่ให้บ้าหลังหมุนไปในทางวัตถุนิยม. โลกกำลังบ้าหลัง

หมุนไปทางวัตถุนิยมอย่างยิ่ง ไม่มีสติที่จะหยุดยั้ง, วัตถุนิยมครองโลก คนก็เป็นทาสของวัตถุ, เตือดร้อนยุ่งยากกันไปทั่วโลก ถ้ามีสติกันเสียบ้าง มันก็จะสามารถหยุดยั้งอำนาจของวัตถุนิยม ไม่ให้ครองโลกมากถึงขนาดนี้. และจะสังเกตเห็นตามที่เป็นจริงในโลกนี้ ทุกๆ อย่างว่าเป็นจริงอย่างไร, มันจะมีความรู้เกิดขึ้นในที่สุดว่า ไม่แล้ว, ไม่มีหนทางอื่นนอกจากธรรมะหรือศีลธรรมเท่านั้น ที่จะแก้ปัญหาของโลกได้. จะแก้ปัญหาด้วยอาวุธ ด้วยเศรษฐกิจ ด้วยการเมือง ด้วยอะไร มันไม่มีทางจะทำได้, มีทางเดียวคือเอาธรรมะมาเป็นเครื่องมือ สำหรับแก้ปัญหาเหล่านี้, ถ้ามีสติกันบ้าง มันจะระลึกรายนี้.

เมื่อมันไม่มีสติกันเสียเลย มันก็นึกเตลิดเปิดเปิงไปเอาสิ่งที่เข้าใจเอาเองด้วยอำนาจไม่รู้จริงมาแก้ มันก็แก้ไม่ได้, มันก็เพิ่มปัญหามากขึ้น. **เดี๋ยวนี้โลกมากด้วยปัญหา** ยุ่งยาก ซับซ้อนทับถมหมักหมมมากขึ้นเท่าไร, **เหลือที่ใครจะสาងได้** เห็นไหม? แล้วมีองค์การสหประชาตีสักสิบองค์การ ก็ดูจะแก้ไม่ได้ถ้าไม่เอาธรรมะมาแก้, ถ้าไม่เอาศีลธรรมมาแก้; แล้วจะเอาธรรมะมาแก้ได้อย่างไร, มันไม่มีสติ ไม่รู้จักสังเกตศึกษาให้รู้ตามที่เป็นจริง ว่าอะไรเป็นอย่างไร. **ถ้าว่าคนในโลกมหาอำนาจในโลกมีสติ** ก็จะรู้จักเอาธรรมะมาหยุดยั้งอำนาจวัตถุนิยม, แล้วก็หยุดยั้งความบ้าหลังในการที่จะครองโลก, จะเอาโลกเป็นของกูผู้เดียว. **เขาจะครองโลกเพราะไม่รู้ว่ามันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้,** มันไม่มีทางที่จะสงบราบังได้. **โลกนี้มันจะต้องอยู่กันอย่างเพื่อน** เกิด แก่ เจ็บ ตาย, ทุกคนในโลกรู้สึกแก่กันอย่างเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

อาตมาเลยเสนอความคิดเห็นข้อนี้ขึ้นไปว่า **เราจะมีหลักเพื่อเกิด** แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นหลักสำหรับค้ำครองโลก, แล้วพวกนายทุนก็จะรักกรรมกรได้, กรรมกรก็จะรักนายทุนได้; หมายความว่าชนกรรมมาชีพอาบเหงื่ออื่น ก็จัก

นายจ้างได้ นายจ้างก็จะรักชนกรรมาชีพได้, เขาเรียกว่า **ธัมมิกสังคมนิยม**, มันหลักสังคมนิยมไปไม่พ้นดอกความจริง. แต่**ขอให้เป็นธรรม**, ประกอบไปด้วยธรรมะจนเรียกว่า **ธัมมิกสังคมนิยม** แล้วมันก็จะช่วยโลกได้, แต่ก็ต้องมีสติสมบูรณ์, รู้จักสิ่งเหล่านี้อย่างถูกต้อง มันจึงจะเป็นได้ ถ้ามันไม่มีสติที่สมบูรณ์ มันไม่อาจจะรู้จักธัมมิกสังคมนิยม.

นี่ขอฝากไว้ ท่านทั้งหลายนำไปคิดพิจารณาดู **ขอเสนออันนี้ดูจะได้รับความสนใจบ้างตามสมควร มีการแปลเรื่องนี้ออกเป็นภาษาต่างประเทศ, กำลังแพร่หลายไปในต่างประเทศเรียกว่า **ธัมมิกสังคมนิยม** ของพุทธทาส นี้เริ่มได้รับความสนใจ.** นี่มันจะเป็นผลของสติ, ของสติที่มีขึ้นมาอย่างเพียงพอและถูกต้อง. ความรักเพื่อนมนุษย์ในฐานะเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็มีขึ้นมาเพราะว่ามันมีสติเพียงพอถูกต้อง สมบูรณ์ ลึกซึ้ง.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะมองเห็นว่า **ความจริงมนุษย์คนหนึ่ง ๆ นี้มีสติสัมปชัญญะนั่นแหละจะเป็นความรอดของโลก;** ถ้ามนุษย์แต่ละคนยังโง่เง่าด้วยอวิชชา ไม่เห็นตามที่เป็นจริงของธรรมชาติแล้ว มันก็เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัวกู- ของกู มันก็ไม่มีทางที่จะมีสันติภาพได้. ถ้าไม่มีสติสัมปชัญญะเพียงพอ, เห็นความเป็นจริงว่าจะต้องรักทุกชีวิตเป็นชีวิตเดียวกัน, เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน มันก็จะหยุดความเห็นแก่ตัว ก็จะร่วมมือกันได้, สร้างโลกนี้ให้มีสันติภาพได้โดยแท้จริง. อาตมาจึงถือว่า **แม้เพียงธรรมข้อเดียว คือสัมมาสติของพระพุทธเจ้า** นี้มีขึ้นมาแล้วก็จะสามารถสร้างโลกให้มีสันติภาพได้จริง จึงได้นำมาบรรยายเสียโดยยี่ดยาว. หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้นำไปพิจารณาใคร่ครวญดู แล้วลองปฏิบัติดู ให้ได้รับประโยชน์สมควรแก่การปฏิบัติของตนของตนด้วยกันทุกคน.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย ฝากไว้ให้เป็นความรู้ที่จะเอาไปใคร่ครวญพิจารณาเห็นจริงด้วย, แล้วลองปฏิบัติดู. ครั้นเห็นผลแล้วปฏิบัติจริงให้ยิ่งขึ้นไปจนถึงที่สุด ก็จะได้รับประโยชน์ความสุข ทั้งตัวเองและทั้งผู้อื่น, เรียกว่าสร้างสันติภาพขึ้นมาในโลกได้ตามความปรารถนา.

ขอยุติการบรรยาย ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาชยาย มีความหมายเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ ให้ปฏิบัติธรรมะให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไป ต่อไปนี้ในกาลบัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๙ -

๓๐ สิงหาคม ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ. (ต่อ)

[สัมมาสมาธิ]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงกล่าวเกี่ยวกับเรื่อง *สันติภาพของโลก* ต่อไปตามเดิม เพราะมันยังไม่จบ แล้วก็
มีหัวข้อย่อยเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า **เหตุให้เกิดสันติภาพ คือสัมมาสมาธิ.**

[บททวน.]

เราได้พูดถึงเหตุให้เกิดสันติภาพมาตามลำดับ ผู้ที่ได้ฟังมาแล้ว ก็จะได้
อยู่ว่ามีอะไรบ้าง. ในครั้งแรกที่เดี๋ยวก็พูดว่า *ทำไมเราจึงต้องมาพูดเรื่องสันติภาพ*, ดูมัน
เป็นเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของคนทั้งโลก. ที่จริงมันเป็นเรื่องของพุทธบริษัทโดยตรง
เพราะว่าธรรมะหรือศาสนานี้มุ่งหมายสันติสุข สันติภาพ ในที่สุดด้วยกันทั้งนั้น. พระ-
พุทธเจ้าก็ทรงประสงค์จะให้โลกมีสันติภาพ สันติสุข จึงได้ตรัสพระวินัยไว้อย่างมาก
มาย, เราเป็นพุทธบริษัทก็ควรสนองพระพุทธรประสงค์; อีกอย่างหนึ่งที่ว่าถ้าเพื่อตัว

เราเอง ตัวเราเองอยู่ในโลกนี้ต้องการอะไร, ต้องการความทุกข์ ความยุ่งยากลำบาก ความวินาศฉิบหายอย่างนั้นหรือเปล่า? มันก็เปล่า, มันก็ต้องการสันติภาพ.

สันติภาพเป็นสิ่งเดียว ที่ทุกคนในโลก ต้องเกี่ยวข้องด้วย, แล้วบางทีจะลงไปถึงสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย, แล้วลงไปถึงต้นไม้ต้นไม้ก็ได้ ถ้ามันมีสันติภาพ มนุษย์ก็เป็นสุข, สัตว์เดรัจฉานไม่ถูกเบียดเบียนก็เป็นสุข. ต้นไม้ต้นไม้ไม่ถูกเบียดเบียนก็เจริญงอกงาม, แล้วมันยังเนื่องไปถึงโลกเทวดา พวกสวรรค์เทวดาด้วย, **ถ้าไม่มีสันติภาพในโลกนี้แล้ว ก็หมายความว่าไม่มีใครทำดีทำถูก**, วรรคมันก็ร้างละ, นี่พูดสวรรค์อย่างที่เขาพูด ๆ กันนะ, เป็นภาษาคนว่าเป็นเมืองสวรรค์หนาแน่นไปด้วยเทวดา คือคนที่ทำดีแล้วไปเกิดที่นั่น. ถ้าในโลกนี้ไม่มีสันติภาพ ไม่มีคนทำดี มันก็ไม่มีใครจะไปเกิดในสวรรค์, สวรรค์มันก็ร้างหมดเหมือนกัน. นี่เรียกว่าสันติภาพมันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสนใจ; หรือว่าเอากันแต่ในหมู่มนุษย์นี้ ใครบ้างมันไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสันติภาพ. ถ้าไม่มีสันติภาพมันอยู่ไม่ได้นี่ จะอยู่ที่บ้านนี้เมืองไหนก็ตามเถอะ, ถ้าไม่มีความปกติสุขอย่างถูกต้องแล้ว, มันก็อยู่ไม่ได้, มันก็เบียดเบียนกันตายหมด. **ทุกคนจึงเกี่ยวข้องกับสันติภาพ**; ถ้ามีสันติภาพแล้ว ทุกคนก็ได้รับประโยชน์ จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรจะต้องสนใจ. นี่เราจึงสนใจเรื่องสันติภาพคือมันเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับทุกคน, **ไม่มีใครคนไหนที่ไม่ได้รับบารมีของสันติภาพ** ที่มันมีอยู่ในโลกนี้.

เมื่อสันติภาพมาถึงทุกคนก็จะพอใจด้วยกันทุกคนเลย ไม่ยกเว้นใคร, ถ้าสันติภาพไม่มีมา ก็คือวิฤตการณ์วุ่นวายระส่ำระสายเดือดร้อนยุ่งยากลำบาก; เพราะฉะนั้น**ควรจะสนใจเรื่องสันติภาพ**, ด้วยเหตุนี้จึงเอามาพูด. **สันติภาพของบุคคลก็ได้**, เรียกสันติภาพส่วนบุคคล คือความมีสันติสุขถูกต้องสำหรับบุคคล, แล้วรวมกันทั้งหมดก็เป็นสันติภาพของสังคม, เป็นสันติภาพของโลก ก็เป็นสันติภาพ. ฉะนั้น**สันติภาพคำเดียวมีความหมายกว้างเท่าไร ควรจะสนใจในฐานะเป็นพระพุทธ** -

ประสงค์, นี่สูงสุดในฐานะเป็นพระพุทธประสงค์. เราเลยช่วยสนองพระพุทธประสงค์ ช่วยทำให้โลกนี้ให้มีสันติภาพตามพระพุทธประสงค์. ทีนี้ส่วนตัวเราเอง ถ้าไม่มีสันติภาพมันก็อยู่ไม่ได้; ฉะนั้นควรจะช่วยกันชวนขวายให้มีสันติภาพขึ้นมาในโลก. ทีนี้มองอีกทางหนึ่งว่า เราเป็นหนี้บุญคุณของสันติภาพที่เขาได้สร้างสรรค์กันขึ้นมาไว้ตามที่จะมี เท่าที่มันจะมี, เราก็ได้อาศัยสันติภาพนั้นอยู่เป็นสุขมาจนถึงบัดนี้, เราจึงเป็นหนี้บุญคุณของสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ ก็ควรจะช่วยกันรักษาไว้สืบ ๆ ไป.

ที่เอามาพูดนี้ก็เพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้น แล้วก็ได้ปฏิบัติให้มันถูกต้องได้โดยง่าย ; ถ้าไม่เข้าใจอะไรเสียเลย ก็ปฏิบัติไม่ได้, ไม่รู้ว่าสันติภาพอะไร อย่างไร, ทำอะไร เพื่ออะไร จึงต้องมาพูดกันละเอียดยืดยาว ตั้งภาคหนึ่งของการพูด คือภาคอาสาฬหบูชา นี้จะพูดแต่เรื่องสันติภาพ. พอดีว่าปีนี้เขาจัดเป็นปีสันติภาพสากลขององค์การโลก คือองค์การสหประชาชาติ เขาตกลงกันให้ปีนี้เป็นปีสันติภาพสากล, พูดกันแต่เรื่องสันติภาพ หนังสือค้นหาเขียนกันออกมามากมายเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพทั้งนั้น. เราก็ควรจะรับรู้และก็ร่วมกันทำด้วย จึงเอามาพูดและขอรับรองให้ท่านทั้งหลายฟัง คิด นึก แล้วก็ปฏิบัติเท่าที่จะปฏิบัติได้, เป็นการช่วยกันสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลกนี้ ตามที่จะทำได้; เพื่อประโยชน์แก่ทุกคน, เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง, เพื่อจะใช้หนี้แก่สันติภาพซึ่งมันมีอยู่ในโลก, ทำให้เรารอดชีวิตอยู่ได้.

ครั้งแรกก็พูดว่า เหตุอะไรจะต้องมีการพูดจาเรื่องนี้, แล้วต่อมาพูดเรื่องวิกฤต - การณ์ คือภาวะตรงกันข้าม เมื่อไม่มีสันติภาพมันเป็นอย่างไร, ต่อมาก็พูดเรื่อง มูลเหตุ หรือปัจจัยที่ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ว่ามันมาจากอะไร, ต่อมาก็พูดถึงตัวสันติภาพ, ต่อมาก็พูดถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสันติภาพ ในหมวดปัญญาก็มี ในหมวดศีลก็มี ในหมวดสมาธิก็มี. ในหมวดสมาธินี้ก็สามอย่าง : คือหมวดสัมมาวายามะ หมวดสัมมาสติ หมวดสัมมาสมาธิ ซึ่งจะได้พูดในวันนี้.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

วันนี้จะได้พูดเรื่อง สัมมาสมาธิในฐานะเป็นเหตุปัจจัยของสันติภาพ ; ฉะนั้นขอให้สนใจให้ดีๆ ตั้งใจฟังให้ดีๆ ว่าบัดนี้เราจะพูดกันอย่างไรเพื่อความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งด้วยเรื่องสัมมาสมาธิ, จะพูดเรื่องสัมมาสมาธิ.

พยัญชนะและอรรถะของสัมมาสมาธิ.

เมื่อจะพูดเรื่องอะไร เราก็จะพูดถึงเรื่องชื่อของสิ่งนั้นๆ ก่อน เมื่อเราจะพูดสัมมาสมาธิ ก็พูดถึงเรื่องชื่อหรือถ้อยคำคำนี้ก่อน, เรียกว่าพิจารณากันโดยถ้อยคำ โดยพยัญชนะ. สัมมาสมาธิ นี้เป็นคำพูดรวมกันเป็นคำเดียว แยกกันออกเป็นสองตอน คือ สัมมา ตอนหนึ่ง, สมาธิ ตอนหนึ่ง, สัมมา แปลว่า ถูกต้อง ตัวหนังสือจะว่าสมาสมา ราบเรียบ ราบรื่น รื่นไปหมด, นี้สัมมา. แล้วสมาธิแปลว่า ความตั้งมั่นจิต, ตัวหนังสือแปลว่าความตั้งมั่น. แต่ในที่นี้หมายถึงตั้งมั่นแห่งจิต, ก็มาพูดเรื่องจิต พูดเรื่องความตั้งมั่นแห่งจิต. สัมมาสมาธิ รวมกันเข้าก็แปลว่าความตั้งมั่นแห่งจิตอย่างถูกต้อง ที่นี้คำว่าถูกต้องนั้นใจความสำคัญอยู่ที่ว่าให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย, ไม่ให้โทษแก่ฝ่ายใด เป็นการได้ประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ก็เรียกว่าถูกต้อง, ถูกต้อง ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา. การดำรงจิตไว้อย่างถูกต้องในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย นี้คือสัมมาสมาธิ, อันนี้จะเป็นปัจจัย เป็นเหตุเป็นปัจจัยในการให้เกิดสันติภาพ, ถ้าทุกคนมีจิตเป็นสัมมาสมาธิ โลกจะมีสันติภาพยิ่งไปกว่านี้ว่าจะเปรียบเทียบกันไม่ได้. เดียวนี้สันติภาพหาทำยากหยอดตาก็เกือบจะไม่ค่อยได้อยู่แล้ว, แต่มันยังเหลืออยู่บ้าง อย่างระคนปนเปกันไปกับวิกฤตการณ์; แต่ถ้าทุกคนมีความตั้งใจไว้อย่างถูกต้องแล้ว มันจะมีมากกว่านี้ จนเหลือที่จะกล่าวได้ เราจึงควรสนใจ. นี้ถ้าว่ากันโดยพยัญชนะโดยตัวหนังสือแล้ว มันหมายความว่าอย่างนี้ คือการตั้งจิตไว้อย่างมั่นคงแล้วก็ถูกต้อง.

ที่นี้โดยเนื้อความ คู่กันโดยเนื้อความโดยความหมาย เป็นการรวมกระแสจิตหรือกำลังของจิตทั้งหมดเป็นจุดเดียว, กิริยาอาการอธิบายออกมาเป็นว่า การรวมกระแสแห่งกำลังของจิตเป็นจุดๆ เดียว มันก็มีกระแสแรงมีกำลังแรง; เหมือนแก้วรวมแสงที่เด็กๆ เล่น แก้วที่นูนตรงกลางเอามาส่องกับแดด แล้วรวมแสงจนไฟลุกขึ้นมา เพราะมันรวม, แสงที่มันพร่ากระจายมันรวมเป็นจุดเล็กจุดเดียวมันก็ร้อนจนถึงกับไฟลุกขึ้นมา. นี่ก็คือคุณค่าของการรวมกระแส หรือการรวมกำลัง เมื่อจิตได้รับการรวมกำลังรวมกระแส มันก็มีอะไรแรงพอที่จะส่องทะลุสิ่งๆ ที่ปิดกัน, หรือความมืดบอดอะไรต่างๆ ได้, ส่องไปถึงความจริง เห็นความจริง.

แต่สำหรับจิตนั้น มันเป็นสิ่งที่เราจะต้องใช้ทำประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่มันใช้ได้, เพราะฉะนั้นมันจึงมีลักษณะอื่นๆ เข้ามาประกอบด้วย, การรวมกำลังกันอย่างนี้มันมีผลออกมาเป็นความบริสุทธิ์ของจิต. ความบริสุทธิ์ของจิต นิเวศน์ทั้งหลายอยู่ไม่ได้ หนีกระจัดกระจายไปหมด, จิตมันก็มี ความบริสุทธิ์ ไม่มีอุปสรรค ไม่มีศัตรูอะไรของจิต เป็นจิตบริสุทธิ์, แล้วมันก็นั่นคง มีความเข้มแข็งมันคง, ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งๆ ที่มากระทบจิต, แล้วจิตนั้นก็ว่องไว พร้อมเพรียงว่องไวในการที่จะทำหน้าที่ของจิต. จิตนี้จะต้องทำหน้าที่อย่างไรบ้าง แล้วมันว่องไวในการทำหน้าที่อย่างนั้นด้วย. รวมเป็น ๓ ข้อ จำไว้ง่าย ๆ ว่าที่เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ เป็นสมาธิโดยเนื้อความ ความหมายหรือคุณค่าของมันนั่นก็คือว่า ๑. บริสุทธิ์, มันบริสุทธิ์ เป็นจิตบริสุทธิ์ล้วนๆ ไม่มีอะไรเข้าไปปิดบัง. ๒. ตั้งมั่นเข้มแข็ง. ๓. มีความไว, ว่องไวในหน้าที่ ที่มันจะต้องทำ.

ช่วยจำไว้ ๓ อย่าง สำหรับทดสอบดูเองว่าจิตเป็นสมาธิคือ บริสุทธิ์ ตั้งมั่น ว่องไว, สามอย่างนี้เรียกว่ามีสมาธิสมบูรณ์ เดี่ยวจะเข้าใจกันแต่เพียงว่า ตั้งมั่น

อยู่เฉยๆ บางคนจะหมายความว่า เสียบหายไป แข็งที่อ่อนเหมือนกับท่อนไม้แห้งเหี่ยว เป็นสมาธิ, อย่างนั้นก็มีคนเคยคิดเคยเข้าใจ. เมื่อมันเป็นสมาธิแล้วไม่ได้แข็งที่เป็นท่อนไม้ หรือแห้งเหี่ยว, แต่ดวงใจที่สดในการที่จะคิดจะนึก. จะทำหน้าที่ใดๆ ของจิต จะคิด จะพิจารณา จะจำ จะตัดสินใจ จะคิดนึก จะมีปฏิภาณอะไร มันก็เข้มแข็งดวงใจไปหมด. นี่เรามีจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็จะมีลักษณะบริสุทธิ์ตั้งมั่น แล้วก็ดวงใจ; นี้โดยอรรถเนื่อ- ความของคำว่าสมาธินั้นมันเป็นอย่างนี้.

ที่นี้อีกอย่างหนึ่งที่ประสงค์มากที่สุด เป็นที่รวมแห่งใจความก็ได้ ว่า, เป็นการเตรียมจิตให้พร้อม ที่จะเห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง, เตรียมจิตให้พร้อมที่จะเห็นความจริงที่ควรจะเห็น, จิตอยู่ตามธรรมดาที่ยังไม่พร้อม เพราะมันมีอะไรมารบกวน มาผสมมาปนเปมาเกลือกกลั้วมาปิดบัง, จิตไม่ได้โปร่งไม่ได้เป็นอิสระ. เดี่ยวความรู้สึगतามารมณ์บ้าง, เดี่ยวความรู้สึगतงโกรธเกลียดเคียดแค้นบ้าง, เดี่ยวความรู้สึगतอ่อนเพลียบ้าง, เดี่ยวฟุ้งซ่านบ้าง, เดี่ยวลังเลบ้าง, ที่เรียกว่านิวรรณ. จิตของเราไม่ได้สะอาดส่องใสสดชื่น ตามปกติที่มันมีนิวรรณ. ถ้าเอานิวรรณเหล่านี้ ออกไปเสีย มันก็จะกลับเป็นจิตที่แจ่มใสดวงใจ, เห็นอะไรได้ตามที่เป็นจริง; เปรียบง่ายๆ เปรียบให้ง่ายที่สุดที่จะเข้าใจได้ เหมือนกับแว่นตาถ้ามันสกปรกไปด้วยของสกปรก ด้วยเหงื่อด้วยฝุ่น ด้วยอะไรต่างๆ, แว่นตามันก็มัว มันก็มองไม่เห็น. หรือถ้าถึงกับว่ามันมีอะไรมาป้าย หรือมีสีมาทา มันยังไม่เห็นใหญ่ เช็ดแว่นตาให้ใส ใสที่สุดเท่าที่จะ ใสได้ มันก็มองเห็น.

จิตนี้ก็เหมือนกันแหละ; ถ้าว่าเช็ดสิ่งที่มาหุ้มห่อเกลือกกลั้วออกไปเสีย จิตจะแจ่มใส ส่องใส, แล้วก็จะใสกระจ่างจะเห็นอะไรได้ ตามที่เป็นจริง, มันอยากรู้อะไร มันจะเห็นตามที่มันต้องการจะเห็น. ถ้าจิตมันเป็นอิสระและแจ่มใส นั่นคือเป็นสมาธิ.

ถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ มันก็ถูกปิดบัง หุ้มห่อ เกือบกกลัวอยู่ด้วยสิ่งเหล่านั้น; ดังนั้น เราจึงถือว่าจิตที่เตรียมพร้อมสำหรับจะเห็นอะไรอย่างลึกซึ้งซึ่งตามที่เป็นจริง นั่นแหละคือความหมายของคำว่าสมาธิ.

สมาธิ **โดยตัวหนังสือ** ได้แก่คำว่าจิตตั้งมั่น, แต่ถ้าโดยความหมาย โดยอรรถะ กลายเป็น **จิตบริสุทธิ์ จิตเข้มแข็ง จิตว่องไว** ในหน้าที่การงาน, มีคุณสมบัติ **เต็มถึงที่สุด** เต็มถึงที่สุด ที่บริสุทธิ์ก็บริสุทธิ์ถึงที่สุดของจิต, แล้วก็ที่เข้มแข็งก็เข้มแข็งถึงที่สุดของจิต, ที่ว่องไวก็ว่องไวถึงที่สุดของจิต, มันเต็มไปด้วยคุณค่าอย่างนี้ ก็เรียกว่ามันถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติของสิ่งที่เรียกว่าจิต, และมันจะเป็นอย่างนี้ได้ ก็ต่อเมื่อมี **ความเป็นสมาธิ**. เมื่อมันมีความเป็นสมาธิ มันก็จะมีลักษณะอย่างนี้ได้, ฉะนั้นเราก็**รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ** สมาธิกันไว้ในความหมายกว้างๆ อย่างนี้ว่า **โดยพยัญชนะโดยตัวหนังสือ** คืออย่างไร, **โดยความหมาย**คืออย่างไร, เรียกว่า รู้จักสมาธิ, รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสมาธิของจิต ในเบื้องต้น. ที่นี้คำว่าสมาธิ สมาธินี้เป็นคำยืนโรงอยู่อย่างนี้สำหรับเราจะได้ศึกษาต่อไป.

สมาธิมีระดับต่าง ๆ.

ที่นี้จะดูถึงชนิดหรือระดับต่างๆ ชนิดต่าง ๆ ของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ คนบางคนขอร้องที่จะพูดว่า มันอาจจะโง่งหรืออาจจะเขลาไปว่า สมาธิจะมีต่อเมื่อมาที่สงบสงัดแล้วทำสมาธิ, ถ้าอย่างนั้นคนนั้นยังโง่งมาก. **สมาธิมันมีอยู่ตามธรรมชาติ ในธรรมชาติ ในคุณสมบัติของจิต**; แต่มันไม่พอ มันมีไม่พอ เราจึงมาทำให้มันมีมากขึ้นให้เพียงพอ จึงมีระเบียบปฏิบัติอย่างระเบียบปฏิบัติ. สมาธิเกิดขึ้น สำหรับอบรมให้สมาธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่มันไม่พอให้มันพอ หรือให้มันถึงที่สุด.

ความเป็นสมาธิคือจิตตั้งมั่น จ่ออยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มันมีตามธรรมชาติ ซึ่งได้เคยพูดมาแล้วในเรื่องของสัญชาตญาณ เป็นความรู้สึกหรือการกระทำที่มันกระทำได้เอง, รู้สึกได้เอง เป็นสัญชาตญาณของสิ่งที่เรียกว่ามีชีวิต ซึ่งไม่ต้องสอน, เกิดมา มันก็ทำได้เอง มีได้เอง. ทีนี้มันไม่พอ มันจึงต้องทำ, เราจะเห็นได้ว่า **สมาธิตามสัญชาตญาณนั้น ก็มีอยู่มากเหมือนกัน**, มีประโยชน์มหาศาลเหมือนกัน ที่ทำให้ชีวิตรอดอยู่ได้. สิ่งทีเรียกว่าสัญชาตญาณนั้นจำเป็นแก่ชีวิต, ชีวิตต้องมีสัญชาตญาณที่ควรจะมีอย่างครบถ้วน. จึงจะรอดชีวิตได้.

สิ่งที่มีชีวิต มีจิตคิดนึกได้, แล้วก็ต้องมีสิ่งที่เรียกว่า สมาธิ อยู่ในตัวตามมาก ตามน้อย ตามสมควร. ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะทำอะไรไม่ได้, จะเป็นสัตว์เดรัจฉานก็เหมือนกัน หรือคนก็ตาม มันจะต้องเคลื่อนไหว, มันต้องมีการเคลื่อนไหว. ถ้าว่ามีการเคลื่อนไหว มันต้องมีเจตนาจะเคลื่อนไหว แล้วมันก็มีจุดมุ่งหมายที่จะเคลื่อนไหวไปที่ไหน, จะทำอย่างไร. **ความคิดที่มุ่งหมายไปที่อย่างใดอย่างหนึ่งนี้มันมีอยู่แล้ว** ก็เรียกว่า **มีความเป็นสมาธิ**; เช่นการก้าวเดินมาทุกก้าวนี้ มันต้องมีสมาธิ, แล้วมันก็ต้องรู้ว่าจะไปที่ไหน จะมาวัดนี้ มันก็มีสมาธิรวม จดจ่อตรงมาที่นี้ จะทุกก้าวเดินมันก็ต้องมีสมาธิ, ให้ก้าวเดินมาอย่างถูกต้อง. อย่างนี้เพราะมันมีอยู่อย่างถูกต้องตามธรรมชาติเท่าที่จำเป็นต้องมี, มันต้องมีสมาธิโดยไม่รู้สึกรู้ตัวอย่างนี้ ชีวิตมันจึงจะรอด, มันมีได้โดยไม่รู้สึกรู้ตัว. ถ้าต้องรู้สึกรู้ตัวมันก็ยุ่งยากลำบากตาย. เดียวนี้มันก็มีสมาธิโดยไม่รู้สึกรู้ตัว เช่นว่ากินข้าวอย่างนี้ ทำไม่ไม่ใส่เข้าไปที่รูจมูกละ เมื่อกินข้าวมันใส่เข้าไปที่ปากทุกที มันมีสมาธิของมันโดยไม่ต้องรู้ตัว, หรือจะทำอะไรมันก็จะตรงไปที่นั่นและทำได้ตามที่มันมุ่งหมายจะทำทุกๆ อิริยาบถ แล้วมีอิริยาบถจะเปลี่ยนแล้วมันก็ต้องมีสมาธิ คือมีเจตนาที่จะเปลี่ยนเป็นอะไรแล้วก็มุ่งไปที่นั่น. ดังนั้นเราจึงทำอย่างนั้นทำ

อย่างนี้ทำได้ถูกต้องไปหมดทุกอย่าง, จะกินอาหาร จะถ่ายอุจจาระ จะถ่ายปัสสาวะ, นี่สมาธิโดยไม่รู้สีกตัว.

ที่นี้**สมาธิโดยรู้สีกตัว** ก็มีขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง. แต่ก็ในชั้นต่ำๆ นะ ในชั้นต่ำๆ; เช่นเมื่อเราจะกระโดดอย่างนี้ ต้องมีสมาธิในการที่จะกระโดดให้ถูกต้องตรงที่เราต้องการจะกระโดด, มิฉะนั้นก็จะพลิกคว่ำไม่ได้สำเร็จประโยชน์อะไร. เมื่อจะตีอย่างนี้ มันก็ต้องมีสมาธิที่ว่าตีถูกต้องไหน มันก็ตีถูกต้องนั้น หรือเมื่อมันจะขว้างก้อนอิฐก้อนหิน ท่อนไม้ไปที่ใคร, จะขว้างก้อนหินไปที่ใคร มันก็ต้องมีสมาธิมันจึงจะขว้างไปที่ตรงนั้น. หรือแม้ว่าจะยิงธนู มันก็ต้องมีสมาธิที่จะยิงให้ไปถูกที่ตรงนั้น; **อย่างนี้จะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และในความรู้สึก, พอจะรู้สึกได้ แล้วมันก็เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ.** พอเจตนาขว้างหรือลงมือขว้าง ก็มีความเป็นสมาธิครบอยู่ตามที่ต้องการ มันจึงขว้างแม่น, ถ้ามีสมาธิมากมันก็ยิ่งแม่นมาก. นี่เรียกว่าตามธรรมชาติ นี่เรียกว่า**เรื่องของคน.**

ที่นี้**เรื่องของสัตว์** เช่นแมวอย่างนี้ ถ้ามันไม่มีสมาธิมันจับหนูไม่ถูกดอก. มันจับหนูไม่ได้ ไม่มีทางจะจับได้. ฉะนั้นแมวต้องมีสมาธิพอที่จะจับให้ถูกหนู เป้าหมายสมาธิตามธรรมชาติของแมว, เคยเห็นปลา ปลาเสือพ่นน้ำ เคยอ่านมาในหนังสือแบบเรียนเด็กๆ ว่าปลาเสือฉลาดพ่นน้ำถูกแมลงเม่า, กินได้, ปลาแขยงโง่ทำไม่ได้. แล้วก็เคยไปเห็นเองที่คลองบ้านดอน, ไปบ้านดอนเห็นปลาเสือทำอย่างนั้นที่ริมแม่น้ำ, เอนนี้ก็เรียกว่ามันจริง. ปลาเสือเป่าเม็ดน้ำหรือเม็ดลมไปที่ตัวแมลง ทำให้ตัวตกลงมาแล้วกินได้, มันมีสมาธิตามธรรมชาติ. นี่เรียกว่าสมาธิโดยสัญชาตญาณไม่ได้ฝึกฝนอะไร, ทั้งปลาเสือนั้นก็ไม่ได้หัด, ถึงแมลงมันก็ไม่ได้หัดทำสมาธิ แต่มันก็มีสมาธิตามธรรมชาติ. ฉะนั้นอย่ามองข้าม อย่าเข้าใจว่าสมาธิเป็นเรื่องใหม่, จะมาทำกันที่นี้เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องที่ดีมา

ในชีวิต ติดมาในตัวชีวิต, เป็นสัญชาตญาณประจำกับชีวิต เหมือนกับกรรมข้ออื่น ๆ ก็เหมือนกัน. ที่ได้พูดมาแล้ววันก่อนๆ ก็หลายข้อ มันจะมีติดมาในชีวิต **สมาธิ** ก็ดี **สติ** ก็ดี. **ความเพียร** ก็ดี มันมีเป็นสัญชาตญาณมาพอสมควรจึงรอดชีวิตอยู่ได้.

เดี๋ยวนี้เราจะต้องรู้จักสมาธิว่า เราก็มีกันทุกคนตามธรรมชาติ, เมื่อมีเจตนาจะทำอะไร ที่ไหน อย่างไร มันก็จะมีสมาธิเข้ามาเป็นส่วนประกอบด้วยส่วนหนึ่งเสมอ; แต่ที่มันยังไม่พอ มันทำสิ่งที่ยากกว่านั้นไม่ได้.

เ้า, **ที่นี้มีมาในสัญชาตญาณ** ในชีวิตติดมาแล้วยังจะดูได้ต่อไปว่า มันมากขึ้นหรือเปล่า? ความมีสมาธิอย่างนี้มันเพิ่มมากขึ้นหรือเปล่า, **มันเพิ่มมากขึ้นตามอายุ**, ที่มีอายุมากกว่าแก่กว่านั้นมันก็มีความเป็นอย่างนี้ได้มากกว่า. ดังนั้นกว่ามันจะตายนี้มันก็เพิ่มอะไรขึ้นได้มากกว่า; เช่นเด็ก ๆ เกิดมามันก็ขว้างก้อนอิฐให้ถูกอะไรทุกที ก็ยังทำได้ยาก, แต่ถ้ามันโตขึ้น โตขึ้น โตขึ้น **กว่าจะเป็นผู้ใหญ่** มันขว้างมากขึ้น มากขึ้น มันก็**มีเพิ่มตามธรรมชาติมากขึ้น**. ฉะนั้นสมาธิที่เพิ่มขึ้นตามกาลเวลา ที่อายุมันมากขึ้น มันก็มีเหมือนกัน, มันอบรมอยู่โดยไม่รู้สึกรู้ตัว มันก็มีอยู่เหมือนกัน. ฉะนั้นอย่าไปมองข้ามมันเสีย เห็นว่าสมาธิมันค่อยมีมากขึ้นตามอายุนั้นมันก็มีเหมือนกัน, แต่ถึงอย่างนั้นมันก็ยังไม่เพียงพอ. **เราจึงต้องมีสมาธิอีกแบบหนึ่ง คือสมาธิที่เราเจริญ ฝึกฝน กระทำ อบรมบ่มขึ้นมา** เรียกว่าภาวนา.

สมาธิภาวนา คือการเจริญสมาธิตามแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายหลายแบบ, มาฝึกเข้าเกิดสมาธิที่คายน้อย ๆ จะมากขึ้นมากขึ้น จนมาถึงขั้นสูงสุด ใช้การได้ตามที่ต้องการ

เหมือนเดี๋ยวนี้นี้ที่มาฝึก ๆ กันอยู่ ฝึกสมาธิ เป็นสมาธิภาวนา มาเข้าชุดกันกับศีล สมาธิ ปัญญา. นี่ **สมาธิทำถึงที่สุด** อย่างนี้ มากลาย เป็น**ธรรมะอันประเสริฐ** อันสูงสุด ที่จะต้องมีใช้ในขั้นสุดท้าย **ในขั้นที่จะปฏิบัติเพื่อจะดับทุกข์ทั้งปวง**. เห็นไหม ? เราเห็นได้ว่าระดับของสมาธิ มีได้อย่างไร :-

๑. ระดับที่มั่น **มีอยู่ตามธรรมชาติ**ธรรมดา โดยสัญชาตญาณก็มีอยู่ไม่น้อย รอดชีวิตได้. ถ้าไม่มีสมาธิเสียเลยมันก็ทำอะไรไม่ได้ แม้แต่กินข้าวก็กินไม่ถูกปาก.

๒. ที่นี่ **สมาธิที่มั่น** ค่อยมากมายขึ้นตามอายุที่มากขึ้น เช่นคนแก่นี้จะมีจิต เป็นสมาธิได้มากกว่าทารก นี่ก็พวกหนึ่ง.

นี่พวกที่ ๓ **สมาธิภาวนา** ภาวิตสมาธิ-สมาธิที่ทำให้เกิดขึ้นมาด้วยการ กระทำอย่างถูกต้องตามหลักของธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ นี่มันก็เป็นสมาธิที่ ยิ่งกว่า เลยเป็น ๓ ระดับ อย่างน้อยที่จะพูดได้ว่า ๑. ตามธรรมชาติแท้ ๆ. ๒. มากขึ้น ตามที่อายุมันมากขึ้น. ๓.เจริญกระทำโดยวิธีปฏิบัติโดยเฉพาะ เป็นสมาธิโดยสมบุรณ์.

นี่เรามันจะมีสมาธิกันได้ถึง ๓ ระดับ อย่างนี้ ที่มันมีอยู่ตามธรรมชาติตาม สัญชาตญาณ หรือตามอายุมันมากขึ้นเอง เราไม่สนใจก็ได้, เราไม่ได้สนใจมันก็มีขึ้นมาเอง, ธรรมชาติมันมีหลักการของมันอย่างนั้นเอง. แต่ถ้า**สมาธิภาวนานี้ก็ไม่สนใจ ไม่รู้จัก ไม่กระทำ** มันไม่มีดอก มันไม่มี.ดังนั้น **เราจึงมาศึกษามาเรียนรู้มากกระทำสมาธิ ให้มีสิ่งที่เรียกว่าสมาธิขึ้นมาเต็มที่** ที่ชีวิตหรือจิตใจจะมีได้ แล้วก็ใช้ประโยชน์ได้ สูงสุด.

เปรียบสมาธิล้วน ๆ กับสมาธิที่ทำหน้าที่.

ที่นี่สำหรับสมาธิก็ยังมองดูได้อีกว่า **สมาธิล้วน ๆ กับสมาธิที่ทำหน้าที่** อยู่ จะเปรียบเทียบโดยอุปมา เข้าใจง่ายและเข้าใจเร็ว; เหมือนกับว่า**เครื่องยนต์มันเดิน**, ติดเครื่องยนต์แล้วเครื่องยนต์ก็เดิน เครื่องยนต์ก็เดิน แล้วก็มีแรง, แต่มันเดินเฉย ๆ ไม่ได้ทำหน้าที่กับอะไร ไม่ได้ลากอะไร ไม่ได้จูงอะไร ไม่ได้หมุนอะไร, เครื่องยนต์มันก็เดินเฉยๆ, เครื่องยนต์เดิน; **แต่ถ้าว่าเครื่องยนต์นั้นมันมีสายพานมาเกี่ยวโยงกับ** อะไร หมุนอะไร ทำอะไรอยู่, เครื่องยนต์มันก็เดิน แล้ว**ประโยชน์อีกอันก็เกิดขึ้น**.. นี่สมาธิก็เหมือนกัน สมาธิเฉยๆ ไม่ได้ทำอะไร มันก็เป็นสมาธิเฉยๆ. แล้วส่วนสมาธิที่ทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ โดยเฉพาะหน้าที่ให้เกิดปัญญา ทำหน้าที่เกี่ยวกับปัญญา; **สมาธิที่ไม่ได้อยู่เฉยนี้ก็มีอยู่** สมาธิที่อยู่ว่างๆ กับสมาธิที่กำลังทำงานอยู่อย่างเต็มที่. **สมาธิที่ทำงานอยู่กับปัญหานี้ประเสริฐ** เป็นสมาธิที่ประเสริฐ **เรียกว่าอนันตริยสมาธิ** เป็นสมาธิสูงสุดไม่มีสมาธิไหนจะสูงเท่า, คือสมาธิที่**ไม่ได้อยู่เปล่า** เป็นสมาธิที่**ทำงานอยู่กับปัญญาเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ควบคุมกันอยู่กับปัญญา**. นี่สมาธิที่อยู่เฉยๆ ก็มี, สมาธิทำหน้าที่การงานอยู่อย่างมีประโยชน์ที่สุดก็มี, ก็เลยเป็นสองชนิดขึ้นมา.

สมาธิทั้งสามและมิจฉา.

ที่นี้ก็ยังคงดูต่อไปว่า **มิจฉาสมาธิก็มี, สามมาสสมาธิก็มี**. **มิจฉาสมาธิ** คือสมาธิที่**มาจากอวิชา** มาจากกิเลสตัณหา มาจากอวิชา, ก็เลยใช้กันอย่างผิดๆ ไม่มีศีลธรรม. พวกยักษ์พวกมารพวกอันทพาลพวกโจรพวกอะไรเขาก็ฝึกสมาธิ เพื่อจะได้ใช้สมาธิตามแบบของเขา, อย่างนี้เราเรียกว่าเป็นมิจฉาสมาธิ. อำนาจของกิเลสอยากได้นั้น

อยากได้นี้, อยากเก่งกว่าคน, อยากจะเอาเปรียบคน ก็เลยไปฝึกสมาธิให้มีอิทธิปาฏิหาริย์. มีฤทธิ์มีเดช แล้วก็จะได้อะไรเปรียบคนอื่นได้โดยสะดวก; สมาธิอย่างนี้ก็เรียกว่า **มิจฉา - สมาธิ** ไม่ประกอบไปด้วยความถูกต้อง; แต่เป็นไปตามอำนาจของกิเลส ก็เรียกว่า สมาธิที่กิเลสมันบันดาลให้ทำขึ้นมา ให้ฝึกขึ้นมาจะได้ใช้ไปตามอำนาจของกิเลส เป็น มิจฉาสมาธิ.

ที่นี้ **สมาธิด้วยปัญญา** หรือ **วิชาบันดาล** ให้ทำให้เกิดขึ้นมา ก็มาใช้ในทางที่ถูกต้อง คือดับทุกข์ได้ ก็เรียกว่า **สัมมาสมาธิ**. ถ้ามองดูอย่างนี้ก็จะมีสองชนิด คือ มิจฉาสมาธิ และสัมมาสมาธิ, แล้วเราก็ต้องการอย่างหลัง นี้เรียกว่า **สัมมาสมาธิ** ใช้เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ทุกฝ่าย ไม่เบียดเบียนใคร, ไม่ทำใครให้เดือดร้อน, ไม่มีกิเลสเจือปน.

ดูจากสมาธิว่ามันมีชนิดต่าง ๆ กัน มีระดับต่างๆ กัน. สรุปความสั้น ๆ ก็ว่า สมาธิตามธรรมชาติ ตามสัญชาตญาณ อย่างที่กล่าวมาแล้ว แม้แต่แมวมันก็มี, ที่นี้สมาธิโดยกิเลสเป็นมิจฉาสมาธิ นี่มันก็มี, ก็เรียกว่าสมาธิภาวนาที่ผิด, สมาธิที่เป็นมิจฉา พวกใจพวกอัมภพาล หรือพวกมีกิเลสเขาจะฝึกก็เรียกว่าภาวนาเหมือนกัน. **ถ้ามีการฝึกให้เจริญขึ้นมาแล้วก็เรียกว่าภาวนา**, ก็เป็นมิจฉาภาวนาก็ได้ แล้วก็สมาธิที่เป็นผลของโพธิ คือไม่ใช่กิเลส **ตรงกันข้ามกับกิเลส** คือปัญญา คือความถูกต้องของความรู้สึกนึกคิดนี้ ก็ **เป็นสมาธิของโพธิ**. อันแรกสุดเป็นสมาธิตามธรรมชาติ ของสัญชาตญาณ, อันที่สองเป็นสมาธิของกิเลส.

สมาธิเป็นสมบัติของกลางของธรรมชาติ; ถ้าใครทำขึ้นมาได้แล้วก็ใช้ประโยชน์ได้ตามเรื่องของมัน. ฝ่ายอัมภพาลก็เอามาใช้เป็นมิจฉาสมาธิ, มันก็มีฤทธิ์ มีเดชเหาะเหินเดินอากาศอะไรทำได้แปลกๆ ก็เพราะสมาธิ, แต่มันเป็นมิจฉาสมาธิ, **พวกหนึ่งใช้สมาธิเพื่อดับทุกข์** โดยตรงอย่างถูกต้อง ก็เรียกว่า **สมาธิของโพธิ**.

จำง่าย ๆ **สมาธิของสัตบุรุษชาติญาณ, สมาธิของกิเลส, แล้วก็สมาธิของโพธิ,** สามชนิดด้วยกัน. **เราประสงค์แต่สัมมาสมาธิ** หรือสมาธิของโพธิ์ จึงได้เรียกว่า สัมมาสมาธิ. นี้เรียกว่าระดับหรือชนิดมันมีอยู่ต่าง ๆ กันอย่างนี้, มองดูทีเดียวให้ทั่วถึงเสีย จะได้เข้าใจให้ครบถ้วน.

ลักษณะของความเป็นสมาธิ.

ที่นี้ จะดูให้ละเอียดลงไป ดูถึงลักษณะของความเป็นสมาธิ **ลักษณะของความมีสมาธิ** หรือความเป็นสมาธิ นั้นมันเป็นอย่างไร. ที่พูดไว้อย่างผิดไม่ได้, อย่างถูก, อย่างครอบคลุมหรือถูกต้องอย่างยิ่งนั้น ไม่ค่อยจะเคยได้ยินได้ฟังกัน. แต่ได้พบในบาลีบางแห่ง อรรถกถาบางแห่ง พูดเหมือนกันว่า **สมาธินี้มีลักษณะเป็นเอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์,** ฟังไม่ถูกใช่ไหม **เอกัคคตาจิต จิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์** ยังฟังไม่ถูก. **ต้องพูดเป็นไทย ๆ ว่า เอกัคคตาจิตนั้นคือ จิตมีจุดเดียว มีอารมณ์เดียว มีขอดีเดียว,** เอกัคคตานี้แปลว่า รวมยอดเป็นยอดเดี๋ยวนี้เรียกว่า เอกัคคตาจิต, แล้วมุ่งไปสู่นิพพาน, เรียกว่า **มีนิพพานเป็นอารมณ์.** คำนี้เพราะดี ถ้าจำไว้ได้ก็จะดี, **เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์** นั้นแหละตัวสมาธิ **ทำจิตให้รวมหมดเป็นยอดเดียว แล้วชี้มุ่งตรงไปยังนิพพาน;** นั่นแหละคือความหมายอันถูกต้องที่สุดของสมาธิ. แต่ถ้ายังไม่รู้เรื่องนิพพาน ยังเป็นสัตว์ ยังไม่รู้สีกตัว ก็ต้องใช้คำว่า **ความรอดแทน.** เอกัคคตาจิตที่มุ่งต่อความรอดเป็นอารมณ์, แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็อยากจะมีความรอด, รอดตาย, รอดอันตราย, รอดพ้น, มีความรอดเป็นอารมณ์. แต่พูดมันสูงไปสำหรับคนที่ได้เล่าเรียนศึกษามากพอแล้ว ว่ามีนิพพานเป็นอารมณ์. ถ้าพูดกับคนที่ไม่รู้ หรือว่าพูดระดับสัตว์ทั่วไปก็ได้ **ว่ามันจะมีความรอดเป็นอารมณ์,** จิตนั้นรวมกำลังเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียว แล้วมุ่งต่อความรอด. รอดชีวิต ได้ชีวิต, รอดชีวิตนี้

เป็นอารมณ์ ก็ความหมายเดียวกันแหละ, **มินิพพานเป็นอารมณ์ก็คือมีความรอดอยู่ได้หรือหมดทุกข์.**

ฉะนั้น ความที่จิตมันแน่น มันก็มีแนวที่ความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำสมาธิวิธีไหนมีอะไรเป็นอารมณ์ก็ตามเถอะ **จุดสุดท้ายปลายทางมันก็มีความรอดเป็นอารมณ์**, จะทำสมาธิมีดวงกสิณเป็นอารมณ์, มีซากศพเป็นอารมณ์, มีลมหายใจเป็นอารมณ์, มีอะไรเป็นอารมณ์. นี่ตอนนี้ได้มากมายหลายอย่าง แต่**จุดสุดท้ายที่มันหวังอยู่เบื้องหลังสุดนั่นคือความรอด**, รอดจากความทุกข์ รอดจากสิ่งที่มันกั้วอยู่นั่นแหละ แต่ก็เรียกว่ามินิพพานเป็นอารมณ์. นี่มันรวบรวม แล้วก็ถูกต้องที่สุด จะมีความรอดเป็นอารมณ์ก็ได้ มันมุ่งหมายกระทำอันนั้น เพื่อผลสุดท้ายคือความรอดอยู่ได้ไม่ต้องตาย, มีแต่ความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป. **ความหมายรวมก็เป็นว่า มินิพพานเป็นอารมณ์ได้ คือมีสิ่งที่จะรอดหรือสิ่งที่ดีที่สุดที่จะรอดได้นั่นแหละเป็นอารมณ์** เอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์นั่นแหละคือสมาธิ.

ฉะนั้นพูดอย่างภาษาสูงๆ พูดอย่างกว้างๆ ครอบคลุม แล้วก็พูดอย่างขึ้นนักปราชญ์พูด, หรือพูดเป็นปรัชญาอันลึกซึ้ง จึงพูดว่า สิ่งที่เราเรียกว่าสมาธินั่นคือเอกัคคตาจิตที่มีนิพพานเป็นอารมณ์; แต่ที่ในโรงเรียนนักเรียนเขาก็ไม่สอนกันถึงอย่างนี้ แต่มันก็ไม่พ้นไปจากความเป็นอย่างนี้. ไปดูเถอะเขาจะสอนอย่างไร มันก็มองเห็นได้ว่า ความเป็นสมาธินี้มันรวมไปจุดหมายอยู่ที่ว่า จะรอดเหมือนกัน, มันเพ่งต่อความรอดในขั้นสุดท้าย. **ปัญญาก็เป็นเครื่องทำความรอดในขั้นสุดท้าย** แต่มันทำคนละอย่าง, **สมาธิมันเป็นความเพ่ง**, เพ่ง เพ่ง มุ่งหมายไป; **ปัญญาเป็นเครื่องบุกเบิกฟันฝ่าไป** ก็รวมกันก็ไปสู่ความรอดเป็นอารมณ์ด้วยกันทั้งนั้น.

นี่พูดอย่างนี้พูดอย่างสำหรับนักศึกษา หรือว่าชาวบ้านจะฟังไม่ถูก, **ต้องศึกษาบ้างจึงจะรู้ว่า เอกัคคตาจิตคืออะไร, นิพพานคืออะไร, สมาธิทุกชนิดมีผลเป็น**

เอกัคคตาคิดก่อน, แล้วเอกัคคตาคิดทุก ๆ ดวง ทุก ๆ ชนิดจะมุ่งต่อพระนิพพาน จึงจะถูก
ต้องเป็นสัมมาสมาธิ. นี่ความหมายหนึ่ง ลักษณะของความเป็นสมาธิ, **ลักษณะของ
ความเป็นสมาธิ คือเอกัคคตาคิดที่มีนิพพานเป็นอารมณ์.**

ต้องมีอารมณ์สำหรับจิตกำหนดขณะเป็นสมาธิ.

ที่นี้ก็จะแยกให้เห็นชัดง่าย ๆ เข้าไปอีกก็ว่า ที่เรียกว่าเป็นสมาธิ **เป็นสมาธิ** นี้
ในขณะนั้นจะต้องมีอารมณ์สำหรับจิตกำหนด, แล้วต้องมีการกำหนดด้วยสติ,
แล้วในที่สุดมันก็มีผลของการกำหนดได้. นี่แยกเป็น ๓ ตอนแล้วนะ ๑. **มีอารมณ์**
สำหรับกำหนด, แล้ว ๒. **ก็มีการกำหนด คือจิตเป็นผู้กำหนดด้วยสติ** ๓. แล้ว
การกำหนดนั้นไม่เสียเปล่า มันเกิดเป็นผลขึ้นมา **คือความบริสุทธิ์ ความตั้งมั่น**
ความว่องไว, รวมเป็นสมาธิ นี้เรียกว่าผลของมัน จะต้องครบอย่างนี้ จึงจะเรียกว่า
สมาธิโดยสมบูรณ์, **มีสิ่งเป็นอารมณ์สำหรับกำหนด** แล้วก็**มีการกำหนด**, แล้วก็**มี**
การได้ผลตามความมุ่งหมายของการกำหนด, ครบ ๓ อย่างนี้แล้วก็เรียกว่ามันเป็นสมาธิ.
มีลักษณะความเป็นสมาธิ หรือความมีสมาธิ. แต่กำหนดอย่างง่าย ๆ **มีลมหายใจ**
เป็นอารมณ์ แล้วก็**มีการกำหนดที่ลมหายใจ**, แล้วก็**ได้ผลเป็นความสงบตามสมควร** ;
อย่างนี้ก็เป็นสมาธิที่สมบูรณ์ ในระดับหนึ่งในขั้นหนึ่งแล้ว. ถ้ากำหนดไกลไปกว่านั้น
มันก็สูงขึ้นไปกว่านั้น, กำหนดอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็ได้ผลเห็นแจ้ง ก็ได้ผล
ทำลายกำเลสได้ ก็สูงสุดไปโน่น. ที่นี้ สมาธิลูกเต๋กๆ กำหนดดวงไฟก็ได้, กำหนดดวง
เทียน แล้วก็**มีสมาธิติดตาหลับตาแล้วก็ยังเห็นอยู่** ก็เรียกว่ามันมีผลตามแบบของมัน.
รวมความว่าต้องมีสิ่งหนึ่งสำหรับกำหนด, แล้วก็มีการกำหนดลงไป, แล้วก็มีการได้ผลตาม
ความมุ่งหมาย, รวม ๓ อย่างนี้แล้วก็เรียกว่ามีสมาธิ, **มีความเป็นสมาธิ.**

เมื่อปราศจากนิรวรณ จิตก็เป็นสมาธิ.

ที่นี้ ก็พูดให้ฟังง่ายอีกทีหนึ่ง นี้พูดกันทีละอย่างๆ อย่าไปปนกันนะ ที่จะให้เข้าใจได้ง่ายๆ ก็มีกรพูดได้อย่างหนึ่งซึ่งนำหัวว่า **ความที่ปราศจากนิรวรณนั่นแหละคือสมาธิ**, จะยิ่งฟังง่ายยิ่งขึ้นไปอีก, การที่ปราศจากนิรวรณนั่นแหละคือความมีสมาธิความเป็นสมาธิ. จิตของคนธรรมดาสามัญนี้ต้องมีนิรวรณอย่างใดอย่างหนึ่งมาเคลือบ มาหุ้ม จิต, มารบกวนจิต มาทำความรำคาญแก่จิต เรียกว่าจิตไม่มีวันปลอดโปร่งสดชื่นแจ่มใส ถึงที่สุดได้เพราะมีนิรวรณ. **ถ้าเมื่อใดนิรวรณเหล่านั้นไม่มีแล้วก็จิตมีสมาธิ**, จะเรียกว่าสมาธิจับได้นิรวรณออกไปก็ได้ ถูกเหมือนกัน. แต่ถ้าว่ามันเป็นเองโดยไม่มีที่ตั้งใจ จับได้ ปราศจากนิรวรณแล้ว ก็เป็นสมาธิได้ เรียกว่าสมาธิเป็นเอง, สมาธิโดยบังเอิญ สมาธิโดยเป็นเอง ประจวบเหมาะถึงเข้าด้วยความประจวบเหมาะ, เผอิญนิรวรณไม่มารบกวน เวลานั้นจิตก็เป็นสมาธิโดยที่เจ้าของไม่รู้สึกรู้ตัวไม่ได้ทำ มันก็มี.

ที่นี้ว่า **ทำสมาธิ** ทำๆ **จนนิรวรณออกไปออกไปหมดมันก็เป็นสมาธิ**นี้ก็คือปราศจากนิรวรณ; ฉะนั้น จะพูดได้อย่างไม่มีทางผิดว่า **ภาวะที่ปราศจากนิรวรณนั่นแหละคือสมาธิ**. เดียวนี้ก็ได้อะไรก็ได้ ถ้ามันไม่มีนิรวรณอย่างใดอย่างหนึ่งมากลุ่มรุมจิตอยู่ ก็เรียกว่าจิตมีภาวะแห่งสมาธิ, หรือพูดให้เข้าใจง่ายๆ ฟังง่าย ๆ ว่า ภาวะที่ปราศจากนิรวรณนั่นแหละคือสมาธิ. ไปสังเกตดูเอาเอง ถ้ารู้จักนิรวรณก็เข้าใจได้ จิตเกลี้ยง สะอาด สว่าง สงบ ชั่วขณะเรียกว่าปราศจากนิรวรณ นี้ก็เป็นทางที่จะสังเกตได้ว่า มีสมาธิหรือเป็นสมาธินั่นเป็นอย่างไร.

จิตอยู่ในฌานก็เป็นสมาธิ.

ที่นี้ ก็จะพูดให้มันเป็นหลักวิชามากขึ้น **จิตที่ประกอบอยู่ด้วยองค์แห่งฌานนั่นแหละคือสมาธิ**, เอาฌานที่แรกฌานเบื้องต้น ฌานที่ ๑ มาเป็นหลักก่อน ว่า

จิตที่มีลักษณะคือการกำหนดอารมณ์อยู่ แล้วก็รู้สึกต่ออารมณ์อยู่ มีความพอใจคือปีติอยู่ มีความสุขเพราะปีติอยู่, แล้วก็จิตมีความเป็นหนึ่ง คือเป็นเอกัคคตา มียอดอันเดียวรวม ยอดเป็นอันเดียว, ที่เขาสอนให้ท่องกันในโรงเรียนมัธยมหรือที่ไหน วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา, ควรจะจำไว้ก่อน แล้วก็ทำความเข้าใจที่หลัง.

จิตไม่มีวิตก จิตมีวิตก ตามแบบของการทำสมาธิ คือ กำหนดอารมณ์ของสมาธิเรียกว่าวิตก, การกำหนดเข้าที่อารมณ์ของสมาธิเรียกว่าวิตก, การรู้สึกอย่างทั่วถึงต่ออารมณ์นั้น ๆ เรียกว่าวิจาร; ไม่ใช่คิดว่าหรือใคร่ครวญอะไร เป็นเพียงความรู้สึกแจ่มแจ้ง ประจักษ์ต่ออารมณ์นั้นๆ เรียกว่าวิจาร. แล้วเมื่อทำได้อย่างนั้นสำเร็จ แล้วก็พอใจ รู้สึกพอใจ นี่เป็นปีติ, มีรู้สึกอยู่ด้วยแล้วก็เมื่อปีติมันมีความสุขเป็นธรรมดา, ความสุขก็มีอยู่ด้วย, แล้วในการกระทำอยู่อย่างนั้นจิตมียอดๆ เดียวคือเป็น เอกัคคตา, **เอกัคคตา คือมียอด ๆ เดียว**อย่างทีกล่าวก่อนแล้วจำไว้ง่าย ๆ ว่า **เอกัคคตา**มียอดๆ เดียว; **เอกะ - หนึ่ง, อัคคะ-ยอด, ตา-ความ, ความมียอดๆ เดียว, ความที่จิตมียอดสุดยอดเดียว.** ก่อนนี้ มันพว่ไปไม่รู้ว่ากี่ยอด ไม่รู้ว่ากี่ทิศทาง, เดียวนี้ทุกๆ ทิศทางทุกๆ ยอดมารวมกันที่จุดเดียว ก็เรียกว่ามียอดๆ เดียวเป็นบาลีว่่า **เอกัคคะ, เอกัคคะ-ยอดๆ เดียว, เอกัคคตา - ความมียอดๆ เดียว.**

ถ้ามีลักษณะวิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา ก็เรียกว่าความเป็นสมาธิถึงขั้นที่เต็ม เต็มความหมาย; ถ้ายังไม่ถึงนั้น มันก็เป็นสมาธิครึ่งๆ กลางๆ, สมาธิเฉียดๆ ไม่ใช่สมาธิเต็มความหมาย ยังมีประโยชน์. แม้แต่สมาธิเฉียดๆ ยังไม่เต็มความหมาย ก็ยังใช้ประโยชน์ได้, ถ้าเต็มทีถึงที่สุดแล้วอย่างนี้แหละ ขั้นแรกก็**คือมีองค์ ๕ นี้ วิตกวิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา**; ฉะนั้นความเป็นสมาธิก็คือความที่จิตประกอบด้วยองค์ของสมาธิ จะองค์ ๕ องค์ ๓ องค์ ๒ องค์ก็แล้วแต่เถอะ แล้วแต่มันจะเป็นสมาธิขั้นไหนขั้นสูงสุดขึ้นไป.

ความเป็นสมาธิ คือความเป็นที่จิตประกอบอยู่ด้วยองค์แห่งสมาธิหรือองค์แห่งฌาน, ไม่ใช่เรื่องที่ใครจะบัญญัติได้ แม้พระพุทธเจ้าก็บัญญัติไม่ได้. ความจริงธรรมชาติมันบัญญัติ แต่ว่ามีคนรู้, มีคนรู้แล้วเอามาพูดกันให้ฟัง. เรื่องฌาน เรื่องนี้เขามีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า, ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดนี้ มีเรื่องปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน อะไรมานๆ เหล่านี้อยู่แล้ว, แล้วในพุทธประวัติที่เราเรียนๆ กันอยู่ พระสิทธัตถะยังเป็นเด็กๆ อยู่ก็สำเร็จปฐมฌานได้ตั้งหว่าในพิธิแรกนาขวัญอย่างนี้เป็นต้น. เป็นของธรรมชาติ; ถ้าเมื่อมันเป็นอย่างนั้นๆ ก็เรียกว่าสมาธิที่อื่นนั้น สมาธิที่อื่นนั้น ชื่อรูปฌาน ชื่ออรูปฌาน ชื่อปฐมฌาน ชื่อทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เป็นเรื่องของธรรมชาติที่มันเป็นได้อย่างนั้นที่มันเป็นอย่างนั้นได้. ครั้นไปพบเข้า ไปศึกษาค้นคว้าพบเข้าโดยฤๅษีมุนีซีไพรอะไรก็สุดแท้ เขาก็ทำได้, แล้วก็พบมากขึ้น พบมากขึ้น พบมากขึ้น คงใช้เวลาหลายร้อยปี มันจึงจะพบมากถึงขนาดที่เป็นฌานชั้นสูงสุด. แต่มันก็เป็นเพียงฌานเพียงสมาธิ ยังไม่ใช่ปัญญา, ยังไม่มีตัววิปัสสนา, แต่ก็จำเป็นที่จะต้องมีความมีสมาธินี้เป็นพื้นฐานสำหรับปัญญาสำหรับวิปัสสนา. ดังนั้นมันจึงมาใช้ ในชั้นหลังในตอนหลังนี้ก็มาใช้เรื่องฌานเรื่องสมาธินี้ ให้เป็นบาทฐานรากฐานเครื่องรองรับของวิปัสสนา.

สมาธิจิตมีองค์แห่งฌานหรือองค์แห่งสมาธิ มีความเป็นสมาธิ และสามารถจะใช้เป็นรากฐานเป็นที่ตั้งที่ทำการปฏิบัติของปัญญา, จึงพูดได้หรือตอบได้สักอีกประโยคหนึ่งว่า **สมาธิ** นั้นคือรากฐาน ฐานรากของวิปัสสนา, อย่างนี้ก็ถูก. นี่เมื่อจะถามถึงลักษณะของสมาธิแล้ว มันก็ตอบได้ต่างๆ กันอย่างนี้ : ลักษณะของจิตที่เหมาะสมที่จะเป็นรากฐานของวิปัสสนา นั้นแหละคือสมาธิ, แล้วก็อย่าลืมที่พูดไว้ที่แรกว่า ถ้ามีความเป็นสมาธิสมบูรณ์ถูกต้องดีแล้ว มันมีลักษณะ ๓ อย่าง : คือ **บริสุทธิ** คือตั้งมั่น คือว่องไว. ลักษณะที่จิตมีความบริสุทธิ ตั้งมั่นและว่องไว นั้นแหละคือความเป็นสมาธิที่สมบูรณ์, หรือจะพูดเผื่อไว้ก็ได้ว่า **ความเป็นสมาธิ** นั้นคือ

ความพร้อมแล้วที่จะเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง, คือมีบาลีว่า จิตตั้งมั่นแล้วย่อมเห็น
 สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ข้อนี้ก็ชวนให้สงสัยหรืออาจจะไม่เชื่อ, คือว่าเมื่อเราเซ็ดแว่นตา
 สะอาด เราก็เห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง, เมื่อแว่นตายังสกปรกก็ไม่เห็นสิ่งทั้งปวงตาม
 ที่เป็นจริง, เมื่อเราเซ็ดแว่นตาคือใจให้สะอาดไม่มีอะไรปิดบังแม้แต่นิดเดียว มันก็เห็น
 สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง ตามที่มันมีอยู่.

แต่มันยังมีดีกว่านั้น คือมันจะนึกออกหรือคิดได้สำหรับปัญหาที่ข้องใจอยู่,
ใครมีปัญหาอะไรข้องใจอยู่อย่างไร, สงสัยอยู่อย่างไร ต้องการจะรู้อะไร เป็นความรบกวน
อยู่ในใจ แก้ไม่ได้ ติดอยู่ ให้พยายามทำจิตให้เป็นสมาธิ, ให้เป็นสมาธิโดยแท้จริง
โดยแท้จริง แล้วคำตอบมันจะเกิดขึ้นเมื่อจิตเป็นสมาธิ; เหมือนกับว่าตื่นนอนขึ้น
 มานึกอะไรได้อย่างนั้นแหละ ก่อนนี้นึกอะไรไม่ได้กัลลัคคุมอยู่; พอไปนอนหลับสบาย
 พักผ่อนตื่นนอนขึ้นมานึกออกเองหรือว่านึกได้เองนั่นแหละ, มันมีลักษณะอย่างนั้น. **ทำ**
จิตให้เป็นสมาธิแล้ว ก็จะได้เข้าใจเรื่องที่สงสัยหรือปัญหาที่ติดค้างนี้ได้เอง, นี่จึงมีคำ
 กล่าวถึงกันว่าเมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว จะเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ความอยาก
 อยากรู้ อยากเห็นอยากเข้าใจ มันมีอยู่เป็นปกติอยู่ตลอดเวลา, แต่มันเห็นไม่ได้ มันรู้ไม่ได้.
 นี่ทำจิตให้เป็นสมาธิ ธรรมชาติมันจะให้คำตอบ, มันมีอยู่พร้อมในตัวธรรมชาติ
 ความเป็นสมาธิในชั้นลึก, ความหมายของมันก็คือ **ความพร้อมที่จะเห็นสิ่งทั้งหลาย**
ทั้งปวง ตามที่เป็นจริง, นี่คือลักษณะของความเป็นสมาธิ

ถ้าพูดอย่างชาวบ้านเราก็บอกว่า พร้อมที่จะรู้คำตอบของปัญหาที่มีคาราคาซัง
 อยู่ในจิต, ทุกคนมีปัญหาคาราคาซังอยู่ในจิตทั้งนั้น ทำจิตให้เป็นสมาธิเถิด คำตอบจะ
 ออกมาเอง, เราจึงถือว่า **ความเป็นสมาธินั้น คือความที่จิตพร้อมที่จะตอบคำถาม**
ต่างๆ ได้ในตัวมันเอง, นี่มันวิเศษหรือไม่วิเศษ, มันประเสริฐหรือไม่ประเสริฐ, มัน
 จำเป็นหรือไม่จำเป็น, นี่ลองคิดดูเถอะ มันจะแก้บ้ำได้, มันเป็นบ้ำเป็นโรคประสาทกัน

เสียจะทุกคนอยู่แล้ว เพราะว่ามันไม่มีความเป็นสมาธิเอาเสียเลย. นี่คือลักษณะของความ เป็นสมาธิหรือความมีสมาธิ มันมีอยู่อย่างนี้, คือมีลักษณะเป็นเอกัคคตาจิตที่มีนิพพาน เป็นอารมณ์ หรือว่าความประจวบพร้อมกัน ๓ อย่าง คือ ความมีอารมณ์, การ กำหนดอารมณ์, การกำหนดได้ตามความต้องการ เป็นสมาธิ. ภาวะที่ปราศจาก นิรวรณเมื่อใดมีความเป็นสมาธิเมื่อนั้น, แล้วก็ยังจะมีปีติและสุขเกษมอยู่ในนั้นด้วย แกรมพอกอยู่ในนั้นด้วย. แล้วถ้าว่าจะพูดว่าประกอบไปด้วยองค์ของสมาธิ องค์ของฌาน ก็ได้; ถ้าจิตมันประกอบอยู่ด้วยองค์ของฌานองค์ ๕ นี้ ก็เป็นสมาธิ มีลักษณะ บริสุทธิ์ มันคง ว่องไว ก็เป็นสมาธิ, แล้วมีความพร้อมที่จะเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง พร้อมที่จะตอบปัญหาอันข้องขัดอยู่ออกมาได้เอง ก็เรียกว่ามีความเป็นสมาธิ. พูดไว้ ทุกอย่าง ไม่ใช่ต้องการจะให้มันยุ่งหรือให้มันเผลอ, ถ้าไม่เข้าใจเอาไปปนกัน มันก็คงยุ่ง และเผลอเหมือนกัน. แต่ถ้าเข้าใจทีละเรื่องๆ และอย่างไม่ยุ่งไม่เผลอ ชัดกันไปคนละแ่ง คนละมุม บอกว่าความเป็นสมาธิเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนั้นในหลายๆทิศทางที่จะ สังเกตได้. นี้เรียกว่าลักษณะของความเป็นสมาธิ.

การเรียกชื่อสมาธิ.

เข้า, ที่นี้ต่อไปเป็นเรื่องชื่ออย่างนี้สัก ๓ ชื่อ ที่จะเอามาเป็นตัวอย่างสำหรับ ศึกษาและสังเกต เพราะว่าคนไม่ได้ศึกษามาอย่างครบถ้วนหรือสมบูรณ์ มักจะเหมาๆ เอาเป็นเรื่องเดียวเป็นสิ่งเดียวเป็นสิ่งเดียวเป็นสมาธิๆ ไปหมด. ที่นี้สมาธิ ๗ นั้นแหละ มันยังมี ลักษณะเฉพาะสำหรับกิจการที่มันทำ ที่จะใช้ทำด้วยสมาธิเป็นอย่าง ๗ ไป เป็น ชั้นๆ ไป เป็นชนิดๆ ไป, คงยังฟังไม่ถูก. ฟังต่อไปสิ, ถ้าเรียกว่าสมาธิเฉยๆ สมาธิ เฉยๆ ก็คือความที่จิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียว เรียกว่าสมาธิเฉยๆ นี่มันสมาธิเฉยๆ, แต่ถ้ามันทำหน้าที่ในการปฏิบัติธรรมะ มีอำนาจเด็ดขาดสมบูรณ์ขึ้นมา สำหรับจะทำ

หน้าทีนั้น ๆ ให้ได้โดยเฉียบขาดอะไรนี้ มันเปลี่ยนชื่อ, มันเปลี่ยนชื่อจากสมาธิเฉย ๆ นี้ ไปเป็น ชื่อใหม่ว่า สมาธินทรีย์. สมาธิ-อินทรีย์ สมาธินทรีย์, ทุกอย่างแหละ ถ้ามันไปทำหน้าที่สำคัญ อะไรของมันในหน้าที่แล้ว มันจะมีคำว่าอินทรีย์, อินทรีย์ เต็มเข้ามาก็ได้.

หรือจะว่าสมาธิๆๆ นี้ ถ้ามันไปเข้าสู่ชุดกับมรรค ทำหน้าที่กลมกลืนในเรื่องของมรรค มีความถูกต้องเป็นสัมมา, สัมมาขึ้นมา มันเปลี่ยนชื่อเป็นสัมมาสมาธิ ก่อนนี้มันติดยศเพียงสมาธิเฉยๆ เดียวนี้มันเลื่อนยศเป็นสัมมาสมาธิ ซึ่งมันสูงกว่า เพราะมันไปทำหน้าที่สูงกว่า ไปทำหน้าที่ในอัฐสังคิมรรค. สมาธิเฉย ๆ ก็อย่างนั้นแหละ ใช้เป็นเรื่องมิจฉาก็ได้ ใช้เป็นเรื่องยักษ์เรื่องมาร, เรื่องปาฎิหาริย์ อะไรก็ได้, แต่ถ้ามันไปทำหน้าที่เพื่อจะดับทุกข์เข้าสู่ชุดกับอริยมรรค มันเปลี่ยนเป็น วิเวกนิสสิตัง วิราคนิสสิตัง, โวสัคคามิ คือเป็นไปเพื่อวิเวก เป็นไปเพื่อวิราคะ เป็นไปเพื่อความสลัดลง เป็นไปเพื่อนิพพาน. ถ้ามันไปทำหน้าที่อย่างนั้น เขาก็เต็มยศให้ว่า สัมมา, สัมมาสมาธิ.

สมาธิกับสัมมาสมาธิไม่เหมือนกัน ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มันคนละชั้น ตอน มันไปทำหน้าที่สูงสุดในการปฏิบัติ ได้ชื่อว่าสมาธินทรีย์ ๆ สมาธิอินทรีย์ สมาธิ-อินทรีย์, ไปทำหน้าที่กับอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้ชื่อว่าสัมมาสมาธิ แล้วมันยังละเอียดลงไปถึงว่า เมื่อมันไปทำหน้าที่กับอริยมรรคมีองค์ ๘ คือควบคุมองค์ทั้ง ๗ นี้ เข้าก็เป็นอันเดียวกันแล้วมันนำหน้า. สมาธิเป็นหัวหน้า เรียกหัวหน้าดีกว่านำหน้า มันเป็นตัวเจ้าของเรื่องเป็นตัวการอย่างนี้แล้ว มันเปลี่ยนชื่อเป็นอริยสัมมาสมาธิ, อริยสัมมาสมาธิ ไม่ใช่สัมมาสมาธิเฉยๆ เป็นอริยสัมมาสมาธิ. ถ้าอย่างนี้แล้วองค์ ๗ ข้างต้นเป็นบริวารของมันหมด ตั้งแต่สัมมาทิฐิไปจนถึงสัมมาสติ, กลายเป็นบริวารของ

สัมมาสมาธิหมด, อย่างนี้แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่เต็มยศเลยว่า อริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗- อริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗ มันก็คือสมาธินั้นแหละ แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับคำว่าสมาธิเฉยๆ ไปทำหน้าที่สำคัญ มีตำแหน่งสำคัญควบคุมองค์ทั้ง ๗ ไว้ได้. **สัมมาทิฏฐิก็ทำงานให้ สัมมาสังกัปปะก็ทำงานให้, สัมมาวาจา กัมมันโต อาชีโวก็ทำงานให้, สัมมาวายาโม สัมมาสติก็ทำงานให้, สมาธินี้เลยกลายเป็นอริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗.**

นี่บอกให้รู้ว่าคำว่าสมาธิๆนี้ มันเปลี่ยนภูมิลานหรือชั้นเชิงได้เป็นต่าง ๆ กัน แล้วก็ต้องเติมคำให้ใหม่ให้ชัดเจนลงไปว่า เป็นอย่างนั้น, อย่างนั้น; แทนที่จะเรียกว่าสมาธิเฉยๆ ไปเรียกว่าสมาธินนทรีย์บ้าง ไปเรียกว่าสัมมาสมาธิบ้าง, พอเป็นแม่ทัพหลวงสำหรับจะตัดกิเลส ตัดกิเลสกันที่นั่นเดี๋ยวนั้นแล้วเรียกว่า อริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗, เพียงแต่เรียกว่าอริยสัมมาสมาธิก็พอแล้วบริวาร ๗ ไม่ต้องพูดก็ได้, ต่อเมื่อมันมีจึงจะเรียกว่า อริยสัมมาสมาธิ. **เมื่อมรรคมีองค์ ๘ กลมเกลียวกัน จนถึงกับว่า สัมมาสมาธิมันเป็นหัวหน้า เอาทั้ง ๗ มาเป็นบริวารได้ ทำหน้าที่ตัดกิเลสได้ ก็เปลี่ยนชื่อว่าเป็นอริยสัมมาสมาธินี้.** ความที่มรรคทั้ง ๘ องค์มารวมกันเป็นองค์เดียว มารวมอยู่ที่จุดนี้ เรียกว่าอริยสัมมาสมาธิ เป็นถึงขนาดที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **นี้เท่านั้นเป็นหนทาง, อื่นไม่ใช่ เอเสว มคฺโค นตฺถญฺญเ** **นี้เท่านั้นคือทาง อื่นไม่มี,** ก็หมายความว่าอริยสมาธิที่มีบริวาร ๗ **นี่คือตัวทางแท้ ตัวทางแท้ขึ้นมาแล้ว มีทางเดียวไม่ใช่ ๗ ทาง ๘ ทาง ทางแท้ที่เท่านั้น, อื่นไม่มี** คืออริยสัมมาสมาธิ.

นี่สัมมาสมาธิมันไปเป็นนาย เอาปัญญาไปไว้ข้างใต้ไปรับใช้ เรียกว่ามีบริวาร ๗; ฉะนั้น **อย่าไปพูดผิดๆ ว่าอะไรสูงกว่าอะไร** จะว่าปัญญาสูงกว่าสมาธิ มันก็ไม่ถูก เพราะว่าทำจริงๆนั้นสมาธิมันกลับมีอำนาจเหนือกว่าใช้ปัญญาเป็นลูกมือเป็นเครื่องมือ สำหรับสมาธิที่จะทำหน้าที่ของมัน. จะเห็นชัด ในตอนนี่ก็ต้องแยก

กันแบบนี้ ว่าปัญญานั้นมันทำอะไรไม่ได้ถ้าไม่มีสมาธิ ปัญญาแสนจะรู้ แสนจะวิเศษ ถ้ามันไม่มีสมาธิมันตัดอะไรไม่ได้; จะเปรียบกันด้วยตัวอย่างง่ายๆ เช่นว่ามีดที่จะตัดอะไรได้ มีดนั้นจะต้องมีความคม, แล้วมีดนั้นจะต้องมีน้ำหนัก ถ้ามันคมแต่ไม่มีน้ำหนักเหมือนส้อมส้อมเบาหวิว มันจะตัดอะไรได้. ความที่คมมันก็ต้องมี, แล้วน้ำหนักก็ต้องมี แล้วมันยังต้องมีท่าทางที่ถนัดอีกที่จะสับอย่างไรถนัด. ท่าทางที่ถนัดนั้นแหละคือ **ศีล, ศิล สมาธิ ปัญญา** มันรวมกันมันจึงทำหน้าที่ได้.

ถ้ามองตามความจริงข้อนี้แล้ว ไม่รู้อะไรดีกว่าใคร ไม่รู้ว่าอะไรสูงกว่าใคร, มีแต่ความคมไม่มีน้ำหนักมันก็ตัดอะไรไม่ขาด, มีแต่น้ำหนักที่อ้อมไม่มีความคมมันก็ตัดอะไรไม่ขาด, ไม่มีท่าทางที่ถูกต้องว่าจะฟันลงไปอย่างไรให้ถูกต้อง มันก็ตัดไม่ได้เหมือนกัน. ฉะนั้น **ศีล สมาธิ ปัญญา มันต้องรวมกันแบบนี้**, รวมกันแบบนี้ใครจะให้ความสำคัญแก่น้ำหนัก จะให้ความสำคัญแก่ความคม หรือจะให้ความสำคัญแก่ท่าทางที่ถูกต้อง ๓ อย่างนี้อะไรสำคัญกว่ากัน.

ถ้าเราดูตามนี้ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว ท่านให้ความสำคัญแก่สมาธิ, อริยสัมมาสมาธิที่มีบริวาร ๗ , ๗ องค์มาเป็นบริวารของสัมมาสมาธิ. ฉะนั้นตัวที่ตัดกิเลสคือ **ตัวสมาธิ** ที่ประกอบไปด้วยบริวาร ๗ เป็นผู้ตัดกิเลส, ในสมาธิชนิดนี้ ในอริย-สัมมาสมาธิมันเอาปัญญาเข้าไว้ด้วย เอาปัญญารวมเข้าไว้ด้วย. **มีดอันหนึ่งต้องมีความคม แล้วมีน้ำหนักพอ** ถ้ามันไม่มีน้ำหนักเลย มันจะคมที่ไหนได้ มันจะตัดอะไรได้, แล้วมันต้องมีท่าทางที่ถูกต้องในการตัด มันจึงจะตัดได้. นี่ **ศีล สมาธิ ปัญญา** มันรวมกันเข้าในลักษณะ ๓ อย่างนี้ แล้วมันก็ตัดกิเลสได้. อะไรสำคัญกว่าอะไรก็ไปรู้เอาเอง.

แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มันต้องรวมกัน เรียกว่า สมมุติ, สมมุติ รวมกันรวมกำลังกันเป็นสิ่งเดียว มันจึงจะตัดได้ จึงเห็นว่า สมานี้ต้องทำงานคู่กับปัญญา. บาลีที่เป็นหลักก็มีว่า ฉนวนไม่มีแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้, ปัญญาไม่มีแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้. ถ้าพูดก็ว่า **ปัญญานี้ไม่มีแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้, สมานี้ก็ไม่มีแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้**, มันต้องมีทั้งปัญญา มีทั้งสมานี้ มันจึงจะทำงานร่วมกันได้. นี่มันก็น่าหัวถ้าไม่มีปัญญามันก็ไม่อาจทำสมานี้ให้เกิด หรือใช้สมานี้ได้, ถ้ามันไม่มีความรู้ ปัญญามันก็ไม่เกิด, หรือมันทำอะไรไม่ได้ เพราะมันไม่มีน้ำหนักรวมกันเหมือนกับมิดที่ไม่มีน้ำหนักรวมกันทำอะไรไม่ได้; จึงรวมความว่า **สมานี้เป็นสิ่งที่จะต้องเป็นคู่กันกับปัญญา, ส่วนศีลนั้นมันออกมาก็ได้** ว่ามันเป็นอุปกรณ์อีกส่วนหนึ่ง.

ข้อนี้รู้ได้ง่ายว่า ในพระบาลีบางแห่ง แทนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ทำที่สุดแห่งทุกข์, ท่านตรัสแต่ว่าสมถะ จ วิปัสสนา จ ก็มี. ที่แรกมีคนพูดอาตมาไม่ค่อยเชื่อ คิดว่ามาว่าเอาเอง ที่หลังไปดูในพระไตรปิฎก แหม! มันท่วมมากมายเต็มไปหมดเหมือนกัน ตรัส สมถะ จ วิปัสสนา จ สองอย่างเท่านั้นแหละ แทนคำว่า อริยมรรคมีองค์ ๘. ฉะนั้น **สมานี้มันต้องคู่กับปัญญานี้ปัญญาต้องคู่กับสมานี้**, สมถะ คือ สมานี้, ปัญญา คือ ปัญญา, ส่วนศีลนั้นมันมีอยู่เอง. ถ้ามีเจตนาจะทำมันก็มีศีลอยู่เอง. ในสมานี้และในปัญญานั้นแหละ ขอให้มันเจตนาที่จะทำด้วยสมานี้หรือทำด้วยปัญญาก็ตาม ในเจตนาจะเป็นตัวศีลขึ้นมาเอง ในลักษณะอย่างนี้ **ศีลเป็นสิ่งที่ไม่ผูกไว้ในสมานี้, ผูกไว้ในปัญญา** ส่วนสมานี้กับปัญญานี้ต้องออกโรง ร่วมมือกันทำหน้าที่ตัดกิเลส.

ข้อนี้สรุปความว่า **สมานี้ คือ สิ่งที่ต้องทำงานคู่กันกับปัญญา** น้ำหนักทำงานคู่กันกับความดี น้ำหนักกับความดีรวมกันเข้าแล้วมันก็ตัดขาดได้, นี่สมานี้คืออย่างนี้

อานิสงส์ของสมาธิ.

ที่นี้ดูต่อไป ขั้นตอนต่อไปก็จะดูถึงอานิสงส์ อานิสงส์ของสมาธิ ประโยชน์ อานิสงส์ของสมาธิ ข้อนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ ฝ่าย, ๒ แผนก, ๒ พวก คือพวกที่ไม่เกี่ยวกับบัณฑิตมธม ศาสนาอะไรที่ไหน เป็นสมาธิตามธรรมชาติ นั่นก็พวกหนึ่ง, แล้วสมาธิที่เกี่ยวกับศาสนา ธรรมะในพระพุทธศาสนาโดยตรง นี่ก็พวกหนึ่ง, เมื่อเราจะดูประโยชน์หรืออานิสงส์ของสมาธิให้ครบถ้วนแล้ว จะต้องดูให้หมดทั้ง ๒ อย่างนี้.

ในแง่ของธรรมชาติ สมาธิก็มีประโยชน์ เช่นปลาเสียยิ่งแมลงเม่ากินได้, ประโยชน์ของสมาธิที่มันไม่เกี่ยวกับธรรมะ, หรือว่าแมวมันตะครุบหนูถูกได้ หรือมันขึ้นต้นไม้ได้ นี่เรียกว่าสมาธิมีประโยชน์ตามธรรมชาติ ให้ทำงานได้ดีกว่าที่ไม่มีสมาธิ. ถ้ามีสมาธิมันก็ขับรถยนต์เก่งกว่าคนที่ไม่มีสมาธิ, ถ้ามันมีสมาธิ มันก็จะเล่นลูกขงไก่ เล่นแบดมินตัน เล่นเทนนิสได้ดีกว่าคนไม่มีสมาธิ, จะขับเรือบินได้ดีกว่าคนไม่มีสมาธิ, จะตีตีพิมพ์ตีดีได้ดีกว่าคนไม่มีสมาธิ, ทุกอย่างเลยที่มันไม่เกี่ยวกับธรรมะหรือศาสนา ถ้ามีสมาธิแล้วมันก็มีประโยชน์สารพัดออกไปหมด, จะร้องเพลงเก่ง จะเล่นดนตรีเก่ง จะขับรถเก่ง จะตีตีพิณเก่ง จะตีแบดมินตันเก่ง **นี่ไม่ต้องเกี่ยวกับธรรมะหรือศาสนา** นี่อานิสงส์ของสมาธิในส่วนที่มันไม่เกี่ยวกับศาสนา แล้วมันก็จะทำงานสังคม พัฒนาสังคม หรือว่ามันจะทำกิจการ องค์การกว้างขวางออกไปได้เก่ง นี่ไม่ต้องเกี่ยวกับธรรมะหรือศาสนา ก็เหลือที่จะประมาณแล้ว, เหลือที่จะพรรณณาอานิสงส์ของสมาธิ ในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา.

เข้า, ที่นี้มาดูในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา ส่วนที่ ๒ สมาธิจะทำอะไรได้บ้าง ? ไฉย มหาศาลเหลือที่จะกล่าวเหมือนกัน, **สมาธิภาวนามีอานิสงส์ ๔ อย่าง** ความเจริญที่สร้างขึ้นด้วยอาศัยสมาธิ นั้น มีอานิสงส์ ๔ อย่าง.

ที่มีชัด ๆ ในพระบาลี : ๑ มีทุกข์ทันตาเห็น-ทิวจรมุข, พอมีสมาธิเป็นสุขทันที ไม่ต้องมีอะไรทำแต่สมาธิเสร็จ เขาก็มีความสุขทันที นี่ข้อหนึ่ง. ข้อที่ ๒ นั้นนอกขอบเขต คือ จะมีอำนาจที่เป็นทิพย์, จะมีหูทิพย์ ตาทิพย์ อะไรทิพย์ ๆ เกินธรรมดาเป็นทิพย์. นี่ข้อสมาธิในข้อที่๒. ข้อที่ ๓ จะมีความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะ, นี้วิเศษ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์วิเศษอย่างไรก็เคยพูดกันมาแล้ว, ไม่ต้องมาพูดอีก มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ก็ทำอะไรไม่ผิด, รับอารมณ์ได้โดยไม่มีทางที่จะเกิดกิเลส ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่เปิดช่องโหว่ให้เกิดกิเลสเพราะมีสติสัมปชัญญะ นี่ข้อที่ ๓. ข้อที่ ๔ เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ, สมาธิภาวนานี้เจริญไป เจริญไปมีผลเป็นถึงความสิ้นอาสวะ มันไม่เกิดกิเลส มันทำลายอนุสัย มันก็สิ้นอาสวะ. อานิสงส์ของสมาธิในทางธรรม ในทางศาสนาตรัสไว้เป็น ๔ อย่าง ๔ ประการดังนี้. เกินอยู่ประการหนึ่ง ซึ่งอย่าต้องการเลยเดี๋ยวจะบ้า คือ **เรื่องทิพย์, หูทิพย์ ตาทิพย์, อะไรทิพย์อย่าเอาเลย, หมวดที่ ๒** อย่าเอาเลย.

ข้อที่ ๑ คือ **ความสุขทันควันทันตาเห็น** ที่เป็นสมาธิจะมีความสุข นี่เอาได้.

ส่วนข้อที่ ๒ ว่ามีอำนาจเป็นทิพย์ **อย่าเอาเลยข้อนี้**, ถึงจะตรัสไว้ก็อย่าเอาเลย ดื้อ.

ที่นี้ข้อที่ ๓ ว่า**มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์** วิเศษหมดเลย.

ข้อที่ ๔ ก็**มีความสิ้นอาสวะ** เป็นที่หวังได้, นี่ต้องการ **ต้องการอย่างยิ่ง**. ประโยชน์อานิสงส์ของสมาธิภาวนา คำคำนี้แสดงอานิสงส์ของสมาธิภาวนา นี่คือทำให้เจริญ ด้วยอำนาจของสมาธิ. ทำความเจริญให้แก่จิตใจด้วยอำนาจของสมาธิ ไม่ใช่เจริญสมาธิเฉยๆ ทำความเจริญแก่จิตใจครบถ้วนบริบูรณ์; แต่ด้วยอาศัยสมาธิ

เป็นเครื่องมือ อย่างนี้เขาเรียกว่า สมาธิภาวนา. **คนสะเพร่า** สะเพร่า โง่ โง่ มันก็จะแปลว่าการเจริญสมาธิ; แต่ที่ถูกต้องไม่ได้แปลอย่างนั้น, แปลว่าการทำความเจริญด้วยอำนาจของสมาธิ, เอาสมาธิมาใช้ทำความเจริญให้แก่ตนเอง ได้**อานิสงส์ ๔ ประการ** นี้ คนที่แรกเรียนบาลีใหม่ๆ หยอกๆ แผลงๆ ว่า สมาธิภาวนา แปลว่าการเจริญสมาธิ อย่างนี้เป็นเปรียบโง่, ไม่เคยดูในพระไตรปิฎกที่พูดว่าไว้ในเรื่องอย่างครบถ้วน, รู้แต่บาลีไวยากรณ์ว่าสมาธิภาวนา แปลว่า การเจริญสมาธิ.

สมาธิภาวนามีอยู่ ๔ อย่าง คือ**ความเจริญที่จะสร้างขึ้นได้ด้วยสมาธิ** มีอยู่ ๔ ประการ **มีความสุขในปัจจุบัน, มีอำนาจที่เป็นทิพย์, มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์, มีความสิ้นไปแห่งอาสวะ,** ประโยชน์ฝ่ายธรรมะเป็นอย่างนี้. แล้วก็ไม่ต้องพูดถึง เพราะพูดแล้วนี่ว่าเมื่อจิตเป็นสมาธิย่อมเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง **นี่อานิสงส์ของสมาธิ.** พอทำจิตเป็นสมาธิต่างๆ จะกระจ่างแจ่มแจ้งออกมารอบด้าน ปัญหาที่คั่งค้างอึดอัด คาราคาซังอยู่นั้นจะมีคำตอบออกมา, บางเวลาเราตื่นนอนขึ้นมานึกอะไรได้ มากอย่างไม่น่าเชื่อ ก็เพราะว่าสมาธิมันทำหน้าที่โดยไม่รู้ตัว เราไม่รู้ตัว คือเหมาะสมเป็นสมาธิ จิตใจมันไม่อะไรบกพร่อง ตื่นขึ้นมามันเข้าใจ หรือมองเห็น หรือนึกออกรอบด้านไปหมด มันก็เป็นผลของสมาธินี้ด้วยเหมือนกัน.

ที่นี่ มันจะเรียกว่าเอาเปรียบหน่อยนะ พูดว่า มันจะคิดนี่อะไรได้โดยไม่มีขอบเขต, จัทำอะไรในทางจิตใจได้โดยไม่มีขอบเขต, นี่มันไม่เข้าใน**หมวดจินไตยวัตถุ. สิ่งที่ใครๆ ไปบัญญัติกำหนดไม่ได้ว่าเท่าไร เท่าไร บัญญัติไม่ได้** เขาเรียก **อจินไตยวัตถุ : ฌานวิสัย-วิสัยแห่งฌาน, พุทธวิสัย, กรรมวิบาก, โลกจินต์ ๔** อย่างนี้ เป็นอจินไตย ไม่มีใครไปกำหนดได้ ว่าจะมีมากน้อยสักเท่าไร.

ที่นี่ มีนาคำว่า **ฌานวิสัย** คุณสมบัติของสมาธิ ไม่มีใครกำหนดว่า มันจะทำอะไรได้บ้าง มันยังทำอะไรได้มากกว่าที่ทำได้มาแล้ว; แต่เดี๋ยวนี้เราไม่ต้องการแล้ว

พอแล้ว ๆ, ถ้ามันเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะแล้ว ก็พอแล้ว; แต่เขายังพูดฝากไว้ว่า อำนาจของจิตที่เป็นสมาธิเป็นณานี้ ยังจะทำอะไรได้อีกมาก ไม่มีขอบเขตจำกัด ; นี้ก็อาณิสสเหมือนกัน แต่ว่าเกินความต้องการ ที่ว่าโลกจินต์ โลกจินต์, ก็เป็นอจินไตยวัตถุ **มนุษย์จะคิดจะอะไรได้อีกบ้าง นี้เรียกว่าโลกจินต์**, อันนี้ก็เป็นอจินไตย คือไม่กำหนดได้ไม่สิ้นสุด. นี้ก็เพราะสมาธินั้นแหละ เพราะสมาธิ มนุษย์จึงสามารถคิดอะไรได้ต่อไปอีกไม่มีสิ้นสุด, อีกไม่เท่าไรการไปโลกพระจันทร์นี่จะเป็นของเด็กเล่น. คือมนุษย์จะคิดอะไรได้ดีกว่านั้น มากกว่านั้น ไกลกว่านั้นไกลกว่าไปโลกพระจันทร์.

นี่โลกจินตะนี่มันจะยังไปได้อีกมากไม่มีที่สิ้นสุด เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ, **อำนาจของสมาธิเองก็ไม่มีที่สิ้นสุด** แล้วมนุษย์ยังจะคิดอะไรได้อีกต่อไปอีกมากมายไม่มีที่สิ้นสุด, ก็เพราะอำนาจของสมาธิที่มันกว่าไกลออกไป, นี้เราก็เรียกว่าอาณิสสของสมาธิ. พูดไว้อย่างหมดจดนี้ ก็เพื่อต่อไปข้างหน้าจะพูดถึงว่า **จะเอาสิ่งนี้มาสร้างสันติภาพได้อย่างไร**, ให้โอกาสได้พูดไว้หลายๆ ก่อน มันจะได้พูดทีหลังง่ายว่าจะสร้างสันติภาพด้วยอาศัยสมาธินี้ได้อย่างไร, ไม่ใช่พูดวันนี้ แต่วันนี้พูดเผื่อไว้ก่อนว่าอำนาจอาณิสสของสมาธินั้นมันเป็นอย่างไร.

....

เอาละ, เป็นอันว่า เมื่อมีสมาธิชนิดสมบุรณ์ เป็นอริยสัมมาสมาธิปัญหาก็หมด มันจะเกิดความถูกต้องอีก ๒ อย่าง ส่วนที่เป็นผลมันมีอีก ๒ อย่าง คือ **สัมมาญาณะ** กับ **สัมมาวิมุตติ**, นี้ค่อยพูดทีหลัง. แต่เดี๋ยวนี้บอกให้รู้ว่า เมื่อมีสัมมา ๘ ประการนี่ที่เป็นมรรคนี่ แล้วจะมีอีก ๒ สัมมาซึ่งเป็นผล, ๘ สัมมานี้เป็นเหตุ มี ๘ สัมมานี้แล้ว จะมีอีก ๒ สัมมาที่เป็นผล, คือ สัมมาญาณะกับสัมมาวิมุตติ. เดี่ยวนี้เอามาพูดในฐานะที่ว่า **อริยสัมมาสมาธิ** อันสุดท้ายของมรรคมืองค์ ๘ มัน จะให้เกิดสัมมาญาณะ

และ**สัมมาวิมุตติ**; ต่อเมื่อมีทั้ง ๑๐ นั้นมันจึงจะสมบูรณ์. ถ้าพูดกันแต่เพียง ๘ นี้แล้ว ไม่สมบูรณ์ คือมันเป็นแต่ฝ่ายเหตุยังไม่สำแดงฝ่ายผล, พอไปถึงสัมมาญาณะสัมมาวิมุตติอีก ๒ อย่าง เป็น ๑๐ นั่นคือสมบูรณ์, นั่นแหละคือตัวธรรมะที่สมบูรณ์ เพราะตัวศาสนา ที่สมบูรณ์.

มันมีเรื่องที่เราจะสนใจอยู่ตลอดไปที่ว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ถ้าได้อาศัยเรา ตถาคตเป็น กัลยาณมิตรแล้ว, สัตว์ที่มีเกิดเป็นธรรมดาจะพ้นจากความเกิด สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดาจะพ้นจากความแก่, สัตว์ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดาจะพ้นจากความเจ็บ, สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดาจะพ้นจากความตาย ข้อนี้ที่เคยบอกไว้หลายหนแล้ว เขาเอามาสดท่อนเดียวทางด้าน, สดทว่าเรามีความเกิดเป็นธรรมดาไม่พ้นความเกิดไปได้ แล้วก็ร้องไห้โฮๆ, เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่พ้นแก่ความตายไปได้ ก็นั่งร้องไห้โฮๆ, เรามีความเจ็บเป็นธรรมดาไม่พ้นความเจ็บไปได้ ก็นั่งร้องไห้โฮๆ, เรามีความตายเป็นธรรมดาไม่พ้นความตายไปได้ แล้วก็นั่งร้องไห้โฮๆ, สมน้ำหน้าคนโง่. **พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสอย่างนั้น**, ตรัสว่าถ้าอาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว ที่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา, ก็พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยากจะเอาพระบาลีตอนนี้มาสดต่อเสียให้จบ, อย่าสดท่อนเดียว.

ที่นี้ก็ตรัสอีกต่อไปว่า ที่อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรนั้น คือทำอย่างไร, ข้อความในสูตรนั้นก็ปรากฏชัดเลยว่า ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๑๐ ประการ, สัตว์นั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติจนประกอบไปด้วยองค์ ๑๐ ประการ, คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ สัมมาวิมุตติ รวมเป็น ๑๐ ประการ ถ้าได้ ๑๐ ประการนี้แล้ว คือพ้น อยู่เหนือความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย, นี้เราถือเอา **ประโยชน์ของสัมมาสมาธิที่เป็นอริยสัมมาสมาธิ** ว่ามันให้เกิด สัมมาญาณะและสัมมาวิมุตติ อีก ๒ ประการ, ๘ ประการข้างต้นมารวมเป็นหนึ่งประการ

เสีย คือ สัมมาสมาธิที่เป็นอริยะ มีบริวาร ๗. อริยมรรคมีองค์ ๘ ถูกลดลงเหลือ ๑ เอา
 สัมมาสมาธิขึ้นเป็นชื่อ แล้วก็ประกอบไปด้วยบริวาร ๗, คืออนอกนั้น ๗ องค์มาเป็น
 บริวารของสัมมาสมาธิ. **อริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗ นี้จะให้เกิดสัมมาญาณ ให้
 เกิดสัมมาวิมุตติ,** แล้วก็อยู่เหนือความเกิดแก่เจ็บ ตาย เพราะความสมบูรณ์ไปด้วย
 ความถูกต้อง ๑๐ ประการนี้, เรียกว่า **สัมมัตตะ ๑๐** แปลว่า **ความถูกต้อง ๑๐ ประการ.**

ถ้าความถูกต้องมีเพียง ๘ ประการ นั้นเป็นเพียงส่วนเหตุเท่านั้น, ส่วนผล
 ยังไม่ได้พูดถึง แต่ก็พอแล้ว ถ้าว่ามีเหตุ ๘ องค์นี้ครบแล้วไม่ต้องสงสัยผลมันมีมาเอง.
 เพราะฉะนั้นเราจึงพูดถึงกันแต่มีองค์ ๘ มีองค์ ๘ ไม่พูดถึงอีก ๒ องค์, แล้วเอามาสอน
 กันในการเล่าเรียนนี้ ก็สอนกันเพียงแต่ ๘ องค์ ส่วนในพระบาลีนั้นกล่าวถึง ๑๐ องค์
 มากเหมือนกัน, มากเหมือนกันทั่ว ๆ ไปเหมือนกัน แต่ไม่เอามาสอนเอง; ฉะนั้น
 จึงบอกให้รู้ว่า **เพราะอาศัยอริยสัมมาสมาธิก็จะได้ส่วนที่เหลือเป็นผลอีก ๒ องค์ คือ
 สัมมาญาณ กับ สัมมาวิมุตติ** มาด้วย ก็สมบูรณ์เท่านั้น.

ในที่อื่น **ตรัสอุปมาไว้ให้เข้าใจง่ายว่า** ยากินแล้วอาเจียนหายโรค, ยาอะไร
 ที่กินเข้าไปแล้วอาเจียนแล้วหายโรคก็คือ **สัมมัตตะ ๑๐,** ยาอะไรที่กินเข้าไปแล้วถ่าย ๆ ๆ ๆ
 โรคหมดไป นั่นก็คือ**สัมมัตตะ ๑๐,** แล้วน้ำอะไรที่นำมาอาบมาล้างแล้วหมดบาปหมดกรรม
 หมดมลทิน นั่นก็คือ**สัมมัตตะ ๑๐** พูดอย่างนี้. ฉะนั้นต้องมีความถูกต้องอีก ๒ ประการ
 รวมกันเป็น ๑๐ จึงจะจบบริบูรณ์ **แล้วมันจะจบบริบูรณ์ได้อย่างนี้** ก็ด้วยอำนาจของ
 สมาธิ สัมมาสมาธิ.

สัมมาสมาธิเป็นเหตุปัจจัยแก้สันติภาพ.

ที่นี้ก็สรุปทำยว่า มันจะสร้างสันติภาพอย่างไร สัมมาสมาธิมันจะเป็นเหตุ
 ปัจจัยแก้สันติภาพอย่างไร, จะพูดกันโดยย่อๆ วันนี้ รายละเอียดอีกมากมายไว้พูดกัน

วันหลัง. ถ้าทุกคนมีสมาธิอย่างที่ว่า **ที่ประกอบไปด้วยองค์ ๓ คือบริสุทธิ์ มั่นคง ว่องไว** มันก็ทำอะไรได้มาก ได้มากเกินคาด, ทำอะไรได้ทุกอย่าง. ถ้ามีครบไปจนถึงเป็นอริยสัมมาสมาธิ ก็สร้างพระอรหันต์ขึ้นมาเต็มโลกเลย, พุดเหมือนกับพุดเล่น ถ้าทุกคนมีอริยสัมมาสมาธิประกอบไปด้วยบริวาร ๗ มันก็เท่ากับว่าสร้างพระอรหันต์ขึ้นมาเต็มโลกเลย. **ทำไมจะไม่สันติภาพล่ะ? ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าอริยสัมมาสมาธิ,** ทุกๆ อย่างมันอยู่ใต้อำนาจของอริยสัมมาสมาธิ จะทำอะไรก็ได้ จะสร้างอะไรก็ได้ ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลอย่างแท้จริงถูกต้อง.

ที่นี้ ลงมาอย่างต่ำๆ เตี้ยๆ ที่คนเราจะทำอะไรกันในโลก ก็มีว่าจะรักษาป้องกันอะไร ถ้ามีสมาธิก็ทำได้ดี, จะละอะไรที่ควรละ ละอบายมุขอะไรก็ได้ดี ถ้ามีสมาธิ จะสร้างอะไรขึ้นมาทางจิตใจก็สร้างได้ดีถ้ามีสมาธิ, จะรักษาส่วนที่สร้างขึ้นมาขึ้นนั้นก็รักษาได้ถ้ามีสัมมาสมาธิ, หรือแปลว่า**สร้างสิ่งที่พึงปรารถนาขึ้นมาได้อย่างครบถ้วน** นี้เรียกว่าเหตุปัจจัยแห่งสันติภาพ คืออริยสัมมาสมาธิ, หรือว่าเมื่อมีสมาธิ แล้วก็จะสร้างเหตุปัจจัยแห่งสันติภาพขึ้นมาได้ทุกอย่างทุกประการ. สันติภาพส่วนบุคคลแต่ละคนก็สร้างได้, สันติภาพส่วนสังคมหรือโลกทั้งหมดมันก็สร้างได้, **สันติภาพอย่างอยู่ในโลกๆอย่างชาวบ้านชาวโลกนี้ก็ สร้างได้, สันติภาพอย่างโลกุตตระ** ไนน์ก็สร้างได้ ถ้ามันมีสมาธิ.

พุดให้คนไม่เชื่อแล้วก็ตามได้ ว่า**สร้างพรหมโลกได้ที่นี้** ถ้ามันมีสัมมาสมาธิ คือ มีสมาธิมันก็เป็นพรหมกันที่นี้ ทันทีเดี๋ยวนี้ที่นี้, เรียกว่าสร้างพรหมโลกกันได้ที่นี้. แต่คนที่ไม่เข้าใจเขาไม่ยอมเชื่อแล้วก็ตาม, ก็ด่าอย่างที่เคยด่ามาแล้ว ว่า**นิพพานที่นี้ สวรรค์นรกที่นี้ เขาไม่เข้าใจ. ถ้าเรามีสมาธิแล้วเราจะสร้างพรหม - โลกทุกชั้นทุกชั้นขึ้นมาได้ที่นี้ และเดี๋ยวนี้,** ถ้าว่ามีเมตตาสมาธิ สมาธิที่ประกอบไปด้วยเมตตาแล้วก็เป็นโลกพระศรีอารียเมตตรัยกันที่นี้และเดี๋ยวนี้. ทุกคนมีสมาธิที่มี

เมตตาเป็นเบื้องต้น, มันจะสร้างความรักมิตรภาพขึ้นมาในโล่นี้ปัจจุบันนี้, เป็นโลกของพระศรีอารียเมตตรัยกันขึ้นที่นั่นที่. ทุกคนรักกันเหมือนคนๆ เดียวกัน ดีเหมือนกันหมด หวังดีเหมือนกันหมด เมตตากรุณาเหมือนกันหมด, พวกเขาที่มีคำเรียกว่า ยูโทเปีย ยูโทเปีย ความหมายอย่างเดียวกันกับโลกพระศรีอารียเมตตรัย. ถ้าต้องการจะได้ก็ทำสมาธิ มันจะสร้างยูโทเปียขึ้นมาได้ในโลกนี้, ก็ยิ่งกว่าสันติภาพที่พูด ๆ กันอยู่ สันติภาพหลอกเด็กทั้งนั้น. สันติภาพที่แท้จริงก็ต้องจริงซิติ มันเป็นสันติภาพที่แท้จริง. **เดี๋ยวนี้มันเป็นสันติภาพหลอกกัน สันติภาพการเมือง, สันติภาพมีต่อเมื่อฉันได้ตามที่ฉันต้องการ. ถ้าฝ่ายหนึ่งได้ตามที่เขาต้องการนั้นแหละ เขาจึงจะเรียกว่าสันติภาพ; อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องการเหมือนกัน มันก็ได้รบกัน เป็นเรื่องของสงครามถาวร.**

สันติภาพแท้จริงจะมีได้ต่อเมื่อมันมีความถูกต้องในทางจิตใจ, รักกันได้ จนแวมรักกันได้กับหนูนั่นแหละคือสันติภาพที่แท้จริง, เสือรักกันได้กับกวาง, สิงโตรักกันได้กับแพะกับแกะ, เมื่อนั้นแหละมันจึงจะเป็นสันติภาพที่แท้จริง. มันเป็นเรื่องที่ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจทั้งนั้น, แล้วก็เป็นจิตที่ถูกต้องและบังคับได้ มันก็ไม่สร้างวิกฤตการณ์ใดๆ ขึ้น มันก็เป็นปัจจัยแก่สันติภาพถาวร

นี่เรื่องสัมมาสมาธิเป็นเหตุปัจจัยในการสร้างสันติภาพ ก็มีอยู่อย่างนี้, อย่างยืดยาวๆ ก็มีอยู่อย่างนี้ ; **ถ้าเราทำสมาธิได้ เราก็บังคับจิตได้ มีแต่ความถูกต้องก็ไม่ทำอะไรที่เป็นที่เบียดเบียนกระทบกระเทือนกัน, ทุกศาสนาสอนให้รักผู้อื่นทั้งนั้นแหละ แต่ไม่มีใครปฏิบัติได้ เพราะมันบังคับจิตไม่ได้, มันก็เลยรบราฆ่าฟันกัน. ในพวกที่ถือศาสนาเดียวกันที่กำลังรบกันอย่างยิ่งอยู่บัดนี้, อย่าวไปออกชื่อเขาเลยมันไม่มีประโยชน์, ยังรบกันอยู่ทุกวันนี้ถือศาสนาเดียวกัน อย่าวว่าอย่างนั้นเลย แม้แต่ในครอบครัวเดียวกันมันก็กัดกัน. ใช้คำว่าอย่างนี้ดีกว่า มันอยู่ในครอบครัว**

เดี๋ยวมันก็ยิ่งกัดกัน, ถ้ามันไม่มีการบังคับตัวได้ บังคับจิตได้. **สมาธิการบังคับควบคุมจิต ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องได้ด้วยหมดปัญหา.**

เอาละการบรรยายครั้งนี้สมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย ฝากไว้ให้ท่านทั้งหลายนำไปคิดนึกพิจารณา เห็นว่ามันจะประพจน์ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร เทาไรก็ขอให้ประพจน์ให้ได้เต็มที่ไปตามนั้น จะได้รับประโยชน์ชนิดที่ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนาเป็นแน่นอน.

ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายสวดบทพระธรรมคณสาธยาย ให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ฟัง ในการที่จะปฏิบัติธรรมะดังที่กล่าวแล้วนั้นๆ สืบต่อไปในกาลบัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๑๐ -

๖ กันยายน ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ. (ต่อ)

[สัมมาญาณะ]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายธรรมะประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่องเกี่ยวกับ สันติภาพของโลก ต่อไปตามเดิม แม้จะมีผู้เพิ่มมาใหม่จำนวนมาก ก็ไม่อาจจะเปลี่ยนเรื่องอื่น หรือตั้งต้นใหม่ได้, จะต้องบรรยายต่อ ๆ กันไปตามลำดับ จนกว่าจะจบเรื่องนี้. ขอให้ท่านทั้งหลายที่มาใหม่ฟังในฐานะเป็นเรื่องสั้นจบในตัวก็แล้วกัน, เราได้พูดกันถึงเรื่องสันติภาพของโลกมาตามลำดับ ๙ ครั้งแล้ว, วันนี้เป็นครั้งที่ ๑๐ มีหัวข้อเฉพาะในวันนี้ว่า **เหตุให้เกิดสันติภาพคือ สัมมาญาณะ.**

[บททวน.]

ขอทบทวนที่แล้วมาว่า เราได้พูดตามลำดับ ว่าทำไมจึงต้องพูดเรื่องสันติภาพ ของชาวบ้านชาวเมืองในพุทธบริษัท? ข้อนี้เพราะว่า เป็นพระพุทธรูปประสงค์ จะสร้างสันติภาพขึ้นในโลก, ศาสนาของพระองค์เพื่อสันติภาพในโลก มันเป็นเรื่องเดียวกัน. พุทธบริษัทจึงเห็นเป็นหน้าที่ ที่จะต้องเอาใจใส่ในเรื่องสันติภาพของโลก, พยายามทำความเข้าใจ แล้วก็พยายามปฏิบัติให้เกิดขึ้นมา หรือถ้าจะมองดูให้ดีก็เห็นได้ว่า ทุกคนหรือว่าทุกชีวิต ทุกสิ่งที่มีชีวิต ต้องการสันติภาพทั้งนั้น. ดังนั้นจะถือว่าเป็นเรื่องของเราเองก็ได้ แล้วเราก็จะต้องสนใจและปฏิบัติให้มันเกิดขึ้นมา, หรือว่าในฐานะที่เราอยู่ร่วมโลกกันทั้งหมด เราก็รู้จักรับผิดชอบ แบ่งภาระหน้าที่แก่กันและกัน ในการทำให้โลกนี้มีสันติภาพ ให้มันงดงามให้มันน่าอยู่ มันจะได้ไม่เป็นการเอาเปรียบผู้อื่น. ดังนั้นเราจึงต้องพูดกันถึงเรื่องสันติภาพ ด้วยเหตุผลอย่างนี้, แล้วก็พูดตามลำดับถึงเรื่องว่า วิกฤตการณ์ในโลกเป็นอย่างไร อะไรเป็นเหตุให้เกิดวิกฤตการณ์, แล้วจึงพูดถึงเรื่องสิ่งที่ตรงกันข้ามคือสันติภาพ, แล้วก็พูดถึงเหตุให้เกิดสันติภาพตามลำดับ โดยอาศัยหลัก อัญจันติกัมมคัมม็องค์ ๘ : หมวดปัญญา คือสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปไป พูดมาแล้ว, หมวดศีลคือสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว ก็พูดมาแล้ว, หมวดสมาธิ สัมมา - วายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ก็พูดมาแล้วแต่ละครั้งๆ, เป็นอันครบถ้วนเกี่ยวกับ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ในฐานะเป็นเครื่องสร้างสันติภาพ.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ที่นี้ในวันนี้ก็พูดเลยออกไปถึงสัมมาญาณะ, แล้วจะต้องพูดต่อไปถึงสัมมาวิมุติ อีกครั้งหนึ่ง จึงจะครบถ้วน. เราได้พูดเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ มาหมดแล้ว, นี้ก็เลยนอกขอบเขตอริยมรรคมีองค์ ๘ ออกมาแล้ว มาสู่เรื่องของสัมมัตตะ ๑๐ ; ๘ องค์ ข้างต้นมันตรงกันมันเหลืออยู่ ๒ องค์ที่ไม่ตรงกัน, องค์นี้ก็เพราะเหตุว่า ๘ องค์ข้างต้นนั้น

มันมีอยู่ในฐานะเป็นเหตุ, เป็นเหตุให้เกิดผล; ส่วน ๒ องค์ข้างหลังนี้ อยู่ในฐานะเป็นผลที่เกิดมาจากเหตุ. เข้าใจชัด ๆ ว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเป็นธรรมะที่เป็นเหตุ, ส่วนที่เป็นเหตุหรือตอนที่เป็นเหตุ, แล้วก็เลยมาถึงตอนที่เป็นผลอีก ๒ อย่างนี้ ไม่ได้เรียกอริยมรรคมีองค์ ๘ แล้ว, เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าสัมมัตตะ ๑๐ รวมเอา ๘ ข้างต้นไว้ด้วยแล้วเพิ่มเข้าอีก ๒ เป็น ๑๐, เรียกว่าสัมมัตตะ ๑๐ แปลว่า ความถูกต้อง ๑๐ ประการ.เดี๋ยวนี้เราก็พูดถึงสัมมัตตะองค์ที่ ๙, เรียกว่าสัมมาญาณะในฐานะเป็นเครื่องมือให้เกิดสันติภาพ.

อยากจะข้อมความเข้าใจเล็กน้อยเกี่ยวกับคำ ฟังดูหลายคนพูดสะเพร่าปนเปกันหมด พูดญาณเป็นฉาน, แม้พูดว่าญาณก็ไม่รู้ว่าญาณอย่างไรแน่. ถ้า ผู้หญิง สระอา ฉณธ สระกต เรียกว่า ญาณ แปลว่า ความรู้, ย ยักษ์ สระ าน หนูสระกต เรียกว่า ยาน เฉยๆ แปลว่า เครื่องขับขี่ ขนส่ง, ที่นี้ ฉ ฉณธ สระ าน หนู สระกตว่า ฉาน นี้หมายถึงสมาธิ คือ การเพ่งแห่งจิต, ๓ คำนี้ชอบใช้ปนเปกันนักโดยสะเพร่า. ขอให้แยกกันให้ชัดว่า เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดถึงเรื่องญาณ ญาณ, ญาณะ คำๆ นี้แปลว่า ความรู้ เป็นองค์ที่ ๙ ของสัมมัตตะ, แล้วก็อยู่นอกขอบเขตของอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะมันไปอยู่ในส่วนผล. ถ้าว่าที่จริงก็เห็นได้ชัดว่า ถ้าจะกล่าวให้ครบทั้งเหตุทั้งผลก็ต้องกล่าว ๑๐ คือสัมมัตตะ ๑๐.

ถ้ากล่าวแต่เพียงเหตุก็กล่าวอริยมรรคมีองค์ ๘, แล้วส่วนใหญ่ก็รู้จักอริยมรรคมีองค์ ๘ ในฐานะเป็นตัวพุทธศาสนา ยิ่งในหมู่ชาวต่างประเทศด้วยแล้ว จะรู้จักแต่อริยมรรคมีองค์ ๘ เรียกมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นที่คุ้นหู, แล้วก็เรียกว่าทางสายกลางก็เรียก มันก็เป็นแต่เรื่องทางและการเดินทาง, ยังไม่ได้รวมเอาผลของการเดินทางเข้าไว้ด้วย. มันต้องเพิ่มเข้าไปอีกสอง คือสัมมาญาณะและสัมมาวิมุตติ ที่มันเป็นผลเข้ามาด้วย จึงจะครบชุดคือ ๑๐ และบริบูรณ์ เป็นตัวพุทธศาสนาที่บริบูรณ์ ทั้งโดยเหตุและโดยผล.

ในพระบาลีแท้ๆ ในพระไตรปิฎกแท้ๆ ก็พูดถึงสัมมัตตะ ๑๐ นี้มากมายหลายแห่งเหมือนกัน, แต่พอเอามาพูดกันในหมู่พวกเรา สั่งสอนกันนี้ นิยมไปพูดเรื่อง อริยมรรคมีองค์ ๘ คือพูดแต่ ๘ รู้จักกันแต่ ๘, ในบาลีธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ถือว่าเป็นสูตรสำคัญ ก็พูดกันแต่เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘, พูดแต่ในส่วนเหตุ. ขอให้รู้ไว้เถอะว่า ถ้าจะให้มันครบบริบูรณ์ทั้งเหตุและผล แล้วมันต้องเป็น ๑๐ คือเติมเข้าไปอีก ๒ อย่างในฐานะเป็นผล. ข้อนี้ต้องระลึกไว้เสมอว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอย่างสมบูรณ์ ที่เป็นตัวพุทธศาสนาสมบูรณ์ ท่านก็ตรัส ๑๐; อย่างเรื่องที่เคยเอามาพูดให้ฟังบ่อย ๆ ว่า ถ้าได้อาศัยตถาคตเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ทั้งหลายที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความเกิด, ที่มีความแก่เป็นธรรมดา ก็จะพ้นจากความแก่, ที่มีความเจ็บเป็นธรรมดา ก็พ้นจากความเจ็บ, ที่มีความตายเป็นธรรมดา ก็พ้นจากความตาย ซึ่งบอกบ่อย ๆ ว่า เรา มันสวดกันครั้งเดียว ไม่มาถึงอันนี้ ก็เลย คล้ายๆ กับว่า มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ล่วงพ้นไปไม่ได้; แต่พระพุทธเจ้าท่านว่าลวงพ้นได้ โดยมีเราตถาคตเป็นกัลยาณมิตร, แล้วก็ทรงแสดงธรรมเป็นสัมมัตตะ ๑๐, มีพระตถาคตเป็นกัลยาณมิตร แล้วก็ปฏิบัติธรรมะครบถ้วนเป็นสัมมัตตะ ๑๐, เมื่อเป็นสัมมัตตะ ๑๐ แล้ว นั้นแหละจะพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย.

เพราะฉะนั้นขอให้รู้สึกไว้เสียด้วยว่า เรามันสวดกันท่อนเดียวบ้าง, แล้วเราก็ไม่สนใจที่จะให้เลยไปถึงครบบริบูรณ์ ว่ามันพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันต้องเป็นสัมมัตตะ ๑๐. ดังนั้นการบรรยายในวันนี้ ก็จะพูดเลยไปถึงสัมมัตตะ ๑๐ หลังจากที่พูด อัญจันติกัมมัคค์มีองค์ ๘ ครบถ้วนแล้ว. ในวันนี้จึงพูดถึงเหตุแห่งสันติภาพ คือสัมมา - ญาณะ, ไม่ค่อยจะคุ้นเคยกันก็ฟังกันเสียให้คุ้นเคยบ้าง, แล้วจะพูดอีกข้อหนึ่ง. คือ สัมมาวิมุตติในคราวหลัง.

ศึกษาโดยอรรถและพยัญชนะของคำ.

นี่คำว่าสัมมาญาณะนี้ จะศึกษากันโดยละเอียด ก็แยกออกเป็น ๒ คำ คือ สัมมาคำหนึ่ง, ญาณะคำหนึ่ง, บทย่นที่เป็นหลักคือคำว่า ญาณะ แปลว่า ความรู้, สัมมา เป็นบทประกอบ แปลว่า ถูกต้อง ที่ถูกต้อง. ดูคำว่า ญาณะ กันก่อน แปลว่า ความรู้ มีคำเรียกแทนกันได้อีกหลายคำ, ไม่เรียกว่าญาณะก็ได้ ไปเรียกว่าวิชาก็ได้ เหมือนกัน, เป็นความรู้เหมือนกัน, ไปเรียกว่า ปัญญาก็ได้ เป็นความรู้เหมือนกัน ไปเรียกว่า จักขุ ก็ได้ แปลว่า ดวงตา ก็หมายถึงความรู้ เหมือนกัน, ไปเรียกว่า อาโลกะ แปลว่า แสงแดด หรือ แสงสว่าง มันก็หมายถึงความรู้ด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้นรู้ว่าไว้เถอะว่า มันมีคำเรียกแทนกันได้อีกหลายคำ แต่มันเหมือนกันหมด, หมายถึง แสงสว่างหรือความรู้ แสงสว่างแห่งจิตใจคือความรู้ จิตใจไม่ต้องการแสงแดด ต้องการแสงสว่างที่เป็นความรู้ คำพูดใช้รวมกันได้อย่างนี้. เรามีคำว่าความรู้ ความรู้ นี้เป็นหลัก, แล้วก็มีคำที่จะต้องอธิบายให้เห็นชัดลงไปอีกว่า หมายถึงความรู้ในชั้นไหน. ถ้าเป็น ญาณะหรือวิชา เป็นต้น แล้ว หมายถึงความรู้แจ้ง, เห็นแจ้งประจักษ์อยู่ในจิตใจ ในความรู้ลึกจริงๆ ไม่ต้องคำนวณ ไม่ต้องใช้เหตุผล, อยู่เหนือความหมายแห่งเหตุผล.

ดังนั้น ก็พูดกันอีกทีหนึ่งว่า ความรู้ ความรู้ นี้มันมีที่ชั้น. ชั้นแรกเป็น ความรู้ที่ได้อ่าน ได้ยิน ได้ฟัง ได้อะไรก็ตาม เป็นความรู้เหมือนที่เราเรียนในโรงเรียน; นี้ก็เรียกว่าความรู้.

ที่นี้ เอาความรู้นั้นมาคิดนึกใคร่ครวญ อย่างนั้นอย่างนี้ ด้วยการคำนวณ ด้วยการใช้เหตุผลต่าง ๆ นานา ก็เกิดความเข้าใจ, แม้ความเข้าใจนี้ก็เป็นความรู้, ความรู้ชั้นที่สูงขึ้นมา.

ทีนี้เมื่อเข้าใจแล้วได้ปฏิบัติดู, ปฏิบัติดูมันก็พ้นจากความเข้าใจ มันเป็นความรู้สึกอยู่ในใจโดยไม่ต้องอิงอาศัยเหตุผลอะไร, รู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดอยู่ในใจ. นี่ก็เป็นความรู้, ก็เลยได้ความรู้เป็นสามชั้น โดยทั่วไปเป็นอย่างนี้.

ควรจะรู้กันไว้บ้าง ว่ามีความรู้ชั้นความรู้ธรรมดาสามัญ, มีความรู้ชั้นเข้าใจ นี่มันต้องมีสติปัญญาใคร่ครวญคานะ คำนวณ นี่เป็นความเข้าใจ, ครั้นปฏิบัติตามนั้นแล้ว มันมีผลปรากฏแก่จิตใจอีกชั้นหนึ่ง นี่มันเลยความเข้าใจ เป็นความรู้แจ้งแทงตลอด. ถ้าจะรู้เรื่องอะไรให้ถึงที่สุด ก็ต้องรู้ถึงขั้นที่ว่า รู้แจ้งแทงตลอด ก็เป็นอันว่ารู้ทั้งสามชั้นนั้นแหละ : ความรู้ แล้วก็ เข้าใจ แล้วก็ เห็นแจ้งแทงตลอด. คำว่า ญาณๆ ในที่นี้ ก็หมายถึงความรู้ชั้นที่เป็นการเห็นแจ้งแทงตลอด, ไม่ใช่สักแต่ว่านั่งฟังแล้วก็รู้ หรือเอาไปคิดเล่นๆ แล้วก็รู้, มันต้องปฏิบัติจนสิ่งนั้นปรากฏแก่ความรู้สึกในจิตใจ จึงจะเรียกว่าเห็นแจ้งแทงตลอด และเป็นความรู้ที่หมายถึงในที่นี้.

ทีนี้ ก็มีคำว่า สัมมา สัมมาเข้ามาประกอบ, สัมมาญาณะความรู้ที่เป็นสัมมาคือเป็นความถูกต้อง. คำว่าสัมมา ในที่นี้โดยทั่วไปก็แปลว่า ถูกต้อง มันยังจะต้องถามว่า ถูกต้องสำหรับอะไร? มันก็ตอบได้ทันทีว่า ถูกต้องสำหรับความดับทุกข์ ; ถ้ามันถูกต้องสำหรับอย่างอื่น มันไม่ใช่สัมมาในที่นี้. สัมมาในที่นี้หมายถึงถูกต้องสำหรับดับทุกข์ คือมันดับทุกข์ได้, หรือมันเป็นส่วนประกอบของการที่ดับทุกข์ได้ ก็ได้เหมือนกัน, แต่มันอยู่ในพวกที่ว่ามันดับทุกข์ได้ เรียกว่า สัมมาญาณะ ความรู้ที่ถูกต้องคือดับทุกข์ได้.

ญาณเปลี่ยนระดับได้.

ทีนี้ ก็อยากจะให้ท่านทั้งหลาย มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าความรู้หรือญาณ ให้ครบถ้วน เพราะว่าเราไม่ค่อยจะได้พูดกันในส่วนนี้ ทีนี้ก็อยากจะให้รู้อย่างครบถ้วน มันมีความหมายต่าง ๆ กันอยู่ สำหรับสิ่งที่เรียกว่าญาณ.

อันแรกที่สุด ญาณพวกแรกที่สุด เราเรียกว่า **สัญชาตญาณ**. สัญชาต - ญาณ **ตัวหนังสือแปลว่าญาณที่เกิดเอง**, ตามตั้งหนังสือแปลว่าอย่างนั้น. ความหมายของมัน ก็คือ**ญาณที่เกิดอยู่ตามธรรมชาติ**, เกิดอยู่ตามธรรมชาติ, เกิดได้เองตามธรรมชาติในสิ่งที่มีชีวิต. ในบรรดาสิ่งที่มีชีวิตแล้วไม่ต้องมีใครมาสอน มันรู้ส่วนที่มันรู้ได้เองอยู่ระดับหนึ่งทีเดียว; เช่นรู้จักกลัวตาย รู้จักต่อสู้เพื่อไม่ให้ตาย, รู้จักหาอาหารกิน, รู้จักการสืบพันธุ์ แล้วมันก็ยังเป็นสิ่งที่ละเอียดๆ อยู่อีกมากมายหลายอย่างนับไม่ถ้วนที่เป็นเรื่องของความรู้ที่เกิดเอง เหลืออยู่ ประจำอยู่ ในสิ่งที่มีชีวิต. อย่างว่าเด็กทารกไปหยิบไฟเข้า มันก็มีความรู้เองโดยไม่ต้องมีใครสอนดอก, ร้อนแล้วก็หดมือ แล้วมันก็เลิกไม่หยิบไม่จับ; อย่างนี้ไม่ต้องมีใครสอน, ความรู้อย่างอื่นอีกมากมาย ติดมากับชีวิต, ถ้าความรู้สักชนิดนี้เป็นความรู้ระดับต่ำ **จะเรียกว่าระดับต่ำก็ไม่ถูก, เรียกว่าระดับกลาง ระดับพื้นฐาน, ระดับพื้นฐานที่เปลี่ยนได้ต่อไป.**

เรามี**ความรู้ที่เป็นสัญชาตญาณ** ด้วยกันทุกคน **มีผลคือให้มีชีวิตอยู่ได้** ให้รอดชีวิตอยู่ได้, แม้จะ**มีความรู้สึกเป็นตัวเป็นตน** มันก็ไม่รุนแรง, เป็นแต่เพียงว่ามีตัวตน **สำหรับจะรักษาตนให้มีชีวิตอยู่** เพียงเท่านั้นแหละ. เป็นความรู้สึกตามสัญชาตญาณมีตัวตน.

ที่นี้ ต่อมามันก็ไม่ได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น **สัญชาตญาณพวกนี้ที่ควบคุมไม่ดี** หรือไม่รู้จัควบคุมหรือว่าอบรมกันมาผิดๆ มันก็เป็น**สัญชาตญาณชนิดที่เป็นไปฝ่ายกิเลส**, ฝ่ายกิเลสคือฝ่ายที่จะผิดจะเกิดทุกข์, จะเรียกว่า**ความรู้สึกฝ่ายต่ำก็ได้** แต่เราจะเรียกธรรมดาๆ ว่า **สัญชาตญาณที่มันเปลี่ยนไปความรู้ชั้นกิเลส**. ในระดับ**สัญชาตญาณมีความรู้แต่เพียงว่า** ตัวตน ต้องเลี้ยงตัวตน **ต้องรักษาตัวตน** คุ้มครองตัวตน เพียงเท่านั้น; แต่ถ้า**ควบคุมไม่ได้** มันหนักเข้าหนักเข้า มันก็เลยไปเป็นเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตน, พอเห็นแก่ตนก็จะเกิดโลภะ โทสะ โมหะ เกิดกิเลส

นานาชนิด ; นี่สัญญาตญาณที่มันเปลี่ยนไปเป็นกิเลส **เราก็ได้รับผลคือเป็นทุกข์.**
มีความทุกข์.

แล้วมันก็แปลกอยู่อีกที่หนึ่งที่ว่า **ทุกคราวที่มีความทุกข์ มันย่อมสอนให้**
อย่างหนึ่งเสมอ : มีความทุกข์เพราะอะไร มันก็สอนให้อย่างหนึ่งเสมอเกี่ยวกับสิ่งนั้น,
มันก็ค่อยๆ มีความรู้สึกขึ้นมา เกี่ยวกับสิ่งนั้น **สัญญาตญาณนั้นก็เปลี่ยนไปเป็นโพธิ.**
ถ้ามันเปลี่ยนไปเป็นกิเลส ก็เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, แต่แล้วมันอีกทางหนึ่ง ก็เปลี่ยน
เป็นโพธิ คือ **รู้แจ้งตามที่เป็นจริง** ว่า อะไรเป็นอย่างไร ก็เป็นเพื่อดับทุกข์ เป็น
อันที่ ๓.

อันที่ ๑. เป็นความรู้ลึวน ๆ ตามแบบธรรมชาติลึวน ๆ ; ดูแต่นกบาง
ชนิดทำรังเป็น, สวयงามแปลกประหลาดอัศจรรย์ จนคนก็ทำไม่ได้. รังนกบางชนิด
ใครสอนมันล่ะ มันก็ทำได้, นี่เรียกว่ามันเป็นสัญญาตญาณที่ติดมาในชีวิตของนกชนิดนั้น
ก็ไม่ไข่เล่นเหมือนกัน. บางอย่างก็น่าอัศจรรย์ เช่นแมลงผึ้งทำรังสวयงามประหลาด
อย่างที่คนก็ทำไม่ได้, นี่ก็เป็นความรู้ก็เรียกว่าสัญญาตญาณ มีอยู่ในชีวิตทุกชนิดตามแบบ
ของตนๆ ให้รอดชีวิตอยู่ได้.

ที่นี้ **สัญญาตญาณที่เปลี่ยนไปเป็นกิเลส** มันก็เนื่องด้วยการอบรมมาผิด
แวดล้อมมาผิด อะไรมาผิด โดยไม่ต้องมีใครรับผิดชอบ; เช่นเด็กทารกเกิดมา พ่อ แม่
หรือคนเลี้ยงก็สอน โดยวิธีอบรมให้เข้าใจไปว่า มีตัวกู มีของกู เพราะพูดกันแต่ว่า
นี่ของลูก ของแก บ้านของแก พ่อแม่ของแก อะไรของแก อะไรของแกหมด. นี่
เด็กมันก็เริ่มรู้ๆ รู้เฉไปในทางกิเลส, **ความรู้สึกเพียงแต่ว่าตัวตนของตน มัน**
กลายเป็นตัวกูชนิดที่เห็นแก่ตน. ความรู้สึกที่เห็นแก่ตนนั้นมันเลวร้ายมาก, ความคิด
ความเห็นว่ตนเฉย ๆ ไม่เลวร้ายเท่าไร, นี่มันเห็นแก่ตน มันก็เป็นเรื่องเลวมาก แล้ว

คนเลี้ยง พ่อแม่ ใครก็ตาม อุตสาหะหาสิ่งอร่อยที่สุด สวยงามที่สุด ไพเราะที่สุดอะไรมา บำรุงบำเรอเด็กทารก, ให้เด็กได้รู้รสของสิ่งเหล่านั้น แล้วก็พอใจๆ มีความพอใจ แล้วก็อยากได้มากยิ่งขึ้นไปก็เกิดความรู้สึกว่าตัวกูพอใจ ตัวกูได้มา. นี่มันก็เกิดกิเลส ชนิดนี้เป็นธรรมดา, จะโทษใครก็ได้, จะโทษบิดามารดาก็ไม่ถูก เพราะเขาทำไปตามประเพณี ไม่ต้องรับผิดชอบ ในการกระทำที่ทำให้เด็กทารกเจริญขึ้นด้วยความเห็นแก่ตัว ; แต่แล้วมันก็เกิดกิเลส, ครั้นเกิดกิเลสแล้วไม่ต้องสงสัย มันก็มีความทุกข์ มีความทุกข์.

ที่นี้ ก็ดังที่พูดมาแล้วว่า **เมื่อมีความทุกข์ทีหนึ่ง มันหายโง่มาทีหนึ่ง,** เรื่องเล็กเรื่องใหญ่อะไรก็ตาม **ทำผิตน้อย ๆ ก็ฉลาดน้อย ๆ ทำผิตมาก ๆ ก็ฉลาดมาก ๆ คนก็ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง ที่ความทุกข์มันสอนให้,** นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรจะต้องได้ วิวัฒนาการทางสติปัญญาในโลกนี้ของมนุษย์เรา ก็ความทุกข์ หรืออุปสรรค หรือความขัดข้อง หรือความยากลำบากมันสอนให้, มันบีบบังคับให้ค้นคว้าจนหาทางที่จะแก้ปัญหา ก็เลยฉลาดขึ้นมา เพราะความทุกข์บีบบังคับให้ทำ. **แต่ความรู้ส่วนนี้มันเดินกันคนละทาง คือมันเดินมาในทางที่จะดับทุกข์, เราจึงเรียกว่าสัญชาตญาณ ฝ่ายโพธิ.**

ได้เป็น ๓ อย่างแล้วใหม่ละ : **๑. สัญชาตญาณตามธรรมชาติล้วน ๆ** พื้นฐาน, โดยพื้นฐาน, **๒. สัญชาตญาณที่มันเปลี่ยนไปเป็นกิเลส** เรียกว่าความรู้ผิต ๆ, ความรู้ผิตๆ, **๓. ที่นี้ สัญชาตญาณอีกทางหนึ่งก็เปลี่ยนไปในโพธิ คือ ๓. ความรู้ถูกต้อง,** ความรู้ถูกต้อง แต่มันก็เป็นความรู้ทั้งนั้นแหละ. แม้แต่รู้มาตามธรรมชาติมันก็ไม่ใช่เล่น มันรู้มากเหมือนกัน, มันมีพืชพันธุ์ มันมีเชื้อแห่งความรู้ตามธรรมชาติธรรมดา, มันมีแต่ว่าจะรู้จะรู้, แล้วมันมารู้ผิตก็ไปฝ่ายกิเลส, มารู้ถูกต้องก็ไปฝ่ายโพธิ. ฉะนั้น **ความรู้ทั้ง ๓ ประเภทนี้ ที่มันถึงชีวิตไป** ตามเรื่องตามราว **ตามโอกาส** ตามเหตุการณ์ต่าง ๆ ; เดี่ยวเราใช้ความรู้อย่างสัญชาตญาณ, เดี่ยวใช้ความรู้ทางกิเลส, เดี่ยวใช้

ความรู้้อย่างโพธิ. แต่ว่าในที่สุดมันทนไม่ไหว มันก็ต้องหันมาหาความรู้้อย่างที่เป็นโพธิยิ่งขึ้นไป, เพื่อจะดับทุกข์ได้ยิ่งๆ ขึ้นไป. เพราะฉะนั้น จึงเกิดการอบรมสั่งสอนเป็นพิเศษในด้านจิตใจ ให้รู้ในด้านของโพธิยิ่งๆ ขึ้นไป จนกว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า. พระโพธิสัตว์ก็คือผู้ที่อบรมโพธิให้เจริญออกงามยิ่งขึ้นไป ครั้นโพธิถึงที่สุด สูงสุดก็เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, เมื่อสติปัญญาความรู้ถึงที่สุด ก็ดับกิเลสได้หมด ดับความทุกข์ได้หมด, เรื่องมันก็จบกัน.

นี่เรื่องความรู้มีอยู่เป็น ๓ ชั้น ๓ ชนิด อยู่ในชีวิตของเรา แล้วมันก็มี ความหมายทั้งนั้นแหละ, ไม่รู้ว่าอะไรบังคับ ไม่รู้ว่าพระเจ้าหรือใครสร้างมา. พอเกิดมาแล้วก็เริ่มทำผิด, เริ่มทำผิดตามสิ่งแวดล้อม ผิดกันก่อน มีความทุกข์กันก่อน, แล้วก็เซ็ดหลาบเข้าก็หันเหไปทางตรงกันข้าม เพื่อจะดับทุกข์ ดับทุกข์, พอดับทุกข์ได้ก็หมดเรื่อง หรือจบกัน, ชีวิตเป็นอย่างนี้.

ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ พวกที่ถือพระเจ้าถืออะไรของเขา ก็พระเจ้าต้องการให้เป็นอย่างนั้น, บันดาลให้เป็นอย่างนั้น. พวกพุทธศาสนานี้ ชาวพุทธนี้ไม่มีพระเจ้ายกกับบอกว่ากฎธรรมชาติคืออิทัปปัจจยตา, กฎอิทัปปัจจยตาควบคุม บันดาลมาให้เป็นอย่างนี้ เราก็มีหลักอย่างนี้ ถือหลักอย่างนี้, แล้วก็จะพัฒนาความรู้ในทางอิทัปปัจจยตายิ่ง ๆ ขึ้นไป, ให้เกิดความรู้ถึงที่สุดและดับทุกข์ได้ จะได้จบเรื่องกันเสียที.

ท่านทั้งหลายก็รู้ว่า โดยธรรมชาติที่มันเป็นไป มันเป็นไปในลักษณะอย่างนี้ ; แม้เดี๋ยวนี้เราก็ได้ใช้ความรู้เหล่านี้ หรือว่าตกอยู่ใต้อำนาจของความรู้ ๓ อย่างนี้, ยังต้องใช้ความรู้ตามสัญชาตญาณ อยู่มากเหมือนกัน ในการต้องการอาหาร แสงหาอาหาร ต่อสู้ป้องกันตัว สืบพันธุ์อะไรต่าง ๆ, แล้วก็มีความรู้ผิดไปตามที่มันถูกแวดล้อม ให้รู้ผิดมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก มันทำผิด ทำผิด เกิดกิเลส เกิดความยึดมั่นถือมั่น มันก็

เป็นทุกข์, แต่แล้วมันก็ฉลาด ฉลาดขึ้นทุกครั้งที่ได้รับความทุกข์ มันก็มีความรู้ ที่ถูกต้อง แล้วก็ใช้ ในที่สุดจนกระทั่งว่าไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นได้เลย, นี่ก็เรียกว่า จบการศึกษา รับปริญญาของพระพุทธเจ้า.

ปริญญาของพระพุทธเจ้ามีอยู่ ๓ อย่าง คือความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ; นี่คือปริญญา ๓ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ด้วยตัวเอง, ไม่ใช่แก่งเอามาพูด หรือแก่งบัญญัติขึ้น. ในพระบาลีมีคำอย่างนี้ ว่าปริญญา ๓ : สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ, ใครได้รับปริญญาของพระพุทธเจ้าก็ชนะหมด เห็นโลก เห็นกรรม เห็นอวิชชาสงสาร เห็นอะไรหมด จบเรื่อง.

นี่เรียกว่าเรามีญาณหรือความรู้ที่เกี่ยวกับมนุษย์อยู่เป็น ๓ อย่าง อย่างนี้ : สัญชาตญาณกลางๆ ๑, สัญชาตญาณรู้ผิด ๑, สัญชาตญาณเปลี่ยนแปลงเป็นรู้ถูก ๑, จะต้องมีความรู้เพื่อควบคุมมันให้ดี ให้มันถูกต้อง มันจำเป็นที่จะต้องเป็นอย่างนั้น. เพราะว่ามันไม่ได้สร้างให้มีความรู้อย่างถูกต้องมาแต่ในท้อง มันสร้างความรู้เฉย ๆ ความรู้พื้นฐานเฉย ๆ, เบนไปทางรู้ผิดก็ไปอย่าง เบนมาทางรู้ถูกก็ไปอย่าง, เราก็จะเซ็ดหลาบในทางรู้ผิด ก็หันมาในทางรู้ถูก จนกว่ามันจะสิ้นสุดกัน.

ทางมาแห่งความรู้.

ที่นี้ก็ได้อธิบายกันถึงทางมาแห่งความรู้, ทางมาแห่งความรู้ กล่าวตามหลักที่มีอยู่ชัดๆ ในพระบาลี ไม่ต้องคิดเอาเองก็กล่าวไว้เป็น ๒ ขั้นตอน.

ที่แรกก็เรียกว่า ความรู้ที่ได้มาจากการได้ยินได้ฟังจากผู้อื่น เรียกเป็นบาลีว่า *ปรโต โสมโส*, ยุ่งเปล่าๆไม่ต้องจำก็ได้ ไม่อยากจะทำมาพูดให้รำคาญ. แต่ถ้าใคร

อยากจะรู้จะฟังก็ว่า *ประวัติ โสโธ-การโฆษณาจากผู้อื่น* ที่เราได้ยินได้ฟังได้อ่านได้อะไรก็ตาม ที่มันมาจากผู้อื่นนั่นแหละ เป็นความรู้อันแรก, ได้รับมาแล้วก็มาสู่จิตใจ เข้าไปในจิตใจ แล้วก็ทำการแยกแยะด้วยจิตใจ ตอนนี่เรียกว่า *โยนิโถมนสิการ* ได้รับความรู้จากภายนอก เข้ามา เหมือนกับได้วัตถุติบเข้ามาในจิตใจ. ก็แยกแยะใคร่ครวญ จนมันเป็นความรู้ ขึ้นมาในภายใน. นี่จะเป็น ๒ ตอนอยู่ คือว่าได้รับมาจากภายนอก แล้วมาใคร่ครวญ พิจารณาคำนี้คำนวนเทียบเคียงด้วยเหตุด้วยผล เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็เป็นอย่างหนึ่ง เป็นขั้นตอนหนึ่ง.

ที่มันก็มีกรรมร่วมกัน เป็นสมาธิเป็นปัญญา, การทำไว้ในใจโดยแยกกาย ถ้าทำถูกต้องมันทำไปในทางที่ให้เกิดสมาธิ แล้วความรู้ที่มันครึ่งๆ กลางๆ หรือมันไม่ กระจ่าง มันก็เป็นถึงที่สุด มันก็เป็นปัญญา. ฉะนั้น คำว่า **ทำในใจโดยแยกกายนี้ แยกเป็นสองขั้นตอน คือ ทำให้เป็นสมาธิก็ได้, ทำให้เป็นปัญญาก็ได้. ถ้าทำให้เป็นปัญญาคือเป็นญาณ,** เป็นญาณโดยครบถ้วนโดยสมบูรณ์. ถ้าสามารถทำจิตให้เป็นสมาธิได้ ความรู้มันก็จะปรุงแต่งกันไปในตัวเองเกิดขึ้นมา รู้สิ่งทั้งหลายถูกต้องครบถ้วนตามที่เป็นจริง.

ข้อนี้บางคนจะไม่เชื่อก็ได้ ว่าพอทำจิตเป็นสมาธิแล้ว จะรู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ข้อนี้มันหมายความว่า**ถ้าทำจิตเป็นสมาธิแล้ว มันมีความแหลมคม** เพราะมันรวมกระแสแห่งความรู้ทั้งหมดเข้าด้วยกัน, เหมือนกับรวมแสงแดดด้วยแก้วนูน แล้วรวมแสงจนลุกเป็นไฟได้ ถ้ามันรวมแสงเข้าด้วยกันมันก็ร้อนลุกเป็นไฟ. ถ้าทำเป็นสมาธิได้ มันก็รวมกระแสแห่งความรู้เข้าด้วยกัน มันก็ออกมาเป็นความรู้ที่เราไม่เคยรู้ ที่เราต้องการจะรู้ หรือมันค้างอยู่ในใจตลอดเวลาที่อยากจะรู้ ; **พอทำจิตให้เป็นสมาธิได้ มันจะมีคำตอบออกมาเองเป็นความรู้** แล้วก็ถูกต้องตามที่

เป็นจริง. ดูอีกที่มันก็ง่ายตายมาก, แต่ดูอีกที่มันก็ทำไม่ได้ เพราะทำให้สมาธิไม่ได้. ดังนั้น จึงมีระเบียบสำหรับให้ฝึกสมาธิ, ครั้นฝึกสมาธิแล้ว มันก็มีความรู้สึกเกิดขึ้นมาตามที่เป็นจริง.

นี่ทางแห่งความรู้ของเรา รับความรู้มาจากภายนอก, แล้วก็มาทำข้างใน ทำเป็นสมาธิ, แล้วก็ทำเป็นปัญญา, นี่ก็เลยได้ความรู้ในระดับสูงสุด คือถูกต้องตามที่เป็นจริง ของทุกสิ่งที่มาเกี่ยวข้องหรือที่เราต้องรู้. ถ้าทำยังไม่ได้ผลตามนี้ เรียกว่ายังไม่ได้อะไรเลย, ถ้าทำได้ตามความมุ่งหมายของหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา ก็ยังสามารถทำให้เป็นความรู้ถูกต้องตามที่เป็นจริง ในสิ่งทั้งปวงได้, มันก็มีอุปาย มีเทคนิคอะไรของมันโดยเฉพาะ ซึ่งจะต้องศึกษาฝึกฝนปฏิบัติกันต่อไป.

ฝึกปฏิบัติธรรมจะเกิดปัญญาตามลำดับ.

ที่นี้จะให้มองดูอีกทางหนึ่ง ที่จะเห็นได้ง่าย ๆ ที่จะมองเห็นได้ง่าย ๆ ในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ที่เขาใช้กันอยู่เป็นหลักทั่วไปแต่เด็กด่าบรรพมา โดยแยกปัญญาให้เห็นชัดเป็น ๓ ประเภท: ประเภทที่ ๑ เรียกว่า สุตมยปัญญา -ปัญญา มาแต่การศึกษาตามธรรมดา การศึกษาตามธรรมดา. ประเภทที่ ๒ เรียกว่า จินตามย -ปัญญา -ปัญญา มาจากการคิดการค้นการคำนวณ เรียกว่าการคิด นี่ก็สูงกว่าธรรมดา. อันที่ ๓ เรียกว่า ภาวนามยปัญญา -ปัญญา มาแต่การเจริญภาวนา คือการทำในจิตใจ.

ปัญญาขั้นสุดตามยปัญญา นี้ทุกคนอาจจะเข้าใจได้ เพราะมันเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ แต่ไม่เคยเอามาสังเกตมาคิด, ปัญญาขั้นพื้นฐานก็เกี่ยวกับได้ยินได้ฟัง, เด็กๆ โตขึ้นพอเข้าโรงเรียนได้ยินได้ฟัง ก็มีปัญญาพื้นฐานแห่งความรู้ๆอย่างนี้.

แล้วต่อมาเขาเอาความรู้^{นั้น}ไปคิดใคร่ครวญ ทบทวนอย่างนั้นอย่างนี้, มีเหตุผลอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วแต่เขาต้องการจะคิดไปในทางไหน, มันก็เกิดปัญญาในระดับสูงขึ้นมา เรียกว่า**ปัญญาเกิดจากการคิด** เป็นจินตามยปัญญา นี่เข้าใจ ๆ เข้าใจ แล้วก็ปฏิบัติ ๆ นำไปสู่การปฏิบัติ มันก็ได้รับผลของการปฏิบัติ.

ที่นี้ มันเลยความเข้าใจแล้ว **เป็นความเห็นแจ้งแทงตลอด** เรียกว่า **ภาวนามยปัญญา**.

โดยเฉพาะเรื่องธรรมะนี้เห็นได้ง่ายที่สุด, ครั้งแรกฟังเทศน์ก็ได้ **สุตามย - ปัญญา** มาจากการฟัง, แล้วเอาไปใคร่ครวญพิจารณาอยู่เรื่อยไป จนเกิดความเข้าใจ ออกไป **นี้ก็ได้อันเกิดมาจากความคิด**, ที่นี้ปฏิบัติ ปฏิบัติตามนั้นปฏิบัติให้ครบ ถ้วน มันก็มีผลปรากฏขึ้นมาในภายในชัดเจนแจ่มแจ้ง ไม่ต้องอิงอาศัยเหตุผลอีกแล้ว, มันเป็นความจริงที่ปรากฏขึ้นมาชัดแก่จิต ประจักษ์แก่จิต นี้เรียกว่า **ภาวนามยปัญญา**, เป็นเรื่อง^{ที่}เข้าใจได้ง่ายๆ อย่างนี้, เราเรียงลำดับกันอย่างนี้เพื่อเข้าใจง่าย, **แต่ในพระบาลี** เรียงลำดับกลับกันอยู่ คือเอา**จินตามยปัญญามาก่อน** แล้วจึงมาถึง**สุตามยปัญญา**, คือเอา**ปัญญามาจากความคิดก่อน** แล้วจึงมาถึง**ปัญญามาจากการได้ยินได้ฟัง**, จึงถึง**ปัญญาที่เกิดจากการภาวนา**. ข้อนี้เราไม่รู้ความมุ่งหมายของท่าน ทำไมจึงเรียงลำดับอย่างนั้น, อาจจะเรียงลำดับด้วยเหตุผลอย่างอื่นก็ได้. **นี่ขอเรียงลำดับเสียใหม่**ว่า **ปัญญามาจากการศึกษาจากข้างนอก แล้วปัญญามาจากการคิดนึกข้างใน, แล้วปัญญามาจากการรู้แจ้งแทงตลอดข้างใน**; เราเลยได้ลำดับใหม่**ว่า สุตามยปัญญา, จินตามย - ปัญญา, ภาวนามยปัญญา** จะเห็นว่าลำดับอย่างนี้ หรือจะมีความสูงต่ำกว่ากันก็เป็นอย่างนี้. **นี่ปัญญาๆ ก็คือญาณนั่นแหละ** คือความรู้^{นั้น}นั่นแหละ, **ความรู้^{ที่}มาจากการฟัง, ความรู้^{ที่}มาจากการคิด, ความรู้^{ที่}มาจากการสัมผัสกับผลของการได้ปฏิบัติ** นั้นๆ แล้ว, มีอยู่สามขั้นสามชนิด สามระดับแล้วแต่จะเรียก.

ลักษณะต่างกันของญาณ.

เข้า, ที่นี้ก็ดูกันต่อไปถึงข้อที่ว่า มันมีลักษณะต่างกันอย่างไร, ญาณ ๆ ทั้งหลายความรู้ทั้งหลายมันมีลักษณะต่างกันอย่างไร? ความรู้ที่แรก จะเป็นความรู้ที่ได้ยิน ได้ฟัง ได้คิด ได้เห็นแจ้งอะไรก็ตาม เป็นความรู้ที่แรกได้ทำให้เกิดขึ้น ตามหลักเกณฑ์ของมัน, อย่างนี้ก็เรียกว่า **ญาณหรือความรู้ตามธรรมดาในขั้นต้น.** ที่นี้มี การเทียบเคียงหรือการสืบสาวออกไปจากความรู้อันนั้น ได้ความรู้อันใหม่ขึ้นมาอีก นี่ก็เป็น**ความรู้**อีกตอนหนึ่ง, อันนี้เรียกว่า **อุนวยญาณ.** อันแรกเรียกว่า**ธมมญาณ** เกิดความรู้ขึ้นครั้งแรก แล้วมันเป็นเหตุให้สืบสาวไปหาความรู้อันใหม่ หรือความรู้สึกอันใหม่ ก็เรียกว่า **อุนวยญาณ.** ญาณตามธรรมชาติ แล้ว **อุนวยญาณ** -ญาณที่เกิดตามมา ถ้าเรามีความรู้เรื่องอนิจจัง เราก็จะมีความรู้เรื่องทุกขังเป็นแน่นอน. ขอให้มี**ความรู้เรื่องอนิจจังให้ชัดเจนเต็มที่** เราก็มีความรู้เรื่องทุกขัง; ถ้าเรามี**ความรู้เรื่องอนิจจังเรื่องทุกขังครบถ้วนดีแล้ว** เราจะมี**ความรู้เรื่องอนัตตาโดยแน่นอน** อย่างนี้มันคลออด เหมือนกับความรู้, มันคลออดความรู้, มันคลออดความรู้ออกไปตามลำดับ. นี่**ความรู้**ที่เกิดขึ้นตามลำดับ, แม้เรื่องทางโลก ๆ ก็เหมือนกัน **ความรู้**อันแรกเกิดขึ้น, แล้วก็สามารถที่จะทำให้แยกแยะออกไปเป็น**ความรู้**อันอื่น. การทำกิจกรรมในบ้านเรือน ธุรกิจด้วยงานฝีมือ ใหนอะไรก็ตาม, **มีความรู้**อันแรกเกิดขึ้น แล้วก็เกิด**ความรู้**ที่ขยายออกไปเป็นลำดับ ๆ, นี่**ความรู้**มันวิวัฒนาการอย่างนี้.

แล้วมันก็ยังทำให้รู้ไปถึงของของคนอื่น ของผู้อื่นนอกตัวเรา เช่นเราเห็นอนิจจังทุกขังอนัตตาภายในตัวเรา, เห็นความเปลี่ยนแปลงอะไรภายในตัวเรา ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้, พอเรานึกถึงคนอื่นมันก็มีความออกไป โอ, เหมือนกันแหละเหมือนกันแหละ. นี่เป็น**ความรู้**ที่งอกออกไปเดินออกไปให้รู้ถึงเรื่องของคนอื่น. เรามีกิเลสอย่างไร

มีโลหะ โทสะ โมหะ อย่างไร้ขีดดี, พอไปถึงคนอื่น อ้าว, ก็อย่างเดียวกันแหละ. ความรู้ไปถึงกิเลสคนอื่นนี่ มันเป็นความรู้ตอนที่สอง ขั้นที่สอง เรียกว่า *อนุวญาณ* ความรู้ที่แรกเรียกว่า *ธรรมญาณ* ความรู้ตามธรรมดาที่สองเรียกว่า *อนุวญาณ*, ความรู้ที่ถอยออกไปตามลำดับ. เรามีความรู้กันโดยลักษณะอย่างนี้ จึงสามารถรู้เรื่องอะไร ออกไปๆ บ้าง กระทั่งรู้ของตนเอง แล้วก็รู้ของผู้อื่นด้วย; เช่นว่าคนนี้มีลูกรักลูกของตนอย่างไร, ไม่เคยมีลูก พอมีลูกก็รักลูกของตนอย่างไร, ความรักอันนั้นมันจะพลอยทำให้รู้ไปได้ว่า; แม้คนอื่น มารดาคนอื่นก็รักลูกอย่างนั้นเหมือนกัน อย่างนี้เป็นต้น. ความรู้นี้ไม่ได้เรียนโดยตรง แต่ว่าออกไปจากความรู้ที่เรามีอยู่แล้ว ที่เราได้ทำให้เกิดขึ้นมาแล้ว นี่ก็เรียกว่าญาณเหมือนกัน, เพราะฉะนั้น *ญาณ* มันจึงขยายตัวได้.

อ้อ, ทีนี้ก็ดูกันต่อไปอีกว่า ญาณมันจะเดินสูงขึ้นไปถึงไหน, ญาณนี้มันจะเดินสูงขึ้นไปถึงไหน เป็นลำดับขึ้นไป. นี่เรากล่าวในทางธรรมเท่านั้น, ที่มีให้การศึกษาชัดเจนอยู่ ก็มีอยู่ในทางธรรมเท่านั้น. บรรดาความรู้ทั้งหลายตั้งแต่ต้นที่สุดจนถึงสุดท้าย บรรลุมรรค ผล นิพพานแล้ว มิไม่รู้ก็สืบญาณ; ถ้าจะไปแจกกันให้หมดเป็นหลายสืบญาณ, แต่ว่ามันแบ่งออกได้เป็นสองพวก **คือความรู้ตามธรรมชาติ** ความจริงตามธรรมชาติ ว่ามันมีอยู่อย่างไร, เช่นรู้เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรื่องทรัพย์สมบัติ เรื่องกามคุณ เรื่องอะไรก็ตาม ที่มันเป็นจริงอย่างไร เป็นอยู่อย่างไร, โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเป็นทุกข์ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา รู้มันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร, มีความทุกข์อย่างไร มีความน่าเกลียดน่าชังอย่างไร, ยึดถือ เข้าแล้วมันกัดเอาอย่างไร, **รู้ในระดับนี้ ก็เรียกว่าธัมมฐิติญาณ**, น่าจะจำคำนี้ไว้ให้ดีๆ ว่า ธัมมฐิติญาณ, ฐิติแปลว่า *ตั้งอยู่*, *ธรรมะตามธรรมชาติ*, ธัมมฐิติญาณคือความรู้ในสิ่งที่มันตั้งอยู่ตามธรรมชาติอย่างไร. นี่ไล่ๆ มาตั้งแต่เรียกว่ารู้เรื่องดิน น้ำ ลม ไฟ เรื่องไม่เที่ยง, เรื่องเป็นทุกข์ เรื่องอนัตตา เรื่องอิทัปปัจจยตา อะไรก็ตาม ว่า

มันเป็นธรรมชาติ, ตั้งอยู่ตามธรรมชาติอย่างนั้น. หมวดนี้ก็มีหลายสิบชื่อ หลายญาณ หลายสิบญาณ; ครั้นมาถึงที่สุดแห่งญาณนี้ รู้ নিজจ้ง ทุกขัง อนัตตาถึงที่สุด. ว่าตามธรรมชาติ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ที่นี้มาถึงตอนนี้ มันก็เปลี่ยนระดับ เป็นญาณที่จะไปสู่พระนิพพาน จะเรียกว่านิพพานญาณ - ญาณที่เป็นนิพพาน หรือนำไปสู่นิพพาน หรือเนื่องด้วยนิพพาน, คือพอมันเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพียงพอ สูงสุดของธัมมฐิติญาณ ฝ่ายนั้นแล้ว มันก็เกิดญาณพวกนิพพานญาณ วิราคะญาณ นิโรธ - ญาณอะไร, คือมันเริ่มเบื่อก่อนเริ่มคลายกำหนด เริ่มดับ เริ่มหยุด, ตอนนี้ก็หลายญาณ หลายสิบญาณหลายสิบชื่อ ถ้าขยันแจกแยกมันก็มีหลายสิบชื่อ, ญาณฝ่ายนี้คือเป็นญาณฝ่ายที่ได้เกิดนิพพานหรือเป็นนิพพาน. พุดง่ายๆ ก็ว่า ญาณพวกแรกให้รู้จักธรรมชาติ ตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นอยู่อย่างไร, ครั้นเห็นตามที่เป็นจริงแล้ว ก็จะเกิดญาณประเภท หลังคือนิพพานญาณ เป็นไปเพื่อนิพพาน คือมันจะเบื่อก่อนในสิ่งเหล่านั้น, จะคลายความยึดถือในสิ่งเหล่านั้น. จะดับความยึดถือในสิ่งเหล่านั้น. กระทั่งเห็นว่าดับแล้ว หลุดแล้ว ปล่อยแล้ว วางแล้ว อะไรก็ตาม ที่ญาณที่ญาณ ตอนหลังนี้รวมเรียกว่านิพพาน ญาณ.

ฉะนั้นญาณอันมากมายหลายสิบชื่อนั้น แบ่งได้เป็นสองพวก คือรู้ธรรมชาติ ทั้งหลายตามที่เป็นจริงอย่างไร นี่ตอนหนึ่ง ครั้นรู้แล้วก็ทำให้เบื่อก่อนคลายกำหนดไม่ยึดมั่นถือมั่น นี่ตอนหนึ่ง, รู้จักสิ่งทั้งปวงตามที่ตั้งอยู่อย่างไร ตามธรรมชาติ เป็นจริงอย่างไร, นี่ก็มาเป็นชั้นๆ มากมายเหมือนกัน. ครั้นรู้แล้วอย่างนี้แล้ว ก็เปลี่ยนเป็นว่าเดี๋ยวนี้ ก็จะเป็นฝ่ายนิพพาน, คือ จะหยุด จะพอ จะเกิดความนิพพิทา คือเบื่อก่อนในสิ่งเหล่านี้, วิราคะคลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้น ก็จะเป็นนิโรธ คือ ดับความยึดมั่นถือมั่น, นี่คือการบรรลุมรรค ผล นิพพาน. แล้วก็เกิดญาณสุดท้ายปัจจุเวกขณะญาณ ว่าไอ้, จบแล้ว เรืองจบแล้ว. นี่ก็ญาณที่ญาณตอนหลังก็

เรียกว่า นิพพานญาณทั้งนั้น,ความเป็นมาแห่งญาณ มันจะมากมายเท่าไร มันก็แบ่งได้ เป็น ๒ พวกเท่านั้นแหละ, แล้วเราอยู่ในญาณไหนก็ดูเอาเอง, หรือว่าญาณไหนยังไม่มีเลย ก็จะมีรู้ได้เอง.

เป็นอันว่า **ต้องรู้ความจริงของธรรมชาติ** รู้ความจริงของธรรมชาติตาม ธรรมชาติ ที่มันเป็นอยู่อย่างตามธรรมชาติ, รู้ๆๆ จนในที่สุดรวมความได้ว่า ยึดถือไม่ได้, **ยึดถือแล้วกัด.** สิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้ ที่เรามีกันอยู่ หากันมาได้ สะสมกันมาได้ จะเป็นทรัพย์สมบัติแก้วแหวนเงินทอง บุตรภรรยาสามี เกียรติยศชื่อเสียง อำนาจวาสนา อะไรก็ตาม ก็ร้อยอย่างก็พันอย่างก็ตาม,พอมมาถึงขั้นนี้ก็รู้ว่า โอ, **ยึดถือไม่ได้เพราะยึดถือแล้วกัด,** ยิ่งดีมากยิ่งขึ้นพวงมากยิ่งขึ้นกัดมาก. **รู้ในสิ่งเหล่านี้ถึงที่สุดว่า ยึดถือไม่ได้ นี่คือธัมมวิสุทธิญาณ.** ต่อจากนั้นก็รู้ความไม่ยึดถือ รู้จักทำความไม่ยึดถือรู้จักทำความปล่อย **นี่คือนิพพานญาณ,** มันต่อเนื่องกันหลังจากที่รู้ว่ายึดถือไม่ได้ ยึดถือไม่ได้ ยึดถือแล้วกัด, **ก็มีโดยไม่ต้องยึดถือ;** ถ้าคนเรามีอะไรๆ โดยไม่ต้องยึดถือ มันก็ไม่กัด.

โทษที่ไม่รู้จักวิมุตติตามจริง.

เดี๋ยวนี้คนยึดถือไปเสียหมด ก็ได้ปวดหัวนอนไม่หลับ เป็นโรคประสาทเป็นบ้าตาย, **นี่แล้วก็เพราะความยึดถืออย่างนี้ มันจึงเกิดกิเลส: เกิดความรัก เกิดความโกรธ เกิดความเกลียด เกิดความกลัว ความอาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา ความหวงความหึง จนมันได้ฆ่าฟันกัน แล้วมันก็ได้ฆ่าฟันกันขนาดที่เป็นสงคราม.**เดี๋ยวนี้โลกไม่ว่างจากสงคราม แล้วสงครามทุกชนิดมาจากความยึดถือส่วน ที่เป็นตัวกูเป็นของกู, ยึดเกียรติยึดถืออะไร ยอมไม่ได้ ยอมไม่ได้ เห็นด้วยไม่ได้, ยึดถือของกู

ก็ต้องเอาไว้ ก็ต้องต่อสู้, แล้วก็ไปลั่นไปชิงไปแย่งของผู้อื่น มาเป็นของกู, ฝ่ายหนึ่งรู้ทัน มันก็ต่อสู้ มันก็ได้รบกัน, มันไม่มีอะไรที่ว่ามันจะไม่มาจากความยึดมั่น ถือมั่นว่าตัวกูว่าของกู.

ถ้าคนในโลกรู้เรื่องนี้ เขาก็จะหยุด, หยุดยึดมั่น แล้วก็ทำไปด้วยสติ ปัญญา, อย่าทำไปด้วยกิเลสตัณหา. เราพูดว่าทำไปด้วยจิตว่าง เขาว่าบ้า แล้วเขาตำหนิดด้วย, ว่าทำไปด้วยจิตว่าง คือไม่ต้องยึดถือว่าเป็นตัวกูว่าเป็นของกู. จะหาเงินก็หา ด้วยสติปัญญา, อย่าหาด้วยกิเลสตัณหา มันก็ไม่กัด, จะมีเงินไว้ก็ด้วยสติปัญญา อย่ามีด้วยกิเลสตัณหา มันก็ไม่กัด. จะใช้เงินไปก็ใช้ด้วยสติปัญญา อย่าใช้มันไปด้วยกิเลสตัณหา มันก็ไม่กัด หมายความว่ามันไม่มีปัญหาเกิดขึ้น เพราะการหา การมีการใช้ การอะไรทุกอย่าง. แล้วคนอยู่กันเป็นสันติสุข, โลกนี้ก็มีสันติภาพ เพราะว่า มันทำไปอย่างถูกต้อง ไม่กระทบกระทั่งกัน, มันเต็มไปด้วยความถูกต้อง ของความรู้ ของการกระทำ และมีผลของการกระทำ มันก็เรียกโดยบาลีว่า สันติ ๆ สงว่างับ, ยอดสุดก็เป็นวิมุตติ คือความหลุดพ้น.

เด็ก ๆ ใ้ ๆ สมัยปัจจุบัน จะเรียนมหาวิทยาลัยมาจากเมืองนอกเมืองนาปริญญา ยาวเป็นหาง ก็ไม่รู้จักคำว่าวิมุตติ. ไม่รู้จักคำว่าวิมุตติในพุทธศาสนา แล้วก็เห็นว่าเป็นคำครี ๆ คะ ๆ เอาไปล้อกันเล่นอะไรกันเล่น, เลยไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากการมีพุทธศาสนา แล้ว ใ้ก็หันไปเห็นวิมุตติบ้า ๆ บอ ๆ อะไรของวัตถุนิยม. คำว่า วิมุตติ ๆ มันแปลว่าหลุด พ้น, หลุดพ้นจากสิ่งที่ผูกมัด ก็คือเสรีภาพนั่นเอง, สิ่ง que เรียกว่าวิมุตติ ๆ วิมุตติหลุดพ้น มัน ก็คือเสรีภาพนั่นเอง ที่เขาบูชากันนักกันหนา แต่มันไปบูชาเสรีภาพของคนใ้, ไม่บูชา เสรีภาพอย่างพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้คนก็เป็นทาส, เป็นทาสคือไม่มีเสรีภาพ, ก็เป็นทาสของความเอร็ด - อร่อย สนุกสนานเพลิดเพลินทางเนื้อทางหนัง ที่บูชากันนัก, ถึงกับบูชาชูแก้วเหล้าขึ้นบนหัว, แล้วก็สรรเสริญให้พรกันด้วยแก้วเหล้า. นี่มันโง่เท่าไร, มันเสรีภาพที่ตรงไหน. มันบูชาแก้วเหล้า แล้วมันจะมีเสรีภาพได้ที่ตรงไหน มันไม่รู้ว่า **เสรีภาพ จริง ๆ มันต้องหลุดพ้นจากความหลอกหลวงของสิ่งเหล่านี้**, บูชากิเลส บูชาความอร่อยของกิเลส. การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม คือการแลกเปลี่ยนท่าเต้นรำบัลเลต์, เต้นรำแบบอย่างผีสง่าอย่างที่คุณย่าคุณยายเห็นแล้วเป็นลม, ระบำบัลเลต์มันอย่างนั้น, แล้วก็บูชาวิธีเต้นกันให้แปลกๆ เอามาแลกกัน, ประเทศนั้นเอามาแลกประเทศนี้ ประเทศนี้เอามาแลกให้ประเทศนั้น, เรียกว่าแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม. มันโง่เท่าไร มันบ้าเท่าไร , แล้วมันเป็นทาสของความโง่ เป็นทาสของกิเลสเท่าไร, แล้วมันก็เรียกว่าเสรีภาพ, กูจะเต้นรำอย่างมีเสรีภาพ. แต่ก็ไม่รู้ว่า มันอยู่ภายใต้อำนาจกดขี่ของกิเลสสักเท่าไร. **นี่คือโทษของการที่มันไม่รู้ความหมายของคำว่าวิมุตติ ๆ หลุดพ้น**, มันต้องหลุดพ้นจากสิ่งที่บีบคั้นบังคับ ชักลากจิตใจ ให้ไปสู่ความยุ่งยากลำบาก.

เพราะไม่มีสัมมาญาณจึงตกเป็นทาสวัตถุ.

คนเข้าใจผิด เพราะมีญาณะผิด มันเป็นมิจจญาณะ, ไม่ใช่สัมมาญาณะ อย่างที่เรากล่าวแล้วข้างต้น. ถ้ามีสัมมาญาณะ มันก็ไม่ทำอย่างนั้น; เดี่ยวนี้มัน**มีมิจจญาณะ** จะทำอย่างไร, แล้วมันก็มีจจญาณะด้วยกัน แล้วก็บูชาตามๆ กันไปทั่วโลก. ประเทศไทยตัวเล็ก ๆ ไปตามกันเขาทั้งนั้น, ไปรับเอาอะไรบ้า ๆ บอ ๆ มาทั้งนั้น, โดยไม่ดูว่าเจ้าของเดิมต้นตำรับตำรานั้นมีเสรีภาพไหม, มีสันติภาพไหม, ประเทศที่เราจะเอาอย่างเขานั้นมันมีสันติภาพไหม. มันมีเสรีภาพไหม.เราก็ดกหลุมล่อของเขา สนุกสนาน เอร็ดอร่อย เพลิดเพลิน สวยงามอย่างนั้นอย่างนี้, มันจึงโง่ถึง

ขนาดยกแก้วเหล้าขึ้นชูศีรษะให้พรกันอย่างมีเกียรติ ในระหว่างหมู่บุคคลที่เขาถือกันว่า มีเกียรติ, น้ำมันท่าอะไร, ฝิ่นจะหิวเราะท่าอะไร, ฝิ่นจะหิวเราะสักท่าอะไร. มนุษย์ทำ อย่างนี้ **ทำไมไม่นึกดูบ้าง ว่าเรามันไม่มีเสรีภาพ.**

ขอให้เรามีความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสหรือเหยื่อของ กิเลส, เดี่ยวนี้เราเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในทางธรรมะต้องเรียกอย่างนั้น ความเอ็ดอ่อยสนุกสนานเพลิดเพลินทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เราไปเป็นทาสมัน เรียก อย่างสมัยใหม่หน่อยก็เรียกว่า มันเป็นทาสของวัตถุนิยม, รสอ่อยอันเกิดจากวัตถุ ก็เป็น ทาสของมัน, แล้วอะไรที่จะวางกฎวางเกณฑ์ วางความถูกต้องอย่างไร ก็เอาวัตถุ เป็นหลัก, แล้วบูชาความถูกต้องของกฎเกณฑ์ทางวัตถุ, มันก็เป็นทาสของวัตถุนิยมในเรื่อง ความเอ็ดอ่อยบ้าง ในเรื่องความจริง ในเรื่องหลักเกณฑ์บ้างอะไรบ้าง ก็ล้วนแต่เอา วัตถุเป็นหลัก มันก็เป็นทาสของวัตถุนิยม. **ทั้งโลกกำลังเป็นทาสของวัตถุนิยม,** ก็ เลยระดมพุ่มเทศติปัญญาทั้งหมด ค้นหาแต่เรื่องที่เป็นวัตถุ. ดังนั้นความก้าวหน้าอย่าง เรงอย่างรวดเร็วอย่างสูง มันจึงเป็นไปแต่ในทางวัตถุ, ก็ดูเรื่องที่มีขึ้นมาจากเรื่องความ เจริญทางวัตถุ ทางอวกาศก็ไปโลกพระจันทร์ได้, ทางปรมาณูก็มีกำลังอะไรไม่รู้มาใช้ อย่างเป็นบ้ำเป็นหลัก แล้วก็มีอันตรายเท่าๆ กัน, **ทางอิเล็กทรอนิกส์มันก็ทำ คอมพิวเตอร์** ทำอะไรสารพัดอย่างขึ้นมา, แล้วมันช่วยอะไรได้ มันช่วยอะไรได้ นอกจาก เพิ่มให้มันยุ่งยากมากขึ้น **สร้างปัญหาใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น.** สร้างเครื่องจักรขึ้นมาเท่าไร คนก็ว่างงานมากขึ้นเท่านั้น, สร้างคอมพิวเตอร์ขึ้นมาเท่าไร คนมันก็โง่งงเท่านั้น มันไม่ สามารถเอาชนะปัญหาอันแท้จริงของมนุษย์ได้, เรียกว่า**ความรู้ไม่ใช่สัมมาญาณะ,** ไม่ใช่สัมมาญาณะ. เรากำลังพูดกันถึงสัมมาญาณะ, **ความรู้มันต้องถูกต้อง, ถูกต้อง นั้นมันต้องดับทุกข์ได้.** ถ้ามันดับทุกข์ไม่ได้ ไม่ใช่ถูกต้องไม่ใช่สัมมา, มันเป็น ความบ้ำหลังชนิดหนึ่ง **ไม่อาจจะช่วยโลกให้มีสันติภาพได้.**

โลกนี้กำลังบ้ำหลังทางวัตถุอย่างนี้ มันก็ไกลสันติภาพออกไป ไกลออกไป ไกลออกไป, **พร้อมกันนั้นก็ได้รับการลงโทษ ให้เป็นทุกข์ยากลำบาก** แสนสาหัส, แล้วมันก็ค่อย ๆ นึกได้ ค่อย ๆ หันกลับ จะหันกลับเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ แต่มันต้องหันกลับแน่ๆ, มันไปจนสุดเหวี่ยงแล้ว ก็ดับทุกซ่ไม่ได้ มีแต่เพิ่มปัญหาขึ้นมา, มันก็เริ่มสลัดคัดออก อะไรเกินความจำเป็นคัดออก, อะไรเกินความจำเป็นคัดออก คัดออกเหลือแต่ที่จำเป็น. ในตอนนี้จะอยู่กันเป็นผาสูก, จะรักกันได้ จะไม่อิจฉาริษยากัน จะไม่เบียดเบียนกัน เรียกว่ามีสันติภาพ. เดี่ยวนี้ไม่มีใครต้องการ, **ต้องการที่จะก้าวหน้าทางวัตถุให้ได้เปรียบผู้อื่น** ในการที่จะเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง, **ต้องการจะครองโลก** ต้องการจะเป็นเจ้าโลก ต้องการจะครองโลกแย่งกันครองโลก, แล้วโลกนี้มันจะมีสันติภาพได้อย่างไร.

นี่เรียกว่า **จงพยายามศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่า ธรรมฉฐิติญาณ- ญาณรู้ตามเป็นจริง** ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น มันตั้งอยู่อย่างไรตามธรรมชาติ, มันมีอยู่อย่างไรตามธรรมชาติ, มีความจริงอย่างไรตามธรรมชาติ, ให้ช่วยกันศึกษาข้อนี้ จนรู้ว่า**มันมีความจริงตั้งอยู่ตามธรรมชาติ** คือยึดถือไม่ได้ หลงรักไม่ได้, อย่าไปเกี่ยวข้อกับมัน ด้วยความหลงรัก ด้วยความพอใจ ด้วยความยึดถือเลย.

เดี๋ยวนี้ **การศึกษาของเรามันไม่มีทางนี้** มีแต่ทางให้ยึดถือมากๆ, ให้หวังมากๆ, ให้พยายามมากๆ ด้วยความยึดถือด้วยความต้องการ แล้วคนทั้งโลกก็นิยมทำกันอย่างนั้น, **โลกนี้มันก็เป็นอย่างนี้ มันก็ช่วยไม่ได้ ไม่มีสันติภาพเกิดขึ้นได้.** จะม็องค์การโลก องค์การโลกก็สืบองค์การ มันก็ช่วยโลกไม่ได้ เพราะมันไม่ถูกกับเรื่อง; เพราะว่ามันเป็นที่แย่งกันหาโอกาส, แย่งกันหาอำนาจ, แย่งกันหาประโยชน์

เสียมากกว่า, มันไม่ได้สั่งสอนให้ถูกต้อง, **องค์การศึกษาขององค์การสหประชาชาติไม่ได้สอนเรื่องนี้, แต่สอนให้ก้าวหน้าในเรื่องที่มันมีอยู่แล้ว** ที่กำลังเป็นปัญหาอยู่แล้ว **ที่กำลังทำลายโลกอยู่นั้นให้มันยิ่งขึ้นไป.** ถ้าเขามีการศึกษาที่ถูกต้องทางธรรมทางศาสนา ให้ลดความโง่ ความหลงทางวัตถุ ไม่บูชาวัตถุนิยม, ไม่ยกแก้วเหล้าขึ้นชูบนศีรษะอีกต่อไป นั่นมันจะเปลี่ยน มันก็จะเดินถูกทางของธรรมชาติ, ถูกหรือผิดนี่มันของธรรมชาติ. พวกที่พระเจ้าเขาว่าของพระเจ้า เราไม่มีพระเจ้าชนิดนั้น เรามีพระเจ้าคือกฎของธรรมชาติ.

ความแตกต่างของพระพุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์.

รู้จักความเป็นพุทธบริษัทไว้ด้วยว่ามีกฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า, ไม่ได้มีพระเจ้าที่เป็นผี หรือเป็นเทวดา หรือเป็นเทพเจ้าเป็นอะไรอย่างที่มีความรู้สึกอย่างบุคคลนั้น พุทธบริษัทไม่มี. ถ้ามีความรู้สึกอย่างบุคคลมันก็มีกิเลสอย่างบุคคล, เดี่ยวพระเจ้าโกรธ เดี่ยวพระเจ้าพอใจ, เดี่ยวพระเจ้าให้รางวัล, เดี่ยวพระเจ้าลงโทษ อย่างนี้ก็**พระเจ้าไม่มีอะไรดีกว่าคน มีความรู้สึกอย่างคน.** เราไม่มีพระเจ้าอย่างนั้น แต่**มีพระเจ้าอย่างกฎธรรมชาติ** แน่นนอนเฉียบขาด **ว่าถ้าทำอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, ถ้าทำอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้,** ถ้าทำอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, แล้วก็ไม่ต้องบอกด้วยว่า ดีหรือชั่ว สุขหรือทุกข์, บอกแต่มันเกิดขึ้นอย่างนี้ ที่แกทนไม่ได้ แกก็เกลียด ก็เรียกว่า**ความทุกข์, เรียกว่าชั่ว,** ที่แกชอบ แกก็คิดว่าดี เรียกว่า**ดีว่าถูกว่าบุญ.** แต่ธรรมชาติแท้ๆ **ไม่มีดีชั่ว-บุญบาป สุขทุกข์อะไร,** มีแต่ว่าทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, ทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้. ใครชอบอย่าง

ไหนก็เลือกเอา. นี่พระเจ้าของชาวพุทธ, พุทธศาสนาจึงมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์. **ไม่เป็นไสยศาสตร์** ไม่มงมาย; ถ้ามงมายเป็นไสยศาสตร์ ก็ไม่ใช่สัมมาญาณ, มันเป็นมิจฉาญาณคืออู้อี้ มันรู้ผิดต่อความจริงของธรรมชาติ ก็ทำไปอย่างผิด ๆ, นี่ก็เรียกว่าไสยศาสตร์

นักเรียนนักศึกษาทั้งหลายนี้ รู้จักคำสองคำนี้ไว้ให้ดี ๆ ไสยะ แปลว่า หลับ, พุทธะ แปลว่าตื่น; **ไสยศาสตร์แปลว่าศาสตร์ของคนหลับ, พุทธศาสตร์แปลว่าศาสตร์ของคนตื่น;** จะเลือกเอาศาสตร์อย่างไหนก็เอา. ถ้าเป็น **ไสยศาสตร์**มันก็ต้องพึ่งคนอื่น **ไม่คิดพึ่งตนเอง** คิดให้คนอื่นช่วย นั่นแหละคือไสยศาสตร์, อะไร ๆ ก็บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นให้ช่วย ตัวเองไม่ต้องทำ, ถ้าอย่างนี้เป็นไสยศาสตร์. **ถ้ารู้ว่ามันมีกฎตายตัว ทำอย่างไรผลเกิดขึ้นอย่างไร, ทำอย่างไรผลเกิดขึ้นอย่างไร, คนต้องทำเองแล้วก็ทำเองคิดพึ่งตัวเอง;** อย่างนี้เป็น**พุทธศาสตร์**. เดียวนี้มันมีแต่คนโง่และคนซี้ซลาด, **ใครกำลังโง่ใครกำลังซี้ซลาด, คนนั้นต้องถือไสยศาสตร์เป็นแน่นอน,** ช่วยไม่ได้ดอก ไม่มีใครช่วยได้ดอก. ถ้ามันโง่มันก็เอาอย่างง่าย ๆ ให้คนอื่นช่วย ช่วยตัวเองไม่ได้, ถ้ามันซี้ซลาด มันก็ต้องเอาอะไรไว้ก่อน ชนิดที่มันเห็นว่าแปลกดี, หรือศักดิ์สิทธิ์ดีซ้งดี, มันจึงไม่ถือสิ่งที่ไม่รู้ว่าอะไร. ฉะนั้น **ไสยศาสตร์ ก็ต้องมีความศักดิ์สิทธิ์, ความเข้าใจไม่ได้**นั่นแหละ เป็นหลักเป็นพื้นฐาน, ไสยศาสตร์มันจึงมีอยู่ได้เพราะความโง่ เพราะความซลาดของประชาชน.

เมื่อคนในโลกยังโง่ ยังซลาดอยู่ ไสยศาสตร์จึงยังมีอยู่ได้ และมันจะเจริญด้วย, ถ้าเหตุการณ์ในข้างหน้าในอนาคตของโลกที่มันเจริญ ๆ แล้ว แต่มันทำให้คนซลาดมากขึ้น โง่มากขึ้น คือหลง ๆ ในสิ่งเหล่านี้มากขึ้น **แล้วก็ไสยศาสตร์ยังจะต้องครองโลก.** ฉะนั้น เราเตรียมตัวกันไว้ให้ดีเถอะว่า จะมีไสยศาสตร์หรือจะมีพุทธศาสตร์

ท่านปัญญาเขาต้องการทำลายไสยศาสตร์, อตมาว่า**ไสยศาสตร์นี้ต้องเก็บไว้ให้คนโง่ ทำลายไม่ได้**, ไสยศาสตร์นี้ต้องเก็บไว้ให้คนโง่ ท่านปัญญาเขาแสดงความพยายามจะทำลายไสยศาสตร์ให้หมดไป ก็กระทบกันไปทางหนึ่ง, เรามันจำเป็นที่ต้องเก็บไว้ให้คนโง่. **ถ้าคนโง่ยังมีอยู่ในโลก ไสยศาสตร์มันต้องมี; ถ้าไม่มีไสยศาสตร์ไว้ให้คนโง่. คนโง่จะปวดหัวตาย, จะเป็นโรคประสาทตาย, มันจะบ้ามันจะอาละวาด, ต้องเก็บไสยศาสตร์ไว้ให้คนโง่.** แล้วยังเชื่อว่าในอนาคตนั้นคนยังจะต้องโง่หนักขึ้นไปอีก; เพราะของหลอกหลวงมันมากขึ้น, ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทางวัตถุจะประดิษฐ์สิ่งหลอกหลวงให้หลงใหลมากขึ้นไปอีก ให้คนโง่ให้คนหลงมากขึ้นไปอีก.

เดี๋ยวนี้มันก็มากมายพอการแล้ว ตั้งแต่ในยุคมีไฟฟ้า ยุคไฟฟ้าเครื่องใช้ไฟฟ้า มันก็มีอะไรทำให้คนหลง ให้คนโง่ให้คนหลงมากยิ่งขึ้น, มันก็ต้องโง่โง่ยังต้องซี้ซั้วลาดยังต้องกลัวจะสูญหายกลัวอะไรอย่างไม่มีเหตุผล, คือมันจะกลัวตาย กลัวพลัดพรากจากทรัพย์สมบัติอะไรมากขึ้น. ฉะนั้นจึงเป็นอันว่า **ไสยศาสตร์นี้ยังจะหมดไปไม่ได้** จนกว่าคนโง่มันจะหมดไปจากโลก; ถ้าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มันจะทำให้คนโง่มากขึ้นต่อไปอีก มันก็ยังจำเป็นที่จะต้อง**มีไสยศาสตร์ให้คนโง่**, เลยปนกันยุ่ง. รัฐบาลผู้มีหน้าที่ปกครองไม่รู้จะเลือกเอาอย่างไร ยังมีพิธีการส่งเสริมไสยศาสตร์ในพิธีอยู่มาเพราะเห็นยังจำเป็นอยู่ มันก็ถูกเหมือนกัน, เพราะคนโง่อยู่.

ใครเอาพระเครื่องรางมาแขวนคอ เพื่อว่าพระพุทธเจ้าจะช่วย นั่นคือคนโง่, ใครกำลังมีพระเครื่องแขวนคอ แขนงอยู่ว่าพระพุทธเจ้าจะช่วนั่นคือคนโง่, คือคนถือไสยศาสตร์ ว่าจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วย. แต่ถ้าใครเอาพระเครื่องมาแขวนคอเพียงว่ากันลืม, กันไม่ให้ลืมพระพุทธเจ้า, ให้นึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ที่จะช่วยโลกให้ดับทุกข์ได้, กันไม่ให้ลืมพระพุทธเจ้า ช่วยเตือนให้ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้ามากขึ้น, **คนนี่ถือ**

พุทธศาสตร์. คนเขว่นพระเครื่องด้วยกันเหมือนกัน คนหนึ่งถือไสยศาสตร์, คนหนึ่งถือพุทธศาสตร์, ด้วยเหตุที่ว่า **ความในใจแท้จริงมันต่างกัน.** ในโบสถ์ โบสถ์ไหนมีแต่นั่งสั้นเซียมซี นั่งอ้อนวอนโบสถ์นั้นเต็มไปด้วยไสยศาสตร์, **ไม่มีพุทธศาสตร์.** ถ้าโบสถ์ไหน มีความรู้ความเข้าใจถูกต้อง **ปฏิบัติถูกต้อง** ก็มีพุทธศาสตร์, ไม่มีไสยศาสตร์.

นี่เรื่องไสยศาสตร์เรื่องพุทธศาสตร์นี้ มันก็มาจากต้นตออย่างที่ว่า มาแล้วข้างต้น ว่าเรามีสัญชาตญาณ คือความรู้จริงที่เกิดตามธรรมชาติ อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้, มันต้องติดมากับชีวิตเป็นความรู้ ต้องการจะมีชีวิต จะถนอมชีวิต จะสืบพันธุ์ชีวิต มันเป็นพื้นฐานอยู่อย่างนี้. ถ้าสัญชาตญาณมันเดินทางไปผิดทาง มันก็ไปเป็นโง่ ไปเป็นไสยศาสตร์, ต้องอาศัยไสยศาสตร์. ถ้าสัญชาตญาณมันเดินถูกทาง ก็มาเป็นพุทธศาสตร์ มันเป็นความฉลาด ไม่ต้องอาศัยความโง่.

สัมมาญาณะเกิดขึ้นแล้วจะมีสันติภาพได้.

ที่นี้ พุทธะ แปลว่า ตื่น คือฉลาด นะไม่ใช่โง่นะ, พระพุทธเจ้าต้องเป็นจอมปัญญา จอมฉลาด จอมรู้ถูกต้อง จนดับทุกข์หรือแก้ปัญหาล้วนได้. เราเป็นพุทธบริษัท เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าจะทำตัวอย่างไร, ถ้ามีความเข้าใจถูกต้องเป็นสัมมาญาณะ มันก็มีความสุขความมีสงบ **สร้างสันติภาพส่วนตัวขึ้นมาได้,** สร้างสันติภาพส่วนรวมได้, **สันติภาพของโลกเราก็สร้างได้.** นี่ขอให้มองเห็นว่า **สัมมาญาณะมันสร้างสันติภาพ;** แล้วสิ่งที่ตรงกันข้าม มีจัญญาณะมันก็สร้างสิ่งที่ตรงกันข้าม, สร้างความโง่ สร้างความหลง สร้างความฉลาด สร้างความกลัวแล้วก็ดิ้นรนไปตามอำนาจโง่ ความหลง ความฉลาด ความกลัว ทำอะไรยุ่งยากไปหมด จนไม่รู้ว่าจะ

จะถืออะไรกัน; นี่เรียกว่าคนหลับคนหลง เรียกว่าถือไสยศาสตร์ คือศาสตร์สำหรับคนหลับ.

ขอรับรองให้ท่านทั้งหลาย **ที่เป็นพุทธบริษัท** ะมัดระวังเรื่องนีไว้ให้ดี **ขอ**
ให้ทำตัวให้สมกับที่เป็นพุทธบริษัท สาวกของพระพุทธเจ้า, **สาวกของพระพุทธเจ้า**
ต้องรุ่งเรืองอยู่ด้วยสติปัญญา, สาวกของพระพุทธเจ้าอย่ารุ่งเรืองอยู่ด้วยความโง่เลย. อย่า
รุ่งเรืองอยู่ด้วย ความขลาด ความกลัว ความไม่รู้ว่าไม่เข้าใจในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็น
จริง, มันจะแพ้หรือเลวกว่าสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันไม่เข้าไปมากถึงอย่างนั้น สัตว์เดรัจฉาน
ยังอยู่ในระดับกลางตามสัตวชาตญาณ ไม่โง่มาก แล้วก็ไม่ได้ฉลาด แล้วก็ไม่ได้โง่, มันเข้าไป
ตามสัตวชาตญาณระดับกลาง ๆ. **คนมีสติปัญญา** สร้างมาสำหรับมีสติปัญญา, **ไม่ใช่**
สร้างมาสำหรับโง่; ฉะนั้นควรจะถามตัวเองว่า เรามีอะไรถูกต้องครบถ้วนแล้วไหม
ในการที่ธรรมชาติสร้างมนุษย์-คน ให้มาเป็นสัตว์ที่ดีกว่าสัตว์ทั้งหลายทุกชนิด. เดียวนี้
ใคร ๆ ก็ยอมรับอย่างนั้น, ก็อยากจะทำอย่างนั้น **ว่าการได้เป็นสัตว์มนุษย์คือได้**
เป็นสัตว์ที่ดีกว่าสัตว์ทุก ๆ ชนิด สัตว์เดรัจฉาน. แต่แล้วได้ทำถูกต้องสมกับการที่ได้
เป็นสัตว์ที่ดีกว่าสัตว์เหล่านั้นหรือไม่? **ถ้าคนยังมีปัญหา มีความทุกข์** มีปัญหามากกว่า
สัตว์แล้ว **คนก็เลวกว่าสัตว์,** น่าละอายแหม น่าละอายสัตว์ที่มันไม่ค่อยจะมีความทุกข์
มันไม่ปวดหัว, มันไม่เป็นโรคประสาท, มันไม่บ้ากามารมณ์มากเหมือนคนหนุ่มสาวสมัยนี้,
สัตว์เดรัจฉานมันไม่บ้ากามารมณ์มากเหมือนคนหนุ่มสาวสมัยนี้. นี่ใครจะดีกว่าใคร
ก็ลองคิดดู; เพราะไม่รู้อะไร มันจึงเป็นอย่างนั้น รีบแก้ไข รีบแก้ไข, **รีบทำให้**
มีที่เรียกว่าสัมมาญาณะความรู้ที่ถูกต้อง.

ต้องมีสัมมาญาณะความรู้ที่ถูกต้อง, **มีธัมมฐิติญาณ** รู้ว่าสิ่งทั้งหลาย
ทั้งปวงเป็นอย่างไร, แล้วก็**รู้นิพพานญาณ** **ที่จะดับทุกข์** อันจะเกิดจากสิ่ง
ทั้งหลายทั้งปวงนั้นได้; อย่างนี้เรียกว่า**มีสัมมาญาณะ** มีแล้วจะ**สร้างสันติภาพได้**

ทุก ๆ ชนิด; สันติภาพส่วนบุคคลก็ทำได้ สันติภาพในครอบครัว, ในบ้านเมือง ในสังคมก็ทำได้, สันติภาพสำหรับโลกก็ทำได้. เพราะเราไม่โง่จนถึงกับยกแก้วเหล้า ขึ้นเทิดทูนบนหัว แล้วว่าประเสริฐวิเศษให้พรกันด้วยน้ำเหล้า. นี่โลกมันยังไม่มีสัมมา - ญาณะ นี่จะอย่างไร.

ถ้ามีสัมมาญาณะ มันก็เดินทางไปที่ว่า**ไม่มีปัญหา** ไม่มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น, **มีสัมมาญาณะแล้ว** ก็**รู้แจ้งแทงตลอด**สิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นอย่างไร, สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มันปรากฏอยู่ในโลกอย่างโลกๆ นี้ มันมีเหตุมีปัจจัยของมันเอง, ต้องทำให้ถูกต้องตามเหตุตามปัจจัยของมัน จึงจะควบคุมมันได้ จึงจะไม่เป็นทุกข์, ไม่ใช่ว่าจะควบคุมมันได้ด้วยการสร้างอาวุธ หรือด้วยการสร้างอะไรชนิดที่มันไม่เกี่ยวกัน, มันไม่ใช่เหตุผล ที่มันจะไม่เป็นทุกข์, **มันต้องเป็นไปด้วยสัมมาญาณะ** คือความรู้ที่ถูกต้อง. **เดี๋ยวนี้มีมิจฉาญาณะ** ก็คิดว่าจะครองโลก, คิดว่าจะใช้อาวุธจะใช้เครื่องมือที่คิดขึ้นมาได้ใหม่ๆ ซึ่งคนอื่นคิดไม่ได้ แล้วก็ครองโลก, อย่างนี้มันมีไม่ทางที่จะมีสันติภาพ.

ฉะนั้น **ขอให้สัมมาญาณะเกิดขึ้นแล้วมีมา, มีหวังที่จะมีสันติภาพ,** สัมมาญาณะเกิดขึ้นแล้ว จะ**รู้แจ้งแทงตลอด** สิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง, แล้วก็**ไม่ปฏิบัติผิดต่อสิ่งใดๆ** **สัมมาญาณะเกิดขึ้นแล้ว** มันก็**กำจัดคนใจ** **กำจัดอวิชชา** **กำจัดมิจฉาญาณะ** **มิจฉาทิฏฐิ** **จะสร้างสันติภาพได้,** มีแก่นในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์. ถ้าจะมีสัมมาญาณะ ต้องมีในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ **ไม่ใช่เป็นไสย - ศาสตร์.** ถ้ามันเป็นมิจฉาญาณะ มันจะให้พระเจ้าช่วย ผีสงเวทดาช่วย ดวงดาวฤกษ์ช่วย, มันเป็นมิจฉาญาณะ, อย่างนั้นมันเป็นไสยศาสตร์. **สัมมาญาณะจะมีในลักษณะ**

อย่างนั้นไม่ได้, **มีในลักษณะวิทยาศาสตร์ที่ว่า** ทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้ ทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, แล้วมันก็เลือกทำ, **ผลที่ควรต้องการก็เกิดขึ้น.**

มีสัมมาญาณแล้วมันจะทำลายความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปทาน ไม่มีชีวิตอยู่ด้วยอุปทาน, ไม่ได้ยึดมั่นว่าร่างกายนี้เป็นของกู ต้องเป็นอย่างนี้ ต้องไม่เป็นอย่างอื่น. เงินทองข้าวของทรัพย์สินสมบัติเป็นของกู ต้องเป็นอย่างนี้ต้องไม่เป็นอย่างอื่น, อะไรๆ ในโลกต้องเป็นอย่างนี้ ไม่ต้องเป็นอย่างอื่น, **ถ้าคิดอย่างนี้มันเป็นคนโง่.** ฉะนั้น **ต้องมีสัมมาญาณ** รู้ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย; **จงสร้างเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง** แล้วก็จะ**ได้มาซึ่งความสงบสุข** ไม่มีปัญหาไม่มีความทุกข์.

เราต้องอยู่กับสิ่งที่เปลี่ยนแปลง ก็ต้องมีความรู้ที่ถูกต้อง ที่จะอยู่กับสิ่งที่เปลี่ยนแปลง, **เรามีความจำเป็นที่จะต้องอยู่กับสิ่งที่มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเราก็ต้องมีความรู้ชนิดที่ทำให้ไม่เกิดปัญหา ไม่เกิดความทุกข์ขึ้นมาเพราะความเกิดแก่เจ็บตาย;** นั่นแหละเรียกว่าพ้นจากอำนาจของความเกิดแก่เจ็บตาย, เรียกสั้นๆว่า ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย, มันไม่มีตัวตนสำหรับจะเกิดแก่เจ็บตาย, มันไม่มีตัวตนสำหรับจะอยู่ที่นี้ **ไม่มีตัวตนสำหรับที่จะไปไหน, มันมีแต่การเปลี่ยนแปลง** เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ของสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นเรา. ที่เราเรียกว่า **โดยสมมุติ**นี้ เป็นตัวกู เป็นตัวเรา **มันไม่มีตัวจริงของมัน, มันมีแต่สิ่งตามธรรมชาติประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายและจิตใจ. จิตใจรู้สึกคิดนึกได้ มันก็บันดาลให้ร่างกายเป็นไปตามนั้น;** ถ้าอบรมจิตใจไว้ไม่ถูกต้อง มันก็พาร่างกายไปในทางผิด, แล้วก็เกิดทุกข์. **ถ้าอบรมจิตใจไว้ให้ถูกต้อง มีสัมมาญาณ, สัมมาญาณช่วยจำไว้ให้ดี, มันก็จะพาร่างกายไปในทางที่ถูกต้อง, พาวัดถูกไปในทางที่ถูกต้อง พาทุคคนไปในทางที่ถูกต้อง, พาโลกไปในทางที่ถูกต้อง, มันก็ไม่มีปัญหา, โลกนี้มันก็มีสันติภาพ.**

เรามีความรู้ มีญาณ มีสัมมาญาณ มีความรู้เพิ่มขึ้นๆ จนจิตๆ สิ่งที่เราเรียกว่าจิตนั้นเต็มไปด้วยความรู้, ไม่มีอวิชา ไม่มีความโง่ มันก็สามารถดำรงอยู่อย่างถูกต้อง มันก็ไม่เกิดความทุกข์, เป็นจิตที่อะไรจะมาหลอกไม่ได้. เดียวนี้คนธรรมดา มันมีจิตชนิดที่อะไรมาหลอกได้ ของสวของงาม ของเริ่ดอร่อย ของอะไรมันมาหลอกได้ เพราะมันโง่ไม่มีสัมมาญาณ, แล้วมันแถมมีมีจญาณเสียด้วย มันหลอกง่าย. ถ้ามีสัมมาญาณแล้วมันหลอกไม่ได้ ก็เรียกว่าอะไรปรุงแต่งไม่ได้นั่นแหละคือจุดสูงสุดของพระพุทธศาสนา. ช่วยฟังให้ดี ช่วยฟังให้ดี ว่าคุณธรรมสูงสุดของจิตตามหลักพุทธศาสนานั้น คือความมีจิตใจไม่มีอะไรมาปรุงแต่งได้, จิตที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้ เรียกว่าวิสังขารจิต, จิตที่ถึงแล้วซึ่งวิสังขาร อะไรปรุงแต่งไม่ได้. จิตนั้นจะพบกับอยู่กับนิพพาน, ปรุงแต่งให้เกิดกิเลสไม่ได้, พบแต่ความว่างจากกิเลส, พบแต่ความว่างจากความทุกข์. บทสวดมนต์บทนั้นสำคัญมาก วิสังขารคตฺ จิตตํ ตณฺหณํ ขยมชฺฌนคค -ปฐมพุทธโรวาท จะจบลงด้วยคำว่า วิสังขารคตฺ จิตตํ ตณฺหณํ ขยมชฺฌนคค -จิตนี้มันถึงสภาพวิสังขารเสียแล้ว ไม่มีอะไรมาหลอกจิตได้, ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งจิตให้เป็นไปในทางผิดได้; เพราะว่าจิตมันได้รับการอบรม ให้มีสัมมาญาณอย่างเพียงพอเสียแล้ว จึงสามารถสร้างสันติภาพขึ้นได้ในทุกระดับในทุกชั้น หรือทุกความหมายทุกชนิด. นี้เรียกว่าสันติภาพโดยแท้จริงและสูงสุด แต่เราเรียกชื่อนิพพาน ; นิพพาน แปลว่า เย็น.

สันติภาพอันถาวรคือนิพพาน.

คนที่เขาพูดกันอย่างอื่น เขาเรียกกันมาอย่างอื่น ว่านิพพานเป็นบ้านเป็นเมือง อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้, ใครไปเกิดที่นั่นแล้วไม่ต้องแก่ เจ็บ ตายอีกต่อไป; นิพพานอย่างนี้ไม่มีในพุทธศาสนา ; แต่พุทธบริษัทถือกันอย่างนั้น เป็นบ้านเป็นเมืองไปที่เกิดที่นั่นแล้ว

ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป. นิพพานคือความเย็นแห่งจิต ที่ปราศจากความร้อน ที่มาจากกิเลส, ไม่มีกิเลส ไม่มีมิชฌาณะ มีแต่สัมมาญาณะ ไม่เกิดกิเลส, มันก็พบกับความว่างจากความร้อน, ว่างอย่างยิ่งจากความทุกข์, ว่างจากกิเลส นั่นแหละคือนิพพาน. ฉะนั้นไม่มีอะไรที่เป็นสันติภาพยิ่งไปกว่านิพพาน คือความเย็น เย็นไปตามลำดับ, เย็นไปตามลำดับกว่าถึงเย็นที่สุด ไม่มีความทุกข์ อย่างบ้านๆ เรือ่นๆ, ทุกอย่างเรียบร้อย มีความเย็นอย่างโลกๆ มีทรัพย์สมบัติ มีเกียรติยศ ชื่อเสียง มีเพื่อนฝูงมีอะไรก็ตามชนิดที่ถูกต้องๆ, ช่วยกันทำแต่ความเย็น. เย็นๆ อย่างเป็นธรรมชาติ เย็นอย่างในโลก, เย็นอยู่อย่างในโลกๆ มีตัวมีตนกันไปก่อน แล้วค่อยเลื่อนขึ้นไป จนไม่มีตัวจน ไม่มีความร้อนใดๆ เลย.

นี่เย็นอย่างอันสุดท้าย เย็นอย่างระดับพระอรหันต์, เดียวนี้เย็นอย่างระดับชาวบ้านไปก่อน มีกินมีใช้ไม่มีปัญหาตั้งตัวให้ดี, ลูกหลานดี ครอบครัวดี สุภะดี สุขภาพดี อนามัยดี เศรษฐกิจดี, อะไรไม่มีปัญหา ก็เรียกว่าเย็นเป็นนิพพาน ; ตามแบบชาวบ้านไปก่อน, แล้วค่อยๆ ทำจิตให้หลุดพ้น ไม่ยึดถือในตัวในตนในสภาพอย่างนี้, ก็เย็นถึงที่สุด คือเป็นพระนิพพานที่สมบูรณ์ เรียกว่าสันติภาพอันถาวร เป็นอนันตกาล.

ทั้งหมดนี้ก็พอจะเห็นได้ว่า สัมมาญาณะนี้มันสร้างสันติภาพ, สัมมาญาณะเท่านั้นที่จะสร้างสันติภาพ, มิชฌาณะก็สร้างวิกฤตการณ์ตรงกันข้ามกับสันติภาพ. ขอให้เราสัมมาญาณะให้สมกับที่เป็นพุทธบริษัท, มีความรู้ที่เรียกว่าญาณที่ถูกต้อง เป็นสรณะ เป็นหลักดำเนินชีวิต ก็จะได้รับผลเป็นสันติภาพ สมตามความประสงค์ ที่ว่ามีชีวิตนี้มันก็เพื่อความสดชื่นไม่มีความเหี่ยวแห้ง. พุทธเป็นอุปกมากกว่า เป็นความวิบากที่ไม่รู้จักโรย, เป็นความสดที่ไม่รู้จักเหี่ยวแห้ง; เพราะว่ามันไม่มีเชื้อเพลิง ไม่มีกิเลสไม่มีเชื้อเพลิง มีแต่ธรรมะ คือความถูกต้อง ให้รู้สึกแต่ความเยือก

เย็น เพราะไม่มีกิเลสเพราะไม่มีความทุกข์. **จงถือภาวนาอย่างเดียวว่าต้องไม่มีความทุกข์;** ถ้ามีความทุกข์ยังไม่ใช่มนุษย์ ยังเป็นคนธรรมดามากเกินไป หรือเป็นคนเลวด้วย **ถ้าเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง มีใจสูงเพียงพอแล้ว ต้องไม่มีความทุกข์อย่าง**ที่มนุษย์ไม่ควรจะมี, **แล้วก็สูงๆขึ้นไปจนเป็นพระอรหันต์ ไม่มีความทุกข์โดย**ประการทั้งปวง, เพราะไม่มีตัวตน ไม่มีตัวตน ไม่มีปัญหาเรื่องตัวตน ไม่มีปัญหาเรื่องของตน จิตใจก็เยือกเย็นถึงที่สุด.

เอาละ, เป็นอันว่า อาตมาได้บรรยายเรื่องสัมมาญาณะ เป็นองค์ที่ ๙ สำหรับสร้างสันติภาพขึ้นมาให้ได้ในวันนี้ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว. ขอฝากไว้ให้ท่านทั้งหลายนำไปศึกษาพิจารณาให้เข้าใจ **จนเห็นชัดว่ามันมีประโยชน์จริง,** แล้วก็ขอได้พยายามปฏิบัติดู. ครั้นปฏิบัติแล้วมีสันติภาพ สันติสุขจริง ก็พยายามปฏิบัติต่อไป **ให้ถึงที่สุดให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ, ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็น**มนุษย์และพบพระพุทธศาสนา, ก็มีความเยือกเย็นอยู่ทุกทีพาราตริกาล.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย ที่เป็นการส่งเสริมกำลังใจ ให้เกิดความเชื่อ เกิดความกล้าหาญ เกิดความพากเพียรในการที่จะปฏิบัติธรรมะ สืบต่อไปในกาลบัดนี้ ;

สันติภาพของโลก

- ๑๑ -

๑๓ กันยายน ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ. (ต่อ) [สัมมาวิมุตติ]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงบรรยายในเรื่อง *สันติภาพของโลก* ต่อไปตามเดิมเพราะยังไม่จบ; แต่มีหัวข้อ
ย่อยเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า เหตุให้เกิดสันติภาพคือ **สัมมาวิมุตติ**.

[ทบทวน.]

ข้อนี้จะขอทบทวนความเข้าใจ โดยเฉพาะผู้ที่เพิ่งมาใหม่ ว่าเรากำลังพูดกัน
ถึงเรื่องสันติภาพว่าจะสร้างสันติภาพขึ้นมาในโลกได้อย่างไร ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท,
แล้วอาศัยหลักในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในการที่จะสร้างสันติภาพ, ก็ได้กล่าวมาตาม
ลำดับนับตั้งแต่ว่า เหตุไรพุทธบริษัทจึงต้องสนใจเรื่องนี้, แล้วก็ได้กล่าวถึงวิกฤตการณ์

ในโลก ว่ามีอยู่อย่างไร, แล้วก็เหตุให้เกิดวิกฤตการณ์ ความเดือดร้อนวุ่นวายระส่ำระสาย นั้นเป็นอย่างไร, แล้วจึงได้พูดถึง ภาวะสันติภาพว่าเป็นอย่างไร, แล้วเหตุให้เกิดสันติภาพ นั้นมีอะไรบ้าง ก็ได้พูดมาเป็นตอน ๆ อาศัยหลักอัฐฐังคิกมัคค์ ตอนแรก ๆ ก็ได้พูดถึง หมวดปัญญา คือ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ, แล้วก็พูดถึงหมวดศีล คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว, แล้วก็ได้พูดถึงหมวดสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ, แล้วก็ได้พูดเลยมาถึง สัมมัตตะ ข้อที่ ๙ คือ สัมมาญาณะ ในฐานะที่เป็น ผลของอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งควรจะทำความเข้าใจกันได้ ว่าถ้าพูดกันแต่เพียงเหตุหรือส่วน ที่เป็นเหตุ ก็พูดเพียง ๘ ก็พอ คือมรรคมีองค์ ๘, ถ้าจะพูดให้สมบูรณ์ไปถึงผลทั้งหมด ก็ต้องเพิ่มอีก ๒ อย่าง คือ สัมมาญาณะกับสัมมาวิมุตติ, แล้วเราก็ได้พูดถึงสัมมาญาณะ ไปแล้ว ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา. วันนี้ก็บรรยายกันในเรื่องสัมมาวิมุตติ ในฐานะเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพและเป็นตัวสันติภาพเสียเอง มีได้สองความหมาย ซึ่ง จะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

ในเบื้องต้นนี้ ก็มาพูดกันถึงคำว่าสัมมาวิมุตติ ทำความเข้าใจคำว่าสัมมา - วิมุตติกันให้เป็นที่แจ่มแจ้งแล้วก็จะค่อยศึกษาต่อไป ว่าจะจะเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพอย่างไร และจะเป็นสันติภาพเสียเองได้อย่างไรด้วย.

อรรถะและพยัญชนะของวิมุตติ.

โดยพยัญชนะคือตัวหนังสือ คำว่ามุตติ ๆ ก็แปลว่า พ้น หรือ หลุด ถ้ามีวิ เข้ามาด้วยเป็น วิมุตติ ก็ พ้น หรือ หลุดอย่างสิ้นเชิง หรือว่าอย่างดี อย่างแจ่มแจ้งอย่างดี

เครื่องผูกพันโดยประการทั้งปวง, หลุดจากทุกสิ่งที่เป็นเครื่องทรมาน ซึ่งจะรวบรวมได้เป็น ปัญหา๔ ประการ แล้วก็จะกล่าวไปตามลำดับ.

คำว่าวิมุตติ แปลว่าหลุดพ้น, มีความหมายเหมือนกันกับคำว่าวิโมกข์. วิโมกข์ แปลว่า พ้น ว่าเกลี้ยง เหมือนกัน, แต่คำว่าวิโมกข์ นั้น เสด็จไปในทางจิต เสียมากกว่า, เป็นเรื่องเกี่ยวกับฌานกับสมาบัติ, ส่วนวิมุตตินี้ในความหมายทั่วไป คือพ้นจากสิ่งที่ควร จะพ้นในลักษณะทั่วไป. คำว่าหลุดกับคำว่าพ้นมันก็มีความหมายเดียวกัน, มัน หลุดออกมาได้มันจึงจะพ้นไปได้; เมื่อไม่มีอะไรผูกพันมันก็มีลักษณะเกลี้ยง; ฉะนั้น เราจะเอาความหมายว่าเกลี้ยงก็ได้, เกลี้ยงหรือสงัดจากสิ่งรบกวนก็ได้.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่าสัมมา สัมมนา แปลว่าโดยถูกต้องหรือโดยชอบ คือเป็น เรื่องที่ประกอบอยู่ด้วยปัญญาหรือสัมมาทิฏฐิ, หลุดพ้นอย่างไม่ถูกต้องนั้น คือมันไม่ หลุดพ้น เป็นความคิดความเข้าใจของคนพาลของคนไม่รู้อะไร มันไม่รู้จักด้วยซ้ำไปว่าจะอะไร ผูกมัดอยู่, แล้วมันก็ไม่รู้ความหลุดพ้นที่ถูกต้อง. ถ้ามีความรู้ก็รู้ว่าหลุดพ้นจากอะไร. ที่หลุดพ้นแล้วมันเป็นความหลุดพ้นโดยแท้จริง. เขาเป็นอันว่าโดยพยัญชนะก็คือว่า หลุดพ้นอย่างถูกต้อง อย่างที่ควรจะหลุดพ้น มีคุณค่าสูงสุด.

ที่นี้จะดูโดยอรรถะ โดยอรรถะคือโดยความหมาย. วิธีของพุทธบริษัท เราจะศึกษาอะไรก็ศึกษาโดยพยัญชนะและโดยอรรถะซึ่งเป็นคู่กัน, โดยพยัญชนะดูตามตัว หนังสือ ดูตามคำพูด, ถ้าดูตามอรรถะก็ดูตามความหมายของมันคุณค่าหรือเบื้องหลังทุกอย่างที่ เกี่ยวข้องกันกับสิ่งนั้น. ที่นี้จะดูโดยอรรถะ คำว่าหลุดคำว่าพ้นคำว่าเกลี้ยงเกลา นี่มัน ก็พ้นจากปัญหา, พ้นจากสิ่งที่เป็นปัญหา, สิ่งใดที่มีอยู่ คือมาหุ้มหรือร้อยรัดอยู่ ทำให้เกิด เรื่องที่ทนไม่ได้ ต้องทรมาน, สิ่งเหล่านี้เรียกว่าปัญหาทั้งหมด, ปัญหาก็คือสิ่งที่ต้อง เปลื้องออกไป คือสิ่งที่ต้องหลุดออกไปเสีย.

ปัญหาทั้งหลายนี้ก็มีอยู่หลายอย่าง โดยรายละเอียดนับไม่ไหว; แต่ถ้าจะจัดเป็นพวกๆ โดยเค้าความก็ จัดได้เป็นพวก ๆ ตามที่มีอยู่จริง ที่พอจะเห็นได้ ก็**ควร**จะจัดเป็นสัก ๔ พวก.

ปัญหาที่ ๑. **ปัญหาทางวัตถุ**นี้ภายนอกที่ สุดปัญหาเกี่ยวกับวัตถุ เกี่ยวกับ การหาวัตถุ การมีวัตถุ การใช้วัตถุ ถ้าทำไม่ได้ไม่ถูกต้อง มันก็ไม่มีจะใช้หรือใช้ไม่สำเร็จ ประโยชน์ เป็นปัญหา, นี้ก็มีการหลุดออกไปจากปัญหาทางวัตถุ คือความถูกต้องทาง วัตถุ ความไม่ขาดแคลนในทางวัตถุ, ความปกติในการมีการใช้วัตถุ เราก็หมดปัญหา อันเกี่ยวกับวัตถุ นี่เป็นข้อแรก, ดูเอาเองก็แล้วกัน. ที่จะต้องกิน จะต้องนุ่งห่ม จะต้องใช้สอยวัตถุอะไรบ้าง.

ที่นี้ ๒. **ปัญหาทางร่างกาย** เกี่ยวกับร่างกายนี้ ก็ไม่มีปัญหา คือมีร่างกายที่ ถูกต้อง มีร่างกายที่มีสุขภาพอนามัยดี มีสุขภาพดี, แล้วก็สิ่งแวดล้อมคือสังคม สังคมนี ก็ดี มันเนื่องกับร่างกาย สังคมภายในในครอบครัวก็ถูกต้องไม่มีปัญหา สังคมภายนอก ไกลๆ ออกไป ก็ไม่มีปัญหาเรียกทางกายไม่มีปัญหา.

ที่นี้อันที่ ๓. **ปัญหาทางจิต** ก็ไม่มีสิ่งที่**ทรมานจิต**, ความรู้สึกคิดนึกอะไร ที่มันเป็นการทรมานจิต, ทำจิตให้เศร้าหมอง ไม่ผ่องแผ้ว ไม่มีสมรรถภาพในการที่จะ ปฏิบัติหน้าที่ของจิต, ปัญหาเหล่านี้ก็ไม่มี มีจิตโปร่งสบายดี เยือกเย็นอยู่.

ที่นี้อันสุดท้าย ๔. **ปัญหาทางวิญญาน** คือ**ทาสติปัญญาไม่ซ่องซัด** **ไม่มีความผิดในเรื่องของสติปัญญา**, ไม่มีอะไรผูกพันความคิด ไม่เป็นทาสทางปัญญา ของใคร, ปัญญาเป็นอิสระ ไม่เป็นทาสทางปัญญาของผู้ใด, นี้ก็เรียกว่ามันหลุดพ้นทางสติ ปัญญา

โดยมากคนเราก็มีสติปัญญาที่เป็นทาส ที่เป็นกันมาก ๆ ก็เป็นทาสของไสยศาสตร์ มีความยึดมั่นผูกพันอยู่ด้วยไสยศาสตร์, มีความรู้ที่ไม่ถูกต้อง หวังพึ่งสิ่งภายนอก ไม่รู้เรื่องเหตุปัจจัยอันเป็นภายในตามที่จริง. เมื่อเข้านี้ช่วงเวลาเข้านี้ มีคนมาให้ช่วยเป่าหัวสองรายแล้ว ก็ตอบตามที่เคยว่า ทำไม่เป็น, เป่าหัวนี้ทำไม่เป็น ไม่ได้เล่าเรียนในเรื่องนี้มา เพราะไม่เชื่อ, เพราะไม่เชื่อว่าเป่าหัวมันจะช่วยอะไรได้, แล้วก็ไม่ได้เล่าเรียนมา ก็เลยทำไม่เป็น, ก็เลยพูดธรรมดาให้ฟังบ้าง ก็เป่าหัวกันอีกแบบหนึ่ง เป่าหัวด้วยลมเป่านั้นทำไม่เป็น, อย่างนี้ก็เรียกว่ามันเป็นทาสของสติปัญญา, เป็นทาสของความคิดนึกความเชื่อ เรียกว่าไม้อิสระ.

ถ้ามันหลุดพ้นจริง มันจะไม่มีอะไรเป็น เครื่องผูกพัน, พ้นจากการผูกพัน, แม้กับพระเจ้าพระเป็นเจ้า ซึ่งสูงสุดทางไสยศาสตร์. ที่จริงก็ไม่อยากจะพูดเรื่องนี้ เพราะมันกระทบกระเทือน หรือการที่จะต้องพูดว่าไสยศาสตร์สูงสุดก็คือเรื่องพระเป็นเจ้านั่นเอง มันไม่ได้พึ่งตัวเอง, มันไม่ได้เป็นไปตามกฎอภิปัจจตา, ต้องพึ่งบุคคลที่สมมติกันว่า พระเจ้า พระเป็นเจ้าไม่รู้อยู่ที่ไหน แล้วก็ให้อ้อนวอนขอร้อง ก็ไม่เห็นว่าจะได้อะไร. แล้วถ้าดูโลกปัจจุบันเดี๋ยวนี้แล้ว ว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกแล้ว ก็เรียกว่าไม่น่าไว้ใจ ว่าเป็นสิ่งที่พึ่งได้. แล้วเดี๋ยวนี้ก็มีคนสร้างโลกแข่งกับพระเจ้า, ไม่มีใครขอให้พระเจ้าสร้างโลกแล้ว. มนุษย์นี้สร้างโลกแข่งกับพระเจ้าอยู่เรื่อยๆ, พระเจ้าทำอะไรไม่ได้ ได้แต่นั่งมองดูตาปริบๆ อยู่. นี่เราไม่เป็นทาสทางสติปัญญา, แล้วจะไม่อยู่ในความผูกพันใดๆ แม้เป็นความผูกพันกันกับพระเป็นเจ้า. พูดอย่างนี้คนที่เขาถือพระเป็นเจ้าเขาโกรธ, ก็ไม่ค่อยอยากจะพูด; แต่มันก็ยังต้องพูด เพราะว่ามันจะต้องพูดเรื่องเกี่ยวกับความจริง ให้มันหมดจดสิ้นเชิงเกลี้ยงเกลาไม่มีส่วนเหลือ, มันก็ต้องพูดถึงความหลุดพ้นจากข้อผูกพันทางสติปัญญา หรือที่เรียกว่าทางวิญญาณ, เลย์ได้เป็น

พ้นจากปัญหา ๔ ประการ คือ ปัญหาทางวัตถุ, เป็นปัญหาทางกาย, เป็นปัญหาทางจิต เป็นปัญหาทางวิญญาณ. ถ้าพ้นปัญหาเหล่านี้แล้ว ก็เรียกว่าหลุดพ้น, ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรโดยความเป็นตัวตนของตนอยู่ แล้วเกิดความทุกข์, มั่นก็หลุดพ้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระอรหันต์ซึ่งเณสไฟไป เพราะหลุดพ้นจากความยึดถือด้วยอุปทานในสิ่งทั้งปวง. นี้ก็พูดถึงโดยอรรถะ โดยอรรถะมั่นก็มีอย่างนี้.

คำที่ใช้แทนวิมุตติ.

ที่นี้ถ้าพูดโดยคำอีก คือคำที่ใช้แทนกันได้ ก็มีอยู่หลายคำ คำว่าวิมุตตินี้มั่นก็แปลว่าหลุดพ้น, คำว่านิพพานแปลว่าเย็น; แต่มั่นเป็นความหลุดพ้น อยู่ในตัวเป็นผลของการหลุดพ้น, หลุดพ้นจากความร้อน, หลุดพ้นจากความทุกข์, หลุดพ้นจากสิ่งยึดถือมั่นแล้ว จึงเป็นนิพพานและเย็น. เรื่องหลุดพ้นกับเรื่องนิพพานก็เป็นเรื่องเดียวกัน. หรือว่า สุญญตา-ความว่าง; ถ้าไม่ว่างก็มีอะไรมาเกาะเกี่ยว มาผูกพัน มารบกวน; ถ้าหลุดพ้นมั่นก็ว่าง, เรื่องสุญญตาความว่าง มั่นก็เป็นเรื่องเดียวกับความหลุดพ้น. เรื่อง วิสังขาร, วิสังขารคือไม่ถูกปรุงแต่ง ไม่มีการปรุงแต่ง และไม่ถูกปรุงแต่ง; ถ้ามั่นยังมีอะไรปรุงแต่งได้อยู่ มั่นก็อยู่ในอำนาจของสิ่งที่ปรุงแต่ง มั่นยังไม่หลุดพ้น, มั่นต้องหลุดพ้นจากอำนาจของการปรุงแต่ง ไม่มีอะไรปรุงแต่ง จึงจะเรียกว่าหลุดพ้น; ฉะนั้นวิสังขารหรือนิพพานนี้ มั่นก็เป็นเรื่องเดียวกับความหลุดพ้น.

แล้วเรื่องสูงสุดเรื่องสุดท้าย ที่อยากจะวินิจฉัยวิพากษ์ วิจารณ์กันบ้าง ก็คือเรื่องตถตาเช่นนั้นเอง, เช่นนั้นเอง; ถ้ายังไม่เห็นเช่นนั้นเอง มั่นก็จะ

ต้องไปเห็นชนิดที่ผูกพันอยู่ กับความคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง. ตัวอย่างเช่น ถ้าเห็นว่า ดีว่าชั่ว ว่าดีว่าชั่ว มันก็ผูกพันอยู่กับความหมายของความดีความชั่ว ตามที่สมมุติ กัน; ถ้ามันเห็นความจริงของความดีและความชั่ว มันก็จะเห็นว่าเช่นนั้นเอง ทั้ง ความดีและความชั่ว, ความดีก็เช่นนั้นเองตามแบบความดี, ความชั่วก็เช่นนั้นเองตามแบบ ความชั่ว. แต่โดยธรรมชาติแล้วไม่มีดีไม่มีชั่วดอก ชั่วหรือดีนั้นมันมีที่คนที่มีรู้สึกรู้สีก, ที่มีความรู้สึก แล้วก็เลือกที่รักมักที่ชัง, อย่างไหนถูกใจพอใจก็ตกลงบัญญัติสมมุติกันว่าดี, อย่างไหนไม่ชอบไม่ปรารถนาก็สมมุติกันว่าชั่ว. แต่ถ้าเป็นเรื่องของอิทัปปัจจยตา : การปรุ่่งแต่งไปตามเหตุตามปัจจัยแล้ว ทั้งชั่วและทั้งดี มันก็คือการเป็นไปตามกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ธรรมชาติไม่มีความหมายเป็นดีหรือเป็นชั่ว, มีแต่ว่ามันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ทำลงไปอย่างนี้ผลก็เกิดขึ้นอย่างนี้, ทำลงไปอย่างนี้ผลก็เกิดขึ้นอย่างนี้เป็นธรรมชาติ. แล้วคนเราเข้าไปจัดสรรแบ่งว่า สิ่งใดมันถูกใจเราเป็นไปเพื่อประโยชน์ของเราเกื้อกูลแก่เราก็เรียกว่าดี, สิ่งใดตรงกันข้ามก็เรียกว่าชั่ว; อย่างนี้เรียกว่ามันติดอยู่ในสมมุติและบัญญัติ, ยังไม่หลุดพ้นจากความหมายของสมมุติและบัญญัติ.

ถ้ามันไม่มีความชั่วความดีมีไม่ได้, คิดดูให้ดี. ถ้าไม่มีความชั่วเป็นพื้นฐานเป็นรากฐานอยู่ ความดีมันไม่อาจเกิดขึ้นมาได้ดอก เพราะมีความชั่วเป็นคู่เปรียบเป็นรากฐาน ความดีมันก็เกิดขึ้นมาได้; ถ้าไม่มีความดีเป็นคู่เปรียบ ความชั่วมันก็เกิดขึ้นไม่ได้. นี่เป็นเรื่องที่ว่า ถ้าดูผิวเผินมันก็ติดอยู่ในความหมายของดีชั่ว, ถ้าดูลึกซึ้งลงไปมันก็เป็นเช่นนั้นเอง. ดังนั้นเรื่องเช่นนั้นเอง ก็เป็นความหลุดพ้นอย่างยิ่งของสติปัญญา, ไม่ผูกพันอยู่ในสมมุติบัญญัติใดๆ, เป็นความหลุดพ้นของสติปัญญาเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง. ถ้ามีสติปัญญาถูกต้อง มันก็เช่นนั้นเองได้ทั้งหมดเลย : เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องสุขเรื่องทุกข์ เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องแพ้เรื่องชนะ

เรื่องอะไรก็ตามมันก็เช่นนั้นเอง ไปตามกฎที่ปัจเจกตา. ถ้าสติปัญญามันออกไป
ได้ไกลถึงอย่างนี้ ก็เรียกว่าหลุดพ้นจากความสมมติบัญญัติอะไรทุกอย่าง, ไปอยู่ที่เช่นนั้น
เอง แล้วก็ว่างจากตัวตน ; นี่เป็นความหลุดพ้นอันละเอียดอันสูงสุด ซึ่งควรจะรู้จักไว้.

ที่นี้ดูไปในแง่ของผล ความหลุดพ้นนี้มันก็เป็นเสรีภาพ; ถ้ายังไม่
หลุดพ้นก็ยังมีเสรีภาพ, ยังอยู่ใต้อาณัติผูกพันของสิ่งใดๆ ยังไม่มีเสรีภาพ. ถ้า
หลุดพ้นก็มีเสรีภาพ ; ฉะนั้นเสรีภาพก็มีความหมายเดียวกับคำว่าความหลุด
พ้น เมื่อไม่มีอะไรผูกพันมีเสรีภาพแล้ว มันก็มีความสงบ มีความสงบระงับ. ความ
สงบนั้นก็มีความหมายของความหลุดพ้น ถ้าไม่หลุดพ้นมันสงบอยู่ไม่ได้ มันรบกวนอยู่
เรื่อยไป.

นี่เรียกว่าเราพิจารณาด้วยคำพูดต่างๆ กัน, แล้วแต่จะฟังถึงส่วนไหนมาก
ไปสักหน่อยโดยเฉพาะ มันก็พูดออกมาได้อย่างนั้น. ในศาสนาอื่นๆ ที่เป็นศาสนา
สำคัญๆ ทุกศาสนาแล้ว มันก็มีความหลุดพ้นนี่เป็นที่มุ่งหมายด้วยกันทั้งนั้น, เรียกว่า
salvation ก็ดี, เรียกว่า **emancipation** ก็ดี, **liberation** ก็ดี, อะไรๆ ก็ล้วนแต่หมายถึงภาวะ
ที่มันหลุดพ้นออกไปได้จากปัญหาและความทุกข์, ล้วนแต่มุ่งหมายที่นั่น. แต่ว่า
วิธีที่จะหลุดพ้นนั้น เขาอธิบายกันตามแบบของเขา, เราอธิบายกันตามแบบของเรา แต่ว่า
มุ่งหมายเหมือนกันตรงข้อที่ว่า ให้มันเป็นความหลุดพ้น. นี้โดยคำพูดเรียกได้
หลายอย่างหลายคำ ยกตัวอย่างมานี่ไม่กี่คำ มันมีอีกมากมาย, แล้วก็ไปเปรียบเทียบดูเอา
เองได้ว่า ถ้ามันเป็นเรื่องที่ทำให้หมดปัญหา แล้วก็เรียกว่าหลุดพ้นได้ทั้งนั้น.

ที่นี้ก็ดูกันให้ลึกลงไปในเรื่องชาติ ดูลึกลงไปในเรื่องชาติ อันนี้เป็นสิ่งที่
ต้องสนใจ ถ้าจะเรียนอะไร ก็ขอให้ดูลึกไปถึงเรื่องของชาติ ที่เป็นไปตาม

ธรรมชาติ. นี่ก็อยากจะบอกว่า **ความหลุดพ้นนี้ก็**เป็นเรื่องของ**สัญชาตญาณ**, สัญชาตญาณความรู้หรือความรู้สึกที่เกิดได้เองของสิ่งมีชีวิต ดังที่ได้พูดมาแล้วหลายอย่างหลายประการ : รู้จักหาอาหาร รู้จักต่อสู้ รู้จักวิ่งหนี รู้จักหลีกเลี่ยง รู้จักสืบพันธุ์อะไรก็ตาม ที่มันทำได้เองตามสัญชาตญาณ, แล้วก็อยากจะบอกว่าแม้แต่**ความหลุดพ้นนี้** ความพ้นนี้ มันก็เป็น**เรื่องของสัญชาตญาณ** รวมอยู่ในคุณสมบัติของสัญชาตญาณทั้งหมดด้วย; เพราะ**ว่าบรรดาสิ่งมีชีวิตแล้ว มันต้องการจะหลุดพ้น** ตามแบบของมัน. ถ้า**ว่าปลามันติดเบ็ด** มันก็อยากจะหลุดพ้น, ถ้า**ว่าไก่มันติดบ่วง**, มันก็**อยากจะหลุดพ้น**, อะไรก็ตามมันก็ไม่อยากจะให้อะไรมากักขัง แล้วไม่อยากจะให้อะไรมารบกวน. เช่นเราไม่ชอบนอนในที่เกาะกระรุกรัง, อยากจะนอนในที่โล่งที่แจ้งที่เกลี้ยงอย่างนี้ มันก็เพราะต้องการจะไม่มีอะไรมารบกวน. สุนัขที่นี้ทุกตัวขึ้นไปนอนบนโต๊ะบ้างบนอะไรบ้างที่เกลี้ยงที่โล่งที่แจ้ง, ไม่มีอะไรมารบกวน; เรียกว่าแม้แต่สัตว์นี้ มันก็อยากจะอยู่อย่างที่ไม่มีความรบกวน, ไม่มีอะไรมากักขัง ไม่มีอะไรมาผูกพัน. ถ้าเรานอนในที่คับแคบ เราก็ไม่รู้สึกลสบาย ไม่โล่ง, ถ้าเรานอนในที่โล่ง เราก็รู้สึกลสบาย. ฉะนั้นสัตว์จึงรู้จักหาที่โล่ง หาที่ไม่มีอะไรมารบกวนไปนั่งไปนอน; แม้แต่วัวหรือควายนี้นี้, มันก็อยากจะอยู่ในที่ ๆ ไม่มียุ่งไม่มีร้อนรบกวน, ตลอดถึงว่าไม่มีอะไรมาเป็นคู่แข่งแย่งชิงต่อสู้.

โดยสัญชาตญาณแท้ ๆ **สิ่งมีชีวิตมันก็ต้องการความเป็นอิสระ**, ว่างโล่งจากสิ่งรบกวนเป็นทุนเดิมอยู่; ดังนั้นมันจึงเป็นการง่ายในการที่จะพัฒนาให้เป็น**การหลุดพ้นที่ยิ่งขึ้นไป** คือหลุดพ้นทางธรรมะ ทางจิตทางวิญญาณที่สูงขึ้น, **เพราะสัญชาตญาณมันมีความอยากหลุดพ้นจากสิ่งรบกวนอยู่แล้ว**, มันจึงเป็นการง่ายที่จะเอามาทำเป็นความรู้สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป, พ้นจากสิ่งที่รบกวนสูง ขึ้นไปสูงขึ้นไป จน

เป็นอิสระ อย่างที่ว่าหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์นั่นแหละ. มันก็มาจากทุนเดิม คืออยาก
จะหลุดพ้น,อยากจะไม่ทำอะไรมารบกวน.

มีคำหนึ่งที่เรียกว่าวิเวกๆ นั้นนะไม่มีอะไรมารบกวนจึงจะเรียกว่าวิเวก : ทาง
กายก็ไม่ถูกรบกวน, ทางจิตก็ไม่ถูกรบกวน, ทางไหนก็ไม่ถูกรบกวน, วิเวก แปลว่าหนึ่ง,
เอกแปลว่า หนึ่ง, วิ อย่างยิ่ง อย่างวิเศษ, วิเวกแปลว่า หนึ่งอย่างวิเศษ คือไม่มีอะไร
มารบกวน, เป็นชื่อของนิพพานด้วย. คำว่าวิเวกนี้มันเป็นชื่อมาแต่สัญชาตญาณของ
สิ่งมีชีวิต, ไม่อยากจะให้อะไรมาหุ้มห่อพันรบกวน; ฉะนั้นเราจึงรู้ว่าเถอะว่า มัน
เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมี; เพราะว่าจิตหรือสิ่งที่มีชีวิตที่มีจิต มันก็ต้องการอย่างนั้นใน
ชีวิตประจำวันของเรานี้แหละ, เราต้องการเวลาที่ไม่ทำอะไรมารบกวน, เวลาที่เป็นอิสระ
เวลาที่เรียกว่าเป็นเวลาของตัวเอง ไม่มีอะไรมารบกวนอยู่เสมอ, มันเป็นเรื่องที่ขาดไม่ได้สำหรับ
ที่จะให้ชีวิตเป็นปกติ.

เข้าทั้งหมดนี้โดยพยัญชนะก็ดี โดยอรรถะก็ดี มันก็เรียกว่า พอที่จะ
เข้าใจกันได้, พอที่จะรู้จักกันได้ ว่ามันเป็นอะไร, ความหลุดพ้นมันเป็นอะไร, ถ้า
ไม่รู้จักเอาเสียเลย ก็หมดปัญญาที่จะพูดแล้ว. เข้าใจว่าทุกคนพอจะมองเห็นว่า มันเป็น
สิ่งที่มีชีวิตมันต้องการ, ต้องการความเป็นอิสระภาพเสรีภาพไม่มีอะไรมารบกวน.

ลักษณะความหลุดพ้นตามหลักธรรม.

ที่นี้ก็ต้องพูดกันถึง ตัวความหลุดพ้นตามหลักธรรมะ, ที่เรียกว่า
หลุดพ้นตามหลักธรรมะ ท่านนิยมแบ่งกันไว้เป็นสามระดับ: เรียกว่าหลุดพ้นด้วย
สิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ชวนให้เป็นอย่างนั้น เรียกว่าตังคะ, ตังคะ แปลว่า ด้วยองค์นั้น ๆ

ก็คือด้วยสิ่งที่เข้ามาแวดล้อมหรือทำให้เกิดขึ้นมา ด้วยองค์นั้น ๆ มันชวนให้หลุดพ้นก็มี. แล้วสูงขึ้นไปด้วยการบังคับจิต ไม่ให้ไปจับไปฉวยเอาอะไรมาเข้ามาไว้ก็หลุดพ้น, นี้เรียกว่า **วิกขัมภณวิมุตติ** **วิกขัมภณะ** แปลว่า **บังคับเอาไว้** อย่างนี้ก็มี. แล้วด้วยเหตุที่กิเลส มันหมดไปเด็ดขาดสิ้นเชิงไป นี้เรียกว่า **สมุจเฉทวิมุตติ**, หลุดพ้นเพราะว่าตัดต้นเหตุของมันได้เด็ดขาด.

ข้อที่หนึ่ง หลุดพ้นด้วยสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ หรือด้วยองค์นั้น ๆ เป็น **ตทังคิวิมุตติ** นี้ **ไม่เกี่ยวกับเจตนาโดยตรง**, แต่ว่าถ้าได้เอาอะไรมาเกี่ยวข้อง มันก็หลุดพ้นไปเอง, แล้วก็เป็นเรื่องระดับต่ำที่สุด คือว่าด้วยองค์นั้น ๆ ตามธรรมชาติตามธรรมชาติ ได้ไปกระทบกันเข้ากับสิ่งที่ชวนให้ปล่อยวาง ชวนให้เบื่อหน่าย มันก็หลุดพ้นได้. ตัวอย่าง เช่นว่า **ไปพบซากศพ, ไปเห็นซากศพ ความยึดมั่นถือมั่นในบางสิ่งบางอย่างมันก็ระงับไปชั่วคราว**; เมื่อไม่ได้เห็นซากศพ มันคิดไปในทางตรงกันข้าม เรื่องสวय เรื่องงามเรื่องงามเรื่องอะไรก็ตาม, แต่ถ้าได้เอาซากศพมาเป็นสิ่งที่สัมผัสถูกต้องดู ด้วยการแวดล้อมอย่างนี้ สิ่งที่เป็นความยึดถือหลงใหลมันก็สร่างซาไป แม้ชั่วคราวชั่วคราว.

คงจะกล่าวได้ว่า ในระดับเบื้องต้นที่เป็น **ชั้นศีล** ก็มีองค์แห่งศีล; ถ้า **ทำให้มีศีลเข้ามา** มันก็ต้องปล่อยวางบางสิ่งบางอย่างออกไป โดยที่มันเป็นข้าศึกแก่กัน. คำว่าศีลนี้มันมีเจตนาจะรักษาศีลเท่านั้น, ไม่ใช่ให้มีเจตนาว่าจะปล่อยวาง ; แต่เมื่อมีศีลเข้ามา มันก็ทำให้ปล่อยวางบางสิ่งบางอย่างได้ เพราะศีลนั่นเองความคิดที่จะฆ่า ความคิดที่จะขโมย ความคิดจะล่วงละเมิดในภามนี้มันซาไป มันหน่ายไป มันจงใจโดยบังเอิญ, เรียกว่าโดยสิ่งแวดล้อมมันเข้ามาทำหน้าที่ของมันตามธรรมชาติ การปฏิบัติในระดับต้น ๆ ทั่วไปในชั้นศีล ก็ทำให้เกิดสิ่งหนึ่งขึ้นมา สำหรับจะปล่อยวางไปได้ตามธรรมชาติ ในระดับนั้น, หรือจะมีอะไรอื่นก็ได้ ถ้าเข้ามาแวดล้อมแล้ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

แก่จิตใจ, ส่วนที่เป็นไปในทางให้ปล่อยวาง ให้หายโง่หายหลงยึดมั่นถือมั่นออกไปได้บ้าง, แล้วก็เรียกว่า เป็นผลของการแวดล้อมของสิ่งนั้นๆ ทั้งนั้น, เป็นการหลุดพ้นที่มีได้โดยไม่ต้องเจตนาและก็มีอยู่ทั่วๆ ไป. ถ้าไปเห็นอะไรที่น่าสลดสังเวช มันก็หลุดพ้นจากความหลงความโง่ ความยึดถือไปได้ส่วนหนึ่งเสมอไป, เราก็เป็นอยู่อย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น.

ควรจะสังเกตไว้ว่า **ความหลุดพ้นชนิดต่ำที่สุด** เป็นได้ด้วยสิ่งที่แวดล้อมเข้ามาแวดล้อม ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น **ก็มีประโยชน์และเป็นผลดีที่ได้รับอยู่ทั่วๆ ไป;** แม้ว่าจะป็นขั้นต้นเป็นขั้นต่ำ มันก็ยังทำให้เป็นสุขสบาย แทรกอยู่เป็นระยะๆ ไม่ตรึงเครียดไปเสียตลอดเวลา.

ที่นี้ **ข้อที่สองวิกขัมถนะ** ด้วยการบังคับไว้ นี้ก็ต้องเป็นเรื่องของการฝึกการทำโดยเจตนา, **บังคับให้มันออกไป ให้มันปล่อยออกไป ให้มันวางออกไปด้วยเจตนา** จึงอยู่ในระดับที่เรียกว่าสมาธิ การฝึกฝนสมาธิแล้วสามารถบังคับจิต บังคับจิตได้ก็บังคับจิตให้สลัดออกไป ให้วางออกไป, เป็นอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งน่าดูกว่า ซึ่งสูงกว่า ซึ่งเป็นนักเลงกว่า. **หลุดพ้นออกไปด้วยการบังคับจิตได้, อย่างว่าทำอานาปานสติมาถึงหมวดที่สาม จิตตานุปัตสนาก็บังคับจิตได้,** บังคับจิตให้รำเริงก็ได้, บังคับจิตให้ตั้งมั่นก็ได้, บังคับจิตให้ปล่อยวางก็ได้ นี่มันก็ดูว่า หรือมันได้อย่างใจกว่า มีผีไม่ลายมือกว่า เป็นการหลุดพ้นด้วยการบังคับ.

ข้อที่สาม สูงขึ้นไปเป็น**สมุจเฉตะ** นี่เป็นเรื่องของการตัดรากเหง้าของ**ความยึดมั่น.** อะไรเป็นรากเหง้าของความยึดมั่น ตัดมันเสีย, นี่มันแน่นอนมันเด็ดขาดมันสมบูรณ์ สมบูรณ์แบบ, **ตัดอุปทานเสีย.** เมื่อเจริญอานาปานสติมาถึงขั้นที่เห็นอนิจจัง แล้วก็เห็นวิราคะ เห็นนิโรธะ ปฏินิสัคคะ, นี่ก็ตัดรากเหง้าของ

ความยึดมั่นถือมั่นเสียได้ ก็เป็นขั้นสูงสุดหรือขั้นปัญญา. เราเลยได้หลักง่าย ๆ ว่า
ขั้นศีลก็หลุดพ้นไปแบบหนึ่ง, ขั้นสมาธิก็หลุดพ้นไปแบบหนึ่ง, ขั้นปัญญาก็
หลุดพ้นไปแบบหนึ่ง, ซึ่งสูงกว่กันจริงจังกว่กันขึ้นไปตามลำดับ จนถึงขั้นที่สูงสุด
ในขั้นปัญญาชั้นวิปัสสนา.

ทบทวนอีกทีหนึ่งว่า มันว่างหรือมันพ้นไป ด้วยอำนาจสิ่งทีแวดล้อม
เข้ามาช่วยให้เป็นอย่างนั้นโดยไม่เจตนา นี้ก็เป็นอย่างต่ำ. แล้วบังคับให้ว่างออกไปด้วย
เจตนา มีการบังคับจิตได้ นี่มันก็อย่างหนึ่ง. ทีนี้ตัดรากเหง้าของมันเสียเลย
ไม่ต้องมายึดมั่นกันอีกต่อไป ก็เป็นอันสูงสุด. ฉะนั้นความหลุดพ้นก็มีอยู่เป็นขั้น ๆ
อย่างนี้. ทีเราอยู่กันโดยมากโดยทั่วไป มันก็หลุดพ้นเอง มันก็ว่างเอง ว่างเองโดย
ไม่ได้เจตนา พอจะได้มีเวลาหายใจเป็นสุขสงบอยู่บ้าง มิฉะนั้นก็ตายหมด ถ้าไม่มี
การปล่อยว่างอะไรเสียเลย ก็ชอบใจความหลุดพ้นหรือความปล่อยว่างแบบนี้. ฉะนั้น
ขอให้สนใจฝึกฝนศีล แล้วก็ดูว่าหลุดพ้นได้เท่าไร; แล้วก็ฝึกสมาธิ แล้วก็ดูว่าหลุด
พ้นได้เท่าไร ; แล้วก็ฝึกวิปัสสนา แล้วก็ดูว่าหลุดพ้นได้อย่างไร. ขอให้สนใจ
เป็นเรื่อง ๆ ไป มันมีรายละเอียดมาก ไม่อาจจะนำมาบรรยายได้ในคราวเดียวกัน.

ความหลุดพ้นเป็นอายตนะอย่างหนึ่ง.

ทีนี้ก็จะแนะถึงสิ่งทีควรจะเห็น ควรจะเข้าใจว่าความปล่อยว่าง ความหลุด
พ้น ความปล่อยว่างนี้ มันก็เป็นอายตนะอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน คือเป็นสิ่ง ๆ หนึ่ง
ซึ่งสัมผัสได้, อายตนะคือสิ่งทีเราสามารถรู้จักได้รู้สึกได้ เรียกอายตนะ; แม้แต่
นิพพาน นิพพานก็เรียกว่าเป็นอายตนะ, อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตมํ -อายตนะนั้นมีอยู่, พระ

พุทธเจ้าตรัสว่าอย่างนั้น ว่านิพพานเป็นอายตนะอย่างหนึ่งซึ่งมีอยู่. คำว่าอายตนะในลักษณะอย่างนี้ ก็คือสิ่งที่สัมผัสได้, สิ่งสัมผัสได้. ที่นี้ ความหลุดพ้นนี้ก็เหมือนกับนิพพาน เป็นอายตนะอันหนึ่ง ซึ่งจิตจะสัมผัสได้, เราควรจะรู้จักกันไว้ เพื่อว่าจิตจะสัมผัสได้, ได้สัมผัสตามคราวตามโอกาส ที่มันจะมีขึ้นมา, คือว่าเมื่อใดจิตหลุดพ้นแล้วมีผลเป็นอย่างไร. ขอให้รู้สึกรู้จักประจักษ์แก่ใจ ว่ามันเป็นอย่างไร, มันมีผลอย่างไร, หรือว่ามันสบายอย่างไรนั่นแหละ, นี่เป็นอายตนะคือสิ่งที่สัมผัสได้, เป็นอายตนะนอกโลกหรือเหนือโลกเช่นเดียวกับนิพพาน รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ๖ อย่างนี้เป็นอายตนะ, ก็เป็นเรื่องสังขาร เป็นเรื่องโลก มีอยู่แล้วก็สัมผัสได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้นกาย ใจ. ที่นี้พระนิพพานก็ดี, วิมุตตินี้ก็ดี หรืออย่างอื่นอีกก็มีเป็นสิ่งที่อาจจะสัมผัสได้, ก็เลยเรียกว่าอายตนะอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้น ขอให้สัมผัสอายตนะอย่างนี้กันบ้าง ตามโอกาสที่จะทำได้ตามมากหรือตามน้อย, ดีกว่าไม่รู้จักเสียเลย, แล้วมันก็เป็นสิ่งที่มีมา มีมา มีมาอยู่บ่อย ๆ. ถ้าคนไม่ปล่อยวางเสียเลยเป็นบ้าตายหมดแล้ว; เดียวนี้ปล่อยวางเองตามธรรมชาติ มันก็มีอยู่. นี้เรียกว่ามันมีคุณค่ามากเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตนี้ให้ปกติอยู่ได้, ก็ลองคิดดูสิ ถ้าว่ามันไม่มีการปล่อยวางสงบกันเสียเลย มันก็เป็นบ้าตายหมดแล้ว. แล้วอะไรที่ธรรมชาติมันทำให้สงบอยู่บ้าง สงบได้บ้าง, สงบเป็นระยะเป็นครั้งเป็นคราว อันนั้นมันช่วยให้มีชีวิตรอดอยู่ได้, เป็นอายตนะอันหนึ่ง ซึ่งสัมผัสได้. ก็ขอให้สัมผัสดู. เมื่อใดมันว่าง มันไม่มีอะไรผูกพัน มันเป็นอิสระ ก็ขอให้สัมผัสดูบ้าง. ว่ารสชาติมันเป็นอย่างไร, มันมีได้โดยอัตโนมัติ. แต่แล้วเราทั้งหลาย ที่รอดชีวิตอยู่ได้ เพราะอายตนะอันนี้, เพราะคุณธรรมอันนี้, เราก็ไม่รู้จักรัก, แล้วเราก็ไม่ได้ส่งเสริมให้มากขึ้น เราไม่ได้ตอบแทนคุณของมัน มันช่วยให้รอดชีวิตอยู่แท้ ๆ.

ความหลุดพ้นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต.

ความว่าจากกิเลสชั่วคราว เป็นระยะๆ นั้น มันทำให้รอดชีวิตอยู่ได้ ไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นบ้าและไม่ตาย, แต่เราก็ไม่รู้จักรับบุญคุณของมัน, ไม่ได้รักษา ไม่ได้ส่งเสริมไม่ได้อะไร ไม่ได้สนใจด้วยซ้ำไป. นี่จะพูดว่าเป็นสัตว์อภัตตัญญูอย่างลึกลับ อย่างสูงสุดอย่างยิ่ง, เป็นสัตว์อภัตตัญญูต่อพระนิพพาน หรือต่อวิมุตติตามธรรมชาติ หรือต่ออายตนะดังที่กล่าวนี้. เพราะฉะนั้นขอให้สนใจ, ขอร้องให้สนใจ ว่าจงใจจงรู้จักรัสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ, แล้วที่มันได้ช่วยชีวิตเราไว้. ขออภัยถ้าพูดอย่างหยาบคายหน่อยก็พูดว่า ที่มันคุ้มกะลาหัวไว้ให้มัน, มันไม่ต้องตายนั้น, ควรจะรู้จักมันเสียบ้าง, ความที่มันสงบระงับปกติอยู่เป็นครั้งเป็นคราวแทรกๆ อยู่อย่างเพียงพอ นั่นนะ ทำให้เราไม่เป็นบ้า. ถ้าเรายึดมันคือมันเราร้อนอยู่ตลอดเวลาทุกนาทีทุกชั่วโมงแล้วตายแล้ว, มันตายในไม่กี่ชั่วโมงดอก. แต่ที่มันมีอันนี้แทรกเข้ามา ให้ว่าง ให้เย็น ให้หยุด ให้สงบ ให้ว่างอยู่เป็นระยะๆ คนเราจึงไม่ตาย, มีบาลีเรียกว่าตถังคินิพพาน-นิพพานด้วยองค์นั้นๆ หรือเรียกว่าสามายิกนิพพาน.

สามายิกนิพพาน นิพพานชั่วคราวนิพพานชั่วคราว; สามายิกะแปลว่าชั่วคราว ย. ยักษณะ อย่าเขียน ญ. ผู้หญิงเหมือนหนังสือเล่มเขียนนั้นเขียนผิด. สามายิกะ ย. ยักษะ แปลว่านิพพานชั่วคราวก็ดี, ตถังคินิพพาน นิพพานด้วยองค์นั้นๆ อันประจวบเหมาะก็ดี ก็คืออย่างนี้แหละ ที่เป็นอย่างต่ำสุด ที่เป็นอย่างสูงสุดนั้นก็สูงขึ้นไปก็มี คือว่าธรรมะที่สูงไปกว่านั้นมาถึงเข้า ก็เรียกว่าตถังคะสามายิกะได้เหมือนกัน แต่เดี๋ยวนี้ที่เป็นไปตามธรรมชาติแท้ๆ มันก็คืออย่างนี้ คืออย่างที่มีมันเป็นไปตามธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมชาติโดยไม่รู้สึกรู้สึ, เรียกว่าเวลาที่ว่างจากกิเลสว่างจากอุปาทานมันก็มีอยู่บ้าง. เพราะจิตมันเกิดดับ เกิดดับ ตามเหตุ ตามปัจจัย, ในบางกรณีเหตุปัจจัยมันไม่ได้เกิด

สำหรับจะให้ยึดมั่นหรือสำหรับจะให้มีโอกาสใดๆ, มันก็ว่าง มันก็ปล่อยวาง มันก็แทรกแซง อยู่เป็นระยะๆ เวลาที่ว่างอย่างนี้ช่วยให้รอดชีวิตอยู่ ไม่เป็นบ้า ไม่เป็นโรคประสาท.

ถ้าคนมีอะไรทำให้คิดนึกวุ่นวายยึดมั่นถือมั่นอยู่เสมอ ไม่เท่าไรก็เป็นโรคประสาท ไม่เท่าไรก็เป็นบ้า ไม่เท่าไรก็ตายແລະ, มันมีอะไรเหมือนกับว่าเครื่องป้องกันเหมือนกับวัคซีน เครื่องคอยป้องกันเอาไว้ตามธรรมชาติของธรรมชาติ โดยธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ ให้จิตของมนุษย์มีโอกาสมีเวลาที่ว่างบ้าง ปล่อยวางบ้าง โดยไม่รู้ตัว, แล้วมันก็รอดอยู่ได้โดยไม่รู้ตัว, แล้วก็ไม่ได้ชอบใจ เพราะมันไม่รู้ตัว. แล้วมันก็เอาเวลาไปสนใจเรื่องสนุกสนานเพลิดเพลินอะไรเสียหมด, แล้วก็ไม่ได้มาสนใจเรื่องที่มันช่วยเหลืออยู่อย่างนี้.

นี่จึงขอเตือน ว่าความว่างความหลุดพ้นนี้ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตอยู่อย่างจำเป็นโดยอัตโนมัติ แล้วก็ได้รับความกตัญญูอย่างยิ่งจากมนุษย์ทุกคน นี้ไม่สนใจไม่ส่งเสริมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป. ถ้ารู้จักและสนใจก็ส่งเสริมให้มันว่างยิ่งขึ้นไป, ให้มันปล่อยวางยิ่งขึ้นไป, ให้มันนานเข้า ให้มันมากเข้า ให้มันสูงเข้า, มันก็จะไปหาความหลุดพ้น หรือปล่อยวางตามแบบสูงขึ้นไป จนถึงสูงสุดได้, มันเป็นพื้นฐานอย่างนี้.

นี่ขอให้เรารู้จักวิมุตติตามธรรมชาติ เป็นอายตนะอันหนึ่ง ซึ่งจิตสัมผัสได้ แต่คนโง่มันไม่รู้จักรู้แล้วมันไม่รู้เรื่อง มันก็ไม่เคยคิดจะสัมผัส. แต่ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท มันต้องไม่โง่มากถึงขนาดนั้น, ต้องรู้จักความโง่ชั่วขณะ ความปล่อยวางชั่วขณะ, ความสงบเย็นชั่วขณะ, ความไม่มีทุกข์ชั่วขณะ. นี่ให้รู้กันไว้เถิด แล้วรักษาเอาไว้ให้มันอยู่กับเราให้นานที่สุด แล้วให้มันมากขึ้น ๆ, มันก็จะกลายเป็นชีวิตใหม่ ชีวิตชนิดที่มีความทุกข์น้อย กระทั่งไม่มีความทุกข์เลย.

ความปล่อยวางเป็นเหตุแห่งสันติภาพได้.

อ้อ, ที่นี้ก็จะดูต่อไป ดูความปล่อยวาง, วิมุตติ ความปล่อยวางในฐานะที่เป็นมูลเหตุแห่งสันติภาพก่อน; ที่จริงก็ควรจะมองเห็นได้ พอพูดขึ้นอย่างนี้ก็น่าจะมองเห็นได้ ว่ามันเป็นมูลเหตุหรือเป็นเหตุแห่งสันติภาพอย่างไร. ภาวะที่ไม่ถูกผูกพันใดๆ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกที่สบาย, ภาวะที่ไม่มีการผูกพันใดๆ คือหลุดพ้นหรือวิมุตติ, ครั้งมีเข้า มันก็เกิดความสุขสบาย, เป็นสุขอย่างเป็นโลกุตระอย่างพระนิพพาน. นี้ก็เห็นได้ชัดว่าเกิด ความปล่อยวางนั้นมันเป็นเหตุ ให้เกิดความรู้สึกเป็นสันติภาพ, ความไม่มีอะไรผูกพันร้อยรัดรัด ปล่อยให้เป็นอิสระ เป็นเหตุให้รู้สึกอิสรภาพแล้วก็รู้สึกเป็นสุข. ถ้ามนุษย์ทุกคนไม่มีสิ่งร้อยรัดจิตใจ ทุกคนก็เป็นสุข, โลกทั้งโลกก็จะเป็นสุข.

ขอให้มองดูว่า ธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายมันก็ต้องการจะหลุดพ้น, เหมือนที่กล่าวมาแล้วปลาติดเบ็ด มันก็ต้องการจะหลุดจากเบ็ด, นกถูกขังกรงมันก็อยากจะหลุดจากกรง, นักโทษถูกจำคุกในตาราง ขังคุกขังตาราง มันก็อยากจะหลุด มันเป็นการต้องการได้รู้สึกได้โดยธรรมชาติ; เมื่อหลุดออกมาได้ มันก็มีความสุข มีความสงบ. นี้ก็เรียกว่าความหลุดนั้นจะเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพ. หลุดจากสิ่งผูกพันที่สูง ๆ ขึ้นไปทางจิตใจ คือหลุดจากอุปทาน, อุปทานในกาม, อุปทานในทิฏฐิ, อุปทานในชั่ววัตรปฏิบัติ ที่ถือเอาผิดๆ เหตุผล, อุปทานในตัวตน; กามุปาทาน ทิฏฐุ - ปาทาน สีลพัตตูปาทาน อัตตวาหุอุปทาน ทั้ง ๔ ประการนั้น ถ้าหลุดพ้นออกได้แล้วมันมีสันติภาพ; อย่างนั้นเห็นได้ว่าวิมุตติความหลุดพ้นเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพ. ถูกผูกพันอยู่ด้วยความรู้สึกทางกาม มันก็กำลังเป็นบ้านหนึ่งอยู่, ถูกผูกพันอยู่ด้วยความเห็นผิด ความคิดเห็นของตัวซึ่งผิด ๆ มันก็จมอยู่ในความมืดนั้น, ถ้าออกมาเสียได้

มีความเห็นถูก มันก็สบาย. **ที่นี้ติดพันอยู่ในไสยศาสตร์** ไม่รู้จักว่าเป็นไสยศาสตร์ ; นี้เรียกว่าปฏิบัติโดยไม่รู้จักเหตุผลหรือความจริงของสิ่งนั้นๆ ก็เป็นความมกมาย, มันก็เป็นความมกมายโดยที่ไม่รู้ตัวว่างมกมาย แล้วคิดว่าตัวถูกต้อง. นิ่งมกมายอยู่ในไสยศาสตร์ มันก็จมปลักอยู่ในเรื่องของไสยศาสตร์, ถ้าออกมาเสียได้จากความมกมายอันนี้มันก็สบาย.

อันสุดท้ายยึดมั่นว่าตัวตน ตัวกู-ของกู อันนี้มันมากเกินไป; แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องยากเป็นเรื่องเข้าใจยาก, ตามธรรมดาโดยสัญชาตญาณสัตว์ที่มีชีวิตจะต้องมีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน เป็นเหมือนกับศูนย์กลาง, เป็นศูนย์กลางของชีวิต รู้สึกว่าเป็นตัวตนที่จะต้องถนอม คือถนอมชีวิตนั่นเอง, มันก็มีตัวตนสำหรับเป็นจุดที่จะยึดถือ, แล้วก็เพื่อจะบำรุงรักษาให้ชีวิตมันรอดอยู่, อย่างนี้ยังไม่เท่าไรยังไม่เป็นไร. แต่ถ้ามันมากกว่านั้นมันเข้มข้นกว่านั้นมันก็**เป็นตัวตนของกู มีตัวกู** ขึ้นมา **นี้มันเลยระดับสัญชาตญาณเสียแล้ว** ก็เกิดความเห็นแก่ตัว, มันก็มีปัญหาหนักแก่ตัวนั้นแหละ. เดือดร้อนอยู่แก่ตัวนั้นแหละ เพราะมันมีความเห็นแก่ตัวแล้วมันยังเลยไปถึงทำอันตรายผู้อื่น ผู้อื่นก็พลอยเดือดร้อนด้วย, ตัวกูชนิดนี้ตัวตนชนิดนี้ไม่ไหวแล้ว มันลุกเป็นไฟแล้ว. **ที่ว่าอย่าเห็นแก่ตัวนั้น คืออย่าเห็นแก่ตัวชนิดนี้;** ถ้าเป็นเพียงตัวในความหมายของสัญชาตญาณทั่วไป ซึ่งมันยังไม่รู้อะไร มันก็มีแต่เพียงว่า มีตัวสำหรับจะต้องพิทักษ์รักษาให้รอดชีวิตอยู่มันก็ไม่ใช่ไร, มันก็เป็นเหตุให้พิทักษ์รักษาให้รอดชีวิตอยู่, แต่อย่าให้มันเลยเขตนั่นไป จนเป็นตัวกู-ของกู. **ที่จริงที่รู้สึกโดยสัญชาตญาณนั้นก็ไม่ใช่ความถูกต้อง** เพราะว่าสิ่งที่ชีวิตนั้นมันมีอวิชชา มันไม่มีปัญญาอันถูกต้อง, มันจึงต้องรู้สึกว่ามีตัวไปก่อน โดยอำนาจของอวิชชา สำหรับจะเป็นตัวยื่นโรง, สำหรับจะได้พิทักษ์รักษาให้ชีวิตมันรอดอยู่ได้. ถ้าเท่านั้นก็ไม่ใช่ไร; แต่ถ้ามันเลยเถิดไปเป็นตัวกู-ของกูขึ้นมา แล้วมันก็จะ**ต้องมีปัญหาหนัก**ในการที่จะถือไว้ซึ่งตัวกู, แล้วจะต้องรับโทษทัณฑ์จากการที่เห็นแก่ตัวกู.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดี **ความผูกมัด ความตติยิตในสิ่งสูงสุดก็คือตติยิตในตัวกู-ของกู.** ถ้ามันฉลาดอยู่บ้าง มันก็จะว่าตัวกูของธรรมชาติ หรือไม่เรียกว่าตัวกูของธรรมชาติดอก เพราะว่ามันของธรรมชาติ มันจะต้องว่าตัวตนของธรรมชาติ ก็แล้วไปที. เดี่ยวนี้มันเอามาเป็นตัวกู-ของกูนี้ มันก็เลยผิดหมด ทำให้เกิดกิเลสตัณหานานาประการ ทำให้เป็นทุกข์มากมาย, **มีตัวกู-ของกูก็เป็นเรื่องผิด, เป็นเรื่องผูกมัดตรึงอย่างยิ่ง** จะต้องได้รับทรมาน. ถ้ามีแต่ตัวตนของธรรมชาติ ไม่มีตัวตนของกู นี่มันจะไม่ใช่ไร, มันจะเป็นเรื่องของธรรมชาติ, มันก็ไม่เอามายึดเป็นของกู. แต่ถ้ามันฉลาดกว่านั้น มันก็เรียกว่ามัน **เป็นธรรมดาของธรรมชาติไม่ใช่ตัวตนดอก. ที่เรียกว่าตัวตนนี้มันโง่ไปเอง,** เรียกว่ามันเป็นธรรมดาอย่างนั้น, **เป็นตถตา**คือเช่นนั่นเอง, เป็นธรรมะตามธรรมชาติของธรรมชาติเช่นนั่นเอง, เรียกว่า **ธัมมัญญูจิตตา - ตั้งอยู่ตามธรรมดาไม่ใช่ตัวตน.** แต่ทำอย่างไรได้ในเมื่อจิตมันยังโง่ จิตมันก็ต้องเอามาเป็นตัวตนก่อน, หมายถึงยึดถือเพื่อจะดำรงชีวิต เพื่อเป็นหลักสำหรับดำรงชีวิต จะเลี้ยงดูชีวิต จะสืบพันธุ์ชีวิตจะอะไรก็ตาม; **ถ้าปล่อยความยึดว่าตัวกู-ของกูเสียได้** ให้เป็นตัวตนของธรรมชาตินั้นแหละ **ก็จะเรียกว่า เริ่มหลุดพ้น,** แล้วก็หลุดพ้นยิ่งขึ้นจนไม่มีตัวตนมันมีอะไรก็ตามใจเถอะ **เป็นของธรรมชาติแต่ไม่ใช่ตัวตน,** ก็เรียกว่าธรรมชาติของธรรมชาติ หรือธรรมดาของธรรมดา หรือมีแต่ธาตุตามธรรมชาติของธรรมชาติ, มีแต่การเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย ของธาตุตามธรรมชาติ ตามธรรมดาของมัน; อย่างนี้ก็เรียกว่าหลุดพ้นแล้วจากความยึดมั่นว่าตัวตน มันก็ไม่มี ความทุกข์, ถ้าทำได้อย่างนี้มันก็ไม่มี ความทุกข์. **ความปล่อยวางอย่างนี้**ก็เห็นได้ชัดว่ามันเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึก **ที่เรียกว่าสันติภาพหรือสันติสุข.**

ยกตัวอย่าง ที่เห็นได้ว่าๆ ว่า ถ้ามันมีการถือแล้วมันก็นั่งและเมื่อยมือ, เอาอะไรมาถือไว้ มันก็ต้องหนักและเมื่อยมือ; ถ้าทิ้งลงเสีย มันก็ไม่หนัก

ไม่เมื่อยมือ ไม่ทุกข์. นี่เห็นได้ชัดว่ามันเป็นทุกข์เพราะว่ายึดถือ, ถ้าปล่อยวางเสีย ก็ไม่มีการหนักไม่มีการยึดถือ. แม้ว่าเราจะถือเปล่า ๆ, ยื่นแขนออกไปถือไว้เปล่า ๆ มันก็ถือมือนั่นแหละ มันก็ยึดถือมือนั่นแหละ, มือมันกลายเป็นเรื่องหนักไป. มันก็หนักอีกเหมือนกัน. ถ้ามีก้อนอิฐก้อนหินอะไรถือไว้ด้วยแล้วก็ยิ่งหนักใหญ่; แม้แต่ถือเปล่า ๆ อยู่ในลักษณะที่ถือเท่านั้นแหละมันก็หนัก เพราะมันไปถือมือ; ฉะนั้น**ความไม่ยึดถือ** ความปล่อยวางก็เป็นสันติสุข. นี่ไปคิดดูเอง ในแง่ที่ว่า **ความปล่อยวาง** นั้นเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพ.

ความปล่อยวางเป็นตัวสันติภาพอยู่ในตัว.

ที่นี้มาดูในแง่อีกแง่หนึ่งต่อมา ก็คือว่า **ความปล่อยวางในฐานะที่เป็นตัวสันติภาพอยู่ในตัวเอง.** ข้อนี้ต้องศึกษาธรรมชาติที่ทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งว่า **ความปล่อยวาง มีภาวะเป็นนิพพาน** คือบทที่แสดงความหมายของนิพพาน มีอยู่อย่างที่เราจะได้ยินได้ฟังและจำไว้ได้ว่า **เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณีตํ - สิ่งนั้นสงบระงับ สิ่งนั้นละเอียด ประณีต, ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมฺภโว - สิ่งนั้นก็คือการสงบร้งบแห่งสังขารทั้งปวง สพฺพบุคฺชี - ปฏิณิสฺสคฺโค-การสลัดเสียได้ซึ่งอุปธิหรือของหนักทั้งปวง, ตณฺหุขโย-ความสิ้นต้นหาวิราโค - การคลายความยึดถือเสียได้, นิโรโธ - ความดับแห่งความยึดถือเสียได้, นิพฺพานํ** นั่นคือนิพพาน. **อาการทั้งหมดนี้มันเป็นวิมุตติคือปล่อยวาง, สนฺตํ - ระงับได้ก็เพราะปล่อยวาง, ปณีตํ - ละเอียดประณีตก็เพราะไม่ยึดถือ, สพฺพสงฺขาร - สมภโว - สงบระงับเสียซึ่งสังขารทั้งปวง.**

คำว่า **สังขาร** นี้ คนมักจะเข้าใจกันแต่ว่าร่างกาย, สังขารร่างกายวัตถุสิ่งของ คำว่า**สังขาร** นั้นแปลว่า การปรุงแต่ง หรือ **สิ่งที่ปรุงแต่ง** หรือ **สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง** ก็ได้ ;

อย่างน้อยสามความหมายสังขารนี้ การปรุงแต่งก็มีการปรุงแต่งให้เกิดสิ่งใหม่. ผู้ปรุงแต่งคือเหตุปัจจัย, สิ่งที่ถูกปรุงแต่งก็คือผลที่เกิดขึ้น; เหล่านี้เรียกว่าสังขาร. ถ้ายังมีการปรุงแต่งมันยังผูกพันอยู่ในการปรุงแต่ง มันจึงไม่สงบระงับไม่ประณีตไม่นิพพาน, มันต้องระงับการปรุงแต่งเสียได้ เรียกว่าระงับสังขารทั้งปวงได้, ในความหมายใดก็ตาม ระงับเสียได้ ไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีผู้ปรุงแต่ง ไม่มีสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง แล้วก็เรียกว่าระงับสังขารทั้งปวงได้.

แล้วก็ว่า สัพพูปธิปฏินิสฺสคฺโค -สละสลัดคืนเสียได้ซึ่งอุปธิทั้งปวง. คำว่า อุปธิ แปลว่าของหนัก, ของหนักคือของที่ยึดถือ; ถ้าไม่ยึดถือมันไม่หนัก. อุปธิ แปลว่า ของหนัก, ร่างกายนี้ขันธ์ทั้งห้านี้ เป็นอุปธิ, เป็นของหนักเมื่อมันยึดถือ, หรือว่า สิ่งที่ถูกปรุงแต่งนั้นก็เป็นของหนักเพราะยึดถือ, แม้แต่บุญ ถ้าไปยึดถือเขาก็เป็นอุปธิ ด้วยเหมือนกัน. ข้อนี้ไม่ค่อยจะได้ยินกันนัก ไม่ค่อยอยากจะทำแล้วถ้าเอามาพูดมันเสี่ยงต่อการถูกด่า เราบอกว่าบุญเป็นอุปธิ มันเสี่ยงต่อการถูกด่า, เพราะว่าคนเป็นอันมาก เขาชอบบุญ. นี้บอกว่าบุญเป็นของหนักไว้, โอบริกั ปุญญํ -บุญเป็นของหนัก คนที่ชอบบุญเขาก็โกรธเอาเท่านั้นเอง; เพราะว่าถ้ายึดถือเข้าแล้ว แม้แต่บุญมันก็กลายเป็นของหนักหรือเป็นอุปธิ เขาก็มีของหนักต่างๆ นานาที่ยึดถือไว้ ในลักษณะอย่างนั้น อย่างนี้อย่างโน้นเป็นของหนักไปหมด. บ้านช่อง เงินทอง ข้าวของ บุตรภรรยาสามี เกียรติยศ, ชื่อเสียง อำนาจวาสนาอะไรก็ตาม ยึดถือแล้วมันก็เป็นของหนักไปหมด. ถ้าปล่อยวางของหนักเสียได้ ก็คือวิมุตติ คือปล่อยวาง เป็นนิพพาน เป็นความเย็น.

ตณฺหุขโย คำนี้แปลว่า สิ้นตัณหา, ตัณหาคือความอยากด้วยอวิชชา ; ถ้าต้องการด้วยสติปัญญาไม่ใช่ตัณหา. อย่าสอนกันผิดๆ นักเลย เพราะเขามักจะสอนกันว่า ถ้าเป็นความอยาก แล้วก็สิ้นตัณหาทั้งนั้น ; นั้นมันว่าเขาเอง, ไม่

เหตุให้เกิดสันติภาพ (ต่อ)

๓๓๕

กล่าวไปตามหลักธรรมคำสอนว่า **อยากด้วยความโง่** ด้วยอวิชา มีตัวกู-ของกูเป็นรากฐาน ความอยากอย่างนี้เป็นตัณหา; **ถ้าความต้องการด้วยสติปัญญา** เช่นต้องการจะดับทุกข์ ต้องการจะปล่อยวางอย่างนี้ **ไม่ใช่ตัณหา**, มันเป็นสิ่งที่กำจัดตัณหา ความต้องการด้วยสติปัญญา มันเป็นสิ่งที่กำจัดความต้องการด้วยความโง่ หรือกิเลสตัณหา. ถ้าความอยากด้วยความโง่ไม่มี มันก็อยากถูกต้อง มันก็อยากจะดับทุกข์, แล้วมันก็ดับทุกข์ได้, มันก็**ไปสู่ความปล่อยวาง, ไปสู่ความหลุดพ้น** ก็เลยเป็น**นิพพานอยู่ในตัว**.

วิราโค แปลว่า **คลายกำหนด**, ในที่นี้ก็คือ**คลายความยึดถือ**, ไม่ใช่หมายถึง**คลายกำหนดทางกาม** โดยเฉพาะเท่านั้น, ไม่ใช่. ความกำหนดในที่นี้หมายถึงความยึดถือด้วยอุปาทาน, คลายออก ว่างออก ปราศไป ปราศไป **ไปปราศจากความกำหนด**, นั่นแหละเป็น**ตัวความปล่อยวาง**, มันก็**นิพพาน**.

นิโรธ นี้ **ดับ, ดับสนิท, ดับสนิท** คือ**ดับความยึดถือโดยเฉพาะยึดถือว่าตัวกู-ของกู** ดับเสียได้สนิท มันก็หลุดพ้น, มันก็ปล่อยวาง มันก็เป็น**นิพพาน**.

ถ้าอย่างนี้แล้วความหลุดพ้น, **ตัวความหลุดพ้นนั่นแหละมันเป็นตัวสันติภาพเสียเอง**, เป็นสันติภาพอยู่ในตัวมันเอง ก็ไม่ต้องทำอะไร, ความปล่อยวางวิมุตติ เป็นตัวสันติภาพเสียเองก็ได้ ในเมื่อเรามองดูกันอย่างนี้. ถ้ามองดูในลักษณะทั่วๆ ไปมันก็เป็นเหตุให้เกิดสันติภาพ, เพราะปล่อยวางและไม่หนัก, แล้วก็เป็นสันติภาพแต่เดี๋ยวนั้นมัน **หมดตัวที่จะยึดถือ** มันไม่มีตัวที่จะยึดถือ, ก็เลยเป็นสันติภาพอยู่ใน**ตัวความปล่อยวาง**. ขอให้มองวิมุตติในฐานะสองอย่าง คือ **เป็นเหตุให้เกิดสันติภาพก็ได้, แล้วเป็นตัวสันติภาพอยู่ในตัวมันเองก็ได้**, ไปใคร่ครวญดูให้ดี ๆ เป็นสิ่งที่เห็นได้โดยไม่ยาก พอที่จะเข้าใจได้.

เอาละ, ที่นี้ก็สรุปความข้อนี้ เรื่องวิมุตติ การหลุดพ้นหรือปล่อยวางกันที. สรุปความว่า ทุกคนหรือ**ชีวิตทุกชีวิต** **มันต้องการหลุดพ้น,** หรือปล่อยวางอยู่โดย สัจจะตามญาณ โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว; **โดยที่ไม่รู้สึกรู้สีกตัว ;** ชีวิตหรือสัจจะตามญาณที่เกิดขึ้นเอง ตามธรรมชาตินั้น มันต้องการความหลุดพ้นอยู่ในตัวมันเอง แต่เจ้าของมันไม่รู้สึกรู้สีก. เจ้า ของไปหลงยึดอยู่กับอะไร ไปหลงยึดอยู่กับปล่อยวางในอะไรนั้น เลยไม่รู้สึกรู้สีกว่าตัวแท้ของ **ธรรมชาติสิ่งมีชีวิตนี้ต้องการจะหลุดพ้น, ต้องการจะปล่อยวาง อยู่ในตัวมันเอง.** คิดดูว่ามันโง่งเท่าไร, มันโง่งเท่าไร, ตามธรรมชาติของสัจจะตามญาณที่เกิดขึ้นเอง มันไม่ ต้องการจะถูกผูกพัน, ไม่ต้องการจะให้ถูกจับมากักขัง. ต้องการจะอยู่อย่างอิสระเสรี นี้เรียกว่ามันต้องการวิมุตติอยู่โดยธรรมชาติ แต่ที่ไม่รู้สึกรู้สีกตัว. ฉะนั้นขอให้เรารู้สึกรู้สีกตัว กันเสียบ้างว่า**โดยธรรมชาตินี้ต้องการวิมุตติ,** ความเป็นอิสระหรือเสรีภาพ ก็ ช่วยผสมโรงกับมันให้ดีๆ ให้มันเป็นไปได้อย่างนั้นจริง.

สันติภาพของโลก ขึ้นอยู่กับสันติภาพของบุคคล

ที่นี้ดูให้เห็นว่า**สันติภาพของโลก** **มันขึ้นอยู่กับสันติภาพของบุคคล** **แต่ละคนแต่ละคน;** นี้เกือบจะไม่ต้องอธิบายแล้วกระมัง ว่าถ้าทุกคน แต่ละคนมี สันติภาพแล้ว โลกนี้ก็มีสันติภาพโดยไม่ต้องสงสัย. เมื่อแต่ละคนไม่สันติภาพ, โลกนี้ มันก็ไม่สันติภาพ, เมื่อแต่ละคนๆมันยังไม่รู้จักสันติภาพต้องการจะยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่รักที่พอใจ, สันติภาพมันคือสิ่งที่ปฏิบัติตามใจไว้, สันติภาพ ของคนพวกนี้คือว่าปฏิบัติตามใจ คือสันติภาพ; ถ้าเป็นอย่างนี้โลกนี้มันก็มีสันติภาพไม่ได้.

ขอให้เรารู้ข้อเท็จจริงตามธรรมชาติเหล่านี้กันบ้าง ว่า **หนอยย่อยๆของโลก** **คือบุคคล** **จะต้องมีสันติภาพ,** แล้วโลกนี้มันก็มีสันติภาพ; ถ้าบุคคลไม่มีสันติภาพ

ไม่เป็นสันติภาพ โลกมันไม่มีทางที่ที่จะเป็นสันติภาพ. ฉะนั้นจึงรู้จักทำบุคคลให้เป็นสันติภาพ แล้วโลกมันก็จะพลอยมีสันติภาพขึ้นมาเอง, เราไปทำโลกทั้งโลก ทำไม่ได้ดอก ; แต่ว่าเราทุกคนแต่ละคนต่างคนต่างทำของเราเอง มันทำได้นี้ พอทำให้มีสันติภาพแล้ว ทั้งโลกมันก็มีสันติภาพขึ้นมาเอง.

ที่นี้อาจจะบอกว่าสันติภาพของมนุษย์นี่ เป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาและควรปรารถนา, สันติภาพของมนุษย์เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรปรารถนา แต่เดี๋ยวนี้โดยข้อเท็จจริงมนุษย์ไม่รู้จักสันติภาพ, แล้วไม่ได้ปรารถนาสันติภาพ, โลกมันก็ไม่สันติภาพ. มันไปเอาสิ่งที่ตรงกันข้าม คือวุ่นวาย มาเป็นเรื่องดี, ไม่รู้อย่างเจริญคือยิ่งบ้า, ยิ่งเจริญคือยิ่งยุ่งยากลำบาก ยิ่งฟุ้งซ่านยิ่งยุ่งเหยิงยิ่งเจริญ. คนก็ต้องการแต่จะเจริญ ๆ ๆ มันไม่รู้ว่าเจริญนี้ของใคร, เจริญของกิเลสหรือเจริญของโพธิของสติปัญญา. ที่มนุษย์เจริญ ๆ นี้ เจริญของกิเลสหรือเจริญของสติปัญญา; ถ้าเจริญของกิเลสก็ดูสิก็เห็นกันแล้วว่าเป็นอย่างไรบ้าง, กิเลสก็ครองโลก, ความเจริญทั้งหลายมันกลายเป็นส่งเสริมกิเลส, กิเลสก็ครองโลก โลกก็เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง ถ้ามันเป็นการเจริญความเจริญของสติปัญญาก็ถูกต้อง มันก็เป็นไปเพื่อสันติภาพ, ความสงบ, ความหยุด, ความระงับ ความเยือกเย็น ไม่มีปัญหา. แต่เราก็ไม่ได้สนใจเพราะมันไม่สนุก มันไม่มีรสไม่มีชาติ; ถ้ากิเลสออกมาเป็นเจ้าก็เจ้าการ มันก็สนุกสนาน มีรสมีชาติ ก็เลยกิเลสได้แสดงบทบาทเป็นเจ้าโลก ก็เพราะเหตุนี้.

สันติภาพของสัตว์ ก็เป็นสิ่งที่สัตว์ปรารถนา และควรปรารถนา. ข้อนี้มันน่าสงสารที่ว่า มนุษย์มีสติปัญญามาก มีมันสมองใหญ่ มีอะไรคิดได้มาก มันเลยขยายได้มาก, สัตว์มันไม่มีสติปัญญาของมันขยายได้ไม่มาก, มันจึงง่ายที่จะอยู่กันอย่างสงบ. ถ้าไปดูที่ต้นไม้ซึ่งมีชีวิตเหมือนกัน, ต้นไม้ก็ต้องการสันติภาพ ตามแบบของ

ต้นไม้ ตามที่มันปรารถนา, แล้วมันคิดอะไรไม่ได้ มันเคลื่อนที่ก็ไม่ได้ มันก็เลยมีสันติภาพได้ง่ายกว่า. จะเป็นเรื่องบ้าหรือเรื่องดีก็ขอให้ลองคิดดู.

ถ้าเราจะเปรียบเทียบสันติภาพของคน กับสันติภาพของสัตว์, กับสันติภาพของต้นไม้ต้นไผ่ทุกชาติทั้งปวง ว่ามันต่างกันอย่างไร หรือใครจะมีมากกว่า. ถ้าพูดอย่างจริงจังกัน ถ้ามองขึ้นมาว่า ใครมีมากกว่า, บางทีสันติภาพของต้นไม้มันจะมีมากกว่า, **สันติภาพของสัตว์เดรัจฉานยังมีมากกว่าของมนุษย์;** เพราะมนุษย์มันไปบุชชาการปรุงแต่งความเจริญก้าวหน้า ความเป็นบ้ำเป็นหลังที่เรียกว่าเอริตอรรอยสวยงาม สนุกสนานเพลิดเพลิน, สัตว์มันทำไม่เป็น. ดังนั้นสันติภาพของสัตว์มันยังมีมากกว่าคือมันไม่ได้ยึดถืออะไรมากมายเหมือนมนุษย์. มนุษย์ยิ่งยึดถือและยิ่งสร้างขึ้นมาสำหรับยึดถือ, สร้างขึ้นมาให้ประณีตละเอียดซับซ้อนยิ่งกว่านั้นและสำหรับจะยึดถือให้ยิ่งขึ้นไปยึดถือให้ยิ่งขึ้นไป. **มนุษย์ก็มีความยึดถือมากกว่า ก็เลยได้ผลแห่งความยึดถือ** คือความวุ่นวาย ความระส่ำระสายการเบียดเบียน การอะไรต่าง ๆ มากกว่า. สัตว์เลยมีสันติภาพมากกว่า แล้วจะว่าอย่างไรกัน แล้วจะว่าอย่างไรกัน น่าละอายหรือไม่ น่าละอาย ?

ถ้าจะดูต้นไม้ ต้นไม้ก็ต้องการสันติภาพ, แล้วมันก็ได้ของมันมากกว่าที่มนุษย์ได้ คือมันทำอะไรมากไม่ได้, คิดอะไรมากไม่ได้ มันทำอะไรไม่ได้ มันเคลื่อนที่ก็ยังไม่ได้ มันก็เลยมีสันติภาพมากกว่า; แต่ว่ามันไม่เป็นเรื่องที่ปรารถนาของคน เพราะคนไม่ต้องการสันติภาพชนิดนั้น. แต่ถ้าพูดถึงสันติภาพ สันติภาพ กันแล้ว ต้นไม้ก็มีมากกว่า, มันไม่เดือดร้อนมากกว่า มันไม่ปวดหัวเหมือนมนุษย์, มันไม่เป็นบ้าเหมือนมนุษย์, มันไม่ฆ่าฟันทำลายล้างกันอย่างที่เรียกว่าเลวร้ายที่สุด.

วันไหนก็ตามเอาหนังสือพิมพ์มาสัก ๕ ฉบับ มาตรวจดูหน้าหนังสือพิมพ์ มีแต่ข่าวเลวร้ายทั้งนั้น, ไม่เห็นมีข่าวดีเลย นั่นแหละเรื่องของมนุษย์. แล้วสัตว์หรือ

ต้นไม้มันไม่ได้เป็นอย่างนั้น, เป็นอย่างนั้นไม่ได้. **นี่เพราะว่ามนุษย์ไม่มีสันติภาพ** มันจึงมีแต่ข่าวเลวร้าย, หรือว่าข่าวดีๆ เขาไม่เอามาลงก็ไม่รู้. แต่ว่าที่เห็นตามหนังสือพิมพ์ มีแต่ข่าวเลวร้ายทั้งนั้น, เราก็น่าละอายโลกของสัตว์ ซึ่งมันยังมีสันติภาพมากกว่า. และถ้าดูโลกของทุกชาติทั้งหลายแล้ว **สงบเงียบเยือกเย็น**, ดุสิตันไม่ยุ่งกันอย่างสงบเยือกเย็น **ไม่ต้องมาพูดกันให้หนวกหู** เหมือนที่กำลังทำอยู่นี้ มันไม่ต้องมีเรื่องอย่างนั้น.

สัมมาวิมุติเป็นสิ่งจำเป็น.

ในที่สุดนี้ก็สรุปว่า สัมมาวิมุติเป็นสิ่งที่สูงที่สุด เป็นสิ่งที่จำเป็น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในสุดท้ายปลายทาง ต้องไปที่นั่น, **วัตถุประสงค์ของชีวิต มันไปอยู่ที่สันติภาพ** สงบ **สงบเย็น** ในจุดสุดท้ายปลายทาง. ชีวิตจะมีมา เวียนว่ายมา มันก็ต้องไปจบลงที่ความความหยุดคือสันติภาพ; ถ้ายังไม่ถึงความหยุดสงบหรือสันติภาพ มันก็ต้องเวียน **ว้ายต่อไป**, มันต้องวิ่งต่อไป, มันต้องปรุงแต่งกันต่อไป. **ถ้าได้สันติภาพ มันก็หยุด**, หยุดอย่างยิ่ง **ก็คือหยุดเป็นทุกข์** หยุดเป็นทุกข์ หยุดทรมาน, หยุดระส่ำระสาย **ไม่มี** ความทุกข์; แม้ว่าโลกนี้มันจะเป็นไปอย่างไร เราก็ไม่มี ความทุกข์. **เรามีแต่ความรู้สึกว่าถูกต้องแล้วและพอใจ**, ถูกต้องแล้วและพอใจ, อะไรจะเกิดขึ้น ก็จะสามารถจะทำให้รู้สึกว่าการถูกต้องแล้วและพอใจ, แม้แต่ความเจ็บไข้ความตาย ก็ต้อนรับด้วยความถูกต้องแล้วและพอใจ, **ไม่ต้องเป็นทุกข์ให้เสียเวลา**. ถ้ามันจะต้องตาย ก็ต้องยอมรับ **สภานั้น ๆ** ตามที่มันเป็นอย่างนั้น, เช่นนั้นเองตามกฎธรรมชาติ **ไปเป็นทุกข์** ให้มันเสียเวลาทำไม, **ไม่ต้องต่อสู้อย่างโง่เขลา** ยอมรับสภาพที่ถูกต้องตามที่เป็นจริง มันก็มีสันติภาพโดยแน่นอน, แล้วมันก็จะจบเรื่องของมนุษย์.

มนุษย์จะดิ้นรนไปจนกว่าจะพบสันติภาพ แล้วมันก็จบ; ถ้ายังไม่พบสันติภาพ มันก็ต้องดิ้นรนกันต่อไป. ฉะนั้นใครอยากจะดิ้นรนและสนุกสนานในการดิ้นรน ก็เอาสิ ก็ได้ ไม่มีใครห้าม ไม่มีใครบังคับได้. **แต่ถ้าจะรู้ว่ามนุษย์เกิดมาทำไม, จะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่ตรงไหน,** ก็ควรจะศึกษากันบ้าง **ว่ามันจะต้องมีสันติภาพ** ความหยุด ความสงบเย็น ความไม่มีทุกข์ หัวเราะเยาะได้แม้แต่ความเจ็บไข้หรือความตาย หัวเราะเยาะได้, ให้เก่งกว่านั้นก็ตายเสียก่อนตาย, หมอตัวกูไม่มีตัวกู-ของกูเสียก่อนแต่ร่างกายตาย. อย่างนี้ก็เยือกเย็นสบายไปจนกว่าร่างกายมันจะตาย; **เพราะว่าดับตัวกูเสีย นั่นแหละคือ ยอดของสันติภาพ.**

ยอดสุดของสันติภาพ ดับตัวกูของกูเสีย มีแต่ของธรรมชาติ แล้วก็อย่ามีเป็นตัวตนของธรรมชาติเลย, **เดี๋ยวจะไปแย่งของธรรมชาติมาอีกมันเป็นธาตุตามธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ** ตามธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติแล้วมันก็มี, ยืมเหมือนกับยืมมาใช้, มีร่างกายมีจิตใจตามธรรมชาติ ของธรรมชาติรู้สึกนึกคิดนี้ได้. คิดผิดๆ ก็เป็นทุกข์, คิดถูกๆก็ไม่เป็นทุกข์, ก็คิดเสียให้ถูกก็แล้วกัน.

เมื่อร่างกายจิตใจของธรรมชาตินี้ มีมูลค่าอย่างนี้, **ให้คิดเสียให้ถูก ๆ อย่าต้องเป็นทุกข์เลย.** นี่คือการเห็นธรรมชาติ, **เห็นธาตุทั้งหลายทั้งปวงเป็นธาตุตามธรรมชาติ,** แล้วคนโง่ก็เอามาเป็นตัวกู เอามาเป็นของกู, ก็คิดอย่างนั้นทำอย่างนั้นจนยุ่งไปหมด. ให้มันสมควรด้วยกับธรรมชาติ ตามที่มันจะมีชีวิตอยู่อย่างไรตามปกติ, แล้วมันต้องเป็นอย่างนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าอยู่ก็อยู่, ถ้าตายก็ตาย, มันก็ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ; **ถ้ามีทางแก้ไขก็แก้ไข ก็เป็นธรรมชาติ;** เจ็บไข้ก็เป็นธรรมชาติ แก้ไขก็เป็นธรรมชาติ หายก็ธรรมชาติ, ตายก็ธรรมชาติ, ก็เลยไม่มีปัญหาอะไร.

นี่หวังว่าคงจะมีความรู้สำหรับจะต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ หรือผลที่เกิดขึ้น; เพราะว่าไปปล้นไปขโมยเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน, แล้วเจ็บปวดอยู่อย่างแสนสาหัส แล้วก็ยิ่งชอบใจ, มนุษย์ในโลกยิ่งชอบใจในความเจริญตามแบบนี้, ซึ่งยิ่งอีกนานนักกว่าจะพุดกันรู้เรื่อง. มันก็ต้องมีวิกฤตการณ์กันไปก่อน จนกว่ามันจะรู้สึกเบื่อรู้สึกเอือม, มันก็จะแก้ไขวิกฤตการณ์มาสู่สันติภาพได้.

การบรรยายเรื่องสัมมาวิมุตติ ในฐานะเป็นเหตุปัจจัยของธรรมชาติก็ดี, ในฐานะเป็นตัวสันติภาพเองก็ดี ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว, ฝนมันก็จะตกด้วย จึงขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้. เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดพระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมให้กำลังใจ ในการที่จะประพฤติปฏิธรรมะ เพื่อให้เกิดความปล่อยวางและสันติภาพสืบต่อไป ณ กาลบัดนี้.

สันติภาพของโลก

- ๑๒ -

๒๐ กันยายน ๒๕๒๙

เหตุให้เกิดสันติภาพ. (ต่อ) [สัมภาษณ์]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องสันติภาพของโลก ต่อไปจากเดิม เพราะว่ายังไม่จบ, และจะมีหัวข้อ
เฉพาะสำหรับกล่าวในวันนี้ว่า เหตุแห่งสันติภาพคือ **การเป็นอยู่ชอบ.**

[บททวน.]

ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้บรรยายเหตุแห่งสันติภาพ ในฐานะเป็นอริยมรรค
มีองค์ ๘ กระทั่งเป็นสัมมัตตะ ๑๐ ทีละข้อๆ มาตามลำดับ. ในบัดนี้ก็จะมาสรุปรวมว่า
ทั้งหมดนั้นจะเรียกว่า **การเป็นอยู่ชอบ.** แม้ว่าท่านทั้งหลายส่วนมากในที่นี้ จะไม่ได้ยิน
ได้ฟังการบรรยายครั้งก่อนๆ แต่ก็อาจจะทำความเข้าใจได้ โดยที่วันนี้จะกล่าวบรรยาย
รวบรวมทั้งหมดนั้น ให้เข้าเป็นเรื่องเดียวกัน เรียกว่า**การเป็นอยู่ชอบ**

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

คำว่าเป็นอยู่ชอบ ฟังดูคล้ายกับคำพูดเล่นๆ เลื่อนลอย แต่ที่จริงเป็นคำพูดที่มีความหมายมากที่สุด. แล้วก็มีหลักเกณฑ์เต็มๆ ไม่เลื่อนลอยอะไร, สามารถจะแก้ปัญหาได้ จนถึงกับพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เป็นเครื่องมือทำให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์. ข้อนี้ก็ควรจะกำหนดจดจำไว้ในใจตลอดไป แม้จะฟังดูประหลาด มันก็มีความจริงอย่างนั้น, คือพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์. เรื่องโลกไม่ว่างจากพระอรหันต์นี้เป็นเรื่องใหญ่โตอย่างยิ่ง, แต่แล้วก็สำเร็จด้วยการเป็นอยู่ชอบ, เป็นคำพูดสั้นๆ เพียงคำเดียว เป็นอยู่ชอบ. การเป็นอยู่ชอบ เป็นสิ่งที่ควรสนใจ และยิ่งกว่านี้ มันก็เป็นหน้าที่ที่ทุกคน พวกเราทุกคนจะต้องกระทำ, กระทำให้การเป็นอยู่ในชีวิต หรือการดำรงชีวิตนี้ชอบคือถูกต้อง, มันก็มีหลายระดับ พอที่จะเข้าใจได้เองว่ามีหลายระดับ. เป็นอยู่ชอบในระดับต่ำๆ มันก็เป็นได้ แม้จะเป็นคนธรรมดาสามัญทำไร่นาไปตามเรื่อง ก็สามารถที่จะมีการเป็นอยู่ชอบ, สูงขึ้นไปเป็นผู้ทำงานเบา มีทรัพย์สมบัติมีเกียรติยศชื่อเสียง ก็สามารถที่จะมีการเป็นอยู่ชอบได้, เป็นบรรพชิตก็ยิ่งง่ายที่จะเป็นอยู่ชอบ, และเป็นได้ถึงระดับสูงสุด คือมีผลทำให้เกิดความเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา ; ฉะนั้นขอให้จำคำสั้นๆ ว่า การอยู่ชอบนี้ไว้เป็นหลัก สำหรับจะได้ปรับตนเองให้อยู่ในร่องรอยของการเป็นอยู่ชอบ, อย่าให้เขวออกไปนอกทางของการเป็นอยู่ชอบ.

การบรรยายในวันนี้ จะยกเอาการเป็นอยู่ชอบ ว่าเป็นเหตุให้เกิดสันติภาพแก่โลก. ถ้าทุกคนในโลกเป็นอยู่ชอบ สันติภาพนี้ก็จะไม่ไปไหนเสีย; เช่นเดียวกับที่ว่า ถ้าภิกษุเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ อย่างนั้นเหมือนกัน.

ปัญหาเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้า.

ที่นี้ก่อนแต่ที่จะพูดกันถึงเรื่องที่มีมนุษย์หรือหน้าที่ของมนุษย์นี้ มันมีปัญหาที่จะต้องพูดกันอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้า พระเป็นเจ้า. คนจำนวนมากถือศาสนาที่มีพระเป็นเจ้า มีหลายศาสนารวมๆ กันแล้วมากกว่าพุทธศาสนามาก เขาถือว่ามีพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าสูงสุดคือผู้สร้างโลก ผู้ทำทุกสิ่งให้เป็นไปในโลก, ก็ยังมีที่รองลงมา. ที่ว่าแม่ในเมืองไทยในหมู่พุทธบริษัทนี้ บางคนก็ยังมี ความเชื่อความยึดถือว่ามีผีบางเทวดา, หรือว่าเทวดาชั้นดีที่คอยดลบันดาลให้โชคชะตาของมนุษย์เป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้. ถ้าถืออย่างนี้ มันก็ ไม่พ้นไปจากเป็นการถือว่ามีพระเจ้าอยู่นั่นเอง. ควรจะนึกถึงข้อที่ว่าสิ่งเหล่านี้ พระเจ้าหรือสิ่งเหล่านี้ จะมาช่วยบันดาลสันติภาพหรือไม่? ถ้าคนเชื่อเรื่องพระเจ้ายกก็ไม่เชื่อเรื่องอื่น, เขาก็เชื่อว่าอะไร ๆ ก็แล้วแต่พระเจ้า, ความเป็นสุขเป็นทุกข์นั้นก็เป็นเรื่องที่พระเจ้าเป็นผู้บันดาลให้, อะไร ๆ ก็ไปฝากไว้กับพระเจ้า. คนที่ถือหลักชนิดนี้ก็มีอยู่มากในโลก แล้วที่เราที่ไม่ได้ถือหลักชนิดนั้น จะพูดกันอย่างไร, จะพูดกับเขาอย่างไร, ที่เราจะไม่เป็นอยู่ชอบโดยไม่ต้องเกี่ยวกับพระเจ้าเลยนั้นละ มันจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไหม? ดังนั้นแหละมันจึงมีปัญหาที่จะต้องพูดกันเกี่ยวกับพระเจ้า ให้เสร็จสิ้นไปเสียก่อนในเบื้องต้น.

คนพวกหนึ่งถือว่า โลกนี้หรือสิ่งทั้งปวงนี้ มีพระเจ้าเป็นผู้สร้าง. คือเกิดขึ้นโดยการสร้างของพระเจ้า นี้ก็พวกหนึ่ง, คนอีกพวกหนึ่งถือว่า ไม่มีพระเจ้าอย่างนั้น, มีแต่วิวัฒนาการ เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ทำให้วิวัฒนาการเกิดขึ้น แล้วก็เจริญขึ้น, โลกหรือสิ่งทั้งปวงนี้เป็นมาตามวิวัฒนาการ ไม่มีพระเจ้า. นี้เขากำลังแบ่งคนในโลกที่มีศาสนาถือกันอยู่ว่ามีเป็นสองพวกอย่างนี้ : พวกแรกถือว่ามีผู้สร้าง เขาก็เอาคำว่าสร้างมาเป็นชื่อของลัทธิ *creationism creationist* ลัทธิที่ถือว่ามีพระเจ้าผู้สร้าง,

ผู้ที่ถือลัทธิมีพระเจ้าผู้สร้างนี้ก็พวกหนึ่ง มีอยู่หลายศาสนาทีเดียว. ที่นี้อีกพวกหนึ่งถือว่าโลกหรือสิ่งทั้งปวงนั้นเกิดขึ้นหรือเป็นไปหรือเจริญขึ้นนี้ ตามกฎแห่งวิวัฒนาการ ความของธรรมชาติ ก็เลยเอาคำนั้นมาเป็นชื่อของลัทธิเรียกว่า *evolutionism* หรือ *evolutionist* เชื่อว่าสิ่งที่ทั้งปวงเป็นวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับพระเจ้า; ถ้าเป็นคนก็หมายถึงคนที่ถือลัทธิเช่นนั้น คือถือว่าทุกอย่างในโลกหรือโลกนี้เป็นไปตามวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับพระเจ้า. นี้โดยหลักใหญ่เขาถือกันอยู่อย่างนี้, โดยรายละเอียดไม่ต้องพูด มันอาจจะต่างกัน. แต่ว่าโดยหลักใหญ่ๆ คนในโลกกำลังมีอยู่สองพวกอย่างนั้นแหละ : พวกหนึ่งถือว่ามีพระเจ้าผู้สร้าง ถือลัทธิว่ามีผู้สร้าง, อีกพวกหนึ่งถือว่าเป็นเพียงวิวัฒนาการตามกฎธรรมชาติ, ไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง. ถ้าจะถามว่าอะไรสร้างโลก? ถ้าอย่างนั้นก็คือกฎของธรรมชาตินั้นแหละเป็นผู้สร้าง. ถ้าจะมองดูเป็นการสร้าง มันก็มีการสร้างเหมือนกัน แต่ว่ากฎของธรรมชาติสร้าง, ไม่ต้องมีพระเจ้านิตที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล. อันนี้เป็นเหตุให้เกิดได้มีพระเจ้าเป็นสองชนิดคือพระเจ้าอย่างบุคคล มีความรู้สึกอย่างบุคคล นี้องค์หนึ่ง, ชนิดหนึ่ง, แล้วก็มีพระเจ้าชนิดที่ไม่มีบุคคล คือไม่มีมีความรู้สึกอย่างบุคคล แต่ว่าเป็นกฎของธรรมชาติ. นี้มันก็สร้าง หรือบันดาลให้สิ่งทั้งปวงเกิดขึ้น และเป็นไปได้เหมือนกัน.

ถ้าเราจะรู้จักพระเจ้าหรืออยากจะจำกัดความเกี่ยวกับพระเจ้า, เราก็ต้องถามขึ้นว่า ใครเป็นผู้สร้างขึ้นมา, เป็นผู้ควบคุมอยู่, เป็นผู้ทำลายล้าง เลิกถอนเป็นครั้งเป็นคราว เพื่อจะสร้างขึ้นมาอีก, แล้วควบคุมอยู่ แล้วเลิกถอนเป็นครั้งเป็นคราว, วนเวียนอยู่อย่างนี้? พวกโน้นเขาก็จะตอบว่าพระเจ้า, พระเจ้าที่เขาถืออยู่, พระเจ้าอย่างบุคคลที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล, ที่เขาสอนให้เชื่ออย่างยิ่ง เชื่อไม่มีอะไรเหลือ เชื่อสุดเนื้อสุดตัว แล้วก็รอดเพราะความเชื่อนี้พวกหนึ่ง. ที่นี้อีกพวกหนึ่งก็จะตอบว่าการสร้าง การควบคุม การทำลายนี้ ก็โดยกฎของธรรมชาติ; ถ้าเป็นพุทธ -

ศาสนาอย่างพุทธศาสนา ก็เรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา; ถ้าพูดอย่างวิทยาศาสตร์ หรือพูดอย่างอื่นหรือลัทธิอื่น ก็จะใช้เรียกชื่ออย่างอื่น. แต่ถ้าเรียกอย่างพุทธศาสนาตามหลักของพุทธศาสนา ก็เรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เรื่อยๆมาอย่างนี้โดยไม่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า อย่างบุคคล คือไม่มีความรู้สึกอย่างบุคคล เข้ามาบันดาลให้เป็นไป. นี่จะต้องรู้จักพระเจ้า ว่าใครที่เป็นผู้สร้าง, ผู้ควบคุม ผู้ทำลายล้าง; พวกหนึ่งก็ระบุไปยังบุคคลชนิดหนึ่ง เรียกว่าพระเจ้าเป็นบุคคลสูงสุด, อีกพวกหนึ่งว่าไม่เป็นเพียงกฎของธรรมชาติ.

พุทธบริษัทก็มีพระเจ้า.

ท่านทั้งหลายเป็นพุทธบริษัท จงรู้จักตัวเองไว้ให้ดี ๆ ว่ามีพระเจ้าชนิดไหน จะถือว่าไม่มีพระเจ้านั้นก็ได้ ถ้าว่าพระเจ้าต้องเป็นบุคคลมีความรู้สึกอย่างบุคคล; แต่ถ้าถือว่าไม่มีพระเจ้าคือผู้ที่บันดาลให้เกิด แล้วควบคุมอยู่, แล้วจะบันดาลให้ดับอย่างนี้, มันก็มีกฎของอิทัปปัจจยตา, เราก็เลยมีกฎอิทัปปัจจยตาเป็นพระเจ้า, เป็นพระเจ้าของพระพุทธรูปบริษัท นี่จะต้องพูดให้ถูกต้อง ในเมื่อเขาถามว่าพุทธศาสนามีพระเจ้าไหม ? ถ้าตอบอย่างธรรมดาสามัญเป็นภาษาคน ก็ว่าไม่มี, ไม่มี, ไม่มีพระเจ้าอย่างที่รู้ ๆ กันทั่วไป, คือเป็นบุคคลมีความรู้สึกอย่างบุคคล นี่มันก็ถูก มันก็เหมือนกัน มันก็ถูกเท่านั้นแหละ. แต่ถ้าเราจะตอบอย่างฉลาดกว่านั้น ก็ตอบว่าพุทธศาสนาก็มีพระเจ้า, หากแต่ว่าไม่เป็นบุคคล มิใช่มีความรู้อย่างบุคคล แต่ก็เป็นพระเจ้า. ทำไมจึงเรียกว่าพระเจ้า? ก็เพราะว่าสามารถทำหน้าที่สร้างหน้าที่ควบคุมหน้าที่ทำลายล้าง ได้เหมือนกับพระเจ้าของท่านที่เป็นอย่างบุคคล. ของเราไม่เป็นอย่างบุคคล ไม่มีความรู้สึกอย่างบุคคล; แต่ก็สามารถที่จะทำหน้าที่สร้างหรือควบคุมหรือทำลายไปเป็น

คราว ๆ ได้อย่างยิ่ง. แล้วก็ลองคิดว่าพระเจ้าชนิดไหนจะเหมาะสมกับโลกสมัยปัจจุบัน ซึ่งเจริญด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์, พระเจ้าชนิดไหนจะเข้ากันได้กับบุคคลแห่งยุค วิทยาศาสตร์, ในที่สุดก็มองเห็นได้กันทุกคนว่า**พระเจ้าอย่างมิใช่บุคคลแต่เป็นกฎของธรรมชาติ** ควรจะถือว่าเป็น**พระเจ้าสูงสุด**, แล้วก็มองเห็นว่า ที่เชื่อว่ามีบุคคลสูงสุด มาสำเร็จอยู่ที่บุคคลนั้น มันเป็นของเก่าแก่โบราณเต็มที, นับตั้งแต่ว่าเชื่อผีสาวเทวดา อะไรขึ้นมาแล้วก็มาเป็นพระเจ้าสูงสุดอยู่แค่นั้น เป็นอย่างบุคคล. ต่อมา**ความฉลาด** มีมากขึ้นจนว่า**ไม่ต้องเป็นบุคคลก็ได้**, มันเป็นอย่างหนึ่งซึ่งมิใช่บุคคล แต่ก็**สามารถทำได้ทุกอย่าง** ก็เลยเป็นความรู้ชนิดที่เหนือกว่า มาที่หลังกว่าและเหนือกว่า. นี่พุทธศาสนาเราถ้าจะพูดว่ามีพระเจ้ากัน ก็ต้องพูดว่ามีพระเจ้าอย่างนี้ **มีพระเจ้าผู้สร้าง ผู้ควบคุม ผู้ทำลาย**, เหมือนอย่างที่ท่านทั้งหลายมีเป็นบุคคล, แต่เรามีอย่างมิใช่เป็นบุคคล.

เดี๋ยวมันมีปัญหาว่าโลกมันเต็มไปด้วยวิฤตการณ์, จะมองที่ใครเป็นต้นเหตุ, จะอาศัยบารมีของใครมาเป็นเครื่องกำจัดชำระชะล้างไป. เออละ, เป็นอันว่า ในขั้นแรกคนทั่วไปส่วนมาก เขา**ถือว่ามีพระเจ้าอย่างบุคคล** เป็นไปตามความประสงค์ของพระเจ้าอย่างบุคคล เขาว่าไป, **เราก็ว่าไม่มีพระเจ้าอย่างนั้น**, มีแต่พระเจ้าที่มิใช่บุคคล เป็นกฎของธรรมชาติ ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นบุคคล, แม้จะกล่าวว่ามีใช่บุคคล ก็ยังไม่ถูกนัก มันยังเป็นภาษาที่จำกัดอะไรอยู่ **คือไม่ได้เป็นอะไรเลยมากกว่า นอกจากเป็นกฎของธรรมชาติ** แล้วก็จริงหรือไม่จริงก็ดูเอาเองว่า ธรรมชาตินั้นมันเป็นมาได้อย่างไร.

สันติภาพกับพระเจ้า.

เอ้า, ทีนี้ก็มาถึง **ปัญหาเกี่ยวกับสันติภาพ** เราจะทำอย่างไรที่จะให้โลกมีสันติภาพ; ถ้าว่าเป็นพวกที่มีพระเจ้าอย่างบุคคล ก็**ต้องไปเรียกร้องเอาจากพระเจ้า**

อย่างที่เป็นบุคคล ที่บูชาอ่อนน้อมกันนัก; ถ้าเราไม่มีพระเจ้าอย่างนั้น มีแต่พระเจ้าที่เป็นกฎของธรรมชาติ เราก็คงไม่ต้องไปอ่อนน้อมใครที่ไหน นอกจากปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อให้สันติภาพมันเกิดขึ้นมา. นี่เกิดเป็นทางแยกขึ้นสองทางอย่างนี้.

เราอาจจะตั้งคำถามขึ้นมาว่า ถ้าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกจริง ก็ต้องเป็นหน้าที่ของพระเจ้านั่นเอง ที่จะต้องทำให้โลกให้มีสันติภาพ. เดียวนี้ทำไมพระเจ้าไปอยู่ไหนเสียไม่ดูแล, ปล่อยให้โลกเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ไม่มีสันติภาพเลย, พระเจ้าสร้างโลกขึ้นมาทำไม, ไม่ดูแลไม่แลไม่พิทักษ์ไม่คุ้มครอง; นี่ถ้าพระเจ้าสร้างโลกขึ้นมาจริง ก็เป็นหน้าที่ของพระเจ้าที่จะทำให้โลกให้มีสันติภาพ, แล้วก็จะได้สมแก่การที่สัตว์โลกเขาพากันเคารพบูชาบวงสรวงอ่อนน้อม มีความเชื่อ. แต่เดี๋ยวนี้เราดูแล้วไม่เห็นวี่แววอะไรว่าพระเจ้าได้มารับผิดชอบเรื่องสันติภาพ, มาดูแลเรื่องสันติภาพ, ไม่มีวี่แววว่าพระเจ้าจะบันดาลให้มีสันติภาพ, ซ้ำยังจะมองเลยต่อไปว่า ใต้, พระเจ้าไม่สามารถที่จะบันดาลให้โลกมีสันติภาพ; หย่อนสมรรถภาพ จนถึงกับว่ามนุษย์นี้สร้างโลกแข่งกับพระเจ้าตามที่มนุษย์ต้องการ, ไม่ตรงตามที่พระเจ้าต้องการ และมนุษย์ก็ดื้อดึงพระเจ้ายิ่งขึ้น โลกก็ยังมีวิกฤตการณ์; พวกนั้นก็จะมีว่า นั่นแหละคือพระเจ้าลงโทษ, พระเจ้าลงโทษ ให้มนุษย์มีความทุกข์ยากลำบากคือมีวิกฤตการณ์, ก็เถียงกันได้แบบนี้.

ทีนี้เราเป็นพุทธบริษัท มีพระเจ้าอย่างที่มิใช่บุคคล, มีสิ่งสูงสุดอย่างที่มีใ้บุคคล, เรียกว่าธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติ เป็นความจริงของธรรมชาติ นี่ เป็นพระเจ้า. เขาก็จะถามเขาว่า ถ้าวิกฤตการณ์ความเลวร้ายในโลกมีอยู่อย่างนี้ เป็นความประสงค์ของพระเจ้า, พระเจ้าประสงค์อย่างนั้นเสียแล้ว แล้วเราจะไปอ่อนน้อมพระเจ้าว่าอย่างไร, ถ้าพระเจ้าประสงค์อย่างนั้นเสียแล้ว ให้โลกมันมีเดือดร้อนวิกฤตการณ์ เรา

จะอ่อนน้อมพระเจ้าว่าอย่างไร, หรือว่าถ้าจะถือว่า พระเจ้ากำลังลงโทษมนุษย์อยู่อย่างนี้ เราจะไปอ่อนน้อมเจ้านั้นว่าอย่างไร, *อ่อนน้อมว่าอย่างไร มันก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าเดิม,* ขอรับรองให้พระเจ้าเมตตากรุณาสงสารไปตามเรื่อง แล้วก็ไม่เห็นมันเกิดขึ้น, ไม่เห็นมันเกิดขึ้น, ไม่เห็นวี่แววว่ามันจะเกิดขึ้น; ถ้าว่ามันเป็นเรื่องที่ถูกต้องยุติธรรมแล้ว พระเจ้าผู้รักมนุษย์อย่างยี่งั้นแหละ ควรจะจัดการด้วยตนเองเสียให้ตลอด.

เรื่องที่ว่าพระเจ้ายรักมนุษย์นี้ มันเป็นหลักทั่วไปในศาสนาที่มีพระเจ้า *ศาสนา* นั้นๆ เขาก็สอนว่า ให้มนุษย์นี้รักเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเหมือนกับที่พระเจ้ายรักเรา, ให้เรารักเพื่อนมนุษย์ของเราเหมือนกับที่พระเจ้ายรักเรา **เป็นหลักใหญ่แน่นอนแท้ในศาสนาที่มีพระเจ้า.** ถ้าพระเจ้ายรักเราทำไมพระเจ้าจะต้องจัดโลกให้มันเป็นอย่างนี้ จัดโลกให้เต็มไปด้วยวิฤตการณ์ยิ่งขึ้นทุกที, จัดการให้มนุษย์ได้ตั้งพระเจ้าเสียเอง, จัดการให้มนุษย์ได้จัดโลกนี้แข่งกับพระเจ้าตามชอบใจมนุษย์. นี่มันก็เลยไม่รู้ว่าจะหวังอะไรจากพระเจ้า **เพื่อจะมีสันติภาพขึ้นมาในโลกมนุษย์;** เราก็เลยหมดหวัง หมดหวังอะไรจากพระเจ้า เราหมดหวังที่จะรอ ที่จะรอต่อไป, เรารอต่อไปไม่ได้ มันเต็มไปด้วยความเลวร้ายขึ้นมาในโลก, **เราก็ต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง คือจะช่วยตัวเอง.** พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ดิ้นรนต่อสู้เพื่อช่วยตัวเองแม้ว่าจะนับถือพระเจ้า, พูดย่าง ๆ พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ช่วยตัวเอง. คำชนิดนี้ได้ยินมาก ได้ยินมามาก, **พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ช่วยตัวเอง,** พระเจ้าจะช่วยแต่คนที่ช่วยตัวเอง. ดังนั้นจะมีพระเจ้าชนิดไหนก็ตามใจ **หน้าที่โดยตรงของมนุษย์ก็คือ จะต้องช่วยตัวเอง.** ตามหลักของพุทธศาสนาก็ยืนยันอย่างนี้อยู่แล้วว่า จะต้องช่วยตัวเอง, มีกฎของธรรมชาติเป็นสิ่งที่สูงสุด. แต่เราก็**จะต้องช่วยตัวเอง คือปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ อันสูงสุด, แล้วเราก็จะได้ผลตามที่ปรารถนา หรือควรจะปรารถนาคือมีสันติภาพ.** เราต้องเป็นพระเจ้าเสียเอง, เป็นพระเจ้าให้แก่ตัวเราเสียเอง **สิ่งที่ช่วยได้นั้นเราจะต้องทำขึ้นมา.**

หน้าที่คือพระเจ้า.

สิ่งที่ช่วยได้ก็คือหน้าที่หรือการปฏิบัติชอบ, ปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อความเป็นมนุษย์, หน้าที่นั้นแหละจะเป็นพระเจ้าที่ช่วยเรา หรือเรามีหน้าที่ชนิดนี้ขึ้นมาแล้ว อะไรๆ ก็จะมาช่วย. พระเจ้าชนิดบุคคลก็วิ่งมาช่วย, **พระเจ้าอย่างที่มีโซ่บุคคลก็จะช่วย** ในฐานะเป็นผลของการกระทำ กระทำกรรมลงไปแล้ว ก็คือผลของกรรม การทำหน้าที่ให้ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ของเรา. นั่นแหละคือพระเจ้าที่แท้จริงที่จะช่วยเรา, ไม่ต้องเป็นผีสิงเทวดา ไม่ต้องเป็นพระเจ้าอย่างบุคคล, ไม่ต้องเป็นพระเจ้าที่จะมีความรู้สึกอย่างบุคคล. หน้าที่ที่เรากระทำนั้นแหละมันจะช่วย, ช่วยอย่างพระเจ้าช่วย. เรามาพูดเสียเลยว่า**หน้าที่ของพระเจ้า**, หน้าที่นั้นแหละคือสิ่งสูงสุด. ขอให้ท่านทั้งหลายสนใจให้มากกว่า หน้าที่นั้นแหละคือสิ่งสูงสุด.

คำว่าธรรมะ ๗ นี้ก็แปลว่า**หน้าที่**, เป็นสิ่งสูงสุดที่แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพ ; หมายความว่า**พระพุทธเจ้าทรงเคารพธรรมะ**, คือ**เคารพหน้าที่ของพระพุทธเจ้า**. พระพุทธเจ้าก็ยังเคารพหน้าที่, แล้วเราพวกเราจะดีแต่ไหนที่จะไม่เคารพหน้าที่. ถึงแม้พระเจ้าสูงสุดอย่างของพวกโน้นก็เถอะ ถ้าไม่ทำหน้าที่ของพระเจ้า ก็ไม่มีใครเคารพ ไม่มีใครไหวไม่มีใครบูชา, แม้พระเจ้าชนิดไหน ก็ต้องทำหน้าที่ของพระเจ้า จึงจะมีคนเคารพบูชา. เดียวนี้ไม่ค่อยจะทำหน้าที่ ไม่ช่วยโลก ให้โลกมีแต่ความเดือดร้อนหนักขึ้นๆ ก็ไม่มีคนบูชา ไม่มีคนนับถือ จนกลายเป็นว่าพระเจ้าตายไปแล้ว, ในหมู่คณะที่เคยนับถือพระเจ้ามาแต่เดิมนั้น กลับเปลี่ยนแปลงไปว่า พระเจ้าตายแล้ว, พระเจ้าตายแล้ว, เราไม่หวังพึ่งพระเจ้าอีกต่อไป อย่างนี้ก็มี. นั่นเพราะพระเจ้าไม่ทำหน้าที่พระเจ้าชี้แจง หรือพระเจ้าไม่รับผิดชอบก็ตามใจ, ไม่ทำหน้าที่คนมันก็ไม่เคารพบูชาอีกต่อไป. ฉะนั้นถ้าทำหน้าที่มันก็จะช่วยได้ ช่วยตัวเองได้ เราก็เลยทำให้หน้าที่เป็น

พระเจ้า, ถ้าจะกล้าพูดก็พูดว่าเราเป็นพระเจ้าเสียเอง, เราทำหน้าที่ช่วยตัวเรารอดได้. **หน้าที่นั้นแหละ คือพระเจ้า, เราอาจจะเป็นพระเจ้าได้เสียเอง.**

ในความหมายอันนี้ มันเหลืออยู่ที่คำว่า**ทำหน้าที่อย่างไร, ทำหน้าที่อย่างไร** จะเป็น**พระเจ้าที่ช่วยได้จริง. หน้าที่นั้นแหละเป็นพระเจ้า** ที่จะช่วยได้จริง, ขอให้บูชาหน้าที่ แล้วก็**เรียกหน้าที่นั้น**โดยคำโบราณดึกดำบรรพ์ว่า**ธรรมะ**ๆๆ แปลว่า**หน้าที่** **หน้าที่แปลว่าธรรมะ** คำว่า **ธรรมะ**นี้เป็นคำเก่าแก่โบราณเหลือประมาณ, เก่าแก่ก่อนพระพุทธเจ้า. เดี่ยวจะเข้าใจว่า**ธรรมะ**นี้เพ็งมีเมื่อพระพุทธเจ้าเกิด, มันไม่ใช่อย่างนั้น. **ธรรมะ**หมายถึง**หน้าที่ ตั้งแต่มนุษย์คนแรก** ที่พ้นจากความเป็นป่าเถื่อนมาหยก ๆ **สังเกตเห็นว่า มันมีหน้าที่,** สิ่งหนึ่งที่เรียกว่า**หน้าที่** มีสิ่งๆ หนึ่งที่เรียกว่า**หน้าที่,** ไม่ทำไม่ได้ ไม่ทำแล้วก็จะตาย แล้วก็**เรียกสิ่งนั้นว่าธรรมะ. ธรรมะแปลว่าหน้าที่ ;** พจนานุกรมในประเทศอินเดียก็ยังแปล**คำธรรมะว่าหน้าที่. นี้เราก็พอใจที่จะมีธรรมะ** **หรือหน้าที่นี้เป็นพระเจ้า** ที่จะช่วยได้ถึงที่สุด, เป็นพระเจ้าที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้, ยิ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ยิ่งมีเหตุผล ยิ่งฉลาดในเหตุผล แล้วจะยิ่งชอบจะยิ่งยอมรับพระเจ้า ชนิดนี้ คือ **พระเจ้าหน้าที่ เป็นพระเจ้าที่สามารถจะช่วยแก้ไขเหตุร้าย สิ่งเลวร้าย หรือวิกฤตการณ์ได้จริง; เพราะ**ว่า**สิ่งเลวร้ายหรือวิกฤตการณ์นี้** มันเกิดมาจากการกระทำที่ไม่ถูกไม่ชอบของมนุษย์. เมื่อมีการกระทำที่ถูกต้อง หรือชอบ **ธรรมะ**ของมนุษย์ มันก็เปลี่ยนแปลงเป็นว่า **ไม่มีวิกฤตการณ์; นี้เรียกว่ามันจะ** **แก้ไขที่ต้นเหตุของวิกฤตการณ์โดยตรง,** แล้วก็**แก้ไขวิกฤตการณ์ที่เป็นผลเลวร้ายนั้นเสีย** **ได้. นี้เป็นพระเจ้าจริง** ช่วยให้อรอดได้จริง, สามารถจะใช้ได้ทุกสถานการณ์และทุกชนิดทุกชนิด. จะเป็น**วิกฤตการณ์ทางวัตถุทางร่างกายก็ช่วยได้,** เป็น**วิกฤตการณ์ทางจิตก็ช่วย** **ได้,** เป็น**วิกฤตการณ์ทางวิญญาณหรือทางสติปัญญา**ก็ช่วยได้, **พระเจ้าที่แท้จริงช่วยได้**

ทุก ๆ วิกฤตการณ์, สามารถจะกำจัดออกไปเสียได้ทุกวิกฤตการณ์. ขอให้สนใจ ว่า พระเจ้านี้มันมีปัญหาลักษณะนี้.

พระเจ้าในภาษาคนและภาษาธรรม.

ถ้าเป็น**พระเจ้าในภาษาคน** คนธรรมดาสามัญซึ่งส่วนมากโง่ไม่รู้อะไร ก็มี**พระเจ้าอย่างบุคคล**; ถ้าเป็น**ธรรม** ภาษาของผู้รู้ธรรมรู้ความจริง กลายเป็น**มีพระเจ้าอย่างที่มีใช้คน**, แต่ว่าเป็น**กฎของธรรมชาติ**, เป็นความจริงสูงสุดของธรรมชาติ. เมื่อกล่าวโดยภาษาธรรมพระเจ้านี้มีความหมายอย่างหนึ่ง, กล่าวโดยภาษาคนพระเจ้านี้มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง อยู่กันคนละชั้นคนละระดับ. **พุทธบริษัท** มี**พระเจ้าอย่างทีกล่าวในภาษาธรรม** ช่วยได้จริง เป็น**กฎของธรรมชาติ** เป็น**สัจธรรมของธรรมชาติ**, ประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามนั้นแล้ว ช่วยได้จริง. พระเจ้าอย่างบุคคลมีความรู้สึกลักษณะบุคคล ทำนองจะรับสินบน จะทำนาบนหลังคน นี้จะช่วยได้จริงได้อย่างไร.

นิทานเด็ก ๆ เล่ากัน ซึ่งอาจจะสูญหายไปเสียก็ได้, อาตมาขอเล่าให้ฟังกันไว้ที่นี่ เพื่อไม่ให้มันสูญหายไป. นิทานเด็ก ๆ เล่าสมัยอาตมาเด็ก ๆ ว่า**สัตว์ทั้งหลายไปฟ้องพระเจ้าว่ามนุษย์เบียดเบียนนัก** ขอให้ลงโทษมนุษย์, สัตว์ก็ไปกันหมดเลยแม้แต่กิ้ง กิ้งนี้เข้าไปที่หลังเพื่อน. พระเจ้าทักขึ้นว่า แกนี่ถ้าจะเนื้อกินอร่อยนี่ พระเจ้าพูดเท่านั้นแหละ กิ้งก็ตกใจถอยหลัง, กิ้งวิ่งเอาไปตามแบบกิ้ง เพราะมันกลัวพระเจ้า. พระเจ้าต้องการจะกินเนื้อกิ้ง อยากจะชิมเนื้อกิ้งว่ามันอร่อย. นิทานอย่างนี้ใครได้ยินได้ฟังบ้าง. อาตมาเล่าไว้ เป็นนิทานของเด็ก ๆ มีมาแต่โบราณเล่ากันมา มันจะสูญไปเสียเอามาเล่าฝากไว้อีกที.

นี่พระเจ้ามีความรู้สึกละเอียดอ่อนแล้วมันก็เป็นปัญหาอย่างนี้, ต้องการให้คนบูชาบวงสรวงอ่อนน้อม. ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมดาก็คือจ้านเอง จ้างพระเจ้าให้ทำอะไรบุคคล เป็นเรื่องที่จะสูงสุดไปได้อย่างไร, ถ้ายังเห็นแก่ค่าจ้าง ต้องบวงสรวง ต้องบูชาต้องอ่อนน้อมจึงจะช่วย. แต่ถ้าพระเจ้าอย่างสัจธรรมของธรรมชาติ ไม่มีการอ่อนน้อม ไม่มีการจ้างอ่อนน้อมอะไรกันอย่างนั้น เป็นไปตามกฎตรงเผงเลย, แก่ทำอย่างนี้ ผลก็เกิดขึ้นอย่างนี้, ทำอย่างนี้ผลก็เกิดขึ้นอย่างนี้, ทำอย่างนี้ผลก็เกิดขึ้นอย่างนี้.

บูชาพระเจ้าด้วยการปฏิบัติหน้าที่.

นี่ควรจะคิดดูให้ดี ว่าเราจะมีพระเจ้าชนิดไหนกันดี? โดยทั่วไปก็ถือว่าพระเจ้าอย่างที่มีใช้บุคคลอยู่แล้ว, แล้วที่นี้ที่จะให้มาช่วย มาช่วยได้แท้จริงนั้น เราจะต้องทำตัวเป็นพระเจ้าด้วยตนเอง คือทำหน้าที่, ทำหน้าที่ให้ตรงตามกฎของธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แล้วจะช่วย. ทำหน้าที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ อย่างนี้แหละ ที่จะเรียกกันในที่นี้ว่าการเป็นอยู่ชอบ การเป็นอยู่ถูกต้อง, การเป็นอยู่ชอบ คือการเป็นอยู่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ขอให้เรารู้จักพระเจ้าชนิดนี้ แล้วก็บูชาบวงสรวงอ่อนน้อมพระเจ้าชนิดนี้ให้ถึงที่สุด; แต่ไม่ใช่บูชาด้วยเรื่องเอาหมูเห็ดเป็ดไก่อะไรไปเซ่นไปสรวง บูชายัญเซ่นสรวง, ไม่ใช่, ไม่ใช่บูชาอย่างนั้น. คำว่าบูชาในที่นี้หมายถึงประพฤติให้ตรงตามกฎเกณฑ์ของสัจธรรม ของธรรมชาติ ; แม้จะต้องเสียชีวิตก็ยอม เพื่อให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, แล้วก็จะได้รับผลขึ้นมาในตัวมันเอง, ไม่ต้องมีใครมาโปรดประทานอะไรที่ไหนอีกแล้ว, มีผลเป็นความสงบสุข เป็นสันติสุข เป็นสันติภาพ.

หน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของสังฆธรรมของธรรมชาติ เป็นพระเจ้าสูงสุด
 โดยเฉพาะของพุทธบริษัท, เราเรียกชื่อก็ได้ ก็เรียกชื่อว่า**พระเจ้าอิทัปปัจจยตา**. พระ
 เจ้าอิทัปปัจจยตาซึ่งพระพุทธเจ้าก็เคารพ แล้วตรัสว่า ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปปาท ผู้นั้นชื่อว่า
 เห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา. ถ้ามองเห็นอิทัปปัจจยตาได้ชัดเจน ก็ชื่อ
 ว่าเห็นธรรมะชนิดที่เห็นพระพุทธเจ้า, เราก็เอาอันนี้มาเป็นสิ่งสูงสุด เรียกว่าพระเจ้า
 อิทัปปัจจยตา, ไม่ใช่มีใครสร้างขึ้น. **พระพุทธเจ้ามิได้ตั้งกฎอันนี้ขึ้น แต่มันมี**
อยู่ตามธรรมชาติ, ทรงค้นพบแล้วนำมาเปิดเผย แล้วก็ทรงเคารพด้วย, จนถึงกับ
ตรัสยืนยันว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทั้งในอดีตปัจจุบันและอนาคตล้วนแต่เคารพธรรมะ,
 ธรรมะคือหน้าที่ หรือว่าธรรมะคือกฎอิทัปปัจจยตา เป็นหน้าที่ที่ธรรมชาติกำหนดไว้
 สำหรับให้สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายประพฤตินี้ให้ถูกต้อง แล้วก็จะรอด.

ทำไมจะต้องใช้คำว่าสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย, ไม่ระบุไปยังบุคคลหรือคน เพราะ
 มันมากกว่านั้น. คนก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎนั้นจึงจะรอด, สัตว์เดรัจฉานที่ยังไม่
 ถึงคนก็ต้องทำตามกฎนั้นจึงจะรอด, พฤษชาชาติต้นไม้ต้นไม้ทั้งหลาย ก็ต้องทำตามกฎ
 นั้นจึงจะอยู่รอด, มิฉะนั้นก็ต้องตายเหมือนกัน. นี่ความถูกต้องอันนี้จึงกล่าวว่
สำหรับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย : ระดับบุคคลมนุษย์เทวดาอะไรก็ได้ ระดับสัตว์เดรัจฉาน
ก็ได้, ระดับต้นไม้ต้นไม้ แม้แต่ตะไคร้เหี่ยวๆ , ก็ต้องมีหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎอันนี้
ให้ถูกต้อง, แล้วก็รอดชีวิตอยู่ได้. มันก็เป็นการเป็นอยู่ชอบเหมือนกันแหละ;
 จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน เมื่อมันปฏิบัติถูกต้องมีชีวิตรอดอยู่ได้ ก็ต้องเรียกว่ามันปฏิบัติชอบ,
 ต้นไม้ต้นไม้มันรอดชีวิตอยู่ได้ ก็ต้องเรียกว่ามันปฏิบัติชอบ, ปฏิบัติถูกต้อง มันจึงรอด
 ชีวิตอยู่ได้. นี่เรียกว่า**หน้าที่อำนวยให้ซึ่งชีวิต รักษาไว้ซึ่งชีวิต ควบคุมซึ่งชีวิต**
จึงถือว่าเป็นพระเจ้า เป็นสิ่งสูงสุด ; แต่ฟังดูแล้วบางคนก็จะไม่เข้าใจ จะไม่เห็นเช่น

นั่น ว่าเป็นหน้าที่สูงสุดได้อย่างไร เพราะว่าเราเป็นผู้ทำเอง เราเป็นผู้ทำเอง, ก็คิดดูสิว่า ถ้าไม่เป็นสิ่งสูงสุด เราก็คงไม่ทำสิ.

เดี๋ยวนี้ **ถ้าเราไม่ทำเราก็ตาย,** ลองไม่ทำหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เรื่องหาอาหารกิน เรื่องบริหารร่างกาย เรื่องสุขภาพอนามัยอะไรก็ตาม, ถ้าไม่ทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ มันก็ตาย เพียงแต่ไม่ตายอาจจะตายปีศาจจะให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ มันก็ตายแล้ว. ฉะนั้น**การทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ นั้นแหละ คือเครื่องบูชาเช่นสรวงอन्नวอนพระเจ้า** เหมือนกับฟายโน้น เขาต้องมีของกันของอะไรต่างๆ กระทั่งเอาสัตว์เป็นๆ มาบูชาถวาย เพื่อให้พระเจ้าชอบใจ แล้วก็จะได้ช่วย, นั่นพระเจ้าอย่างบุคคลต้องการอย่างนั้น. เดี่ยวนี้พระเจ้าอย่างธรรมชาติ, สัจธรรมของธรรมชาติไม่ต้องการอย่างนั้น, และยังไม่ต้องการอย่างนั้น. **ต้องการให้ประพตติให้ถูกต้อง ให้จนชีวิตทุกชนิดได้พลอยรอดไปด้วยกันมากกว่า.** นี้เรียกว่า **หน้าที่ที่ถูกต้องนั้นแหละคือพระเจ้า,** แล้วจะอำนวยให้ซึ่งสันติภาพ.

เรากำลังพูดถึงสันติภาพ แล้วกำลังมีปัญหาว่า**จะได้มาจากอะไร?** ก็เลยบอกให้**รู้จะได้มาจากการปฏิบัติชอบ.** การเป็นอยู่ชอบ, การดำรงชีวิตชอบอย่างถูกต้องนี้ จะอำนวยให้ซึ่งสันติภาพ. ใจความสำคัญก็คือ **ทำหน้าที่อย่างถูกต้องตรงต่อกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ** หรือพระเจ้าอิทัปปัจจยตา, พูดเป็นครั้งแรกอย่างนี้บางคนก็ง้างบางคนก็แปลก บางคนก็ขยเอาใจความไม่ได้, ก็ไปเข้าใจว่าพระเจ้าอิทัปปัจจยตาก็เป็นพระเจ้าอย่างบุคคลไปเสียอีก. ถ้าอย่างนั้นมันก็ลำบาก; ได้พูดกันมาในขั้นต้นเด็ดขาดแล้วว่า พระเจ้าอย่างบุคคลและพระเจ้าอย่างที่มีใช้บุคคล มันมีอยู่สองอย่าง.

เราจะอาศัยพระเจ้าอย่างที่มีใช้บุคคล คือกฎของธรรมชาติ, แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, แล้วก็มีสันติสุขมีสันติภาพ. นี้เรียกว่าสันติภาพที่เกิดมาจากการปฏิบัติต่อพระเจ้าอย่างถูกต้อง คือการเป็นอยู่ชอบ, ดำรงชีวิตอยู่ชอบ ชนิดที่ว่าทำให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์. เรื่องสันติภาพเล็กๆ น้อยๆ จะอะไรนั้นหนาเทียว, การเป็นอยู่ชอบสามารถทำให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์ มันสูงสุดอย่างนั้น, จึงเป็นสิ่งที่ควรจะสนใจ .

เอาละ, ที่นี้ก็จะได้พิจารณากันดูให้ละเอียดลงไปในการที่จะเป็นอยู่ชอบ คือทำหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตา. เรียกโดยภาษาสมมติว่า ถูกต้องตามประสงค์ของพระเจ้าอิทัปปัจจยตา. พระเจ้าอิทัปปัจจยตาประสงค์ไว้เป็นกลาง ๆ ; ถ้าทำอย่างนี้ ผลก็จะเกิดขึ้นอย่างนี้, ถ้าทำอย่างนี้ผลก็จะเกิดขึ้นอย่างนี้, มีความประสงค์ให้ทุกอย่างเป็นไปอย่างยุติธรรมอย่างถูกต้อง. นี้เราก็ทำให้ตามประสงค์ของพระเจ้าชนิดนี้, ไม่มีทางอื่น ไม่มีทางเลือก ไม่มีทางเลือก ไม่มีเลย นอกจากทำให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ที่ว่าทำอย่างนี้แล้วเป็นผลร้าย อย่างที่เรียกกันว่าเป็นผลร้าย, ทำอย่างนี้แล้วเป็นผลอย่างที่เราเรียกกันว่าเป็นผลดี, แต่พระเจ้าอิทัปปัจจยตาจริงกว่านั้น ยิ่งกว่านั้น คือไม่ร้ายไม่ดี เพียงแต่ถ้าทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, ทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้ แน่นนอนแน่นอน. แล้วคนไปสมมติกันเอาเองว่าอย่างนี้เรียกว่าดี, อย่างนี้เรียกว่าชั่ว. นี้พระเจ้าอิทัปปัจจยตาจึงอยู่เหนือดีเหนือชั่ว ไม่มีปัญหาเรื่องดีเรื่องชั่ว. เรามีหน้าที่จะต้องระวังว่า ทำอย่างไร, แล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างไร. ทำอย่างไรแล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างไร. นี้เรียกว่าหน้าที่.

พระรัตนตรัยในความหมายของหน้าที่.

ถ้าเราจะมาเข้าสู่ด้วยกันว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; พระพุทธเจ้าคือผู้สอนเรื่องหน้าที่, พระธรรมก็คือคำสอนเรื่องหน้าที่, ตามแบบของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ตามแบบอื่น, พระสงฆ์ก็คือผู้ปฏิบัติตามหน้าที่ ตามที่พระพุทธเจ้าสอนให้, ทั้งพระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ ล้วนเกี่ยวกับหน้าที่ทั้งนั้นแหละ. พระพุทธเจ้าพบหน้าที่ที่จะดับทุกข์ได้, แต่ก็เรียกว่าธรรมะๆ เพราะเป็นคำเดิมไม่มีคำอื่นเรียก. ธรรมะคือหน้าที่, พระพุทธเจ้าพบขึ้นมาแบบหนึ่งเลย ที่จะดับทุกข์ได้. ศาสนาองค์อื่นๆ ที่เป็นคู่แข่งกับพระพุทธเจ้าก็มีมากมาย เขาก็พบ พุทธสอนไป ตามแบบของเขา, แล้วก็ไปพวกอื่น. ในบาลีเรียกว่าพวกอัญญเดียรถีย์ คือเดียรถีย์อื่น, ไม่ใช่เดียรถีย์นี้. เดียรถีย์นี้คำสอนนี้; ถ้าเดียรถีย์อื่นคือคำสอนอื่น. คำสอนอย่างของพระพุทธเจ้า ก็จัดเป็นเดียรถีย์หนึ่งด้วยเหมือนกัน. แปลว่า ลัทธิที่สอนไว้อย่างหนึ่งๆ ; ถ้าพูดเป็นพวกอื่นต้องใช้คำว่าอัญญะเดิมเข้าไป.

คนในเมืองไทยยังโง่มากอยู่หลายคนที่เดียว, ที่ว่า พอว่า เดียรถีย์แล้ว ก็หมายถึงพวกมิจฉาทิฎฐิ ตรงกันข้ามกับพระพุทธเจ้า, โดยที่หารู้ไม่ว่าแม้พระพุทธ

เจ้าเองก็เป็นเดียรถีย์อันหนึ่ง ๆ คือสอนอย่างนี้อย่างนี้; ถ้าเดียรถีย์อื่นก็สอนอย่างอื่น. ฉะนั้นถ้าว่าเป็นพวกอื่นต้องมีคำว่าเดียรถีย์อื่นจึงจะถูก; ถ้าจะด่าเขาให้เจ็บ จะด่าคนให้เจ็บว่ามันทำผิดต้องด่าว่า เดียรถีย์อื่น, ไม่ใช่เดียรถีย์เฉยๆ. แต่ที่คนโง่ใช้คำลุ่มๆ ไม่ถูกต้องตามภาษาใช้คำว่าเดียรถีย์.

คำว่า **เดียรถีย์**ๆ นี่มันแปลว่า**ที่จอดเรือ**, **ที่จอดเรือ** **เรือที่บรรทุกสินค้า** ชนิดไหนมันก็ไปจอดที่ท่าจอดเรือชนิดนั้นแหละ : เรือขายพืนก็ไปจอดท่าขายพืน, เรือขายถ่านก็ไปจอดท่าขายถ่าน เรือขายข้าวสารก็ไปจอดท่าที่ขายข้าวสาร, ก็มีท่าเรือสำหรับจอดเรือทุกๆ ประเภทนั้นแหละ คำว่า**เดียรถีย์**แปลว่า**ท่าจอดเรือ**; **ศาสดาองค์หนึ่ง** ๆ ก็มี**ลัทธิคำสอน**ของตน; เป็นเหมือนกับ**ท่าจอดเรือ** ใครชอบก็มา, ใครชอบก็มา ใครชอบก็มา, **ใครชอบอย่างไรก็ไปที่ท่าอย่างนั้น**, ใครชอบที่ไหนก็ไปที่ท่าอย่างนั้น. **พระพุทธเจ้า**ก็เป็น**ท่าจอดเรือ**ท่าหนึ่งเหมือนกัน, สอนอย่างนี้, **สอนเรื่องหน้าที่** เรื่อง**ธรรมะ**อย่างนี้. **พวกอื่น**เขาก็**สอนตามแบบอื่น**เรียกว่า**ธรรมะ**เหมือนกัน, เขาก็**เรียกธรรมะ**เหมือนกัน, **ไม่มีใครผูกขาดเอาธรรมะ**ไปใช้เป็นของตนคนเดียวได้. มันจึงมีคำว่า**ธรรมะ**ของ**พระสมณโคตม**, **ธรรมะ**ของ**นิกคันท - นานาบุตร**, **ธรรมะ**ของ**สังยุชยเวลัฏฐิบุตร**, **ธรรมะ**ของคนอื่นนั่นชื่อนี้ นั่นคือ**เดียรถีย์**หนึ่ง ๆ หนึ่งๆ; ถ้าพูดว่า**เดียรถีย์**อื่น ก็หมายความว่า**มิใช่พุทธศาสนา**.

นี้เรา ก็รู้จัก**ธรรมะ** ในฐานะที่เป็นของ**พระพุทธเจ้า**คือ**เดียรถีย์**นี้จึงได้**ความ**ว่า**พระพุทธเจ้า**คือ**ผู้ที่ค้นพบหน้าที่**; **ธรรมะ**ที่เป็น**หน้าที่** ที่**ดับทุกข์**ได้, แล้ว**พระธรรม**ก็คือ**คำสอนเรื่องหน้าที่** สอนเรื่อง**หน้าที่** และ**ปฏิบัติตาม**แล้วก็**ดับทุกข์**ได้, **พระสงฆ์**ก็คือ**ผู้ที่ได้ยินเรื่องหน้าที่**อันนี้**พอใจแล้วปฏิบัติตาม** แล้วก็**ดับทุกข์**ได้, **ทั้งพระพุทธ**พระ**ธรรม**พระ**สงฆ์**นี้**ไม่เว้นจากหน้าที่** **ไม่เว้นจากความหมาย**ของ**คำว่าหน้าที่**, **เกี่ยวกับ**ความ**หมาย**ของ**คำว่าหน้าที่**. **พระพุทธเจ้า**เป็น**ผู้พบหน้าที่**, **พระธรรม**เป็น**ตัวหน้าที่**, **พระสงฆ์**เป็น**ตัวผู้ปฏิบัติหน้าที่** จะมีอะไรอีก, **ผล**ของการ**ปฏิบัติหน้าที่**ที่มันก็**เกิดขึ้น**อย่าง**ถูกต้อง** **ที่จะแก้ปัญห**าของตนๆ **ได้** ; **อย่างนี้**เรียกว่า**ปฏิบัติชอบ**. **ถ้าการปฏิบัติ**นั้น**ยังไม่แก้ปัญห**าของตนได้ **ไม่นำมาซึ่งสิ่ง**ที่**พึงประสงค์**แล้วก็**ยังเรียกว่า**ไม่**ชอบ**.

ผลสูงสุดของการปฏิบัติหน้าที่.

ที่นี้คำว่า **ชอบ** หรือ **ถูกต้อง** นี้ มันไปสูงสุดอยู่ที่ความเป็นพระอรหันต์; ถ้าปฏิบัติชอบถูกต้องถึงที่สุดจริงแล้ว ก็ได้ผลเป็นความเป็นพระอรหันต์ออกมา, จึงเรียกว่าถ้าเป็นอยู่โดยชอบแล้ว โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์; เพราะว่าเขาได้ทำหน้าที่ถึงขนาดที่ว่าเกิดผลแล้ว ก็มีความเป็นพระอรหันต์เกิดขึ้น. นี่พุทธบริษัทควรจะรู้จักหน้าที่ของตนไว้อย่างนี้ คือว่าสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่นั้น จะช่วยให้รอดจากปัญหา, รอดจากความทุกข์ เป็นลำดับ ๆ ขึ้นไป จนกระทั่งสูงสุดคือเป็นพระอรหันต์. ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็เรียกว่ายังคล้อยตามพระอรหันต์, ยังเดินตามรอยพระอรหันต์ คือ จะไปสู่ความดับทุกข์สิ้นเชิง. ฉะนั้นขอบอกกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า คำว่านิพพาน นิพพานนั้นแหละ เป็นผลของการบรรลุพระอรหันต์; แต่ที่นี้คนโดยมากเขามักจะพูดกันว่า ไปอยู่เสียฝ่ายหนึ่งเลย ไปอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ไปเสียฝ่ายหนึ่งเลย ไม่เกี่ยวกับคนในโลก, ไม่เกี่ยวกับการเป็นอยู่อย่างโลกๆ.

นิพพานในระดับต่าง ๆ.

จะบอกที่นี้ว่า คำว่านิพพานๆ นั้น เป็นคำกลาง ใช้ได้ทุกระดับที่มีความเย็น ที่มันมีความเย็น ที่มันดับความต้องการได้; ถ้าเย็นจริงก็จริง เย็นไม่จริงก็เย็นไม่จริงเป็นเย็นปลอม; แต่ถ้าเรียกว่าเย็นแล้วก็มีความหมายแห่งนิพพานทั้งนั้น. ในครั้งก่อนพุทธกาล เขาเอากามารมณ์เป็นนิพพานกันก็มี เพราะมันดับความกระหายได้ระยะหนึ่ง ก็เรียกว่านิพพาน ก็น่าสงสาร. แล้วบางพวกเอาสมาธิรูปฌานอรูปรูปรูปเป็นนิพพานก็มี เพราะมันก็เย็นได้มากขึ้นไปกว่านั้นอีก.

แต่พระพุทธเจ้าว่ายังไม่ใช่นิพพานที่สมบูรณ์. **นิพพานที่สมบูรณ์ต้องดับกิเลสสิ้นเชิง, ไฟคือกิเลสดับสิ้นเชิง เย็นสนิท** นี่มันเย็นกว่ากามารมณ์ หรือว่ามันเย็นกว่าสมาธิ-รูปฌานอรูปรูณ มันเย็นจริงมันเย็นถึงที่สุด ก็เรียกว่านิพพาน ตามแบบของเดียรฉัตรนี้. เดียรฉัตรอื่นก็เอากามารมณ์เป็นนิพพาน เอารูปฌานเป็นนิพพาน เป็นเดียรฉัตรอื่น. **พระพุทธเจ้าก็เคยไปศึกษากับครูอาจารย์เหล่านั้น จนถึงที่สุดเรื่องเนวสัจญานา สัจญายตนะ** ว่าเป็นนิพพานด้วย ไม่ไหว,ไม่ไหว ก็เลยออกมาค้นหาของพระองค์เอง จึงพบนิพพานอย่างนี้ **คือสิ้นราคะโทสะโมหะเป็นนิพพาน.** ฉะนั้นคำว่า นิพพานก็แปลว่าเย็น, แปลว่าเย็นทุกชนิด ถ้าเป็นเย็นแล้วก็เรียกว่านิพพานได้ทั้งหมด. ถ้าเป็นเย็นหลอก ๆ ก็เป็นนิพพานหลอก ๆ, เย็นจริง ๆ ก็เป็นนิพพานจริง ๆ, เย็นมาก เป็นนิพพานมาก, เย็นน้อยเป็นนิพพานน้อย, เย็นถึงที่สุดเป็นนิพพานโดยสมบูรณ์.

พุทธบริษัทต้องมีความหมายแห่งนิพพานเป็นของตนโดยเฉพาะ คือว่า ไม่มีกิเลสเผาผลาญ, **เมื่อใดไม่มีกิเลสเผาผลาญ เมื่อนั้นก็เป็นนิพพานใน ความหมาย**

หนึ่ง; ถ้ามันชั่วคราวก็เป็นชั่วคราว ชั่วสัปดาห์ก็ชั่วสัปดาห์, แต่ก็เรียกว่านิพพานได้เหมือนกัน เมื่อเราไม่มีกิเลสเกิดขึ้นในใจ, เมื่อนั้นเราอยู่กับนิพพานชั่วคราวชนิดหนึ่ง, แต่เขาไม่สอนกัน เขาไม่บอกกันอย่างนี้. อนาคตจะมาบอกขอกกล่าวให้ฟังว่าอย่างนี้ก็เป็นนิพพานชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน นิพพานที่มันเป็นโดยบังเอิญของมัน **เผอิญกิเลสไม่เกิดขึ้นก็เย็น** : นี่ก็เรียกว่า **โดยบังเอิญ** แล้วก็อยู่ชั่วขณะเท่านั้นแหละ ; นี่ก็เรียกว่าเป็นนิพพานชั่วขณะ เป็นสามายิกนิพพาน, สามายิกะ แปลว่าชั่วสัปดาห์, นิพพานชั่วสัปดาห์, เป็นตังคะ ก็แปลว่าโดยองค์นั้น ๆ คือมันบังเอิญ, บังเอิญเราไม่เกิดกิเลสบางครั้งบางคราว, มันก็ได้ความเย็นชนิดนั้น นี่ให้หวังให้มากไว้อย่างนี้, ถ้าหวังจะนิพพานเป็นพระอรหันต์อย่างเดียวมันไถลน้ก. นิพพานที่มันมีให้บ่อย ๆ นี้

กลับไม่สนใจ แล้วก็จะจะต้องขอใช้คำหยาบ ๆ ว่าโง่ที่สุด โง่ที่สุด, เนรคุณที่สุด เนรคุณที่สุด ; เพราะว่า**นิพพานชนิดนี้มันมีบ่อย ๆ**, มีให้พอสมควร พอไม่ให้เราเป็นบ้า ไม่ให้เราเป็นบ้า ไม่ให้เราตาย, **คือความว่างจากกิเลส** ที่มันมาเกิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราวนั้นแหละ ทำให้นอนหลับสนิท, ทำให้พักผ่อนทางด้านจิตใจได้บ้าง, เราก็ไม่เป็นบ้า เราก็ไม่ตาย. **เราควรจะขอบคุณนิพพานชั่วขณะชนิดนี้กันไว้**, อย่าเนรคุณเลย, ให้รู้จักไว้ด้วยว่ามันมี.

ถ้าเรา**เรียกว่าจิตว่าง**คนเขาก็ให้ **เขาก็หัวเราะ** เพราะเขา**ไม่รู้**ว่าจิตว่างนั้นมันหมายความว่าอย่างไร. **จิตว่าง**ในบางครั้ง **ก็คือกิเลสไม่เกิดขึ้น**, ก็มี**นิพพานชนิดนั้นอยู่** มันก็เย็นเหมือนกัน, แต่**ไม่สนใจ ไม่สนใจ** ไม่รู้สึกมันก็เหมือนกับไม่มี. แต่อย่าลืมว่า**ถ้าไม่มีนิพพานชนิดนี้มาช่วยสลบไว้บ้างแล้ว** คนเรา**ทุกคนตายหมดแล้ว**, ไม่ได้มานั่งกันอยู่อย่างนี้. ถ้ากิเลสมันเกิดทุกนาที่ทุกวินาทีทั้ง ๒๔ ชั่วโมง มันก็ตายเท่านั้นแหละ **เวลาที่กิเลสมันไม่เกิด มันเย็นตามธรรมชาติเป็นตหังคนิพพาน**, มันพอมืออยู่พอสมควร สำหรับไม่ต้องปวดหัวตลอดเวลา, ไม่ต้องนอนไม่หลับตลอดเวลา, ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องตาย, ก็**เรียกว่าจิตปกติ จิตปกติที่มีอยู่เป็นครั้งเป็นคราว**, มันช่วยเอาไว้ ไม่ต้องให้เป็นบ้าหรือตาย ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ**เวลาหลับสนิทนั้น** มันก็เรียกว่า**ว่างจากความร้อน**. ฉะนั้นการนอนหลับสนิท จึงเป็นการพักผ่อน ให้ความชุ่มชื้นกระชุ่มกระชวยขึ้นมา ทำการทำงานได้อีก, นี่ก็**เรียกว่าเป็นนิพพานจำบัง มองไม่เห็น**, มีอยู่ข้างหลัง คอยช่วยชีวิตมนุษย์ไว้ ช่วยรู้จักกันเสียบ้าง. มิฉะนั้นจะเป็นคนอกตัญญู เป็นคนเนรคุณต่อธรรมะชนิดนี้.

นี่เรารู้จักธรรมะนี้ไว้ให้เพียงพอ, คือคำว่า **นิพพาน ๆ เป็นชื่อของธรรมะ คือภาวะแห่งจิต**; แต่ถ้าเป็นบุคคลเรียกว่า**นิพพุตะ**; อย่างโน้นเรียกว่า

นิพพานะ อย่างนี้เรียกว่า นิพพุตะ. นิพพุตะแปลว่าเย็น, คำว่าเย็นนี้หมายถึงเย็นทุกชนิด แม้เย็นชั่วคราวเย็นชั่วคราว, เย็นอย่างบ้าน ๆ เรือ่น ๆ โลก ๆ ถ้าเป็นเย็นก็เรียกว่า นิพพุตะทั้งนั้น; มีครอบครัวอยู่อย่างสงบสุขไม่เร่าร้อน เป็นที่พอใจ ก็เรียกว่า นิพพุตะได้เหมือนกัน. คำบอกอานิสงส์ศีลที่ว่า สีเลน นิพพุตี ынฺติ-ศีลให้ถึงซึ่งนิพพุตี คือความดับ-นิพพาน, ก็คือหมายถึงนิพพานชนิดนี้, นิพพานที่จะได้เพราะศีล. **นิพพาน สมบูรณ์ในันมันจะต้องถึงปัญญา, ถึงยอดปัญญา ถึงวิปัสสนา จึงได้นิพพานชนิดในันสมบูรณ์.** แต่สีเลน นิพพุตี ынฺติ ได้นิพพุตีหรือนิพพานเพราะศีล, มันเป็นเพียงนิพพุตีอย่างธรรมดา, อยู่ในบ้านในเรือนครองบ้านครองเรือน มีชีวิตเยือกเย็นเป็นสุข เป็นครอบครัวที่เป็นสุข ก็ได้เพราะศีล ได้เพราะศีล ได้นั้นแน่นอน. แต่อย่าลืมน่ามันมีความหมายเดียวกัน มันเป็นนิพพุตีเหมือนกัน ผู้ที่ได้รับความรู้สึกอันนั้น เรียกว่า นิพพุตะ คือเป็นผู้ดับ หรือเป็นผู้เย็นได้เหมือนกัน.

คำที่ใช้มีบาลีปรากฏอยู่ก็ว่า เมื่อนางสาวศากยะคนหนึ่งเห็นพระสิทธัตถะเดินผ่านไป, นางสาวศากยะคนนั้นเขาก็ร้องว่า บุรุษนี้ถ้าเป็นลูกของใครแม่ของเขาก็นิพพุตะ, นิพพุตะ นิพพุโต คือดับเย็น. บุรุษผู้นี้ถ้าเป็นลูกของใคร พ่อของเขาก็จะนิพพุตะ คือดับเย็น, ถ้าเป็นสามีของใคร ภรรยาของเขาก็จะเป็นนิพพุตะคือดับเย็น. นี่คำว่าดับเย็นหรือนิพพุตะ นิพพานนี้มีใช้แม้ในระดับอยู่ในบ้านในเรือน, ในระดับในบ้านในเรือน ไม่ต้องถึงกับเป็นพระอรหันต์ไปโน้นดอก. คำว่า นิพพุโต, นิพพุโตนี้ จำไว้เถอะว่า ขอให้เป็นนิพพุโตกันไว้บ่อยๆ, เรื่องดับเย็น ก็เลสไม่เกิดเองก็เป็นนิพพุโตชนิดหนึ่ง ทำไม่ให้เกิดได้ก็เป็นนิพพุโตชนิดหนึ่ง, เมื่อจิตอยู่ในฌานในสมาธิ ก็เรียกว่าจิตเป็นประภัสสร เป็นระยะยาวกว่าจะออกจากฌาน, นั่นก็เป็นนิพพุโต, นิพพุตะชนิดหนึ่ง. นี่นิพพานชนิดนี้แหละ มีได้โดยบังเอิญก็ได้ แล้วก็มีได้

ชั่วขณะชั่วสมัย ก็เป็นนิพพานเหมือนกัน, เป็นนิพพานที่ช่วยสัตว์มนุษย์ให้มันรอดอยู่ได้, ไม่ต้องเป็นบ้า, ไม่ต้องเป็นประสาท ไม่ต้องตาย.

ถ้าอนุญาตให้พูดตรงๆ ไม่ต้องเกรงใจ ก็จะต้องพูดว่า **นิพพานชนิดนี้แหละ** ที่มันคุ้มกะลาหัวคนทุกคนให้รอดอยู่ได้, ไม่ต้องเป็นประสาท ไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องตาย คุ้มกะลาหัวไว้ได้อย่างนี้. ทำไมไม่รู้จักทำบุญคุณกันบ้าง, ถ้าไม่รู้จักเอ็นเอเสียเลย ไม่มีนิพพุตะเอาเสียเลย, มันก็เป็นบ้า เป็นประสาท นอนไม่หลับ ปวดหัว. แต่เดี๋ยวนี้มันมีอยู่อย่างนี้, ขอให้รู้จักกันไว้เป็นผลของการเป็นอยู่ชอบ; เมื่อมีการเป็นอยู่ชอบ ก็จะได้นิพพุตะชนิดนี้, แล้วไม่ต้องเกี่ยวกับความตาย.

นิพพานไม่เกี่ยวกับความตาย.

เขียนกันมาผิด ๆ ว่านิพพานแปลว่าตาย, เป็นคำพูดที่ผิดและเลวร้ายที่สุด. นิพพานของพระพุทธเจ้าไม่เกี่ยวกับความตาย, นิพพานหมายถึงความเย็น, หมายถึงความเย็น เมื่อความร้อนดับไป มีความเย็น ก็เรียกว่านิพพาน ไม่ต้องตาย ; แม้จะใช้คำว่า ปรีนิพพุตะปรีนิพพุโต ก็ไม่เกี่ยวกับตาย. นิพพุตะ แปลว่าดับเย็น, ปรีนิพพุตะ แปลว่าดับเย็นโดยรอบ, นี้ก็ไม่เกี่ยวกับความตาย. เคยเข้าใจกันผิด ๆ อาตมาก็เคยเรียนผิด ๆ เคยพูดผิด ๆ เกี่ยวกับคำนี้, แต่มันก็นานมาแล้ว. เดียวนี้ก็มารู้ว่า **นิพพานไม่เกี่ยวกับความตาย** ทุกความหมายไม่ว่านิพพานในความหมายใด. ความตายเป็นเรื่องของร่างกายของเบญจขันธ์มันก็ดับไป มันก็ตาย. ส่วนนิพพานนี้เป็นคุณธรรมอันหนึ่งซึ่งเป็นความเย็น หรือให้เกิดความเย็น.

อนุปาติเสสนิพพาน ให้เกิดความเย็นสิ้นสุดไม่มีเชื้อเหลือ ; ร่างกายของพระอรหันต์ท่านดับลงไป เมื่อท่านมีนิพพานชนิดนี้. คำว่านิพพานไม่ใช่กิริยาตายหรือการตาย, การตายเป็นเรื่องของชั้นของธาตุของกลุ่มของเบญจขันธ์ ที่มันแตกสลายหรือตาย, บางคนตายด้วยกิเลส มีกิเลส, บางคนก็ตายด้วยไม่มีกิเลส, บางคนก็ตายด้วยนิพพาน ที่ได้บรรลุแล้ว. พระพุทธเจ้านี้บรรลุอนุปาติเสสนิพพานแล้วตั้งแต่เมื่อตรัสรู้โน่น, แล้วไปอยู่ด้วย อนุปาติเสสนิพพานนี้; เมื่อดับขันธ์เมื่อชั้นดับมันก็ดับด้วยการมีอนุปาติเสสนิพพาน.

นิพพานไม่เกี่ยวกับความตาย, เลิกเข้าใจผิดกันเสียที่ว่านิพพานคือตาย, ในโรงเรียนสอนผิด ๆ ไม่รู้ใครเป็นคนโง่คนแรก เอาคำว่านิพพานมาสอนว่าตายมาแปลว่าตาย. มันไม่ได้เกี่ยวกับตาย มันแปลว่าเย็น ๆ ๆ, มีบาลี ปรินิพพุโต โส ภควา ปรินิพพานาย ธมฺมํ เทเสติ. ปรินิพพุโต โส ภควา- พระผู้พระภาคปรินิพพานแล้ว ปรินิพพานาย ธมฺมํ เทเสติ -ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อปรินิพพาน, ตายแล้วแสดงธรรมได้หรือ? พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว, แล้วก็แสดงธรรม เพื่อปรินิพพาน. ตายแล้วมาแสดงธรรมได้หรือ? ก็ดับเย็นสนิทเหลือที่จะสนิทแล้วแล้วก็ทรงแสดงธรรมเรื่องความดับเย็นสนิท. นี่คือความหมายอันแท้จริงของคำว่านิพพาน, เย็นเพราะไม่มีไฟ. คำพูดธรรมดาๆ ที่เขาใช้พูดกันอยู่ตามบ้านตามเรือน ก็แปลว่าเย็นอย่างนี้.

นิพพานในภาษาคนและภาษาธรรม.

คำว่านิพพาน ๆ แปลว่าเย็น, ชาวบ้านพูดตามธรรมดาที่พูดใช้คำว่านิพพาน ; แต่พอไปเป็นคำธรรมะ ก็มีความหมายว่าดับของกิเลส, ถ้าเป็น

คำชาวบ้านในบ้านในเรือน ก็ดับของไฟธรรมดา, ในครัวแกวข้าวกับยังร้อนกินไม่ได้ ก็ต้องพูดว่าเดี๋ยวๆ รอให้มันนิพพานเสียก่อน จึงจะกินได้, หรือว่าถ่านไฟแดงเอาคีมจับ ออกมาจากเตา พอออกมาแล้ว มันก็ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นดำ, ก็เรียกว่าถ่านนิพพาน, นี่เรื่องวัตถุ. เมื่อช่างทองเขาหลอมทองในเบ้าเหล็กคว้างเป็นน้ำขาว เขาจะต้องเอาน้ำรด, เขาจะต้องเทออกเอาน้ำรดเทในที่เท. กิริยาที่เอาน้ำรดในทองที่เหล็กคว้าง กลายเป็นทองเย็นนั้น คำนั้นเรียกว่า นิพพาเปยยะ แปลว่าทำให้มันนิพพาน, นิพพานเปยยะทำให้ทองที่เหล็กคว้างเย็นเป็นทองธรรมดา แล้วจะไปทำเป็นทองรูปพรรณอะไรได้. นี่คำว่าทำของร้อนให้มันเย็นก็เรียกว่านิพพาน, หรือว่ากระเบื้องเผา, เผาหม้อเผา ไหเผาอะไร เตาเผาแดง, พอเชื้อออกมาจากเตามันก็เริ่มนิพพาน; ถ้าไม่นิพพานสนิท มันร้อนจับไม่ได้ แม้มันจะดำแล้วต้องรออีกระยะหนึ่งจึงจะจับได้ คือมันเย็นสนิท ก็เรียกว่านิพพานเหมือนกัน ใช้คำเดียวกัน. นี่วัตถุทั้งนั้นเลยเรียกว่านิพพาน, ถ้ามาเปลี่ยนจากความร้อนมาเป็นความเย็น.

แล้วก็ถ้าสัตว์เดรัจฉานดูร้ายเป็นข้างเป็นควายเป็นอะไรเอามาจากป่าดูร้าย จับมาฝึกๆ ฝึกจนเชื่องเป็นแมว ก็เรียกว่ามันนิพพานเหมือนกัน, คือมันเย็นจาก พยศร้าย; นี่เรื่องของสัตว์เดรัจฉานใช้คำว่านิพพาน.

เรื่องของคน เมื่อยังไม่รู้อะไร ก็เอากามภรณ์สมบุรณ์ สำเร็จกามภรณ์ เป็นนิพพาน, อยู่ในญาณในสมบัติ เป็นนิพพาน, นั่นก็ยังดีมาก สูงขึ้นมาแล้ว แต่ยังไม่ถึงที่สุด. พระพุทธเจ้ามาค้นพบนิพพานแห่งราคะ โทสะ โมหะ เย็น ไม่มีกิเลส, กิเลสที่เป็นไฟเย็นหมด เรียกว่านิพพาน, นี่สูงสุด จบกันที่นี่. ถ้าภาษาคณก็หมายถึงวัตถุ หรือสัตว์หรืออะไร ก็นิพพาน, ถ้าภาษาธรรมะก็กิเลสที่เป็นไฟ เปรียบเหมือนไฟเย็น ก็เรียกนิพพาน.

ผลของการอยู่ชอบ คือ นิพพาน.

ถ้าเราเป็นอยู่ชอบชีวิตนี้จะเย็น อย่างที่เรียกว่า เพียงแต่มีศีล, เพียงแต่มีศีล สีเลน นิพพุติ ยนุติ คงจะเคยได้ยินกันมาแล้วเป็นร้อยๆ ครั้งแล้วกระมัง. เขาให้ศีลกันเมื่อไรเขาก็ว่ากันเมื่อนั้น: สีเลน นิพพุติ ยนุติ -ถึงนิพพุติได้เพราะศีล ; แม้ นิพพานอย่างนี้ในระดับนี้ก็มี ขอให้ถึงไว้ก่อนสิ ขอให้ถึงไว้ก่อนสิ. พอมีศีลก็มีนิพพุติ คือนิพพานอย่างนี้; ถ้ามีสมาธิก็ยิ่งขึ้นไปอีก, ถ้ามีปัญญาวิปัสสนาก็ยิ่งขึ้นไป จนถึงสูงสุดเป็นนิพพานสมบูรณ์.

นิพพานเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ถ้าไม่มีระยะที่เป็นนิพพาน หยุด ความร้อนกันเสียบ้าง มันก็ตายหมด เป็นบ้าตายหมด; นี้เรียกว่าเป็นอยู่ชอบเกิด มันจะเย็น, เป็นอยู่ชอบในระยะศีล ก็มีนิพพานอย่างศีล, เป็นอยู่ชอบอย่างสมาธิ ก็มี นิพพานอย่างสมาธิ, เป็นอยู่ชอบอย่างปัญญาอย่างวิปัสสนา, ก็มีนิพพานอย่างปัญญาอย่าง วิปัสสนา, ถ้าเป็นได้ถึงขั้นสุดท้ายก็นิพพานสมบูรณ์. เย็นเป็นนิพพานโดยสมบูรณ์ แล้วก็ยังคงเรียกว่านิพพุโตๆ ด้วยกันทั้งนั้น. แต่โดยเหตุที่มันมีหลายระดับ, นิพพุโต ชั่วขณะบ้าง, นิพพุโตโดยบังเอิญบ้าง, ก็เรียกว่ามีนิพพานชนิดหนึ่ง, อยู่กับ เนื้อกับตัว.

ที่พูดว่าขอให้สนใจเรื่องการเป็นอยู่ชอบ แล้วโลกจะไม่ว่างจากพระ - อรหันต์นั้น ก็หมายความว่าถ้าเป็นอยู่ชอบแล้ว มันได้นิพพานชนิดหนึ่ง ๆ ไม่มาก ก็น้อย, คือตั้งแต่น้อยขึ้นไปจนถึงสูงสุด. เดี่ยวนี้เราจะเอาการเป็นอยู่ชอบ นั้นแหละ มาเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพในโลก มันก็หมายความว่า ต้องมีการเป็นอยู่ชอบ ในโลก แล้วคนแต่ละคนก็จะเย็น; เมื่อทุกคนในโลกเย็น ทั้งโลกมันก็ต้องเย็น

ทั้งโลก ; เพราะว่าโลกมันประกอบขึ้นด้วยคนแต่ละคน, ถ้าคนแต่ละคนมันเย็น โลกมันก็เย็น. ฉะนั้นคนแต่ละคนมีสันติภาพได้ โลกมันก็มีสันติภาพ.

ขอให้ช่วยกัน, **ช่วยกันทำหน้าที่ของตนของตน ให้ชีวิตนี้มีความเย็น ;** แม้ที่เรียกว่าเย็นนอกเย็นใจก็ได้, แต่ขอให้เย็นนอกเย็นใจที่แท้จริงเถอะ. **เย็นนอกเย็นใจที่แท้จริง** ที่ภาษาชาวบ้านพูดนี้ไม่ใช่เรื่องกามารมณ์, กามารมณ์เป็นเรื่องร้อน มันว่างจากกามารมณ์ หรือมันมีความถูกต้องทุกๆ ประการอยู่ คนเราจึงเย็นนอกเย็นใจได้. ฉะนั้น **การที่มีความเย็นนอกเย็นใจอยู่ได้** ในครอบครัวหรือทั้งครอบครัว นั่นมันก็คือ **นิพพานในความหมายหนึ่ง,** ในความหมายนั้น มันก็เป็นผลเกิดมาจากการเป็นอยู่ **ชอบ ประพฤติชอบปฏิบัติชอบ,** เรียกเป็นบาลีว่า **สัมมาวิหาโร, สัมมาวิหาร สัมมาวิหาโร หรือสัมมาวิหาร.** วิหาร คือ **การเป็นอยู่ที่ถูกต้องที่ชอบแล้ว.** มันก็ออกมาเป็นความเย็น, เป็นนิพพุติ หรือนิพพานชนิดใดชนิดหนึ่ง ระดับใดระดับหนึ่ง ระดับโลกิยะ, เรียกว่านิพพานในระดับโลกิยะก็ได้ อย่าแยกกันไปเสียเด็ดขาด จนมันไม่เกี่ยวข้องกัน.

โลกุตตรธรรมจำเป็นอยู่ชอบ.

โลกิยะ กับ **โลกุตตระ** นี้ก็เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง. ที่ว่าเขาไปแยกกันเด็ดขาด ไม่เกี่ยวข้องกันเลย แล้วเขาก็ว่ามันเป็นอย่างนั้น, **เราก็บอกว่าไม่เป็นอย่างนั้น; โลกุตตระนั้นไม่ต้องแยกหนีไปจากโลกอยู่ในโลก แต่ว่าอิทธิพลของโลกไม่ครอบงำ,** ปัญหาหรือความทุกข์ไม่ครอบงำ. อยู่ในโลกนั้นมันต้องปะทะกัน เข้ากับความทุกข์หรือปัญหาเกี่ยวกับโลก, เหมือนอยู่ท่ามกลางหนาม ถ้าถูกหนามมันก็แยะ, ถ้ามันไม่ถูกหนามมันก็ดีที่สุด. ฉะนั้น **อยู่ในโลกนี้ อย่าให้ถูกเขี้ยวของ**

โลก, ฟังดูดี ๆ. โลกเต็มไปด้วยเขี้ยวคือว่าหนาม, ถูกเข้าแล้วมันเจ็บปวด. เราอยู่ในโลก อย่าให้ถูกเขี้ยวหนาม นั่นแหละคือโลกุตตระ.

มีภาพปริศนาธรรมอยู่ภาพหนึ่งที่ตึกนั้น ที่ว่า อยู่ในโลกนี้อย่าให้ถูกเขี้ยวของโลก, เหมือนกับว่าลึนงูอยู่ในปากงูก็ไม่ถูกกับเขี้ยวของงู. ลึนงูอยู่ในปากงูไม่ถูกเขี้ยวของงูฉันใด, เราอยู่ในโลกนี้ก็อย่าให้ถูกเขี้ยวของโลกฉันนั้น; ต้องประพฤติถูกต้องและเก่ง เป็นสัมมาวิหาโร จึงจะไม่ถูกเขี้ยวของโลก; มิฉะนั้นมันก็จะถูกเขี้ยวของโลก, เป็นแอมามากๆ ถึงอกหักอกบิ่นอกแหวงอะไรไปตามเรื่อง เพราะมันถูกเขี้ยวของโลก. อย่าถูกเขี้ยวของโลกอยู่ในโลก นั่นแหละคือโลกุตตระ, เป็นธรรมะที่จำเป็นสำหรับผู้ที่จะต้องอยู่ในโลก. ถ้ายังต้องอยู่ในโลกก็ต้องมีอะไรอันใดอันหนึ่ง ที่ทำให้ไม่ถูกกับเขี้ยวของโลก, สิ่งนั้นคือโลกุตตรธรรม; อย่าไปแยกไว้คนละเรื่องคนละฝ่ายคนละคราวคนละโลกไปเสียอีก, ว่าผู้ที่อยู่ในโลกก็วิสัยนี้. **จงมีสิ่งคุ้มครองที่ทำให้ อยู่เหนือเขี้ยวเหนือความทุกข์ของโลก,** มันต้องใช้กันให้ละเอียดถี่ถ้วน จนถึงกับว่า อยู่ในโลกต้องทำงาน ทำนาทำสวนค้าขายอะไรก็ตาม ตามที่ทำ ๆ กันอยู่ ซึ่งมันจะต้องเกิดความทุกข์แก่คนโง่, ตั้งจิตไว้ไม่เป็น มันก็ต้องเกิดความทุกข์ เพราะเรื่องนั้นเพราะเรื่องนี้เพราะเรื่องโน้นอะไร เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ. **แต่ถ้ามีธรรมะเพียงพอ จะไม่ต้องมีความทุกข์** ไม่ต้องมีความทุกข์, ทำงานได้ ทำงานสำเร็จจุล่งไปด้วยดี ไม่มีความทุกข์, แม้จะไม่สำเร็จ งานไม่สำเร็จก็ไม่มีความทุกข์ก็ทำต่อไป. ไม่ใช่ว่ามันจะผิดพลาดไปเสียทุกครั้ง, มันไม่มีความทุกข์ แม้เหยื่อออกมามันก็ไม่มีความทุกข์, แม้จะลำบากจิตก็ไม่มีมีความทุกข์.

นี่เราอยู่ในโลกนั้น ถ้าปล่อยตามธรรมดา มันมีความทุกข์; **ถ้ามีวิธีการที่ฉลาดพอ ก็ไม่ต้องมีความทุกข์,** นั่นแหละอยู่ในโลกอย่างที่ไม่ต้องถูกต้องถูกกับเขี้ยวของโลก ส่วนนี้มันเป็นโลกุตตระ, จมอยู่โลก แต่ไม่ถูกกับเขี้ยวของโลก ส่วนนี้

มันคือโลกุตตระ. ฉะนั้น โลกียะกับโลกุตตระให้แผดกันไว้เรื่อยไป, อยู่ในโลกในโลกียวิสัยนี้ชนิดที่ไม่ถูกกับความทุกข์ อยู่เหนือความทุกข์เสียเรื่อยไป ก็เรียกว่าโลกุตตระ แต่ถ้า **คนมันโง่เกินไป ก็ต้องเป็นทุกข์เป็นทุกข์, เป็นทุกข์ไปจนบ้า จนฆ่าตัวตายหรือจนอะไรก็สุดแท้** คือมัน**ไม่มีความรู้ส่วนโลกุตตระเอาเสียเลย.** ถ้าคนมีความรู้ในส่วนนี้บ้าง มันก็จะสามารถที่จะดำรงชีวิตไว้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ถึงขนาดนั้น ; นั้นเรียกว่า **เป็นอยู่ชอบ.**

เคล็ดลับสำหรับการเป็นอยู่ชอบ.

มันมีเคล็ดที่อาตมากำลังพูดอยู่เรื่อยๆ ในระยะนี้ว่า ให้เห็นว่า **หน้าที่การงาน นั้นแหละคือธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรมะ, พอได้ทำหน้าที่** แม้จะ

เหงื่อไหลไคลย้อยก็พอใจ **ว่ามันเป็นธรรมะ** ที่มันจะช่วยได้ทำให้เกิดความเย็นให้**เป็นนิพพุตะ, ธรรมะๆ** แล้วก็สนุกในการทำหน้าที่; แม้จะเหงื่อท่วมตัว ก็กลับมองว่า โอ, นี่มันมีธรรมะมาก, มันต้องมีธรรมะมากมันถึงจะเป็นเหงื่อท่วมตัวขึ้นมาได้, ก็เลย**พอใจ ยินดี เป็นสุข.** ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็จะโกรธ, เหงื่อออกมาแล้วมันก็โกรธ มันก็ว่ามาทนทำงานทำไม ไปปล้นไปจี้ไปขโมยดีกว่า, มันก็ไปเป็นอันธพาล. ถ้าไม่**ยินดีรับหน้าที่คือธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่** มันก็ทนทำอยู่ไม่ได้, มันก็ต้องไปเป็นอันธพาล. หรือแม้ที่ใกล้เข้ามากว่านั้น, ถ้าคนมองเห็นว่า **หน้าที่ทั้งหลายคือธรรมะแล้วมันก็ไม่ว่างงาน.**

เดี๋ยวนี้ปริญญาว่างงานกันมากขึ้นๆ เพราะคนเลือกงาน เพราะไม่ยอมรับว่า งานทุก ๆ ชั้นทุกชนิดเป็นธรรมะ, ใครว่างงานทุกชนิดเป็นธรรมะแล้วมัน

ก็ไม่ต้องเลิกงาน. ฉะนั้นได้ปริญญาแล้วไปรับจ้างเฝ้าสวนอย่างที่หนังสือพิมพ์เขาลงก็ได้, จะเป็นไรไป ไปล้างจานก็ได้ ไปทำอะไรก็ได้ ไปเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่อะไรก็ได้, ทำหน้าที่แล้วก็เป็นธรรมดา แล้วก็เป็นอย่างสูงสุดทั้งนั้น. ฉะนั้นผู้ที่มีความเห็นความรู้ว่า หน้าที่คือธรรมะนั้นจะไม่ว่างงาน, จะไม่ว่างงาน, ไม่ต้องเป็นปริญญาก็ได้ เป็นปริญญาแล้วก็ได้ไม่ต้องว่างงาน. เพราะหน้าที่คือธรรมะก็พอใจทำทุกหน้าที่ ล้างจานไปพลาง ล้างสวนไปพลาง, ก็ค่อยเลื่อนฐานะขึ้นไปตามเรื่อง. แม้จะไปเป็นขอทานก็ได้ ขอทานก็เป็นหน้าที่อันหนึ่งที่จะแก้ปัญหาได้เหมือนกัน ก็ไปเป็นขอทานที่ดี, ขอทานที่ดีไม่เท่าไรมันก็พ้นจากความเป็นขอทาน ออกมาจากความเป็นขอทาน.

นี่ถ้าเป็นหน้าที่ช่วยชีวิตรอด หรือรอดจากปัญหาทางจิตก็ตาม เรียกว่าธรรมะทั้งนั้น. คำว่าหน้าที่นี่เป็นธรรมะทั้งนั้น: หน้าที่ทางกายก็เป็นธรรมะ หน้าที่ทางจิตก็เป็นธรรมะ, สูงขึ้นไปก็เป็นธรรมะ. จงถือว่า หน้าที่คือธรรมะ แล้วยินดีทำหน้าที่, นี่คือนักที่มีความรู้อันถูกต้อง จะได้ประสบกันเข้ากับการเป็นอยู่ชอบที่ทำให้โลกไม่ให้ว่างจากพระอรหันต์. เขาก็จะทำหน้าที่ ทำหน้าที่ แล้วก็เลื่อนขั้นขึ้นไป, เลื่อนขั้นขึ้นไป, จนถึงหน้าที่สูงสุด บรรลุมรรคผลนิพพาน.

ฉะนั้นผู้ที่บูชาหน้าที่นั่นแหละ คือที่เป็นอยู่ชอบ, เป็นสัมมาวิหาโร เป็นอยู่ชอบ, ที่จะไม่ให้โลกว่างจากพระอรหันต์ ก็คือหน้าที่ชั้นสูงขึ้นไป คือทำกิเลสให้ไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นอีกต่อไป ก็เป็นพระอรหันต์ได้. เวลาที่เราไม่มีกิเลสเราก็เป็นพระอรหันต์โดยอ้อม, ขโมยแอบเป็นพระอรหันต์โดยอ้อม นิดหนึ่งๆอยู่เสมอเหมือนกัน, เวลาที่ไม่มีกิเลส เวลาที่กิเลสไม่เกิด ไปสังเกตดูให้ดี เวลานั้นสบายที่สุด, แต่คนไม่สังเกตคนไม่สนใจ ก็ไม่รู้สึกรว่าสบายที่สุด, แล้วยิ่งกว่านั้น ก็รู้สึกว่ามี ไม่มีอย่างนั้น, มีแต่กิเลสตลอดเวลา มีกิเลสตลอดเวลา. พอเขานึกขึ้น

มาที่โรมองดูที่ไร มันมีแต่กิเลสทั้งนั้น, เลยไม่คิดว่า ระยะที่ว่างจากกิเลสนั้นก็มิอยู่; นั่นแหละเป็นเวลาที่อยู่กับนิพพานโดยบังเอิญ.

เป็นอยู่ชอบไม่ได้เพราะวัตถุนิยม.

เดี๋ยวนี้ความเป็นอยู่ชอบหายาก เพราะว่าโลกมันเจริญด้วยสิ่งยั่ว, ยั่วให้ละออกไปเสียจากการเป็นอยู่ชอบ. ถ้าพูดว่ายิ่งเจริญคือยิ่งบ้า, ใครเชื่อบ้าง ที่นั่งกันอยู่ตรงนี้. ถ้ามีคนพูดว่ายิ่งเจริญคือยิ่งบ้า ใครเชื่อบ้าง, ไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร. ขอให้ไปดูดีๆ ไปสังเกตดูให้ดีๆ, ไปคิดดูให้ดีๆ; ยิ่งเจริญก็ยิ่งเกินจำเป็น ยิ่งเกินจำเป็นก็ยิ่งบ้า ไปทำสิ่งที่ไม่ต้องทำให้มันยุ่งให้มันมากขึ้น, แล้วทุกเรื่องก็ส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น. กิเลสมันก็ขยายตัว ความต้องการก็ไม่มีที่สิ้นสุด, มันก็เย็นไม่ได้ มันก็ชอบไม่ได้, ถูกต้องไม่ได้. ไม่มีการเป็นอยู่ที่ชอบได้ เพราะว่ามันยิ่งบ้า มันยิ่งโง่ มันยังมีกิเลส มันยังมีความโลภ, เรียกว่าเป็นเหตุให้มีความโกรธ. เมื่อมันไม่ได้อย่างที่มันโลภ มันก็หลงในสิ่งที่มันอยากจะได้, มันก็มีแต่ความโลภ ความโกรธ ความหลง, ก็มีการเป็นอยู่ชอบไม่ได้.

โลกในปัจจุบันนี้มันจะด้วยเหตุอะไรก็ตามใจเถอะ, แต่ว่าเดี๋ยวนี้มันกำลังอยู่ในยุคที่กำลังบ้าเพราะมันเจริญด้วยวัตถุ. วัตถุคือเครื่องล่อให้หลงรัก พอใจ ยินดี ทางตา ทางหู ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, ๖ ทางนี้มีเรื่องมายั่วให้หลงมากขึ้น มันก็เลยบ้ากันใหญ่, มันก็ไม่มีทางที่จะมีสันติภาพ เพราะมันไม่มีการเป็นอยู่ที่ถูกต้อง, มันก็มีแต่วิกฤตการณ์ คือความเลวร้าย แล้วขยายตัวออกไปขยายตัวออกไปจนครอบงำทั้งโลก เป็นวิกฤตการณ์กันทั้งโลก, มีสงคราม แล้วก็มีอะไรที่มาจาก

สงคราม ครอบงำโลกอยู่ตลอดเวลา ระเบิดระส่ำระสาย, แล้วพร้อมกันนั้นก็ยังไม่เห็นความจริง
ข้อนี้, ยิ่งโลภยิ่งเห็นแก่ตัวยิ่งกอบโกย, ในระยะที่มันโกลาหลจุกจุกอย่างนี้ มันเป็น
โอกาสแห่งการกอบโกย. คนพวกหนึ่งมันก็ยังกอบโกย, มันก็ยังส่งเสริมวิกฤตการณ์โดย
ไม่มีความเป็นอยู่ชอบเอาเสียเลย, ไม่มีสัมมาวิหาโร, ไม่มีความเป็นอยู่ชอบ.

ทางแห่งความเป็นอยู่ชอบ.

ขอให้สนใจคำว่า **ความเป็นอยู่ชอบ** คือเป็นอยู่อย่างถูกต้องตามกฎหมายของ
อิทัปปัจจยตา ไม่ผิดต่อกฎของอิทัปปัจจยตา ในทางที่ให้เกิดความสงบ ก็ไม่เกิดกิเลส
ไม่เกิดความทุกข์. ถ้าไม่ถูกต้องกับอิทัปปัจจยตา ฝ่ายกิเลส และฝ่ายความทุกข์ มันก็
ยิ่งเกิดกิเลสและความทุกข์; เพราะคำว่าอิทัปปัจจยตานี้ มีแต่ว่าทำอย่างนี้
ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, ทำอย่างนี้ ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้; ถ้าทำไปในฝ่ายที่เกิดกิเลส มัน
ก็เกิดกิเลสยิ่งขึ้นไป, ถ้าทำฝ่ายให้เกิดความสงบความเย็น มันก็มีความสงบและความ
เย็นขึ้นมา. ฉะนั้นเราจึงรู้ อิทัปปัจจยตา ว่าทำอย่างไรเกิดอะไร, ทำอย่างไร
เกิดอะไร, ก็เลือกทำแต่ฝ่ายที่ควรจะทำ, ก็เรียกว่าทำหน้าที่อย่างถูกต้องตามกฎหมายของ
อิทัปปัจจยตา ก็จะมีสัมมาทิฏฐิเป็นผู้นำ ที่เรียกว่าทำชอบ, เป็นอยู่ชอบ ถูกต้อง
ตามกฎหมายของ อิทัปปัจจยตา.

มีสัมมาทิฏฐิเป็นผู้นำ.

จะสังเกตเห็นได้อย่างหนึ่งว่า จะต้อง มีสัมมาทิฏฐิเป็นผู้นำ, ถ้าไม่มี
สัมมาทิฏฐิเป็นผู้นำ แล้วไม่มีทางที่จะชอบ แล้วก็ไม่มีทางที่จะถูกต้อง ตามกฎ

ของอิทัปปัจจยตา. เพราะว่าสัมมาทิฏฐินั้นก็คือความรู้ ความเข้าใจ ความเห็นแจ้ง ในกฎของอิทัปปัจจยตา ว่าทำอะไรแล้วอะไรจะเกิดขึ้น, ทำอย่างไรแล้วอะไรจะเกิดขึ้น, ทำอย่างไรแล้วอะไรจะเกิดขึ้น, เห็นแจ่มแจ้งถูกต้องอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีสัมมาทิฏฐิ. แล้ว **สัมมาทิฏฐินี้จะต้องเอามาเป็นตัวนำ** การทำหน้าที่หรือการทำอะไรก็ตาม ที่มันเป็น สิ่งที่จะต้องทำหรือควรทำแล้ว ก็เรียกว่าหน้าที่ที่ได้ทั้งนั้นเลย, ใครจะเรียกว่าหน้าที่ ก็ตามใจ. แต่ถ้ามันเป็นผลที่จะทำให้ช่วยให้รอดอยู่ได้แล้ว ต้องเรียกว่าหน้าที่ ต้องเรียกว่าหน้าที่ทั้งหมด, ต้องมีสัมมาทิฏฐิเป็นตัวนำ. หลักในพุทธศาสนาจึงมีประกาศิตฝังลงไป เปลี่ยนแปลงไม่ได้ว่า **สมุมาทิฏฐิสมาทานา สพุทฺธิ ทุกฺขิ อุปฺจฺจุ-กัवलํความทุกขํ** ทั้งปวงได้ เพราะสมทานสัมมาทิฏฐิ, **เมื่อมีสัมมาทิฏฐิมาถือไว้เป็นหลักอย่างถูกต้อง** แล้วจะข้ามพ้นความทุกขทั้งปวงได้. **ความทุกขคือปัญหาทุกชนิดในโลกที่จะมีนี้ จะก้าว** **ล่วงมันเสียได้เพราะมีสัมมาทิฏฐิ,** สัมมาทิฏฐิคือความรู้ที่ถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตา ว่าทำอะไรผลเกิดขึ้นอย่างไร, ทำอย่างไรผลเกิดขึ้นอย่างไร. เราควรจะมีความรู้ เกี่ยวกับ ข้อนี้ แล้วก็ไม่ต้องกว้างไกลอะไรนัก ว่าทุกขก็แล้วกัน กับไม่ทุกข, ทำอย่างไรเกิดขึ้น เป็นผลอย่างที่เราเรียกกันว่าทุกข, ทำอย่างไรเป็นผลเกิดขึ้นอย่างที่เราเรียกว่าไม่ทุกข. **เราก็** **เลือกเอาฝ่ายไม่ทุกข มันก็เป็นสันติสุข, ก็เป็นสันติภาพ, เรื่องอื่นนอกจากนี้** **ไม่ต้องรู้ก็ได้.**

ศึกษาเท่าที่จำเป็นเพื่อดับทุกข.

เดี๋ยวนี้เขาเรียนกันมากเกินไป ในสิ่งที่ไม่จำเป็น ก็เลยไม่ค่อยจะได้เรียนสิ่ง ที่จำเป็น, **พวกนักเรียนนักศึกษาหัวแหลมสมัยนี้ ไปเรียนสิ่งที่ไม่จำเป็น, ไปสนใจ** **ในสิ่งที่ไม่จำเป็น, มันก็เลยไม่พบสิ่งที่จะดับทุกขได้. ถ้าประหยัดเอามาเรียนกันแต่สิ่ง** **จำเป็น มันก็จะไม่ต้องเป็นทุกข ไม่ต้องเดือดร้อน, แล้วมันที่กำลังต้องการจะเรียนสิ่ง**

ไม่จำเป็นมากขึ้น, พูดได้ว่า**ไปเรียนที่เมืองนอกเมืองนามานั่นแหละ ไปเรียนสิ่งที่ไม่จำเป็นมาเกือบทั้งนั้น.**

จะยกตัวอย่างง่ายๆ ว่า ถ้าเป็นชาวนา ก็เรียนแต่สิ่งที่จำเป็นที่จะทำนาให้สำเร็จเท่านั้นแหละ ชาวนาไม่ต้องเรียนเรื่องวิทยาศาสตร์แร่ธาตุของปุ๋ยของพืชของอะไรที่เป็นวิชาเทคโนโลยีอันละเอียดนั้น, ไม่ต้องเรียน ชาวนาไม่ต้องเรียน. ชาวนาก็เรียนสรุปตอนหลังว่า จะปลูกอย่างไร จะใส่ปุ๋ยอย่างไร จะให้น้ำอย่างไร, ถ้าให้ไปเรียนทั้งหมดมันก็ไม่ได้ทำนาแหละ ไปเรียนเรื่องแร่ธาตุ เรื่องปุ๋ย เรื่องดิน เรื่องพืช หรือกระทั่งว่าเรียนเรื่องกฎวิทยา เรียนเรื่องหนองเรื่องแมลง เรียนจนตายมันก็ไม่จบ เรียนจนตายมันก็ไม่จบ มันก็ไม่ต้องทำนา. ฉะนั้น ชาวนาก็เรียนเฉพาะที่จะทำนา เราอยู่ในโลกก็เรียนเฉพาะที่มันจะดับทุกข์ได้ จะดับทุกข์, แต่ที่มันเรียนมากเกินไป, บ้าความรู้สำหรับอวดคน สำหรับอวดคน มันติดเฮโรอีน ความรู้ที่จะเก่งกว่าคน จะอวดคน จะพูดให้เก่งกว่าคน, เอาสิ, มันก็ต้องไปเรียนเมืองนอก เมืองไทยมันไม่ค่อยมีให้เรียน ก็ต้องไปเรียนเมืองนอก, **ไปเอาสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องเรียน มาเผยแพร่, ให้เสียเวลามากขึ้นไปอีก เมื่อไรมันจะแก้ปัญหาได้.**

นี่เราเป็นมนุษย์ เรียนอิทัปปัจจยตา เฉพาะสิ่งที่ว่ามันจะไม่เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้อย่างไร นั่นแหละเป็นพอ, แล้วก็พอใจแล้วก็ทำหน้าที่, หน้าที่คือกรรมะ กรรมะคือหน้าที่ ทำหน้าที่ให้สนุกไปเลย ยิ่งเหงื่อออกมาเป็นน้ำมนต์อาบให้เย็นไปเลย พอใจว่าเหงื่อออกมาเท่าไร มันแสดงว่าเราทำหน้าที่มากเท่านั้น, ก็เลยไม่มีปัญหาเรื่องการเป็นอยู่, ก็เรียกว่า เป็นนิพพุโตขั้นหนึ่งได้ **คือมีชีวิตเยือกเย็นอยู่ในโลกนี้ โดยไม่ต้องมีปัญหา เป็นนิพพานของชาวบ้าน นิพพานของฆราวาส เพราะมีสัมมา - ทิฏฐิเป็นต้นนำ.**

สัมมาทิฐิเป็นเหตุให้ทำถูกต้องตลอดสาย.

ถ้ามีสัมมาทิฐิแล้ว เราพอจะมองเห็นได้ว่า มันมีอะไรเกิดขึ้นหลายอย่างนะ ถ้ามีสัมมาทิฐิ มันจะเป็นเหตุให้เราทำถูก, มีการกระทำที่ถูกไม่ผิด นี่ก็อย่างแรก, แล้วก็ผลของการทำถูกเกิดขึ้น ถ้าเรามีสัมมาทิฐิแล้ว เราก็จะพูดถูก, พูดในเรื่องที่ควรจะถูก อย่างวิธีที่ควรจะถูกให้เกิดประโยชน์, มันก็มีผลจากการพูดถูก สัมมาทิฐิมิแล้ว ก็ทำให้คิดถูก ต้องการถูก ปราบปรามถูก; นี้เรียกว่าคิดถูก มันก็มีการคิดถูก, มันก็ได้รับผลจากการคิดถูก, มันก็เป็นนิพพานชนิดหนึ่ง เมื่อคิดถูกแล้ว มันก็ทำให้มีการรู้ถูก ความคิดเป็นแต่เพียงความคิด. เมื่อสรุปเป็นความรู้ ก็เรียกว่าความรู้ แล้วมันก็รู้ถูก, มีความรู้ถูก, มีความรู้ถูกว่าใช้เป็นประโยชน์ได้จริงๆ เต็มที่. ครั้นรู้ถูกแล้ว มันก็รอดถูก, หลุดรอดไปถูก นี่สมบรูณ์ที่สุด. ทำถูก พูดถูก คิดถูก รู้ถูก รอดถูก, รอดจากปัญหาทั้งปวงอย่างถูกต้อง. คำว่ารอดมันมีความหมายว่าถูกต้องด้วย, ถ้าเป็นความรอดชนิดที่ไม่ถูก มันก็ไม่ใช่รอดนั่นแหละ มันก็รอดอย่างของอัมพาต, พวกอัมพาตเขาหวังความรอดเหมือนกัน. แต่เขาหวังตามแบบของอัมพาต, มันเลยได้รอด รอดไปอยู่ในคุกในตารางนี้ เพราะว่าเป็นความรอดที่ไม่ถูก หวังความรอดที่ไม่ถูกต้อง; จะต้องหวังความรอดที่ถูกต้อง แล้วมันก็รอดจริง.

ความรอดนี้มันมีได้ ด้วยการมีสัมมาทิฐิ, มีความเห็น ทิฐิ แปลว่า ความเห็น แนวแห่งความคิดความเห็น, ความเชื่อความเข้าใจความรู้อะไรก็ตาม รวม ๆ เรียกชื่อหนึ่งว่า สัมมาทิฐิ นี่ต้องมาก่อน มาก่อน แล้วก็ทำอะไรถูกต้องไปหมด.

อริยมรรคมีองค์ ๘ ก็สัมมาทิฐินำหน้า ถ้าเพิ่มไปอีก ๒ เป็นสัมมัตตะ ๑๐ มันก็ยังมีสัมมาทิฐินำหน้า สัมมาทิฐินำหน้าอยู่ตลอดไป, เป็นเหตุให้ว่า มีความรู้ในการกระทำ มีความรู้ในการที่จะกระทำ ตั้งแต่ก่อนกระทำ, แล้วก็มีความ

มีความพร้อมเหมาะสม ที่จะทำ ในการที่จะกระทำ แล้วมันก็มีกรกระทำที่ดีที่สุด, คือ การกระทำด้วยสติ ปัญญา สมาธิ. เราจะต้องนึกถึง ๓ กาละ ๓ เวลา : **มีความรู้** ในการที่จะทำ, แล้วก็มีเจตนาลงไปที่จะกระทำ ตามที่เลือกแล้วว่า ควรกระทำอย่างไร, ครั้นมีเจตนาแล้ว ก็มีการกระทำที่แท้จริง **สมบูรณ์ด้วยสติปัญญา**. ถ้าไม่สติ สัมปชัญญะควบคุมการกระทำ มันก็ไม่ถูกต้องได้, หรือมันเปลี่ยนเป็นผิดได้. ฉะนั้น ดูให้ดีว่าจะทำอะไร **เราจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะกระทำ, ต้องมีเจตนา** ในการที่จะกระทำ, แล้วเราก็ต้อง**มีการกระทำลงไปจริง ๆ การกระทำไปจริง ๆ นี้ต้องการ สติสัมปชัญญะอย่างยิ่ง;** ถ้าไม่อย่างนั้นมันควบคุมกันไว้ไม่ได้ มันจะออกนอกแนว ความรู้ในเรื่องที่จะกระทำนี้ มันก็ควรจะเพียงพอ อยู่ในเขตจำกัดสำหรับเรื่องที่ต้องกระทำ, ไม่ต้องรู้ไปเสียทุกอย่าง; แม้คำว่าสัพพัญญูของพระพุทธเจ้า ก็ไม่ได้หมายความว่ารู้ไปเสียทุกอย่าง, แต่ว่าท่านรู้ทุกอย่างเกี่ยวกับการดับทุกข์; ถ้าเป็นเรื่องการดับทุกข์หรือเกี่ยวกันกับการดับทุกข์แล้ว ท่านรู้ทุกอย่าง จึงได้เรียกว่าสัพพัญญู.

มีคนเข้าใจอย่างออกชื่อเลย เขายืนยันว่าพระพุทธเจ้าเอามาเดี๋ยวนี้เอาพระพุทธเจ้ามาเดี๋ยวนี้ ท่านก็ขบถถนตได้, เอาพระพุทธเจ้ามาเดี๋ยวนี้ ท่านก็พูดจีนได้อย่างนี้เป็นต้น. อาตมาบอกไม่เชื่อ **สัพพัญญูไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น;** ท่านรู้ทุกอย่างที่ควรจะรู้ในหน้าที่ของท่าน ถ้าจะเอามาขบถถนต ต้องมาเรียนเหมือนกับพวกเรา, หรือจะพูดจีนได้ก็ต้องมาเรียนภาษาจีนแหละ. นี่คำว่ารู้ทุกอย่าง ก็เท่าที่ควรจะรู้ในหน้าที่การงานของตน

ทุกศาสนาสอนเรื่องดับทุกข์

เดี๋ยวนี้เราจะเป็นมนุษย์ที่มีสันติภาพ, เรามีสันติภาพได้ เพราะว่ามันขาดแคลนความรู้ที่เกี่ยวกับสันติภาพ. **อาตมาจึงพูดแต่เรื่องเกี่ยวกับสันติภาพนี้มา ๑๒**

ครั้งทั้งวันนี้ ๑๒ ครั้งทั้งวันนี้ ครั้งละชั่วโมงกว่าๆ. ก็เพื่อว่าจะได้มีความรู้ ที่เกี่ยวกับสันติภาพเท่านั้น อย่างเพียงพอ, อย่างอื่นไม่ต้องรู้ก็ได้, รู้แต่เรื่องดับทุกข์ เป็นพอ, รู้แต่เรื่องทุกข์กับดับทุกข์เท่านั้นพอ. เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันอย่างนั้น ว่าแต่ก่อนก็ดี, เดียวนี้ก็ดี ตถาคตบัญญัติเฉพาะเรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น, คือท่านพูดแต่เรื่องทุกข์กับดับทุกข์เท่านั้น. ฉะนั้นเราไปเรียนมันมากเกินไป. ขออภัยที่จะกล่าวว่า แม้จะเรียนเรื่องประวัติของพระพุทธเจ้า ก็ยังไม่จำเป็นดอก. พระ - **พุทธเจ้าท่านต้องการให้เรารู้กันแต่เรื่องความดับทุกข์;** บางที่เราเสียเวลาไปเรียนเรื่องประเทศอินเดีย หนังสือธรรมะพุทธประวัติ, จะต้องพูดถึงเรื่องประเทศอินเดีย เรื่องปรัชญาสาขาต่างๆ ที่มีสอนกันอยู่ในประเทศอินเดีย แล้วเอามาเทียบกับพุทธศาสนา, เรื่องการเมืองเรื่องอะไรต่างๆเกี่ยวกับประเทศอินเดียเสียตั้งครึ่งเล่ม. *อาตมาเองก็เคยบ้าเคยหลงเรียนเรื่องอย่างนั้นเหมือนกัน;* แต่เดี๋ยวนี้ไม่เอา บอกว่าไม่ต้อง ไม่ต้อง, **ตรงไปยังความดับทุกข์ดีกว่า.** พระพุทธเจ้าสอนให้ดับทุกข์อย่างไร มุ่งไปที่ความดับทุกข์, เรื่องนอกนั้นไม่ต้องเรียน, เอาไว้ให้คนบ้ามันเรียน. เราเรียนแต่เรื่องที่ว่าดับทุกข์อย่างไร, ดับทุกข์อย่างไร เรียนกันเท่านั้น; ถึงแม้ศาสนาอื่นก็เหมือนกันแหละ ที่เขาจะเกณฑ์ให้เรียนให้เชื่อ เชื่อเรื่องพระเจ้าสร้างโลก สร้างก็วันเสร็จ เอาอะไรมาสร้าง ก็บอกว่าไม่จำเป็น ไม่จำเป็นนั่นมันเรื่องของพระเจ้า พระเจ้าจะสร้างโลกอย่างไรก็ช่างหัวพระเจ้า. แต่ที่พระเจ้าสอนว่าทำอย่างไรจะอยู่กันเป็นสุขนี่ ขอให้เรียนหน่อย, พระเจ้าสอนว่าทำอย่างไรจึงจะอยู่กันเป็นสุข ช่วยกันเรียนอย่างยิ่ง. เรื่องที่ท่านจะสร้างโลกอย่างไรเท่าไรมันก็ไม่จำเป็น, เราไม่ต้องรู้ก็ได้. แต่รู้ว่า**พระเจ้าสอนอย่างไร เพื่อให้ดับทุกข์;**

ถ้าพูดโดยเอาคัมภีร์ไบเบิลของคริสเตียนเป็นหลักแล้ว **พระเจ้าสอนเหมือนกับ** พระพุทธเจ้าเลย **ว่าอย่าไปกินลูกไม้ของต้นไม้ที่ทำให้รู้จักดีชั่ว, กินแล้วจะตาย. นี่หน้าแรกๆของคัมภีร์ไบเบิล. พระเจ้าสอนอย่างนั้นะ, แต่ไม่มีใครสนใจ, พวกคริสต์เองก็**

ไม่สนใจกับคำสอนนี้ไปเพื่อเรื่องพระเจ้าสร้างโลกอย่างไร, สร้างกี่วัน สร้างด้วยอะไร, ไม่มีประโยชน์อะไรเลย. อยากจะพูดว่า พระเจ้าสร้างโลกอย่างไร ก็ช่างหัวพระเจ้าสิ มันเป็นเรื่องของพระเจ้านี้, ไม่ใช่เรื่องของเรา. แต่เราจะอยู่ในโลกพระเจ้านี้ **ทำอย่างไร จึงจะไม่เป็นทุกข์**, พระเจ้าก็บอกอึดอัดกับอึฟัวเมียคู่แรกว่า อย่าไปกินผลไม้ของต้นไม้ที่ทำให้รู้จักดีชั่ว ถ้ากินจะตายนะ. **นี่หมายความว่าไปรู้ดีรู้ชั่วเมื่อไร มันก็ยึด มันเรื่องดีชั่ว มันก็เป็นเรื่องทุกข์ทรมาน**, กินเข้าไปแล้วจะตาย หมายความว่าไปยึดมันถือมันเข้า ; เมื่อยังไม่รู้ก็ยึดมันดีชั่ว ไม่มีปัญหาเลยสบายดี พอไปรู้เรื่องดีเรื่องชั่วเข้า มีปัญหาครอบด้านนี้มันคือตาย, ที่จริงก็สอนเหมือนกันแหละ.

ศาสนาคริสต์กับศาสนาพุทธโดยหลักคำสอนว่าจะดับทุกข์อย่างไร สอนเหมือนกันเลย; แต่เขาไม่สนใจเหมือนกัน, ไปสนใจเรื่องสร้างโลกหรืออะไรอย่างนั้นอย่างนี้ ก็เลยเดี๋ยวนี้อยู่ไม่ได้ อยู่ในโลกเกือบไม่ได้ และนักวิทยาศาสตร์ไม่ยอมเชื่อด้วย. แต่ถ้าพูดเรื่องนี้เรื่องอย่าไปกินผลไม้รู้ดีรู้ชู้กับนักวิทยาศาสตร์อาจจะพอใจ อาจจะยอมรับว่าเป็นคำสอนที่ดับทุกข์ได้.

พุทธบริษัทศึกษา-ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์เท่านั้น.

นี่เราเป็นพุทธบริษัทก็เหมือนกัน รู้ทุกเรื่องที่ควรรู้ ไม่ต้องรู้เรื่องที่ไม่ต้องรู้ มันจะบ้า, หรือมันจะเสียเวลาเปล่าๆ, **รู้แต่เรื่องดับทุกข์อย่างไร ดับทุกข์อย่างไร.** ขออภัยจะพูดตรงๆไม่ใช่จ้วงจาบพระพุทธเจ้า, **เราไม่ต้องก็ได้ว่าพระ - พุทธเจ้าเกิดที่ไหน ลูกใครอะไร** ไม่ต้องรู้ก็ได้; เพราะเดี๋ยวนี้มันมีชัดอยู่แล้ว, ถ้าท่านสอนทำอย่างนี้จะดับทุกข์ ก็รู้แต่เรื่องนี้ก็ได้ เพราะถ้าดับทุกข์ได้แล้ว จะมีจิตใจเหมือนพระพุทธเจ้า, จะรู้จักพระพุทธเจ้าขึ้นมาเอง. **รู้ที่ควรจะรู้ รู้อย่างจำเป็นด้วย.**

เดี๋ยวนี้ไปเรียนเรื่องเช่นพุทธประวัติ เป็นต้น, ไปเรียนกันมากเกินไป, จนไม่ได้เรียนในข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ดับทุกข์อย่างไร, ยิ่งกว่านั้นเขาไปเรียนเรื่องประเทศอินเดียมากเกินไป, เรียนเรื่องปรัชญาของอินเดีย เพื่อจะมารู้พุทธศาสนา ; นี้เขาว่าทำให้ฉลาด เป็นนักปราชญ์. อาตมาบอกว่าเป็นเรื่องบ้า, เคยบ้ามาแล้วเหมือนกัน มันเป็นเรื่องบ้า อย่าไปเสียเวลากับมันมากนัก, มารู้ว่าดับทุกข์อย่างไร, ทำอย่างไร แล้วก็พิสูจน์กันอยู่แต่ในข้อนี้ ดับทุกข์กันอย่างไร ทำอย่างไร, เดี่ยวมันก็ดับทุกข์ได้.

ถ้าไปเรียนสิ่งแวดล้อมภายนอกๆ อย่างนั้น มันตายเปล่าแหละ, ตายเปล่า มันไม่รู้; แม้ที่พระไตรปิฎกนี้ไม่ต้องเรียนดอก สืบมาอย่างไร ทำสังคายนาอย่างไรที่ไหนก็ครั้งไม่ต้องเรียนก็ได้, เลิกเอาแต่ข้อที่มันมีอยู่ว่าดับทุกข์อย่างไร มาวิพากษ์วิจารณ์มาใคร่ครวญ มาศึกษาให้รู้ แล้วปฏิบัติ เท่านั้นพอ. ไม่ต้องเรียนเรื่องประวัติของพระไตรปิฎก, ไม่ต้องเรียนประวัติของพระศาสนา, ไม่ต้องเรียนประวัติของพระพุทธเจ้าก็ได้, ถ้าไม่ต้องการจะเป็นนักปราชญ์ในเรื่องนั้นๆ คือต้องการแต่จะดับทุกข์. ครั้นดับทุกข์แล้ว มันมีสันติภาพ, สันติสุขส่วนบุคคล เท่านั้นก็พอแล้ว.

แต่ว่าเรื่องเหล่านี้ไม่ใช่ว่าจะไม่มีประโยชน์, มันมีประโยชน์สำหรับความเป็นนักปราชญ์, หรือถ้ามันมีไว้สำหรับเป็นบันทึกเก็บไว้เป็นบันทึก มันก็จะได้ใช้ตลอดไปยืนอยู่เป็นหลักฐาน, จะค้นหาเรียนได้สะดวก. แต่ที่จำเป็นที่จะต้องไปเกี่ยวข้อง คือเรื่องดับทุกข์ได้อย่างไร; ครั้นรู้ว่าดับทุกข์ได้อย่างไรแล้ว ก็จะเป็นอยู่โดยชอบ, เป็นอยู่โดยชอบแล้ว โลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์.

สันติภาพจักมีได้เพราะสัมมาวิหาร.

เอาละ, เป็นอันว่าครั้งนี่การบรรยายครั้งนี้จะระบุว่า **ทุกเรื่องมันไปรวมอยู่ที่การเป็นอยู่โดยชอบ -สัมมาวิหาร.** ถ้าภิกษุเหล่านี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ -อิมเจะ สุกทุก ภิกษุ สมุมารวิหเรยฺย สมุมารวิหเรยฺย, เป็นคำกริยา, ถ้าเป็นคำนามก็ว่า สัมมาวิหาร; มีสัมมาวิหารแล้ว อสุญญ โลกิ อรหุเตหิ อสุส -โลกนี้ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์.

นี่เราพูดกันเรื่องความเป็นอยู่ชอบหรือสัมมาวิหาร **ในฐานะเป็นรากฐาน เป็นมูลเหตุเป็นปัจจัย เป็นเครื่องเกื้อกูลอะไร** แล้วแต่จะเรียก **แก่สันติภาพ,** เป็นรากฐานเบื้องต้นก็ได้ เป็นมูลเหตุโดยตรงก็ได้, เป็นเครื่องแวดล้อมก็ได้ เกื้อกูลก็ได้ **โดยสัมมาวิหาร** คือเป็นอยู่อย่างถูกต้อง เป็นอยู่อย่างชอบ โดยมีสัมมาปฏิญาณเป็นตัวนำ. ถูกต้องตามกฎที่ปัจเจกตา ซึ่งเป็นพระเจ้าอย่างแท้จริง โดยไม่ต้องมีความรู้สักอย่างบุคคล, เป็นสัจจะของธรรมชาติเด็ดขาดตายตัวอยู่ในตัวธรรมชาตินั่นเอง, เป็นกฎที่เฉียบขาดยิ่งกว่าความเฉียบขาดของสิ่งใด. **นี่เราก็คือพระเจ้า** ชนิดนี้ตามแบบของพระพุทธบริษัท หรือตามอย่างพระพุทธเจ้า, ถึงสมัยสุดท้ายแล้วไม่ต้องงมกายอะไรอีกต่อไป มีความรู้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งเป็นพุทธศาสตร์; **ไม่ต้องอาศัยไสยศาสตร์ของคนหลับ,** แต่อาศัยพุทธศาสตร์ที่เคยตื่นแล้วก็เอาตัวรอดได้.

นี่ขอยืนยันว่า **การเป็นอยู่โดยชอบนี้** ถึงขนาดทำให้โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์, แล้วทำไมจะไม่สามารถทำให้โลกนี้มีสันติภาพ ตามธรรมดาสามัญอย่างนี้ไม่ได้, มันเกินไปเสียอีก. เอาละ, เป็นอันว่าขอฝากท่านทั้งหลายสนใจในเรื่องของการเป็นอยู่ชอบ **มีสัมมาปฏิญาณเป็นตัวนำ, ประพฤติครบถ้วนตามอริยมรรคมีองค์ ๘** ซึ่งได้ยินได้ฟังกันอยู่อย่างดีแล้ว **เติมอีก ๒ คือสัมมาญาณะ - ความรู้**

**อันถูกต้อง, สัมมาวิมุตติ - ความหลุดรอดอันถูกต้อง ก็เป็นสมบูรณ์ๆ สมบูรณ์
เรื่องจบ มีสันติภาพได้จริง.**

การบรรยายเรื่องสันติภาพของโลกครั้งนี้ ก็สมควรแก่เวลา. ขอฝาก
ไว้ให้ท่านทั้งหลายนำไปพิจารณา แล้วก็ทำให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองที่จะ
ทำได้, ประสบความสำเร็จด้วยกันจงทุกท่าน.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้า
ทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลาย ให้ประพฤติ
ปฏิบัติให้สำเร็จจุล่งเป็นอย่างดีในหน้าที่ของตนๆ ณ กาลบัดนี้

สันติภาพของโลก

- ๑๓ -

๒๗ กันยายน ๒๕๒๙

จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๓ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายเรื่องเกี่ยวกับสันติภาพของโลก ต่อไปตามเดิม และเป็นครั้งสุดท้าย คือจบ มีหัวข้อเฉพาะการบรรยายในครั้งนี้ว่า **จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ.**

[บททวน.]

ในครั้งที่แล้วๆ มานั้น ได้บรรยายถึงวิกฤตการณ์ของโลก มูลเหตุให้เกิด วิกฤตการณ์ แล้วก็บรรยายถึงสันติภาพ, ลักษณะของสันติภาพ และว่า มูลเหตุให้เกิด สันติภาพ อาศัยหลักอริยมรรคมีองค์แปด หมวดปัญญา คือสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ แล้วก็หมวดศีล คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ แล้วก็หมวดสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ทั้ง ๘ ประการนี้ ถ้ามีในสังคมใดหรือในบุคคลใดแล้ว ก็จะเป็นมูลเหตุให้เกิดความถูกต้องโดยประการทั้งปวง เพราะว่าทำให้เกิดฐานะ คือความรู้

อันถูกต้อง; เมื่อเกิดภาวะคือความรู้อันถูกต้องแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลย สิ่งต่าง ๆ ก็จะถูกก้าวล่วงไปด้วยดี จนเป็นวิมุตติ คือหลุดพ้น หมายความว่า หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง ก็คือสิ่งที่เรียกว่า สันติภาพ นั่นเอง. การที่หาความสงบไม่ได้ ก็เพราะมันเต็มไปด้วยสิ่งที่ปัญหา คือข้อขัดแย้ง ข้อบกพร่อง ข้อทำให้เกิดความยุ่งยากลำบาก; หมดปัญหา ก็เรียกว่า หลุดพ้นจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา นั่นแหละคือสันติภาพ. ในการบรรยาย ๑๒ ครั้งที่ผ่านมา มีใจความอย่างนี้.

ปัญหาสันติภาพขึ้นอยู่กับบุคคลและระบบการปกครอง

ในครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย ซึ่งจะสรุปใจความทั้งหมด แล้วเอามาทำเป็นหัวข้อสั้น ๆ ๒ หัวข้อ ว่าบุคคล คือหน่วยแห่งสังคมแต่ละหน่วย แต่ละคนนั้น **จะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร** จึงจะเหมาะสมในการที่จะสร้างสันติภาพขึ้นมา, แล้วก็ระบบการปกครองบุคคลเหล่านั้น **จะต้องอยู่ในลักษณะอย่างไร** จึงจะอำนวยความสะดวกการสร้างสันติภาพ, ก็แปลว่าพูดกันเพียง ๒ เรื่องเท่านั้นวันนี้ คือบุคคลที่เป็นพลเมืองของโลก, แล้วก็ระบบการปกครองของบุคคลเหล่านั้น ซึ่งมันก็ต้องมีประจำอยู่ในหมู่บุคคลนั้น ๆ. ถ้าพูดกันง่าย ๆ ก็คือว่า **ราษฎรกับรัฐบาล**; มีราษฎรอย่างไร และมีรัฐบาลอย่างไร ผลที่จะหวังได้จะเป็นสันติภาพขึ้นมา. นี้ขอให้ท่านทั้งหลายกำหนดใจความสั้น ๆ ง่าย ๆ และเข้าใจได้ครบถ้วนและถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้หมายความว่า **เราไม่มีทางเลือกทางอื่น** นอกจากว่า **จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ** ซึ่งเป็นไปเพื่อสันติภาพ, จะหวังพึ่งพระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก็เห็นอยู่แล้วว่ามันเป็นไปไม่ได้. เดี่ยวนี้มนุษย์แย่งหน้าที่ของพระเจ้า สร้างโลกเอาเองตามใจชอบ พระเจ้าทำอะไรไม่ได้, ได้แต่นั่งมองดู

ตาปริบ ๆ เพราะทำอะไรมนุษย์ไม่ได้. มนุษย์ก็ก้าวหน้าเตลิดเปิดเปิงไป โดยไม่คำนึงถึงพระเจ้า ; นี่ก็แปลว่าจะฟังพระเจ้ายากไม่ได้แล้ว จะฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างอื่นใดมันก็ไม่ฟังที่จะควบคุมมนุษย์ได้.

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องของมนุษย์เอง มนุษย์จะจัดระบบการเป็นอยู่ หรือการปกครองกันอย่างไร จึงจะมีสันติภาพ ก็เห็นได้ว่า**มนุษย์ยุคปัจจุบันนี้บูชาสิ่งที่เรียกว่าระบบเศรษฐกิจ** คือเศรษฐกิจของการเป็นอยู่ของสังคมนั้นๆ ว่ามันจะเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ปัญหาอันนี้ได้ สนใจเรื่องระบบเศรษฐกิจ แข่งขันกันค้นคว้าแบบนั้น แบบนี้ แบบโน้น นานาชนิด, มันก็ยังมองไม่เห็นว่าจะมีสันติภาพได้อย่างไร.

ที่จริงนั้นมันเป็นไปไม่ได้ดอก ที่มนุษย์จะหวังฟังระบบเศรษฐกิจมาจัดโลกให้มีสันติภาพ เพราะ**ว่าระบบเศรษฐกิจนี้ มันเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว** ซึ่งเป็นเหตุให้ทำอันตรายผู้อื่น, และมันไม่อาจจะทำให้มนุษย์ให้หยุด ให้จบ ให้พอได้; แม้ว่าจะจัดระบบเศรษฐกิจให้ดีอย่างไร **ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว ไม่มีทางจะสงบสุข,** จะจัดสวัสดิการกันอย่างไร ชันเลิศอย่างไร **สังคมมันก็ไม่มีสันติสุข เพราะความเห็นแก่ตัว มันยังทวีตตามยิ่งขึ้นไปๆ.**

จึงอยากจะพูดว่า แม้จะจัดระบบเศรษฐกิจให้มีผลราวจะว่า ฝนตกลงมาเป็นทองคำทุกๆเม็ด, **แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทุกๆเม็ด ก็ไม่ทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้ ;** ลองคิดดูว่า ระบบเศรษฐกิจระบบไหน จะจัดให้มีค่าเท่ากับว่าฝนตกลงมาเป็นทองคำทุก ๆ เม็ด. เดียวนี้ก็ทำทายเป็นว่า แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทุกๆเม็ด มันก็ไม่มีสันติภาพได้, มันยิ่งจะเป็นชนวนแห่งวิกฤตการณ์อันเลวร้าย เต็มไปด้วยอาชญากรรมยิ่งขึ้น คือการแย่งชิงทองคำกันนั้นแหละจะมากขึ้น ในขณะที่จะแย่งชิงกัน, หรือในขณะที่ใครมีมาก

เก็บไว้มาก ก็พร้อมที่จะถูกฉี ถูกปล้น ถูกทำลายชีวิต แล้วก็จะเกิดปัญหาอีกต่าง ๆ นานา สารพัดอย่าง อันเกี่ยวกับการที่มีทองคำเต็มไปหมด, มันไม่มีสันติภาพได้ ถ้าไม่มีศีลธรรม ; ถ้ามีศีลธรรมมันไม่ต้องถึงอย่างนั้นดอก อยู่กันตามธรรมดาธรรมชาติ นี่มันก็ยังสันติภาพได้.

ฉะนั้น อย่างบูชาสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจกันนักเลย; ระบบไหนเอามาลองจัดดู ให้เหมือนกะว่ามีค่าเท่ากับฝนตกลงมาเป็นทองคำ มันก็ไม่สามารถจะหยุดยั้งจิตใจของคนอันธพาลหรืออาชญากรเหล่านั้นได้ ; มันก็มีแต่จะปล้น จะฉี จะแข่งขัน จะแย่งแย่ง จะเอาเปรียบกัน ให้ยิ่งๆยิ่งขึ้นไป, เลยเป็นอันว่าไม่มีหวัง.

ฉะนั้น เราจงหันหน้ามาทางศีลธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดที่จะทำมนุษย์ให้มีสันติภาพ หรืออยู่กันอย่างสงบเย็นได้; แต่รู้สึกว่ำน้อยคนจะสนใจ น้อยคนจะเข้าใจ น้อยคนจะเห็นด้วย; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องพูดกัน ตามที่จะพูดอย่างไรว่าจะมีศีลธรรมกันอย่างไร ในลักษณะไหน ซึ่งจะแบ่งผู้หรือสิ่งที่จะต้องมีศีลธรรมออกเป็น ๒ ฝ่าย ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น คือฝ่ายบุคคลแต่ละคนๆนี้ ฝ่ายหนึ่งจะต้องมีศีลธรรมอย่างไร โลกจึงจะมีสันติภาพ, แล้วฝ่ายระบบการปกครองแก่คนเหล่านั้นจะต้องมีลักษณะอย่างไร จึงจะอำนวยสันติภาพให้ได้เป็นของโลกเป็นส่วนรวม.

เป็นอันว่า เราจะได้กล่าวกันถึงคุณลักษณะที่เป็นผลของศีลธรรม หรือเป็นตัวศีลธรรม ที่บุคคลจะต้องมี, และที่ระบบการปกครองของบุคคลนั้นๆจะต้องมี เป็น, ๒ เรื่องกันดังนี้ แล้วก็จะว่าถึงเรื่องส่วนบุคคลก่อน.

ตัวศีลธรรมที่บุคคลจะต้องมี.

บุคคลที่จะประกอบกันขึ้นเป็นโลกแห่งสันติภาพ หรือสันติภาพแห่งโลก ะไรก็ตามแล้วแต่จะเรียกนั้นจะต้องมีลักษณะอย่างไร อาตมาจะขอแจงไปเป็นข้อ ๆ, ขอให้ตั้งใจฟังให้เข้าใจทีละข้อจริง ๆ.

ข้อแรก ก็มีว่า **เขาต้องเป็นบุคคลที่มีการศึกษาดี,** เขาจะต้องเป็นบุคคลที่มีการศึกษาดี เรียกตามสำนวนที่เราชอบพูดกัน ก็คือว่าการศึกษาที่หาง **ไม่ด่วน.**

ระบบการศึกษาที่เหมือนกับสุนัขทางด้านนั้นมันไม่พอ **คือเรียนแต่วิชาหนังสือกับวิชาชีพ** เรียนแต่หนังสือกับอาชีพ ไม่ได้เรียนธัมมะธัมโมอะไร สำหรับความเป็นมนุษย์ **คือไม่ได้เรียนสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์.** เรียนหนังสือมากเฉลี่ยฉลาดในทางหนังสือหนังสือหนังสือหาสติปัญญาพื้นฐานทั่วไปแล้วก็มีความรู้เรื่องวิชาชีพ ทางเทคโนโลยี ทางอะไรต่างๆ ก็ถึงที่หมด; แต่แล้วมันก็เป็นคนที่มีความเห็นแก่ตัว, แม้อยู่ตามลำพัง ก็มีจิตใจที่เต็มไปด้วยกิเลส อันเกิดมาจากความเห็นแก่ตัว.

คนทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้เป็นส่วนใหญ่; **ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงไม่เหมาะสมที่จะสร้างสันติภาพ หรือจะมีสันติภาพอยู่ในโลก** แล้วโลกมันก็มีสันติภาพไม่ได้ เพราะมันไม่มีบุคคลที่เหมาะสมที่จะสร้างสันติภาพที่อยู่ในโลก, **เรียกว่ามีการศึกษาไม่ถูกต้อง ไม่รู้ว่าจะเป็นคนกันอย่างไร เป็นมนุษย์กันอย่างไร เป็นทำไม, อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์.** เขาไปเรียนกันจากเมืองนอกเมืองนาปริญญายาวเป็นหาง ก็แทบจะตอบคำถามทางศีลธรรมต่างๆ ก็ไม่ได้; เช่นคำถามว่า พ่อแม่คืออะไร อย่างนี้ก็

จะตอบไม่ถูกด้วยซ้ำไป ทั้งที่เรียนมาปริญญาเอกเป็นหาง, แต่ก็*ไม่รู้*ว่าเกิดมาทำไม *ควร*จะได้อะไร.

ได้ยินว่า*ก่อนนี้* ระดับมหาวิทยาลัยชั้นสูงสุดในต่างประเทศนั้น **เขามีหลักการกัน**ในทางที่จะให้คนเป็น**สุภาพบุรุษ** เขาไม่ได้ต้องการความรู้วิชาหนังสือหรืออาชีพอะไรมากนัก, เขาต้องการให้คนเป็น**สุภาพบุรุษ**. แต่คำว่า**สุภาพบุรุษ**นั้นก็มีความหมายไม่แพ้**สัตบุรุษ**ในพุทธศาสนา เป็นคนดีไว้ใจได้, **อย่างน้อยที่สุดก็ไม่เห็นแก่ตัว**. แต่เดี๋ยวนี้ก็เจียบไปแล้ว ไม่ได้ฟัง ไม่ได้ยิน เหมือนที่เคยฟังมาแต่กาลก่อนว่า จัดการศึกษาเพื่อความเป็น**สุภาพบุรุษ** มากลายเป็นการศึกษาหมาหางด้วนไปแล้ว คือเรียนแต่หนังสือกับวิชาชีพ, ความเป็น**สุภาพบุรุษ**ก็เก็บใส่หีบเสียบไป ไม่ต้องเอามาพูดถึงกัน. **เขาต้องการจะแข่งขัน** ต้องการจะ**แย่งกันครองโลก** จะมาพูดถึง**สุภาพบุรุษ**อยู่ไม่ได้, การศึกษาก็ไม่ใช่เพื่อความเป็น**สุภาพบุรุษ** แต่เพื่อจะมีความสามารถเก่งกาจ ในการจะต่อสู้แย่งชิงตำแหน่ง**ผู้ครองโลก**, แล้วก็รู้จักกลุ่มกันหลายๆ ประเทศ ร่วมกันเพื่อจะ**ครองโลก** แล้วก็**แย่งกันครองโลก**ตามพวกของตน. **นี่การศึกษาที่จัดให้ส่งเสริมวัตถุประสงค์อันนี้** คือให้มีระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ, หรือระบบอะไร ๆ ชนิดที่มันจะ**ครองโลก**ได้. อย่างนี้เราไม่ถือว่าเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง แล้วก็ไม่มีทางที่จะได้รับผลตามที่หวังอย่างนั้น. มันเป็นการศึกษาที่ทำให้คนเห็นแก่ตัว, แล้วมันก็ต้องปะทะกันขัดแย้งกัน ในระหว่างฝ่ายตรงกันข้ามที่มีความเห็นแก่ตัวด้วยกันอีกหลายฝ่าย นี่ผลของการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ มันให้เกิดผลอย่างนี้.

ต้องมีการศึกษาที่ถูกต้องสมบูรณ์ รู้ว่าเป็นมนุษย์ทำไม, มนุษย์ควรจะ*ได้*อะไร, เมื่อธรรมชาติสร้างมนุษย์ให้ดีกว่าสัตว์แล้ว มนุษย์ควรจะ*มี*หน้าที่รับผิดชอบอะไรในการที่จะทำให้โลกนี้มี**สันติภาพ** ต้องยอมรับสภาพที่ตัวเป็น**มนุษย์** ที่จัดไว้ในฐานะสูงกว่าสัตว์ ; แล้วใครจะรับผิดชอบ**สันติภาพ**ในโลก, สัตว์เสียอีกมันไม่ได้สร้าง**ความ**

วุ่นวายอะไรมากเหมือนมนุษย์. มนุษย์ที่ว่าจะดีกว่าสัตว์สักหน่อย มันก็กลับเป็นผู้สร้างวิฤตการณ์เสียเอง เพราะว่าการศึกษาไม่ถูกต้อง. นี่จึงขอยกเอามาเป็น**ข้อแรก**ว่าบุคคลนั้นๆ **จะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง** ได้รับสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

ที่นี้ **ข้อที่สอง** ต่อไปก็จะเรียกว่า เขาเป็นคนมี**สุขภาพอนามัยดี** ทั้ง**ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ.**

คำว่า สุขภาพนี้มันก็รู้กันอยู่แล้ว ไม่ต้องอธิบายนัก อนามัยก็เหมือนกัน แต่คำว่าอนามัยนี้ กินความกว้างไปถึงทางจิตทางวิญญาณได้ด้วย, เพียงแต่มีสุขภาพอนามัย**ทางร่างกายไม่พอ. ต้องมีทางจิต คือจิตปรกติไม่เป็นคนวิกลจริต** หรือไม่คุ้มดีคุ้มร้าย, **หรือว่าตกเป็นทาสของกิเลสมากเกินไป. จิตที่ตกเป็นทาสของกิเลสมากเกินไป** ไม่เรียกว่าสุขภาพอนามัยในทางจิต. **ที่นี้ยังต้องมีสุขภาพอนามัยในทางสติปัญญา คือไม่มีความเห็นผิด เข้าใจผิด เชื่อผิด อะไรเหล่านั้น** ถ้ามีแล้วก็เรียกว่า**เสียสุขภาพอนามัยทางฝ่ายวิญญาณ.**

นี่เขาจะต้องมี**สุขภาพดีทางกาย, ทางกายนี้ดีพร้อมที่จะเป็นที่ตั้งของจิต, จิตก็ดีพร้อมสำหรับจะเป็นที่ตั้งของสติปัญญา, สติปัญญาก็ดีพร้อมสำหรับจะแก้ปัญหาทุกอย่างให้ลุล่วงไปด้วยดี.** ถ้ามันเป็นได้แบบนี้ ก็เรียกว่าเขามี**สุขภาพอนามัย** ทั้ง**ทางกาย ทั้งทางจิต และทั้งทางวิญญาณ.**

เดี๋ยวนี้อย่าว่าแต่ทางจิตเลย แม้แต่ทางกายนี้ **ก็ไม่ต้องเรียกได้ว่ามีสุขภาพอนามัยดีดอก** เพราะโรคแปลกๆ มันเกิดขึ้นทำทนายมนุษย์ จนมนุษย์ไล่ตามหลังไม่หวาดไม่ไหว ; **เพราะว่ามนุษย์มันมีการเป็นอยู่อย่างผิดๆ คือเป็นอยู่อย่างทำลายตัวเอง**

โดยไม่รู้สึกตัว : ได้แก่การที่**บุชชาความสนุกสนาน**เฮอร์ดอรรอยผลิตเพลินทางเนื้อหนังยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน, มันมีอะไรที่ทำให้มนุษย์**ได้รับการพักผ่อนน้อยกว่าแต่ก่อน,** มันมีอะไรที่มนุษย์**กินเข้าไปเกินพอดี** เพราะความหลงในความอรรอย แล้วมันก็สร้างปัญหาทางโรคทางกระเพาะทางอะไรขึ้นมาอย่างนี้. ทางสุขภาพพอนามัยก็ไม่เรียกว่าดี ; แม้ว่าบางอย่างจะดี ทางโรคระบาดจะดี อะไรจะดีขึ้น, แต่ทางส่วนที่ๆ ไปมันก็ยังไม่ได้ขึ้น. มนุษย์ก็ยังมีโรคภัยไข้เจ็บชนิดที่หมอยังไม่รู้จะแก้อย่างไร วังอกหน้าอยู่ตนเอง นี่ทางกายมันก็ยังไม่ต้องหรือสมบูรณ์.

ทางจิตก็มีสิ่งที่ลุ่มหลงมาก; เมื่อมันลุ่มหลงเสียแล้วมันก็ไม่สมบูรณ์ จิตไม่ได้พักผ่อน. มนุษย์เดี๋ยวนี้เป็น**ทาสทางอายตนะมากขึ้น,** เป็นทาสตา ทาสหู ทาสจมูก ทาสลิ้น ทาสกาย ทาสใจมากขึ้นนี่อนามัยของจิตก็ไม่ไหว.

ที่**นี้ทางสติปัญญา** มันก็เฮกันไปในทางที่จะ**บุชชาประโยชน์** ถือประโยชน์ เป็นสิ่งสูงสุด ที่พูดว่าถือนานันถือนานานี้ เพื่อพระเจ้าอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ดูเถอะ เป็นเรื่องคำพูดลมๆ แด้งๆ. หัวใจอันแท้จริงของเขาถือนประโยชน์ **ถือนศาสนาประโยชน์,** ประโยชน์เป็นสิ่งสูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด; แม้ว่าเขาจะ**นับถือนานันถือนานานี้** เขาก็**หวังว่าจะได้ประโยชน์** อยู่นั่นเอง, ประโยชน์มันยิ่งใหญ่มากกว่าตัวศาสนาไปเสียอีก, อย่างนี้เรียกว่าถือนศาสนาประโยชน์. อย่างนี้แล้ว**สติปัญญา**มันก็เป็นโรค **ทางวิญญาณก็เป็นโรค** บุชชากิเลส บุชชาความผลิตเพลินอันหลวกหลวง, จะต้องกินอย่างนั้นจะต้องกินอย่างนี้. ลองคำนวณดูที ก็ให้เห็นได้ว่าช่วง ๕๐ ปีนี้ **ความวิจิตรพิสดารในการกิน** การอยู่การย้วยของมันเพิ่มมากขึ้นก็เท่า, มันไม่เหมือนกับเมื่อ ๕๐ ปีก่อน หรือร้อยปีก่อน ; เพราะฉะนั้นเรื่องหลงไหลในเรื่องอันหลวกหลวงนี้ เมื่อสมัยเก่านั้นมันมีน้อยกว่า, สมัยใหม่นี้มันมีมากกว่า. นี่มันเป็นโรคทาง**วิญญาณ**อย่างร้ายแรงมากขึ้น, ไม่มีสุขภาพพอนามัยทางฝ่าย**วิญญาณ** คือฝ่าย**สติปัญญา**.

สติปัญญามันไปเป็นทาสของกิเลส มันน่าหัว, ที่จริงมันก็ตรงกันข้าม, แต่สติปัญญามันก็ไปเป็นทาสของกิเลสเสีย, มันกลายเป็นช่วยส่งเสริมกิเลสเสีย, ยิ่งมีการศึกษาค้นคว้ามีปัญญามากเท่าไร มันก็เอาปัญญานั้นไปส่งเสริมกิเลสเสีย, หรือส่งเสริมประโยชน์ที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อสันติภาพ. เดียวนี้เราจึงทำ อะไรได้ในเรื่องอิเล็กทรอนิกส์ เรื่องอวกาศ เรื่องปรมาณู เรื่องต่างๆ แล้วก็ไม่มีที่สิ้นสุด, ยังทำได้อีกมาก, แล้วก็ล้วนแต่ส่งเสริมให้เป็นประโยชน์แก่กิเลส ของบุคคลที่คิดจะครองโลกด้วยกันทั้งนั้น. นี้เรียกว่าสูญเสียหมด, สุขภาพอนามัยทางวิญญาณสูญเสียหมด สูญเสียกันไปตามลำดับ : ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ เพราะว่าสิ่งที่เกิดขึ้นสำหรับทำให้เป็นอย่างนั้น.

ดูของที่ขายดีที่สุด ที่แพงที่สุด ที่นิยมใช้กันหามาเต็มบ้านเต็มเรือนนี้ เป็นเรื่องประเล้าประโลมใจทั้งนั้น, ไม่ใช่เป็นเรื่องแก่นสาระของชีวิต แต่เป็นเรื่องประเล้าประโลมใจที่ไม่มีขอบเขต ทำให้เป็นบ้าเป็นหลัง. **สิ่งประเล้าประโลมใจ** ที่จะช่วยให้สงบรำงับนั้นเขาเกลียดกัน. เช่นธรรมะ นี้เขาเกลียดกัน ซึ่งจะประเล้าประโลมใจให้สงบเย็นเป็นสุข เขาเกลียดกัน. สิ่งประเล้าประโลมใจ ให้เป็นไปในทางหลงไหลเคลิบเคลิ้มไม่มีทิศทางแห่งจิตใจนั้นแหละ เขาต้องการกันนัก, ก็ดูเอาเอง ก็เห็น ๆ อยู่ ของที่หนีภาษีเข้ามามากมาย ที่จับได้มากมาย เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจชนิดให้เป็นบ้าเป็นหลังทั้งนั้น, ไม่มีเรื่องเพื่อความถูกต้องเลย; สุขภาพทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ จึงเลวลง ๆ เลวลง แล้วจะเลวต่อไปอีก.

เราต้องการมนุษย์ที่มีสุขภาพอนามัยทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ ที่มีความถูกต้อง นี้ข้อที่สอง.

ที่นี้ข้อที่สาม **เราต้องการคนที่มีครอบครัวดี หรือ ถูกต้อง ไม่มีปัญหาทางครอบครัว.**

เดี๋ยวนี้**ครอบครัวเป็นปัญหาขึ้นมา** เพราะว่าตกลงกันไม่ได้. **ลูก** ออกมาดีกว่าพ่อแม่เสมอ แต่ว่ามันดีในทางที่ฉิบหาย, มันก็ดีขึ้นทุก ๆ ชั้น ทุก ๆ ชั้น. ครอบครัวเลยไม่เป็นฐานแห่งความสงบได้, มันไม่มีทิศทางที่จะไปสู่ความสงบ ไม่รู้จะโทษใคร. พ่อแม่ก็อยากให้ลูกรวย ลูกก็อยากรวย, พ่อแม่ก็อยากให้ลูกรวย, มากกว่าอยากให้ลูกเป็นคนดีมีศีลธรรม, ลูกก็ยิ่งต้องการอย่างนั้น มันก็เป็นไปได้ง่ายทั้งครอบครัว, มันก็เป็นครอบครัวที่ไม่มีศีลธรรม, **ไม่มีครอบครัวที่มีรากฐานทางศีลธรรมอันมั่นคง.**

ตามหลักธรรมะของเรา ที่เราเรียนๆ กันอยู่อย่างที่เขาดูถูกว่ามันเป็นของครีครวนั้น, ก็เห็นได้ชัดว่า**เรื่องทิศทั้ง ๖ ครอบครัวที่จะดี จะถูกต้องจะปรกติ จะสงบเย็นนั้น ต้องมีความถูกต้องในทิศทั้ง ๖ : คือ ทิศข้างหน้า** เกี่ยวกับบิดามารดา ฝ่ายผู้ใหญ่ผู้สูงอายุ ก็ถูกต้อง ฝ่ายข้างหลัง คือ ลูก หลาน เหลน นี้ก็ถูกต้อง, ฝ่ายข้างซ้าย คือ มิตรสหาย เพื่อนฝูง ก็ถูกต้อง, ฝ่ายข้างขวา **ครูบาอาจารย์** ก็ถูกต้อง, ฝ่ายข้างบน คือ ผู้มีอำนาจเหนือ ผู้บังคับบัญชา เจ้านาย ราชามหากษัตริย์ สมณะพระสงฆ์อะไรก็ถูกต้อง, **ข้างล่าง** คือ คนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา คนยากจน คนใช้ คนกรรมกร ก็ถูกต้อง. นี้เรียกว่ามันถูกต้องทั้ง ๖ ทิศ **ครอบครัวที่มีความถูกต้องทั้ง ๖ ทิศ** นั้นแหละ เราจะเรียกว่า**ครอบครัวที่ถูกต้อง จะไม่สร้างปัญหาอะไรขึ้นมา.**

มีหลักธรรมะมากมาย จะเอามาพูดก็เกินความจำเป็น เพราะว่าหาอ่านเอาเองได้ เช่น**สัปปริสธรรม**เป็นต้น **ฆราวาสธรรม**เป็นต้น, ไปหาอ่านเอาเอง **ว่าถ้ามีแล้วจะเป็นครอบครัวที่ถูกต้อง.** มีคนในครอบครัวและคนนอกครอบครัวที่**แวดล้อม** เกี่ยวข้องกันอยู่อย่างถูกต้อง **ปัญหาในทางครอบครัวก็ไม่เกิดขึ้น,** ครอบครัวก็ไม่เป็นที่ก่อให้เกิดปัญหา เพราะว่ามันมีการดำรงอยู่อย่างถูกต้องโดยเอาทิศทั้ง ๖ เป็นหลัก

วัดตัดลินความถูกต้อง. นักศึกษาสมัยใหม่ก็หาว่าคำสอนที่ครีครระ อะไรก็ไม่รู้ ; แต่ที่จริงมันเป็นเรื่องจริงยิ่งกว่าจริง คือข้างหน้าก็ถูกต้อง ข้างหลังก็ถูกต้อง ข้างซ้ายก็ถูกต้อง ข้างขวาก็ถูกต้อง ข้างบนก็ถูกต้อง ข้างล่างก็ถูกต้อง; ถ้าอยู่กันในโลกขณะนี้ อย่างนี้ มันก็มีความถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้ไม่มีความถูกต้อง แม่พ่อแม่กับลูกก็ยังไม่ถูกต้อง, เพื่อนกับเพื่อน ก็ดูเถอะ, แล้วก็ครูบาอาจารย์ เดี่ยวนี้มันไม่มีความเป็นครูบาอาจารย์ จัดครูบาอาจารย์เป็น ลูกจ้างสอนหนังสือ, ลูกศิษย์ก็มีสิทธิที่จะเล่นงานครูบาอาจารย์ ไม่ต้องเคารพบูชาอะไร. การที่จะยึดถือเอาเป็นหลักเป็นระเบียบเคารพบูชาในระดับสูง ก็เลิกกันเสียแล้ว เอาเสมอภาคกันเสียแล้ว, ทางต่ำ ก็เหมือนกันไม่ทำไปด้วยเมตตากรุณาแก่คนที่อยู่เบื้องล่าง, ก็เรียกว่าเป็นสังคมมนุษย์ที่ไม่มีหลักไม่มีเกณฑ์ มีแต่ความป่าเถื่อน ผลมันจึงเกิดขึ้นว่าลูกมันฆ่าบิดามารดาของตนบ่อย ๆ, หรือลูกศิษย์ก็ฆ่าครูบาอาจารย์กันได้ง่าย ๆ, ไม่มีหลักเกณฑ์ที่จะเคารพต่อพระเจ้าพระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ ในเบื้องสูง นี้เราเรียกว่า มันไม่ถูกต้องในการเป็นอยู่ในกลุ่มน้อยๆ ของมนุษย์ ที่เรียกว่าครอบครัว. มันต้องมีครอบครัวดี แล้วก็สังคมกันดีในระหว่างครอบครัว นี่เป็นข้อที่สาม.

ข้อที่ ต้องมีระบบเศรษฐกิจดี. คำว่าเศรษฐกิจ ในที่นี้เราหมายถึง ในวงแคบ ไม่ใช่เศรษฐกิจในลักษณะการเมืองของโลก, เป็นบุคคลแต่ละคนที่มีระบบ - เศรษฐกิจของตัวเองดี ไม่ยากจน ไม่เดือดร้อน แล้วก็ระบบที่เรียกว่ากินอยู่พอดี กินอยู่พอดี. คำว่ากินอยู่ดีซึ่งไม่มีขอบเขตนั้น เอาไปเสียที, ไม่ต้องเอามา เพราะว่ามันเป็นทางให้เตลิดเปิดเปิงไปสู่ความเกินพอดี แล้วฉิบหายได้. ยึดหลักที่ว่าเป็นอยู่พอดี ไม่มากไม่น้อย ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ฝืดเคือง ไม่ฟุ่มเฟือย, กินอยู่พอดีเท่าที่จะให้สำเร็จ ประโยชน์ในการเป็นอยู่ แล้วทำหน้าที่ได้มากมาย; ถ้ามีเหลือ ก็ใช้ไปเพื่อประโยชน์ของสังคม หรือสาธารณประโยชน์. แต่ใครจะเห็นด้วยสักกี่คนว่า

เราต่อสู้เพื่อทำมาเหน้อยแทบตาย อุตส่าห์กินอยู่แต่พอดี แล้วเหลือเอาไปใช้เพื่อประโยชน์สังคมโดยเฉพาะบำรุงศาสนา เพื่อให้มีธรรมะอยู่ในโลก ใครมันจะเห็นด้วยสักกี่คน ระบบเศรษฐกิจอันนี้.

นี้อาตมาก็ถ่ายทอดออกมาจากระบบเศรษฐกิจ ที่พูดถึงกันอยู่ว่าชั้นดี ชั้นเศรษฐกิจ ในครั้งพุทธกาล; อยากจะเอามาเล่าให้ฟังกันหน่อย บางคนอาจจะยังไม่ทราบก็ได้ คำว่าเศรษฐกิจ เศรษฐินะตัวหนังสือคำนี้มันแปลว่า ประเสริฐที่สุด, เศรษฐี เศรษฐี นั้นแปลว่าประเสริฐ, เศรษฐีผู้มีความประเสริฐ นั้นมันประเสริฐจริงๆ ถ้าเศรษฐกิจถูกต้องตามลักษณะของคำนั้น. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่มี ไม่มีเศรษฐกิจชนิดนั้น มันมีแต่นายทุน **สูบเลือด**, คนที่มั่งมีมาก ๆ นั้น มันเป็นนายทุนสูบเลือดเพื่อนมนุษย์ ทำนาบนหลังคนไม่พอ แล้วมันทำนาบนหัวคนโน้น เอากะมันดี.

ถ้าว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่ถูกต่อนั้น เขาอยู่กันอย่างเพื่อนมนุษย์เกิดแก่ เจ็บ ตาย, มีข้าทาสบริวาร แต่ว่าเป็นข้าทาสที่อยู่กันด้วยความรัก, ไม่ใช่ซื้อมาใช้อย่างสัตว์ทรมาน. ฉะนั้นเศรษฐกิจก็เลี้ยงดูข้าทาสบริวาร; แม้ที่เป็นทาสนั้นมันก็ยังได้รับประโยชน์เต็มตามที่ควรจะได้, ไปทำงานด้วยกันกับเศรษฐกิจ วันพระไปวัดไปวาก็ไปด้วยกัน ทำงานด้วยกัน เหน็ดเหน้อยด้วยกัน กินอยู่อย่างเดียวกัน.

แล้วเศรษฐกิจถ้ามีเงินเหลือกินแล้วก็ตั้งโรงงาน จัดโรงงานเพื่อจะให้ทานแก่คนยากคนจนขัดสนพิกลพิการ หรือว่าบำรุงสมณะชีพราหมณ์ คือบรรพชิตนั้นแหละ, บรรพชิตไม่ได้ทำนาทำไร่ แต่มีประโยชน์สำหรับทำให้โลกนี้มีแสงสว่าง มีการเดินทางที่ถูกต้อง เห็นว่าจำเป็นจะต้องมีอยู่ในโลก. พวกบรรพชิตเหล่านี้จึงอยู่ในฐานะที่ต้องได้รับการจุนเจือเกื้อหนุน ไม่ต้องไปทำนาเองก็มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อทำหน้าที่ของตน คือเป็นแสงสว่างแก่มนุษย์ทุกคน ก็ตั้งโรงงาน เพื่อประโยชน์แก่บรรพชิตเหล่านี้บ้าง,

เพื่อประโยชน์แก่คนพิกลพิการ คนที่ช่วยตัวเองไม่ได้บ้าง, หรือว่าคนที่จำเป็นจะต้องไป
 โรงทานก็ตั้งโรงทาน. เพราะเขามีความรู้สึกในจิตใจว่าเราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ
ตาย ด้วยกันทุกคน, มันเลยไปถึงว่าคนทุกคนคือตัวเรา เราคือคนทุกคน หรือ
 ว่าคนทุกคนคือตัวเรา; ฉะนั้นการที่ให้ทานไป มันก็คงเป็นการให้เลี้ยงตัวเรานั้นเอง แต่
 มันเป็นตัวเราส่วนใหญ่ ตัวเราของบ้านเมือง ตัวเราของโลก เป็นตัวตัวเดียวของโลก,
 การที่ให้ทาน หรือบำรุงสาธารณประโยชน์ มันก็ไม่ได้เอาไปไหน เอาไปใช้เพื่อตัวเรา
 อันใหญ่หลวง. ฉะนั้นเศรษฐกิจจึงถูกเรียกว่าเศรษฐกิจ แปลว่าผู้มีความประเสริฐ มีระบบ
 เศรษฐกิจคือธรรม รัก ใคร่กลมเกลียวกันระหว่างคนมั่งมีคือเศรษฐกิจกับคนยากจน คือข้าทาส
 บริวาร บวกกันเข้า แล้วก็ทำประโยชน์ ได้ประโยชน์มากินใช้พอดี สบายด้วยกันทุกคน,
 แล้วเหลือเอาไปตั้งโรงทาน.

ได้ฟังเรื่องแปลก ๆ เช่นว่า**ต้องเอาทรัพย์ไปฝังซ่อนไว้** เอาทองเอาทรัพย์
 ไปฝังซ่อนไว้ ส้ารองไว้อย่าให้ขาดมือ เพราะสมัยนั้นมันไม่มีธนาคารที่จะไปฝากฝังที่ไหน
 ได้. การเก็บทรัพย์ต้องเอาไปฝังไปซ่อนไว้ในที่ลับ ไม่มีใครรู้ **พอขาดแคลนขึ้นมา จะ**
ได้ขุดเอามาเลี้ยงโรงทาน แล้วก็มันมีเรื่องถึงกับว่าลี้มที่ซ่อนบ้าง แม่น้ำเซาะตลิ่งพัง
 ทลายสูญหายไปบ้าง อย่างนี้เป็นของธรรมดา.แต่ก็ไม่ใช่ไร หลักการมันก็ยังคงมี
 อยู่ว่า**ส่วนที่เกินกินเกินใช้แล้ว ก็เพื่อประโยชน์เพื่อนเกิด แก่เจ็บ ตาย ทั้งหลาย.**

ระบบเศรษฐกิจอย่างนี้เดี๋ยวนี้มันไม่มีนี่. คำว่า คนมั่งมี เดี่ยวนี้มันก็คือ
 คนที่ค้าเงิน แล้วก็มีความเฉลียวฉลาดในการที่จะขูดรีด ที่จะสูบเลือด เหมือนกับกระดาศ
 ชับ จะขับเอาน้ำทุกหยดๆไว้เสียให้หมดจากคนยากจน เทียบกันดูสิ; คนมั่งมีต้องการ
 จะสูบเลือดคนยากจน ทำนาบนหลังหรือบนศีรษะคนยากจน นี่มันอย่างหนึ่ง; แล้วก็คน
 มั่งมีที่ว่าคบคนยากจน ร่วมกันผลิตประโยชน์ขึ้นมา ได้แล้วใช้แบ่งปันกันในการกิน

อยู่ของตัวอย่างเต็มที่แล้วเหลือตั้งโรงงาน, คิดดูเถอะ มันต่างกันเท่าไร. นี่ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมันต่างกันมากอย่างนี้.

เราต้องการระบบเศรษฐกิจชนิดที่ว่า กินอยู่แต่พอดี แล้วเหลือก็ช่วยเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกเกิดแก่ เจ็บ ตาย หรือช่วยอะไรก็ได้ ที่นิยมกันมากที่สุดคือ **ช่วยให้มีศาสนาอยู่ในโลก,** บำรุงศาสนาให้ศาสนาที่อยู่ในโลก มีธรรมะอยู่ในโลก; ทุกคนในโลกก็พลอยได้รับความสงบสุข. **ระบบเศรษฐกิจนี้พวกไหนรู้จัก** พวกไหนถือเป็นหลัก, พวกนักศึกษาพวกไหนรู้จัก, ครูบาอาจารย์ของนักศึกษาพวกไหนรู้จัก? ที่ตามกันฝรั่งไปแล้วเรียนกันจากเมืองนอกเมื่อนั้น ได้พบระบบเศรษฐกิจอย่างนี้บ้างหรือเปล่า? มันก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจของตัวกูไปทั้งนั้น มันก็จะของตัวกูหนักเข้า จนไม่รู้คุณพ่อแม่ทั้งนั้นแหละ มันเป็นเสียอย่างนั้นนี่ เราจะต้องมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง นี่เรียกว่าเป็นข้อที่สี่

ที่นี้ข้อที่ห้า ต่อไปรู้จักธรรมะดี **จนรู้ว่าธรรมะคือหน้าที่,** ผู้มีความรู้อันถูกต้องว่า ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ.

เดี๋ยวนี้คนมักจะว่าธรรมะอยู่ที่วัด หน้าที่อยู่ที่บ้านที่เรือน ที่ตลาดร้านค้า หน้าที่อยู่ที่ทำงานเหงื่อไหลไคลย้อย, ธรรมะไปอยู่ที่วัดที่นอนสบายนั้น สวดมนต์ภาวนากันสบายอย่างนี้ นั่นธรรมะอยู่ที่นั่น, นั่นมันคนไม่รู้จักสิ่งทีเรียกว่าธรรมะ. เราต้องการคนที่รู้จักธรรมะอย่างถูกต้อง ว่าธรรมะคือหน้าที่ อะไรเป็นหน้าที่ ที่จะช่วยชีวิต ให้รอดชีวิต นั่นแหละคือธรรมะ.

คำว่า**ธรรมะ** ธรรมะ นี้มันเกิดขึ้นมาในโลกตีดำบรรพบุรุษใครก็บอกไม่ได้ แต่รู้ได้ว่ามันเกิดก่อนพระพุทธเจ้าแน่ ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด เขามีคำว่า ธรรมะ

ธรรมะ ใช้กันอยู่แล้ว, แล้วเขาหมายถึงหน้าที่ที่ถูกต้องของมนุษย์นั่นเอง. เมื่อมนุษย์คนแรก จะยุคไหนก็แสนปีล้านปีก็ตามใจ มนุษย์คนแรกสังเกตเห็นว่า ไร่, มันมี **สิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ คือเรียกว่า ธรรมะ**; ถ้าเป็นภาษาไทยก็เรียกว่าหน้าที่ ซึ่งทุกคนต้องทำ เว้นไม่ได้ ขาดไม่ได้ ก็สอนบอกกันให้รู้จักหน้าที่ ทำหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่. ถ้าพูดอย่างภาษาไทยก็ต้องว่าทำหน้าที่, พูดอย่างภาษาอินเดียยุคโบราณ ก็เรียกว่าธรรมะ ทำธรรมะ หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่, ถ้าไม่ทำแล้วตาย อยู่ไม่ได้ดอก ถ้าไม่ทำหน้าที่แล้วมันคือตายหรืออยู่ไม่ได้. นี่คนเราก็ควรจะมองเห็นให้ชัดเจน อย่างนี้ เดียวนี้ยังไม่จนถึงกับว่า แยกธรรมะออกจากหน้าที่ อยู่คนละแห่ง ทำกันคนละที่. **ที่จริงหน้าที่นั้นแหละคือธรรมะ**; หน้าที่นั้นมันช่วยให้อุด ธรรมะก็มีความมุ่งหมาย ช่วยให้อุด หน้าที่กับธรรมะจึงเป็นสิ่งเดียวกัน; ถ้าไม่ทำหน้าที่มันไม่มีความรอด, จะเป็นมนุษย์ก็ดี ต้องทำหน้าที่, จะเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ดี ต้องทำหน้าที่, จะเป็นต้นไม้ต้นไผ่ต่ำสุดนี้ก็ดี ต้องทำหน้าที่ ถ้าไม่ทำหน้าที่มันตาย.

ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ฉะนั้นต้องมีธรรมะเป็นชีวิต มีชีวิตเป็นธรรมะ แล้วเราก็พอใจที่จะมีธรรมะ เพราะเป็น**เครื่องช่วยให้อุด** ฉะนั้น**คนที่ มีธรรมะโดยแท้จริงนั้น คือคนที่ทำงานสนุก** ทำหน้าที่สนุก ไม่ใช่คนเกียจคร้าน, หรือว่าคนที่ว่าทำงานต่อเมื่อจำเป็นจะต้องทำเท่านั้น ความยากจนบังคับ หรืออะไรมันบังคับให้ไปทำงาน, อย่างนั้นมันก็ตกรอกทั้งเป็น. แต่ถ้าบูชาหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะแล้ว มันก็ชื่นใจเมื่อทำหน้าที่, เหงื่อไหลออกมามันยิ่งพอใจว่าได้ทำหน้าที่จริง ได้ทำหน้าที่ถูกต้อง ได้ทำหน้าที่มาก มีเหงื่อเป็นเครื่องพิสูจน์ ยิ่งเหงื่อออกมีความสุข. นี่เราต้องการคนชนิดนี้ คือคนที่เห็นว่า หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่ แล้วก็มี**ธรรมะนั้นแหละเป็นชีวิต**

พูดว่า มีกรรมเป็นคู่ชีวิต นี้ดูยังจะน้อยไป มันมีชีวิตเสียเอง **หน้าที่คือเป็นชีวิต** ชีวิตเป็นหน้าที่, **ไม่ทำหน้าที่ก็คือตาย**, ไม่ทำหน้าที่แล้วไม่มีใครช่วยได้, ให้พระเจ้ามาเป็นฝูงๆก็ไม่ช่วยได้ดอก ถ้าคนมันไม่ทำหน้าที่ เทวดาจะมาก็ร้อยก็พันก็ช่วยใครไม่ได้ ถ้าไม่ทำหน้าที่.

แต่เขาก็หาทางออกกันไว้แล้วเหมือนกันนะว่า พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ทำหน้าที่หาทางออกเสียแล้ว ที่จริงมันก็คือ หน้าที่นั่นแหละคือพระเจ้า สิ่งที่จะช่วยนั่นก็คือหน้าที่นั่นเอง; พอเราทำหน้าที่ หน้าที่ก็กลายเป็นพระเจ้าช่วยเราทันที, ฉะนั้น**สิ่งที่ช่วยเราอย่างพระเจ้านี้คือหน้าที่**. เราต้องการคนมีความรู้สึกชนิดนี้ สำหรับจะเป็นพลเมืองอยู่ในโลก คือรักการทำหน้าที่ ไม่บกพร่องในหน้าที่, คนชนิดนี้มีอยู่ในโลก นั่นแหละจะช่วยให้โลกมีสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้มีแต่หน้าที่เพราะเห็นแก่ตัวกู เพื่อประโยชน์ของตัวเอง ไม่ใช่หน้าที่เพื่อหน้าที่. ไม่ใช่หน้าที่เพื่อกรรมะ มันหน้าที่เพื่อตัวกู, แล้วมันยังโง่กว่านั่นก็คือว่า ที่จริงถ้ามันคิดอย่างนั้น มันก็คือหน้าที่เพื่อกิเลสของกู ไม่ใช่เพื่อตัวกู มันหน้าที่เพื่อกิเลสของกู, แล้วก็ยังไม่รู้ มันรู้สึกแต่เพียงว่า เพื่อประโยชน์ของกู. ถ้ารู้ถูกต้องก็ว่า **หน้าที่นั่นเพื่อประโยชน์แก่หน้าที่ คือเพื่อความรอดของชีวิต**, ชีวิตคือหน้าที่เรา
ก็เลยบูชาหน้าที่ ถ้าได้ทำหน้าที่มันก็พอใจและเป็นสุข.

หน้าที่แบ่งเป็นสองชั้น : หน้าที่ชั้นทั่วไปพื้นฐาน คือ **ให้รอดชีวิตอยู่ได้** ต้องทำหน้าที่ทุกอย่างๆเพื่อรอดชีวิตอยู่ได้; ครั้นรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว **มีหน้าที่เพื่อจะทำชีวิตนั้นไม่ให้เป็นทุกข์** ให้พ้นจากความทุกข์ ที่มันจะครอบงำชีวิต ; นี้หน้าที่ชั้นสอง ชั้นบน; **หน้าที่ชั้นต่ำ ๆ ให้รอดชีวิตอยู่ได้** นั่นก็เป็นเรื่องโลก ๆ, **หน้าที่ชั้นบนให้รอดจากความทุกข์** คือรอดจากความบีบคั้นของโลก นั่นเรียกว่าโลกุตตระ.

เรามีหน้าที่อย่างโลกิยะ ให้รอดชีวิตอยู่ได้ในโลก, แล้วเรามีชีวิตอย่างโลกุตตระ คือไม่ให้เรื่องโลกๆทั้งหลายนั้นมาครอบงำย่ำยีน้ำใจเราให้เป็นทุกข์ได้, มีสองชั้นอย่างนี้. ทำหน้าที่อย่างโลกๆนั้นแหละก็เป็นธรรมะ: จะทำนาทำสวนจะค้าขาย จะทำราชการ จะเป็นกรรมกร จะเป็นขอทาน อะไรก็ตาม, ทำหน้าที่อย่าให้รอดชีวิตอยู่ได้ก็เป็นธรรมะหมด ธรรมะอย่างโลก ๆ

ฉะนั้นเมื่อได้ทำหน้าที่ เมื่อไถนาอยู่ก็ดี เมื่อขุดดินอยู่ก็ดี เมื่อค้าขายอยู่ก็ดี เมื่อทำราชการที่ออฟฟิศก็ดี, เมื่อเป็นกรรมกรอาบน้ำแข็งต่างน้ำอยู่ก็ดี หรือนั่งขอทานอยู่อย่างถูกต้องก็ดี, เรียกว่าปฏิบัติธรรมะหมด คือ **ปฏิบัติหน้าที่แล้วมันจะช่วยให้รอด** อย่าได้บ่กพร่อง. พอทำแล้วสนุกเป็นสุขว่าได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดที่มันจะช่วยได้ ก็มีความสุขเมื่อทำหน้าที่ คือ**มีความสุขเมื่อทำงาน** เมื่อเหงื่อไหลไคลย้อยยังมีความสุข เพราะมันพิสูจน์ว่าได้ทำหน้าที่สมบูรณ์ไม่บกพร่อง, คนพวกนี้เลยมีความสุขทุกอิริยาบถ ตลอดเวลาที่ทำงาน.

ที่นี้หน้าที่ชั้นสูง เมื่อศึกษาเรื่องจิตเรื่องใจ เพื่อจะละกิเลส หรือว่าจะเตรียมจิตใจให้เหมาะสมที่จะอยู่ในโลก โดยไม่ต้องมีความทุกข์. **อย่าเข้าใจว่าเรื่องธรรมะเรื่องโลกุตตระนั้นสอนให้หนีไปจากโลก ไปอยู่เสียที่อื่น ออกจากโลก ทั้งโลก สละโลก, นั้นไม่ถูก คนว่าเขาเอง. ธรรมะชั้นสูงนี้เพื่อจะอยู่ในโลก โดยที่โลกทำอะไรไม่ได้, โลกนี้ทำให้เขาเป็นทุกข์ไม่ได้ เรียกว่าเขาอยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งที่มีอยู่ในโลก, อิทธิพลเหนือโลก จึงเรียกว่าโลกุตตระ.**

ฉะนั้นเราจึงต้องมีความรู้สองอย่างพร้อมกัน, **ต้องมีความรู้ทั้งสองอย่างพร้อมกัน** คือทั้งอย่างโลกิยะ และอย่างโลกุตตระ แล้วใช้ให้กลมกลืนกัน. แต่มีอาจารย์บางคนเขาสอนว่าไม่ได้, ต้องแยกกันอยู่คนละโลกเลย ; แต่เราบอกว่าไม่ใช่,

ไม่ใช่ ต้องอยู่โลกเดียวกัน, อยู่ในโลกโดยที่โลกทำอะไรเราไม่ได้. ความรู้ที่อยู่ในโลกนั้น เป็นโลกิยะ, ความรู้ที่ทำให้โลกทำอะไรเราไม่ได้นั้นเป็นโลกุตตระ. ฉะนั้นเราต้องอยู่ในโลกอย่างมีโลกุตระธรรมคุ้มครอง คุ้มครองอย่าให้ต้องเป็นทุกข์ เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกหรือเพราะอิทธิพลใดๆในโลกอย่ามาอย่าย้ายเราได้.

นี่เราจึงมีธรรมะทั้งอย่างโลกิยะและทั้งอย่างโลกุตตระ ครบถ้วนอย่างนี้แล้ว ก็เป็นมนุษย์ที่มีธรรมะโดยแท้จริง ก็เลยไม่เป็นทุกข์ ก็อยู่สบายดี, อยู่ในโลกโดยที่โลกไม่ย้ายอะไรได้ ไม่ต้องหนีไปอยู่กันคนละโลก; แล้วมันจะไปอยู่ที่ไหนล่ะ เพราะไปอยู่ที่ไหนมันก็ยังเป็นโลกอยู่นั่นเอง, ก็อยู่ในโลกนั้นแหละ โดยไม่ต้องมีความทุกข์ เพราะการอยู่ในโลกนั้น.

เราต้องการคนอย่างนี้ ที่จะเป็นพลเมืองเป็นพลโลกเพื่ออยู่ในโลก เพื่อสร้างโลกให้มีสันติภาพ. นี่มันก็เป็นข้อที่ห้า คือว่ารู้ว่าธรรมะคือหน้าที่ **หน้าที่คือธรรมะ**, รู้จักทำหน้าที่ให้เป็นธรรมะ.

ที่นี้ ข้อที่หก เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว คือรักผู้อื่น.

เราต้องการให้ทุกคนในโลกมีจิตใจรักผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว, เอาหลักธรรมะสูงสุดมาใช้ คือว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. เรามีปัญหา คือความทุกข์อย่างเดียวกัน คือเกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างเดียวกัน, แล้วเราจะเบียดเบียนกันทำไม, เราจะเอาเปรียบกันทำไม, เราจะรังเกียจกันทำไม, เราจึงรักผู้อื่น ; หรือจะเอากันง่าย ๆ คิดอย่างเด็กๆก็ได้ว่า เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้นะ แม้ว่าเขาจะให้เราอยู่คนเดียวในโลก ยกทรัพย์สินสมบัติทั้งโลกให้เราให้เราอยู่คนเดียว เราก็อยู่ไม่ได้; เพราะฉะนั้นเราจึงต้องมีผู้อื่น และต้องร่วมมือกับผู้อื่น จึงต้องรักผู้อื่น. แต่ที่จริงนั้นเรามันมีความทุกข์ด้วยกัน

เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีปัญหาจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาช่วยให้กลัวอยู่เสมอ, หัวอกเดียวกันก็คือว่า มีความกลัวจากอำนาจของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่เสมอ, นั่นแหละเราจึงมาเป็นเพื่อนกันร่วมมือกัน แล้วก็ไม่เห็นแก่ตัว เพราะเราอย่างไรเพื่อนก็อย่างนั้น เราจึงรักผู้อื่น ; เมื่อมีการรักซึ่งกันและกัน สังคมนั้นมันก็ดีเลิศ เป็นสังคมสูงสุดที่เรียกว่าอารยเมตไตรย, ศรีอารยเมตไตรย อยู่กันด้วยเมตตา.

ที่นี้ก็**ข้อที่เจ็ด** ถัดไปก็คือว่า **มีศีลธรรม** มีการคิด การพูด การกระทำ ชนิดที่เป็นไปเพื่อความปรกติ.

ศี-ละ ศี-ละ แปลว่า ปรกติ ศีลธรรมแปลว่าสิ่งที่ทำความปรกติ มีศีลธรรมก็คือมีสิ่งที่ทำความปรกติ คือมีการกระทำ การพูด และการคิดที่เป็นไปเพื่อความปรกติ ปรกติ คือไม่เกิดปัญหาไกลาหลวุ่นวายวิฤตการณ์ใดๆ มันก็คือสันติภาพ, มีการกระทำชนิดที่เป็นไปเพื่อความสงบสุขหรือสันติภาพ.

เราต้องการคนมีศีลธรรม ก็คือต้องการคนอย่างนี้. แต่พวกที่เขาจะค้านะ พวกสมัยใหม่พวกอะไรที่เขาจะค้าน เขาก็ไม่คิดอย่างนี้ แล้วเขาก็ไม่รู้จักมันด้วย. เขาก็เลยเหมาๆ เขาว่าคนมีศีลธรรมคือคนไม่ทำอะไร เขาเปรียบ อยู่ที่วัดหรือว่าไปอยู่ในที่สงบ สงัด หากความสุขส่วนตัว แล้วมีศีลธรรม.

ศีลธรรมนั้นต้องอยู่ท่ามกลางความยากลำบากนั้นแหละ ในโลกที่มีความยากลำบากนี้จะมีศีลธรรม คือทำให้เกิดความสงบเย็น ไม่ยากลำบากขึ้นมา. ถ้าเป็นความยากลำบากก็ถือไม่ปรกติ, ไม่มีความยากลำบากก็เรียกว่าปรกติ, ฉะนั้นจึงมีการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ ในทางที่เป็นความปรกติก็เลยเรียกว่ามีศีลธรรม; อย่างที่พูดมาแล้วข้างต้นว่า ถ้ามีศีลธรรมแล้วก็อยู่กับสงบเย็น, ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว แม้ฝนจะตกลงมาเป็น

ทองคำทุกๆเม็ด มันก็ฆ่ากันตายหมด มันไม่มีศีลธรรม, ฉะนั้นศีลธรรมจึงจำเป็นกว่า เศรษฐกิจชนิดนั้น.

ที่นี่ **ข้อที่แปด มีสัมมาทิฐิ** นี้สำคัญมาก เป็นคำพูดสรุปที่สำคัญมาก

เขาเป็นคนมี**สัมมาทิฐิ มีความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ** **อุคคคติ** อะไร ๆ อย่างถูกต้อง เรียกว่า ทิฐิ, มี**สัมมาทิฐิ มีความเห็น** ซึ่งเป็นเหตุ ให้คิดให้เชื่อ ให้ยึดถืออะไรก็ตาม เป็นความถูกต้อง ก็เลยรู้จักทำไปแต่ในทางที่ถูกต้อง, มันก็ไม่ทำหน้าที่เป็นความเลวร้ายเอง, ขอให้**มีสัมมาทิฐิ**เกิด. ในหลักพุทธศาสนานี้ก็คือว่า เรา **รอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้เพราะสัมมาทิฐิ.**

คำว่า **สัมมาทิฐิ**นี้ เป็นคำที่คนสมัยใหม่เขาหัวเราะว่าเป็นคำครีๆใช้พูดอยู่ ตามวัด, คนสมัยใหม่เลยไม่รู้จัก**สัมมาทิฐิ** จึงได้เป็นมิจฉาทิฐิกันเต็มทีเลย เพราะไม่รู้จัก**สัมมาทิฐิ**.

สัมมาทิฐินี้เป็นความรู้ที่เป็นรากฐานของศีลธรรม. **เรามีศีลธรรม คือปฏิบัติถูกต้องได้ แต่เราต้องมีความรู้ที่ให้เหตุผลว่า ทำไมจึงต้องปฏิบัติอย่าง นั้น,** นั่นแหละเป็นความรู้ทางปรมาตธรรม หรืออย่างที่เขาร่วมกันสมัยนี้ว่าปรัชญา. **ความรู้ทางปรัชญาหรือหา บุชากันนัก** มันเป็นความรู้ที่ให้เหตุผลว่าทำไมจึงต้องทำอย่าง นั้น, หรือจะทำให้สำเร็จได้อย่างนั้นโดยการทำอย่างไร ก็ตามใจ, แต่ว่าให้มันมีศีลธรรม อยู่ได้ก็แล้วกัน. **ความรู้ที่เป็นทางเหตุผล ทำให้มีศีลธรรมอยู่ได้**นี้ เราก็เรียกว่า**ปรัชญา ของศีลธรรม.**

การ**มีศีลธรรมต้องมีปรัชญาของศีลธรรม**หล่อเลี้ยงไว้ ถ้าไม่อย่างนั้น มันไม่มีจิตใจอะไรที่จะทนต่อความยากลำบาก, หรือที่จะทนประพฤตศีลธรรมอยู่ได้. ถ้า

มันมีความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลชี้ให้เห็นชัดว่า ต้องทำอย่างนี้แน่, ทำไมจึงต้องทำอย่างนี้ มา
กำกับอยู่ด้วยแล้ว มันก็มีศีลธรรมได้โดยง่าย ให้เรามีปรัชญาของศีลธรรมอย่างเพียงพอ
แล้วก็มีศีลธรรมอยู่ได้; แต่ข้อนี้เราจะขอเรียกว่าสัมมาทิฐิ, มีสัมมาทิฐิ ความเข้าใจ
ความคิด ความเห็น ความเชื่ออย่างถูกต้อง แล้วการประพฤติกระทำมันก็เป็นไปอย่างถูก
ต้อง เรียกว่ามีศีลธรรมอันสมบูรณ์.

ในที่สุดข้อที่เก่าข้อสุดท้ายก็จะว่า **เขาเป็นคนมีชีวิตเย็น,** เขาประสบความสำเร็จ
ความสำเร็จในสิ่งที่ต้องทำทุกอย่างแล้ว เขาเป็นคนมีชีวิตเย็น. ขอให้ทุกคนในโลกที่เป็น
พลโลก เป็นสมาชิกของโลก **จงเป็นคนที่มีชีวิตเย็นเถิด แล้วโลกนี้จะมีสันติภาพ.**

คำว่า **ชีวิตเย็นนี้** พูดเพื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่า **นิพพาน ;**
ถ้าพูดว่า **นิพพาน นิพพาน** เดียววังหนึ่กันหมด จึงใช้คำแทนนิพพานว่ามีชีวิตเย็น. **เมื่อ**
ใดมีชีวิตเย็น ก็หมายความว่า **เมื่อนั้นไม่มีไฟ คือกิเลสเกิดขึ้นเผาผลาญ;** เมื่อ
ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นชีวิตมันเย็น. แต่มันมีได้ทั้ง๒ ชนิดแหละ ทั้งอย่างโลกๆและทั้งอย่าง
โลกุตตระ. เรามีกิเลสที่จะเกิด แต่มันไม่เกิด, กิเลสมันเกิดไม่ได้ เพราะมีการควบคุมไว้
หรืออะไรไว้, แปลว่ากิเลสที่มีอยู่มันไม่เกิดขึ้นมากแล้วกัน, มันก็เย็นไปแบบหนึ่ง แบบ
ชาวบ้านแบบชาวโลก. แต่ถ้าเย็นเพราะไม่มีกิเลสจะเกิดนั้น แบบของพระอรหันต์,
แบบสูงสุดประเภทอรหันต์บุคคลเป็นพระอรหันต์ เขาไม่มีกิเลสที่จะเกิด มันก็ไม่ร้อน ; แต่
ว่า **เรานี้ยังมีกิเลสที่จะเกิด แต่มันยังไม่เกิด** หรือทำให้มันเกิดไม่ได้ **เราก็มีชีวิตเย็น**
เหมือนกัน.

ขอให้เรามีชีวิตเย็นแบบแรกนี้ทุกคน มีกิเลสแต่ไม่ให้มันเกิด ควบคุมไว้ได้
ไม่ให้มันเกิด ให้มันมีความถูกต้องอยู่ หรือว่าแม้แต่จะเป็นการกระทำโดยบังเอิญ มันก็
ยังเกิดไม่ได้ ; **อยู่ในที่ที่เหมาะสม อยู่กับบุคคลที่เหมาะสม มีสังคมนี้อย่างนี้**

กิเลสมันก็เกิดไม่ได้ หรือแม้ที่สุดแต่ว่าไปเที่ยวตากอากาศริมทะเล อธิปไตยของทะเล หรือความว่างของทะเลมันครอบงำเสีย กิเลสเกิดไม่ได้ ช่วงขณะอย่างนี้ก็ยังเรียกว่ามีชีวิต เย็นได้เหมือนกัน. **กิเลสที่มีอยู่มันเกิดไม่ได้ก็เรียกว่าเย็น** ทั้งนั้น.

ฉะนั้นขอให้มีชีวิตอยู่อย่างเย็น มีความเย็นนอกเย็นใจทุกสิ่งทุกอย่างถูกต้อง ไม่เกิดกิเลส หรือแม้ว่าทุกสิ่งหรือบางสิ่งมันไม่ถูกต้อง เราก็ไม่ไปร้อนกะมัน. **เรามีธรรมะพอที่จะไม่ให้เกิดกิเลสขึ้นในจิตใจของเรา** เราก็เย็นอยู่ได้ ทั้งที่สิ่งแวดล้อมมันไม่ถูกต้อง; ข้อนี้มันสำคัญมาก แต่ว่ามันยากสักหน่อย **ต้องปฏิบัติต้องฝึกฝนกันเป็นอย่างดี** จึงจะเย็นอยู่ได้ ในท่ามกลางสิ่งที่ยั่วยุให้ร้อน, อยู่ในโลกมันเต็มไปด้วยสิ่งที่ยั่วยุให้ร้อน แต่ถ้าเราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า ก็มีความสามารถพอที่จะไม่ต้องร้อน พอที่จะจัดให้มันเย็นอยู่ได้ เรียกว่ามีชีวิตเย็น.

จำไว้ว่า **เย็น-เย็น** นี้มี ๒ ชนิด : **เย็นอย่างโลกๆ** คือกิเลสไม่เกิด ยังไม่เกิด ถึงมีก็ยังไม่เกิด นี้ก็เย็นอย่างโลกๆ **ที่นี้เย็นอีกชั้น ชั้นดี ชั้นเลิศ** คือ **เย็นเพราะหมดกิเลสโดยสิ้นเชิง,** ไม่มีกิเลสจะมาก่อเกิดได้อีกแล้ว มันก็เย็นชั้นเลิศ ชั้นถึงที่สุด ชั้นอนุตตระ. นี้ถือว่าเป็นอยู่ชนิดที่กิเลสไม่เกิดรบกวน เกิดมาบ้างแวบเดียวหายไป; เพราะว่าควบคุมได้ รู้เท่ารู้ทัน, เพราะว่าฝึกไว้ดี ฝึกสมาธิ ฝึกวิปัสสนาไว้ดี กิเลสไม่ได้, แวบเดียวก็หายไป; หรือว่าถ้าอยู่อย่างมีสติสัมปชัญญะ เป็นสติ-**ปฏิฐานแล้ว** กิเลสเกิดไม่ได้ ทั้งที่มันมีเหตุมีเชื้อมีอะไรของกิเลสอยู่, มีกิเลสแต่เกิดไม่ได้ ก็เย็นเหมือนกัน. เมื่อเราเย็นอย่างโน้นไม่ได้ก็ขอให้เย็นอย่างนี้ไปก่อนเถอะ ก็เรียกว่านิพพานเหมือนกัน, เป็นนิพพานชั่วคราว ชั่วสมัย, แต่ก็ยังเป็นนิพพานแห่งความประจวบเหมาะของความเป็นอยู่ที่ถูกต้อง มันร้อนไม่ได้, แต่ก็ยังเป็นนิพพานที่มีรสชาติอย่างเดียวกันแหละ คือเย็นๆ คำว่า **นิพพาน** นี้แปลว่า **เย็น** ไม่ได้แปลว่า **ตาย**.

เอาละ, เป็นอันว่า เรามีสมาชิกที่เป็นคนมีชีวิตเย็น ถ้าได้ครบอย่างนี้แล้ว คนเหล่านี้ก็คนก็ตาม รวมกันเข้าแล้วก็จะสร้างสันติภาพขึ้นมาในโลก.

ทบทวน กันอีกทีหนึ่งก็ได้ว่า:-

- เขามีการศึกษาดี ถูกต้อง ไม่เป็นการศึกษาแบบสุนัขหางด้วน.
- เขามีสุขภาพอนามัยดีทั้งทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ.
- เขามีครอบครัว, มีการเป็นอยู่อย่างครอบครัวที่ถูกต้องทั้ง ๖ ทิศ.
- เขามีเศรษฐกิจดี กินอยู่พอดี เหลือทำประโยชน์เพื่อนมนุษย์.
- เขามีธรรมะเป็นหน้าที่ เขาทำงานสนุก เขาไม่มีปัญหาเรื่องปัจจัยอะไร.
- เขารักเพื่อนมนุษย์ คือรักผู้อื่น.
- เขามีศีลธรรม ทำความปกติ.
- เขามีสัมมาทิฐิ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความรู้ ถูกต้อง.
- แล้วเขาเป็นมนุษย์เย็น.

บุคคลแต่ละคนที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมเหล่านี้ เป็นส่วนประกอบที่ดีที่สมบูรณ์ สำหรับจะสร้างโลกนี้ให้มีสันติภาพ. นี่ส่วนบุคคล ส่วนบุคคลแต่ละคนที่อยู่ในโลกที่จะสร้างสันติภาพ เสรีไปเรื่องหนึ่ง.

สังคมที่มีความถูกต้อง.

ที่นี้ก็จะพูดถึงระบบการเป็นอยู่ การควบคุม การปกครอง ของบุคคลเหล่านั้น ที่มักจะเรียกรวมๆ กันว่าระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ, เรียงง่ายกว่าที่จะเป็นผู้ปกครองก็แล้วกัน เป็นคณะผู้ปกครอง จะเรียกว่ารัฐบาลหรืออะไรก็ยังไม่หมด

เพราะว่ามันยังมีหลายฝ่ายที่รวมกันทำหน้าที่ปกครอง ทุกๆระบบที่เป็นระบบการปกครอง ระบบการควบคุมมนุษย์จะต้องถูกต้องด้วย, มนุษย์แต่ละคนมีความถูกต้องแล้ว, ระบบการควบคุมการเป็นอยู่ของมนุษย์จะต้องถูกต้องด้วย นี่เป็นเรื่องที่ ๒ คือว่า **สังคมนั้นจะต้องมีความถูกต้อง.**

ข้อแรก แรกเริ่มก็จะต้องมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้องในสังคมนั้น.

ในสังคมนั้นมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้องเป็นข้อแรก เพราะมันมีอิทธิ - พลมาก. เขามีระบบที่เอาตมาเรียกชื่อเอาเองว่าธัมมิกสังคมนิยม คนมันมีกับคนยากจน บวกกันเข้าแล้วทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม, เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แต่กลับส่งเสริมทรัพยากรของธรรมชาติ จะออกผลออกประโยชน์มาได้อย่างไร เขาก็ไม่ทำลาย, นอกจากจะเก็บเอาผลประโยชน์นั้นแล้ว ยังส่งเสริมให้มีผลประโยชน์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ต้องเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ทำลายทรัพยากรของธรรมชาติ, ต้องเป็นระบบที่ ทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก หรือถึงกับว่าระบบที่ทำให้สิ่งที่ไม่มีความกลายเป็นของมีค่า. นี่ **เป็นเศรษฐกิจทางวิญญูณไปแล้ว, เศรษฐกิจทางวิญญูณทางธรรมะ** ทำร่างกายหรือ ชีวิตที่ไม่มีค่านี้นำกลายเป็นของมีค่า, ร่างกายอันเน่าเหม็นก็ไม่มีค่า ตายแล้วให้ใครก็ไม่มีใครเอา นี่ แต่กลับทำให้มีประโยชน์ถึงสูงสุด **บรรลุมรรคผลนิพพานได้ นี่เป็นยอด เศรษฐกิจ.** เราจะต้องถือว่า **พระพุทธเจ้านั้นท่านทรงเป็นยอดนักเศรษฐกิจ,** เป็นนักเศรษฐกิจชั้นยอด คือทำสิ่งที่ไม่มีความให้เป็นของมีค่าสูงสุดขึ้นมาได้. แต่เอาละ เดียวนี้ไม่ต้องถึงนั้นดอก, คนธรรมดาสามัญทั่วไปนี้ มีระบบเศรษฐกิจชนิดที่ไม่ทำลาย ที่มาแห่งประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย แต่กลับทะนุบำรุงส่งเสริม.

ที่นี้ข้อที่สองมีระบบการอยู่ร่วมกัน ระหว่างคนด้อยกับคนเด่น.

คนยากคนจนคนพิการคนอะไรก็ตาม เป็นฝ่ายหนึ่ง, แล้วคนมั่งมีคนมีอำนาจวาสนา นั้นอีกฝ่ายหนึ่ง, บวกกันเข้าแล้วร่วมทำประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ เพราะมีหลัก เกิด แก่ เจ็บ ตาย ร่วมกัน.

ถ้าไปพูดที่เมืองนอกเมืองนา หรือว่าคนที่เขามุ่งกันแต่วัตถุนิยมแล้ว เขาคงให้ เขาคงหัวเราะฮาให้ เห็นเป็นเรื่องบ๊อบไปก็ได้ ว่าเป็นเรื่องที่เขาทำไม่ได้. แต่ความจริงมันก็มีอยู่อย่างนั้น ถ้าเราจะ**มีระบบเศรษฐกิจที่ดี ไม่ให้สูญเสียชีวิต** ทั้งฝ่ายคนมั่งมีและคนยากจนแล้ว มันก็ต้องบวกกันเข้า เกิดประโยชน์แล้วก็ปันกันเต็มที่, แล้วให้มีส่วนเหลือเพื่อทำประโยชน์แก่สังคม. **อาตมาเรียกเอาเองว่า ธรรมิกสังคมนิยม** คือมันต้องเป็นระบบสังคมนิยม ต้องเอาสังคมเป็นใหญ่, เอาบุคคลเป็นใหญ่ไม่ได้ แล้วมันต้องประกอบไปด้วยความถูกต้องที่ทำให้มันอยู่กันได้ จึงต้องเรียกว่าธรรมิกะ ธรรมิกะ.

ในโลกนี้มันต้องมีทั้งคนมั่งมีและคนยากจน; ถ้าเห็นแก่คนมั่งมี แล้วจะเอาคนยากจนไปทิ้งเสียที่ไหนเล่า ? ถ้าจะเห็นแก่คนยากจน แล้วจะเอาคนมั่งมีไปทิ้งเสียที่ไหนเล่า ? เอาทิ้งได้เมื่อไรเล่า มันก็ต้องมีทางจะประสานให้มันร่วมมือกันได้ : ผลิตประโยชน์ออกมากินใช้เพียงพอด้วยกันแล้ว ที่เหลือก็เอาไปทำประโยชน์ส่วนรวม. นี่เรียกว่าเศรษฐกิจชั้นเลิศ. **ระบบธรรมิกสังคมนิยม** อาจจะเรียกว่า**สังคมนิยมตามแบบของพระพุทธเจ้า** ด้วยซ้ำไป มันต้องมีอย่างนี้ สำหรับระบบการปกครองในโลก.

แล้วที่นั่นอันถัดมา **ข้อที่สาม มีระบบการเมืองที่ถูกต้อง.**

คำว่า การเมือง การเมือง เขาจะพูดกันอย่างไรก็ไม่รู้ตามปรัชญาการเมืองของเขา อาตมาไม่รู้ดอก แล้วไม่อยากจะรู้ด้วย, จะรู้แต่เพียงว่า **การเมืองคือระบบที่ทำให้อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา โดยไม่ต้องใช้อาวุธ, ไม่ต้องใช้ศาสตรา ไม่ต้องใช้อำนาจอะไร, เราอยู่กันได้ ตกลงกันได้ เข้าใจกันได้ อยู่กันด้วยความเป็นสุขสงบสุข เป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้ศาสตรา,** นั่นแหละคือระบบการเมืองที่เราต้องการในที่นี่; แต่มันก็ต้องประกอบด้วยส่วนประกอบหลายๆอย่าง เช่นว่ามันจะต้องเป็นอย่างไรที่มีอยู่นี้ จะต้องมียุทธศาสตร์ มีการบริหาร มีตุลาการ มีนิติบัญญัติ มีสภา มีตุลาการเอาละ, เรายอมรับสิ่งเหล่านี้ว่าต้องมีในระบบการเมือง แต่ขอให้มันถูกต้อง.

ให้มีรัฐสภา หรือสภาประชาชน ที่ออกกฎหมายมาโดยถูกต้องสมควรแก่สถานการณ์จริงๆ; แต่ถ้าเอาคนโง่มาเป็นสมาชิก มันก็ทะเลาะกันไม่มีที่สิ้นสุดแหละ, มันต้องมีคนที่มีธรรมะ มีศีลธรรม หรือเป็นมนุษย์อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นถูกต้องนั้น มาเป็นสมาชิกของรัฐสภา หรือสภาประชาชน. **อย่าละเมอเพื่อฝันว่า เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน;** ถ้ามันประชาชนคนบ้าแล้วทนไหวหรือ, ใครจะทนไหว, **ต้องเป็นประชาชนที่เป็นคนดีมีศีลธรรม จึงจะพูดได้ว่า เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน ;** ถ้ามันประชาชนคนโง่คนบ้า คนเห็นแก่ตัว คนอันธพาล แล้วทนไหวที่ไหนละ, ใครมันจะทนไหว, มันก็เป็นคำพูดที่ถือตามนั้นไม่ได้, มันต้องเต็มเข้าไปว่า **ประชาชนที่มีศีลธรรม, มีสภา รัฐสภาหรืออะไรสภาก็ตาม ที่ออกกฎหมายมาถูกต้องแก่สถานการณ์.**

แล้วจะต้องมีการควบคุมรัฐบาลอย่างถูกต้อง ควบคุมรัฐบาล สภาต้องควบคุมรัฐบาลด้วยจิตใจที่เป็นธรรม, ไม่ใช่เพื่อจะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา. เดียวนี้

เรามีพรรคการเมืองที่พร้อมที่จะล้มรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา จนไม่มีเวลาทำงานทำหน้าที่, พรรคการเมืองนี้ที่จริงส่วนใหญ่แล้ว มันเป็นของที่ไม่น่าเสนาหา เพราะว่าพรรคการเมือง มันเห็นแก่พรรคยิ่งกว่าเห็นแก่ชาติ, พรรคการเมืองไหนๆก็ตาม มักเห็นแก่พรรคยิ่งกว่าเห็นแก่ชาติทั้งนั้นแหละ. อาตมาคิดว่า**ทั้งโลกเลย** จะเอาพรรคอยู่รอดและ**เอาพรรคเจริญก่อนชาติเจริญ**, เพราะมันมีพรรคอย่างนี้แหละมันจึงยุ่ง; ถ้ามันไม่มีพรรคมันมีพรรคเดียว ทุกคนมุ่งหน้าต่อประเทศชาติแล้ว มันคงจะไม่ยุ่ง.

ฉะนั้นคำว่าพรรคการเมืองนั้นไปคิดดูให้ดี ว่าถ้ามันเป็นพรรคการเมืองเพื่อเห็นแก่พรรคแล้ว มันเป็นเรื่องที่เลวร้ายที่สุด; แต่ดูๆแล้วไม่เห็นว่าเป็นพรรคการเมืองไหน จะเห็นแก่ชาติยิ่งกว่าเห็นแก่พรรค, แล้วมันต้องการความเจริญให้แก่พรรคโดยไม่ต้องคิดว่าผิดถูกชั่วดี มีสติปัญญาที่จะโค่นฝ่ายตรงกันข้ามลงได้เท่าไรก็ใช้กันหมด. แม้จะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามทางธรรม เป็นการคดโกง เป็นการอะไร พรรคการเมืองก็เอามาใช้ เพื่อทำลายล้างระหว่างกันและกัน; ถ้าอย่างนี้มันไม่มีความสงบ; เรียกว่าไม่ต้องมีพรรคฝ่ายค้าน มีแต่ฝ่ายที่ร่วมมือกันทุกฝ่ายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมของประเทศชาติ, ไม่ต้องมีพรรคฝ่ายค้าน. แต่ถ้าคนยังเลวยังไม่ดี พอมันก็ต้องมีพรรคฝ่ายค้าน, **ถ้าเรามีพลเมืองดีอย่างที่ว่ามาแล้ว** ประชุมกันในรัฐสภา ควบคุมรัฐบาล **ไม่ต้องมีพรรคฝ่ายค้านก็ได้**; เพราะพรรคฝ่ายค้านนั้น เขาจะต้องหลบหูหลบตาค้านทำเดี๋ยวน. ดูเอาเองก็แล้วกัน : เรื่องไม่ควรค้านก็ค้าน, หายใจเป็นการค้านอยู่ตลอดเวลา แล้วเพื่อนจะเอาเวลาไหนมาทำงานให้ถูกต้องได้. ฉะนั้นไม่ต้องมีพรรคฝ่ายค้านดอก ว่าที่จริง.

แล้วจะต้องมีรัฐสภาหรือผู้แทนราษฎร ที่สื่อความประสงค์ของประชาชนอย่างถูกต้อง อย่างครบถ้วน; ถ้ามันเป็นหน้าที่ของสมาชิกสภา มันก็ต้องเป็นผู้แทนราษฎรชนิดที่สื่อความประสงค์ของราษฎร ให้แก่สภาหรือแก่รัฐบาลอย่างถูกต้องและครบถ้วน.

เดี๋ยวนี้เขาไม่มีเวลาที่จะทำอย่างนั้น, มีเวลาสำหรับจะป้องกันตัวเอง รักษาตัวเอง เลื่อนขั้นตัวเองอะไรจนหมดเวลา, มันก็ไม่มีเวลาที่จะทำหน้าที่ช่วยเหลือส่งเสริมให้ความประสงค์ของประชาชนสำเร็จประโยชน์. เขาจะต้องรับผิดชอบ พัททกษัตริย์ พัททกษัตริย์ความเป็นธรรมดาความถูกต้องของประชาชนให้ดีที่สุด ให้สมบูรณ์ที่สุด; แต่เขาก็เอาเวลาไปพิทักษ์ประโยชน์ของตนเสียจนหมด, ไม่มีเวลาที่จะพิทักษ์สิทธิและความถูกต้องของประชาชนผู้ยากจนหรือผู้ลำบากยากแค้น, เพราะว่าประโยชน์ของตนมันไม่รู้จักพอ ก็เอาเวลา เขากำลัง เอาอำนาจอะไรก็ตาม ไปพิทักษ์ประโยชน์ของตนเสียหมด โดยไม่ได้พิทักษ์สิทธิและความเป็นธรรมที่ควรพิทักษ์ของประชาชน การเมืองอย่างนี้มันก็ไม่ไหว.

ในที่สุดเราจะพูดว่า **เขาจะต้องถือหลักศีลธรรมเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ทุกแขนง;** รัฐบาลก็ดี รัฐสภาก็ดี ตุลาการก็ดี อะไรก็ดี ที่รวมกันเป็นระบบการปกครองนี้ **จะต้องมีศีลธรรมเป็นหลัก** ให้เรามีความเป็นชาติที่มีศีลธรรม, ให้เรามีความเป็นชาติหรือชาติที่มีศีลธรรม **ซึ่งจะต้องรวมถึงว่า มีวัฒนธรรม มีศาสนา มีขนบธรรมเนียมประเพณี** อะไรที่ถูกต้อง. แต่เราใช้คำว่าศีลธรรมคำเดียวก็พอ **ถ้ามีศีลธรรมได้จริง มันไม่เสียในทางวัฒนธรรมหรือศาสนาใด ๆ.** นี้ระบบการปกครองทุกแขนง ไม่ว่าจะไปในทิศทางไหน จะต้องมีความเป็นธรรม คือมีศีลธรรม ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน.

อาตมาเคยพูดไปตามที่ไม่มีอำนาจอะไร แต่ก็พูด **ว่าเราควรมีกระทรวงศีลธรรม,** มีกระทรวงศีลธรรมขึ้นมา สำหรับควบคุมกระทรวง ทุกกระทรวงให้มันมีศีลธรรม, มีกระทรวงศีลธรรม เพื่อควบคุมกระทรวง ทุกกระทรวงหรือทุกบุคคล ให้มีศีลธรรม. เดียวนี้ดูสิในโลกนี้ ประเทศไหนบ้างที่มีกระทรวงศีลธรรม จะมีก็แต่ชื่อดูไม่ค่อยมี, จะมีกระทรวงวัฒนธรรมและศาสนาดูเหมือนจะได้ยินอยู่บ้าง, แต่ว่ากระทรวง

ศีลธรรมนี้ไม่เคยได้ยิน. แต่เราต้องการให้ในโลกนี้ **ทุกประเทศมีกระทรวงศีลธรรม ซึ่งมีศีลธรรมจริง** แล้วมันควบคุมทุกกระทรวง ให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีศีลธรรม, แล้วประเทศชาติก็มีวิเศษ เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยโดยไม่แน่นอน.

เดี๋ยวนี้ความไม่มีศีลธรรมมันมากขึ้นๆ แม้กระจายไปทั่วทุกหัวระแหงและยิ่งขึ้นๆ, คิดดูก็น่าเศร้าน่าห่วง. แต่ว่าเรายังคิดว่า เราคงตายเสียก่อน, เราคงตายไปก่อนที่เหตุนั้นจะได้ออกมาปรากฏแก่เรา แต่ก็อดหวังไม่ได้ว่า คนที่อยู่ข้างหลังคงอยู่กันอย่างมีกระทรวงศีลธรรมทุกประเทศ ควบคุมกระทรวงทุกกระทรวงให้มีศีลธรรม ให้ปฏิบัติหน้าที่ไปในทางมีศีลธรรม : กระทรวงพาณิชย์ก็มีศีลธรรม, กระทรวงเกษตรก็มีศีลธรรม, กระทรวงมหาดไทยก็มีศีลธรรม, **ทุกกระทรวงมีศีลธรรม** แล้วมันก็จะไม่มีปัญหา. นี่เราต้องการระบบการเมืองอย่างนี้ สำหรับระบบการปกครองสังคมปกครองมนุษย์.

ข้อที่สี่ ต้องการระบบการปกครองที่มีธรรมะเป็นหลัก.

แยกออกมาเฉพาะระบบการปกครอง **ที่เป็นธัมมิกประชาธิปไตย** คือ เป็นประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม, ประชาธิปไตย ถ้าว่าประชาชนหรือคนแต่ละคนมันไม่มีศีลธรรมแล้วมันก็วินาศแหละ, วินาศในเวลาอันสั้น; ถ้าประชาชนทุกคนไม่มีศีลธรรม แล้วเอามาเป็นใหญ่สำหรับปกครองบ้านเมือง พักเดียวมันก็ทำวินาศหมด. **เราต้องมีประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม เรียกว่าธัมมิกประชาธิปไตย,** นี้เกี่ยวกับการปกครอง. **ธัมมิกสังคมนิยม** นั้นมันเกี่ยวกับเศรษฐกิจ, ถ้าธัมมิกประชาธิปไตยนี้มันเกี่ยวกับการปกครอง เออธรรมะเป็นใหญ่ เออความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนี่เห็นแก่ตัว, **เออคนที่เห็นแก่ตัว** เต็มอัดทุกๆ คนมาเป็นระบบปกครองเป็นประชาธิปไตย มันก็ฆ่ากันตายหมดแหละ ด้วยความแตกต่างเห็นแก่ตัว ต่าง

คนต่างเห็นแก่ตัว. ฉะนั้นประชาธิปไตยต้องจำกัดความให้ดี ๆ ว่าต้องของประชาชนที่มีศีลธรรม เลยต้องใช้คำว่า ธัมมิกประชาธิปไตย, มีธรรมะเป็นหลัก มีความถูกต้องเป็นหลัก อย่าเห็นแก่ตัวแต่เห็นแก่ธรรมะ, เห็นแก่ธรรมะ แล้วก็อย่าเห็นแก่ตัว.

นี่เรียกว่า**มีธรรมะเป็นหลัก** มีระบบการปกครองชนิดนี้ **แล้วก็จะมีการปกครองสังคม หรือโลกให้มีสันติภาพได้โดยง่าย.**

ข้อที่ห้า ต่อไปคือ **ระบบศีลธรรมและศาสนา.** ระบบศีลธรรมและศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณี อะไรเหล่านี้ด้วยมันรวมอยู่ในสิ่งเหล่านี้ด้วย มันรวมอยู่ในคำว่าวัฒนธรรมนั้นแหละ, แล้ววัฒนธรรมมันก็รวมอยู่ในคำว่าศีลธรรม วัฒนธรรมเครื่องทำความเจริญ มันก็ถูกต้องนะ.

คำว่าวัฒนธรรม, **วัฒนธรรมนี้เป็นคำกำกวม** แล้วน่าอันตราย; เพราะคำว่า วัฒน, วัฒนที่เป็นภาษาบาลีที่ยืมมาใช้ คำนี้กำกวม, คำว่า วัฒนะ วัฒนะนั้นไม่ได้ไปถึงว่าดีหรือชั่ว, มันถึงแต่ว่า มากขึ้นเท่านั้นแหละ มากขึ้นๆ, เต็มมากขึ้น เรียกว่า วัฒนะ. อย่างว่าผมมันรักบนหัวอย่างนี้ โดยหลักบาลีมันก็วัฒนะเหมือนกัน, ผมมันวัฒนะ วัฒนาเหมือนกัน, หรือว่าคนบ้ามันเต็มขึ้นมาในโลก นี่ก็เรียกว่าวัฒนาเหมือนกัน วัฒนาเหมือนกัน. คำว่าวัฒนะ ในภาษาบาลีแปลว่า มันมากขึ้นเท่านั้น, ดีก็ได้ ชั่วก็ได้; ฉะนั้นเราต้องมาคัดเลือกให้มันเป็นไปในทางวัฒนะที่ดี, วัฒนะที่ดี.

มีประโยคภาษาบาลีว่า **อย่าทำโลกวัฒนา** : น สียา โลกวัตตมโน, ที่เขาแปลกันว่า **อย่าเป็นคนรักโลก,** ตัวหนังสือแท้ๆ มันแปลว่า **อย่าทำโลกให้วัฒนา ก็คือว่าอย่าทำโลกให้เนรก,** มันรกมากไปด้วยอะไรก็ไม่รู้ จนเต็มอัดไปหมด โลกมันวัฒนา.

ฉะนั้นเราจะต้องมีความหมายที่ถูกต้อง **วัฒนาต้องให้เป็นไปแต่ในทางถูกต้อง** หรือเจริญถูกต้อง ไม่ใช่ว่ามากขึ้นๆ แล้วก็จะเรียกว่าวัฒนา.

มีคนค้นพบว่า คำว่า *progress* ที่แปลว่า เจริญหรือวัฒนานั้น คำนี้ *รากศัพท์แปลว่า* บ้า, โปรแกรมนี้มันแปลว่าบ้า, *คือมันมากเกินไปกว่าธรรมดา.* แต่เดี๋ยวนี้คำว่า โปรแกรมสเอามาใช้ในความหมายทางดี เจริญดี; แต่คำเดิมๆ ของมันหมายถึงบ้า ก็ได้ คือ **วัฒนาด้วยความคิดที่ไม่ถูกต้อง มันก็เลยบ้า.**

นี่เราจะต้องมีวัฒนธรรมชนิดที่ถูกต้อง **คือเป็นไปเพื่อสันติภาพ,** อย่าปล่อยไปตามความหมายของคำว่าพัฒนา พัฒนา คือรุมมากขึ้นเท่านั้น, มันจะต้องเป็นระบบศีลธรรมที่ถูกต้อง แล้วก็ศาสนาที่ถูกต้อง.

ระบบศีลธรรมถูกต้อง เพราะคำว่าศีลธรรมมันเป็นไปตามหลักศาสนา แต่ใช้ในวงแคบในขั้นต้น ขึ้นอย่างโลกๆ, ถ้าศาสนามันใช้หมดกระทั่งสูงสุด จึงถือว่า ศีลธรรมก็เป็นผลผลิตที่ออกมาจากหลักเกณฑ์ของศาสนา, **เราจะมีศีลธรรม คือหลักทางศาสนาขั้นต่ำ ๆ, และมีศาสนาเป็นหลักเกณฑ์ทั่วไปทั้งหมดของศาสนา ที่ถูกต้อง**

คำว่า**ถูกต้อง**นี้มันถูกต้องในทางทฤษฎีก็มี, ถูกต้องในกาทำให้สำเร็จ ประโยชน์เป็นผลก็มี, ถูกต้องในทางเหตุผล สบหลักเหตุผล สบหลักวิทยาศาสตร์ อย่างนี้ก็เรียกว่าถูกต้องเหมือนกัน. แต่เรามุ่งหมาย**ความถูกต้อง**ที่มากกว่านั้น **คือถูกต้องชนิดที่ทำให้เกิดสันติภาพ;** เพราะว่าถูกต้องตามเหตุผล ตามตรรกตาม *logic* อะไรนั้นมันไปทางไหนก็ได้, **เราเอาให้มันถูกต้องมาในทางที่ว่าจะให้เกิดผลที่ควรปรารถนาที่เหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์, นี่เราจะต้องมีศาสนาที่ถูกต้อง.**

เดี๋ยวนี้เรามีศาสนา มาก, มีศาสนาหลายศาสนา เราจะต้องทำให้เป็นที่
 แนใจว่า มันถูกต้องสำหรับที่จะให้เกิดสันติภาพแก่มนุษย์, และยิ่งกว่านั้นอีกคือว่า
 มนุษย์สามารถจะรับได้ หรือสามารถปฏิบัติไหว; ถ้ามันถูกต้องหรือดี แต่มนุษย์ไม่
 สามารถสนองรับมาปฏิบัติได้ มันก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน. ฉะนั้นคำว่าถูกต้องนี้ ต้อง
 ถูกฝ่าถูกต้อง, ต้องสามารถรับมาปฏิบัติได้ด้วย, แล้วเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ด้วย ไม่ใช่
 เหลือวิสัย, แล้วก็ถูกต้องตามที่ควรจะต้อง คือว่ามันถูกต้องเพื่อสันติภาพของ
 ทุกคน, ไม่ใช่เพียงเพื่อของบางคน หรือที่วงการที่มันมีอำนาจ แล้วมันจะต้อง
 อย่างนี้มันถูกต้องไปไม่ได้.

ที่นี้ข้อต่อไปข้อที่หก ก็อยากจะพูดว่า **มีการศึกษาถูกต้อง.** ระบบการ
 ปกครองของโลกที่มีการศึกษาถูกต้อง, ก็เหมือนกับที่กล่าวมาแล้วในส่วนของบุคคล ที่ว่า
 มีการศึกษาถูกต้องนี้. **เดี๋ยวนี้ยังมาเป็นระบบการปกครองของทั้งหมดของส่วนรวม**
 เป็นตัวระบบใหญ่แล้ว **ก็ยังต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง.** ให้เป็นไปตามหลักการศึกษาที่
 ถูกต้อง **ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์** คือให้เป็นมนุษย์กันให้ได้ มิฉะนั้นมันจะไม่มี
 ความเป็นมนุษย์ มันถูกต้องสำหรับอะไรก็ไม่รู้ มันถูกต้องสำหรับกิเลสหรือสำหรับอะไร
 ไปเสีย อย่างที่ว่าการศึกษาสุนัขหางด้วน **รู้แต่หนังสือกับรู้แต่ทำอาชีพ** มันไม่มี
ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง; ถ้ามีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องมันพอ.

เราเลือกเอาฝ่ายไหนละ คิดดู : **จะเลือกเอาคนที่มีความรู้ กับคนที่มี**
ความถูกต้องหรือมีศีลธรรม; ถ้ามันต้องเลือกเอาในระหว่าง ๒ ฝ่าย คือว่ามีความรู้
 ความสามารถ กับคนที่ดีมีศีลธรรม จะเลือกเอาส่วนไหน ? หรือพูดง่ายๆ ว่า คนไม่รู้
 หนังสือแต่มันดี กับคนรู้หนังสือเปรี๊ยะปราชญ์เป็นอันธพาล หรือว่าไม่อันธพาล
 ก็เถอะ เขาเป็นกลางๆ ด้วยกันนี้ คนไหนมันปลอดภัยกว่า, เราเลือกฝ่ายไหนปลอดภัย
 กว่า? เลือกคนมีความรู้ หรือเลือกคนมีศีลธรรม; เลือกเอาคนมีความรู้มีความฉลาดนะ

ถ้ามันเกิดเป็นอันธพาลขึ้นมาแล้วก็วินาศหมด เพราะมันไม่มีอะไรรับประกัน มันเพียงแต่มีความรู้ความสามารถ. แต่ถ้าคนมีศีลธรรม คือคนดี มันเป็นอันธพาลไม่ได้; เพราะฉะนั้นมันปลอดภัย, ฉะนั้นเลือกเอาคนดี ก่อนที่จะเลือกเอาคนมีความรู้ จะดีกว่า, แต่เดี๋ยวนี้เขาไม่นิยมกันอย่างนั้นใช่ไหม? ถ้าเขานิยมกันอย่างนี้ ก็ไม่ต้องไปเรียนเมืองนอก เมืองนาให้ปริญญาเป็นหางดอก เพราะมันหาความดี ความถูกต้อง ความอะไรได้ในวงจำกัดของคนไทยเรา ที่มีพุทธศาสนาเป็นหลักนี่. นี่เรียกว่า**จะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง สมแก่ความเป็นมนุษย์.**

ยึดความหมายของคำว่า**มนุษย์**ไว้ให้ดี ๆ นะ, มันติดกันมากกับคำว่า**คน.** คำว่า **คน** นี้มัน มาจากคำว่า **ชน** ชน ชน ชะ-นะ ช-น แปลว่า**เกิดมา,** ส่วนคำว่า **มนุษย์** นี้มาจาก **มน-อุชย** แปลว่า**ใจสูง;** เป็นคน เป็นเพียงเกิดมาก็เป็นคน, แต่ถ้าเป็น **มนุษย์** มัน**ต้องมีการกระทำใจสูงด้วย.** เราต้องมีความ**เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง คือมีจิตใจสูง** ไม่เป็นแต่เพียง**คน;** การศึกษานี้ต้องทำให้**มนุษย์เป็นมนุษย์** และเต็มแห่ง**ความเป็นมนุษย์.**

อาตมาเคยเสนอแนะว่า ให้มันมีลำดับมาตั้งแต่ต้น เมื่อเราประชุมกันทำหลักสูตรจริยศึกษาที่นี้, อาตมาเสนอว่า ให้เรามีหลักสูตรประถมศึกษา ให้**เด็กๆ** เขาเป็น **บุตรที่ดีของบิดามารดา** คือให้**บิดามารดา**ชื่นใจ, และให้**เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์** คือให้สอนได้ พาไปได้ นำไปได้, ให้**เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน** คืออยู่กันอย่างเพื่อน ช่วยเหลือกันจริง, ให้**เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ** คือเป็นประโยชน์แก่ชาติ, ให้**เป็นสาวกที่ดีของศาสนา** คือศาสนาไม่เป็นหมัน เอาศาสนามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้, นี่เป็นสาวกที่ดี, แล้วในที่สุดมันก็เป็น**มนุษย์ที่เต็ม**; เป็นบุตรที่ดีมาก่อน แล้วเป็นศิษย์ที่ดีแล้วก็**เป็นเพื่อนที่ดี** เป็นพลเมืองที่ดี เป็นสาวกที่ดี แล้วก็**เป็นมนุษย์ที่เต็ม.**

การศึกษาจะต้องเพื่อความ**เป็นมนุษย์ที่เต็ม**, ไม่เป็นการศึกษาชนิดสุนัขหางด้วน. ถึงภาษาฝรั่งก็คิดว่าจะใช้ได้ ถ้าเพื่อเขาวิจิตรกัน คำว่า *sentient being* นี้มันสักแต่กำเนิดมา มันตรงกับคำว่า คน; แต่ถ้าเป็น *human being* แล้วมันจะเป็นมนุษย์. คำว่า *human* มันมีรากศัพท์คล้าย ๆ กับมนุษย์อยู่แล้ว, ให้มันเป็น *human being* มันจะ**มีความเป็นมนุษย์**; แต่ถ้ามันเป็นเพียง *sentient being* เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ได้. ก็ระวังความหมายของคำว่า**เป็นคน** กับ**ความเป็นมนุษย์** นี้ไว้ให้ดี ๆ เถอะ จะไม่เดินผิดทาง.

การศึกษาจะต้องเพื่อความ**เป็นมนุษย์ที่เต็ม**. เมื่อพูดว่าเต็ม แล้วก็ไม่ต้องพูดถึงความถูกต้องดอก ถ้าไม่ถูกต้องมันเต็มไม่ได้ดอก; ถ้ามันเต็มแล้วก็หมายความว่ามัน**ต้องมีความถูกต้องมันก็มีความเป็นมนุษย์ที่เต็ม**.

ถึงแม้เดี๋ยวนี้เราจะโตๆกันแล้วอย่างนี้ เราก็ยังต้องเป็นบุตรที่ดีของบิดามารदानะแม้ว่าบิดามารดาจะตายไปแล้ว เราอยู่ข้างหลัง ก็ยังจะต้อง**เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา** อย่าปฏิเสธนะ. แล้วเรา**ต้องเป็นศิษย์ที่ดี**ของครูบาอาจารย์ จนกว่าจะเข้าใจไป, จะ**ต้องทำตนให้เป็นศิษย์ที่ดี**ของครูบาอาจารย์, แล้ว**เป็นเพื่อนที่ดี**ของเพื่อนจนตลอดชีวิต, เป็น**พลเมืองที่ดี**ของชาติ, เป็น**สาวกที่ดี**ของศาสนา แล้วก็เป็น**มนุษย์ที่เต็ม**; นี้จะเรียกว่าการศึกษานั้น**ถูกต้อง** ถ้ามันให้ผลอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้ลองไปเปรียบเทียบดูเอาเอง การศึกษาระดับประถม มัธยม มหาวิทยาลัย มัน**ได้ความเป็นอย่างนี้หรือเปล่า**? ทำไมจะต้องมียกพวกตีกันในโรงเรียนมัธยมในระดับวิทยาลัย หรือแม้ในระดับมหาวิทยาลัย ให้**สัตว์เดรัจฉานมันหัวเราะเล่า? ถ้าคนเรายังทะเลาะวิวาทกันในระดับโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยแล้ว จะไม่ให้สัตว์เดรัจฉานมันหัวเราะอย่างไรเล่า**? บางทีคนป่าจะหัวเราะเยาะด้วยซ้ำไป, คนปาก็ยังไม่เลว

มากถึงนักศึกษาศาสน์ปัจจุบัน ที่มันยังมีการยกพวกตีกัน ทำลายล้างกัน ชัดแย้งกัน, แม้ในสถาบันการศึกษานั้นเอง เพราะว่าสถาบันการศึกษานั้นไม่ถูกต้อง มันก็ทำให้มีมนุษย์ที่เต็มไม่ได้, ขอให้ภาวนาหวังว่าจะมีมนุษย์ที่เต็ม.

เอ้า, ทีนี้ข้อสุดท้าย ข้อที่เจ็ด ระบบการปกครองของโลกที่จะต้องมียกสักข้อหนึ่งข้อสุดท้ายว่า**จะต้องมีระบบนิเวศวิทยาที่ดี.** คำว่านิเวศวิทยา ในความหมายของอาตมาไม่ใช่หมายถึงแต่เพียงว่า ชำระ *pollution* ดอก มันดับกลิ่นไป มันเลิกกลิ่นไป คำว่า นิเวศวิทยาต้องหมายกว้าง จนถึงว่า *วิทยาการสำหรับการเป็นอยู่.* ความหมายของคำว่า นิเวศ นิเวศ นั้นมันก็มีควมถูกต้องไปหมดแหละ ไม่ใช่เพียงแต่ระบบกำจัดมล - ภาวะอย่างเดียว แล้วก็จะว่ามีนิเวศวิทยาถูกต้องก็หาไม่, มันก็**ต้องมีระบบการเป็นอยู่ทุกแขนง ทุกทิศทาง ทุกระดับ ที่ถูกต้อง** ซึ่งไม่เกิดปัญหาขึ้นมา.

ก็อยากจะยก ตัวอย่าง เช่นว่า **เราอยู่กันอย่างเป็นหมู่บ้าน ดีกว่าที่จะเป็นนคร,** อยู่กันอย่างเมืองธรรมดาเล็กๆดีกว่าที่จะเป็นอยู่กันอย่างมหานคร. กรุงเทพฯ ๙ เป็นมหานครหรือยังก็ไม่รู้ แต่มันบ้าเกือบจะตายแล้วใช่ไหม? มันควบคุมไม่ได้นี่ เพราะมันเหลือกำลังที่จะควบคุม; ถ้าว่ามันอยู่กันในลักษณะที่ควบคุมกันได้ เช่นเป็นหมู่บ้านๆ มีมาก ๆ ก็ดี มันควบคุมกันได้ มันจะไม่เกิดปัญหาอย่างที่กำลังเกิด, กำลังเกิดถึงขนาดวินาศหรือฆ่ากันตาย; **มลภาวะก็กำจัดไม่ได้เพราะมันเหลือกำลังนี้** ถ้าอยู่กันอย่างมหานคร. อยู่กันอย่างหมู่บ้านใหญ่ๆ, หรือว่าอยู่อย่างเมืองเล็กๆ, **อย่าอยู่กันอย่างมหานคร** ซึ่งมีพลเมืองหลายสิบล้าน สิบล้านยี่สิบล้าน **แล้วจะเป็นนิเวศวิทยาที่พอดี,** พอดีแก่การที่จะควบคุมรักษาดูแล มีความสงบสุขได้โดยง่าย นี่ก็จะขอเรียกว่า **มีนิเวศวิทยาที่ถูกต้อง คืออยู่ในขนาดที่พอดี** ในลักษณะที่พอดี, บางทีจะต้องใช้คำว่า ยิ่งเล็กยิ่งดีด้วยซ้ำไป.

เมื่อเร็ว ๆ นี้มีนักคิดอะไรคนหนึ่ง เขาพูดขึ้นมาว่า ยิ่งเล็กยิ่งดี, ยิ่งเล็กยิ่งดี เพราะว่าควบคุมง่าย, ถ้ามันใหญ่จนควบคุมไม่ไหว มันก็จะเป็นอันตรายหรือเป็นบ้าไปเลย. มันอยู่ในขนาดที่ควบคุมกันได้ ดูแลกันได้ รักษากันได้ นั่นแหละมันพอดี, ยิ่งเล็กยิ่งควบคุมได้ง่าย ยิ่งควบคุมกันได้มันก็ยิ่งสวยงาม ยิ่งเล็กก็ยิ่งสวยงาม เพราะมันควบคุมกันได้ รักษากันได้ดี. ถ้าบ้านของเราใหญ่เกินไป เราก็รักษาให้สะอาดเรียบร้อยไม่ได้ ; ถ้าบ้านของเราพอดีหรือเล็ก ๆ นี้ เราทำให้สวยงามพิเศษไปทุกกระเปียดนี้ก็ยังได้.

นี่ต้องมีในลักษณะที่ควบคุมกันได้ หรือพอดี อย่างนี้อาตมาจะเรียกว่า **นิเวศวิทยาที่ถูกต้อง**; มันไม่ใช่จะควบคุมแต่ผลภาวะ, มันต้องควบคุมไปทุกอย่างที่มันถูกต้อง : สงบเรียบร้อย ราบรื่นมีความสุข สันติสุข, หรืออาชญากรรมอะไรต่าง ๆ เหล่านี้มันก็ไม่ต้องมี. **เราจะมีนิเวศวิทยาที่ถูกต้องแก่เหตุผล เหมาะสมแก่ความมีสันติภาพ.**

เอาละ ทบทวนกันอีกทีหนึ่งว่า **เราจะมีระบบการปกครองมนุษย์** ที่ประกอบไปด้วยระบบเศรษฐกิจอันถูกต้อง, ระบบการเมืองที่ถูกต้อง ระบบสังคมที่ถูกต้อง ระบบการปกครองที่ถูกต้อง ระบบศีลธรรมและศาสนาที่ถูกต้อง ระบบการศึกษาที่ถูกต้อง ระบบนิเวศวิทยาที่ถูกต้อง.

คำว่า ถูกต้อง คืออย่างไร.

ได้ยินคำว่า ถูกต้อง เต็มไปหมดแล้ว ก็จะมีปัญหาเกิดขึ้นมาว่า **ถูกต้องนั้นคืออย่างไร.** ถ้าถูกต้องของคนอันธพาลมันก็อย่างหนึ่ง; เราถูกต้องด้วยไม่ไหว ถ้าถูกต้องอย่างของอันธพาล. มันก็ต้องถูกต้องอย่างของวิญญูชนของสุภาพบุรุษ มัน

ก็ถูกต้อง; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีความไม่รู้จักจบ ตรรกวิทยา *logic* ก็ดี, ปรัชญา *philosophy* นั้นก็ดี มันก็ล้วนแต่มุ่งหมายจะหาความจริง หรือคำยุติของคำว่าถูกต้องหรือความดี, แล้วมันก็เถียงจนตายก็ยังไม่พบใช่ไหม? ถ้าเอาหลักขนิธินั้นมาเป็นหลักหาความดีความถูกต้อง. มันก็มีเหตุผลที่จะแย้งกันขยายไกลออกไป, เรียกว่ามันมีคู่แข่งกันไปไม่มีทางจะพบกันได้ว่าถูกต้องอย่างไร.

มีคนเขาเปรียบเทียบว่า สถานะของปรัชญาของ *philosophy* นั้นมัน เหมือนกับทางรถไฟ๒ เส้น ซึ่งมันเป็นทางคู่กันไปไม่มีทางจะพบกัน, ทางรถไฟนั้นจะยาวกี่โยชน์ ก็ร้อยโยชน์พันโยชน์อะไรก็ตาม มันก็ไม่มีทางจะพบกันดอก, ถ้ามันพบกันแล้วมันก็ไม่เป็นทางรถไฟ. นี่เรียกว่าเรื่องปรัชญาที่จะหาเหตุผลของความถูกต้องหรือความจริงนี้ มันมายุติอย่างนี้ เพราะมันมีเหตุผลที่จะแยกออกมายืนยัยันอยู่เสมอ มันมีสมมติฐานใหม่ ๆ สร้างขึ้นมาได้เรื่อย มันก็เลยไม่พบว่า อะไรถูกต้อง หรืออะไรดีอะไรจริง.

ฉะนั้น ขอให้ถือเอาหลักง่าย ๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะทางพุทธศาสนา มีหลักง่าย ๆ ที่สุดว่า **ถ้าถูกต้องแล้วมันไม่มีอันตราย หรือเป็นทุกข์เป็นโทษ แก่ฝ่ายใดมีแต่คุณและประโยชน์แก่ทุกฝ่าย;** นี่คือความถูกต้อง. ถ้ามันมีโทษแก่ฝ่ายใดแม้แต่นิดเดียว ถือว่าเป็นผิดแล้ว ไม่ถูกต้องแล้ว ถ้ามันไม่เป็นพิษภัยเป็นโทษอันตรายแก่ฝ่ายใด มีแต่ความดีความได้ประโยชน์ ก็เรียกว่าความถูกต้อง เอาเพียงเท่านั้น ไม่ต้องเถียงกัน. ใ้ให้พวกนักปรัชญาเขา หรือว่านักตรรกวิทยาเขานักคำนวณอะไรเขาก็เถียงกันไปเถอะ จนไม่รู้ว่ามันจะไปดีตรงที่ไหน ไม่มีวันที่จะพบว่าถูกต้องหรือดีนั้นเป็นอย่างไร. เดียวนี้เราเองง่าย ๆ ตามภาษาเด็ก ๆ เด็กวัดก็ได้ **ดีหรือถูกต้อง คือไม่เบียดเบียนใครได้รับประโยชน์แก่ทุกฝ่าย** คือถูกต้องในทุกๆ สิ่ง ที่ควรจะถูกต้อง ; **นั่นคือระบบการปกครองของมนุษย์ที่ดี หรือของโลกที่ดี** ในโลกมนุษย์ที่ดี จะต้องมี ความถูกต้องอย่างนี้ **แล้วก็มีสันติภาพ.**

เป็นอันว่า **บุคคลแต่ละคน ๆ ต้องมีความถูกต้องอย่างทีกล่าวนมาแล้ว,** ระบบการปกครองของบุคคลทั้งหมดนั้น ก็ต้องมีความถูกต้องอย่างทีกล่าวนมาแล้ว. **เมื่อมีความถูกต้องทั้งของส่วนบุคคล และของระบบทั้งระบบที่จะใช้ปกครองบุคคลเหล่านั้น** ล้วนแต่เป็นความถูกต้อง มันก็หมดปัญหา ก็มีสันติภาพ.

อาตมาก็ขอเสนอหนทางแห่งสันติภาพไว้ในลักษณะอย่างนี้ เป็นเรื่องสุดท้ายของการบรรยายชุดนี้ **เป็นที่ระลึกแก่ปีสันติภาพสากลคือปีนี้; ใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นหลัก คือความถูกต้อง ๘ ประการ ที่เรียกว่ามรรคมีองค์แปด :** ถูกต้องทางความคิดเห็น ถูกต้องตามความต้องการ ถูกต้องทางการพูดจา ถูกต้องทางการทำงาน ถูกต้องทางการดำรงชีวิต ถูกต้องในการใช้ความเพียร ถูกต้องในการมีสติควบคุมและถูกต้องในการตั้งใจไว้มั่น; เรียกว่าถูกต้อง ๘ ประการ เป็นอริยมรรคมีองค์แปด. นี่เป็นหลักที่เอามากระจายออกเป็นความถูกต้อง สำหรับบุคคลและสังคม.

เมื่อมีความถูกต้อง ๘ ประการนี้แล้ว ก็จะมีความถูกต้องอันสำคัญเกิดขึ้น คือความถูกต้องของความรู้-ญาณะ แปลว่าความรู้; เมื่อรู้ถูกต้องแล้วมันก็จะทำอะไรไม่ผิด, ในที่สุดมันก็เกิดผล คือหลุดพ้นถูกต้อง, หลุดพ้นถูกต้อง, หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวงอย่างถูกต้อง, ไม่มีอะไรที่เป็นสิ่งที่จะต้องเกิดความยุ่งยากลำบากใจเป็นความทุกข์ทรมานใจ: นี่มันเป็นความถูกต้องอย่างนี้. แต่เป็นสิ่งที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติ หรือสร้างมันขึ้นมา ในฐานะเป็นหน้าที่, จะมาถือไสยศาสตร์หวังความช่วยเหลือจากภูติผีปีศาจ ผีสงเทวดา หรือแม้แต่พระเจ้า ก็ไม่มีทางจะเป็นไปได้, พระเจ้าไม่ช่วยคนที่ไม่ปฏิบัติความถูกต้อง.

ฉะนั้นเราจะต้องปฏิบัติความถูกต้องทุกประการอย่างทีกล่าวนแล้ว แล้วความถูกต้องทุกประการนั้น ก็จะแปลงรูปออกมาเป็นพระเจ้าที่ช่วยเราได้จริงๆว่าพระเจ้าชนิดไหน แล้วก็ไม่ต้องอ่อนน้อมไม่ต้องติดสินบน ว่าจะให้อย่างนั้น ให้อย่างนี้.

พระเจ้าที่เกิดขึ้นมาจากการกระทำที่ถูกต้องของเรา; พระเจ้าอย่างที่เขามีๆ กันอยู่ นั้น ต้องเช่นสรวง ต้องอ้อนวอน ต้องบูชาญญ คล้ายๆ กับว่าต้องจ้างพระเจ้าจึงจะทำหน้าที่. แต่ถ้าพระเจ้าเกิดมาจากความถูกต้องที่เราประพฤติปฏิบัติขึ้นเอง เราไม่ต้องเช่นสรวง ไม่ต้องบูชา ไม่ต้องอ้อนวอน การบูชาอ้อนวอนเช่นสรวงพระเจ้าชนิดนี้ มีแต่] การพยายามทำให้มันถูกต้อง การพยายามทำให้มันถูกต้องนั่นแหละคือการบูชา เช่นสรวง อ้อนวอน, **พระเจ้าชนิดนี้ คือพระเจ้าชนิดที่จะช่วยเราได้จริง คือผลแห่งการทำหน้าที่ถูกต้อง.**

นี่ขอสรุปเป็นบทสุดท้ายว่า **เราจะมีสันติภาพได้** โดยสรุปย่ออย่างที่เป็น การบรรยายในครั้งสุดท้ายนี้ว่า **มีบุคคลถูกต้อง, แล้วมีระบบการปกครองบุคคล หรือ สังคมของบุคคลอย่างถูกต้อง, แล้วเราก็มีสันติภาพแน่นอน.**

การบรรยายในครั้งสุดท้ายนี้ เป็นการจบเรื่องสันติภาพของโลก ในครั้งนี้ แล้วก็เป็นการบรรยายครั้งสุดท้ายของภาคนี้ คือภาคอาสาฬหบูชา เป็นการบรรยายครั้งสุดท้าย คือว่าหลังจากนี้ก็จะปิดเทอม ๓ เดือน ไม่มีการบรรยาย. การบรรยายในวันนี้ เป็นวันสุดท้ายของปีปัจจุบัน ปิดเทอม ๓ เดือน ขึ้นเดือนมกราคมจึงค่อยมาว่ากันใหม่, รู้กันไว้ว่า การบรรยายวันเสาร์วันนี้เป็นวันสุดท้าย แล้วก็จะไปเริ่มกันใหม่ในวันเสาร์แรกของเดือนมกราคม. ขอปิดการบรรยายวันเสาร์สำหรับปีนี้ แล้วก็หวังว่า ท่านทั้งหลาย คงจะได้กำหนดจดจำนำไปนึกไปพิจารณา เห็นด้วยอย่างไรแล้วก็**ลองปฏิบัติดู, ลองปฏิบัติดู** เห็นผลอย่างไรแล้วก็ทำตามจนถึงที่สุด ก็จะได้รับประโยชน์เต็มตามความปรารถนาเป็นแน่นอน.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว **ขอยุติการบรรยาย** เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย **สวดบทพระธรรมคณสาธยาย** มีข้อความส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมะให้ยิ่งขึ้นไปในกาลบัดนี้.